MARIN PREDA

Morometii

45

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

Clubul cărții digitale 2022

MARIN PREDA

45

In colecția

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

vor apărea :

JACK LONDON

Călcîiul de fier, roman

N. D. COCEA

Pamflete și articole * Vinul de viață lungă

JULIUS FUCIK

Reportaj cu ștreangul de gît

* * *

Flori alese din poezia populară, antologia poeziei lirice

EMILE ZOLA

Germinal, roman, vol. I

EMILE ZOLA

Germinal, roman, vol. II

Lei 5

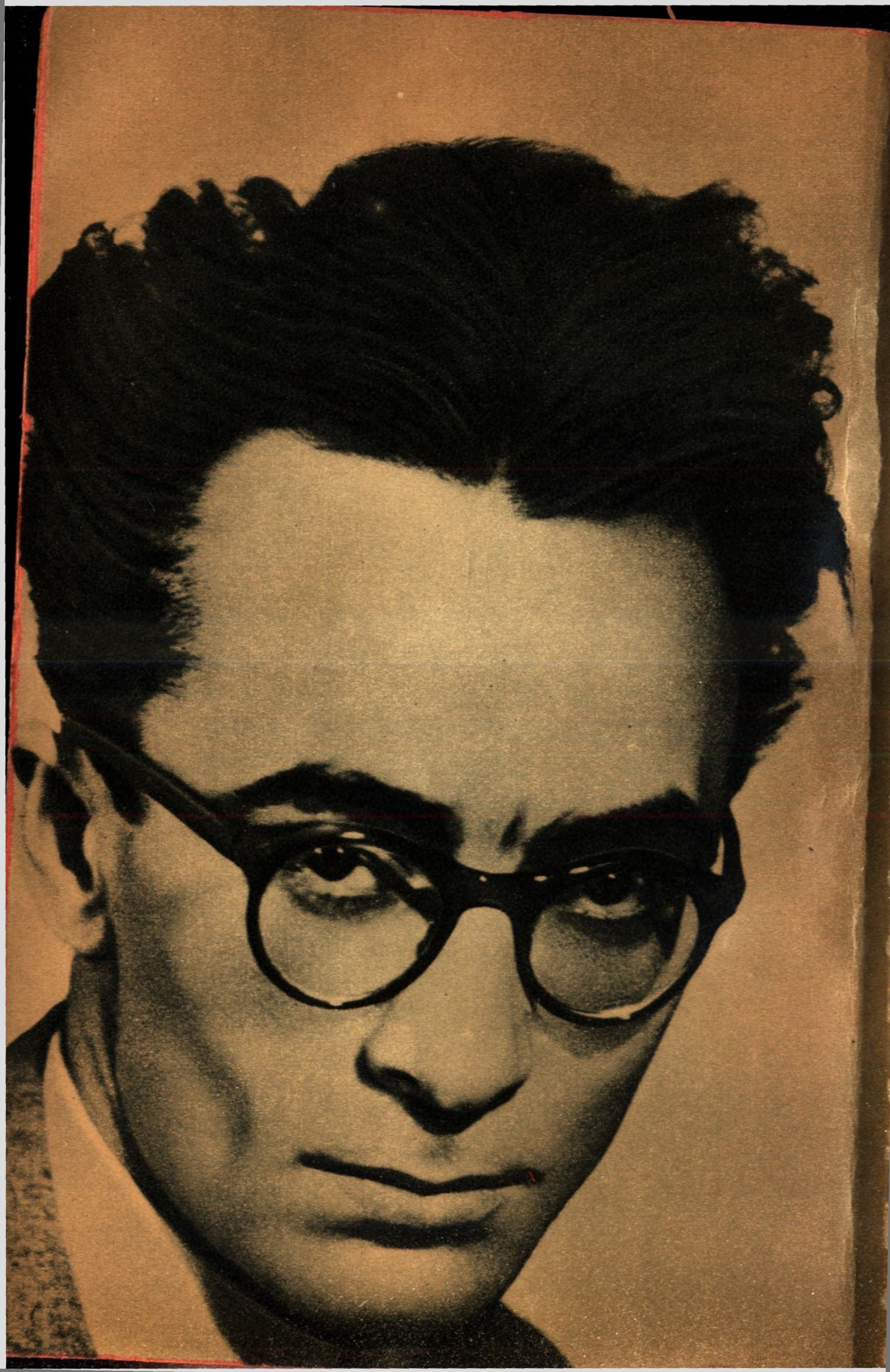

MARIN PREDA

Morometii

ROMAN

1960

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Clubul cărții digitale 2022

PREFAȚĂ

Autorul *Morometilor* a debutat în literatură înainte de Eliberarea țării noastre. Nuvelele volumului *Întîlnirea din pămînturi* (1948) sînt scrise între anii 1939 și 1942. Dar prin tot ce este caracteristic și valoros în proza sa, Marin Preda este un reprezentant al noii literaturi, al realismului socialist.

Ca intenție, pînă în momentul de față, creația lui Marin Preda se desfășoară în sensul alcătuirii unei ample epopei a țărănimii muntene din cîmpia Dunării. Legătura dintre diferitele momente ale prozei sale nu este balzaciană, prin personaje care să circule și să se dezvolte de la o etapă la alta, de la un episod la altul. Dar, aluziv, prozatorul a ținut să stabilească apartenența eroilor săi la un teritoriu geografic și social comun. Modan, eroul din *Îndrăzneala* este descendentul acelui Modan care apare în *Întîlnirea din pămînturi* („De anul nou"), ca o primă ipostază a pitorescului Cocoșilă din *Morometii*. Chiaburul Miuleț, din *Îndrăzneala*, vehiculează glume acide împrumutate mărturisit din patrimoniul nesecat al lui Ilie Moromete. De altfel, Miuleț apare fugar și în *Desfășurarea* și este amintit și în „Ferestre întunecate", Pascu din *Desfășurarea* a fost ucenic la fierăria lui Iocan, de care amintește romanul *Morometii*.

Prin urmare Marin Preda este, pînă acum, interpretul vieții sociale a unui ținut rural limitat, în mod vizibil, la locul de baștină al scriitorului. Discontinuitatea fragmentelor acestei epopei apare și în succesiunea lor temporală.

Desfășurarea, episodul construcției socialiste a satului, a fost scrisă înainte de *Morometii,* roman al disoluției micii proprietăți agricole, roman care continuă proza volumului *Întîlnirea din pămînturi,* creația de început a lui Marin Preda.

Ne aflăm astfel în fața unui univers literar încă neorganizat în ansamblu, dar desăvîrșit în elementele lui constitutive.

Istoria ultimelor două decenii din viața socială a țărănimii noastre a fost fixată de către prozator în tipuri și evenimente memorabile.

De altfel, în Marin Preda avem un creator extrem de sensibil la datele istoriei, ale socialului și politicului, dotat cu o excepțională putere de pătrundere în mecanismul intim al proceselor social-economice. Finețea și minuțiozitatea disecției factorului economic, pe care se bazează familia țărănească din *Morometii* este unică în literatura noastră. În *Manifestul Partidului Comunist,* Marx și Engels defineau profilul burgheziei, într-un aforism zguduitor prin adevărul pe care-l releva: „Burghezia a smuls vălul de sentimentalism ce acoperea relațiile familiale și le-a redus la o simplă relație bănească".

Romanul *Morometii* este în fapt o dramatică ilustrare a acestui adevăr istoric fundamental. Caracterizarea *Morometilor* ca „primul nostru roman psihologic în mediul rural" poate apare ca hazardată, în cadrul unei literaturi construită în marea ei majoritate pe tematica țărănească. Dar această caracterizare este îndreptățită, dacă adăugăm că ne aflăm în fața unui artist la care psihologicul nu este simplă introspecție a unui „suflet țărănesc" abstract sau mitic, ci absorbție extrem de fină a socialului, politicului, economicului. Reacțiile psihice atît de complexe ale lui Ilie Moromete sînt în esență rezultatul multiplelor interferențe de ordin social-economic ale unei epoci istorice.

Dacă psihologicul este instrumentul delicat, cu ajutorul căruia Marin Preda creează tipuri menite să dureze, arta sa este esențialmente politică. Într-un domeniu cum este acela al vieții țărănești, care părea epuizat, literar vorbind, prin creații monumentale (Sadoveanu, Rebreanu), Marin Preda descoperă un întreg univers dotat cu o prospețime cuceritoare. Este adevărat că prozatorul are o putere de observație și disociere analitică ieșită din comun, dar fără înțelegerea marxist-leninistă a pro-

ceselor studiate, întregul univers rural descoperit de Marin Preda ar fi rămas îngropat în realitatea atît de derutantă prin multiplicitatea aspectelor ei. De aceea şi spuneam că autorul *Morometilor* este unul din cei mai caracteristici reprezentanţi ai noii generaţii de creatori, apărută după eliberarea ţării noastre. Arta sa, matură şi impresionantă prin mijloacele de realizare, este profund politică, însufleţită de un puternic spirit de partid.

Romanul a solicitat atenţia celor mai bune pene ale criticii noastre şi a incitat studii şi precizări critice din cele mai interesante. Dacă amintim acest lucru o facem pentru faptul că, în acelaşi timp, strălucirea romanului a derutat analiza critică, în cuprinderea exactă a valorilor pe care Ilie Moromete îşi construieşte complexa lui personalitate. Majoritatea criticilor văd în Ilie Moromete un disimulat, a cărui comportare se bazează în esenţă pe un mecanism de simulare-disimulare. În legătură cu aceasta se fac precizări analitice fine, captivante, neavînd decît un singur defect : generalizarea unei laturi particulare a eroului, ridicarea la valoare de esenţă a unui fenomen derivat, colateral. O altă parte a criticii semnalizează esenţa personajului în latura sa de candoare infantilă, de puritate, văzînd de altfel în toţi eroii lui Marin Preda mari copii dominaţi de problematica libertăţii, demnităţii umane. Exegeza, şi în acest caz, este atrăgătoare, simplificînd însă — iarăşi prin generalizarea particularului — complexitatea reală, plurivalentă a personalităţii lui Ilie Moromete. Ni s-a părut mai apropiată de adevăr interpretarea după care Ilie Moromete este ilustrarea individualismului mic-burghez, şi caracterizarea că eroul *Morometilor* e un complicat.

A desemna originalitatea evidentă a *Morometilor* prin mecanismul psihologic al simulării-disimulării pe care Marin Preda l-ar fi ridicat la un potenţial analitic neîntrecut, înseamnă de fapt să anulezi contribuţia într-adevăr cu totul nouă a *Morometilor* în cadrul romanului nostru rural. În mod greşit disimularea este văzută ca un atribut al ţăranului. Orice burghez şi mic-burghez este un dedublat şi un disimulat. Mecanismul simulării-disimulării este caracteristic societăţii împărţite în clase antagoniste şi a apărut o dată cu intrarea în istorie a primului

stăpîn de sclavi şi a primului sclav. Proprietarul de sclavi trebuie să simuleze grija faţă de sclav şi generozitatea, după cum sclavul trebuie să simuleze recunoştinţa obedientă. Acesta este jocul disimulării fiecăruia, fără de care corelaţia stăpîn-slugă este cu neputinţă de susţinut. Măştile sînt smulse numai în momentele sau epocile de criză, cînd sclavul ridică braţul împotriva stăpînului său.

În materie de simulare-disimulare ţărănească, cred că mai mult decît a închis, ca semnificaţie, Liviu Rebreanu în *Ion* nu aflăm în restul literaturii noastre. Simularea iubirii, pentru posesiunea pămîntului, constituie un semn al tragicului, dacă privim iubirea ca ipostază extrem de pură şi înaltă a umanului. Jocul disimulării la Ion şi Ana duce la pierderea esenţei umane, la distrugere şi autodistrugere.

În orice caz, nu putem privi ţăranul ca depozitar exclusiv al ipocriziei sociale (chiar dacă sensul este de autoapărare).

Componentele psihologice ale lui Moromete sînt văzute de adepţii disimulării moromeţiene ca elemente ale unui rol. Moromete ar fi un actor conştient de fiece mişcare pe care o execută, un actor care joacă cu voluptate pe scena vieţii, provocînd cu premeditare şi inteligenţă iluzii celor din jurul său. Dar Moromete este el însuşi un iluzionat! Eroul, prezentat de o bună parte a criticii literare ca un model de subtilitate, rafinament şi pătrundere, este în acelaşi timp un mărginit. Omul care, după părerea celor din jurul său, „avea ciudatul dar de a vedea lucruri, care lor le scăpau, pe care ei nu le vedeau", suferă de *social blindness* (în expresia lui Marx) — socialmente vorbind este orb, prin egoism şi automulţumire. Moromete crede că joacă un rol al lui, dar el joacă numai rolul, pe care relaţiile de producţie în societatea capitalistă îi permit să-l interpreteze.

Meritul excepţional al prozatorului este de a fi arătat, cu multă finete, tocmai acest lucru. *Moromeţii* este într-adevăr primul roman psihologic din lumea satului, în care complexitatea sufletului omenesc decurge din complexitatea psihologiei sociale, din caracterul complicat al relaţiilor social-economice dintre oameni, într-o epocă istorică precisă.

Ilie Moromete este exponentul unei existențe quasi-patriarhale, într-o societate animată de pasiunea banului. Posesor a cincisprezece pogoane de pămînt (opt ale lui și șapte ale nevestii) și al unei case cu șase copii, ai lui și ai soției lui din două căsnicii succesive, Moromete este un om înstărit. A fost consilier comunal, e membru în comitetul bisericesc (la a cărui activitate nu participă pentru că e ateu), face politică liberal-dizidentă, e abonat la ziarul partidului lui, dar îl admiră și pe Iorga, pe care mărturisește, cu autoritatea gospodarului respectat, că-l „va susține". Moromete are sentimentul că e cineva. Cînd Țugurlan critică cu violență gîndirea politică a celor adunați în *forul* din fața fierăriei lui Iocan, Moromete observă: „Sîntem aicea un număr de oameni care, nu așa, avem pretenția că e ceva de capul nostru"... De aceea afișează o vanitate lipsită de ostentație, utilizează în convorbire termeni neologistici, culeși din lecturile pe care le face cu măsură, nefiind ostil principiului culturii, dar nici un pasionat adept, dovadă că rezistă, atît cît poate, la dorința mezinului, Niculaie, de a se dedica exclusiv învățăturii. Opoziția pornește dintr-un calcul firesc. Niculaie reprezintă viitoare brațe de muncă, de care stăpînul patriarhal al familiei ezită să se lipsească. El nu mai e tînăr („avea acea vîrstă între tinerețe și bătrînețe, cînd numai nenorociri mari sau bucurii mai pot schimba firea cuiva") și copiii fac parte din inventarul său agricol. La cîmp el nu muncește, ci supraveghează munca vlăstarelor lui, la fel și acasă unde muncile mai grele sînt făcute de nevastă, fete, sau Paraschiv și Nilă, băieții mai mari.

Aceasta este o străveche ordine familială, care nu trebuie atinsă! Cînd Moromete o lovește pe Tita, fata lui, mama, bătută și ea la rîndul ei, îi spune fetei răzvrătite: „Taci din gură! E tat-tău. Să nu-i răspunzi părintelui. Că te-a făcut și a pătimit cu tine!"

La masă el stă „parcă deasupra tuturor", pe un prag ridicat de unde „stăpînea" cu privirea pe fiecare.

Față de copii e autoritar, cu măsură, vădind stăpînire de sine și echilibru interior. Ciomăgeala finală măsoară deruta lui Moromete cu toate că, exterior, chiar în acel moment, pare de o

duritate calculată, rece. Iubitor de armonie, de liniște, el domină tot timpul ura care mocnește între copii, între băieții mai mari (ai lui Moromete) și mama lor vitregă. Atunci cînd această armonie familială este amenințată de disputa interioară, Moromete intervine cu hotărîre și violență verbală, intervențiile sale fiind cu efect imediat.

Dar acest tată patriarhal nu e un tiran absolut. Nu ia hotărîri privind economia familială, fără să se consulte îndelung cu nevasta și copiii. Adevărul este că, în problemele economice, Moromete ezită, nu are siguranță, nu e pasionat cîtuși de puțin de cîștiguri și speculații. Ezitarea sa se transformă, astfel, în consultare colectivă. Plecarea lui Achim la București, cu oile, e precedată de lungi colocvii cu ai săi, Moromete mulțumindu-se din cîștigul fabulos (exagerat în mod premeditat) promis de Achim, cu o parte minimă, restul fiind promis copiilor. Atunci cînd trebuie să ceară împrumut lui Aristide, nu o face decît după ce capătă încuviințarea fetelor. Din cîștigul anual, după un plan bine chibzuit, se face parte dreaptă după ce diferitele datorii urgente au fost achitate. Aceasta și explică unitatea în muncă a acestei familii, măcinată de disensiuni teribile. Fiecare se simte apărat materialmente, casa lui Moromete oferind certitudinea unui viitor lipsit de griji prea mari. Atunci cînd avutul stăpînului casei este periclitat de presiunea autorităților, armonia silită dispare, familia se sparge, Paraschiv și Nilă, pe urma lui Achim, pradă casa și fug la București.

Romanul începe cu momentul în care Moromete reușise să-și alcătuiască o economie aparent stabilă, ca urmare a tergiversării, timp de șaptesprezece ani, cu plata datoriilor către stat. Faptul îi aduce eroului un surplus de admirație din partea consătenilor, fiind socotit priceput în probleme financiare. Adevărul este că Moromete nu are nici o aptitudine deosebită pentru astfel de probleme. Timpul a fost cu el *răbdător*, cum se exprimă romancierul, adică asupra lui nu au fost exercitate presiuni economice de neînlăturat. În acest mod, Moromete a putut „să-și ajungă lui însuși cu ce avea" cum gîndește despre el cît se poate de nimerit Țugurlan. Visul stăpînului casei este într-adevăr de tip patriarhal, într-o lume în care valoare reală nu are

decît banul. Moromete visează o economie strict familială, de tip închis, în care produsul muncii să fie suficient pentru a reproduce munca, prisosul fiind utilizat pentru plata datoriilor către stat (ele niciodată, însă, nu au fost plătite integral), asigurarea hranei în timpul iernii şi îmbrăcăminţii (niciodată Morometii nu-şi pot face haine toţi o dată, procedeul e al rotaţiei). Reuşita, timp de ani de zile, a concepţiei sale de mic producător, i-a creat lui Moromete iluzia că acest drum este posibil şi este singurul valabil în sensul unei etici superioare. În personalitatea sa există într-adevăr o latură de profundă onestitate care, în epoca sa, îi conferă însă o notă desuetă, anacronică, este dovada mărginirii sale şi cauza nenorocirilor care vor urma.

Moromete disprețuieşte banul: „...existenţa banilor îi pricinuia o furie neputincioasă (cînd trebuia să-i dea, îi dădea cu gesturi disprețuitoare de aruncare şi blestema mărimea, culoarea şi mirosul lor)". El intuieşte faptul că banii, în societatea în care trăieşte, sînt modalitatea cea mai înfiorătoare de înstrăinare a fiinţei umane, a esenţei superioare a omului; că prin bani omul devine tot mai sărac ca om. Ori, în Moromete este o plenitudine umană, o voluptate a existenţei în contact cu marile valori umane (inteligenţa, umorul, onestitatea, generozitatea etc., etc.) care se refuză înjosirilor etice, pe care acumularea banilor le comportă. De aici şi disprețul său suveran faţă de comerţ şi speculă. „Moromete nu prevăzuse niciodată latura comercială a produselor pe care i le dădea pămîntul... Aşadar, să facă comerţ, cu cereale şi să cîştige bani! Şi cu banii ce să facă? Să plătească impozite! Ce ciudat, unde ajunseseră! În sfîrşit, fie şi comerţ, dar să fim înţeleşi că nu ăsta e scopul..."

Nota de candoare infantilă, pe care micul proprietar o păstrează, într-o lume dăruită sălbatic lăcomiei banilor, este subliniată clar de prozator: „Încît Moromete vedea în priceperea lui Bălosu de a face combinaţii, mai mult ceea ce îi plăcea fiului său de zece ani Niculaie, şi mult mai puţin ceea ce le plăcea celor trei, Paraschiv, Nilă şi Achim". La fel cu Niculaie, pe Moromete îl încîntă în comerţ latura de aventură, parcurgerea întinsului ţării, întîlnirea cu oamenii, întîmplările diverse ale rătăcirilor în regiunile dinspre munte, aspectele tumultuoase, agi-

tate, ale oraşelor etc., etc. Cînd a plecat împreună cu Bălosu la speculă cu porumbul, Moromete „era *foarte curios* — şi *foarte vesel* în acelaşi timp — (s.n.) să vadă dacă o socoteală făcută din nimic, cum era presupunerea lui Bălosu, că vor da porumbul cu şaptezeci de lei, are să fie dovedită pe viu". Moromete mimează, după comportarea autentică a lui Bălosu, nepăsarea şi duritatea speculantului. Dar cînd femeia de la munte izbucneşte cu disperare în lacrimi, întrebînd: „De cînd v-aţi făcut aşa răi ?... Nu eraţi aşa răi...", Moromete îşi smulge masca de speculant, exclamă *furios* (sublinierea romancierului): „Ptiu, lovi-te-ar moartea cu ochii tăi!" şi vinde femeii porumbul cu preţul dat de ea. Furia lui Moromete e îndreptată asupra lui însuşi, devenit brusc conştient de faptul că, urmîndu-l pe Bălosu, era în pericol de a-şi pierde fondul său de umanitate. Reîntors acasă, cu victoria omenescului asupra banilor, povesteşte cu voluptate aventura.

Cînd băieţii, furioşi pe naivitatea tatălui, pleacă la rîndul lor să facă speculă şi se reîntorc cu un eşec total, din cauza abundenţei de cereale pe piaţă, Moromete simte o satisfacţie infinită şi „strecoară cîteva aluzii batjocoritoare la adresa priceperii fiilor săi... vrînd să-i facă să înţeleagă că drumul pe care vroiau ei să apuce nu e bun".

Din practica existenţei sale de mic proprietar, Moromete extrage cea mai periculoasă iluzie cu putinţă. El are sentimentul unei depline libertăţi, crede că e stăpîn deplin pe sine, pe sentimentele şi normele lui etice. El crede că este liber faţă de pămînt şi, cu o excelentă pătrundere, în sens marxist, a fenomenului, Marin Preda sancţionează, cu discreţie, această himeră a eroului său: „Cînd, după război, Moromete deveni proprietar, el trăi atît de deplin bucuria de a fi scăpat de moşier, încît nu băgă de seamă sau mai bine zis nu voi să bage de seamă, în ce măsură era el liber faţă de loturile pe care le stăpînea. Pămîntul îi dăduse într-adevăr o anumită libertate. Nu se întreba însă cît de liber era, dar nici nu se lăsa constrîns, se răzvrătea, spera". Moromete are în plus iluzia şi mai dăunătoare că este liber faţă de bani. El nu înţelege că banii sînt necesari nu numai pentru acoperirea, la limită, a nevoilor gospodăriei lui patriarhale, dar că, numai avînd bani, se poate cumpăra pe sine însuşi, iluzoria lui libertate.

Cu finețe, romancierul a pus în acord universul interior al lui Ilie Moromete cu situația lui de mic producător, cu aspirațiile atît de caracteristice micului burghez. Pentru studiul avatarurilor individualismului mic-burghez în epoca imperialismului, Ilie Moromete este o sursă inepuizabilă de reflecții.

Personalitatea lui este dominată de *contemplare*. Aceasta este voluptatea supremă și rațiunea de a exista a eroului. Aici, în privirea calmă asupra lumii înconjurătoare, neturburată de nici un obstacol, de nici o cutremurare interioară, Moromete este *el însuși*. Iubirea de chietudine domină componentele, atît de variate, ale personalității lui Moromete. El este un iubitor de armonie, de liniște deplină și, aidoma eroului liric baudelairean, din „Frumusețe", ar putea exclama : „Urăsc dezordinea ce răvășește liniile !". Marin Preda rezumă excelent și clar, categoric, latura dominantă a lui Moromete în următoarea observație : „În acest an la seceriș Moromete n-avea de ce să nu fie ca totdeauna el însuși, adică nepăsător față de ceea ce se aduna în urma lui, uitînd de toate și pierzîndu-se pe mirişte în contemplări nesfîrșite" ; de altfel, de la primul contact cu eroul, cititorul este obligat să țină seama de această latură a lui. Din primul moment Moromete se relevă ca un contemplativ : „Moromete stătea pe stănoaga podiștei și se uita peste drum. Stătea de geaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Din mîna lui fumul țigării se ridica drept în sus fără grabă și fără scop."

Moromete trăiește într-un empireu al contemplării și liniștii, din care orice agitație este eliminată.

O pagină magistrală a romanului este spectacolul oferit de Moromete la seceriș. Munca este istovitoare. Cu spinările încovoiate sub arșiță, toată lumea este concentrată asupra lucrului, care trebuie terminat cît mai repede. În contrast cu ritmul febril al secerătorilor, Moromete parcă este prins cu încetinitorul. Mișcările sale sînt de o prudență și lentoare scandaloasă, față de iureșul muncii pe care se proiectează. Fiecare gest pe care-l face este impregnat de un dispreț suveran pentru activitate și grabă.

Moromete este un rafinat al reveriei fără obiect precis sau finalitate, al contemplării fără sfîrşit. Moromete este o strălucită ilustrare a oblomovismului, poate singura în toată literatura noastră. Bineînţeles, el este un Oblomov la nivel balcanic şi într-o epocă istorică diferită de a modelului. Instalat pe stănoagă (canapeaua lui), el se dăruie, aidoma eroului lui Goncearov, voluptăţii care este însăşi modalitatea existenţei sale.

Dar spre deosebire de strălucitul model al lui Goncearov, la care pasivitatea şi contemplarea sînt dublate de mizantropie, Moromete, este un mare iubitor de oameni, pentru că fără ei taifasul ar fi imposibil, or dialogul, mai ales într-un cadru colectiv, constituie condimentul necesar pentru a gusta cu o şi mai mare intensitate contemplarea. De foarte multe ori el monologheză, retrăgîndu-se într-un colţ ferit al gospodăriei. Surprins asupra faptului şi întrebat de ce vorbeşte singur, „Moromete răspunsese serios că asta e din pricină că n-are cu cine discuta, în sensul că nimeni nu merita să-i asculte gîndurile". Răspunsul e în nota ironiei, practicată de el cu infinită variaţie. De fapt monologul său e o formă a unui dialog cu Catrina, cu băieţii sau fetele, sau cu un interlocutor imaginar, Moromete prelungind în soliloc plăcerea taifasului. Aceasta este o adevărată întrecere de inteligenţă, bun-simţ, glumă, ironie şi sarcasm, sub mantia inocenţei desăvîrşite. Taifasul e un ritual pe care Moromete îl exercită cu autoritate şi competenţă. Scena discuţiei politice din faţa fierăriei lui Iocan este strălucitoare prin vervă şi ironie. Ipostazierea regelui în agricultor şi dialogul asupra situaţiei lui de muncitor al pămîntului sînt memorabile prin fineţea sarcasmului. Ca mic proprietar, Moromete este liberal, după cum putea să fie naţional-ţărănist etc., etc., dar în conştiinţa lui nu există nici urmă de partizanat politic. Dacă politica n-ar fi existat, trebuia inventată pentru plăcerea taifasului!

Ţugurlan, iritat de vorbăria lipsită, aparent, de noimă, îi apostrofează cu violenţă pe cei adunaţi în forumul lui Iocan. Dar mai tîrziu intuieşte ce se petrece în conştiinţa şi sufletul acestor oameni. „Ei pluteau pe apa aceasta a lor cu atîta seninătate, încît era cu neputinţă să nu-ţi dai seama că acest fel de a fi era de fapt bucuria şi libertatea lor. Dacă ar mai fi avut şi nişte

parale, cum spunea Dumitru lui Nae, n-ar mai fi dorit nimic nici pentru ei nici pentru alții."

Atît de opus, prin sărăcie, celor pe care i-a apostrofat, Țugurlan este însă, în intimitatea reflecțiilor sale, legat de ei. El nu rîvnește pămînt din cupiditate, pentru perspectiva materială a posesiunii lui, ci pentru rezultatele lui spirituale. Există și la Țugurlan o infinită aspirație către calm și armonie interioară, ca la Moromete. „Cunoștea și el starea în care mintea contempla în liniște lucrurile și pătrundea dincolo de ceea ce arătau ele că sînt. Era o bucurie deosebită și rară." Într-adevăr, pentru muncitorul zilier această plăcere are efectul raritații. Țugurlan o simte uneori în zori, cînd natura e încă adormită și satul amorțit de liniște, sau noaptea, înainte de a adormi, și se dăruie cu totul acestui calm interior, acestei liniști care „nu adormea întrebările și nici nu le dădea un răspuns, dar le dădea un înțeles".

Ca individ, a cărui singură libertate este de a muri de foame, Țugurlan aspiră și el după o astfel de formă a libertății, cum este reveria, contemplarea, calmul interior.

Acest rezultat al iluziei lui de libertate, Moromete îl apără cu tenacitate. Cea mai mică atingere adusă empireului său, îi produce un fel de panică, o agitație și nemulțumire vagă, enervantă. Sentimentul nedeslușit, ca într-un lanț de reacții, îi mărește insatisfacția. Astfel, tulburarea armoniei lui interioare dezlănțuie o adevărată dialectică a nemulțumirii, în care nu obiectul enervării este important, ci faptul că liniștea sa suverană a fost știrbită.

În fața unui obstacol, Moromete are o reacție retractilă, se retrage ca un melc în cochilia sa, care poate să aibă aspectul iritării, nemulțumirii, indiferenței, neînțelegerii etc., etc., Moromete fiind un animal social și trebuind să întîmpine într-un mod extrem de variat diferitele obstacole apărute în pașnicul său drum. De aici fenomenul simulare-disimulare, atît de discutat în critica noastră literară.

În apărarea armoniei și calmului său interior, Moromete manifestă o infinitate de nuanțe ale simulării sau disimulării.

Aspectul cel mai obișnuit și vizibil este al planurilor contradictorii dintre soliloc și dialog. Moromete una spune și alta gîn-

Clubul cărții digitale 2022

deşte, cînd Bălosu îl sîcîie cu vînzarea salcîmului sau a bucăţii de pămînt din spatele casei, sau cînd e sîcîit de autorităţi cu plata datoriilor. Alteori Moromete îşi ascunde gîndul în spatele unui răspuns indirect, avînd legătură cu obiectul discuţiei numai în meditaţia sa interioară. La propunerile lui Bălosu, de a-i vinde salcîmul, Moromete răspunde, aparent fără legătură cu întrebările vecinului : „Să ţii minte că la noapte o să plouă. Dacă dă ploaia asta o să fac o grămadă de grîu, Tudore !" Bălosu înţelege : „Va să zică de aceea nu mai avea nevoie să-i vîndă salcîmul !"

Alteori modalitatea simulării este supărarea şi indiferenţa, ca în cazul dialogului cu agenţii de urmărire. Cînd aceştia trec la represiuni şi vor să confişte căruţa, Moromete, cu o detaşare suverană faţă de avutul său, transformată în ironie subtilă, îl întreabă pe agent, *cu interes,* cum notează romancierul : „Crezi că ai s-o poţi duce ?". Nota de humor irezistibil ia naştere dintr-o bruscă mutaţie de valori etice. Omul ameninţat cu confiscarea averii se interesează cu compasiune de efortul cheltuit de acela care execută confiscarea. Este în comportarea şi mentalitatea lui Moromete ceva chaplinian care oferă şi dimensiunile umorului moromeţien, fineţea şi profunzimea lui.

Aici, în „gluma subţire", Moromete are conştiinţa deplinei lui superiorităţi. Pentru realizarea şi întreţinerea ei, Moromete cheltuieşte seriozitate, solemnitate, uimire nemăsurată (el „se prăbuşeşte" de uimire), candoare, naivitate prefăcută sau reală, indiferenţă, stupoare etc., etc. În general, gama sentimentelor, a reacţiilor psihice, la Moromete este infinită. Aidoma unei prisme, el descompune culorile vieţii în mii de nuanţe afective. De aceea, aparent, psihologia lui Moromete este labirintică. Într-adevăr, el este un *complicat,* dar de o deplină armonie şi ordine interioară.

Prin inteligenţă, observaţie pătrunzătoare asupra oamenilor, Moromete este descendentul unei străvechi civilizaţii. Chiar dacă s-ar fi limitat la atît, romancierul ar fi construit un tip literar, avînd darul unicităţii prin complexitate, în cadrul unei literaturi rurale cu o tipologie de un înalt nivel artistic. Dar Marin Preda este un prozator animat de o viziune dialectică a vieţii. Cu fer-

mitate şi fineţe în acelaşi timp, romancierul surprinde limitele, mărginirea şi obtuzitatea acestui erou, la al cărui farmec a muncit cu migala cizelatorului.

Moromete rămîne un mic proprietar, un individualist apărîndu-şi cu egoism voluptatea chietudinii şi contemplării. Inteligenţa, darul observaţiei analitice, umorul, toate calităţile reale ale acestui strălucit specimen uman, devin inoperante dincolo de universul său limitat. Există fapte şi evenimente pe care Moromete nu le poate înţelege, manifestînd în faţa lor o absolută stupiditate. Evenimentul zguduitor al Griviţei, pentru el este un refuz de muncă. Statul a tras în muncitori, pentru că nu au vrut să lucreze şi nici să lase pe alţii să lucreze în locul lor. Faţă de fenomenul social al exploatării el este complet opac, deşi în tinereţe a muncit pe moşia boierilor, înainte de a fi împroprietărit. El nu poate înţelege mecanismul economic al existenţei lui Ţugurlan : ...„cum să împart eu, mă, munca mea cu unul care n-a muncit ? !" Moromete nu simulează neînţelegerea ; este vorba — cum subliniază şi romancierul — de o „totală neputinţă de a înţelege". În acelaşi sens el nu înţelege reproşul făcut de Ţugurlan că, din pricina lui şi a celorlalţi împroprietăriţi, o bună parte a satului a rămas fără pămînt. Moromete nu are (şi nici nu poate avea) sentimentul solidarităţii, sau cel puţin al compasiunii faţă de sărăcimea satului. El este dominat de un egoism social deplin, în aşa măsură încît ajunge să creadă că nenorocirile sînt „numai ale altora", de aceea nici nu-l interesează. Dacă ar fi avut pasiunea banilor, el evolua în direcţia lui Bălosu. Lipsa acestei pasiuni i-a păstrat un fond de puritate.

Cecitatea socială a lui Moromete (acea *social blindness* de care vorbeşte Marx) e lipsită de orice dubiu, în momentul culminant al intrigii. Micul proprietar e asaltat de nevoi. Plata *fonciirei*, a ratei către bancă, a datoriei făcută la Aristide, a taxelor şcolare pentru Niculaie, se îngrămădesc asupra capului său. Sînt norii grei dinaintea furtunii. Dar Moromete rămîne senin, în virtutea faptului că are o încredere oarbă în orînduirea burgheză, în aparatul de stat al cărui sens exploatator nici nu-l bănuieşte. El nutreşte speranţa că „se va întîmpla un lucru, o mişcare undeva sau nu se ştie ce răsturnare, nu se ştie ce lege,

care dacă n-ar schimba cu totul situaţia, în orice caz s-o ţină pe loc, să stea pe loc banca, să nu se mişte fonciirea, să nu plătească nimic pentru şcoala lui Niculaie şi numai negustorii să nu stea pe loc, numai pentru ei să treacă timpul şi să-i silească în felul acesta să urce preţurile". Chietudinea şi contemplarea se completează, în conştiinţa eroului, cu speranţa naivă, înşelătoare, într-un timp imobil sub raportul datoriilor, mobil numai în sensul speculaţiei şi cîştigului de bani. Moromete este prins într-o capcană a cărei momeală e „speranţa că această lume de negustori, perceptori şi jandarmi, această orînduire care avea undeva un parlament, ziare şi legi putea fi o orînduire dreaptă". Cu ironie reţinută, romancierul marchează momentul în care eroul îşi aduce brusc aminte de existenţa poporului, a masei cu care dintr-o dată se identifică. Presiunea financiară la care e supus devine „o crimă faţă de poporul ăsta, de ţara asta!". Faţă de Dumitru lui Nae, el exclamă: „Crezi tu că un popor întreg o să rabde să ne ia bucatele pe nimic?... Ascultă aicea, nu se poate să facă ei una ca asta!... Nu se poate fiindcă e pericol, te rog să mă crezi..." Strigătul de revoltă la acest iubitor de contemplare, comuniunea, brusc descoperită, cu poporul şi ţara, în conştiinţa acestui desăvîrşit individualist, dau o notă de ridicol omului remarcabil prin inteligenţă în alte împrejurări.

De aici şi nedumerirea lui Marmoroş—Blanc: „Nu înţeleg — se miră el cu dispreţ — Moromete ăsta se pretindea om deştept; el nu înţelegea?!".

În soliloc la piatra de hotar a lotului său de pămînt, pe care nu-l mai poate apăra şi nici salva, Moromete înţelege în cele din urmă: „se crezuse un om liber, stăpîn pe liniştea şi bucuriile sale şi iată că libertatea în care crezuse se prăbuşea, iar neliniştea şi spaima ameninţau să-i ia locul". Eroul, construit cu atîta migală din meandre şi planuri contradictorii, nu este lăsat pradă disoluţiei. Romancierul îşi termină naraţiunea în perspectiva unei resurecţii a lui Ilie Moromete. Acesta intuieşte faptul că există o ameninţare cu mult mai mare decît pierderea pămîntului: „primejdia de a-şi pierde pentru totdeauna liniştea şi de a nu mai putea să se înţeleagă cu oamenii... Îi trebuia mai mult ca oricînd acea stăpînire de sine, pe care şi-o cunoştea

şi care îl ferise totdeauna de lucruri necugetate. Îi trebuia mai ales acea gîndire necruţătoare care duce înţelegerea pînă la capăt şi care loveşte şi arde pînă la os credinţa în pacea şi armonia lumii."

Cum era şi firesc, neîncetata mişcare înainte a societăţii a învins nemişcarea prin contemplare, ipostaza fundamentală, psihologică, a lui Moromete; lăcomia de bunuri a lui Bălosu, a fiilor lui Moromete, a statului burghez şi moşieresc, au învins simpla lăcomie de plăcere prin chietudine, a eroului *Morometilor;* egoismul şi josnicia afişată, deschisă, ofensivă, a orînduirii burgheze şi a reprezentanţilor ei, au învins egoismul, mărginirea, izolarea de oameni şi de destinul lor social, tot sistemul defensiv pe care se bizuie reveria diurnă a lui Moromete. El se află, brusc, în mijlocul ruinelor universului său mirific. Din dezastrul, căruia nu i se poate opune, Moromete îşi salvează demnitatea umană.

Moromete abandonează, în mîinile lui Bălosu, jumătate din pămîntul său, plăteşte datoriile presante, dar „el nu bănuia că pentru bucuriile lui de mai înainte trebuia încă să plătească". Empireul contemplării şi reveriei fără finalitate e distrus. „Moromete intră într-o lungă stare depresivă din care n-avea să fie scos decît de marile zguduiri care se apropiau. Peste trei ani izbucnea cel de al doilea război mondial: *timpul nu mai avea răbdare*"! (s.n.)

*

Morometii este, prin urmare, un roman al contradicţiei dintre aparenţa şi esenţa timpului istoric. Naraţiunea este plasată simetric, între cele două ipostaze. Dezvăluirea substanţei reale, intime şi dramatice, a procesului istoric, ascuns sub o crustă de acalmie sau monotonie, constituie un procedeu extrem de vizibil în cazul *Morometilor.* Romanul începe, de altfel, cu o frază memorabilă: „se pare că timpul era foarte răbdător cu oamenii; viaţa se scurgea aici fără conflicte mari". La nivelul mediului social de mici proprietari, pe care-l reprezintă Moromete, evenimentele istorice au o rezonanţă minimă. Totul este privit de la înălţimea proprietăţii aparent inviolabile. Micul

proprietar se află pe un pisc, unde tumultul vieții ajunge vătuit. Războiul civil din Spania, hitlerismul și fascizarea Europei, apariția primelor cămăși verzi în sat, totul este comentat de participanții la discuțiile politice, din fața fierăriei lui Iocan, cu îngăduință și suverană indiferență. Sînt evenimente care se petrec la o mare distanță de altitudinea la care ei se află. Nici unul nu bănuiește. în aceste drame ale istoriei, o primejdie amenințătoare pentru buna lor stare imediată.

Deasupra acestei obtuzități a micului proprietar se ridică impetuos, animat de spirit ofensiv și răzvrătire, Țugurlan. El este proletarul agricol, față de care timpul istoric a fost neiertător și care nu are răbdare de a contempla, cu calm aparent, lina desfășurare a timpului. Țugurlan este și el „timpul care nu are răbdare", adevărata față a istoriei în nuda și tragica ei realitate, asupra căreia romanul se și termină. În treisprezece ani, lui Țugurlan i-au murit șapte copii. Rodul muncii lui înmulțește bucatele moșierului, pentru el rămînînd lipsurile, spectrul continuu al foamei inevitabile.

Pe împroprietăriți îi urăște pentru avutul pe care-l au, pe săraci pentru că nu se unesc să-și cucerească drepturile lor. Dar în acest sens, nici Țugurlan nu acționează în nici un fel. Răzvrătirea lui este individuală și conștiința îi este invadată de ură. Nu dă binețe nimănui și nu răspunde la binețe. El este închis în universul său de revoltă și ură, așa cum Moromete e claustrat în contemplare.

Dar nu această stare e definitorie pentru psihologia lui Țugurlan. Ura și tumultul revoltei se îmbină în universul lui interior, cu o aspirație către calm și către bucurie. Țugurlan este el însuși atunci cînd e dominat de „bucuria de a fi liniștit și împăcat" — nu împăcat cu orînduirea căre-l subjugă și nici bucuros de ea, dar exultînd în fața spectacolului muncii, pe care o consideră ca fundamentală pentru existență, și captivat de farmecul inteligenței umane. În această stare elementară este el însuși, în întregul lui. În această bucurie, care domină exploatarea, mizeria, umilința, stă superioritatea lui Țugurlan, fenomen cu totul de neînțeles pentru Moromete. Țugurlan îi este infinit superior, pentru că la el înstrăinarea muncii sale de către moșier nu distruge bucuria, fondul de umanitate.

Ţugurlan este „liniştit şi împăcat" numai atunci cînd şi-a făcut pe deplin datoria faţă de semenul în suferinţă. De aici şi reacţia lui violentă în faţa umilinţii la care este supus Ion a lui Miai, prietenul său, bătut în mod arbitrar de fiii lui Aristide, primarul şi proprietarul morii. Răzvrătitul se dezlănţuie ca o furtună, pedepsind pe jefuitorii muncii ţăranului. Din ciocnirea sa cu exploatarea satului şi cu autoritatea, nu trebuie reţinută însă violenţa, forţa sa fizică dezlănţuită. Ţugurlan săvîrşeşte atacul, faţă de autoritatea constituită şi suverană, cu demnitate şi cu un adevărat patos al demascării. Faptul că poate striga, în auzul tuturor, că Aristide, primarul, este un hoţ, îi exacerbează bucuria de care este dominat. Cînd doboară jandarmul şi îi ia arma, bucuria lui devine *arzătoare*. Aceasta este ipostaza supremă a demnităţii sale umane. Liniştit şi împăcat cu sine însuşi, el aşteaptă cu calm urmările faptei lui. Nu fuge în pădure, aşa cum e sfătuit de rude şi prieteni. Se lasă arestat, ia drumul Jilavei şi aici îi cunoaşte pe deţinuţii comunişti şi devine un aliat al cauzei lor.

Prin destinul lui Ţugurlan şi resurecţia finală a lui Moromete, romancierul realizează o puternică proiecţie în viitor a naraţiunii sale.

Morometii nu este numai drama disoluţiei micii proprietăţi şi a unui timp istoric necruţător sub masca acalmiei, dar este şi drama familiei ţărăneşti şi a pămîntului. Romanul modern, de la Balzac încoace, nu a putut ocoli corelaţia strînsă dintre bani şi familie. Sentimentele, în accepţia lor clasică, sînt disecate cu o brutalitate care a apărut înspăimîntătoare la început dar care în mod evident constituie strălucirea de neşters a realismului critic. În lumea capitalistă consanguinitatea este o iluzie. Nu există ataşament fratern, filial, patern sau matern. Nu există familie în sensul patriarhal şi idilic al cuvîntului. Există doar relaţii băneşti, interese materiale. Geniul balzacian constă tocmai în intuirea acestui adevăr, căruia Marx şi Engels îi vor conferi formularea unei legi istorice. În acest sens, Moromete este un Goriot sau Grandet, o victimă a paternităţii jefuite, învinsă şi umilită în chiar esenţa sa. Lupta sa de o viaţă întreagă a avut drept ţel păstrarea neştirbită a loturilor de pămînt, pentru a

le trece întacte, în amurgul vieții, fiilor și fiicelor sale. In momentul în care Achim, Paraschiv și Nilă îi prădă avutul și fug de acasă, Moromete vinde jumătate din pământ, „netulburat și nepăsător", pentru că se desparte de averea destinată transfugilor.

Fuga băieților și jefuirea lui Moromete este opera Guicăi, sora lui Moromete, care își urăște fratele de moarte, tot pentru pământ. Aceeași problemă a pământului destramă și familia lui Bălosu, sau dezlănțuie drama lui Boțoghină.

Problema pământului tulbură mirajul copilăriei. Pentru Vatică, băiat de școală, pământul e o problemă. Cînd Boțoghină scrie din spital că se gîndește să facă din Irina soră de caritate, Vatică exultă la gîndul să sora lui va pleca de acasă. Din pământul tatălui au mai rămas nevîndute două pogoane. „Săracul Vatică — gîndește Anghelina — ar vrea să rămînă singur pe cele două pogoane."

Aparent, Marin Preda este un excelent continuator al marii tradiții naționale a realismului critic (Slavici, Rebreanu, Sadoveanu, Agîrbiceanu etc. etc.) și este limpede că nici un creator nu poate ignora această uriașă școală de mari valori artistice. Dar, la autorul *Morometilor*, nu poate fi vorba nici de influență și cu atît mai puțin de utilizare a strălucitelor modele pe care le pot oferi maeștrii romanului rural. Există la Marin Preda o extremă nuanțare a valorilor pe care numai un creator, atent la datele istoriei și receptîndu-le cu ochiul critic, subtil și sensibil al artistului care gîndește în lumina marxism-leninismului, o poate realiza. Realitatea în mișcare neîncetată este o îmbinare și luptă între vechi și nou. Persistă și în *Morometii* date ale vechiului, adică setea de pămînt și de avere, atît de caracteristică problematicii întîlnite în proza realismului critic. Dar la Marin Preda apare un element nou, inedit în evoluția romanului rural, și anume: spaima de pămînt, teama de a-l pierde, chinul permanent de a păstra cu orice preț lotul care asigură hrana, posibilitatea reproducerii puterii de muncă. Aceasta este, în fond, drama lui Ilie Moromete, a cărui existență se deapănă nu în jurul problemei de a înmulți avutul, ci de a-l păstra neatins sub furtunile care-l amenință. Aceeași dramă

consumă şi sleieşte puterile lui Boţoghină. Anghelina, soţia lui, înţelege tîrziu, cînd bărbatul e în spital, că nu pierderea pămîntului este adevărata nenorocire, ci prezenţa unui pămînt în continuă ameninţare de a fi pierdut. Pe marginea scrisorii lui Boţoghină ea reflectează : „Şi apoi, d-aici înainte el n-avea să mai muncească aşa cum muncise, mereu cu gîndul şi cu spaima la pămînt. Grija l-a îmbolnăvit. Acum grija asta nu mai era şi nici fonciire nu mai aveau de plătit. Şi dacă n-o să le ajungă să aibă ce mînca, dacă are să fie rău de tot, au să lase mîndria la o parte şi au să mai muncească şi pe la alţii." În procesul de disoluţie a micii proprietăţi, atît de caracteristic epocii imperialismului, micul proprietar funciar meditează cu seriozitate la alternativa proletarizării, ca o izbăvire de spaima pe care posesiunea pămîntului o implică.

În faţa lotului său de pămînt, de care simte că va trebui să se despartă, Moromete întreţine un tragic soliloc. În amurg, pămîntul pare că împrăştie un întuneric de nepătruns, în care gîndurile se cufundă. Este întunericul lumii care ameninţă să-l strivească. O singură speranţă îl mai animă pe Moromete : „întunericul nu putea fi fără fund". Pentru el problema este de a străbate tenebrele şi de a da peste „împletitura ascunsă", care generează şi susţine inechitatea orînduirii în a cărei perfecţiune el a crezut.

Morometii este un roman al marii lucidităţi, în problema destinului micii proprietăţi funciare, în etapa imperialistă a capitalismului. Prin aceasta şi prin fineţea cu care romancierul transformă situaţiile sociale în valori etice şi psihologice, *Morometii* are o certă valoare de universalitate, stînd cu demnitate alături de proza lui Caldwell şi Steinbeck, Vittorini sau Carlo Levi, nume consacrate în literatura tragică asupra vieţii micului fermier din America sau Europa capitalistă, romanul lui Marin Preda avînd în plus o mult mai subtilă şi pătrunzătoare analiză a fenomenului economico-social care generează disoluţia micii proprietăţi funciare.

Ca roman al satului, *Morometii* are şi o latură etnografică transpusă în termenii artei, care nu poate fi ignorată. Nu este vorba de un simplu decor rural, ci de o captivantă intuiţie a

cotidianului în viața satului din Cîmpia Dunării. Marin Preda dăruiește un relief impresionant unor momente din existența țăranului, momente care, prin tensiune interioară și semnificație socială, capătă importanța unor ritualuri și sînt semnalate de prozator în pagini cu certă valoare poematică. Amplul poem al secerișului, cu care se deschide ultima parte a romanului, înscrie una din cele mai strălucite pagini ale prozei românești. De egală valoare este scena — fugară, dacă nu-i acorzi atenția necesară — a scoaterii pîinii din cuptor, moment cu semnificație de ritual: „Se așezară toți pe iarbă și femeia băgă vătraiul în capul țestului. Cînd scoase pîinea aproape că se îmbătară. Privirile li se lărgiră, chipurile li se făcură frumoase. Femeia se închină iar Armeanca, fiul său cel mare și Țugurlan își luară pălăriile de pe cap. Femeia rupse pîinea și le dădu bucăți mari care în mîinile lor palpitară de dogoare și abur, parcă ar fi fost vii. Începură să mănînce cu o lăcomie curată și reculeasă și timp de cîteva minute nimeni nu scoase nici un cuvînt." Alături de acest omagiu al pîinii, rodul muncii aprige a țăranului, se înscrie ca un moment memorabil descripția „călușului", străveche creație a poporului, exemplu de artă rafinată și vitalitate copleșitoare, sau ritualul erosului cu chemarea fetelor la poartă și „întratul în vorbă", sau mulsul oilor și pregătirea cinei, desfășurarea ei, în jurul mesei rotunde și joase, sau scene ale copilăriei în universul rural. Toate conferă romanului o densitate maximă.

Totul e trăit și autentic, iar cititorul încetează la un moment dat de a parcurge paginile unei cărți și e integrat undelor acestui fluviu lent și grandios care străbate timpul dispărut.

ION VITNER

PARTEA ÎNTÎI

1

În cîmpia Dunării, cu cîţiva ani înaintea celui de-al doilea război mondial, se pare că timpul era foarte răbdător cu oamenii; viaţa se scurgea aci fără conflicte mari.

Era începutul verii.

Familia Moromete se întorsese mai devreme de la cîmp. Cît ajunseseră acasă, Paraschiv, cel mai mare dintre copii, se dăduse jos din căruţă, lăsase pe alţii să deshame şi să dea jos uneltele, iar el întinsese pe prispă o haină veche şi se culcase peste ea gemînd. La fel făcuse şi al doilea fiu, Nilă; intrase în casă şi după ce se aruncase într-un pat, începuse şi el să geamă, dar mai tare ca fratele său, ca şi cînd ar fi fost bolnav. Al treilea băiat, Achim, se furişase în grajdul cailor, se trîntise în iesle să nu-l mai găsească nimeni iar cele două fete, Tita şi Ilinca, plecaseră repede la gîrlă să se scalde.

Rămas singur în mijlocul bătăturii, Moromete, tatăl, trăsese căruţa sub umbra mare a celor doi salcîmi de lîngă poarta grădinii şi apoi ieşise şi el la drum cu ţigarea în gură. Părea de la sine înţeles că singură mama rămînea să aibă grijă ca ziua să se sfîrşească cum trebuie.

Moromete stătea pe stănoaga podiștei și se uita peste drum. Stătea degeaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Oamenii stăteau însă în curți, nu era acum timpul de ieșit în drum. Din mîna lui fumul țigării se ridica drept în sus, fără grabă și fără scop.

— Ce mai faci, Moromete? Ai terminat, mă, de sapă?

Iată că se ivise totuși cineva. Moromete ridică fruntea și îl văzu pe vecinul său din spatele casei apropiindu-se de podișcă. Se uită numai o dată la el, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic; se vedea că nu o astfel de apariție aștepta el. „...Pe mă-ta și pe tine, chiorule!" șopti atunci Moromete pentru el însuși, apoi răspunse foarte binevoitor:

— Da, am terminat... Tu mai ai, mă, Bălosule?

— Am terminat și eu. Mai aveam un petic dincoace în Pămînturi, mi l-au săpat ai lui Țugurlan... Ce faci, Moromete, te-ai mai gîndit? Îmi dai salcîmu-ăla?

Moromete se uită țintă la vecinul său înțelegînd pentru ce ieșise el la drum și nu răspunse la întrebare. „Da, am discutat odată să-ți vînd un salcîm! Poate am să ți-l vînd... poate n-o să ți-l vînd... De ce trebuie să ne grăbim așa!?" părea să-i spună el vecinului.

— Dar Victor al tău... El nu mai iese la sapă, Bălosule? Sau de cînd e voiajor nu-l mai aranjează? zise Moromete. Adică... admitem cazul că fiind ocupat... mai adăugă el.

Vecinul avu bănuiala că aceste cuvinte nu sînt chiar atît de nevinovate cum s-ar fi putut înțelege din glasul cu care fuseseră rostite, dar trecu peste asta.

— Păi de ce zici că nu vreai să-l mai dai, Moromete? Că vroiam să ți-l plătesc...

Drept răspuns, Moromete începu să se uite pe cer.

— Să ții minte că la noapte o să plouă. Dacă dă ploaia asta, o să fac o grămadă de grîu, Tudore! zise el.

Va să zică de aceea nu mai avea nevoie să-i vîndă salcîmul! O vreme Bălosul nu mai zise nimic, apoi se prefăcu că schimbă vorba:

— Mă întîlnii pe la prînz cu Albei. Zicea că mîine dimineață o pornește prin sat după impozite.

Moromete rămase nemișcat.

— Zicea că a primit o dispoziție, sau un ordin, dracu să-l ia... Că cine are de achitat *fonciire* și n-o s-o achite mîine, o să le ia din casă.

Moromete se mohorî dintr-o dată. Vru să răspundă, dar se ridică pe neașteptate de pe stănoagă și sări spre poartă; un cal scăpase din grajd și vroia să iasă la drum.

— Nea, îndărăt, blegule, unde vrei să te duci? strigă omul, închizîndu-i poarta în nas.

Calul nu se sperie însă, rămase cu botul lîngă ulucă și suflă puternic pe nări, apoi cu dispreț parcă, se întoarse cu spatele și începu să se frece de ulucă.

— Nea, n-auzi? Surdule!... Tu-ți adineaurea mă-ti! strigă Moromete înfuriat.

Calul se opri din scărpinat și porni nepăsător spre prispa casei unde zăcea Paraschiv. Moromete se luă după el, dar calul nu-l luă în seamă. Se opri lîngă prispă și întinse gîtul lîngă parmalîc, unde începu să roadă cu dinții dintr-un drob de sare. Paraschiv se trezi înfuriat și-i repezi cu toată puterea un picior în burtă.

Tot atunci, mama ieși în prag. Avea fața roșie și obosită, iar năduşeala îi curgea în șiroaie înnegrite peste obraji și gît.

— Ilie, unde s-au dus fetele alea? Ce fac eu aici singură? Acu se întunericește și ce mîncați?

— Raci o să mîncăm, fa, d-aia te vaiți tu? răspunse Moromete trăgînd calul spre grajd.

Femeia se șterse cu deznădejde pe frunte, înghiți în sec și pieri în tindă.

— Niculaie, unde eşti, mă? strigă Moromete spre grădină.

— Aicea sînt! se auzi un glas de undeva.

— Ce faci acolo? Treci încoace şi ajută-i mă-ti! Te duseşi în grădină, săracu de tine, să stai, că pînă acuma te omorîşi muncind. Treci încoace, n-auzi?!

Pe poarta grădinii intră un băiat de vreo doisprezece ani. Avea capul gol şi cămaşa de pe el era ferfeniţă. Picioarele goale erau pline de zgîrieturi vechi cu urme de sînge închegat cu praf.

— Treci la mă-ta şi vezi ce treabă are! spuse iar Moromete, pornind încet spre grădină.

Vecinul, care în acest timp aşteptase în poartă întoarcerea celuilalt, strigă puţin nemulţumit:

— Moromete, unde te duci, mă?

— Stai că mă întorc acu, răspunse Moromete bolborosind cuvintele. Du-te, mă, la mă-ta, ce tot zgîieşti ochii la mine! spuse apoi cu alt glas băiatului care rămăsese tăcut lîngă poarta grădinii.

— Da' Ilinca unde e?! Ea de ce nu se duce? gîngăvi băiatul fără să se uite la tatăl său.

— Haida-haida, Niculaie! Cînd ţi-oi da o palmă după ceafă vezi tu de ce nu se duce! ameninţă omul pierind după şira de paie.

II

Băiatul se urni de lîngă poartă şi intră în tindă. La vatră, femeia se chinuia cu o mînă să mestice mămăliga iar cu alta să prăjească nişte ceapă în tigaie. Alături de vatră, prinsă între două cărămizi, clocotea o oală cu ceva verde înăuntru. Femeia dăduse jos căl-

darea cu mămăligă și o mestica aprig, încercînd din cînd în cînd s-o țină pe loc cu talpa piciorului.

— VenișI cu oile, mă? Du-te repede și prinde-o pe Bisisica... Viu și eu acum, să le mulgem... Să torn mămăliga... Unde sînt fetele alea?...

Băiatul se uită la maică-sa și se întoarse alene îndărăt, fără să spună ceva. Ieși în curte și începu să strîngă oile spre obor. Cîțiva miei săriseră pe prispă și lingeau sare.

— Cîși, mînca-te-ar cîinii! scrîșni el, apucînd mieii de gît și făcîndu-le vînt de pe prispă.

Închise poarta oborului și rămase între oi, tăcut. Oborul era mic și cele douăzeci, douăzeci și cinci de oi abia aveau loc să se miște. Una dintre ele, care stătea alături de băiat, frecă pămîntul cu copita ei mică și se culcă încet, suspinînd. Era o oaie bătrînă și blîndă care mergea totdeauna în urma cîrdului.

— Ai prins-o, mă? Hai mai repede că se răcește mămăliga!

Băiatul se întoarse nepăsător spre mama lui care intrase în obor cu un căldăroi în mînă și abia se mișcă.

— Hai, Niculaie... hai, Niculaie! Să nu-ți dau acum cîteva! Unde e Bisisica? Treci s-o prindem, unde te tot uiți? zise femeia cu un glas moale și cam îndepărtat, ca și cînd ar fi vorbit gardurilor.

— Lovi-o-ar moartea de Bisisică! mormăi Niculaie, apropiindu-se de o oaie neagră și cornută care se pitise într-un colț și aștepta nemișcată, ascultînd parcă cele ce se spuneau despre ea.

Băiatul se repezi spre ea și o apucă de picior; oaia nu se mișcă, dar cînd își simți piciorul prins zvîcni pe neașteptate și-l trînti pe băiat cu burta la pămînt.

— Fire-ai a naibii, dacă nu te omor! scrîșni el și ridicîndu-se cu o sprinteneală uimitoare se repezi iar spre oaie. De astă dată, el n-o mai scăpă din mîini. Oaia sărea în trei picioare și gemea greu. Femeia se

apropie cu căldarea și, apucînd oaia de celălalt picior, o trase spre buza căldăroiului și începu s-o mulgă. Niculaie o apucase de coarne și o izbea cu sălbăticie peste bot. Oaia sufla greu pe nas și tot trupul îi tremura.

— Mînca-te-ar lupii să te mănînce! Dacă n-am să te omor într-o zi...

— Lasă oaia, mă! Nu mai da în ea degeaba...

Era o oaie aprigă care îl chinuia pe băiat de doi ani de zile. Mergea în fruntea oilor și totdeauna tîra întreg cîrdul în goană și nu se mai oprea pînă nu ajungea pe locurile de păscut. Niculaie era silit să alerge după ele și arunca zadarnic cu bulgări spre oaia fruntașă. Cînd ajungeau pe mirişte, băiatul cădea istovit de goană pe o brazdă și plîngea timp îndelungat. Uneori o prindea cu ajutorul altor băieți și o bătea cu cruzime. Oaia se cumințea un timp, lăsa alteia conducerea cîrdului, apoi iarăși își lua locul. Cîteodată, înnebunit, Niculaie alerga înaintea oilor aflate în plină goană, despărțea cîrdul de oaia fruntașă, o alunga în porumburi cu ciomagul și o bătea cu bolovani pînă îl părăseau puterile. Oaia sărea din loc în loc, fugea, se oprea tremurînd și gemea de lovituri. În ziua aceea nu mai alerga; a doua zi însă o lua la goană, parcă și mai aprig. Niculaie o ținea minte încă de pe cînd era noatină.

Într-o iarnă, la Bobotează, venise popa cu căldărușa și intrase în obor să stropească oile cu aghiazmă. Bisisica — așa o botezase Achim cînd o învățase să împungă ca berbecii — ieșise din cîrd și ridicase fruntea spre popă. Cînd părintele făcuse semnul crucii, zbicind din busuioc, oaia, crezînd că e vorba de împuns, se repezise în patrafirul aceluia, bestecăind cu corniţele ei mici printre picioarele popii.

— Gata, ai scăpat, zise femeia, lovind cu milă spinarea oii, care în tot timpul mulsului tremurase ca frunza. Dă-i drumul, Niculaie!

Băiatul îi dădu drumul de coarne, izbind-o în acelaşi timp cu piciorul în grumaz ; apoi prinse altă oaie, care cît simţi mîna femeii sub uger, singură se lăsă în căldăroi şi începu să rumege liniştită.

— Vezi, asta de ce stă ? ! îngînă Niculaie, ca şi cînd cineva ar fi spus că toate oile seamănă cu Bisisica. Nu ştiu, mamă, dar eu m-am săturat... Eu, le loveşte moartea de oi, îngînă el mai departe cu un glas îndurerat. Eu nu mă mai duc cu oile... Toată lumea le dă la cioban, numai tata s-a găsit mai breaz să mă trimită pe mine... De ce nu-i spui să le dea la cioban ? De două luni de zile nu m-am mai dus la şcoală. Are să mă lase repetent...

— Gata — zise femeia — alta... Hai mai repede că se răceşte mămăliga !...

Niculaie prinse altă oaie care nu mai era blîndă. El o apucă de bot cu ură şi-i strînse nasul scrîşnind.

— Stai ! Ce ! o iai pe urmele Bisisichii, fire-ai a naibii ! ? bolborosi el. Apoi vorbi iar cu un alt glas : Eu spun una şi tu te faci că n-auzi ! N-auzi că mă lasă repetent ?

— Ce să-ţi fac eu dacă te lasă repetent ? Parcă dacă te duci nu te lasă ! răspunse femeia cu gîndul în altă parte.

— N-auzi că nu mă lasă ? ! zise băiatul necăjit. De cîte ori vreai să-ţi tot spun ?

— Ce să-mi tot spui ? întrebă femeia cu acelaşi glas îndepărtat şi îmbulzit de alte gînduri. Alta, spuse ea iar. Se vede că nu prea le-ai păscut azi... Asta abia a dat cîteva picături !

— N-auzi, mamă ? strigă Niculaie şi mai îndurerat.

— Aud, mă, aud ! Spune ! răspunse femeia mai cald.

— Păi nu ţi-am mai spus ? „Tu, Moromete, nu te speria că n-ai cărţi şi că n-ai venit astă-toamnă, eu te trec clasa numai să vii la examen. Să înveţi pentru examen, că nu ţi-am pus note“...

— Păi să te duci la examen, zise femeia, iarăşi cu gîndul împrăştiat.

— Cum să mă duc, mamă, dacă n-am învăţat ?! strigă băiatul furios.

— Păi învaţă ! răspunse femeia moale.

— Cum să învăţ ?! strigă Niculaie şi mai înfuriat.

Glasul lui copilăros răsuna ascuţit în liniştea amurgului care începuse să acopere salcîmii.

— Ia şi tu o carte cu oile şi citeşte. Ce vreai să-ţi fac eu ? răspunse femeia cu un glas în care răsbătuseră cîteva urme de interes.

— Care carte, mamă, care carte ? Nici *Citirea* n-a vrut să-mi cumpere tata. De unde să iau, că nimeni nu mi-o dă. Dacă m-ar lăsa să mă duc la şcoală...

Femeia tăcea şi mulgea mai departe oaia.

— Mai e vreuna ? întrebă ea, apucînd altă oaie. Treci şi ţine-o să nu-mi verse laptele, mai spuse ea, strîngînd căldăroiul între genunchi.

Niculaie apucă oaia de gît cu o mînă, iar cu cealaltă o atinse pe femeie pe umăr.

— Mamă, spune-i tu lui tata... zise el rugător, dar glasul i se rupse şi scoase un strigăt. Oaia se mişcase şi-l călcase pe o bubă de pe picior cu copita ei mică şi ascuţită. Niculaie izbucni pe neaşteptate într-un plîns sfîşietor şi se lăsă jos ca o cîrpă.

— Ce e, mă, te-a călcat ? întrebă femeia sec. De ce nu te păzeşti ? Ţine oaia să nu-mi verse laptele !

La auzul glasului lipsit de milă al mamei, băiatul începu să plîngă şi mai adînc, zbuciumîndu-se aprig şi izbind cu pumnii lui mici în pămîntul afînat de bălegarul vechi al oilor. Femeia prinse altă oaie şi începu să mulgă singură şi tăcută, în timp ce Niculaie plîngea din ce în ce mai dureros, zvîrcolindu-se şi scrîşnind fără oprire. Într-o vreme încetă să se mai zbată, se ridică în capul oaselor şi rămase cu coatele pe genunchi. Se simţea că durerea piciorului îi trecuse de mult, el

însă plîngea mai departe pe genunchi, ca şi cînd ar fi cîntat ceva lung şi deznădăjduit:

— Aaa... aaa...

— Ce e acolo, mă? se auzi din drum glasul lui Moromete. Iar te-a călcat oaia? Taci din gură, că nu-ţi iese maţele.

Femeia tocmai atunci terminase de muls şi ieşise din obor. Ea se opri în mijlocul bătăturii şi vorbi cu un glas care îl făcu pe Niculaie să se oprească din plîns.

— Lovi-o-ar moartea de vorbă, de care nu te mai saturi, Ilie! Toată ziua stai de vorbă şi beai la tutun şi mie îmi arde cămaşa pe mine. Dacă alţii n-au treabă şi au chef de vorbă... Copilul ăsta plînge aici şi el tăifăsuieşte şi bea tutun. Veniţi de la deal şi vă lungiţi ca vitele... şi eu să îndop singură o ceată de haidamaci...

Paraschiv ridică fruntea şi-o privi pe femeie cu o ură cuibărită în el de pe vremea cînd mama lui murise. Din drum, Moromete se urni spre poartă şi intră în curte tăcut.

— Ce e, fa, zăltato, ce vreai să fac eu? Dacă e bleg şi-l calcă şi oile...

— Toată lumea are treabă, Catrino, zise Tudor Bălosu din drum.

Femeia nu răspunse nici unuia şi intră în tindă.

— Moromete, zise Tudor Bălosu din nou. Nu stai, mă, să-ţi dau banii?

Moromete făcu un gest nedesluşit.

III

Cele două fete ale lui Moromete ajunseseră la gîrlă şi începuseră să se scalde. Apa nu era prea caldă dar în timpul zilei nu se gîndiseră decît la gîrlă, atît de mare fusese fierbinţeala soarelui.

— Ce facem, fa? zise cea mai mare, Tita, după ce intrase în apă și începuse să clănțăne din dinți. E rece ca gheața.

— Cum o să fie ca gheața, vezi-ți de treabă, așa e la început, răspunse cealaltă intrînd în apă vitejește. Dar cît simți răceala tăioasă a gîrlei, se trase îndărăt, țipînd.

Tita se aplecă și o stropi pe neașteptate cu un val de apă. Fata cea mică țipă ascuțit, se strîmbă înfiorată, apoi deodată se aplecă și ea și o împroșcă pe soră-sa de sus pînă jos. Se bălăciră cîtva timp, apoi Tita se opri și strigă:

— Ajunge, treci și mă freacă pe spinare, trebuie să ne întoarcem acasă!

Fetele începură să se spele pe rînd, cea mai mare uitîndu-se din cînd în cînd cu teamă să nu le vadă cineva. Într-un timp, ea chiar sări din apă și se repezi spre mal. Partea de gîrlă unde se scăldau era un loc dosnic la marginea satului, numit, nu se știe de ce, Valea Morii. Lîngă vale se întindea un fel de crîng lat, mai mult un fel de iaz părăsit de apele pîrîului care curgeau pe marginea satului. Locul era al unuia Vasile Boțoghină. Dinspre partea aceea, care făcea un cot mare lîngă gropanul unde stăteau fetele, se auzea cineva plescăind prin apă și apropiindu-se din ce în ce.

— Treci, fa, afară, Ilinco, n-auzi că vine cineva? zise Tita puțin speriată.

— Și dacă vine, ce? răspunse Ilinca nepăsătoare.

— Fă, zăpăcito, nu ți-e rușine? Treci afară, n-auzi?

Fata însă, chiar de-ar fi vrut să se mai ascundă, n-ar mai fi avut timp. De după cotul apei se ivi, printre frunzele aplecate ale crăcilor de sălcii, partea de la genunchi în jos a picioarelor cuiva. Fata cea mare, cînd văzu pantalonii aceia umblînd prin apă, își trase repede cămașa pe cap și pieri în tufișul sălciilor, tre-

murînd. De-acolo ea auzi numaidecît niște glasuri și îngheță de spaimă.

— Ce faci, fa, aici, te scalzi? întrebă un glas, urmat apoi de cîteva rîsete.

— Da, mă scald, ce să fac, răspunse Ilinca și începu și ea să rîdă.

— Scaldă-te, fa, se auzi iarăși glasul acela.

— Păi, mă scald, răspunse iar Ilinca.

Apoi fata din tufiș se auzi strigată și tresări de uimire.

— Tito, treci încoace că nu e nimeni. E Florica și cu ga Leana, vor să prindă pește. S-au îmbrăcat în pantaloni.

Tita ieși din tufiș încă înspăimîntată și, cînd le văzu pe cele două cu plasa, începu să rîdă:

— Ce naiba, Floareo — zise ea — ai băgat-o în pantaloni? Era să mor de frică. Și proasta aia sta în apă. Dacă era cineva, fa, ce te făceai?

Ilinca începu să rîdă:

— Da, ce' mi-era frică de el? Îi dam cu nămol în ochi!

— Ei, ce știe ea, zise muierea cu plasa.

— Ați prins mult pește? întrebă Tita schimbînd vorba.

— Am prins pe dracu ghem! De cîte ori ridicăm plasa, numai broaște și mormoloci.

— Tata spunea că ăia pe la București mănîncă broaștele! Zicea că le îndoapă cu carne și le bagă la cuptor, așa vii. Pe urmă, cînd încep să facă poc-poc, le scot afară și le mănîncă cu furculița, zise Ilinca scuipînd pe marginea apei.

— Prostia ta, răspunse cea cu plasa. Ia uitați-vă!

Cele două ridicară plasa la mal și o dădură peste cap. Numaidecît un broscoi orăcăi cu putere, făcînd să răsune valea și țîșni înapoi în apă, stropind în ochi pe cele două pescuitoare. Alte broaște, de toate mărimile,

săriră de pe mal, împroşcînd apa. Un singur peştişor, ca un deget de copil, strălucea în buruienile de pe mal şi chiar şi acela era gata să alunece înapoi dacă una din pescuitoare nu l-ar fi prins numaidecît. Înainte de a-l arunca în oală, ea se uită la el cum zvîcneşte. Fetele izbucniră în ris.

— Hai să mergem, Ilinco, ce tot mai aştepţi, nu vezi că te-ai învineţit?

Fata ieşi clănţănind şi se îmbrăcă repede.

— Staţi, fa, că mergem şi noi, zise fata cu plasa. Aţi auzit? Se mărită Polina.

— Polina lui Bălosu? Păi ştim, răspunse Ilinca.

— Nu, nu ştiţi, că nu cu Birică se mărită, răspunse fata. Apoi se adresă însoţitoarei: Hai să mergem şi noi, ga Leano, că eu ţi-am spus că pînă nu plouă, peştii nu ies de pe fund. Fă, Tito, voi ştiţi că Polina era în vorbă cu alde Birică. Ei, acu se mărită cu Stan Cotelici.

— Cu şchiopu?! întrebă Tita, uimită. Cu urîtul ăla? Păi ce moartea a găsit-o să-l ia pe-ăla! Că după ce e şchiop, mai e şi *făcut!*

— Da, ce, fa, el nu trebuie să se însoare? Trebuie să-l ia cineva! zise Leana înfăşurînd plasa.

— Să-l ia moartea! răspunse Tita, rîzînd.

— De ce, fa? Eu cum l-am luat pe Ene al meu? Ce are Stan Cotelici de fugiţi de el?

— E urîîît, ga Leano, răspunse Tita, luînd-o pe lîngă sălcii. Şi aia n-ar fi nimic, dar matale l-ai văzut cum umblă? Are atîta avere şi parcă e milog!...

— E bine să strîngă omul, răspunse Leana cu îndoială.

— Hai, fa, îmbracă-te mai repede! zise Tita, răstindu-se spre soră-sa. De ce nu-ţi cîrpeşti fusta aia, nu vezi că ţi se vede buca?

— Ce să mai cîrpesc, am tot cîrpit-o... ia lasă-mă în pace! Dacă mi se vede, ce? Cine o vede, să mi-o mănînce! răspunse Ilinca la fel de răstit.

— Ce știe ea, rîse fata cu plasa. Să te vedem la anul sau la anul ălalt, tot așa ai să zici?

Cu toate că era într-adevăr nevoie de anii aceia ca să nu mai zică așa (Ilinca avea doar paisprezece ani), cînd fusese pomenit numele lui Birică, fata cea mică a lui Moromete se roșise. Se înțelege că flăcăul nu știa nimic. El era prieten cu frații Ilincăi, venea des pe la ei, juca tabinet, era vesel... și mai ales cînta frumos.

Cele trei fete o luară înainte, iar muierea mergea în urma lor cu plasa pe umăr. Soarele asfințise și în aer începuseră să bîzîie țînțarii. Cînd cotiră după Valea Morii și se apropiau de pădurea de la marginea satului, muierea care mergea mereu în urmă se miră:

— Parcă ne-ar fi auzit, fa! Ăla care iese din pădure nu e Birică?

Fetele băgară și ele de seamă și încetiniră pașii. Tăceau. Se gîndeau dacă trebuie sau nu să-i spună știrea flăcăului.

— Ce mai faci, Birică, n-ai mai venit pe la noi! îndrăzni totuși fata cea mică a lui Moromete cînd Birică le ajunse din urmă.

Birică nu răspunse. Se cunoștea că îi pare bine că a întîlnit-o pe Tita. Dădu bună seara și se apropie de ea.

— Tito, vreau să-ți spun ceva... Am fluierat aseară la Polina și nu știu ce e cu ea, n-a vrut să mai iasă, șopti el după ce se îndepărtă puțin cu fata. Spune-i că am să trec diseară... Dacă nu mai vrea să vorbească cu mine, să-mi spună!

S-ar fi putut crede că flăcăul nu dorea să știe decît atît, dar Titei nu-i scăpă turburarea care îl stăpînea pe flăcău.

Ea cunoștea bine această turburare. De aproape un an de zile era în vorbă cu Victor, fratele Polinei. Victor Bălosu nu spunea că nu ține la ea, dar nici nu se străduia să arate că ține.

— Atîta vreau să știu, continuă Birică, de astă dată fără să-și mai ascundă îngrijorarea. Ai să-i spui, Tito?

Tita șovăia să răspundă.

— Birică! Se vorbește că Polina... Nu știu, așa am auzit... Tu nu știi nimic? E vorba de Stan Cotelici, cică s-ar mărita cu el. Trebuie să vorbești tu cu ea, să vezi ce s-a întîmplat...

Birică se posomorî și amuți. Mai merse cîțiva pași cu fata, apoi, fără să mai întrebe ceva, se îndepărtă. Fata cea mică a lui Moromete îl strigă din urmă, dar flăcăul nu răspunse.

IV

— Treceți la masă, ori vreți să vă chem cu lăutari? strigă Catrina Moromete din pragul tindei. Ilie, unde s-au dus fetele alea? Numai tu le-ai dat nas; unde-or fi ele acuma? Sculați în sus! Paraschive, Nilă, voi n-auziți? Niculaie, tu ce mai aștepți? Ai băgat nasul între picioare...

Femeia se opri deodată din vorbit și chipul i se schimonosi de spaimă. Pe alături de ea țîșni Duțulache, cîinele, ieșind din tindă cu o bucată mare de ceva alb în gură, pesemne brînză. Femeia îl întrebă:

— Cînd ai intrat, lovi-te-ar turbarea? Lasă jos! Lasă jos! Lasă jos, n-auzi?

— Dă-i apă, zise Moromete liniștit.

Paraschiv începu să rîdă, sculîndu-se de pe dulamă.

— Lasă jos, lasă jos, mînca-te-ar cîinii, lasă jooos!... striga zadarnic femeia. Cîinele pierise în grădină. Acum să mîncați cîinele, spuse mai departe Catrina, uitîndu-se crunt la fiul vitreg care rîdea.

— De ce să mîncăm cîinele, fa, proasto? întrebă Moromete, liniştit şi încet. Apoi, tot liniştit, spuse mai departe şi la fel de încet, ca şi cînd ar fi vorbit cu el însuşi: De ce să mîncăm, fa, zăltato, sărito de la locul tău? E bun cîinele de mîncat, fa? E bun să te mănînce el pe tine! Şi chiar o să te mănînce. Azi ţi-a luat brînza, mîine o să-ţi ia...

— Nu treceţi o dată la masă? strigă femeia scoasă din minţi. Dacă n-o să mă duc în lume şi să vă las... şi moartea să vă ia pe toţi şi la cimitir să vă ducă!...

— Taci, fa, din gură, dosădito! zise iar Moromete şi mai liniştit ca înainte. Vezi-ţi, fa, de treabă! Ai făcut mîncare? Spune o dată şi taci, că nu sîntem surzi.

Paraschiv stătea pe prispă şi rînjea. Femeia amuţi, nu mai zise nimic. Pe drum se văzură cele două fete apropiindu-se de casă. Moromete se ridică de pe prispă şi, în tăcerea care se lăsase, glasul lui picură liniştit şi încet, de astă dată spunînd însă altceva:

— Tu, Paraschive, ce stai acilea şi beleşti fasolele la mine? ce, nu ţi-am mai văzut dinţii de mult? Rînjeşti ca un colţat la maică-ta, parcă tu ai fi mai breaz. De ce nu treci la masă? Şi pe voi v-a găsit scăldatul? Dacă vă iau de păr şi mătur bătătura cu voi, vă scutesc de-o treabă mîine dimineaţă. O lăsaţi pe mă-ta singură şi vă duceţi. Unde sînt ăilalţi?

Moromete vorbise pînă acum încet şi liniştit. Deodată curtea răsună de un glas puternic şi ameninţător făcîndu-i pe toţi să tresară de teamă.

— Nilă! Achime! strigă Moromete de două ori.

După un timp, se auzi în casă cum cineva sare din pat; în acelaşi timp, poarta grajdului se deschise şi se văzu venind încet şi frecîndu-se cu mîinile la ochi, Achim.

— Ce e, mă, cu voi? întrebă Moromete, cu glasul dinainte, încet şi liniştit. Ba chiar blînd. Nu vă e foame?

Stați la masă! Puteți pe urmă să dormiți pînă poimîine dimineață...

Catrina Moromete se șterse pe frunte de sudoare și intră în tindă. Unul cîte unul, copiii intrară în tinda casei. Se înserase bine și de pe vatră focul arunca pînă departe o fîșie roșie de lumină făcînd să strălucească bătătura.

Cît ieșeau din iarnă și pînă aproape de sfîntul Niculaie, Moromeții mîncau afară în tindă la o masă joasă și rotundă, așezați în jurul ei pe niște scăunele cît palma. Fără să se știe cînd, copiii se așezaseră cu vremea unul lîngă altul, după fire și neam. Cei trei frați vitregi, Paraschiv, Nilă și Achim, stăteau spre partea dinafară a tindei, ca și cînd ar fi fost gata în orice clipă să se scoale de la masă și să plece afară. De cealaltă parte a mesei, lîngă vatră, jumătate întoarsă spre străchinile și oalele cu mîncare de pe foc, stătea totdeauna Catrina Moromete, mama vitregă a celor trei frați, iar lîngă ea îi avea pe Niculaie și pe Ilinca, copii făcuți cu Moromete. Tita stătea între cei trei și maică-sa. Era tot fata ei, făcută însă din căsătoria dintîi.

Numai Moromete stătea parcă deasupra tuturor. Locul lui era pragul celei de-a doua odăi, de pe care el stăpînea cu privirea pe fiecare. Toți ceilalți stăteau umăr lîngă umăr, înghesuiți, masa fiind prea mică. Moromete n-o mai schimbase de pe vremea primei lui căsătorii, deși numărul copiilor crescuse. El ședea bine pe pragul lui, putea să se miște în voie și de altfel nimănui nu-i trecuse prin cap că ar fi bine să se schimbe masa aceea joasă și plină de arsurile de la tigaie.

Paraschiv, Nilă și Achim nu erau de firea lor niște copii tăcuți, moi ori lipsiți de veselie. Totuși, ca totdeauna, ei se așezară la masă absenți, uitîndu-se în gol, oftînd, parcă ar fi trebuit nu să mănînce ci să ri-

dice pietre de moară. Moromete se așeză și el pe prag, făcînd în același timp cîteva cruci repezi și închizînd o clipă, evlavios, ochii. Niculaie, care nu avea scaun, se așeză turcește pe pămînt.

— Du-te, mă, și i-ați o pernă, dosăditule, de cîte ori să-ți spui? Că ăștia nu sînt în stare să facă măcar un scaun, zise femeia, uitîndu-se la cei trei care așteptau, tăcuți și plictisiți, mîncarea.

— Tu de ce nu faci? zise Achim, ai cărui ochi clipiră ascuțit, înfingîndu-se din golul în care erau pierduți mai înainte, în acei ai mamei vitrege.

Moromete, care tocmai își făcuse cruce, se uită la femeie cu gura căscată de mirare.

— Taci, fa, din gură, n-auzi? ! zise el, apucînd lingura de lemn între degete.

— N-auzi ce zice, colțatul? răspunse femeia, ștergîndu-se de sudoare, fără să-i pese de privirea bărbatului.

— De ce colțat? ! întrebă moale Paraschiv, apucînd și el lingura într-un fel anumit, vrînd să spună că vrea să mănînce mai repede.

— Taci, mă, din gură! zise și Nilă cu un glas și mai moale decît al fratelui, aproape șoptit.

— Cine vă întrece? răspunse Catrina. Așază-te masă, ridică-te masă. Abia se mișcă, abia se așază, cleaf-cleaf, parcă i-ai da să mănînce otravă.

— Pui, fa, mîncarea-aia o dată? ! zise Moromete liniștit, dar în glas cu fire de amenințare.

Cele două fete tăceau. Niculaie se uită la tatăl său nemișcat, cu ochii pironiți pe fruntea lui largă, descoperită de golul părului căzut de o parte și de alta a creștetului. Catrina apucă o oală mare de pe vatră și o trase lîngă ea. Fata cea mare, Tita, desprinse dintr-un cui de lîngă firidă o ață subțire de bumbac și tăie mămăliga în felii groase. Ilinca așeză în mijlocul

mesei o strachină largă și adîncă, iar femeia o umplu numaidecît cu o ciorbă verde și groasă de ierburi.

— Da' brînză nu e? șopti Niculaie indignat, uitîndu-se la maică-sa.

— Du-te de-o ia din burta lui Duțulache! răspunse mama.

— Da' ce! Ce Duțulache? Mie să-mi dai brînză, zise iar Niculaie, trîntind lingura pe masă.

— Parcă spuneai că să le mănînce lupii de oi, îngînă femeia mai moale, cu un glas acum nepăsător.

— Mănînc, mă, acilea și nu te mai miorlăi, puturosule! Te găsi brînza! Cînd e, te uiți chiondărîș la ea, zise tatăl nepăsător și el, înghițind un dumicat mare.

Niculaie amuți. Pieptul i se ridică și coborî repede; buzele îi tremurară. Cîteva clipe se uită la maică-sa. Femeia mînca cu gîndurile în altă parte. Băiatul se uită atunci spre soră-sa Ilinca, dar fiecare mînca repede, însufleți pe neașteptate, tăcut și parcă nemaisimțind pe cel de alături. Băiatul înghiți greu, se ridică de la masă și ieși afară. Aproape că nimeni nu-l luă în seamă.

— Dacă mănînci, mi-ești ca un frate, Niculaie — zise Achim batjocoritor — dacă nu mănînci, mi-ești ca doi.

— Să te ia naiba, izbucni băiatul hohotind și făcîndu-se nevăzut.

Pe fața femeii trecu o umbră de durere auzind plînsul de afară al copilului.

— De ce nu-l lași în pace, Ilie? șopti ea, privindu-și bărbatul fără teamă. N-ajunge că îl trimeți ca vai de capul lui și rabdă de sete toată ziua, cu oile? Îl mai faci și puturos. Voi vă duceți și munciți ca oamenii, vă mai odihniți, aveți apă, mîncați, și el, săracu, rabdă de sete toată ziua și aleargă după zăpăcita aia de Bisisica...

Moromete se sculă de la masă tăcut şi ieşi afară. După cîtva timp se auziră cîteva cuvinte înăbuşite şi pe urmă tatăl se întoarse ţinîndu-l pe băiat de mînă.

— Stai şi mănîncă, nu te prosti, zise Moromete aşezîndu-l la masă. Dă-i, fa, nişte brînză, hai, el se duce cu oile, de!

— Nu mănînc brînză, scrîşni Niculaie, ştergîndu-şi obrajii pătaţi de lacrimi.

— Mănîncă-mă pe mine atunci, răspunse omul.

Strachina de pe masă se golise între timp. Catrina se întoarse şi apucă oala din spate.

— Nu-i arde lui de brînză, zise ea, turnînd în strachină. I-e necaz că o să rămînă repetent. I-e necaz şi lui că anul trecut i-a luat a lui *percitoru* înainte, că tot aşa, te-ai apucat să-l trimiţi cu oile... Parcă mureai dacă-l lăsai barem o lună, acolo, să se ducă... i-e drag şi lui...

— Ia mai lasă, zise Ilinca, uitîndu-se supărată spre maică-sa. Ne găsi şcoala!

— Taci, fa, din gură, proasto! zise mama, ridicînd mîna ameninţător spre fată.

— Fă! Fă! Fă! n-auzi? mormăi Moromete. Pune, fa, mîncare şi mai trage-te pe fălcile alea că te-or fi durînd de cînd vorbeşti! Altă treabă n-avem noi acuma! Ne apucăm să *studiem*. Mai bine vezi ce-o să faci, că mîine dimineaţă... dar ce zic eu: mîine dis-de-dimineaţă o să vie ăla să-ţi ia ţoalele din casă.

— De ce să-mi ia ţoalele din casă? întrebă femeia nevinovată.

— Aşa! Ca să se mire proştii, răspunse omul. Vezi că se umflă laptele...

Tita se întoarse şi dădu la o parte de pe vatră o oală plină cu lapte. Catrina turnă iarăşi ciorbă în strachina de pe masă, care între timp iar se golise.

— Ce faci, mă, că am vorbit iar cu Cătănoiu? Zice că săptămîna asta pleacă la București, zise Achim, uitîndu-se pe sub sprîncene la tatăl său.

Auzindu-l că pomenește despre perceptor, Achim socotise că a găsit un prilej bun.

— Ducă-se învîrtindu-se! răspunse Moromete posomorîndu-se deodată.

Niculaie, care începuse să mănînce, lăsă lingura pe masă și se uită cu nesaț la fratele său vitreg.

Nepăsător, Achim continuă, făcînd o socoteală simplă:

— Avem douăzeci și patru de oi, toate cu lapte. Asta înseamnă două sute patruzeci de lei pe zi. Într-o săptămînă...

— *Înseamnă*, răspunse Moromete batjocoritor. Înseamnă prostia ta din cap.

— Mă, eu ți-am spus! zise Achim cu dispreț parcă. La toamnă trebuie să plătim banca. Eu zic că trebuie să-mi spui o dată, dacă îmi dai sau nu-mi dai drumul!

Catrina care ascultase se amestecă și ea:

— Lasă-l, mă, să se ducă. Nu e vorba numai de bancă, dar sînt și ei băieți mari... N-au o treanță pe ei... Cu ce să-și cumpere?

— Și ce băgați în voi dacă pleacă cu oile? întrebă Moromete cu răutate.

— Cum ce mănîncă? Mai e o găină, mai e un miel!... Și pe urmă, peste o săptămînă, două începe secera, facem pîine... Am trăit noi și fără oi!

— Taci, mamă, din gură, zise Ilinca cu reproș. Să vii la deal și să muncești și să vezi pe urmă cum e fără lapte...

— Las-o Ilinco, că au găsit-o găinile și mieii. E plină de găini și de miei, zise tatăl cu ironie.

Niculaie se întoarse spre soră-sa și-i arse o palmă peste cap, scrîșnind din dinți.

— Ce ai, mă, ești nebun? țipă fata.

— Ce te-amesteci ? ! răspunse Niculaie, sărind în sus de la masă, gata să fugă afară.

— Niculaie, dacă mă scol la tine, te dau cu capul de pereți pînă îți ies bolboșile ochilor, zise Moromete, fulgerîndu-l cu privirea.

— Ce s-amestecă ea ? bolborosi băiatul arțăgos.

— Ce e, mă, îți pare bine că n-o să te mai duci cu oile ? ! întrebă Tita cu răutate. Nu-ți fie frică, ai să mergi la deal să dea zece sudori din tine.

— Ce-aveți, fa, cu el ? se răsti mama furioasă. Nu puteți să vă vedeți de treabă ?

— Tu îi dai nas, zise Tita tot cu răutate.

— Vezi să nu-ți dau eu una peste nas, amenință mama.

— Mă, se vede că nu sînteți munciți, mă ! ! ! se prăbuși Moromete de uimire. Păi eu cînd veneam de la deal, adormeam cu dumicatul în gură ! Acu vă sparg oalele și străchinele astea în cap ! Nici la sfînta masă nu v-astîmpărați ! Niculaie, stai jos și bagă în tine și dacă mai sufli o vorbă te... te...

Toți lăsară ochii în jos și se făcu tăcere. Catrina schimbă strachina și turnă al doilea fel de mîncare, laptele fiert. Moromete luă două felii de mămăligă și le puse în strachina plină. În aceeași clipă, vreo șase linguri se îndreptară spre mijlocul mesei și începură să dumice mămăliga în strachină. Niculaie își strecurase și el lingura printre ceilalți și abia izbutea să apuce ceva și să ducă la gură. Strachina se goli numaidecît. Femeia o umplu iarăși. Într-un timp, Niculaie prinse lingura soră-si într-a lui și o izbi afară, scrîșnind, stropindu-i pe toți cu laptele fierbinte. În aceeași clipă, palma lui Moromete se ridică și căzu pe capul lui ca o greutate de fier, detunîndu-l. Băiatul încremeni cu ochii holbați, strînse din dinți și răsuflă greu. Deși stătea jos, se clătină și se lungi moale alături de masă.

— Scoal în sus ! zise Moromete încet, dar cu un glas îndesat şi amenințător.

Băiatul se ridică în palme şi genunchi, rămase astfel o clipă, apoi se ridică în capul oaselor.

— Ia şi mănîncă ! rosti cu acelaşi glas omul.

Niculaie se întoarse spre masă, aruncă spre soră-sa o privire care mocnea de ură şi apucă lingura în mînă. În acest timp, însă, strachina se golise iarăşi. Femeia turnă a treia oară, se uită amenințător spre Ilinca şi lăsă oala în jos.

— Gata, ăsta e tot laptele, zise ea, deşi nu-l răsturnase tot.

Pînă la sfîrşitul mesei, nimeni nu mai vorbi. Moromete îşi întinse picioarele şi împinse masa mai încolo de lîngă el, frecîndu-şi mîinile una de alta să se cureţe de mămăligă. Femeia şi fetele strîngeau oalele şi strachinele.

— Să nu vii încoace, lovi-te-ar jigodia, că-ţi sparg capul, zise Catrina, amenințînd cîinele care aştepta pe prispă să se răstoarne masa.

— Apă a băut ? rînji Paraschiv, încercînd să zîmbească, repetînd înţepătura tatălui.

— Mai şi vorbeşti ! bombăni femeia cu necaz.

— Paraschive, după demîncare ce urmează ? întrebă Moromete.

— O ţigare, răspunse Niculaie copilăreşte.

— Ce e, mă, ai înviat ? zise Ilinca rîzînd. Ai un cap ca de dovleac.

— Şi tu, ca de... ca... Tîmpito ! se bîlbîi Niculaie.

— Tată, îl auzi ? se miorlăi fata, uitîndu-se spre tatăl ei, crezînd că acesta are să-i mai dea o palmă lui Niculaie, dar omul parcă n-auzi, se căuta mereu în buzunarele flanelei.

— N-auzi, mă, să-mi dai o ţigare, Paraschive, zise el, pregătindu-şi o foiţă de jurnal.

— De unde să-ți dau dacă n-am, mormăi Paraschiv ca un urs.

Moromete nu-l luă în seamă. Întinse foița spre fiu să-i pună tutun dar deodată lăsă hîrtia jos și șopti apăsat:

— Ia tăceți! Sst! Tăceți din gură!

Toți copiii se uitară la el fără să înțeleagă ce vrea.

— Ce este? Ce s-a întîmplat? îl întrebă femeia.

— Taci! zise omul, așteptînd încordat.

Fiecare rămase la locul lui în tăcere. Paraschiv, Nilă și Achim stăteau nemișcați în cîte un colț al tindei. Femeia și fetele rămaseră și ele nemișcate, cu cîte o strachină sau o lingură în mînă, cu gura puțin deschisă a mirare și neînțelegere.

În tăcerea aceea se auzi deodată din depărtare un om care mergea pe drum și cînta.

Afară toate zgomotele se topiră numaidecît și peste sat se lăsă deodată o liniște mare. Cîntecul flăcăului clocotea nereținut, revărsîndu-se peste întinderea și adîncimea nopții.

Era iarnă și ningea
Și Gheorghiță tot venea.
Azi e soare și e bine
Și Gheorghiță nu mai vine.

Cîntecul se apropia din ce în ce, dar cu o încetineală care înfiora.

Cine iubește și lasă
Dumnezeu să-i dea pedeapsă.
Aibă casa cucului
Și odihna vîntului
Pulberea pămîntului.

Clubul cărții digitale 2022

Moromete se ridică în picioare şi ieşi pe prispă. El se întoarse însă numaidecît îndărăt şi se aşeză iar pe pragul lui. Ceilalţi ascultau toţi fără să se mişte, uitînd în aceste clipe de ei înşişi.

Că furnica de-i furnică
La cap mare, la trup mică,
De umblă pe sub pămînt
Tot se ţine de cuvînt
Dar noi oameni botezaţi
De cuvînt sîntem lăsaţi.

— Doamne sfinte, cum cîntă flăcăul ăsta ! murmură mama uimită. Birică e, nu aşa Tito ? întrebă ea cînd afară cîntecul nu se mai auzi.

— Da, el e ! răspunse fata.

Moromeţii se dezmorţiră şi reveniră iarăşi la starea lor dinainte. Masa se terminase şi acum ar fi trebuit să se culce, dar cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim, care dormiseră înainte de masă, nu păreau că au de gînd să facă aşa ceva.

V

Cînd se despărţise de Tita lui Moromete, lui Birică numai de cîntat nu-i ardea ; se grăbise să se ducă acasă, să stea la masă şi să plece pe urmă s-o cheme pe Polina la poartă. Se dusese acasă dar nu putuse să mănînce.

Birică avea douăzeci şi patru de ani şi era în vorbă cu Polina de prin iarnă. Nu ştia ce să mai creadă despre ea. I se mai întîmplase o dată să ţină la o fată şi nici atunci nu înţelesese pentru ce la început fetei îi plăcuse şi mai pe urmă, tot aşa, nu mai vrusese să iasă la

poartă. Acum însă era parcă mai rău, înțelegea și mai puțin.

Birică plecă devreme de acasă, nu putu să aștepte pînă după mîncarea oamenilor. Pe drum își aduse aminte cum intrase în vorbă cu Polina. Era la un clic, la curățat porumb și jucaseră ineluşul. Polina nu ghicise că inelul e la Birică și cel care avea cureaua și conducea jocul îl întrebase :

„Cîte să-i dau, Birică ?"

„Cîte vrei !" răspunsese Birică și asta însemna că trebuie doar să-i atingă palma, adică de formă.

Atunci văzuse un surîs de batjocură pe buzele fetei, parcă ar fi vrut să-i spună că n-are nici un rost s-o cruțe, fiindcă tot nu-i place de el.

„Ba nu, dă-i una fierbinte ca focul", spusese atunci Birică.

Jocul continuase și Birică fusese scos să ghicească la cine e inelul. Greșise înadins, știa că inelul trebuie să fie la Polina.

„Cîte să-i dau, Polino ?" întrebase într-adevăr cel care conducea.

„Dăi una moale ca lîna și una iute ca fulgerul", răspunsese Polina.

Pe cea iute ca fulgerul o primise drept în inimă și se înfiorase de bucurie. În seara aceea nu mai vorbise nimic cu ea, dar în seara următoare venise singur la poarta ei și fluierase. Știa că n-are să iasă, că trebuie să vină seri de-a rîndul la poarta ei pentru ca ea să aibă timp să se gîndească și abia după mai multe seri din acestea ea să iasă în sfîrșit și să-i spună — să-i dea de înțeles — că s-a gîndit la el și îi place, sau s-a gîndit și n-o lasă maică-sa. Dar ce ciudat lucru, ea ieșise chiar în prima seară — a doua seară de cînd intrase în vorbă cu ea — și nu suflase nici un cuvînt nici despre maică-sa, nici despre cineva de-ai ei și nici

măcar cuvintele obișnuite: „Mă duc, ne vede cineva". Se apropiase de el dintr-o dată, foarte hotărîtă, zăpăcindu-l prin nepăsarea ei față de primejdiile care o pîndeau pe ea, primejdii adevărate și cunoscute de toate fetele și de care ea parcă nici nu vroia să știe.

Înțelesese mai tîrziu că ea ținea la el mai demult — nu vroia să spună de cînd — era limpede că nu din seara aceea cu ineluşul, ci mult mai dinainte. Faptul că o fată ca Polina ținea la el — el care plăcea fetelor doar cînd cînta, mai mult nu ținea la el nici una fiindcă era flăcău cu mulți frați și nu-i venea decît un pogon de pămînt — îl făcuse mai pe urmă pe Birică să uite că e flăcău sărac și să se gîndească mai cu îndrăzneală la însurătoarea lui. Cînd îi dăduse apoi de înțeles Polinei că se gîndește să se ia cu ea, Polina se făcuse roșie și se uitase la el cu niște ochi ciudați, ca în seara aceea la clic: „Și dacă eu nu vreau, ce-ai să faci, Birică?" întrebase ea. „De ce să nu vrei?" „Mai știi? Poate că nu mai țin la tine." El o apucase de mînă crezînd că glumește, dar ea îl lovise peste braț și se trăsese îndărăt. Păruse cu adevărat mînioasă pe el și Birică nu prea înțelesese.

Aducîndu-și aminte de această întîmplare uitată, Birică se opri în mijlocul drumului lovit parcă fără veste de înțelesul tîrziu și cumplit pe care aceste cuvinte ale ei îl adevereau. Vru să se întoarcă din drum, dar continuă totuși să meargă spre casa Polinei și mergînd el uită că vroia să afle ceva de la ea; nu mai vroia decît s-o vadă. Întîi de toate s-o vadă. Parcă îi uitase chipul și neputîndu-se grăbi decît la pas, deodată el începu să cînte. Gîndul că s-ar putea ca ea să nu iasă nici de astă dată — și atunci ar fi rămas singur cu dorința lui chinuitoare de a-i vedea chipul — se ascunsese undeva în adîncul inimii și cînta într-o ciudată uitare de sine.

În dreptul Moromeților glasul său se frînse tot așa cum începuse, pe neașteptate. Casa Polinei era la un pas. Birică se opri pe podișca lui Bălosu și fluieră.

Casa Polinei rămase liniștită. Birică mai așteptă puțin și fluieră din nou. De astă dată auzi ușa de la tindă deschizîndu-se. Gardul lui Bălosu era înalt și Birică n-o vedea pe fată. Dar nici nu se uita, fiindcă auzind-o că vine, hotărîse să nu dea bună seara și nici să înceapă el cel dintîi vorba. Portița scîrțîi ușor și cîteva clipe tăcerea nu fu turburată de nimic. Birică ședea pe podișcă, jumătate întors și aștepta.

— Ce e, mă? Ce fluieri aici? Ce, e tîrla lui tac-tău?

Birică se răsuci speriat. În poartă, în locul Polinei, îl recunoscu pe Bălosu.

— De ce să nu fluier? bolborosi el cu un glas sumbru. Nu cumva crezi că te-am fluierat pe dumneata?

După ce spuse aceste cuvinte, Birică vru să se îndepărteze.

— Pleacă în... mă-ti d-aici și să nu te mai prind că fluieri la poarta mea, că pun cîinii pe tine.

Birică se apropie cu băgare de seamă de tatăl Polinei și îi șopti cu o blîndețe amenințătoare:

— Nea Tudore, ia seama la vorbă că nu ți-am făcut nimic.

— Ce să iau seama la vorbă? Ce cauți *tu* la fata mea?

Și fără să mai dea alte lămuriri, îl și apucă pe flăcău de gulerul cămășii și îl îmbrînci. Birică se trase singur îndărăt, dar puse mîna pe stinghia stănoagii, gata s-o smulgă. Rămase însă nemișcat. În spatele lui Bălosu apăruse Victor, voiajorul, cu o măciucă în mînă.

Birică așteptă cîteva clipe șovăielnice, apoi se îndepărtă cu fruntea în pămînt.

Curînd însă se întoarse înapoi. Cei doi nu mai erau în poartă. Vru să fluiere iar, dar se răzgîndi și din nou

Clubul cărții digitale 2022

se îndepărtă. De astă dată se opri în dreptul Moroméților. Veni lîngă gard și șopti pe întuneric:

— Bă Nilă-m'!

— Cee-m'? Care ești? șopti Nilă de pe prispă.

— Ia vin pîn-aici, zise iar glasul de lîngă garduri. Eu sînt! Birică.

Intrigat, Moromete ieșise și el pe prispă.

— Tu ești, Birică? întrebă el.

— Vreau să-i spun ceva lui Nilă, răspunse Birică.

Flăcăul intră în curte și se apropie prin întuneric de cei de pe prispă.

— Bună seara, zise el moale. Unde ești, Nilă?

— Bună să-ți fie inima, Birică, răspunse Moromete.

— Dracu s-o ia de inimă, nea Ilie!... Dumnezeul mă-si!

— Ce s-a întîmplat, mă? mormăi Paraschiv, răzimat în întuneric de stîlpul casei.

— Nilă, unde ești, mă? întrebă Birică fără să răspundă. Hai, nu mergi, ce mai stai? N-ai mîncat?

— Hai, că merg acuma, răspunse Nilă, dîndu-se jos de pe prispă.

— Mai stai, Birică, zise Moromete, dîndu-se mai aproape. Ia spune, ce s-a întîmplat?

Birică se așează pe prispă și deodată izbucni:

— Nea Ilie, ce dracu vreai să se întîmple? Știi și dumneata că la o fată mare și-un măgar zbiară! Eram în vorbă cu asta a lui Bălosu.

— Măi, Birică, prost mai ești, zise Moromete în șoaptă, ca și cînd s-ar fi temut să nu-l audă vecinul. Nu mai găsești tu altă fată? E satul plin. Și dacă nu-ți ajunge aici, te mai duci și la Miroși și la Balaci, poți să iai satele la rînd pînă la Dunăre. D-aia te vaiți tu? Mie îmi spuse tat-său că Polina și cu ăla sînt în vorbă de mult... Că e daravelă veche...

În acest timp, Birică se sculase de pe prispă și se tot mișca, ascultîndu-l pe Moromete.

— Minte! strigă el deodată, cînd Moromete isprăvi.

Paraschiv, Nilă și Achim tresăriră la strigătul flăcăului. Birică porni repede de lîngă prispă și se opri lîngă gardul grădiniței din dreptul căruia se vedea casa și bătătura lui Tudor Bălosu.

— De ce minți, mă? strigă Birică amenințînd cu pumnul pe întuneric spre Tudor Bălosu. De ce minți, mă? spuse el din nou, ca și cînd ar fi știut că acela îl ascultă. Nea Tudore, să fiu al dracu... lasă! Iar tu, Polino, să nu crezi tu că eu am să mai.... că n-o să mai dau eu ochi cu tine!

Flăcăul plecă de lîngă gard și înjură încet; el veni însă numaidecît îndărăt și de astă dată începu să strige fără teamă, ca și cînd ceea ce spusese înainte l-ar fi răscolit rău, făcîndu-l să-și piardă măsura:

— Ce e, mă, ce crezi tu, ai? Că dacă mă gonești de la poartă... Da' ce mă, crezi că te-am fluierat pe tine? Asmuți cîinii pe mine, mă, ca pe-un țigan? De ce să asmuți cîinele pe mine, nea Tudore, dacă ai o fată și fluieră cineva la ea, dumneata trebuie să asmuți cîinele? Ce ți-am făcut eu dumitale? Ți-am făcut eu ceva vreodată? Păi de ce asmuți cîinele pe mine, nea Tudore, dacă de furat nu te-am furat, de făcut nu ți-am făcut nimic? Atunci de ce să asmuți cîinele pe mine, nea Tudore? De ce să asmuți cîinele pe mine, mă, tu-ți dumnezeul mă-ti, Bălosule! Chiorule!

— Birică! strigă Moromete, sărind de pe prispă.

— Birică, taci, mă, din gură, unde-ai băut? murmură și Nilă apropiindu-se de flăcău.

Îl știau un flăcău cu măsură și erau nedumeriți de această ieșire. Socotiră că trebuie să-l țină de rău, dar Birică se smuci:

— Ia lasă-mă, nea Ilie! strigă el, pornind iute spre poartă. Hai, Nilă, mergi sau nu mergi? Ce crede el, că eu sînt prost?

Spunînd cuvîntul *prost*, flăcăul țîșni deodată înapoi lîngă grădiniță și începu din nou să strige.

— Fă, Polino, uite ce e! Dacă tu crezi că eu sînt prost, fii tu mai deșteaptă. Eu te las, fă, mărită-te! Mărită-te cu șchiopul ăla și lasă-mă pe mine așa prost cum sînt eu. Și dacă dumneata, nea Tudore, ieși la mine și asmuți cîinele, păi lasă!...

Pe la casele vecinilor se vedeau pîlcuri de băieți și fete care ascultau în tăcere. Birică ieși în drum și-l strigă din nou pe Nilă, întrebîndu-l dacă merge sau nu. Nilă vru să-i răspundă, dar flăcăul ieșise la șosea și plecase încet.

— Asmute cîinele pe mine! strigă el iar, oprindu-se în mijlocul șoselei, ca și cînd cei care ascultau i-ar fi cerut socoteală. Am venit și eu la poarta lui ca un flăcău și el sare la mine, parcă aș fi venit să-i sparg casa... Lasă, Bălosule! Lasă că vedem noi cu cine se mărită Polina! încheie el amenințător și se îndepărtă de tot de casa fetei.

VI

Tot timpul acesta, de dincolo, din curtea lui Tudor Bălosu nu se auzise nimic, ca și cînd casa ar fi fost pustie. Paraschiv, Nilă și Achim, împreună cu tatăl lor ieșiseră cîteșipatru în poartă. Mai pe urmă, se apropiaseră și cele două fete și Niculaie în urmă. Cînd Birică o luă încet spre șosea, Nilă se dezlipi de lîngă poartă, unde stătea răzimat, și porni alene în urma lui. Moromete îl petrecu o vreme cu privirea pînă se îndepărtă cîțiva pași de șanțul șoselei, apoi îl strigă deodată, ca și cînd pînă atunci ar fi stat la îndoială, gîndindu-se la ceva.

— Nilă, unde te duci?

— Mă duc cu ăsta, răspunse Nilă, oprindu-se.

— Nu te mai duce, zise Moromete încet. Ia vin încoace.

Nilă se întoarse nedumerit şi se opri lîngă podişcă.

— Nu te mai duce, spuse din nou omul. Iart-o în seara asta că nu moare! Nu ţi-o fură nimeni.

Paraschiv şi Achim se uitau intrigaţi la tatăl lor. Nu-i oprise pe nici unul, în nici o seară, să plece de acasă. Se îndepărtară alene de lîngă poartă, pornind spre un grup de fete şi băieţi de alături, unde cineva cînta din fluier, iar ceilalţi jucau.

— Nilă, vin încoace cînd îţi spun, zise Moromete din nou, după ce Paraschiv şi Achim se îndepărtaseră.

Omul intră în curte şi porni spre grădină iar feciorul îl ascultă. Cînd ajunseră în fundul grădinii, Moromete se opri lîngă un dud şi se aşeză pe o buturugă de soc, făcîndu-i semn flăcăului să se aşeze alături:

— Nilă, zise Moromete cu un glas moale pe care fiul nu îl cunoştea. Tu ce zici, mă, să se ducă ăla cu oile la Bucureşti?

Auzind întrebarea tatălui, flăcăul se zăpăci de mirare şi nu răspunse nimic. Nu ştia ce să răspundă. Nu vedea nici de ce să se ducă nici de ce să nu se ducă acela.

— Eu i-aş da drumul, dar vezi şi tu că dacă n-am avea bruma aia de lapte de la oi, ce-am 'mînca? Nu poţi să dai la sapă şi la seceră şi să n-ai de mîncare decît ştir şi ştevie. Dar ce facem la toamnă cu împrumutul de la bancă? Şi te pomeneşti mîine-poimîine că mai vine şi Albei cu fonciierea! Tu auzi, mă? întrebă Moromete neliniştit de tăcerea fiului.

Nilă tuşi, mişcîndu-se pe buturugă şi-şi dădu seama că de răspunsul lui ţinea dacă Achim are să se ducă sau nu la Bucureşti. Îi veniră în minte cuvintele mamei vitrege spuse la masă şi inima i se înmuie la acest

gînd, simțind că femeia nici nu-i este atît de străină cum crezuse pînă acum.

— De, mă, zise el încet. Ai auzit ce zicea mama: (Moromete tresări cînd îl auzi vorbind astfel) ar fi bine să se ducă... Dacă face ceva, ne mai cumpărăm și noi... mai păstrăm grîul... nu mai facem ca anul trecut, să rămînem toată iarna fără pîine...

— Măi, Nilă — îngînă Moromete cu același glas moale pe care copiii nu prea i-l cunoșteau — ce mîncăm, mă, te întreb? Se duce el cu oile la București, asta nu e greu, dar ce mîncăm?

— Mai sînt oameni care n-au oi și trăiesc, muncesc. Ce să facem?!

Cuvintele *ce să facem*, flăcăul le spusese nu ca un răspuns ci ca o hotărîre. Glasul i se schimbase, suna mai încrezător, ca al unui om de nădejde pe care te poți bizui.

— Bine, Nilă! Te-am întrebat ca să nu ziceți că așa și pe dincolo, îngînă Moromete, ridicîndu-se de pe buturugă. Văz că Paraschiv ăsta, degeaba a făcut armata. Nu se însoară, nu se gîndește la nimic... Îl întreb într-o zi: „Ce facem, Paraschive? Vine ăla cu fonciirea, n-am plătit-o de doi ani de zile.“ „Ce să facem — răspunde el cu botul ăla al lui ca de zăvod — păi de ce n-ai plătit-o pînă acuma?“ „Păi ai uitat că am cumpărat noatinile alea?“ „Ei și dacă le-ai cumpărat, ce-ai făcut — zice — acu vinde-le la loc și plătește fonciirea.“ „Dar tu ce faci, n-ai de gînd să te însori? Alții ca tine sînt la casele lor, ca oamenii, cu copii, cu vita lor în bătătură.“ „Cu cine să mă însor?“ zice. „Cum, cu cine să te însori? Se prăpădiră fetele pe lumea asta și nu găsești cu cine să te însori?“ „Dă-le-n *iacacine* de fete!“ zice. Așa că, treaba voastră! Faceți cum știți, dar să nu mai aud pe urmă că ziceți că eu v-am oprit.

Moromete vorbise încet și rar, cu fruntea aplecată în jos, se ridicase în picioare și frămînta o foiță de jurnal în palmă. Nilă se ridică și el de pe buturugă.

— Nu știu dacă tu te-ai gîndit pînă acum, reîncepu Moromete. Anul trecut am făcut căruța și d-aia am rămas cu fonciirea neplătită... Acuma, ăsta vrea să se ducă la București cu oile. Bine, să se ducă, să-l vedem ce face. Eu nu zic să facă două mii de lei pe lună. Două mii de lei, nu e glumă. Sînt patruzeci de dube de grîu. Asta nu se poate, murumură Moromete speriat parcă. Ascultă, Nilă. Pînă în toamnă sînt trei luni de zile. Dacă el vine la toamnă și-mi întinde șase mii de lei în mînă — și nu douăzeci, cum se laudă el — păi atunci mai dau și vreo două căruțe de grîu și am scăpat anul ăsta și de bancă și de fonciire. Păi crezi că vine el de la București cu șase mii de lei, Nilă? Crezi că vine, mă?

— Șase mii de lei? Adică două mii de lei pe lună? se gîndi Nilă. Păi de ce să nu vie?

— Păi vine?! zise Moromete, începînd să scapere dintr-un amnar. Aduce el șase mii de lei? Că atunci n-ar mai zice nimeni nimic. Am răbda vara asta, am plăti banca și ne-ar rămîne nouă aproape tot grîul. La anu vedem noi pe urmă ce-om mai face. Da' vine? Aduce el șase mii de lei?

— Eu zic că aduce, răspunse Nilă convins. El se lăuda de trei ori pe-atît!

— Poate să aducă și de cinci ori atît, asta nu mă privește pe mine, zise Moromete. N-are decît să vă rămînă vouă, să vă îmbrăcați și să faceți ce vreți cu ei. Mie să-mi dea șase mii de lei. Păi aduce el, de! Vine el cu șase mii de lei?

Ajunseră la poarta grădinii și Moromete o deschise încet. Nilă trecu în curte alături de tatăl său, gîndindu-se dacă acuma are să poată pleca prin sat.

— Și nici șase, îngînă Moromete după un timp cam îndelungat de tăcere. Patru mii de lei, mă! exclamă el ca și cînd s-ar fi tocmit cu cineva. Hai, lasă! Ai cîștigat, oile sînt sănătoase!... Mie dă-mi patru mii... Păi îmi dă el patru mii de lei?...

— Aduce, mă! Lasă-l încolo! Dacă nici patru mii de lei n-aduce, atunci...

Moromete se așeză pe prispă și rămase tăcut.

VII

După plecarea lui Birică și a lui Paraschiv și Achim, Tita și Ilinca mai stătuseră puțin în drum apoi se culcaseră ostenite. Catrina Moromete îl chemase pe Niculaie în tindă, vrînd să-i dea să mănînce laptele pe care i-l oprise.

— Nu mănînc, se strîmbase băiatul țîfnos. Nu mi-e foame.

— Ia și mănîncă, ce vrei să ți-l torn în cap? zise mama supărată. Crezi că mi-e milă de tine? Dar mîine-poimîine iar te apuci să zaci de friguri și... să mai stau atunci și de tine, că nu sînt sătulă de cîte am în spinare...

Băiatul se așeză pe pragul unde stătea tatăl său și la început mîncă sclifosindu-se, dar apoi foamea i se deschise și la sfîrșit miorlăi:

— Mai e? Mai dă-mi!

— Niculaie, Niculaie! Se vede că bine-ți face tată-tău că te plesnește, zise mama.

Niculaie o privi nevinovat și mama se înmuie. Băiatul o simți chiar că se căznește să nu rîdă.

— Hai, mamă, mai dă-mi! Zău mi-e foame!

— Na! făcu femeia, care între timp căutase prin oalele de pe poliță și scoase o bucată mică de brînză. Hai mai repede, bagă-n tine, că sînt moartă de osteneală.

După ce mîncă, Niculaie ieși pe prispă și se vîrî în așternut. Tocmai atunci tatăl și fratele intrau în curte pe poarta grădinii, vorbind între ei. Băiatul încremeni sub pătură cînd auzi ceea ce spunea tatăl său. Inima îi bătea ca un ciocan. Sări din așternut gîfîind și intră în tindă peste maică-sa, care se sperie cînd îl văzu cum arată.

— Mamă, am scăpat de oi, șopti el cu glas aprins.

— Ce-ți veni? zise ea supărată parcă. Cine ți-a spus?

— Tata! Uite-l afară, vorbește cu Nilă despre Achim, zice că să se ducă.

— Prostia ta, răspunse femeia necăjită parcă de bucuria băiatului. O să te duci colo, la deal, și-o să fie vai de pielea ta. Era mai bine cu oile... Fugi și te culcă, nu mai sta aci degeaba!

Niculaie ieși din tindă nițel bleojdit, dar cît ajunse afară, începu să sară în așternut ca o zvîrlugă. Moromete, care se așezase pe prispă, se pomeni deodată cu el în spinare. Omul se scutură supărat și încercă să-l dea la o parte, dar băiatul îl apucase de gît și se ținea de el ca scaiul.

— Dă-te, mă, la o parte, zăpăcitule! mormăi tatăl sîcîit, vrînd să pară că n-are nici un chef. Se vede că nu vii colo la sapă; ai să vezi tu ce-ai să pățești! Dă-te la o parte, n-auzi?

Niculaie sări de pe prispă și se luă după cîine, dar nici Duțulache n-avea chef, pentru că se feri dinaintea lui și porni repede spre grădină cu capul în jos.

— Ilie, zise femeia închizînd ușa tindei și apropiindu-se de bărbat. Ea se așeză pe așternut oftînd și se întinse ruptă de oboseală. E bine că-i dai drumul

să se ducă, zise ea gemînd. Așa fac copiii oamenilor și d-aia o duc bine. Numai să nu răbdăm noi p-aci degeaba...

Moromete nu răspunse nimic, începu să se dezbrace. Nilă se duse la celălalt capăt al prispei și se prefăcu că vrea să se culce, dar o luă încet spre poartă. Din drum, Paraschiv chemă:

— Băi, Nilă-m'!

— Hai, bă, că viu acuma, răspunse Nilă din mers, supărat parcă.

Mama adormi numaidecît. Pe drum, glasul băieților și fetelor slăbise. Numai cîteodată liniștea nopții tremura de rîsul prea ascuțit al vreunei fete, ori clocotea de fluieratul prelung, ca o chemare îndepărtată, al vreunui băiat.

Niculaie dormea cu tatăl său, spate în spate. El se culcă puțin neliniștit de tăcerea tatălui și ascultă multă vreme țîrîitul ciudat al găinilor urcate pe crăcile celor cîțiva pruni din grădină. Aștepta ca taică-său să adoarmă și să se bucure în voie că a scapat de oi și mai ales de Bisisica.

Cînd simți mișcarea ușoară a spatelui tatălui său, se ridică într-un cot și se răzimă de perete. Îi venea greu să creadă că peste cîteva zile n-are să se mai scoale cu noaptea în cap, să scoată oile din obor și să plece cu ele la izlaz. Să pornească spre matca satului și să treacă prin apa gîrlei care totdeauna dimineața îi chinuia picioarele umflate, bobotite de bubele care îi zvîcneau să coacă. Dincolo de gîrlă erau niște gropi mici, pline de cicoare cu floarea albastră ca cerul de primăvară. În fiecare dimineață, Niculaie uita de ele și se împiedica în cotoarele lor verzi și răsfirate, făcîndu-l să urle de durere. Într-o zi se înfuriase și le făcuse ferfeniță cu ciomagul. La fel se înfuriase deznădăjduit pe piatra de hotar din capul mirîștii. Era o piatră colțuroasă, înfiptă adînc în pămînt și învălită

în ierburi, încît nu se vedea de loc. De nenumărate ori se izbise cu picioarele de ea şi căzuse leşinat alături.

Nu-i venea mai ales să creadă că are să scape de băieţii de pe izlaz care uneori îl chinuiau. Cei mari îl puneau să le vadă de oi, sau îl trimiteau cine ştie pe unde să fure tutun sau struguri de pe locurile oamenilor. Cînd jucau bobic, îl ţineau numai în fund să prindă bobicul şi cînd îi venea rîndul, îl lăsau să se dea numai o dată şi apoi îl trimiteau iar la fund... Dar ceea ce îl chinuia mai mult era faptul că cei mari îl sileau să se ia la luptă cu alţi copii chiar dacă n-avea nici un chef. Vrînd-nevrînd, învăţase să se lupte şi să se bată cu ciomagul.

Într-o zi, era singur cu oile pe mirişte şi se pomenise cu o magaoaie peste el. Era o arătate înfricoşătoare, cu faţa boroşcoită cu smîrc şi cu dinţii rînjiţi. Era spre seară, ieşise din porumb şi venea spre el încet ca într-un vis... Avea fustă roşie, zdrenţuită, şi în mînă un os alb de cal. De groază Niculaie apucase ciomagul cu amîndouă mîinile şi pocnise magaoaia drept în moalele capului. Magaoaia căzuse jos fără să se mai mişte, iar Niculaie, înspăimîntat, luase oile la goană şi începuse să fugă cu ele spre casă. A doua zi magaoaia a venit iar, dar cu încă doi inşi şi l-au bătut cu ciomegele pînă l-au lăsat în nesimţire pe mirişte. Oile au intrat în porumb şi au fost duse la oborul comunal, iar Niculaie a fost luat de fraţi în căruţă şi dus acasă, zob. A zăcut o săptămînă şi s-a vindecat, dar după aceea l-au prins frigurile. Cînd s-a vindecat şi de friguri, s-a dus iar cu oile.

Puţin timp după aceea, într-o dimineaţă, s-a pomenit cu Achim pe mirişte, călare pe cai. Fratele i-a spus să lase oile şi să vie cu el. Au ieşit în izlaz, alături de care se afla o mirişte largă de vreo zece pogoane. Pe izlaz, un cîrd de zece-cincispreze băieţi jucau bobicul. Unii erau de seama lui, alţii mai mari

cu un an sau doi. Achim a descălecat și a dat drumul la cai apoi s-a apropiat de băieți.

— Bă, ce faceți voi aicea-m'? a strigat și s-a uitat crunt peste ceata de băieți.

Cîțiva mai sfioși, care stăteau jos pe flanele, se ridicaseră în picioare și se uitau cu teamă la Achim. Vreo cîțiva mai nepăsători, jucau bobicul fără să se sinchisească. Deodată Achim s-a repezit spre ei ca un uliu, a trîntit vreo cîțiva de pămînt și a dat cîteva picioare și palme în dreapta și în stînga.

— Ce, voi n-auziți? a strigat Achim scrîșnind din dinți. Eu strig la voi și voi jucați bobicul... mama voastră!

— Nea Achime, să nu ne înjuri că chem pe tata de colea, a zis unul colțos, fulgerîndu-l cu privirea.

Achim a sărit ca ars spre cel care vorbise, l-a apucat de gît, a dat cu el de pămînt și a sărit cu picioarele pe el.

— ...Pă mă-ta și pe tat-tău! a urlat Achim turbat. Du-te și cheamă pe tat-tău! Să-mi spuneți care ți-i fost ăia care l-ați bătut pe frate-meu, că dacă nu, vă omor pe toți!

Achim n-avea atunci mai mult de șaptesprezece ani, dar pentru băieții de-acolo el părea mai fioros ca un om mare. Nici unul dintre băieți n-a vorbit.

— Niculaie — strigase Achim — îi cunoști? Ia treci încoace.

— Nu-i cunosc, că aveau flanelele pe cap cînd au venit, a răspuns Niculaie.

— Aaaaa!!! făcuse Achim, scuipînd în palme. Ia dăncoace biciul, Niculaie. Nu vreți să spuneți!... Stați că v-arăt eu acuma.

Achim apucase biciul și fără să se gîndească nici o clipă, se repezise la unul și-l plesnise cu mînie peste spinare. Cel lovit urlase și apucase biciul în mînă.

— Nea Achime, nu știu, eu sînt de pe Delavale, nu mai da.

Achim se repezise la altul și mai furios.

— Și tu ești de pe Delavale? Pînă-n seară am să vă bat!

— Spuneți, mă, ce, să mănînc eu bătaie pentru ei? se auzise un glas speriat.

— Aaaa!!! Tu știi? Spune numaidecît că-ți roz beregata! strigase iar Achim, repezindu-se spre cel care vorbise.

Băiatul s-a ferit, s-a uitat în jur și deodată a vorbit pe nerăsuflate.

— Nea Achime, nu da! Al lui Voicu Cîinaru și cu al lui Burtică l-au bătut.

Achim s-a întors spre Niculaie, și-a aruncat pălăria de pămînt și l-a asmuțit ca și cînd ar fi fost cîine:

— Ai auzit? Pune mîna pe ei!

Niculaie, slăbit de friguri, galben la față, nu se mișcase.

— Pune, mă, mîna pe ei, n-auzi? a strigat Achim scos din sărite.

Niculaie nu se mișca.

— Al lui Cîinaru și Burtică! a strigat atunci Achim pe cei care îl bătuseră pe Niculaie. Achim avea un glas ciudat, ascunzînd ceva tainic și cumplit și Niculaie se speriase mai rău de acest glas al fratelui său decît de loviturile magaoaielor, atunci pe miriște, cînd fusese bătut. Veniți încoace al lui Cîinaru și Burtică. Veniți încoace că nu vă fac nimic, a mai spus Achim.

Cei doi s-au apropiat și unul din ei și-a scos pearca lui de pălărie găurită în fund de bobic și a vorbit curajos:

— Nea Achime, uite, vezi, mi-a spart capul! Zău, nea Achime, că mi-a spart capul! Am dat și eu, a dat și el.

— Taci din gură urîtule, a spus Achim care începuse să se înveselească. Îl vedeţi? E frate-meu. Eu nu ţin la el, chiar dacă mi-e frate. Tu, ăsta, cu capul spart, repede-te la el şi dă cu el în pămînt.

Niculaie se uitase la fratele său şi se făcuse şi mai galben. Achim nu se sinchisea.

— N-auzi, mă, ăsta cu capul spart? s-a răstit Achim spre băiatul cu capul spart.

— Nea Achime, zău, ne-am bătut în parte, s-au rugat iar cei doi băieţi.

— Nea Achime, lasă-i, nea Achime! au spus ceilalţi.

Ochii lui Achim sticliseră de mînie. Îl apucase pe cel cu pălăria găurită şi-l izbise de pămînt.

— N-auzi ce-ţi spun? Repede-te la el că te omor... pe mă-ta de urît!...

Băiatul s-a sculat de jos mînios şi, nemaiştiind ce să facă, s-a repezit la Niculaie. Niculaie nu s-a mişcat din loc. Înaintea lui, cel cu pălăria găurită s-a oprit ca ţintuit de privirea mare, nemişcată, a celui asupra căruia era asmuţit. Şi-a întors capul spre Achim, dar tot atunci acesta urlase la el:

— Repede-te în el... pe mă-ta de urît!

Băiatul s-a repezit în Niculaie şi l-a apucat de gît. Niculaie s-a înţepenit şi a rămas mai departe nemişcat.

— Dă cu el în pămînt! a strigat Achim, apropiindu-se cu biciul în mînă.

Băiatul şi-a încîrligat un picior peste amîndouă ale lui Niculaie şi l-a trîntit la pămînt. Apoi, speriat, cu privirea rătăcită, plină de groază, s-a ridicat de pe el şi a rămas nemişcat, uitîndu-se şi mai înspăimîntat la Niculaie care, galben la faţă, se uita cu nişte ochi cît cepele la fratele său. Cîtva timp, toţi rămaseră nemişcaţi şi tăcuţi. În clipa următoare, Niculaie a sărit în sus ca muşcat de un şarpe. S-a repezit spre cel care îl trîntise şi l-a apucat de gît. Luat pe neaşteptate, celălalt băiat a rămas cu ochii holbaţi şi a scos limba

afară, horcăind. Chipul i se învineţise ca un ficat, se făcuse apoi pământiu. Niculaie strîngea ca un nebun şi-l împingea de-a-ndăratelea. Cel strîns de gît s-a împiedicat de ceva şi a căzut. Niculaie i-a dat drumul şi s-a întors spre celălalt. Văzîndu-l că vine, băiatul a luat-o la fugă peste cîmp.

Achim s-a repezit însă numaidecît şi în cîţiva paşi l-a apucat de ceafă.

— Stai, pe mă-ta, fricosule. Mă vezi tu că-i ţiu parte? Bată-te cu el... Aţi venit amîndoi şi v-aţi pus şi l-aţi omorît cu ciomegile. Eraţi doi, mama voastră... Stai aici!

Niculaie s-a repezit spre el cu un ciomag şi a vrut să-l izbească în cap, dar băiatul s-a ferit şi a pus şi el mîna pe un ciomag.

— Nea Achime, a strigat el, arătîndu-l pe Niculaie. Îi sparg capul; spune-i să nu s-apuce de mine!

— Niculaie — a scrîşnit Achim — auzi ce spune?

Niculaie a azvîrlit pe neaşteptate ciomagul şi s-a repezit spre celălalt cu o iuţeală neaşteptată. Luat tot fără veste, băiatul s-a clătinat şi a căzut. Atunci Niculaie a sărit în sus cu aceeaşi iuţeală, a pus mîna pe un ciomag şi a început să-l lovească pe cel de jos cu toată puterea. Băiatul urla, încerca să se ridice, dar cîte o lovitură de ciomag îl culca iar la loc.

— Ajunge, Niculaie, stai! a spus Achim, apropiindu-se. Spune-i să-şi ceară iertare.

— Cere-ţi iertare, a bolborosit Niculaie, izbindu-l încă. Cere-ţi iertare!

De atunci, Niculaie nu s-a mai bătut cu nimeni. Dar totdeauna se gîndea cu groază la fratele său vitreg. Gîndindu-se că acum are să scape de toate, el gemu în aşternut şi se uită cu dragoste la spinarea tatălui său care se mişca şi răsufla în somn.

„O să mă rog de el să nu mă ia la sapă şi o să mă lase, gîndi Niculaie suspinînd. La secere o să mă duc,

dar să nu mă ia la sapă pînă nu-mi trec bubele și să pot să mă duc și eu la școală."

— Ce faci, mă, tu n-ai de gînd s-adormi? spuse Moromete deodată, cu un glas încet și liniștit care îl înfioră pe băiat.

— Ba dorm, răspunse el uimit că tatăl său putuse să stea așa de liniștit atît de multă vreme.

— Cum dormi? întrebă Moromete aspru. Să mergi colo la sapă și să dai și o să te mai văz eu atunci că belești ochii în loc să dormi.

Niculaie se lăsă pe căpătîi și gemu. Apoi rămase nemișcat. Pe drum se auzea din ce în ce mai rar cîte un flăcău care se întorcea acasă fluierînd. De undeva răzbătu un țipăt ușor, subțire, înecat de întunericul nopții. Prin vîrfurile salcîmilor bîzîiau țînțarii. Moromete se ridică din așternut și se întoarse pe neașteptate spre Niculaie. Băiatul închise ochii, speriat.

— Nu dormi, mă, o dată? zise el apăsat, cu un glas turbure.

Niculaie nu răspunse. Omul nu se mișcă. Băiatul îl simțea încă întors spre el și inima îi ticăia. Moromete se trînti iar pe căpătîi și peste cîteva clipe Niculaie îi simți spinarea ridicîndu-se și răsuflînd încet. „A adormit", gîndi el după o vreme, dar ca și cînd omul l-ar fi auzit gîndind, se ridică iarăși într-un cot și se întoarse spre fiu.

— Mă, da tu n-ai de gînd să dormi o dată? îngînă el răgușit și furios.

Niculaie răsuflă ușor, ca în somn, fără să-i răspundă.

Din nou omul se trînti pe căpătîi, dar Niculaie așteptă multă vreme fără ca să-i mai simtă spinarea mișcîndu-se. „Nu poate să doarmă. Te pomenești că se răzgîndește și nu-i mai dă drumul lui Achim", gîndi Niculaie iarăși, de astă dată înspăimîntat. După un

timp se liniști însă. „Cine știe la ce se gîndește, își spuse el. O să vedem mîine dimineață."

Moromete se ridică a treia oară, dar acum nu se mai întoarse spre băiat. Niculaie îl auzi scotocind multă vreme sub căpătîi, auzi apoi un zgomot de hîrtie ruptă, pe urmă amnarul izbind în piatră. După aceea nu se mai auzi nimic. Niculaie aștepta o vreme cu ochii închiși, apoi își mișcă pleoapele. Tatăl stătea pe marginea prispei cu spatele îndoit și fuma. Băiatul închise ochii și se hotărî să adoarmă. Aștepta somnul timp îndelungat și cînd adormi, Moromete mai stătea încă pe marginea prispei, cu spatele îndoit și fuma.

VIII

În acest timp Paraschiv și Achim așteptaseră în drum. Erau atît de intrigați de convorbirea tatălui lor cu Nilă, încît nu avură răbdare pînă a doua zi; renunțară să se mai ducă la fetele la care umblau și îl așteptară pe Nilă să afle despre ce e vorba.

— Ce-ați vorbit, mă, ce ți-a spus? întrebă Paraschiv în șoaptă cînd Nilă ieși la ei.

— Ce să-mi spuie, că să se ducă ăsta cu oile la București, răspunse Nilă pe scurt, cu un glas moale, parcă vinovat.

— Nilă — șopti Paraschiv gros și amenințător — i-ai spus ceva? Sîntem frați, dar să știi că eu...

Nilă lăsă fruntea în jos și bombăni furios:

— Ce bă, ești nebun? Cum o să-i spui?

— Hai mai încolo, să nu ne-audă, zise Achim. Hai la ga Maria să vorbim acolo, că tot nu mai avem timp să ne ducem pe la fete.

Paraschiv și Nilă șovăiră. Era cam tîrziu.

— Dar hai mai repede, să nu se culce ga Maria.

Porniră cîteşitrei alene. Nilă tăcea şi după mers parcă n-avea nici un chef. Cotiră pe nişte uliţe şi se opriră în faţa unei curţi mici, fără garduri. În fund se vedea o căsuţă învălită cu paie, un bordei asemănător cu un coteţ mai mare de păsări. La un ochi de geam pîlpîia o lampă chioară.

Bordeiul acesta unde vroiau să intre era al tuşii lor, Maria Moromete, sora mai mare a tatălui lor. Tuşa era o femeie de vreo cincizeci de ani şi nu avea nici copii, nici bărbat. Ca să scape de ea, Moromete îi cumpărase undeva un loc de casă şi îi făcuse acest bordei.

Maria Moromete îl învinuia pe fratele ei că nu s-a putut mărita şi-şi face un rost. Spunea că n-a ajutat-o, că i-a furat pămîntul din spatele casei, că la împărţitul celor trei pogoane moştenite, Moromete a ales pămîntul cel mai bun pe care se putea pune vie şi că a gonit-o din casa părintească ca un hoţ. De fapt ea ar fi vrut ca fratele ei să nu se mai fi însurat a doua oară, s-o fi ţinut pe ea în casă, să-i crească ea pe cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim şi să fi trăit aşa liniştit pînă la bătrîneţe. Încît după ce fratele se însură a doua oară şi îi cumpără şi-i făcu acest bordei, Maria Moromete se înfurie şi începu să ceară dreptul ei de moştenire asupra casei părinteşti şi mai ales asupra locului din spatele casei. Fiindcă pe jumătate din acel loc se afla casa părintească şi gospodăria şi pentru că trecuseră aproape cincisprezece ani fără ca gospodăria să fie împărţită, moştenirea în cazul casei şi locului trecea de drept celui care o folosea. Maria Moromete nu ştiuse şi nici acum nu ştia acest lucru. De altfel, nici Moromete nu ştia şi chiar dacă ar fi ştiut tot n-ar fi avut ce face cu el.

Maria Moromete trăia cu o nădejde a ei veche: să dea acel loc lui Paraschiv sau Nilă — care o fi mai

vrednic — şi acela să facă o casă unde s-o aducă şi pe ea, să aibă grijă de ea cînd n-are să mai poată munci. Paraschiv îi spusese că în curînd are să se însoare, să-şi facă acolo casă şi s-o aducă să trăiască şi ea pe lîngă el. De fapt, măritişul ei nefericit din tinereţe o înrăise; făcuse un copil care îi murise după doi ani de trai rău şi după moartea copilului bărbatul o alungase.

Maria Moromete trăia acum singură în bordeiul ei şi n-o ducea prea rău, cu toate că, la fel ca alţii din sat, ea nu primise după război nici o brazdă de pămînt. La treierat îşi băga grîul în maşină o dată cu al lui Moromete, iar la seceră la fel, veneau cei trei nepoţi, Paraschiv, Nilă şi Achim şi o ajutau. În schimb, ea le făcea flanele şi ciorapi.

În sat i se spunea Guica şi avea nume rău; se temeau de ea pentru că cunoştea păcatele tuturor şi avea limba ascuţită. Toată ziua lucra la ciorapi, aşezată pe un scăunel în faţa bordeiului şi oprea trecătorii de pe drum pe care îi întreba fel de fel de nimicuri. Unii ocoleau drumul, dădeau prin altă parte.

Iată cum se întîmpla cînd cineva trecea prin faţa curţii ei. Maria Moromete oprea trecătorul strigîndu-l cu un glas tainic:

„Ei, cutare, ia stai niţel."

Intrigat, omul se oprea. Maria Moromete se ridica de pe scăunel şi venea în drum. Se apropia în tăcere, misterios. Apoi întreba în şoaptă:

„Unde te duci?"

Mirat, omul spunea unde se duce.

„Ce cauţi acolo?" întreba femeia mai departe.

Încă nedumerit, trecătorul răspundea şi spunea pentru ce se duce, ce treabă are acolo de făcut. Maria Moromete spunea atunci despre omul acela unde se ducea trecătorul, că a auzit că acesta vrea să facă cutare lucru.

„Așa o fi?“ întreba ea cu privirea aprinsă de curiozitate.

Trecătorul răspundea că se poate, așa o fi.

„Păi atunci frate-său ce-o să zică?“ întreba femeia mai departe.

„Dracul să-i ia, ga Mario, de unde să știu eu ce-o să zică frate-său?!“ răspundea trecătorul uimit.

„Nu se poate, spunea femeia cu glasul ei ascuțit. E dreptul lui.“

„O fi, ga Mario, ce m-amestec eu în daravelile lor!“ ridica trecătorul din umeri, grăbindu-se să se îndepărteze.

„Ei, nu-i așa!“ răspundea femeia indignată și se întorcea pe scăunelul ei, bestecăind la ciorap.

După o vreme trecea o muiere. Maria Moromete se ridica și o oprea:

„Cutăriță, unde te duci? Ia stai nițel!“ Se apropia și îi spunea: „Auzi ce vrea să facă alde cutare! Mă întîlnii adineuri cu cutare — și spunea numele celui pe care îl oprise mai înainte — se ducea pe la el și mi-a spus și mie. Tu ce zici? Ăla o să vrea? O să-l lase?“

Răspîndea deci știrea pe socoteala celui dinainte și acest lucru turbura deseori apele, învrăjbind chiar și pe cei mai pașnici.

Maria Moromete oprea chiar și pe copiii foarte mici. „Ce-ați mîncat aseară?“ întreba ea în șoaptă, punîndu-le în mînă o jumătate de măr stricat sau cîteva semințe de floarea-soarelui.

Porecla de Guica i-o dăduse un mocan. Mocanii veneau toamna la cîmpie să schimbe fructele lor pe porumb și grîu. Maria Moromete oprea fiecare cărută care trecea prin dreptul bordeiului ei. Se apropia de coviltirul mocanului, se uita în căruța lui, îi răscolea sacii cu mere și cu nuci, lua cîteva în care își înfigea dinții și abia la urmă întreba cum le dă. Omul spu-

nea cum, iar femeia îi întorcea spatele, mîncînd din fructele luate, spunînd că nu sînt bune, sînt acre și viermănoase. În acest fel nu numai că se sătura mîncînd, dar chiar strîngea cîte un săculeț. Se vede însă că într-o toamnă, un mocan a ținut-o minte și cînd a ajuns în dreptul ei n-a mai vrut să oprească.

„Stai, mă! n-auzi că vreau să iau niște mere?" a strigat femeia de pe scăunelul ei.

Mocanul a oprit și s-a așezat în dreptul coviltirului să n-o lase să se urce.

„Ai mere bune?" a întrebat ea vrînd să-l dea la o parte.

„Da, am mere frumoase, adu porumbul și-ți dau."

„Ia să văd! a spus femeia încercînd zadarnic să-l dea la o parte.

„Adu întîi porumbul", a spus mocanul liniștit.

„Ia să văd, mă, stai să văd și eu ce mere ai!" a spus Maria cu un glas înțepat și cam tare.

„Nu țipa, leică, de ce țipi?! Adu porumbul și atunci te uiți!" i-a răspuns mocanul fără să se dea la o parte.

„Du-te naibii cu merele tale! a zis atunci femeia îndepărtîndu-se de om. Parcă n-am mai văzut mere! Uită-te al naibii! Pe ce să-i dau eu porumbul meu, mocanului! Parcă fără merele voastre viermănoase nu trăiesc!"

„Nu țipa, leică, de ce țipi așa?" a spus mocanul uitîndu-se în urma ei uimit.

„Du-te naibii, mă, ce dacă țip? Țip în curtea mea, în satul meu, mocane!"

„Leică, nu mai guici așa, că nu ți-am spart casa, a spus iar mocanul cu vocea lui moale de muntean. Ce guici așa, leică?! Vai, vai! Cum mai guică! Ca o purcea!" a mai adăugat mocanul nedumerit și vorba a fost prinsă de vecini. Maria Moromete se înfuria rău cînd i se spunea Guica.

Cei trei nepoți intrară în curtea mătușii și Paraschiv ciocăni în ochiul de geam.

— Ga Mario, deschide!

Maria Moromete deschise ușa și cei trei se aplecară pe rînd să nu se lovească de pragul de sus. Paraschiv abia intră în bordei:

— Ga Mario — exclamă el — gata, îi dă drumul lu Achim cu oile la București! Începe răfuiala!

Și rîse hurducat, plesnindu-și palmele una de alta, apoi frecîndu-le repede în semn de mare bucurie nestăpînită. Maria Moromete se înfipse în ochii lui și întrebă încet, ascuțit, abia ținîndu-și răsuflarea:

— Ce vorbești, mă? Îi dă drumul? Zău? Cum a fost? Ce-a zis?

— Nu-mi venea să cred, răspunse Paraschiv uitîndu-se spre pat, vrînd să se așeze, dar mătușa îl preveni:

— Stai naibii jos pe pămînt, că se rupe patul cu tine... Apoi reluă întrebările. Zău, mă? Ia spuneți! Ce zicea, ce zicea?!!

— Avem douăzeci și patru de oi cu lapte, asta înseamnă două sute patruzeci de lei pe zi, zise Paraschiv miorlăit, încercînd să imite glasul fățarnic al fratelui său mai mic; așa le tot spunea ăsta la masă.

— Și el ce zicea?! Ce zicea?! întrebă Guica cu glas înecat de curiozitate și plăcere. Alea ce zicea, puturoasele-alea? Mă-sa, mă-sa ce zicea?

Achim răspunse căutînd să-și potrivească glasul și să-l facă asemănător cu al mamei vitrege adică: cinstit și înțelegător așa cum îi răspunsese tatălui lor la masă:

— Lasă-l, mă, să se ducă. Nu e vorba numai de bancă, dar sînt și ei băieți mari...

Paraschiv izbucni în hohote groase. Mătușa nu rîse, însă chipul ei zbîrcit și negru și gura cu buzele supte

înlăuntru se frămîntară cu plăcere. Nilă zîmbi stingherit, parcă ruşinat. El spuse :

— Hai, bă, ce rîdeţi aşa ?

— Pe urmă l-a luat pe ăsta în gradină şi nu ştiu ce i-a spus. Ce ţi-a spus, Nilă ? întrebă Achim.

— Ce mai întrebi, nu-ţi spusei o dată ? bombăni Nilă.

— Zău, mă ? Te-a luat în grădină ? Şi ce ţi-a spus ? întrebă Guica ca şi cînd n-ar fi auzit bombăneala lui Nilă. Ce ţi-a spus, Nilă ? Spune, mă, dă-te naibii, că cine ştie ce ţi-o fi spus şi tu n-ai înţeles. Hai spune !

Nilă tăcea cu fruntea în pămînt. Faptul că se lăsa greu, pînă la urmă le strică cheful celor doi fraţi şi îl întrebară dacă da sau nu, îi dă drumul lui Achim să se ducă ?

— Nu vă spusei, bă, că îi dă ? Ce tot întrebaţi atîta ? Numai să aducă bani ! adăugă Nilă cinstit. Să aducă la toamnă patru mii de lei.

Paraschiv rîse iar, răguşit, şi îi dădu lui Nilă un pumn în spinare.

— Auzi, ga Mario ? se adresă el mătuşii, fără să-l mai ia în seamă pe Nilă. Să vezi ce gogoşi le turna Achim alaltăieri la sapă.

— Ei, mă, ei ! Zău ! Ce gogoşi — ce gogoşi ? întrebă mătuşa abia stăpînindu-se.

— Douăzeci şi patru de oi cu lapte, pă puţin douăzeci şi patru de chile pe zi ! Asta face două sute de lei pe zi, ori treizeci de zile, face pă puţin şase mii de lei pe lună ! Ei ! două mii o să coste chiria locului de păşunat, iar patru mii rămîne cîştig.

— Bă, eu mă duc să mă culc ; mîine trebuie să merg la premilitară ! îl întrerupse Nilă sculîndu-se de jos.

— Stai Nilă, stai, mă, prostule ! îl opri mătuşa înţepată. Stai să vorbim. Şi se adresă lui Paraschiv : Acum voi ce faceţi, tu şi cu Nilă ? Cînd plecaţi ? Trebuie să

fugiți înainte de seceră, să n-aibă cine să le secere grîul și nici cu ce să-l care. Să vedem ce-au să facă fără voi.

— Tu cînd pleci cu oile, Achime? întrebă Paraschiv.

— Să vedem. Să vorbim cu al lui Cătănoiu.

— Eu zic că după vreo săptămînă în urma ta, luăm caii din grajd, încălicăm pe ei și fugim. Nu așa, mă, Nilă?

— Bă, eu v-am mai spus: fugim, dar nu putem să furăm caii din grajd; află lumea și ne facem de rîs, răspunse Nilă cu privirea în pămînt.

— Ie-te al naibii! făcu mătușa indignată. Vezi să nu-ți dau cîteva, blegule! Te-a îmbrobodit alde tac-tău, să stai și să muncești pentru copiii lui, să-ți iasă sufletul! E caii voștri, e averea voastră! Dacă nu murea biata mă-ta, erați și voi în casa voastră, nu ca acum, că n-aveți loc de puturoasele alea.

Nilă tăcea. Paraschiv și Achim o aprobau pe mătușa lor din ochi. Maria Moromete continuă:

— Ați muncit de cînd erați mici și nu v-a luat niciodată o haină pe voi, cum e copiii oamenilor. Numai la alea le-a luat. Tita are *crepdeșin*, Ilinca iie de mătase, *aia* are scurteică de catifea... E plină chichița lăzii cu mahmudele și cu icușari! Acolo e munca voastră, proștilor... Eu să fiu ca voi aș sparge lada într-o noapte și aș lua toate mahmudele!

Paraschiv se uită la Nilă, care continua să stea cu fruntea în pămînt, și-i spuse răgușit, gros:

— Vezi, mă? Auzi ce zice ga Maria? Plăvane! Ai sta și-ai munci pentru ei pînă ai cădea jos, dacă n-am fi noi să te învățăm.

Nilă tresări. Avea o frunte mare, lată, cu carne groasă peste ea. Își ridică fruntea lui lată din pămînt și răspunse cu un glas turbure care nu protesta contra celor auzite, dar care era totuși indignat, fără să știe însă pentru ce:

— Mai taci, bă, din gură! Ia mai taci dracului din gură! Ce tot vorbeşti!...

Mătuşa sări cu glasul ei ascuţit:

— Ce să tacă din gură! Aşa este! Te superi că îţi zice plăvan? De cînd munceşti şi umbli desculţ şi dezbrăcat, pe degeaba?! Plăvane.

— Păi, bă, Nilă, ce-am vorbit noi pîn-acuma? Nu ne-am înţeles aşa? întrebă Achim cu reproş.

Nilă răspunse la fel de turbure:

— Ne-am înţeles, bă, ne-am înţeles! Vezi să nu-ţi dau şi eu un pumn după ceafă.

Achim mormăi dispreţuitor:

— Dai tu pumn după ceafă!

— Eu mă duc, mi-e somn, mormăi Nilă deodată nepăsător, şi deschise uşa bordeiului.

— Du-te naibii! îl petrecu mătuşa din urmă. O să mai vezi tu de la mine loc de casă! Proastă oi fi să ţi-l dau!

Nilă ieşi fără să răspundă iar mătuşa se întoarse în bordei, să vorbească mai departe cu cei doi nepoţi.

IX

Pe la miezul nopţii începu să cadă o ploaie liniştită şi bogată. Murmura pe acoperişuri şi peste pămînt cu picături moi, ca de untdelemn. Nu se auzi nici un tunet şi nu se văzu nici o fulgerătură. Era însă întuneric beznă.

Fiindcă ploaia începuse pe nesimţite, cînd se înteţi nimeni nu se trezi din somn şi cînd de pe străşini începură să curgă şiroaie, de-a lungul prispei, cei care dormeau la margine se împinseră doar mai spre perete, mormăind.

Spre revărsatul zorilor ploaia stătu şi norii părăsiră cerul. Moromete se culcase şi adormise tîrziu dar cînd ploaia se opri, se trezi şi rămase iarăşi nemişcat pe prispă. Nemişcarea lui trează o făcu pe Catrina să se deştepte la celălalt capăt al prispei.

— Ilie, ce e cu tine? De ce nu te culci? şopti ea neliniştită.

Moromete nu răspunse, dar tuşi liniştitor. Totuşi Catrina nu-şi văzu de somn. Se întîmpla ceva în familie!? Poate plecarea lui Achim la Bucureşti, dar despre asta se vorbise de prin iarnă, se gîndiseră destul. În timpul mesei fusese pomenit numele agentului de urmărire care avea să vină mîine dimineaţă după *fonciire*. Dar şi asta era poveste veche; Albei venea în fiecare an şi anul acesta nu avea nimic deosebit faţă de celălalt. Banca? Dar banca venea taman la toamnă. Poate că toate aceste ameninţări care se tîrau cu anii în urma lor, să se îngrămădească în acest an pe capul familiei? Da. Dar nici asta nu se putea, fiindcă timpul era foarte răbdător şi ameninţările mari se sfărîmau în puzderie de ameninţări mai mici pe care cu ajutorul timpului le duceau zilnic în spinare. Aşa se întîmplase că timpul făcuse să rămînă în urmă una din cele mai cumplite ameninţări de care îşi aduceau aminte şi anume datoria făcută la bancă pentru plata loturilor primite la reforma agrară de după război. Mulţi au vîndut loturile, iar alţii au rămas de tot fără pămînt şi s-au ticăloşit. Ei au avut însă răbdare, au dus-o de la an la an pînă cînd într-o zi, statul, văzînd că ţăranii tot n-au cu ce plăti, n-a mai avut încotro şi a trebuit să micşoreze datoriile. Încît banca se dovedise a fi ceva nu tocmai rău, drept care doi ani mai tîrziu se împrumutaseră din nou să cumpere vite în bătătură. N-aveau să poată plăti? Se gîndiseră mult şi mai mare nenorocire decît să piardă ceea ce nu cîştigaseră ce putea fi? Era deci limpede că numai Moromete singur era pricina

propriilor sale gînduri şi Catrinei i se păru atît de ciudat acest lucru, încît se închină.

— Se vede că ai intrat în anul morţii, şopti ea.

Şi îşi lăsă capul pe căpătîi, pomenind că aşa se întîmplă cînd omul uită de Dumnezeu, uită şi Dumnezeu de el şi îl lasă singur în faţa păcatelor.

— Pentru că — mai bolborosi ea cu faţa în căpătîi — numai păcatele nu te lasă să dormi.

La aceste cuvinte din urmă, Moromete tuşi cu înţeles şi răspunse cu o veselie supărată:

— D-aia dormi tu buştean, lovi-te-ar moartea, că n-ai păcate!

Aruncă ţigara, se dădu jos de pe prispă şi o luă încet spre grădină, fără să mai asculte răspunsul femeii.

Catrina era bisericoasă şi de aceea pomenise de păcate. Cu zece ani în urmă născuse un copil mort care o înspăimîntase. Avusese visuri groaznice. Se auzea noaptea strigată în somn, înghesuită de porci cu rîturile mari în colţuri întunecate, sau locuind împreună cu ţigani care îi spuneau lucruri murdare. Se îmbolnăvise, nu mai putuse suferi carnea de porc, iar cînd vedea ţigani se pitea. Nu-şi mai putuse găsi liniştea; se certase cu toată lumea şi se îngrozise simţind cum i se strecoară în inimă nepăsarea şi sila faţă de bărbat şi copii. Pînă într-o zi cînd povestise totul unei vecine din fundul grădinii:

„Eu ştiu ce e cu tine, e din copii! spusese vecina, care tot aşa crescuse o mulţime de copii. Ştii ce să faci tu? Sîmbăta spre duminică, te scoli devreme, te duci la cimitir, jeleşti acolo morţii şi dai de pomană; după ce ţi-ai făcut datoria cu morţii, te întorci acasă pînă nu răsare soarele, aprinzi focul, dai să mănînce la copii, cureţi casa, vezi ce mai e de făcut şi după ce ţi-ai făcut datoria şi cu copiii, te speli şi te primeneşti şi te duci la biserică, Catrino. Acolo la biserică stai şi asculţi slujba! Şi-ai să vezi pe urmă ce bine e."

Clubul cărţii digitale 2022

Ceea ce se și întîmplase. Catrina îi crescuse cu trudă pe cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim — erau mici cînd se măritase cu Moromete — și în loc de răsplată aceștia începuseră s-o urască. Tudor Bălosu și fiu-său pe de o parte, Guica și Parizianul — o altă rudă a lui Moromete, căreia Catrina îi spunea „Guica al doilea mai prost" — pe de altă parte, îi învățaseră pe cei trei că mama vitregă era vinovată că se trăia greu la ei și că dacă n-au s-o dea afară din casă are să pună mîna pe averea tatălui. Nenorocirea făcea că era ceva adevărat din toate acestea, dar Catrina n-avea nici o vină. Iată ce se întîmplase.

În timpul foametei de după război, Moromete vînduse un pogon din lotul Catrinei — Catrina primise un lot de opt pogoane ca văduvă de război — spunîndu-i că în schimbul acestui pogon vîndut va trece casa și pe numele ei. Catrina convenise, socotind că în acest fel va avea bătrînețea apărată (se mai întîmplase în sat ca mama vitregă să fie gonită din casa tatălui). Numai că Moromete, în loc să se grăbească să facă acte pentru casă, începu să facă glume: „Crezi că am să mor eu înaintea ta?" zicea el. Acest răspuns era, într-un fel, o asigurare că atîta timp cît trăiește el n-o să îndrăznească nimeni s-o dea afară din casă. Pentru Catrina însă nu era de ajuns, fiindcă cei trei fuseseră învrăjbiți de mici contra ei; începuse deci să-i pară rău de pogonul vîndut, mai ales că îl vînduse tocmai pentru ca să nu moară ei, cei trei, de foame. Cînd bărbatul începu să glumească pe socoteala casei, Catrina pretinse pogonul pe numele Titei și îl pretinse cu atît mai insistent cu cît Catrina se simțea vinovată față de fiica ei fiindcă fetei îi venise vremea să se mărite și Victor Bălosu cerea trei pogoane, iar Catrina nu-i putea da decît două. Era tocmai pogonul vîndut.

Moromete șovăi. Se pare că era și el uimit de amenințările nelămurite pe care cei trei fii ai lui, mai ales

cei doi, Paraschiv și Nilă, i le transmiteau la ureche pe căi ocolite, prin Guica, prin Tudor Bălosu și prin Parizianu. Această șovăială o scîrbi de tot pe Catrina. Va să zică avusese dreptate să se teamă!

Biserica însă îi liniști sufletul turburat și ca să fie liniște și în familie nu mai pretinse nimic. Cînd muierile cu care se avea bine pomeneau însă de amenințările pe care Guica nu înceta totuși să le răspîndească prin sat, atunci Catrina se închina cu înverșunare și spunea că și Isus Cristos a pătimit și n-o s-o lase el să moară pe marginea șanțului. „Dacă n-aș avea fetele alea, aș zice iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac, dar m-a pedepsit Dumnezeu să am grijă de ele și nu pot să-i iert", spunea ea cu ură.

Cît despre celelalte amenințări, banca, fonciirea, socotelile cu oile și vitele, Catrina nu vroia să știe de ele, se credea la adăpost. De lotul ei de pămînt de șapte pogoane nu se putea atinge nimeni. Treaba lor să plătească banca și fonciirea cu ce-or ști, și dac-or ajunge să n-aibă vite de muncă, fetele sînt vrednice, au să se descurce ele într-un fel.

Numai că fetele cînd o auzeau gîndind astfel se înfuriau rău și o sfătuiau să-și vază mai bine de biserica ei. Ceea ce Catrina și făcea, cu toate că biserica nu izbutea totdeauna să-i alunge amintirile dureroase ale vieții sau să-i lumineze cu totul anii lungi pe care îi mai avea de trăit.

Își găsise totuși un sprijin cu care uneori se și lăuda, încît văzîndu-l pe bărbatul ei treaz pe prispa casei nu se putuse stăpîni să nu-i spună că numai păcatele nu-l lasă pe om să se odihnească, ceea ce adusese răspunsul binemeritat al bărbatului. De fapt ea vrusese să-i dea de înțeles că dacă el „ar lua drumul bisericii" (cel opus și de fapt mult mai cunoscut de oamenii din sat era cel al cîrciumii), atunci el n-ar mai fi așa de neliniștit.

X

Moromete însă nu era bisericos, iar cît despre celălalt drum, nu-i folosise niciodată ca o soluție. Era cu zece ani mai mare decît Catrina (contingent '911, făcuse războiul) și acum avea acea vîrstă între tinerețe și bătrînețe cînd numai nenorociri mari sau bucurii mari mai pot schimba firea cuiva.

Moromete luase în glumă nu numai temerea Catrinei în privința casei, dar și visurile ei înspăimîntătoare. „Unde se întîmplă să avem noi atîția porci cîți visezi tu", spusese el, dar în curînd pricepu și el că a face și a crește copii mulți poate fi uneori pentru o mamă ceva într-adevăr înspăimîntător. Întîmplările care avură loc după aceea în familie nu-l turburară însă pe Moromete în aceeași măsură. Numai una dintre ele, care avu loc într-o iarnă puțin timp după ce familia scăpă de datorii prin legea conversiunii, îl făcu să înțeleagă că e totuși primejdios și pentru el să nu ia seama la copii. În anul acela recolta fusese bogată și toată lumea făcea comerț cu cereale la munte. Gospodăriile se refăceau din greaua criză prin care trecuseră între anii 1929—1933. Prosperitatea bătea la ușa multora din sat, vitele se înmulțeau, oborul de cereale era ridicat, pînza de americă și uneltele mai ieftine, iar prețul pămîntului mai ridicat decît oricînd.

Cei care simțiseră cei dintîi că prosperitatea bate la ușa familiei fură cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim (pe vremea aceea nu erau prea convinși că ar avea dreptul să-l învinuiască pe tatăl lor că s-a însurat a doua oară; înțelegeau vag că tatăl lor nu putea să-i crească, numai o femeie putea face acest lucru și abia mai tîrziu aveau să dea de înțeles că tușa lor Guica ar fi putut foarte bine să-i crească ea).

Familia ieşise din criză cu loturile întregi, dar gospodăria era lipsită de vite. Aveau doi cai prăpădiţi, care cînd dădeai cu biciul în ei, ei dădeau din coadă.

Venise toamna şi porumbul se făcuse şi el din belşug (porumb şi grîu şi printre porumb dovleci, floarea-soarelui şi fasole, altceva nu semănau, cu toate că pămîntul îndura destul de bine cînepa, inul, tutunul, sfecla de zahăr şi cum s-a dovedit zece-cincisprezece ani mai tîrziu, chiar şi bumbacul, orezul şi plantele medicinale scumpe), cei trei îşi frecară mîinile de bucurie şi într-o seară îi spuseseră tatălui lor: „Ar trebui să îngrăşăm caii-ăia tată! Tudor Bălosu a fost săptămîna trecută la munte şi a cîştigat o mie de lei."

Moromete n-a înţeles cum s-ar putea cîştiga o mie de lei într-un drum la munte, dar n-a avut nimic contra îngrăşării cailor. Au vîndut porumb, au cumpărat ovăz şi prin iarnă părul cailor strălucea ca mătasea.

Moromete însă tot nu se mişca. Petrecea seri lungi cu prietenul său Cocoşilă, discutînd politică sau ascultîndu-l pe Niculaie care citea poveşti grozave din cărţi luate din biblioteca şcolii. Erau seri turburătoare. Unsprezece fraţi care sufereau vraja de a rătăci în timpul zilei ca unsprezece lebede şi la apusul soarelui cădeau îngrămădiţi pe o stîncă în mijlocul mării, iarăşi oameni. Cum stăteau îngrămădiţi unii în alţii, chinuiţi şi înspăimîntaţi de întunericul nopţii şi de valurile furioase care ameninţau să-i smulgă... Şi suferinţele îndurate de sora lor, care trebuia să ţească cu mîna ei, într-un timp dat şi neavînd voie să vorbească, unsprezece tunici de urzici, ca să-i scape de vrajă şi cum n-a avut timp să termine braţul unei tunici şi frăţiorul cel mic a rămas cu ceva din aripa de lebădă...

Dar Cocoşilă? Cocoşilă era un ins care stîrnea în Moromete ceva neînchipuit de plăcut, ca şi poveştile lui Niculaie. Venea seara şi ciocănea în uşă făcînd pe boierul. I se spunea „intră", intra şi dădea bună seara

numai Catrinei, spunînd de fiecare dată că „la proştii ăilalţi nu dă bună seara", făcînd-o pe Catrina să se ruşineze dar să şi pufnească în rîs, îi punea lui Niculaie întrebări gramaticale şi istorice, lui Paraschiv îi punea una şi aceeaşi întrebare (cînd se însoară?), iar fetei celei mari îi recomanda să se mărite cu Năstase Besensac (un flăcău bicisnic). Numai cu Moromete avea vechi răfuieli şi nu-l slăbea nici o clipă. Cu mulţi ani în urmă făcuse vîlvă un nou partid, care îşi spunea „ţărănesc" şi al cărui program îl entuziasmase pe atunci pe Cocoşilă. Moromete se arătase rezervat (Moromete era liberal) şi cînd „partidul naţional-ţărănesc" luă puterea şi Cocoşilă se înfurie că Maniu şi Mihalache nu numai că nu-şi respectaseră programul, dar se dovediseră parcă mai flămînzi decît Brătienii, Moromete nu-l cruţă pe prietenul său, îl luă peste picior şi observă că „proştii n-ar trebui să aibă drept de vot, fiindcă din pricina lor sufere ţara". După patru ani partidul liberal veni însă din nou la putere şi Cocoşilă se răzbună fiindcă partidul liberal mări impozitul funciar şi introduse taxe de barieră la pieţele de schimb. „Vezi, mă, prostule?" jubilase Cocoşilă.

De atunci îl urmărea pe Moromete fără cruţare. „Eşti prost", spunea el pe toate tonurile, uneori cu resemnare, alteori cu îngăduinţă, după împrejurări. De fapt se străduia să-l convingă pe Moromete că el, Cocoşilă, e mai deştept, ceea ce pe Moromete îl înveselea cumplit, cu atît mai mult cu cît Cocoşilă, faţă de alţi oameni, se purta cu totul altfel, înjura rău, batjocorea şi nu spunea „eşti prost", ci mult mai rău, „mănînci c...t".

În privinţa înjurăturilor era vestit, îl înjura şi pe tat-său — zicea că de ce l-a făcut — înjura şi pe popa şi pe primar şi pe perceptor, pe toţi de la lingură, de la şervetul cu care se ştergeau pînă la cele mai mărunte lucruri, lampă, sfeştilă, lumînare, ciorapi şi: tîrla,

grădina, neamul și strănunicii, nepoții, copiii copiilor... Catrina aprindea tămîie în casă, dar pufnea și în rîs. Odată Cocoșilă a intrat în casă și a spus doar atît: „A venit percitorul și mi-a luat țoalele", după care s-a pus pe înjurat și nu s-a oprit decît foarte tîrziu cînd s-a sculat și a plecat fără să mai spună altceva. Pe Dumnezeu mai ales, Cocoșilă îl cobora jos în sat și îl înjura cu o anumită filozofie, învinuindu-l și punîndu-i întrebări ca oricărui om.

Curînd însă Moromete înțelese că dacă toate acestea aveau pentru el un rost nu mai mic decît munca cîmpului, sau grija de ceilalți ai casei (era atît de rară bucuria de a sta de vorbă cu un om deștept în stare să glumească inteligent și Cocoșilă în afară de cazurile rare cînd înjura prea mult era pentru el un astfel de om) își dădu seama nu fără dezamăgire că cei trei băieți ai lui, Paraschiv, Nilă și Achim nu văd nici un rost în aceste seri pierdute cu povești și cu discuții despre Maniu și Brătianu. Dezamăgirea însă nu fu prea mare, fiindcă, la urma urmei, copiii oamenilor nu erau mai breji decît ai lui, încît îi înțelese și pe ei și cum caii se îngrășaseră, umplu căruța cu porumb și plecă la munte; avea datorii față de copii, să cîștige și să-i îmbrace, că erau goi.

Cîștigă.

Nu mai făcuse „comerț" niciodată; îi plăcu atît de mult, încît socoti cîștigul drept ceva nemaipomenit și după ce se întoarse povesti drumul său la munte ca pe-o aventură. Numai că cei trei nu se minunară de loc, Paraschiv făcu chiar observația supărătoare că „mare brînză, Stan Cotelici a dat mai bine porumbul"... Și că să se ducă iar! Niculaie, care ascultase uimit peripețiile tatălui cu căruța pe drumurile de munte, sărise și el pe neașteptate și strigase: „Așa e tată! Mai du-te iar."

Moromete se pregăti pentru al doilea drum și cînd se întoarse arăta de nerecunoscut, atît de mult îi plăcuse. De astă dată drumul fusese și mai aventuros și Moromete povesti totul într-o seară, cu un glas neobișnuit și fu ascultat cu uimire. Descopereau toți, Cocoșilă, mama, fetele — pînă și cei trei — că tatăl lor avea ciudatul dar de a vedea lucruri care lor le scăpau, pe care ei nu le vedeau. Numai că spre sfîrșit cei trei se dezmeticiră, sfîșiară vraja care îi amețise și căzură pe gînduri.

Iată ce se petrecuse.

Moromete plecase cu Tudor Bălosu pe același drum ca și întîia oară, ieșiseră din regiunea de șes unde nimeni nu avea nevoie de porumb și, după ce făcuseră un popas la oborul din Pitești, o luaseră pe șoseaua care ducea spre creierul munților, cu ținta Răchițele, un sat mare cunoscut de Tudor Bălosu, ca fiind o piață bună de desfacere. Mergeau neîncetat, era ger uscat, roatele pocneau, aburul ieșea din spinările cailor.

La primul drum dăduseră dublul cu cincizeci de lei. Tudor Bălosu vroia de astă dată să-l dea cu șaizeci și într-adevăr, abia intrară în Răchițele că fură opriți de un învățător care vroia să cumpere amîndouă căruțele. Bălosu mirosi numaidecît cum stăteau lucrurile, sări jos din căruță și se și grăbi, spre uimirea lui Moromete, să desfacă șleaurile de la cai...

Învățătorul, prevenitor, întrebă de preț. Tudor Bălosu dădu prețul cu un glas care din nou îl zăpăci pe Moromete: șaptezeci de lei și spuse asta ca și cînd ar fi fost cunoscut de cînd lumea că așa se vinde porumbul.

Posomorît, învățătorul răspunse că șaizeci de lei este ultimul preț și că nu poate cumpăra decît așa, la care Bălosu legă șleaurile grăbit, fără să mai discute, supărat chiar că fusese oprit din drum cînd toată lumea știa că șaptezeci de lei este prețul obișnuit. Uluit, Mo-

romete observă că învățătorul dăduse exact prețul dorit de ei, dar Bălosu începu să rîdă și răspunse că dacă el, Bălosu, ar fi cerut optzeci, atunci învățătorul ar fi dat bucuros șaptezeci de lei. „Să mergem mai încolo și să cerem optzeci și dacă nu dăm noi porumbul cu șaptezeci de lei, Moromete, să nu mai vii niciodată cu mine la munte".

Merseră mai încolo și Bălosu spusese prețul său de optzeci, dar în afară de primarul comunei, care dădu un leu peste șaizeci, nimeni nu cumpără. „Dacă mergem trei sate mai spre vîrf, ai să vezi că îl dăm cu șaptezeci", insistă Bălosu și Moromete conveni, depășit mereu de felul de a judeca al vecinului său.

De fapt, negustoria ca atare nu i-ar fi plăcut dacă cîștigul ar fi fost lipsit de peripeții, încît insistența lui Bălosu i se păru firească. Moromete nu prevăzuse niciodată latura comercială a produselor pe care i le dădea pămîntul, iar existența banilor îi pricinuia o furie neputincioasă (cînd trebuia să-i dea, îi dădea cu gesturi disprețuitoare de aruncare și blestema mărimea, culoarea și mirosul lor). Cînd ieșise împreună cu bătrînul Moromete, acum treizeci de ani, în 1907 și dăduse foc conacului lui Guma nu se gîndise că pămîntul moșierului îi trebuie pentru comerț și pentru bani. Existau niște obiceiuri pe vremea aceea care lui i se păreau mai mari nenorociri decît munca și foamea. Se duceau la conac și cînd dădeau ochii cu boierul, bătrînul se făcea de nerecunoscut, își lua căciula din cap și avea un glas care și acum, cînd își amintea de el, Moromete se întuneca și se făcea crunt la față.

Cînd, după război, Moromete deveni proprietar, el trăi atît de deplin bucuria de a fi scăpat de moșier, încît nu băgă de seamă, sau mai bine zis nu vroi să bage de seamă în ce măsură era el liber față de loturile pe care le stăpînea. Pămîntul îi dăduse într-ade-

văr o anumită libertate. Nu se întreba însă cît de liber era, dar nici nu se lăsa constrîns, se răzvrătea, spera. Așadar, să facă comerț cu cereale și să cîștige bani! Și cu banii ce să facă? Să plătească impozite! Ce ciudat, unde ajunseseră! În sfîrșit, fie și comerț, dar să fim înțeleși că nu ăsta e scopul...

Încît Moromete vedea în priceperea lui Bălosu de a face combinații mai mult ceea ce îi plăcea fiului său de zece ani, Niculaie, și mult mai puțin ceea ce le plăcea celor trei, Paraschiv, Nilă și Achim.

Merseră deci mai departe cu căruțele și Moromete era foarte curios — și foarte vesel în același timp — să vadă dacă o socoteală făcută din nimic, cum era presupunerea lui Bălosu că vor da porumbul cu șaptezeci de lei, are să fie dovedită pe viu.

În satul următor un muntean mai înstărit oferi doi lei peste șaizeci, iar în celălalt, acest leu fu retras. Merseră mai departe și li se oferi apoi deodată trei lei. Moromete se plictisi, dar Bălosu îl asigura că în satul următor vor obține sigur zece lei. Nu ieșiră însă bine din sat, că se petrecu întîmplarea care avea să-i deschidă lui Moromete ochii atît asupra lui Bălosu cît și a celor trei fii ai săi.

O femeie tînără de tot, cu fața albă, cu părul galben și cu niște ochi mari, albaștri, frumoși, cum aveau mocancele pe aici, îi strigă să oprească. Aveau porumb? Da.

„Ce bine c-ați venit, oameni buni, că nu știam ce să mai fac, a spus femeia bucuroasă. Haide, trageți în curte că oți fi osteniți! Să vă fac ceva să mîncați și să mă duc pe urmă pe la vecini să cumpere și ei, să dați tot porumbul, că eu nu pot să iau decît vreo douăzeci de duble."

„Nu duce dumneata grija noastră, leică, i-a răspuns Tudor Bălosu fără să se clintească din căruță. Du-te

întîi la vecini și întreabă-i dacă cumpără, să nu pierdem timpul de pomană."

„Dar cu cît dați dubla?" a întrebat femeia pălind.

Glasul lui Tudor Bălosu era mai înghețat decît gerul:

„Optzeci de franci, leică!"

„Optzeci de franci?!"

„Hai, Moromete!" a spus Bălosu apucînd biciul, fără să-i mai răspundă femeii.

„Dar cît dai dumneata, leică?" a întrebat Moromete din curiozitate.

„Oameni buni — a strigat femeia înspăimîntată — șaizeci de lei, ăsta e prețul pe la noi..."

„A! Nu!" a clătinat Moromete din cap.

Nu se poate, însemna exclamația lui. Noi avem aici niște socoteli. Iese sau nu iese șaptezeci? asta e întrebarea. Nu-ți dau fiindcă trebuie să vedem dacă iese. Glasul lui Moromete i s-a părut însă femeii cu totul deosebit de al celuilalt, și-a încleștat mîinile de loitra căruței lui și vorbele ei au început să curgă șuvoi. Moromete nu prea înțelegea, o vedea doar cum se ține cu mîinile de loitră și calcă prea aproape de roată.

Ea spunea ca să-i dea *el*, dacă celălalt nu vrea, cu șaizeci de lei... barim cîteva duble... e rău, n-are ce da la copii... Să tragă căruța că șaizeci de lei e destul.

„Haide, omule, că doar n-oi fi și dumneata bogat să nu înțelegi... Oi fi venind de departe și ți-o fi frig pe gerul ăsta, trage căruța... Îți dau o deca de țuică peste șaizeci de lei. De ce să te mai duci încolo să mai bați drumurile de pomană?"

Moromete s-a frînt de mijloc și s-a uitat la picioarele femeii:

„Dă-te la o parte, creștino, că te calcă roata!" i-a spus el grijuliu.

„Nu vreai, omule? a repetat mocanca și deodată din ochii ei albaștri au țîșnit lacrimi de furie. De ce nu

vreai, omule? a continuat ea și glasul ei legănat și domol de munteancă s-a făcut dîrz. De cînd v-ați făcut așa răi? a spus ea descleștîndu-și mîna de pe loitra căruței. Nu erați așa răi..."

Plîngea și în ciuda mîniei ochii ei rămîneau mari și curați și se uita cînd la omul cocoțat în căruță, cînd la caii lui grași și voinici, aburiți de gerul sănătos al muntelui.

„Ptiu, lovi-te-ar moartea cu ochii tăi! a exclamat Moromete furios. Apoi a strigat: Bălosule, oprește!"

„Ce s-a întîmplat, Moromete?"

„Hai să dăm porumbul, că nu e rost."

„Cu cît?" a întrebat Bălosu.

„Cu șaizeci și trei."

„Eu nu-l dau, a răspuns Bălosu și să știi că altă dată nu mai merg cu tine la munte."

Nedumerit puțin Moromete n-a avut timp să răspundă, dar apoi l-a înjurat pe Bălosu de muiere, în șoaptă, pentru el însuși, în timp ce munteanca se uita la el buimăcită de bucurie, cu lacrimile înghețate pe obraz.

„Ce să mai vorbim, și-a încheiat Moromete povestirea. Am tras în curte, am băgat caii în grajd, a pus mocanca mîna și a tăiat o găină, și mănîncă Moromete și bea țuică galbenă. Pe înnoptate așa s-au strîns mocanii, și ăla a luat trei duble, ăla cinci, ăla șapte... Creștini, mocîrțani! Mi-au luat porumbul cu șaizeci și trei. Să vezi după aia că nu mai puteam să scap de mocancă: Că de unde sînt? Că copii am? Dar muierea trăiește? M-am uitat și eu la ea și m-am închinat: Păi bine, creștina lui Dumnezeu, de ce să nu trăiască? Trăiește, stă acasă după sobă și se vaită că nu-i place ce e mai bun pe lumea asta, carnea de porc. Avea ea un rost de întreba așa fiindcă îi murise bărbatul în pădure, căzuse un bulumac peste el..."

XI

Paraschiv, Nilă și Achim și-au păstrat pentru ei impresia care le-a făcut-o povestirea tatălui lor, dar cînd au aflat că Bălosu a dat totuși porumbul cu șaptezeci de lei nu s-au mai mulțumit să observe ca la început, că tatăl lor n-a făcut mare brînză cîștigînd o mie de lei; trebuia să cîștige o mie cinci sute, cum a făcut Bălosu și au început să murmure că a omorît caii și căruța de pomană și că și-a bătut joc de munca lor.

Murmuratul acesta, desigur, i-a ajuns la ureche lui Moromete pe alte căi, prin Guica și Parizianul, pentru că feciorii n-au îndrăznit să i-o spună în față.

Uimit și îngrijorat că feciorii îl vorbesc de rău în lume, Moromete se hotărî să înăbușe fără cruțare acest început de răzvrătire, avînd totuși speranța că poate nu-i adevărat. Luați din scurt, cei trei se speriară și deveniră mieroși, iar Paraschiv chiar se indignă spunînd că: „Hai, bă, ce, te iai după prostul ăla de Parizianul?", încît Moromete socoti că nu e cazul să meargă mai departe, ba mai mult că n-ar strica să le dea chiar satisfacție să facă ei comerț la munte.

Bucuroși că izbutiseră să obțină atît de ușor libertatea de a se mișca, cei trei puseră la cale, o săptămînă mai tîrziu, o afacere sortită să le aducă un cîștig mare. Luară cu chirie încă o căruță cu caii lui Parizianu, cumpărară porumb din sat cu cincizeci de lei și porniră la munte.

Moromete nu zise nimic, le dădu chiar sfaturi, dar ceva — nu putea să înțeleagă bine ce — un soi de înfrigurare, de poftă oarbă care se făcea simțită în purtarea fiilor săi, începea să-l îngrijoreze și în sinea lui le dori să nu izbutească.

Dorința lui se împlini. Săturat de afluxul de cereale de la cîmpie, muntele scăzuse între timp prețul și cei trei abia izbutiră să scoată cheltuiala drumului. Moromete nu se putu stăpîni și strecură cîteva aluzii batjocoritoare la adresa priceperii fiilor săi, dar bine intenționate, vrînd să-i facă să înțeleagă că drumul pe care vroiau ei să apuce nu e bun. Cei trei parcă înțeleseră ceva și se mai potoliră, dar vecinul din spatele casei lor se îmbogățea și din nou feciorii începură să murmure. Că tatăl lor nu face nimic. Că stă toată ziua. Că pe cele două fete le lasă să se procopsească, iar pe ei îi batjocorește. Într-adevăr, fetele erau vrednice și vioaie, țeseau în război, împleteau, arătau vesele, spre deosebire de Paraschiv și Achim care parcă erau bolnavi.

Astfel trecu iarna și vara aceea. În toamnă, Moromete făcu din nou pe plac celor trei. Se sfătui cu ei îndelung, le arătă situația familiei, datoriile pe care le mai aveau la percepție, faptul că rămăseseră fără un cal — se îmbolnăvise de talan și nu mai era bun de nimica — și ajunseră la înțelegerea că un împrumut la bancă era cea mai bună soluție.

Numai că avantajele sperate nu veniră. Din lîna oilor fetele țeseau pentru ele covoare. Catrina își făcu o fustă, Moromete o frumoasă dulamă îmblănită cu guler de miel creț... În numele celor trei, Paraschiv murmură pe față că o să pună mîna pe topor și o să le dea oilor în cap, Catrina nu se putu stăpîni și îi răspunse că pentru cît s-a trudit ea să-i crească, o nenorocită de fustă nu e mult. Și dacă fusta ei le stă în gît, s-o ia și p-aia, să se sature. Covoarele? Dar fetele nu muncesc? Cine ține casa, cine îi spală de murdărie și le face mîncare să bage în ei? Și în afară de asta să se uite: nenorocitu acela de băiat, Niculaie, care toată vara rabdă de sete cu oile pe cîmp, n-are nimic, rîd copiii oamenilor la școală că e trențăros.

Paraschiv ascultase ca un surd, fără să audă. Achim și Nilă tăceau. Moromete intervenise împăciuitor. Oile sînt ale lor, spusese el. Anu ăsta și-au făcut unii de îmbrăcăminte, la anu o să-și facă alții. Nu cumva dulama este pricina nemulțumirii? Nu înțelegea, Paraschiv avea dulamă bunicică, ce vroia? N-avea răbdare și voia s-o poarte pe cea nouă? S-o poarte sănătos. Ei? Mai era ceva?

Mai era, pentru că nu era vorba de dulamă. Cei trei înțelegeau să trăiască la fel ca înainte, cînd nu făcuseră împrumutul și n-aveau oile, iar lîna, laptele, brînza, carnea mieilor, totul trebuia vîndut și să facă bani iar nu să se mănînce și să se poarte în casă. I-ar fi fost foarte greu lui Moromete să dibuiască acest fel de a vedea al celor trei copii ai săi, cu atît mai mult cu cît aceștia începură să nu-și mai dea pe față gîndurile.

În aceeași seară ei s-au dus la Guica și acolo au pus la cale planul cu plecarea lui Achim la București.

Tîrziu de tot, spre sfîrșitul iernii, cu multe ocolișuri și prefăcîndu-se interesați numai de datoriile care amenințau gospodăria, ei dădură de înțeles tatălui lor că n-ar fi o afacere rea, îndemnîndu-l să se intereseze la al lui Cătănoiu și să se convingă singur ce bine s-ar putea cîștiga la București. Vorbiseră mai dinainte cu al lui Cătănoiu și lăptarul, pus la cale, exageră cîștigul. Moromete rămase să se gîndească. Catrina și fetele aflară mai tîrziu de acest plan și se hotărîră repede: nu le convenea. Dacă Achim are să stea toată vara la București, înseamnă că el va tunde oile și cine știe ce are să facă cu lîna. Se împotriviră cu grijă, să nu afle frații; îi explicară tatălui că nu vor avea ce să mănînce în timpul secerișului și că mult mai bine ar fi ca o parte din laptele oilor să fie făcut brînză aci acasă și vîndută apoi la București, dacă e vorba că la București sînt prețuri bune. În felul acesta vor avea și bani și nu vor suferi nici de foame.

În postul Paștelui însă, vitregul mijlociu, Nilă, spuse într-o zi la masă ceva care înmuie inima mamei. Mînca untură în tigaie și Nilă, îngrețoșat nu se știe de ce, se strîmbase : „Ce naiba, mă, vine Paștele ! Noi nu mai ținem post ? Și adăugase uitîndu-se cu privirea curată la Tita : Mai pitește, Tito, untura asta."

Noaptea, mama se auzi certată în vis de un glas blînd : „Catrino, Catrino, de ce ești dușmănoasă ? Iartă-i pe copii, Catrino, iartă-l pe Nilă, că nu e rău la inimă..."

Pe nesimțite, de astă dată ferindu-se de fete, mama îi dădu de înțeles tatălui că la urma urmei să-l lase pe Achim să se ducă. Sînt copiii lui și le-o fi părînd și lor rău că altă lume o duce mai bine. Să-i dea drumul să se ducă, să nu zică lumea că din cauza ei și a fetelor trăiesc ei rău.

Moromete, nu se știe de ce, se supără de întoarcerea aceasta a mamei, spuse fetelor și se certară între ei. Îndoielile lui Moromete țineau de afacerea însăși. Nu-i venea lui să creadă că bucureștenii nu mai aveau altă ieșire decît să se îngrămădească pe laptele celor douăzeci și patru de oi ale lui Achim Moromete din comuna Siliștea-Gumești și să-l umple pe el de bani.

Dar în sfîrșit... Îi împărtășise îndoielile și lui Nilă, în grădină, dîndu-le de înțeles și celorlalți doi că dacă e vorba să-i dea drumul lui Achim la București, atunci Achim trebuie să bage bine în cap că la toamnă îl așteaptă să se întoarcă acasă nu cu douăzeci de mii, cît se lăuda acesta ca un prost, nici cu zece și nici cu șase, ci cu patru. Dar aceste patru să fie ! Nilă îl asigurase că vor fi și Moromete, liniștit, vrusese să se culce. Își aminti însă că a doua zi, după cum îi spusese Bălosu în drum, trebuie să vie Albei după fonciire și nu putu să adoarmă îndată. Îl mai supăra și Niculaie care stătea

la spatele său și nu adormea nici el. Ce se bucura așa că are să scape de oi, nefericitul? Credea că la muncă o să-i fie mai bine?

XII

Moromete avea uneori obiceiul — semn de bătrînețe sau poate nevoia de a se convinge că și cele mai întortocheate gînduri pot căpăta glas — de a se retrage pe undeva prin grădină sau prin spatele casei și de a vorbi singur.

„Auzi ce idee", reflectă el cu glas șoptit, oprindu-se lîngă poarta grădinii. Apucă o ulucă de vîrf și rămase liniștit cu fruntea în pămînt. „Dacă ar fi așa, că din cauza păcatelor nu poți dormi — continuă el încercînd ușor vechimea ulucii — ar însemna că Paraschiv al meu, care cînd se apucă să doarmă, doarme pînă iese apă de sub el... ar însemna — și aici Moromete se întrerupse și gîndi restul în tăcere — ar însemna că e omul cu inima cea mai curată de pe pămînt. Proastă mai e și muierea asta a mea!" se miră apoi cu glas tare în timp ce constata că ar fi greu de susținut că ulucile curții sale nu sînt putrede. „După încă o ploaie, aceste uluci au să-și rînjească dinții negri spre casă", gîndi apoi mai departe, fără glas.

Cineva îl întrebase odată în glumă de ce vorbește singur și Moromete îi răspunsese serios că asta e din pricină că n-are cu cine discuta, cu sensul că nimeni nu merită să-i asculte gîndurile.

Se dezlipi de ulucă și o luă încet spre spatele casei. Aici fetele puneau totdeauna porumb pentru copt; creștea mai repede ca la cîmp. Se opri printre firele înalte și rămase cîtva timp între ele liniștit și recules.

Apucă apoi un fir şi îl înmuie într-o parte cu talpa piciorului. „Domnule, ce discută ei în parlament?! exclamă deodată enervat, uitîndu-şi talpa desculţă peste firul de porumb. Ce înseamnă situaţia asta? se supără el. Păi dumneata nu-ţi dai seama că toată omenirea stă cu ochii pe tine să vadă ce faci?!!!"

Oftă, se aplecă la rădăcina porumbului şi multă vreme nu mai zise nimic. Pipăia cu palma adîncimea pe care o atinsese ploaia. „A dat ploaia!" constată apoi la sfîrşit, cu un glas cu totul deosebit de cel dinainte, ca şi cînd ar fi vorbit alt om. În fine, la nouă pogoane cinci duble claia — ori zece căi — cincizeci. Ori nouă — patru sute cincizeci de duble de grîu."

Ieşi dintre fire şi se duse lîngă colţul casei. Se aşeză pe tălpici, se căută de tutun.

„Cît a fost anul trecut dublul de grîu?!" se informă. Apoi îşi porunci: „Ei, ia înmulţeşte două sute de duble cu cincizeci... Scapi de daravelă? Cinci mii ar fi rata la bancă, plus dobînda, plus fonciirea pe doi ani... Nu mai rămîne nimic, dar în fine!... Faci tu ceva la Bucureşti? întrebă apoi pe cineva din gînd. Bine, dacă zici tu, zic şi eu ca tine, dar bagă de seamă!" încheie el ameninţător şi se sculă hotărît de pe tălpici.

Intră în curte încet, ferindu-se să nu trezească pe cineva. Zorile se albeau şi undeva un cocoş cîntă prelung şi insistent, înspăimîntînd liniştea satului. Se apropie de capătul dinspre drum al prispei, unde dormea Nilă şi îi şopti acestuia la ureche:

— Băi Nilă-m'!

Nilă sări speriat de şoapta tainică şi cu ochii holbaţi gîngăvi:

— Ce e, bă?

Apoi, recunoscîndu-l pe tatăl său, mugi chinuit că l-a smuls din odihna adîncă în care zăcea:

— Ce s-a întîmplat, mă? Ce-ai cu mine?

— Hai încoace!

— Unde? ce s-a întîmplat?

— Nu s-a întîmplat nimic, n-auzi, surdule! Scoală-te încet și hai încoace! porunci Moromete cu același glas.

La picioarele lui Nilă, cu trupurile desfăcute, Paraschiv și Achim gemeau de somn. Pe cer, luna răsărise după ploaie și fiindcă nici dimineață și nici noapte nu era, semăna cu un soare mort, ciuntit și rece.

Nilă se dădu jos de pe prispă și își trase pantalonii oftînd.

— Unde mergem, mă? șopti el încă buimac de somn.

Moromete nu-i răspunse. Porni spre grădină și-i făcu semn fiului să vie după el. Aproape de poartă, Moromete se aplecă lîngă un butuc de tăiat lemne și ridică securea care stătea trîntită pe el.

— Ia și tu securea ailaltă, aia veche, vezi unde e! șopti el.

— Da' unde mergem? îngînă Nilă, de astă dată mai puțin curios.

— Avem treabă. Hai mai repede! îl îndemnă Moromete.

Nilă intră sub șopron după secure. Moromete deschise poarta grădinii și-i făcu iarăși semn să vină după el. Deodată se opriră amîndoi. Un glas lung începu să se jelească pe undeva pe aproape, urmat apoi de altele.

— Ce făcuși, Ioane, cui mă lăsași, de ce murișI, Ioane? se auzea bocetul. Tu mă auzi acolo unde te-ai dus? Roagă-te la Dumnezeu să mă ia și pe mine, că m-ai lăsat singură. M-ai lăsat singurică și nu mai pot, Ioane! Ioaneeeee, Ioane! Nu e greu să intri în pămînt, dar eu mă chinuiesc p-aicea, și copiii se bolnăvesc... Unde-oi fi acolo, mă auzi tu pe mine că nu pot să mai îndur? Mă chinuiesc și nu mai pot să le duc pe toate...

Glasul care se jelea fu înecat de alte zeci de glasuri. Mirosul de tămîie adia dinspre cimitirul satului pînă în grădina lui Moromete.

Moromete și Nilă se opriseră în fundul grădinii. Vaierul cimitirului răzbătea acum printre salcîmi atît de aproape încît se părea că bocetele ies chiar din pămînt. Într-un timp, un glas se desprinse ciudat din celelalte și ajunse șoptit pînă la urechile celor doi. Era un glas plin de mirare și spaimă, care parcă nu înțelegea nici acum ce se întîmplase :

— Băiatul mamii ! ! ! Cum ai murit tu, băiatul mamii ? ? Unde ești tu acuma, puișorul mamii ? Ce faci tu acolo, unde stai ?... Of, dragile mamei sprîncene, cum s-or face buruiene !...

— De, mă, săraca, șopti Moromete. Așa e !

Locul unde se oprise tatăl și fiul era o vîlcea tăiată pe mijloc de un șanț, o viroagă. Locul era plin de salcîmi și de iarbă înaltă. Pe marginea șanțului însă, se înălțau spre cer, ca o barieră, un rînd de plute drepte ca lumînarea și al căror vîrf abia putea fi văzut în timpul nopții. Grădina era totuși întunecată, deși plutele înalte nu acopereau lumina cerului. Ceea ce umbrea întreaga vîlcea a grădinii era un salcîm uriaș care la început, pentru că era stufos și înalt, nu se băga în seamă. Lîngă el se oprise Moromete.

— Nilă — zise el — pînă răsare soarele trebuie să-l trîntim la pămînt ! Hai, pune mîna pe secure !

— Salcîmul ? ! întrebă flăcăul uimit.

Toată lumea cunoștea acest salcîm. Copiii se urcau în el în fiece primăvară și-i mîncau florile, iar în timpul iernii jucau mija, alegîndu-l ca loc de întîlnire. Toamna, viroaga se umplea cu apă, iar în timpul iernii înghețța. Cînd erau mici, Paraschiv, Nilă și Achim curățau șanțul de zăpadă și gloduri și netezeau cea mai lungă gheață de prin împrejurimi. Lunecușul pornea de undeva din susul grădinii și se oprea la rădăcina copacului. În fiecare iarnă era aici o hărmălaie nemaipomenită. Ajungînd la capătul ghețușului, vrînd-nevrînd, copiii îmbrățișau tulpina salcîmului, lipindu-și

obrajii înfierbîntaţi de scoarţa lui neagră şi zgrunţuroasă. Primăvara, coroana uriaşă a salcîmului atrăgea roiuri sălbatice de albine şi Achim se căţăra ambiţios în vîrful lui să le prindă. Salcîmul era curăţat de crăci în fiecare an şi creştea la loc mai bogat.

Nilă îşi dădu pălăria pe ceafă şi întrebă încă odată:

— Salcîmul *ăsta*? De ce să-l tăiem? Cum o să-l tăiem? De ce? !...

— Într-adins, răspunse Moromete. Într-adins, Nilă, îl tăiem, înţelegi? Aşa, ca să se mire proştii! Pune mîna, nu te mai uita, că se face ziuă.

— Cum să se mire proştii? ! întrebă Nilă supărat, neînţelegînd, trecîndu-i pentru întîia oară prin cap că la urma urmei tatăl lui ar putea să ţină seama şi de ceea ce gîndeşte el, aşa cum a fost seara trecută, cînd l-a întrebat ce să facă cu Achim.

Moromete se uită mirat la fiu, dar după aceea puse mîna pe secure şi-i încercă tăişul.

— Vreai să ştii în ce fel să se mire proştii? îl întrebă el. Să se uite şi să se mire pînă li s-o apleca.

— Bine, dar nu e salcîmul nostru! mai protestă Nilă.

— Dar al cui e? întrebă tatăl, apucînd securea de coadă.

— Nu e al ga Mariei? ! răspunse Nilă, crezînd că totuşi tatăl n-are să încerce să taie salcîmul. Şi pe urmă, ziua n-avem timp? mai bombăni el încă nedumerit. Ce ţi-a venit acuma, cu noaptea în cap?

Moromete nu-i răspunse. Începu să dea ocol salcîmului, căutînd un anumit loc unde să înceapă a-l lovi. O clipă el mai rămase locului gînditor, apoi deodată ridică securea şi-o înfipse cu putere în coaja zgrunţuroasă a copacului. Din gît îi ieşi un icnit adînc şi lovitura ţîşni de la rădăcina copacului, se lovi de uluci şi se întoarse îndărăt, făcînd să răsune viroaga.

Nilă apucă și el securea în mîini și trecu de cealaltă parte a tulpinei.

— Și cui îl dai? mai întrebă el.

— Ăstuia, răspunse Moromete arătînd spre grădina lui Bălosu.

Amîndoi începură apoi să izbească tăcuți și nu se opriră decît după un timp îndelungat. În amîndouă părțile făcuseră în salcîm cîte o tăietură adîncă și albă. Începură să izbească din nou și așchiile săreau acum mai mărunt, uneori zbîrnîind în aer. În curînd ele înconjurară locul într-o roată înălbită.

Începuse să se lumineze. În cimitir vaierul femeilor contenise dar nu de tot, se mai auzea un murmur nelămurit, chemări șoptite și tainice. O femeie încă bocea și părea să nu mai termine litania ei veche:

Zorilor, surorilor,
mîndrelor voi zînelor!
Să nu vă pripiți
să ne năvăliți...

Scoală, Ioane, scoală!
Că noi am venit
că am auzit
că ești călător
cu roua-n picioare
cu ceața în spinare
pe calea cea lungă
lungă fără umbră...

Că de cînd m-ai părăsit
și de la mine-ai pornit
cămașa ți s-a înnegrit.
Dar m-oi ruga de tine
să-mi trimiți cămășuica

pe șuierul vîntului
prin fundul pămîntului
și eu albă ți-oi spăla-o
și te-i șterge pe obraz
și-i vedea al meu necaz...

Dar Moromete și Nilă nu mai auzeau. Ei loveau de la o vreme mai încet, mai chibzuit, uneori scormonind cu securea în lovituri mici, căutînd parcă viața salcîmului falnic în vreo vînă care se ascundea de secure. Cu toate că pătrunseseră în el adînc, din amîndouă părțile, copacul stătea drept și liniștit, nici o frunză nu i se mișca. Deodată, niște aripi pîlpîiră undeva într-un prun și încă o dată un cocoș cîntă prelung. Cînd sfîrși, în clipa următoare, satul răsună a doua oară ca o alarmă nesfîrșită de glasurile celorlalți cocoși.

Moromete se opri, se șterse de nădușeală și lăsă securea jos.

— Ajunge, Nilă, dă-te la o parte — zise el gîfîind. Du-te și adu caii. Vînos a mai fost!...

— De ce să aduc caii? întrebă Nilă.

— Adu, mă, caii și streangurile și nu mai tot întreba. Ce tot întrebi? Mai stai și tu locului și mai gîndește-te cînd întrebi. Știi tu încotro cade salcîmul? Dacă se lasă peste pruni, sau dincoace în grădina ăstuia a lui Geacă și-i prăpădește răsadurile, ce faci?

Flăcăul se șterse de sudoare și plecă. Moromete se așeză pe așchii, uitîndu-se oftînd în urma fiului: „Parcă ar fi ceva de el, reflectă, căutîndu-se prin buzunarele flanelei. Păcat că nu prea îl taie capul."

— Umblă încet, vezi să nu-i scoli p-ăia! adăugă.

Peste cîtva timp, flăcăul se întoarse cu caii.

„N-am spus eu?" reflectă Moromete din nou, ridicîndu-se de pe așchii și vorbind apoi tare:

— Unde vii, mă, cu ei, Nilă? îl întrebă batjocoritor.

— Cum unde viu? răspunse Nilă, nedumerit.

— Adică da! exclamă Moromete. Treci cu ei încoa să cadă salcîmul pe ei.

Nilă opri caii și rămase tăcut, neștiind ce să mai facă. Apoi pricepu, întoarse caii, le prinse răscrucile de ștreanguri, legă frînghia și porni cu ea spre tatăl său.

— Poți să te urci? întrebă Moromete. Urcă-te pînă spre vîrf, nu-ți fie frică, n-o să cadă cu tine. Dacă vezi că se mișcă, sai și tu jos de-acolo, mai spuse el batjocoritor.

Nilă nu răspunse la această batjocură, se urcă tăcut pînă spre vîrf, legă frînghia și se dădu jos. Moromete se apropiase de cai și măsura din ochi lungimea frînghiei cu aceea a salcîmului. Bombăni ceva, apoi trase caii spre partea din spatele casei, încotro trebuia să cadă copacul.

— Gata, Nilă? întrebă el în șoaptă.

— Gata! răspunse flăcăul.

— Treci lîngă caĭ și cînd vezi că începe să se plece, ai grijă să-i mîi, că mi se pare că frînghia e mai scurtă decît salcîmul.

Se alăturară amîndoi într-o parte și alta a cailor, apoi Moromete urlă pe neașteptate, lung și răgușit, ca și cînd l-ar fi ars cineva cu fierul roșit:

— Haidaaa!...

Speriați, caii zvîcniră, vrînd s-o ia la goană, frînghia se întinse ca o coardă și urletului omului îi urmă un pîrîit ascuțit care spintecă dimineața ca un trăsnet.

— La o parte! strigă Moromete, biciuind caii.

Din înălțimea lui, salcîmul se clătină, se împotrivi, bălăbănindu-se cîteva clipe, ca și cînd n-ar fi vrut să părăsească cerul, apoi deodată porni spre pămînt, stîrnind liniștea dimineții ca o vijelie; se prăbuși și îmbrățișă grădina cu un zgomot asurzitor. Văile clocotiră și toți cîinii de prin împrejurimi începură să latre.

După aceea se făcu tăcere. Se luminase de tot și printre șirul de sălcii se vedeau chiar cum sclipesc cîteva raze roșii de soare.

Cîtva timp, cei doi rămăseseră încremeniți, uitîndu-se la salcîmul doborît, neștiind parcă ce mai aveau de făcut. Dușulache ieșise din gaura lui făcută sub șira de paie și se uita peste grădină, parcă nedumerit și el. Numai caii stăteau tăcuți, nepăsători, cu buzele lăsate în jos.

— Ei, acuma ce-ai rămas cu capul între urechi?! se miră Moromete, călcînd încet printre crăcile salcîmului. Desfă caii și bagă-i în grajd...

Salcîmul tăiat străjuia însă prin înălțimea și coroana lui stufoasă toată partea aceea a satului; acum totul se făcuse mic. Grădina, caii, Moromete însuși arătau bicisnici. Cerul deschis și cîmpia năpădeau împrejurimile.

— Bine, Ilie, de ce-ai tăiat salcîmul? se auzi de pe poteca viroagei un glas înspăimîntat.

Era mama, care venea de la cimitir prin fundul grădinii. De brat avea un coșuleț alb din care împărțise colaci pentru morți. În poarta grădinii ieșiseră Paraschiv și Achim descinși și în izmene. Tita, Ilinca și Niculaie se uitau și ei încremeniți de după gard.

— De ce-ai tăiat salcîmul, tată? Ce ți-a venit? întrebă Tita.

— Ce făcuși, Moromete? se auzi un glas de după gardul din față.

— Bine, Moromete, alt salcîm nu găseai să tai? exclamă cineva din fundul grădinii.

În tăcerea care se lăsă, o fetiță strigă și ea parcă speriată:

— Nea Pațanghele, de ce-ai tăiat salcîmul?

Era porecla lui Moromete și se pare că fetița era foarte supărată de îndrăznise să vorbească așa.

— Cînd ţi-oi da eu un paţanghel n-ai să-l poţi duce, îi răspunse Moromete. Şi voi ce vreţi? se răsti apoi la cei care se uitau la el de după garduri.

Între timp, Paraschiv şi Achim se apropiaseră şi se uitau peste trupul salcîmului într-un anumit fel, parcă ar fi fost vorba de-un animal bolnav care fusese ucis.

— De ce-ai tăiat, mă, salcîmul? se pomeni Paraschiv întrebînd. Avea însă un glas cu totul deosebit de al celorlalţi, parcă ar fi fost singurul care punea întrebarea, sau în orice caz singurul căruia să i se răspundă.

— Întrebaţi-l pe Nilă, că el ştie, răspunse într-adevăr tatăl cu un glas ciudat.

Paraschiv se prinse:

— De ce, mă? îl întrebă.

— Ca să se mire proştii, îl cită Nilă pe taică-său şi zîmbi nătîng, bucuros pesemne că putea la rîndul lui să-l prostească pe Paraschiv.

— Rîzi ca un bou! mormăi Paraschiv.

Lui Nilă însă îi plăcuse atît de mult ce făcuse încît se veseli şi mai tare. Chiar şi cînd rîdea avea un fel al lui greoi la care n-aveai ce să mai faci.

Tudor Bălosu ieşise în grădină şi Moromete o luă spre el. În fundul grădinii mama se uita mereu la golul din care fusese smuls salcîmul. Atît de rău stăteau? De ce, dacă aveau aşa nevoie de bani, nu vindeau o oaie sau cîţiva miei?

Se pare că nimeni nu înţelegea că hotărîndu-se în sfîrşit plecarea lui Achim la Bucureşti însemna că trebuia să li se facă celor trei pe plac pînă la capăt, să nu se mai atingă nimeni de oi şi cum altceva n-aveau ce vinde, salcîmul trebuia tăiat. Mai ciudat era că nici cei trei în cauză nu înţelegeau; încît răspunsul lui Moromete că a tăiat salcîmul ca „să se mire proştii" nu era o batjocură întîmplătoare la adresa fiilor.

Niște ciori, învățate să se roteáscă și să se așeze deasupra a ceva înalt, acum că acel ceva nu mai era, dădeau tîrcoale prin preajmă și croncăneau urît, parcă a pustiu, din ciocurile lor negre. Mama, luptînd parcă împotriva presimțirilor și temerilor ei vechi care o năpădeau, căsună pe fete și se răsti la ele să se apuce de treabă. Ce, n-au mai văzut salcîm tăiat?

XIII

În grădină, Tudor Bălosu îl invită pe vecin în casă. Moromete ezită, spunînd că ar avea treabă, dar pe urmă se hotărî:

— Haide, poate mai ai din țuica aia de la munte.

Mai avea, și băură aldămașul. Tudor Bălosu era bucuros de mica afacere, salcîmul era dintr-aceia care se foloseau pentru fundamentul caselor și se găseau cam greu. Moromete însă nu prea se îndemnă, nu avea nicidecum înfățișarea celui care a vîndut ceva. Erau singuri în odaie și se uita din cînd în cînd spre ușă, se uita prin casă, așteptînd parcă să mai intre cineva. Tudor Bălosu crezu că îi ghicește gîndurile și strigă spre odaia cealaltă:

— Victore, hai mă și ia o țuică cu Moromete!

Casa lui Tudor Bălosu avea trei odăi mari, spre deosebire de a Morometilor, care avea două. Odaia în care stăteau era curată, cu paturi de fier cu tăblii. Sub geamul dinspre drum era așezată o mașină de cusut Singer, la care lucra mama, Aristița Bălosu, care nu se știe cînd învățase să croiască rochiile și cămășile cele mai frumoase din sat. Pereții odăii erau plini de covoare, fotografii în rame cu Bălosu și Aristița la cununie. Victor militar, fotografiat în culori, cu gra-

dul de sergent. Polina singură, sfioasă şi aspră, cu mîna pe un taburet. Pe jos era aşternut un covor de cîrpe.

Victor intră în odaie cu un prosop în mînă. Avea pantaloni de „piele de drac", bufanţi, şi ghete galbene cu ciorapi vărgaţi traşi pe pulpă. Se ştergea pe ceafă şi arăta vesel. Era un flăcău nu prea voinic, dar se purta ca şi cînd ar fi fost.

— Bună dimineaţa, nea Ilie, spuse el.

— Ia o ţuică, Victore, îl îndemnă taică-său.

— Ţi-am mai spus, tată, că nu obişnuiesc ţuică dimineaţa, răspunse Victor cu un glas din care se vedea că îi făcea multă plăcere că nu obişnuieşte.

— De ce, Victore, ai stomahul deranjat? întrebă Moromete cu seriozitate.

— Nu, dar nu obişnuiesc.

— Noi obişnuim! spuse Moromete puţin absent, rotunjind şi spălînd cuvintele întocmai ca feciorul lui Bălosu.

Victor Bălosu fusese cîtva timp voiajorul firmei de la care cumpăraseră maşina de cusut şi învăţase să folosească cu gravitate cuvinte puţin cunoscute. Nici el nici taică-său nu băgară de seamă ironia ascunsă a vecinului.

— Cum devine asta, Victore? ! reluă Moromete mirat.

— Ce anume, nea Ilie?

— Să nu-i placă cuiva băutura.

— Asta devine după facultăţi, răspunse Victor cu modestie. Sînt unii oameni care le place să aibă mintea turburată. Mie îmi place să fie limpede.

— Da, e un punct de vedere! conveni Moromete. Apoi schimbă vorba ca din întîmplare uitîndu-se iar spre uşă ca la început: Spune-i, Tudore, fetei ăleia, să mai aducă nişte de-asta... Sau nicî tu nu vrei să-ţi turburi mintea?

Victor începu să rîdă cu satisfacţie mare:

— Hehe, nea Ilie, ciudat mai eşti, hehe! Polino, mai adu nişte ţuică.

Polina intră şi Moromete se uită lung la ea. Din fotografie Polina avea numai acel amestec de sfială şi asprime, dar acolo nu era frumoasă. După ce se uită la ea, Moromete se uită curios la Bălosu, apoi la Victor, apoi din nou la Polina.

— Ce face Tita, nea Ilie, întrebă Polina cu glasul ei obişnuit, nici supărat, nici vesel, ca al oricărei fete care întreabă de o surată de-a ei, dar Moromete se uită nemulţumit la ea şi nu răspunse.

— Dă-mi, mă, banii ăia, că mă duc, se grăbi el deodată. Las-o încolo de ţuică, hai încolo de-acilea!

Şi se ridică în picioare.

Bălosu însă nu se mişcă.

— Moromete, zise el şi avea un glas din care se înţelegea că nu se mai gîndea de mult la salcîm. De ce nu vinzi tu locul ăsta al tău din spatele casei?

Moromete se uită împrăştiat pe fereastră.

— Care, locul ăsta-d-acilea?

— Da, tot îl ţii tu degeaba.

— Mda, mormăi Moromete absent.

— Ţi-l cumpăr eu, continuă Bălosu. Dacă vrei, facem repede formele.

— Hai, mă, nu mă mai ţine aici, că am treabă, răspunse Moromete parcă n-ar fi auzit. Tu nu ştii că nu e locul meu?

— Ba e al tău, îl informă Bălosu. Cîţi ani au trecut de cînd a plecat alde soră-ta Maria din casă?

— Păi... sînt mai bine de cincisprezece ani!

— Ei, după cincisprezece ani legea zice că moştenirea neîmpărţită rămîne ăluia care e în ea. Nu ştiai de chestia asta?

„Nu ştiam.... pe mă-ta de bălos! răspunse Moromete în gînd. Bine că ştii tu."

— Hai, mă, că nu e așa cum zici tu, dă-mi banii ăia să mă duc încolo d-acilea ! spuse apoi tare.

Bălosu rămase nedumerit.

— Dacă nu crezi, întreabă și tu unu din avocații ăștia, insistă el. Întreabă-l pe Rădulescu.

— Hai, mă, altă treabă n-am eu acuma, răspunse Moromete, de astă dată cu un glas rece, tăios.

Bălosu nu mai insistă, iar Moromete, după ce primi banii, părăsi casa vecinului.

Soarele se ridicase sus, și o grămadă de nori — niște nori curați și frumoși — se și repeziseră spre el, parcă ar fi vrut să-l oprească pe loc sau să-l întoarcă îndărăt de unde răsărise.

Moromete intră în curte prin grădinița de sub geamul dinspre drum al casei, pe nesimțite parcă, și se opri lîngă colțul prispei.

— Ilinco — strigă el înfuriat — nu te apuci o dată să măturі bătătura asta ? Niculaie, tu de ce n-ai plecat cu oile pînă acuma ? Ce e cu voi, mă ? Tu, Achime, n-ai de gînd să dai drumul la caii ăștia ? Au să roadă ieslea pînă te aranjezi tu... Și tu, Paraschive, ce stai și te uiți cu botul ăla ca de zăvod ? În grajdurile alea nu s-a mai rînit de la Paști. Iar tu, Nilă, unde te gătești de plecare ?

Nilă, nu se știe de ce, era mînios. Stătea cu un picior proptit în marginea prispei, cu fruntea lui groasă și roșie de îmbufnare și se încălța cu niște opinci vechi. Se pare că Paraschiv nu se lăsase pînă nu-i plătise batjocura de adineauri din grădină. Era chiar sigur, fiindcă se uita la fratele său cu satisfacție, ba chiar cu simpatie, acum după ce i-o plătise.

— Se duce la premilitară, observă el batjocoritor și se uită cu veselie la un obiect răzimat de parmalîc, care pesemne justifica veselia.

Era un lemn care închipuia o pușcă văpsită în roșu. Paraschiv se apropie de parmalîc, apucă lemnul acela

vopsit care închipuia pușca și se uită la el preocupat, căutînd cu degetul într-un loc unde ar fi trebuit să fie trăgaciul. El ridică pușca în sus și, plin de o veselie prostească pentru vîrsta lui, începu să mînuie lemnul și să strige în gura mare:

— Pe umărrrr, arm! La piciorrrr, arm! Pentru onor, înainte prezentaaați arm! În cumpănireee, arm!

— Las-o mă! se înfurie Nilă cumplit, smulgîndu-i lemnul din mîini.

— Ce-ai cu el, Nilă?! se miră Moromete. E și el dăștept. Om de douăzeci și patru de ani!

Achim scoase caii din grajd, întinse dulama peste spinarea unuia din ei și se pregătea să plece. Niculaie dăduse și el drumul oilor din obor și le tot lovea cu ciomagul, blestemîndu-le liniștit. Ilinca ridica așternuturile de pe prispă, iar Tita, cu un tîrn cît toate zilele, începuse să mături bătătura.

— Vezi, fa, că mă duc la fierărie, să vedem dacă mai poate gașperu-ăla să ne dreagă secerile alea. Ia dă-le încoa, vezi că sînt în odaie între sobă, zise Moromete, adresîndu-se Catrinei.

— Achime, zise Niculaie, oprindu-se lîngă frate-său vitreg. Du-te tu cu oile, să mă duc eu cu caii, că tot ai să pleci cu ele la București.

Achim însă nu-l auzea, încălicase și lovea mereu cu călcîiul în burta calului, iar animalul se învîrtea cu el pe loc, cu dinții rînjiți în zăbală. Achim era vesel și porni în goană încă din curte.

— Hai, Bigică, haidaaa!... urlă el.

— Ce faci, mă, mînca-te-ar cîinii? urlă și Niculaie după el. Tată, oprește-l să se ducă cu oile.

— Tu ce-i fi avînd Nilă de ești așa roșu? se miră Moromete fără să-l audă pe Niculaie. Ai mă? Cine te pune pe tine să te duci acuma la premilitara aia, în loc să stai acasă și să-ți vezi de treabă?

— Hai, bă, taci din gură ! mormăi Nilă furios. Te faci că nu știi. N-ai auzit că dacă nu ne ducem facem mulți ani armată ?

— Păi fiindcă sînteți proști ! explică Moromete luînd secerile din mîna Catrinei și îndreptîndu-se spre poartă. Sînteți proști, Nilă, d-aia !

Nilă pornise și el spre poartă, cu pușca aceea ciudată în mînă.

— Sîntem proști... mormăi el.

— Păi sigur că sînteți proști. Dar ce credeai ? spuse Moromete surprins. Ia să nu se ducă nimeni sau să-l atingă cineva pe deșteptu ăla de mocîrțan care vă goneşte pe cîmp, să vezi cum i-ar trece cheful să vă mai cheme.

Nilă mormăi ceva care putea să însemne că tatăl său vorbește ca să nu tacă. O luă pe lîngă garduri, călcînd în același fel cu mormăitura ; adică sigur, să nu se ducă nimeni, dar uite că se duce și te sileşte și pe tine să te duci. Moromete o luă și el pe lîngă garduri, dar în direcția opusă și călca nepăsător și parcă dezamăgit că oamenii fac lucruri care dacă n-ar fi proști nu i-ar putea sili nimeni să le facă.

XIV

La început flăcăii nu se duseseră la premilitară, dar nu pentru că ar fi fost deștepți, sau că l-ar fi „atins“ cineva și i-ar fi pierit cheful celui care îi chema, ci pentru că așa ceva nu se mai întîmplase niciodată în sat. Să se facă instrucție duminica dimineața ! Li se păruse o glumă tîmpită, se supăraseră toți și nu se duseseră, dar la prima recrutare se află că repartizările plouaseră cu nemiluita, se îngrijoraseră și începuseră

să se ducă. Nu se mai întîmplase niciodată în sat? Avea să se întîmple de-aici înainte. Pentru instrucție, satul avea să se numească subcentru premilitar, iar pentru flăcăi, învățătorul Toderici, care era ofițer în rezervă, comandant.

Nici învățătorului nu-i plăcuse la început, sau cel puțin așa se crezuse. Acum însă îi plăcea atît de mult încît nu numai că uita cu totul că e învățător, dar încerca să-i facă pe băieți să uite și ei că sînt flăcăi liberi, care trăiesc în satul lor cum le place.

Cînd Nilă ajunse în curtea școlii, premilitarii erau strînși de mult în coloană de marș și se făcea apelul. Pe drum se mai vedea încă cîte un flăcău alergînd să ajungă mai repede, să nu fie pus lipsă.

— Hai mai repede, mă boierilor! strigă Toderici, de pe treptele școlii. Parc-ați fi domnișoare, fir-ar al dracului! Eu cum mă scol și vin înaintea la toți?... Pleașcă Ilie!

— Prezent!

— Pacic Ilie!

— Prezent!

— Panaite Dumitru!

— Lipsă!

— Ce e, mă, cu Panaite ăsta? Și duminica trecută văd că a lipsit.

— Stă lîngă mine, dom'le comandant, zise un flăcău din capul coloanei. Zice că nu vrea să mai vie, își bagă... în ea de premilitară.

— Pavel Vasile! strigă Toderici înfuriat.

— Prezent!

— Pielelungă Constantin!

— Prezent!

— O să-l bag eu în pușcărie... pe mă-sa de bandit! strigă Toderici, schimonosindu-se la față. Paliu Inochentie!

— Lipsă!

— Ce e cu Inochentie ? ! întrebă Toderici, spunîndu-i pe numele de flăcău celui care lipsea, parcă l-ar fi cunoscut cine e. Cine stă lîngă el ?

— Eu, domnule comandant, zise un glas. N-a vrut să vie, 'cea că el e ostenit de la sapă, 'cea că ce, l-a cîştigat statul la belciuge ?

— Belciugele mă-si ! strigă Toderici, frămîntîndu-şi carnetul în mîini. Parcă pe mine m-a prins statul de bogdaproste... pe mă-sa de Inochentie... Dar cînd te cheamă ţara la datorie, trebuie să te duci, că dacă nu, te ia mama dracului... Că d-aia ţara asta a rămas o ţară de mameluci, pentru că Inochentie al meu îi dă cu belciugele.

— 'Cea că dumneavoastră aveţi leafă, domnule comandant, zise acelaşi glas. „Îi convine lu' domnu Toderici, că are leafă", aşa zicea.

— O să ia şi el leafă... pe mă-sa de Inochentie ! strigă iarăşi Toderici cu capul în carnet. La puşcărie, la Turnu, are să stea acolo şi are să primească leafă.

Nu se ştie cum se învăţaseră flăcăii să fie înjuraţi şi ameninţaţi cu puşcăria. Învăţătorul făcea acest lucru ca şi cînd nu el ar fi venit cu aceste obiceiuri în sat.

— Pielelungă Ilie ! continuă el.

— Lipsă !

— Ce e cu frate-tău, mă, el de ce n-a venit ? întrebă Toderici, căutîndu-l cu privirea pe celălalt Pielelungă.

— A venit la ziuă de pe linie, s-a culcat şi dimineaţa n-a vrut să se scoale. Cînd l-am îţînat să se scoale, a dat cu picioru în mine...

— Spune-i că o să-i dau eu cîteva picioare într-o zi, c-o să se pomenească tocmai... ştie el unde ! Palici Polin !

— Lipsă !

— Prisăcaru Vasile !

— Prezent !

— Raţă Ion !

— Lipsă!
— Raneti Vasile!
— Prezent!
— Rădoi Marin!
— Lipsă!

— Mama lui de Rădoi! Asta stă colea peste drum, zise Toderici uitîndu-se peste curtea şcolii la o casă mică, aşezată chiar în faţa şcolii.

— Dom'le Toderici, dumneata să nu-mi înjuri băiatul că eu nu ştiu multe! se auzi atunci un glas de peste drum.

— Să-ţi fie ruşine! strigă Toderici, ars, ieşind din faţa coloanei de premilitari şi înaintînd spre poarta şcolii. Să-ţi fie ruşine, nea Rădoi, că te găseşti dumneata mai cu moţ şi nu-ţi trimiţi băiatul la instrucţie. Că statul dacă dă un ordin... Am instrucţiuni precise să trimet tabele de ăi care nu vor să vină. Zece ani are să facă armata şi are să se libereze la sfîntu aşteaptă...

Toderici înainta spre poartă şi striga, cu o mînă ridicată în sus cu care tot împungea cerul cînd vorbea. Omul din casa alăturată se dădu jos de pe prispă şi începu şi el să vină spre poarta de la drum.

— O să ştie el ce are de făcut cînd o pleca militar, zise el, apropiindu-se de drum, vrînd parcă să-i iasă înainte învăţătorului. Eu am făcut un război şi nu mi-e frică mie de asta. Iar dumneata nu mai înjura lumea. Ai uitat că cînd ai venit aici aveai iţari şi cămaşă de tort...

— Că cînd am să-ţi fac eu un raport, o să-ţi dai dumneata seama pe ce lume trăieşti! strigă Toderici, batjocorind vorbirea celuilalt.

Toderici era străin de sat, era muntean, şi cînd venise aici părea un tinerel de treabă, foarte dezgheţat, e drept, dar se purta bine cu lumea, dădea bună ziua şi muierilor.

— Las'că ştim noi că eşti dăştept, zise omul din drum, uitîndu-se cu ură spre curtea şcolii.

Toderici se întoarse în capul coloanei de premilitari şi continuă apelul.

— Că dacă n-o luai pe-asta a lui Oprescu, cu atîtea pogoane, şi acum ai fi umblat în iţari! strigă omul din drum, fără teamă.

Toderici desfăcu carnetul şi strigă mînios:

— Ristea Gheorghe!

— Lipsă!

— Împuşcatu Florea! strigă comandantul şi mai furios.

— Prezent! răspunse un glas din toţi bojocii, vrînd parcă să-l întreacă pe învăţător.

— State Ilie!

— Prezent!

— Stanciu Stoian!

— Lipsă!

Toderici ridică fruntea din carnet, vru să spună ceva, buzele i se mişcară şi strînse carnetul în mîini. Începu apoi să strige mai departe. Din rîndurile de premilitari, glasul celui strigat răspundea cu putere, făcînd să răsune satul pînă departe. Într-un timp, învăţătorul trase aer în piept, îşi desfăcu picioarele şi începu să urle fiecare nume, hotărît să întreacă glasurile care răspundeau:

— Tudor Marin! strigă el.

— Prezent! răspunse flăcăul tot atît de tare.

— Terci Minică!

— Lipsă!

— Teculescu Ion!

— Lipsă!

— Tărbacă Anghel!

— Lipsă!

— Moromete Nilă! urlă din toate puterile Toderici.

— Prezent! răspunse atunci Nilă încet și scîrbit și un hohot de rîs urmă răspunsului său, cutremurînd partea aceea a satului pînă departe.

— Mai tare! scrîșni învățătorul, cu sudoarea pe frunte. Se opri, se uită la Nilă, făcu un semn în carnet în dreptul lui, apoi șopti amenințător: Atențiune, companie! Drepți! Liniște! Răspunde tare, camarade, că nu ești babă căptușită în piept de optzeci de ani. Udrea Ștefan!

— Lipsă!

— Ungureanu Gheorghe!

— Lipsă!

— O să dea ei de mama dracului, domnii ăștia care nu vor să vină la instrucție. Vanghele Costică... Vasilescu Avram.

Gheorghe Toderici își vîrî carnetul într-un fel de port-hart și se dădu cîțiva pași înapoi să ia comanda:

— Atențiune! Companie, drepți, direcția cîmpul de instrucție, ocolire la stînga împrejur, înainteee! Marș!

Compania ieși în drum cu puștile de lemn pe umăr. Toderici trecu în fruntea ei și după cîțiva pași își întoarse capul dînd tonul:

— *Vesel, timpul primăverii...* Companie, cu cîntec înainte, maaarș!...

Flăcăii începură să cînte gros, în marș. Gheorghe Toderici se întorcea din cînd în cînd și în pauzele de marș striga:

— Una, două!

Vesel, timpul primăverii
Vesel sînt și eu!

— Una, două!

Căci vara care a trecut
Multe mîndre-am mai avut
Nu le pot uita!

— Una, două! Mai cu viață! Ce mormăiți așa?

Nilă nu cînta și fruntea lui lată și groasă stătea încreștită în sus a nedumerire. Mergea greoi și nu ținea pasul. La un moment dat el lăsă pușca de pe umăr și se uită în afara coloanei.

— Nilă, treci în front, ține pasul! strigă cineva din urmă, mult prea tare, așa cum se pîrăsc copiii și Nilă, supărat și posomorît, puse lemnul la loc pe umăr și încercă să țină pasul.

La instrucție, comandantul îl urmări cu priviri întunecate.

— Fii atent aici, camarade. Inamicul a ocupat gara și se pregătește să atace satul. Compania are misiunea să înainteze de pe liziera satului, să ia gara cu asalt și să dea inamicul peste cap...

Stăteau culcați pe liziera satului și comandantul le explica exercițiul pe care îl aveau de executat în duminica aceea. Pînă la gară erau patru kilometri. Șeful postului de jandarmi venise să asiste la exercițiu chemat de fapt de Toderici, care se temea că premilitarii nu vor voi să „atace" pe o distanță atît de mare.

Flăcăii însă atacară. Toderici gonea împreună cu ei și îi culca mereu. Jandarmul se tîra în urma lor, plictisit. Cînd mitralierele inamice începură să „toace" din gară, comandantul deveni amenințător și dramatic.

— Capul la pămînt! urla el. Capul la pămînt, camarade, scrîșni el și se aplecă deasupra lui Nilă, îi puse mîna în ceafă și îi strivi fața de arătura aspră. Nilă mișcă ceafa ca un taur, se zbătu și deodată sări în picioare. El scoase un muget cumplit și îl prinse pe comandant de guler. Nu-i făcu nimic, nu dădu în el, dar îl strîngea cu ochii ieșiți din cap și îl ținea pe loc. Era atît de mînios și de încordat încît părea că îl ține pe celălalt pe loc ca pe-o apărare, să nu plesnească ceva în el însuși. Speriați, cîțiva flăcăi săriră și desfăcură mîna încleștată a lui Nilă. Toderici se învine-

ţise, tuşea, se îneca şi cînd îşi reveni începu să înjure şi să urle să vie şeful de post. Exerciţiul se întrerupse.

Cînd se îndepărtă cu şeful de post, chipul lui Nilă se albi, iar fruntea i se încreţi a şi mai mare nedumerire, de astă dată lăsînd descoperite nişte priviri blînde şi înspăimîntate. Călca legănat şi greoi, şi-şi ştergea des şi în neştire fruntea cu mîneca.

Numai că şeful de post era vechi în comună. Îl înjură pe Nilă şi îi dădu drumul spunîndu-i să nu mai facă aşa, fiindcă Toderici e al dracului şi s-ar putea s-o păţească cu el. Noroc că el, şeful de post, îl cunoaşte pe Moromete, pe care îl consideră un om de care i-ar fi nu ştiu cum să-i ia băiatu la secţie, altfel l-ar fi luat şi i-ar fi tras o mamă de bătaie...

Nilă porni spre casă, dar mergea tot cu fruntea încreţită. Avea acea înfăţişare chinuită a surzilor care încearcă să înţeleagă din semne. Ce se întîmplă în lume? Cine avea de gînd să ocupe gara şi să atace satul?

XV

După ce îi plătise lui Moromete, Tudor Bălosu ieşise cu Victor în grădină şi amîndoi începură să ciopîrţească salcîmul. Loviturile se izbeau de ulucile Morometilor şi Catrina, ca niciodată, întîrzia să plece la biserică. Umbla de colo pînă colo fără rost şi uneori, cînd loviturile din grădină se auzeau mai tare, se oprea locului şi asculta. Paraschiv stătea lipit de gard, se uita la grădină şi părea că n-are de gînd să se mişte din locul acela cu una cu două. Botul său ieşit în afară se lungise şi mai mult şi se uita fără grabă şi fără să clipească, încet şi stăruitor, la vecinul său. El stătu astfel

multă vreme, apoi se îndepărtă încet şi ieşi în drum, ieşi la poartă; după cîteva clipe de gîndire, porni pe lîngă garduri, dar mergea alene, parcă fără scop.

Mama îl urmărise pe furiş din tindă. Cînd îl văzu că se depărtează de casă, ieşi în pragul prispei.

— Abia a aşteptat să plece *ăla* şi s-a şi dus! strigă ea, uitîndu-se în altă parte, ca şi cînd nu lui Paraschiv i-ar fi vorbit. Parcă era vorba să rîneşti acolo, că o să ajungă băligarul la grindă...

Paraschiv se uită îndărăt fără să se oprească. De departe gura lui arăta şi mai mare.

— Aia e treaba mea, mormăi el. Te găsi inima rea de grajd.

— Dac-ar muri ăla, aţi cînta de bucurie! L-aţi adus în stare să taie salcîmul, să rîdă lumea de noi de bine ce-am ajuns.

— Ia mai taci din gura-aia, mamă, ce-ai cu el? zise fata care terminase de măturat. De ce te legi de el? Şi mai spui că te vorbeşte de rău în sat. Păi cum să nu te vorbească?

— Ce-ţi pasă ţie? zise mama întorcîndu-se în tindă. Uite, acu' se-ntoarce *ăla* şi cînd o vedea grajdul nerînit, iar începe să înjure. Parcă n-ar avea destule păcate! Să-l mai auz acuma, în sfînta duminică, înjurînd!

Deşi Paraschiv plecase, el se întoarse însă curînd înapoi, parcă s-ar fi gîndit că mamă-sa vitregă are dreptate. Intră în curte repede, căută lopata într-un colţ al şopronului şi pieri în grajd. Catrina îl văzu şi chipul i se mai lumină.

— Tito! strigă ea din tindă. Vezi că eu mă duc la biserică, ai grijă şi pune de mămăligă. Du-te în grădiniţă şi ia d-acolo nişte ceapă. Pe urmă, culege ştevie de dincoace şi fă acolo o ciorbă, că altceva nu mai e. Că astă-iarnă au băgat în ei un porc de mai bine de-o sută de kilograme şi cînd le spuneam: „Măăă, vine

vara, mai păstraţi", rînjeau la mine, parcă nu le-ar fi trebuit tot lor! Acu să bage în ei buruieni...

— Iar începi? o mustră Tita, făcînd semn cu capul spre grajd că o aude Paraschiv.

— S-audă! zise mama cu un glas în care se simţea şi necaz dar şi durere că la prînz n-are ce da la masă. De ce să n-audă? Că aşa tot am tăcut şi acuma au tăiat salcîmul să facă Bălosu casă, că ei nu sînt în stare să facă, aşteaptă să moară ăla, să ne dea pe noi afară...

Catrina se îmbrăca pentru biserică şi vorbea mereu, nu izbutea să se liniştească. Îşi schimbase bluza ferfeniţă şi-şi trăsese o fustă de lînă înnegrită, peste cea veche. Abia după aceea începuse să tragă pe dedesubt, lepădîndu-le, boarfele cu care era îmbrăcată mai înainte.

— Au cărat la şanţ un porc întreg şi trei sute de coşuri de porumb. Puteau să mai păstreze, nu să ajungem să dăm cămaşa de pe noi că vine percitorul!

Deodată Catrina tăcu şi trăsăturile feţei îi căzură în jos de uimire. Pe poarta de la drum intrase o femeie slabă şi neagră la faţă, îmbrăcată aproape în zdrenţe. Păşise în curte cu un pas repezit şi, fără să se uite la cineva, pornise glonţ spre poarta grădinii. Era Guica.

Ea deschise poarta şi se duse drept spre salcîm, unde Tudor Bălosu şi fiu-său ciopîrţeau mereu. Numaidecît curtea şi împrejurimile răsunară de glasul ei ascuţit care intra pînă în creierul capului.

— Ce căutaţi, mă, aici? De ce mi-aţi tăiat, mă, salcîmul? Plecaţi d-aici, că... m-aş în gura voastră de oţi! Paraschive, unde eşti? Săi mă, încoace, cu un ciomag!

Catrina încremenise pe prispă şi obrajii i se făcuseră ca focul. Paraschiv ieşi din grajd la auzul glasului care ţipa, dar nu se grăbi să sară cu un ciomag, cum striga tuşă-sa. După felul cum se uita şi cum buzele sale îm-

pletite se întindeau spre urechi, se înțelegea unde se dusese mai adineauri.

— Du-te, fa, și spune-i să plece d-aici! șopti mama uneia din fete. Ne facem numaidecît de basm, că ăsta, colțatul, altă treabă n-a avut decît să se ducă să-i spună, parcă ar avea numai fiere la inimă...

— N-am adus-o eu, mormăi Paraschiv cu un glas care arăta că chiar dacă n-ar fi adus-o el, Guica tot ar fi venit și în orice caz nu se sfiește să arate că venirea aceasta și tot ceea ce se întîmplă e una din marile lui plăceri.

— Mînca-v-ar cîinii cu neamu vostru! țipă Guica din grădină. Ți l-a vîndut, ai? Cum ți l-a vîndut, mă, oțule, cum ți l-a vîndut dacă e salcîmul meu? Și dacă ți l-a vîndut, tu nu știai că e al meu, lovi-te-ar moartea de bălos, azi și mîine! Tu nu știi că ăsta e locul meu d-aici din spatele casei?

— Pleacă d-aici, ga Mario, și pune-ți lacăt la cățeaua aia... Nu te certa cu mine! Du-te și te ceartă cu frate-tău Ilie pînă te-i umfla... Ce te cerți cu mine?!

Glasul Guichii începu să se apropie de curte. Speriată, mama intră în casă cu grabă, parcă cine știe ce nenorocire s-ar fi apropiat.

— Ilie! Ilie! Unde ești, mă, de ce, mă, mi-ai tăiat salcîmul și mi l-ai vîndut? Ai, mă? Dar-ar dumnezeu să te îngropi cu el, să-ți faci coșciug din el, Ilie! Că atîta aveam și eu și te repezișI să-l tai și să-l vinzi, tăia-te-ar cinenutrebuie și te-ar lovi vărsatul ăla marele!...

— Hai, ga Mario, nu mai țipa așa și pleacă d-aici, zise Ilinca înțepat de pe pragul prispei. Ce tot țipi că e salcîmul tău, locul tău?!... Parcă nu ți-a cumpărat tata alt loc...

— Lovi-te-ar brînca aia reaua și pe tine! strigă Guica, oprindu-se în mijlocul bătăturii. Mi-a cumpărat, ai? Parcă mi-a cumpărat din averea mă-ti, izmenito. Mi-a

dat din pămîntul ăstora care muncesc să vă ţină pe voi, nişte împuţite!

— Ei, ia ascultă, Guico, ieşi afară, că acu' mătur bătătura cu tine! zise fata cea mare, Tita, cu un glas liniştit, ca al tatălui.

— Tu ce stai, mă prostule, şi te uiţi? se-ntoarse Guica spre Paraschiv. Munceşti aici ca prostul, vai de capul tău! Alţi flăcăi au casă şi copii şi tu stai ca o baligă să creşti puturoasele astea...

— Hai, ga Mario, nu mai ţipa aşa, că nu sîntem surzi, zise şi Paraschiv, întinzîndu-şi cu plăcere buzele lui împletite.

— Iar tu să nu mă faci pe mine Guica, că eu n-am guicit la curul mă-ti cînd te-a făcut... Auzi, fă?

În casă, mama tremura şi o strigă pe Tita să nu răspundă, să intre înăuntru. Vecinii, mai ales copiii, ieşiseră pe la porţi.

— Tito, tu n-auzi să intri în casă? Intră şi las-o să strige pînă o face gîlci în gît. Că nepoţilor li se sară inima că ne face de rîsul lumii.

Catrinei îi dăduseră lacrimile.

— Ei, ne face de rîsul lumii, răspunse Tita îndîrjită, tîrnuind pe prispă. Fă, Guico, dacă nu pleci d-aici, asmut cîinii pe tine. Cuţu-na! Duţulache!

Duţulache ţîşni de undeva şi se înfăţişă dornic să capete ceva de mîncare. Era un cîine paşnic.

— Tu, fa, să asmuţi cîinii pe mine? ţipă Guica. Sînt sora lui tac-tu, nu ţi-ar fi ruşine, măgăreaţo! Umbli după al lui Bălosu să te ia, dar nu te ia, fă! Nu ia ăla una ca tine, botoaso!

La aceste cuvinte Paraschiv izbucni într-un rîs ciudat, parcă ar fi pîrîit ceva.

— Ahaha-ha-ha! exclamă Guica continuînd parcă rîsul lui Paraschiv. Ai pupa tu să te ia ăla...

Tita aruncă o privire de pe prispă spre grădină. Victor se oprise din ciopîrţit şi asculta cu toporul în

mînă. De departe i se vedea fața nepăsătoare, aproape veselă.

— Să te ia moartea cu Victor al tău de gît! strigă Tita roșie ca focul și intră în tindă închizînd ușa.

Guica o porni spre drum și cînd o luă pe lîngă garduri își aduse aminte de salcîm și începu să spună în gura mare, să audă lumea ce i-a făcut alde frate-său. Blestema și amenința că n-o să rabde, are martori și o să-l dea în judecată pe Moromete.

De rușine, Catrina ocoli fundul grădinii ca să se ducă la biserică.

XVI

Spre ziuă ploaia îl trezise și pe Birică din somn și nici el nu mai putuse să adoarmă.

După ce ploaia se opri, Birică se dădu jos de pe prispă și scoase caii din grajd. Deșteptat de tropăitul lor, Birică-tatăl ridică mirat capul de pe căpătîi și îl întrebă pe fecior ce i-a venit, unde se duce cu caii cu noaptea în cap?

— Pe izlaz! răspunse feciorul scurt și, fără să mai dea alte lămuriri, aruncă o haină veche pe spinarea unuia din cai, încălică și ieși din curte.

— Ce e cu băiatu ăsta?! se miră tatăl și fiindcă nimeni nu-i răspunse — ceilalți copii dormeau cu toții — își lăsă la loc capul pe căpătîi.

Birică mergea cu caii la pas și părea că nu ia seama la ei. În dreptul unei fîntîni caii traseră la jgheab ca și cînd ar fost singuri; călărețul nu sări îndată să le scoată apă.

Încălecă apoi din nou, dar caii o luară singuri la trap învățați pesemne de fratele mai mic al lui Bi-

rică. Trase de căpăstru și caii, puțin nedumeriți, încetară trapul.

Umedă de ploaie, cîmpia dormea în tăcere. Pămîntul răsufla aburi calzi, încă nevăzuți — soarele nu răsărise — iar cerul înalt și amorțit înghițea leneș ultimii nori.

Pe coama dealului, Birică se opri cîteva clipe parcă nehotărît. Simțind aerul cald și mirosul de ierburi crude, caii începură să sforăie de plăcere, dar fiindcă erau ținuți pe loc, își plecară capetele și începură să pască.

— Haide! murmură flăcăul.

Se așeză mai bine și strînse pulpele. Cu mișcări liniștite dădu frîu liber căpăstrului și se încordă; calul, simțind strînsoarea, țîșni înainte și o luă la goană.

Cîmpia părea fără margini. Totul dormea. Nu se vedea nici o pasăre, nu se auzea nici un glas. Din depărtare, zidul grînelor se apropia mereu înaintea călărețului. Întinderea tăcută a cîmpiei sperie parcă animalele care încetiniră goana, se opriră pe loc și agitară capetele lor frumoase, cu urechile întinse înainte, cu privirea domesticită dar vie și inteligentă. Cîmpia tăcea mereu.

— Haide! murmură Birică și glasul său liniștit potoli neliniștea vagă și tainică a animalelor.

Cînd se opri, Birică arăta de parcă alergase alături de cai. Fața lui era țeapănă, obosită.

— Stai! șopti el și caii se opriră de îndată; fără să aștepte să se dea jos călărețul, începură să pască flămînzi, cu pași mari, sforăind cu nările în iarbă.

Birică împiedică picioarele din față ale cailor, întinse pe iarba umedă dulama veche, cu blana de oaie în sus și se culcă peste ea. Rămase apoi nemișcat multă vreme cu fața în jos, cu obrazul culcat într-o parte pe brațul îndoit. Se auzea numai sforăitul cailor. Satul se pierduse undeva în depărtare. De acolo, sau nu se

știe de unde, răzbătea nefiresc cîte un zvon nelămurit, ca o părere, sau ca un ecou a ceva tainic.

Se răsuci brusc cu fața în sus apoi rămase iarăși nemișcat. Cerul se limpezise de tot. Alături de dulamă, un pîlc de păpădii dormeau cu măciuliile închise. Bircă oftă din greu și închise ochii.

Cînd se trezi, se ridică într-un cot, puțin buimac. Alături, păpădiile înfloriseră și străluceau galben în iarba înaltă. Cîmpia era acum de un verde orbitor iar soarele ardea atît de viu încît cerul albastru parcă se înnegrea.

— Noroc, Bircă! Hai, mă, cu caii să-i băgăm în ovăz.

Se frecă la ochi și se ridică. Achim Moromete venea în goană cu caii și se oprise fără să descalice. Bircă nu zise nimic, se întinse la loc pe dulamă, parcă supărat că fusese trezit din somn. De fapt îl trezise soarele care îi bătuse în față. Achim nu se grăbea, descălică și veni aproape.

— Ce e, mă, n-ai dormit azi-noapte?

— Unde zici că să te duci cu caii? se miră Bircă fără să răspundă la întrebare.

— În moșia Marichii, să-i băgăm în ovăz.

Bircă își întoarse fața în partea cealaltă și închise ochii mohorît. Parcă nici nu auzise răspunsul. Alături de iarba deasă care parcă plesnea de verde ce era, chipul flăcăului semăna ciudat cu pămîntul.

— Să fiu al dracului dacă n-am să-i rup picioarele! mormăi el și încetul cu încetul chipul i se mai însufleți, se aburi de năvala sîngelui.

— Cui, Polinii? întrebă Achim.

— Dar cui?

Nu părea însă prea sigur că va face ceea ce spunea; se înțelegea mult mai bine că se chinuie s-o smulgă din inima lui și că nu izbutea decît să se chinuie și mai mult.

Achim se întinse în iarbă şi gemu:

— Ha, făcu el! Mă Birică, să fie-al dracului, dacă şi la Bucureşti am iarba asta... Plec la Bucureşti cu oile — explică el — şi dacă şi acolo o fi iarba aşa, toată ziua o să vînz la lapte.

Birică nu zise nimic, se întoarse doar cu faţa în sus. Achim continuă despre vînzarea laptelui şi se lăudă cu banii pe care avea să-i cîştige.

— Hai — încheie el — ce stai aici? Hai să băgăm caii în ovăz. Birică se răsuci, oftînd, cu faţa în jos şi răspunse că nu merge.

— Vezi să nu-ţi îndoape pîndarul ăla spinarea cu sare, îl preveni el.

— Unde are el norocu ăla să dea peste mine că i-aş arăta eu lui, se sumeţi Achim.

Birică nu-l luă în seamă, nu-l auzi. Oftă şi se perpeli iarăşi pe dulamă întorcîndu-se cu faţa în jos. Cînd Achim porni spre cai să plece, se ridică pe jumătate şi se uită cîteva clipe la el. Privirea îl ardea. Îl întrebă dacă Nilă s-a dus azi la premilitară.

— Cînd te întorci acasă spune-i să nu plece nicăieri, că vreau să vorbesc ceva cu el.

De aseară vrusese să nu se mai gîndească la Polina, dar nu izbutise decît să-şi dea seama — iarăşi ca şi în seara trecută — că nu poate decît să dorească s-o vadă, şi de astă dată atît de mult, încît faptul că s-ar putea cu adevărat să n-o vadă nici azi i se părea înfricoşător.

— Auzi tu Achime? gemu el şi se uită cu privirea sticloasă la Achim.

— Vreai s-o furi pe Polina? întrebă Achim rîzînd cu nepăsare. Crezi că ea nu ştie ce-o aşteaptă dacă iese azi la horă?! Vezi mai bine să nu te pomeneşti cu ai lui Bălosu cu măciucile în capul tău, mai spuse Achim în timp ce încălica.

Birică se întoarse cu faţa în dulamă şi nu răspunse.

XVII

Moşia de care pomenise Achim şi în ovăzul căreia vroia să-şi bage caii se afla chiar în capul lotului lor. Erau vreo patru sute de pogoane, ceea ce mai rămăsese din vestita moşie al lui Guma din 1924, după reformă. De fapt era mai dinainte moşia văduvei, cucoana Marica cum i se spunea în sat, care mai trăia şi astăzi, cumplit de gîrbovită şi care, spre uimirea tuturor, nu numai că trăia, dar umbla, era vioaie. Umbla în negru, în baston, şi cumpăra ouă şi lapte de la muieri, pentru fiică-sa, o fată veştejită şi cam nebună care nu ieşea aproape de loc din casă (stătea cu franceza şi cu pianul, cum o scuza inutil bătrîna faţă de muieri şi copii).

Moşia era dată în parte. Oamenii care luau pămînt în parte se înţelegeau cu un maior, soţul fetei mai mari a bătrînei, care venea din cînd în cînd prin sat şi căruia nu-i păsa de cumnată-sa cam nebună şi de bătrîna soacră; le lăsa doar atît cît să nu moară de foame.

De fapt, cu cîţiva ani în urmă, fusese chiar cît pe-aci să le vîndă moşia. După reformă profitase şi el de creditele pe care le deschisese Banca Centrală Cooperativă şi se împrumutase cu o sumă mare. În timpul crizei însă, piaţa cerealelor scăzu atît de mult încît maiorul nu mai putu să plătească ratele împrumutului şi ar fi vîndut cu siguranţă moşia dacă legea conversiunii nu l-ar fi salvat. Salvarea moşiei se făcuse de fapt pe socoteala micilor proprietari, şi nu cum credea Moromete că se milostivise statul de datoriile lui.

Chiar în acest an Banca Centrală Cooperativă contracta un împrumut de două sute cincizeci de milioane lei acoperit de stat, care plătea băncii o sumă anuală de treizeci şi nouă de milioane lei pentru pagubele su-

ferite de aceasta în urma legii de conversiune. Acest împrumut se făcea în scopul „refacerii creditului țărănesc" și era la urma urmei provenit din impozitul numit „fonciire" încasat de la țărani. Cu alte cuvinte te golesc de buzunare ca să-ți deschid credit. Aceste mici informații din ziare îi scăpaseră însă lui Moromete.

În afară de un administrator, maiorul mai ținea trei paznici pentru magazii, casă și cîmp. Unul din aceștia era foarte credincios, și se certa cu oamenii la treierat, încercînd pesemne să-i facă să înțeleagă că el nu e un simplu pîndar, ci un fel de ajutor de logofăt, în orice caz ceva boieresc. Pentru pază avea pușcă cu sare și băieții cu vitele se temeau grozav de el. Cînd prindea vreunul nu numai că îl bătea, dar făcea și tărăboi, ducea vita la gloabă sau venea cu șeful de post în curtea omului. Nu se știe însă de ce părinții copiilor nu se supărau pe el și îl lăsau în pace. Omul plătea gloaba plictisit. E adevărat că uneori omul se uita la pîndar — ce ciudat, foarte puțini știau cum îl cheamă — se uita la pușca lui, la cornul lui de bou din care suna, la fața lui înțepenită și solemnă și îl asigura cu o blîndețe suspectă în glas că altădată chiar el, tatăl copilului, o să ducă vita la obor, dacă pîndarul n-o să-l prindă. Ba chiar, adăuga omul, o să ducă vita la obor înainte de a scăpa în bucatele moșiei.

Achim mîncase odată bătaie de la acest pîndar, dar demult, cînd era mai mic și se ducea la școală.

La prînz bătrîna Marica ieșea în poartă și cînd copiii se întorceau de la școală chema cîțiva să-i aducă apă din vale de la fîntînă, cu un hîrdău mare tras pe două roate. Avea nevoie de apă multă în fiecare zi, așa le spunea copiilor, să ude florile și să se spele fata „care ea este cu pianul și cu franceza" nu poate să aducă. După ce cărau două-trei hîrdaie copiii așteptau

sub cerdac, bătrîna striga ceva şi atunci apărea deasupra lor o arătare cu nasul ascuţit şi cu faţa dată cu făină, cu părul care de jos li se părea copiilor că e verde. Arătarea, fără să scoată un cuvînt, arunca fiecăruia, de acolo de sus, cîte o monedă de zece bomboane.

Într-o zi însă arătarea a aruncat numai trei monezi şi ei erau patru şi tocmai Achim era cel căruia nu-i dăduse. Ceilalţi au fugit, parcă s-ar fi temut să nu li se ia banul înapoi, dar Achim n-a vrut să plece şi s-a plîns bătrînei care uda straturile cu stropitoarea.

„Ci ce mai vreai? Ci-a dat!" a afirmat bătrîna convinsă, cu toate că nu fusese de faţă.

„Nu mi-a dat, cucoană Marico", a strigat Achim la ea.

„Ci ciă nu strigi la mine, ci ciă nu fi hoţ..." l-a mustrat bătrîna, dar Achim s-a înfuriat şi a făcut-o surdă.

Bătrîna n-a mai zis nimic, a lăsat stropitoarea şi s-a dus cu pasul ei mărunt şi cu spinarea ei îndoită ca o toartă nu se ştie pe unde şi în curînd a apărut de prin magaziile din fund un om care s-a apropiat de Achim şi i-a cîrpit una cumplită după ceafă. De spaimă Achim a căzut de vreo două ori pînă să ajungă la poartă. Palma fusese atît de grea că l-a durut capul toată ziua.

În fiecare an Moromete lăsa un sfert de pogon trifoişte pe care-l cosea de două-trei ori pe vară.

Cît ajunse pe trifoiştea din capul lotului, Achim îşi roti privirea peste cîmp, descălică şi dădu drumul cailor în ovăzul de peste hotar al moşiei. Era un ovăz înalt, bogat în spic şi des ca o perie.

Achim se urcă pe o movilă cu piatră de hotar în vîrf şi începu să vegheze. Caii stăteau liniştiţi în ovăzul înalt şi rupeau spicul gras, sforăind mulţumiţi.

După puţin timp, sosi şi Niculaie cu oile. Bisisica era în frunte şi alerga ca o nebună, iar Niculaie venea

în urma oilor șchiopătînd și aruncînd zadarnic cu bulgări înaintea cîrdului. Achim se uita la el după piatra de hotar și rîdea. Oaia fruntașă ajunse aproape de lot, intră în pîrloagă și se opri începînd să rupă cu lăcomie iarba încă umedă.

Niculaie era roșu la față și sudoarea îi curgea în șiroaie pe gît.

— Bine, mă Achime, mînca-te-ar cîinii — strigă el înfuriat — nu spuneai tu alaltăieri că dacă tata îți dă drumul la București îmi lași mie caii și iei tu oile?

— Păi după ce plec, răspunse Achim rîzînd.

— După ce pleci! îl îngînă Niculaie strîmbîndu-se. Treaba ta, eu îți las oile aici și dacă nu-mi dai caii, ai să vezi și de oi și de cai! Dar ce sînt eu aicea, prostul tău?

— Hai mă că le iau, promise Achim vesel. De mîine încolo le iau eu!

În acest timp Achim uitase să se mai uite peste cîmp. De undeva dintr-un grîu țîșni spre cer o ciocîrlie și începu să se înalțe spre cer cîntînd. Tot atunci însă țipătul scurt al unui corn străbătu aerul apăsat, urmat de un glas crunt și amenințător:

— Stai pe loc că te împușc!

Achim țîșni înspăimîntat de la locul său și o luă la goană spre cai. Se aruncă din fugă și o întinse printre pogoanele de grîu, lovind caii cu toate puterile. Pîndarul trase. Aerul parcă plesni și ciocîrlia amuți speriată. Achim simți cîteva alice de sare usturîndu-l pe ceafă. Mai alergă puțin, apoi opri caii și se uită îndărăt. Pîndarul Maricăi se apropiase de Niculaie și părea că vorbește cu el. Era voinic, cu fața pîrlită de soare. Într-o mînă ținea pușca și în alta o măciucă; pe după gît, legat de o curea, purta cornul lui ascuțit de bou.

— Ăla e frate-tu, mă?

— Da, răspunse Niculaie.

— De ce mama voastră băgați caii în ovăz? întrebă pîndarul surd.

— Nene, să nu dai în mine, eu sînt cu oile! strigă Niculaie speriat.

Pîndarul însă n-avea urechi pentru spaima lui; se apropie, schimbă măciuca în aceeași mînă cu pușca și fără alte cuvinte îi plesni lui Niculaie o palmă lată, gata să-l arunce la pămînt.

— De ce dai, mă nene, ce ți-am făcut eu? strigă Niculaie îngrozit.

— E frate-tău, ai? Și nu vrei să spui! zise pîndarul.

— Ba ți-am spus! țipă Niculaie scos din sărite.

— Am să-ți iau oile la obor, amenință pîndarul și îl apucă pe Niculaie de cap, îl ridică mult în sus și dădu cu el de pămînt. Am să te omor, fir-ar mă-ta a dracului! Și apucă măciuca de cap și cu coada ei începu să lovească pe băiat peste spate.

— Achime, săi că mă omoară! urlă Niculaie.

— Vino încoace și tu, îl chemă și pîndarul pe Achim, continuînd să-i care lui Niculaie la ciomege.

— Aaa!... aaa!... aaa! urla Niculaie cu un glas înnebunit de groază. Aaaa! aaa! Mă omoară! Aaa!...

Achim întoarse caii.

— Și ce crezi mă, că nu viu? strigă el.

Pîndarul se uită la el nepăsător, dar cînd văzu că Achim se apropie, îl lăsă pe Niculaie și puse mîna pe pușcă. În aceeași clipă Achim sări de pe cai în plină goană, se făcu mic la pămînt, apoi deodată țîșni în sus, repezindu-se spre pîndar și urlînd ca o fiară:

— Trage, mă... pe mă-ta de cîine! Trage dacă ai curaj!

Pîndarul îngălbeni la auzul urletului; trase, dar încă mai dinainte Achim se lăsase pe vine și țîșnise apoi în urma împușcăturii. Avea ochii holbați. Cu măciuca ri-

dicată el se repezi asupra pîndarului, se opinti din răsputeri şi-şi trimise lovitura drept în capul acestuia. Paznicul abia avu timp să sprijine cu puşca. Achim îl lovi a doua, a treia şi a patra oară, nişte lovituri iuţi şi cumplite, care dacă l-ar fi nimerit pe pîndar, nu i-ar fi trebuit mai mult. Dar el îşi apăra bine capul cu puşca. Loviturile curgeau mereu, din ce în ce mai furioase şi ţintind numai creştetul capului. Speriat, pîndarul aruncă deodată puşca şi se repezi în flăcău cu mîinile goale. Achim sări înapoi şi-şi repezi măciuca în capul lui. Pîndarul sprijini cu mîna, scoţînd în acelaşi timp un urlet, apoi puse mîna pe Achim şi cu un pumn îl trînti la pămînt. Se aruncă peste el, îi încălecă pieptul şi începu să-l izbească peste gură cu pumnii, scrîşnind şi înjurînd înspăimîntător.

Niculaie, care tot timpul se uitase fascinat la cei doi, deodată se trezi şi înfiorat plăcut de ceva care nu mai simţise niciodată, se repezi şi apucă o măciucă de jos. O ridică drept în sus şi-i dădu drumul cu sete, cu toată puterea, în tidva pîndarului. Acesta rămase o clipă nemişcat deasupra lui Achim, apoi scoase un urlet ca de lup şi se ridică în picioare. Niculaie ridică iar măciuca, fulgerat de un gînd înfricoşător: „Mă omoară". Îl izbi iarăşi ţintind capul. Pîndarul se apără, sprijini cu mîna, apucînd chiar capul măciucii în palmă, dar mai mult nu putu, se clătină şi se lungi ca un sac. Achim sări în sus, puse mîna pe o măciucă şi ca turbat începu să lovească în omul căzut, cu o furie care pe Niculaie iarăşi îl înfricoşă.

— Achime, îl omori! strigă el, cuprins abia acum de o adevărată groază.

— Păi asta şi vreau, să-l omor, scrîşni Achim.

Niculaie se repezi la el şi îl împinse în lături. Achim se opri cîtva timp, parcă neînţelegînd ce se întîmplă; apoi începu deodată să rîdă batjocoritor:

— Mîine cînd ai să vii iar cu oile, te prinde și toată viața nu mai ești om, zise el, punînd iarăși mîna pe măciucă.

De astă dată el începu să-l bată pe cel de jos parcă cu un gînd anumit: nu să-l omoare sau să-l schilodească pe pîndar, ci să-i piseze doar trupul, să-l facă să zacă în pat cel puțin un an de zile.

După ce osteni îl chemă pe Niculaie și amîndoi apucară pe paznic de cîte un picior, trîntindu-l cu spinarea de pămînt, îl traseră pe moșia pe care o păzea și îl duseră drept în mijlocul ovăzului. Achim îi luă apoi cornul și-l sparse cu piciorul, scrîșnind:

— Na, mai sună și acum... Și uite-al dracului cu ce e încălțat... Tragi cu pușca, ai? Vreai să mă împuști, ai? Dai în ăsta micu, ai?!

Achim se întoarse pe pîrloagă, ridică pușca omului și-o izbi cu țeava de piatra de hotar. Avea două țevi. Săriră amîndouă ca niște țurloaie, ca niște fluiere.

— Hai, Niculaie! zise Achim, aruncînd pușca sfărîmată și măciuca pîndarului departe în ovăz. Hai în Frunzari, că nu pot să stau cu ăsta aici...

— Treci tu cu caii înainte și s-o oprești pe Bisisica, se rugă Niculaie, mînînd oile șchiopătînd.

Achim sări în spinarea calului și-o luă înainte de-a lungul drumului de hotar. Niculaie porni în urma lui și îl rugă să meargă mai încet. Bisisica nu putea s-o ia la goană din pricina cailor, dar încerca totuși să ocolească pe lîngă ei și s-o ia înainte.

— Păzea, Achime! striga atunci Niculaie. Dă-i una în cap Bisisichii!

Achim se răsucea pe cal și plesnea oaia cu coada măciucii, spre satisfacția lui Niculaie, care exclama de fiecare dată:

— Aha! Nu mai fugi? Mai fugi și acum dacă mai poți, beli-te-ar cîinii!

Achim petrecu un picior pe după coama calului și începu să cînte; avea însă un glas fals, care putea să supere chiar și caii:

Pentru tine Mărioară
Mi-am lăsat calul să moară măăăăă!

XVIII

Moromete ieșise din curte și plecase spre fierăria lui Iocan să dea zimți celor două seceri stricate. Se grăbise să plece și din pricina Guichii, cu care n-avea chef să dea ochi. Dar chiar fără toate acestea nu putea să nu se ducă duminica dimineața la fierărie.

Fierăria lui Iocan era așezată la o răspîntie de uliți. Părinții fierarului fuseseră lăutari, dar Iocan era un băiat urît — avea o buză peste măsură de groasă și lăsată în jos — și chiar dacă ar fi izbutit să învețe să scîrțîie la vioară, tot n-ar fi făcut nimic, fiindcă n-avea de loc glas.

Tatăl său îl dădu atunci la o școală de meserii. Iocan-bătrînul — tot Iocan îl chema și pe el — era un țigan înstărit. Își cumpărase chiar și cîteva pogoane, deși cîștiga destul cu taraful său. Iocan-fiul stătu trei ani la școală și nu mai vru să-l urmeze și pe al patrulea, să ia diploma. Deschise încă de tînăr un atelier de fierărie și începu să lucreze. Oamenii nu prea veneau la el, erau alți fierari și potcovari bătrîni care nu învățaseră meseria la școală.

Iocan nu se dădu însă bătut. În al doilea an, un om nevoiaș veni la el și-l întrebă: „Mă, Iocane, tu știi să faci căruțe? De trei ani de zile de cînd mă căznesc să înjghebez ceva și nu pot. Alde oții ăștia îmi cer

trei mii de lei. Am obezile, loitrele, toată lemnăria! Mi-o faci?" „Nea cutare, ți-o fac cu două mii de lei. Adu lemnăria și dacă nu ți-o plăcea, vorba ăluia, să nu dai nici un ban." Căruța făcută de Iocan a stîrnit uimirea oamenilor. Era frumoasă ca o trăsură și nu le venea să creadă că tînărul buzat ar fi fost în stare s-o facă și mai ales așa de ieftin.

Chiar în anul al doilea, Iocan a trebuit să-și caute un ajutor. După doi ani a mai căutat alt ajutor. O dată cu însurătoarea, Iocan dărîmă atelierul pînă la temelii, ridică altul de cinci ori mai mare, cumpără foale uriașe, cum nu avea nimeni dintre fierarii vechi din comună, și mai ales, înlocui nicovalele și baroasele cu unele mari și piuitoare care se auzeau pînă departe.

În același timp, un potcovar tînăr din sat, care avea și el un atelier, închise obloanele și trecu în atelierul lui Iocan. După cinci ani, Iocan își cumpără o mașină de treierat și își făcu o casă nouă. Cu toate că se îmbogățise, Iocan lucra mereu cu aceeași putere ca la început. Buza lui se făcuse și mai groasă și el însuși se îngroșase de două ori cît era înainte. Avea un piept ca de bou și niște mușchi la brațe, înfricoșători. Se scula cu noaptea în cap și începea să lucreze cu sete. O căruță făcută de el nu se mai desfăcea pînă nu se rupea lemnul. O osie ruptă, fiartă în atelierul lui, ținea mai mult decît una nouă.

După o vreme, începu să primească lucru și de prin alte sate. Cu toate acestea, el nu părăsi lucrul mărunt; potcovitul cailor, fierberea unei osii, belciugăriile. Avea doi lucrători buni și trei ucenici. Iocan mai păstrase însă și obiceiul vechi de lucru, adică acela de a-l pune pe omul căruia îi dregea ceva să-i dea cu barosul. Făcuse patru copii și cu toată averea strînsă, îi ținea tot cu burțile goale și desculți, nu i se părea că trebuie altfel. „Țiganul tot țigan", observase Moromete. Mo-

romete nu avea însă întru totul dreptate, pentru că atunci cînd la doi dintre copii le veni timpul de şcoală, Iocan îi îmbrăcă frumos, cu haine ca la oraş şi cu încălţăminte bună.

Ceea ce nu ştiau însă oamenii era că rareori lipsea de la masa lui Iocan puiul fript cu usturoi şi pîinea albă şi proaspătă ca untul. Totuşi de vreo cîţiva ani încoace, Iocan nu prea mai lucra cu atîta rîvnă, se îngrăşase şi mai mult şi mai ales începuse să facă politică. Se înfierbînta, vorbea mult şi cîteodată uita fierul sub foale şi ameninţa cu cleştele înroşit pe adversarii săi politici. Fierarul fusese la început averescan, apoi votase pentru P.N.Ţ. Mihalache şi după asasinarea lui Duca de către legionari devenise liberal fracţionist, ca şi Moromete (nimeni nu ştia ce legături făceau ei între asasinarea primului ministru şi fracţiunea brătienistă).

Fierarul se bucura de multă consideraţie mai ales cînd îi ruşina pe şcolari întrebîndu-i care e legea lui Arhimede. Cînd se ducea la Piteşti sau la Roşiori să cumpere fier, se întorcea cu fel de fel de cărţi pe care le citea din scoarţă pînă în scoarţă, cărţi cu titluri ciudate, care zăpăceau oamenii: *Progres? Există Dumnezeu?* sau *Niţă Pitpalac la Karlsbad.*

În faţa fierăriei se afla o poiană mare cu pămîntul bătătorit, plină de caiele rupte, de unghii de cal, cuie şi belciugării arse. Fierarul bătuse în pămînt stîlpi groşi pentru legatul cailor nărăvaşi. Adunările cele mai zgomotoase aveau loc pe poiana fierăriei mai ales duminica dimineaţa, dar dacă de la ele lipseau Moromete şi Cocoşilă, nu erau prea reuşite; Moromete era abonat la *Mişcarea*, Iocan la *Curentul*, iar Cocoşilă primea *Dimineaţa* şi dacă veneau fără ziare asta însemna pentru ceilalţi că Moromete şi Cocoşilă erau supăraţi şi n-aveau chef să discute politică.

Totuşi rareori poiana era goală, chiar dacă Moromete şi Cocoşilă nu erau acolo, se găseau destui ambiţioşi care încercau să le ţină locul.

De la o vreme Moromete începuse să se intereseze mult de dezbaterile din parlament, mai ales de cînd aflase că Iorga ia parte la ele. Socotea că marele învăţat trebuia tocmai de aceea să fie şi un mare om politic, şi Moromete urmărea în dezbateri ceva care după părerea lui numai un om învăţat putea să înfăptuiască. „Dacă el spune că face lucrul ăsta, eu îl susţin, domnule, să ia puterea", declarase Moromete la fierărie, dar fără să dezvăluie care era lucrul acela.

Numai că *Mişcarea* nu dădea, în cele patru pagini ale ei, dezbaterile din parlament şi astăzi Moromete se ducea la fierărie mai ales pentru a-l întîlni pe Cocoşilă, să le citească la ziarul lui, în care le găsea expuse pe larg.

Era însă prea de dimineaţă şi Iocan nu deschisese fierăria, nu se auzea piuitul cunoscut al nicovalelor. Moromete mergea încet pe lîngă garduri, cu secerile pe umăr şi se oprea de la o podişcă la alta. Oamenii ieşiseră pe la porţi; plouase şi vroiau să ştie ce fel de ploaie a fost. Tocmai trecea unul desculţ, cu izmenele sumese, şi spunea că vine de la cîmp, a plecat călare de dimineaţă şi că a dat ploaie bună, n-a căzut piatră nicăieri.

— Te-ai procopsit, Moromete, observă cineva de pe o podişcă. A dat ploaie taman cînd înfloreşte spicul. Cîte pogoane ai pus, zece?

— Ba paisprezece! se supără Moromete. Nouă pogoane, mari şi late!

— Hehe! rîse omul de pe podişcă. Ce mi-e nouă, ce mi-e zece! Hehe! făcu el rîzînd iar, de astă dată galben, cu invidie.

— A dat ploaie, Moromete, îl luă apoi altul în primire, de la altă podișcă, un om care vorbea tare fără nici un efort.

Aci Moromete se opri. Acest om avea într-adevăr un glas care se auzea de la o sută de metri chiar și cînd șoptea. Îl chema Dumitru lui Nae și era unul dintre cei cu care Moromete glumea cu plăcere. Toată lumea știa ce face Dumitru lui Nae acasă la el. „Vasile, pune caii la căruță să mergem la moară"...

„Păi ce dracu are de șchioapătă?"... „Lasă, dă-i ovăz." Iar tăcerile, oricît de lungi, nu stinghereau deducția: „Deșartă tărîțele în colț..." „De ce dracu n-ai fiert-o mai bine?"... Atît treburile cît și glasul lui erau, nu se știe de ce, foarte odihnitoare. Odată, nu i s-a auzit glasul timp de cîteva săptămîni. Umbla cu capul gol și tăcea. Îi murise un copil și vecinii au fost triști și ei.

— Da — aprobă Moromete grav — a plouat. Și după cîteva clipe de gîndire adăugă: Eu zic că a plouat de-a înecat toți șoarecii în găurile lor.

— Șoarecii?! se miră celălalt (și cuvîntul șoarecii se auzi limpede și tare peste toată ulița), apoi deodată înțelese: Da, șoarecii așa în general. Da, dracu i-a luat! conveni el.

— Auzi ce zice Victor ăsta al lui Bălosu, zise Moromete fără nici o trecere și glasul lui pe lîngă al lui Dumitru lui Nae, parcă nici nu era. Fusei adineauri pe la ei și băui o țuică. Cică asta devine după facultăți!

— Hehe! rîse Dumitru lui Nae. Hehe, Moromete! Adică cum?

— Nici eu nu știu! zise Moromete, înghesuindu-și capul cu umerii, de uimire. „Cum e, Victore?" îl întreb. „După facultăți, nea Ilie", zice.

— Hehe, Moromete! rîse omul din nou. Hehe! Te duci la fierărie? Hai că merg și eu.

Porniră amîndoi pe marginea drumului.

O fată trecu pe lîngă ei cu un căldăroi cu apă. Dădu bună dimineața. Moromete îl lăsă pe celălalt să răspundă.

— Mizdra, explică apoi Moromete arătînd cu capul în urmă pe fată. Cică soră-mea Guica s-ar fi dus acasă la alde Besensac. „Ai un flăcău — cică iar fi zis — pe alde Năstase. Nu vrei să-l însori cu Mizdra? Îl cere Mizdra de bărbat." Besensac l-a chemat pe Năstase: „Uite mă, Năstase — zice — Mizdra vrea să se mărite cu tine".

Moromete se opri și nu mai zise nimic. Dumitru lui Nae așteptă timp de cîțiva pași, apoi i se auzi glasul pe uliță:

— Și Năstase ce-a zis?

— Năstase? Năstase a *refuzat*.

— Ce vorbești!

— Refuz! spuse Moromete repetînd gestul cu degetul. Așa cică ar fi zis, încheie el.

Celălalt mergea înainte, legănîndu-se. Moromete în urma lui, cu secerile pe umăr și cu mîinile în buzunare.

— Bună dimineața, Udubeașcă — salută Moromete pe cineva dintr-o curte. Unde-ai fost ieri?

— N-am fost nicăieri, am stat acasă! răspunse Udubeașcă.

— Ce vorbești! Păi nu te-am văzut!

Se apropiau de fierărie și Moromete fu întîmpinat de departe cu exclamații. Iocan abia deschisese și poiana era plină. Unii stăteau în picioare, alții pe niște butuci vechi, aduși acolo cine știe de cînd și tociți de ședere, toți gălăgioși și parcă nerăbdători. Dar Moromete nu-i luă în seamă, nu se grăbi să se ducă la ei. Se opri din nou pe o podișcă, îl părăsi pe Dumitru lui Nae și intră în curtea cuiva. Abia peste o jumătate de ceas ieși de acolo. Era ras proaspăt.

XIX

— Ce e, mă, ce v-aţi adunat aicea?! se miră apoi cînd ajunse în poiana fierăriei. Bună dimineaţa!

I se răspunse din cîteva părţi şi cineva, văzîndu-i secerile, îi spuse să se grăbească fiindcă îi rămîne grîul pe cîmp.

— Păi de ce, Iordane, n-o să te chem pe tine să mi-l seceri tu?

Erau foarte veseli şi parcă nici nu se auzeau unii pe alţii.

— Ce e cu Marmoroşblanc? Nu-l văd! zise Moromete ca şi cînd ar fi fost cu toţii înţeleşi cu Marmoroşblanc să fie acolo.

— Doarme, presupuse cineva.

— Ieşi bă, afară, Marmoroşblanc, ce stai acolo în casă, nu te-ai săturat de-atîta somn? strigă unu uitîndu-se în curtea vecină cu fierăria.

— Bă, Marmoroşblanc, bea apă, mă, lua-te-ar dracii, zise altul tot strigînd.

— De ce Marmoroşblanc şi nu Vidrighin?! se miră Iocan ridicînd fruntea de sub burta unui cal pe care îl potcovea.

— Păi cu Vidrighin şi-a încheiat afacerile, explică Moromete.

Vidrighin era directorul general al C.F.R.-ului şi omul pe care îl strigau fusese cîndva ceferist. Cînd fusese dat afară împînzise satul că el se va duce la Vidrighin să-l ia de piept. Cu Banca Marmorosch-Blank încă nu se ştia ce afaceri învîrtea.

— Va să zică cu Vidrighin nu mai are nici în clin nici în mînecă? întrebă Iocan.

— Nu, acuma lucrează cu Marmoroşblanc.

Iocan tocmai terminase de potcovit caii cuiva, un om înalt, cu o față albă, adus puțin de spate și care aștepta tăcut fără să se uite la oameni.

— Ei, cine e la rînd cu potcovitul? întrebă Iocan uitîndu-se la cei care veniseră cu caii.

— Fă-l pe al meu, că trebuie să-l înham și să mă duc repede la carieră, după niște piatră, zise un flăcău scurt și îndesat, cu un nas mic și rotund ca o pătlăgică.

— Hai mai repede! Ce-mi spui mie că te duci la carieră? zise Iocan clănțănind cleștele în mîini, parcă ar fi vrut să-i scoată calului măselele din gură.

Flăcăul trase calul alături, îl legă de par și-și încleștă palma pe piciorul din urmă al animalului.

— Ăss-ta! ăss-ta! zise el apucîndu-l de chișiță.

Omul care își potcovise caii îi lega alături în tăcere. Ținea pleoapele peste ochi și nu zicea nimic.

— Ce mai faci, Boțoghină? îl întrebă cineva cu grijă, cu un glas scăzut. Ai terminat de sapă?

— Am terminat! șopti celălalt și fața i se posomorî. Iocane, îți plătesc mîine, se adresă apoi fierarului mai mult ca să nu intre în vorbă cu cel care îl întrebase, decît din grijă pentru fierar.

Trase de cai și porni alături de ei, fără să se uite la cineva și fără să dea bună ziua.

— Ce e cu Boțoghină?! se miră Iocan după ce Boțoghină se îndepărtă.

— E bolnav, săracu! răspunse cel care încercase să intre în vorbă cu el. E atacat, cică o să dea din lot.

— Cine dă din lot? întrebă Moromete.

— Boțoghină.

— De ce?!

— Să se caute.

— A, Boțoghină! Și n-ați auzit cui vinde?

— He, he — rîse cineva — Moromete se interesează. Vrea să aibă trei loturi.

Moromete stătea lîngă Iocan cu secerile în mînă și se uita la el ca și cînd n-ar fi auzit înțepătura.

— Tudor Bălosu cică îi cumpără, explică cel dinainte.

— Du-te încolo cu secerile tale, Moromete! se supără Iocan. Nu pot să ți le fac azi.

— Și tu ce-mi arăți fasolele, Cimpoacă?! întrebă Moromete fără să se sinchisească de Iocan. Parcă tu n-ai vrea?

— Ba îl dau dracului de pămînt cu brazda lui, răspunse Cimpoacă cu nepăsare.

— Îl dai fiindcă nu-l ai! explică Moromete. Dar ia să-l ai, să vezi cum ai vrea! Dă-mi o țigare, buzatule, se adresă apoi fierarului, după ce se căutase zadarnic prin buzunarele flanelei.

— Ia pleacă d-aici, Moromete, bolborosi Iocan ridicîndu-și buza lui groasă și amenințîndu-l pe Moromete cu cleștele.

Se opri totuși din bătutul caielelor, bägă mîna în buzunarul șorțului și-i întinse lui Moromete tabachera. Acesta își umplu o foiță și mai turnă și în buzunarul flanelei.

— Dați-vă la o parte! spuse Dumitru lui Nae cu gura mare; stătea singur pe un bulumac, cu picioarele întinse ca niște catalige. Păzea că vine Cocoșilă! exclamă el.

— Mă, deștepților! îi apostrofă Cocoșilă de departe. Ce v-am spus eu vouă alaltăieri?

Le spusese că o să plouă. Cocoșilă se opri la marginea poienii și rămase acolo în picioare parcă n-ar fi vrut să se amestece cu ceilalți. Era îmbrăcat de sărbătoare ca și ceilalți, în afară de pălărie și de chimir pe care le purta tot timpul. Era cam de modă veche Cocoșilă, încins cu chimirul lui de piele și cu cămașa albă cu poale lungi scoasă peste izmene, iar pălăria lui semăna cu o gambetă; avea culoarea prafului și încă ceva din care puteai să înțelegi că nu se va mai rupe nici-

odată ; în picioare Cocoşilă avea bocanci. Ceilalţi purtau cămăşi şi izmene de pînză, dar fără bocanci şi chimir — sau vestă peste cămaşă, cu pantaloni bufanţi ieftini şi ghete cumpărate cine ştie cînd şi scofîlcite de atîta păstrare. Unii erau desculţi, în cămaşă şi pantaloni şi cu pălării vechi, dar periate proaspăt cu apă. Cel mai sigur semn că erau gătiţi de sărbătoare erau feţele lor rase proaspăt.

— Ce ne-ai spus, Cocoşilă ? întrebă leneş Dumitru lui Nae.

Cocoşilă se apropie mai mult şi duse mîna la pălărie.

— Bună dimineaţa ! spuse el cinstit. Eşti prost ! îl preveni în treacăt pe Dumitru lui Nae, după care nu-l mai luă în seamă, îl căută cu privirea pe Moromete : Unde eşti, mă ? !

Moromete stătea cu spatele parcă înadins şi se cioroväia cu unul din ucenici care nu vroia să-i dea zimţi la seceri.

— Unde eşti, mă, pîrlitule ? întrebă Cocoşilă din nou. Dă-mi o ţigare !

— N-am ! observă Moromete.

— Ce vorbeşti ?

— Da ! spuse el parcă fericit.

Cocoşilă scoase dintr-o despărţitură a chimirului un pachet de regie nedesfăcut, se aşeză nepăsător pe un butuc şi începu să-şi răsucească o ţigară. Moromete se lăsă pe vine şi îşi făcu şi el din pachetul lui Cocoşilă, după care întinse mîna şi trase încet de sub acelaşi chimir *Dimineaţa*. Ziarul nu era întreg, dar Cocoşilă avusese grijă să-i aducă lui Moromete paginile cu ştiri politice şi cu dezbaterile.

— Asculţi, Moromete ? Nu mai citi, lasă că am citit eu înaintea ta şi sînt deştept, ascultă aici la mine... Degeaba are doi creieri !

Era vorba de N. Iorga.

— Aşa crezi tu ! protestă Moromete jignit.

— Iocane, mi se pare mie că Moromete ne părăseşte, spuse Dumitru lui Nae.

— De ce, Dumitre? întrebă Iocan curios.

— Păi nu-i mai place lui Moromete de Gheorghe Brătianu, răspunse Dumitru lui Nae vesel. Mă opresc alaltăieri, pe podişcă, Moromete cu *Mişcarea* în mînă: „Ei, ce mai spune ziarul, Moromete?" „E hoţ... pe mă-sa", zice. „Cine?" „Ăsta, Gheorghe Brătianu." „Păi parcă spuneai că e deştept!" „E deştept, dar e hoţ", încheie Dumitru lui Nae, foarte vesel.

— Bună dimineaţa! spuse cu sfială un nou venit.

Tocmai se făcuse o tăcere de-o clipă şi noul venit se folosi de ea ca să fie şi glasul lui auzit de toţi. Era unul din aceia care la adunări stătea pe margine.

— Săracul Boţoghină, e bolnav, spuse el. Auzii că vinde un lot.

— Dacă trădezi partidul să nu te mai prind la fierărie, Moromete, spuse Iocan aruncînd departe cu rindeaua din unghia calului. Îţi dau cu barosul în cap, auzi tu?

Între timp venise şi Marmoroşblanc de peste drum, cu şapca lui jerpelită de ceferist şi mai venise cineva, un om pe care îl chema Constantin Vasilescu (i se spunea Din Vasilescu), care se aşeză la margine, lîngă cel care încercase să-şi facă glasul auzit.

— De ce, Iocane?! se miră Moromete fără să ridice capul din ziar. Crezi că fără mine n-ai să ajungi primar?

— Ce mai faci, al lui Miai? îl întrebă Din Vasilescu pe cel lîngă care se aşezase.

— Ce să fac, bine! tresări Ion al lui Miai de plăcere, chiar roşindu-se. Uite, mai venii şi eu p-aici, să vedem ce se mai aude.

Nu-l întreba nimeni nimic şi nu era învăţat să fie luat în seamă şi Din Vasilescu îi pusese întrebarea ca şi cînd n-ar fi ştiut de acest lucru. Ion al lui Miai se dădu mai aproape, avînd în privire un amestec de sfială, curiozitate şi recunoştinţă.

— Măi, Dine — șopti el — e vorba să ajungă Iocan primar ?

Din Vasilescu era atent la toți ceilalți, dar și la Ion al lui Miai.

— Sigur că nu, deșteptule, spuse Iocan furios. Cînd or veni alegerile parcă vă văd cum o să votați toți cu Aristide !

— Mănînci c...t ! constată Cocoșilă flegmatic. Crezi că dacă Gheorghe Brătianu iese la putere o să se ia la ceartă cu Brătienii ăilalți ? Tot liberali sînt și tot Aristide o să rămînă primar.

După ce ascultă atent ceea ce spusese Cocoșilă, Din Vasilescu îi șopti lui Ion a lui Miai care rămăsese cu întrebarea în aer.

— Ar vrea el, Iocan, să ajungă primar, dar are dreptate Cocoșilă ! Înțelegi ?

Ion a lui Miai nu înțelegea și se uita sîrguincios și zadarnic la Cocoșilă. Îi părea totuși bine că într-un fel sau altul ia și el parte la dezbateri. Fiindcă se făcuse iarăși o tăcere de-o clipă, n-o lăsă să scape :

— Are dreptate Cocoșilă ! spuse el. Gheorghe Brătianu... Dinu Brătianu...

— Ești prost ! îl întrerupse Cocoșilă cu nepăsare, fără să-i explice însă de ce, iar Ion al lui Miai se zăpăci și se roși.

Din Vasilescu surîse. Se uita la Cocoșilă atent, cu o bucurie ciudată în priviri. Nu zicea nimic, stătea acolo pe marginea poienii, între Ion al lui Miai și Marmoroș-blanc, și asculta atent și liniștit. Nici pe el nu-l lua nimeni în seamă, dar el părea bucuros de acest lucru. În curînd lîngă grupul lor de trei se alătură un al patrulea, un om cu o înfățișare întunecată. Cînd acesta se așeză, Din Vasilescu parcă tresări, se strînse să-i facă loc pe butuc. Noul venit era un om rău și neprietenos de care lumea se cam ferea. Îl chema Țugurlan.

— Mă, Iocane, eu te susţin — zise Moromete ca şi mai înainte, fără să-şi ia ochii de pe ziar — dar are să te mai vază cineva cu barosul prin fierărie? Aia e întrebarea!

— Hai, Moromete, lasă-l pe Iocan, dădu cineva glas nerăbdării tuturor. Hai, dă-i drumul!

De fapt Moromete întîrzia ca un şcolar care nu e sigur pe el; citea întîi în gînd.

— Auziţi ce zice regele! spuse el şi îndată se făcu tăcere deplină. Auziţi ce zice majestatea sa, adăugă rotunjind mieros pe „majestatea sa".

Începu apoi să citească, deodată, cu un glas schimbat şi necunoscut, parcă ar fi ţinut el un discurs celorlalţi. Avea într-adevăr în glas nişte grosimi şi subţirimi ciudate cu opriri care scormoneau înţelesuri nemărturisite sau încheieri definitive care trebuiau să zdrobească de convingere pe cei care ascultau.

Marele congres agricol.

„Abia şi-a încheiat discursul său domnul ministru al agriculturii, că fanfarele au intonat solemnul imn şi însoţit de suita Sa şi-a făcut apariţia în sala congresului «Primul agricultor al ţării», Majestatea sa Regele Carol al II-lea.

Întîmpinat la tribună de cei prezenţi, Majestatea sa Regele a rostit un discurs.

Discursul Majestăţii sale Regelui.

Domnilor, Am fost informat că congresul dvs. este un congres de specialişti, angronomi şi ingineri. Iau cuvîntul aici ca unul interesat în chestiunile pe care le dezbateţi şi care am chiar oarecare experienţă. Mi-ar fi plăcut poate ca acest congres să fie un congres al «gospodarilor», pentru că, după mine, specialiştii noştri sînt încă departe de a fi gospodari. Ştiu acest lucru, pentru că agricultura m-a pasionat... Domnilor, a devenit o lozincă să se spună la noi că agricultura este

ocupațiunea principală a romînilor — am spus-o și eu — dar din nenorocire, dacă este ocupațiunea manuală principală a romînului, nu este totdeauna și ocupațiunea lui mintală..."

Moromete se opri și rămase cu privirea țintă în ziar. Tăcerea continua.

— Hehe! izbucni pe neașteptate Dumitru lui Nae și rîsul său gîlgîi puternic și leneș mai departe. He, he, he, ia uitați-vă cum a rămas Moromete.

— Adică — se răsuci Moromete spre Cocoșilă, lăsînd pentru moment ziarul la o parte — adică ocupațiunea ta mintală, Cocoșilă, e la alte prostii!

Cocoșilă nu răspunse, se uită invidios la Moromete care știa să găsească în ziar astfel de lucruri.

— Primul agricultor o fi mergînd și el la plug? dădu Dumitru lui Nae tonul comentariilor.

— Merge, de ce să nu meargă! zise Iocan. Cînd se desprimăvărează iese cu plugul din curtea palatului și se duce și el la arat.

— O fi avînd pămînt? se interesă cineva.

— Are! afirmă Cocoșilă. Are așa, cam vreun lot și jumătate!...

— Nu cred, se îndoi cineva. Are mai mult, că trebuie să-l țină și pe-ăla micu, pe Mihai... Trebuie să-i dea să mănînce.

— Ești prost! reflectă Cocoșilă. Ăla micu are lotul lui de la mă-sa!

— În fine! încheie Moromete aceste scurte observații și apucă din nou ziarul în mînă.

Pe frontul luptelor din Spania

Tragedia orașului Guernica

„Nerespectînd a doua oară hotărîrile comisiei de neintervenție, o escadrilă de avioane germane a bombardat timp de șase ore orașul Guernica lipsit de apărare.

Avioanele au coborît la patruzeci de metri, mitraliind populaţia civilă care alerga îngrozită prin oraşul incendiat. Din zece mii de locuitori au mai scăpat opt sute, restul pierind în flăcări, sub dărîmături, sau ucişi de piloţii care îi urmăreau de la mică înălţime."

Moromete se opri şi din nou se aşternu tăcerea. Aproape toţi cei a dunaţi aici făcuseră şi ei războiul, dar nu cunoşteau avioanele.

— Cum dracu să tragi cu mitraliera din avion! se miră cineva.

Dar nimeni nu-i explică. Ţugurlan se uita la toţi cu o privire înceată şi duşmănoasă. El rupse tăcerea cu un glas răguşit:

— Uite-aşa ar trebui p-aici pe la noi, ameninţă el şi chipul lui întunecat, ras proaspăt, se făcu vînăt.

Alături de el, Din Vasilescu tresări din nou şi se strînse parcă să-i facă şi mai mult loc. Lui Ţugurlan nu-i răspunse nimeni. Abia într-un tîrziu Moromete spuse împăciuitor:

— Lasă, măi Ţugurlane, să trăiască lumea în pace! N-ajunge cît moare pe-acolo?!

Dumitru lui Nae dădu iar semnalul, mirîndu-se cu gura mare:

— Ce dracu o fi acolo în Spania; ce caută neamţul acolo?!

— Ce să caute?! răspunse Cocoşilă. Vrea s-o ia pe coajă!

— Nu-i vine neam să stea, spuse din nou Dumitru lui Nae. A uitat ce-a păţit la Mărăşeşti.

— Tu spui asta, Dumitre, ca şi cînd toţi nemţii ar şti ce le-am făcut noi la Mărăşeşti! observă Moromete.

— Păi să ştie, fir-ar ai dracului!

— Eşti prost! reflectă Cocoşilă îngăduitor. Neamţul e ca alde Gheorghe al lui Udubeaşcă, explică el. Îl punea jos alde Voicu Cîinaru şi-l bătea de ziceai că-l

omoară. Pe urmă se pomenea iar cu el. „Bine, mă, Gheorghe — îi spunea el atunci lui Cîinaru — nu te bătui eu pe tine alaltăieri?“ „Ce-are a face!“ zicea al lui Udubeaşcă.

— Şi îl bătea iar?

— Da!

— E şi ăsta un punct de vedere! observă Moromete, apucînd din nou ziarul.

În acest timp Din Vasilescu se ridicase de pe butuc şi se aşezase pe vine ceva mai încolo, la marginea şanţului. Ploaia umpluse şanţurile şi unul din copiii lui Iocan umbla cu picioarele prin apă.

— Bă, peşoacă, ia vin încoace, chemă Din Vasilescu în şoaptă şi, cînd copilul se apropie, Din Vasilescu îi arătă ceva sub podişcă. Bagă tu mîna acolo — îi spuse — şi dă-mi nişte pămînt de-ăla galben...

XX

Soarele se ridicase sus şi cu toate că trecuse destul timp, adunarea din poiana fierăriei părea mai paşnică decît oricînd. Victor Bălosu trecu pe acolo şi dădu bună dimineaţa; dar după ce se îndepărtă, Dumitru lui Nae se adresă lui Moromete în şoaptă:

— Cum e cu facultăţile alea, Moromete?

Numai că şoapta lui fu auzită de la o sută de metri şi Victor se opri pe loc şi se uită îndărăt.

— Bă, nea Dumitre! strigă el. Dacă eu te-aş înjura acum de muierea dumitale ai zice că-s om al dracului, nu-i aşa?

— Ce bă, eşti nebun?! se miră Dumitru lui Nae foarte vesel însă. Vezi-ţi taică de treabă.

— Faci dumneatale pe șmecherul, dar eu îți spun că dacă m-apuc și eu să fac pe șmecherul nu știu la care din doi o să-i pară rău.

— Depinde de facultăți! răspunse Dumitru lui Nae fără părtinire.

Cei adunați nu prea înțelegeau ce era cu aceste facultăți, dar știau că omul blînd și cumsecade care era Dumitru lui Nae avea și el ură pe cineva și anume pe Bălosu și pe fi-său Victor. Nu se știe cum — Dumitru lui Nae nu vroia să spună — Tudor Bălosu pusese mîna pe-o jumătate de pogon de vie de la Dumitru lui Nae.

Moromete răsfoia ziarul nepăsător, ca și cînd n-ar fi avut nici în clin nici în mînecă.

— Uite, am martori toți oamenii care te-au auzit! strigă Victor Bălosu de la distanță. Cînd te-oi da în judecată, să nu zici că am pus martori falși.

Și plecă, în timp ce Dumitru lui Nae îl urmărea cu rîsul său care umplea ulițele fără nici un efort. Rîdea și povestea celorlalți ceea ce îi spusese Moromete de dimineață.

— Se leagă de mine, al dracului. Eu credeam că o să-i zică ceva lui Moromete! se miră el.

— Lasă-l, mă, Dumitre, zise Moromete blajin. E și el legionar, ce-ai cu el?

— ...pe mă-sa cu legiunea lui, înjură Dumitru lui Nae cu veselie furioasă. Îmi pare rău că nu m-am sculat să-i dau o labă după ceafă.

— Ești prost! îl avertiză Cocoșilă, cu un glas care dădea de înțeles că n-ar fi fost bine dacă ar fi făcut așa.

— De ce, nea Gheorghe? Mă dă în judecată? Vînd trei oi și plătesc amendă, dar știu că-l bat... în facultăți pe mă-sa!

Cocoșilă nu adeveri că era vorba de judecată, dar nici nu spuse la ce se gîndea.

— Ce vreai să spui, Cocoșilă? Întrebă Iocan cu caietele în gură. Crezi că aici e Spania? Să fiu eu primar și să

prind vreunul cu cămaşa verde... Îl leg colea de stîlp şi-i bat calcîie în spinare cu cămaşă cu tot ! ameninţă el.

— Dacă nu te împuşcă el cu pistolul ! zise Cocoşilă. Ai uitat cum l-au împuşcat acum trei ani pe Duca ?

— Fiindcă a fost prost, bolborosi Iocan lovind îndîrjit în copita calului. Cum să nu-mi aduc aminte... Au venit pe la spate trei inşi la Sinaia şi unul i-a pus mîna pe umăr : „Domnule prim-ministru !" i-a zis şi cînd ăla s-a întors au tras în el. De ce mai plăteşti atunci jandarmi şi poliţie dacă nu e în stare să apere un prim-ministru ?

— Cică se juraseră să-l omoare chiar dacă mureau şi ei, spuse cineva. Aşa cică fac, se jură la miezul nopţii...

— Eu i-aş beli de piele la miezul zilei ! Să vezi pe urmă cum le-ar trece pofta ! declară fierarul mînios.

— Care va să zică... anunţă Moromete, că e gata să citească şi se făcu din nou linişte. Care va să zică...

Mari dezbateri în parlament în chestiunea prelungirii stării de asediu.

„La orele 16,30 au continuat discuţiile în parlament referitor la proiectul de lege pentru prelungirea stării de asediu şi cenzurii.

Discursul D. V. Madgearu

Domnule preşedinte, domnilor deputaţi, am onoarea să fac următoarea declaraţie : pentru a treia oară guvernul liberal cere parlamentului prelungirea stării de asediu şi cenzurii, invocînd spre justificare faptul că împrejurările care au instituit-o persistă... Nu se cunoaşte nici un exemplu în istoria contemporană în care vreun stat cu structură constituţională parlamentară, un guvern să fi folosit cîţiva ani succesiv starea de asediu, deşi în ultimii ani s-au produs în diferite state tentative de lovituri de stat, rebeliuni, sau grave con-

vulsiuni sociale. Guvernul partidului liberal romîn, menținînd starea de asediu trei ani și cerînd prelungirea și pe al patrulea an, face o deplorabilă excepție..."

— Haiti! se sperie Moromete. Cine e ăsta, mă Cocoșilă?

— E deștept! răspunse Cocoșilă. Ăsta n-a tocit băncile școlii degeaba.

— Nu pricep eu cum dracu devine chestia asta cu starea de asediu! nu se sfii Dumitru lui Nae să declare.

— Fiindcă ești prost! îl lămuri Cocoșilă.

— Dă-o dracului, Cocoșilă! protestă Dumitru lui Nae cu tot corpul, retrăgîndu-și picioarele lui lungi. Zice că e de patru ani starea de asediu! Unde dracu e, că n-o văd!

Dumitru lui Nae, prin faptul că nu înțelegea atîta lucru, însemna că ridică o problemă lipsită de interes și Moromete vru să citească mai departe dar Iocan socoti că nu e cazul să rămînă cineva nelămurit:

— Ce e, Dumitre?! se miră el. Ai uitat cum se dădea alarma în cazarmă? Cam asta e starea de asediu: Iese armata sau poliția și trage!

— În cine dracu trage?!

— Bă, Dumitre! amenință Moromete supărat, jignit chiar. Cum în cine trage? Se ridică cineva contra statului și zice: *nu vreau!* Spre o pildă în iarna lui 33 toți muncitorii de la Griviția au zis: „Nu vrem să mai muncim!" „Treaba voastră — a zis statul — ieșiți afară din ateliere să băgăm alții." „Păi nici asta nu vrem!" „A, nici asta nu vreți?" Și a scos armata și a tras în ei. N-a murit acolo bietul Niculaie Țugurlan? Sau ai uitat? N-a murit acolo alde frate-tău, Stane? se adresă Moromete lui Țugurlan, dar acesta nu răspunse și Moromete apucă ziarul supărat și căută șirul... *„În mod firesc, ne întrebăm: care e rezultatul acestei guvernări — una dintre cele mai lungi după război —*

dacă dezechilibrul social și național care a determinat instituirea stării de asediu a rămas același?... Se pune întrebarea nu cumva cauzele dezechilibrului trebuiesc căutate în însăși sferele superioare ale moravurilor politice? Și dacă este așa, ce este vinovată țara să plătească consecințele unor manevre și complicități ale guvernului cu forțele anarhice?... Guvernul a practicat arma diversiunii... a încurajat în fapt extremismul terorist. S-au săvîrșit crime cu siguranța impunității."

Moromete se opri să răsufle.

— Dați-i apă ! zise Cocoșilă.

— Stai, domnule, că aici nu e de glumă ! protestă Moromete zgomotos, ca și cînd el însuși ar fi fost întrerupt pe băncile parlamentului. Va să zică... „*S-au săvîrșit crime cu siguranță !*" reluă el eliminînd ultimul cuvînt care i se părea de prisos.

„*Articolele de... Articolele de înfierare !*"... Uite, Iocane, vorbește și de tine ! observă Moromete în treacăt. „*Articolele de înfierare, menite să arate revolta opiniei publice într-o țară neobișnuită cu asemenea acte de terorism, au fost suprimate ; în schimb s-au tolerat*"...

— Ce este ăsta ? întrerupse Iocan.

— Țărănist ! răspunse repede Moromete și continuă : „*În schimb s-au tolerat articolele de slăvire* (aici Moromete pronunță cuvîntul slăvire în înțelesul lui bisericesc) *articole de slăvire a crimei*"...

Se opri copleșit de uimire și-și dădu pălăria pe ceafă.

— Mă, voi auziți ce spune ăsta aici ?! întrebă el și începu să-i înjure pe toți, fapt care îl cam zăpăci pe Ion al lui Miai.

— De ce ne înjură Moromete ?! se miră el.

— Nu pe noi, pe ăia din parlament, îi explică Din Vasilescu.

Din Vasilescu ținea în mînă un bulgăre mare de pămînt galben și moale pe care îl frămînta parcă în

joacă. Nu se mira nimeni de el, îl cunoșteau că avea obiceiul să stea uneori și să facă din pămînt fel de fel de figuri pe care le da apoi copiilor...

„În procesele cu caracter de asasinate politice se omitea cercetarea autorilor morali, ceea ce constituia o primă de încurajare pentru noi atentate. În aceste condițiuni, cererea de prelungire a măsurilor excepționale, venită din partea unui guvern care le-a avut aproape patru ani, constituie o sfidare și o farsă, o tristă farsă ce poate avea incalculabile consecințe pentru țară... Încredințat că sînt în asentimentul întregii opinii publice, cer plecarea de îndată a guvernului"...

— He! Cade guvernul! exclamă Ion al lui Miai, fericit că înțelesese în sfîrșit și el ceva din ceea ce se citise. Nimeni nu avu nimic de spus și Moromete așteptă cîteva clipe înainte de a continua. Începeau dezbaterile.

— Ei, ia să vedem ce răspunde guvernul la chestia asta! zise Iocan nerăbdător.

— *„Din discursul domnului Madgearu s-ar putea înțelege că Romînia stă pe un vulcan și că aceasta ar fi opera partidului liberal,* răspunse Moromete citind replica ministrului de Justiție. *N-aș vrea să fiu silit să împrospătez memoria opoziției cu referiri la evenimentele din februarie 33. S-ar putea vedea atunci că partidul național-țărănesc își face aici propriul lui rechizitoriu (întreruperi și zgomot pe băncile opoziției; strigăte furioase).*" Ia uite domnule, ia uite domnule! murmură Moromete uluit.

— Ei, sînt dați dracului, exclamă și Dumitru lui Nae cu admirație.

Furtuna de strigăte și protestări continuă apoi cu aceeași violență. Moromete citea cu pauze mari încercînd să înțeleagă. Grupările parlamentare din opoziție

protestau împotriva cenzurii, dar o pretindeau pentru adversari. Era învinuit guvernul că a instituit starea de asediu, dar în același timp era acuzat cu violență că s-a îngăduit unui ziarist comunist din Paris să asiste la procesul unor comuniști.

Răspunzînd, reprezentanții Ministerului de Justiție își permiteau contraatacuri nimicitoare. „Ce-ați fi vrut dumneavoastră să facă guvernul în cazul ziaristului comunist? întreba subsecretarul de stat. Răspundeți cu toată loialitatea." „Îi puneam în vedere ca în cinci sau zece ore să părăsească țara." „Așa s-a și făcut! răspundea subsecretarul triumfător. Am impresia acum că predilecția dumneavoastră pentru ipoteze de această natură v-a pus în trista situațiune a cuiva căruia i-a dispărut scaunul de sub dînsul."

Grupările antisemite și profasciste protestau împotriva interzicerii de către guvern a uniformelor și amenințau că vor veni aci în parlament în cămăși albastre și verzi. Ministrul, care știa tot așa de bine ca și parlamentarii că de fapt nu uniformele ar trebui interzise, ci grupările însești, amenința direct că majoritatea guvernamentală va vota legea și cei care vor călca-o „vor popula închisorile".

Grupările „creștine" înțeleseră sensul ascuns al amenințării și dădură înapoi, declarînd că „noi, care ne iubim în egală măsură țara..."

— Oprește că s-a fleșcăit! întrerupse Cocoșilă. Vezi mă, prostule, adăugă apoi triumfător. Credeai că altă treabă n-au ei în parlament decît să discute că ai tu fonciire multă de plătit!

— Păi nu se putea, fiindcă era chestiunea asta la ordinea zilei, răspunse Moromete. Și pe urmă n-ai văzut că nici Iorga nu era acolo?

— În orice caz văz că guvernul a ieșit bine din afacerea asta! constată Iocan cam zăpăcit.

— Păi și opoziția a ieșit bine cînd a vorbit Madgearu la început, observă și Cocoșilă.

— E bine! zise Dumitru lui Nae cu gura mare și-și întinse picioarele lui lungi cît putu mai încolo. Cade guvernul! Vin țărăniștii iar la putere, vine alde Crîșmac!

— Mă, Dumitre, bine că ți-aduseși aminte! zise Iocan fără să pomenească de candidatura sa viitoare. Nu mai putea alde Crîșmac să mai meargă pe jos. Venea de la primărie cu bicicleta. Cînd ajungea la pod o striga pe fi-sa de departe: Ginaa! Ginicaaa...

— Ha, ha, ha! rîse Dumitru lui Nae auzind glasul scălămbăiat al fierarului, din care înțelese că acesta îl ura cumplit pe adversarul său țărănist. Mă, Iocane, dacă vreai să nu iasă Crîșmac iar, dă-te cu țărăniștii! Să știi că te votez! declară el.

— Nu se poate, domnule, protestez! sări Moromete în apărarea prietenului său politic. Protestez! strigă el cu glasul cu care citise dezbaterile, dar mult mai tare.

Se descotorosi de ziar cu mișcări mînioase, se ridică în picioare și, retezînd cu mîna peste capetele celorlalți, protestă încă o dată împotriva venirii țărăniștilor. Cocoșilă îl combătu din principiu, spunînd să nu mai facă atîta gălăgie: țărăniștii l-au scăpat de datorii. Moromete răspunse că minte, liberalii au votat legea conversiunii. Se amestecă și Dumitru lui Nae, săriră aproape toți și din învălmășeala de glasuri care se iscă nu se mai înțelese cîteva clipe aproape nimic.

— M-au scăpat de datorii? Dar cine mi le-a pus în spinare? birui în sfîrșit această întrebare care fu strigată nu se știe de cine, după care, în timp ce Cocoșilă mai spunea nu se știe ce, gălăgia se stinse o clipă

În această clipă însă se înghesui pe neașteptate un glas neprietenos și străin, care spuse ceva neplăcut la

adresa tuturor și în urma căruia se așternu o tăcere lungă. Nimeni nu înțelese ce s-a spus, dar își dădură seama că a vorbit Țugurlan.

XXI

Acesta stătea ca și mai înainte între Din Vasilescu și Marmoroșblanc și se uita la ceilalți cu ciudata lui pornire dușmănoasă, de neînțeles aici în poiana lui Iocan și mai ales azi cînd ei erau atît de bucuroși de ploaia căzută peste noapte. Încît se supărară cînd cineva, șoptind vecinului, făcu să afle toți ceea ce spusese Țugurlan. Aici nu era ca la cîrciumă și Țugurlan vorbise urît, întocmai ca acolo.

Poate că Țugurlan avea alte păreri politice. După cum s-a văzut, guvernul liberal Tătărăscu avea să cadă înainte de sfîrșitul anului. Aici în sat sînt doi fruntași politici, Aristide și Stan Cotelici, dar chestiunea era că amîndoi au condus satul timp de opt ani și n-au făcut altceva decît să se îmbogățească. Dacă la alegeri Iocan ar ieși primar și ar forma un consiliu comunal din care să facă parte Moromete, Cocoșilă și Dumitru lui Nae, ar avea Țugurlan ceva împotriva unui asemenea primar și unor asemenea consilieri? S-ar putea să aibă, dar tocmai asta e lupta politică, să-ți combați cinstit adversarii. De ce să înjuri!?... Eeee!... Păi, asta nu mai e luptă politică! Asta înseamnă să ai ceva cu oamenii...

— He, he, he! rîse Dumitru lui Nae, leneș. Ce dracu mă, Țugurlane, de înjuri p-acilea? Lasă că n-o să ne procopsim noi mai mult ca tine! Fă și tu politică, du-te dracului! încheie el cam flegmatic și cam supărat în același timp.

— Ce e, Ţugurlane, ai ceva cu mine? întrebă şi Moromete tot aşa, cam nepăsător şi cam supărat.

— Dar ce-a zis, mă, Dine? întrebă Ion al lui Miai curios, aplecîndu-se spre Din Vasilescu.

— Păi tu nu fuseşi aici? surîse acesta, părăsind pentru o clipă lutul galben din mînă. Tu eşti niţel cam surd, Ioane! se minună el.

— Hai mă, că nu sînt surd... se rugă Ion al lui Miai.

— Întîi a zis ceva cînd strigau ăştia dar nu l-a auzit nimeni, l-am auzit numai eu, explică Din Vasilescu în şoaptă. Pe urmă, dacă a văzut el că nu-l aude nimeni, a strigat că face ceva pe politica lor...

Ion a lui Miai rămase cam dezamăgit; tot nu înţelese de ce s-au supărat ceilalţi. Cocoşilă înjura uneori de zece ori mai urît şi nu se supăra nimeni.

Din Vasilescu se ridică cu lutul în mînă şi se aşează mai aproape de Moromete, spre tristeţea lui Ion al lui Miai care îl urmări cu o privire părăsită.

— Ce să am eu cu dumneata? răspunse Ţugurlan neprietenos, aruncîndu-i lui Moromete o privire întunecată.

Acum că vorbea, Ţugurlan părea îndîrjit mai mult pe el însuşi decît pe ceilalţi.

— Păi, văz că ai! spuse Moromete cu un glas care lupta între supărare şi omenie.

— Păi, asta e politică ce faceţi voi?! zise Ţugurlan.

— Ei, aşa vorbeşte! spuse Moromete mulţumit. Sîntem aicea un număr de oameni care, nu aşa, avem pretenţia că e ceva de capul nostru, şi...

— Nu e nimic de capul vostru! întrerupse Ţugurlan cu brutalitate.

Moromete vru să răspundă, dar Ţugurlan se pare că nu era nici învăţat şi nici poftă n-avea să discute în felul celor adunaţi aici.

— Nu e nimic de capul vostru! strigă el cu pornire. Dumneata, Moromete, ai fost consilier comunal, şi ce-ai făcut? L-ai ajutat pe Aristide să se îmbogăţească. Nu umblai dumneata cu căruţele prin sat să strîngeţi pentru monument şi dracu mai ştie ce? Mai bine v-aţi... în ea de politică şi voi şi eu!

Se cunoştea că venise de la început în starea aceasta, că îi asculta nu pentru a şi-o schimba, ci dimpotrivă, iar în înfăţişarea şi în glasul său avea ceva care dădea de înţeles că acum n-are chef să fie întrerupt.

— Du-te ca mine la moşie şi ia pămînt în parte de la Marica şi atunci ai să vezi! izbucni el şi se opri şi scuipă într-o parte cu dispreţ.

Cu toate că nu reîncepu îndată, nimeni nu-l întrerupse. Ion al lui Miai avea pe chip o veselie prostească, pe care n-o înţelegea nimeni.

— Îmi spuse prostu ăsta, reîncepu Ţugurlan cu dispreţ, arătîndu-l cu capul pe Ion al lui Miai: „Hai, mă Ţugurlane, pe la fierărie, să discutăm politică". Munceşte în parte, tîmpitul, şi îi arde să asculte palavrele lui Moromete.

— Dar ce să facă, Ţugurlane? Să ia model de la tine? întrebă Moromete cu blîndeţe.

Ţugurlan nu-i răspunse, îl preveni însă cu o privire neagră că a doua oară nu-l va mai cruţa şi continuă:

— Şi cînd vrea să spună şi el ceva, Cocoşilă: „Eşti prost!" De ce e prost? Că n-are lot ca dumneata? N-a fost şi el în război cu dumneata? Atunci de ce el să muncească în parte la moşie şi dumneata cu opt pogoane să-l faci prost? Din cauza dumitale n-a primit lot că v-aţi repezit ca orbii şi cînd v-aţi văzut voi cu pămînt, dă-i în... mă-si pe-ăia care n-au luat! Şi acum faceţi politică! Ţărăniştii, liberalii, parlament!... Deştepţi ca oaia capie! Moromete zice de frati-meu că d-aia l-au împuşcat la Griviţa fiindcă n-a vrut să mai

muncească. Așa crezi dumneata, că d-aia l-au împușcat? întrebă Țugurlan, vînăt la față. „Nu vrem să mai muncim!" Taci că știi dumneata că așa au zis! Citești ziarele și nici ce e aia o grevă nu te taie capul. Dumitru lui Nae barimi spune că nu știe!

Țugurlan scuipă iar. Apoi reluă cu o voce mai scăzută, dar bătîndu-și joc cumplit de discuția lor de mai înainte.

— ...Parlament! Madgearu... Ia te uită, domnule! Ia uite, domnule! bolborosi el, rostogolind spre Moromete privirea lui neagră și încercînd să imite exclamațiile admirative ale acestuia cînd citise dezbaterile. Scuipă îngrețoșat și furios și reluă: Și cînd încearcă și Ion al lui Miai să spună ceva, nici nu se uită la el, parcă ei ar fi mai deștepți! Se înfurie și mai rău și amenință: Nu sînt eu în locul lui Ion al lui Miai să mă facă cineva prost!

— Mănînci c... t! îl provocă Cocoșilă flegmatic.

— Ba te bag eu în... mă-ti! Tu-ți dumnezeul mă-ti! rosti Țugurlan cu un glas turbure și înfricoșător.

În afară de Cocoșilă și Moromete, săriră toți numaidecît în picioare. Ce făcea Țugurlan? Nu cumva era nebun?

— Ia mîna de pe mine, Dumitre! strigă Țugurlan încercînd să scape de năvala imputărilor. De ce să vorbească așa cu mine? Am muncit în tîrla lui?

— Fugi că ești prost, dă-te dracului! spuse Dumitru lui Nae așezîndu-se la locul lui.

— Stați, lăsați-l că am înțeles ce vrea să spună! interveni Moromete după ce ceilalți îl lăsaseră. Trei chestiuni rezultă din cele spuse de Țugurlan: că numai cine are lot poate să facă politică, alta că din pricina lui Cocoșilă a rămas Ion al lui Miai fără pămînt, și a treia că nu sîntem mai deștepți decît Ion al lui Miai, nu e așa, mă, Țugurlane?

Nu se risipise însă încordarea şi ura cu care rostise Ţugurlan înjurăturile şi ceilalţi nu fură prea atenţi la formulările lui Moromete. Cocoşilă fuma gînditor:

— Ascultă Ţugurlane, spuse el scuipînd subţire între picioare. Tu nu mă cunoşti pe mine! Eram în război şi m-a luat un plutonier de piept, de două ori mai mare ca Dumitru lui Nae. Cînd i-am dat una a făcut a! şi nu s-a mai mişcat! Dacă mă scol acum la tine, aci rămîi, în şanţ! Auzi, mă?

Cocoşilă întoarse capul fulgerător şi privirea sa se întîlni cu a lui Ţugurlan. Dumitru lui Nae sări, dar Cocoşilă pesemne obţinuse ceea ce trebuia, fiindcă întoarse capul în altă parte şi scuipă nepăsător printre dinţi.

— Ei... Paştele mă-ti! spuse el şi începu să-l înjure pe Ţugurlan îndelung şi minuţios, aşa cum avea obiceiul, prostindu-l şi dăscălindu-l că vine între oameni şi nu ştie să se poarte. Du-te la cîrciumă şi ia-te la bătaie cu cine vrei, nu veni aici să te cerţi cu mine. Ţi-am furat eu lotul tău, prostule? Intră şi tu în moşie şi taie-ţi un lot, dacă atunci cînd am luat noi n-ai fost în stare!

— De ce vorbeşti aşa, Cocoşilă? Are dreptate Ţugurlan! spuse Ion al lui Miai, dezgheţat.

Totuşi, nici de astă dată nu fu luat în seamă de cineva, nici măcar de Ţugurlan. Ţugurlan ascultase înjurăturile şi ameninţările lui Cocoşilă cu o înfăţişare ciudată, ca şi cînd s-ar fi trezit din beţie. Se uita la oameni puţin mirat, parcă abia atunci i-ar fi descoperit. Cînd Cocoşilă termină, Ţugurlan îşi plecă fruntea. După cîteva clipe de tăcere şi-o ridică şi se uită pieziş la Dumitru lui Nae.

— Dă-mi şi mie o ţigară, Dumitre spuse el mohorît şi parcă întristat.

Începu să fumeze în tăcere.

— Ţine, mă, calul bine! se răsti Iocan furios la cel căruia îi potcovea calul. Dacă ştii că dă din picioare de ce nu-l ţii bine? Sau vrei să-ţi dau eu una în cap cu cleştele ăsta?

Ţugurlan stricase adunarea şi nu mai putea sta acolo, dar el stătea mai departe ca şi cînd nu şi-ar fi dat seama de acest lucru. Fuma posomorît, cu coatele pe genunchi, uitîndu-se în pămînt. Ceilalţi aşteptară cîteva clipe în tăcere, apoi Dumitru lui Nae îl întrebă ceva pe Marmoroşblanc. Acesta răspunse şi se făcu iar tăcere. Atunci Ţugurlan se ridică, intră în fierărie, unde întîrzie cîtva timp, după care ieşi şi plecă întocmai cum plecase mai înainte Boţoghină, fără să se uite la cineva şi fără să dea bună ziua.

Văzîndu-l că se îndepărtează, Ion al lui Miai îl strigă şi se ridică şi el de pe butuc. Dar fără grabă, păstrînd ceva din veselia lui nevinovată şi îndreptîndu-şi alene cămaşa la spate. El dădu bună ziua cuviincios şi îndepărtîndu-se făcu puţin pe boşorogul sau pe ostenitul şi îl strigă de cîteva ori pe Ţugurlan să stea mai încet că vine şi el.

— Bietul Ţugurlan! reflectă Moromete după ce Ţugurlan şi Ion al lui Miai se îndepărtară. Rău mai eşti, mă, Cocoşilă!... Dar auzi ce ideie la el, continuă Moromete să reflecteze după cîtva timp de tăcere. Că din pricina noastră ar fi rămas el fără lot! A! Tu ce zici, Cocoşilă?

— Dă-l în mă-sa că e nebun! spuse Cocoşilă supărat. Mă face să-l înjur!...

Îl cunoşteau toţi pe Ţugurlan şi le părea rău că era aşa. Mai tăcură cîtva timp gîndindu-se la cele întîmplate, apoi vrură să schimbe vorba, dar se pare că prezenţa lui Ţugurlan stăruia mereu între ei şi nu izbutiră să se mai simtă în largul lor. Din pricina asta se

înverşunară împotriva lui Ţugurlan şi Iocan îl înjură, spunînd că Ţugurlan ar vrea ca toată lumea să fie ca el. Unde n-are el lot, ar vrea ca nici alţii să n-aibă.

— Nu e aia! spuse Moromete cu un glas care, deşi nu-l apăra pe Ţugurlan, căuta totuşi să-l înţeleagă. Tu ţi-aduci aminte, Cocoşilă, cum a fost cu ăştia care au rămas fără loturi?

— A spus că vine la toamnă să împartă şi moşia Marica! Toamnă s-a făcut! zise Marmoroşblanc care pînă acum tăcuse tot timpul.

— A! Marmoroşblanc, aşa e! zise Moromete.

— A rămas că la anu, pe urmă la anu ălălalt!... Pînă s-a întors Marica cu maiorul.

— Tu ce dracu tot faci cu huma aia, Dine?! schimbă Dumitru lui Nae discuţia, uitîndu-se mirat la Din Vasilescu.

Acesta tocmai ieşea din fierărie cu bucata aceea de lut galben în mînă pe care o arsese şi o înnegrise la foale. Lui Dumitru lui Nae i-se păru ciudată forma pe care o avea acum huma.

— Ia să văd şi eu, Dine! ceru el şi întinse mîna, iar Din Vasilescu se supuse ca un copil care e bucuros că jucăria lui stîrneşte, fie chiar şi pentru cîteva clipe, interesul oamenilor mari.

Se apropie şi Marmoroşblanc. Într-adevăr, pentru cîteva clipe uitară toţi de ei. Dumitru lui Nae privea tăcut bucata de lut iar ceilalţi stăteau împrăştiaţi la locurile lor.

— Ce e asta, Dine? întrebă Dumitru lui Nae intrigat, cu un glas care de fapt nu se adresa lui Din Vasilescu, ci se întreba pe el însuşi, încercînd să înţeleagă.

Auzindu-l întrebînd astfel, vreo cîţiva se ridicară şi se apropiară şi ei.

— Moromete! strigă deodată cineva.

— Moromete?! se miră altul, surprins.

— Da, Moromete, descoperi în sfîrșit Dumitru lui Nae cu glasul său mare, de astă dată uimit și copleșit de încîntare. Moromete este.

Zicînd aceasta, dădu din mînă huma arsă și înnegrită s-o vadă și alții. Cocoșilă o luă ca un cunoscător, în timp ce cei mai mulți, neîndrăznind parcă să se atingă de ea, se uitau nedumeriți la forma aceea ciudată, neobișnuită, care semăna a om. Era capul unui om care se uita parcă în jos. Fața îi era puțin trasă. Nasul se prelungea din fruntea boltită în jos spre bărbie, drept și scurt, cu ceva din liniștea gînditoare a frunții. Era el, Moromete, așa de... așa de serios, și de... Da, el era, dar parcă era... Era așa cum îl cunoșteau ei, dar parcă era singur, fără familie, fără Iocan și Cocoșilă, fără Dumitru lui Nae și... fără parlament.

— Mă, Dine, zise Cocoșilă uitîndu-se în treacăt la Din Vasilescu, care părea să n-aibă nici o legătură cu toate astea. I-ai făcut fruntea prea mare, obiectă el.

— Dă-mi-l mie, Dine, să-l pun colea pe poliță, zise Iocan și îl și luă din mîna lui Cocoșilă și îl puse deasupra ușii fierăriei.

Moromete aruncă și el o privire spre poliță, dar își lăsă iar fruntea în pămînt, ca și cînd n-ar fi văzut nimic.

— De fapt el n-are dreptate, fiindcă noi am zis atunci: „Domnule, absolut toată lumea trebuie să ia pămînt!“ Ți-aduci aminte, Cocoșilă?

— Cine, Țugurlan? întrebă Dumitru lui Nae.

— Țugurlan, Ion al lui Miai, toți ăștia!

— Tată, hai acasă! Hai o dată acasă! strigă cineva pe neașteptate, un glas mînios al unei fete care nu vrusese să se apropie de oameni și striga de departe.

— Ce e, fetiţo? sări Moromete supărat, ridicîndu-se în picioare.

Era Ilinca.

— Stai aici de dimineaţă şi... Hai repede acasă! porunci fata şi mai mînioasă, semn că acasă se întîmplase sau se întîmpla ceva rău de care numai tatăl era vinovat.

Moromete înţelese şi, fără să mai întrebe ceva, părăsi grăbit adunarea. După plecarea lui, ceilalţi nu mai stătură nici ei mult.

XXII

După felul cum vorbise s-ar fi putut crede că Ţugurlan se gîndea tot timpul la pămînt, la moşia Marica, şi că nu avea lot din pricina celor care aveau: pentru Ţugurlan însă era limpede de mult că într-adevăr oamenii erau aceia care erau vinovaţi că acum cincisprezece ani nu s-a împărţit şi a doua moşie a boierului, moşia Marica. Multă vreme el urîse cu stăruinţă — şi mai ura şi acum — tot satul, pe toţi oamenii; pe cei care aveau loturi pentru că aveau, iar pe cei care n-aveau pentru că nu făceau nimic ca să aibă. Toţi care n-aveau, aproape a treia parte din sat, ar fi trebuit atunci, cînd nu se răciseră lucrurile, să intre pe moşie şi s-o împartă cu de la sine putere, fără ingineri şi fără autorităţi, nu să stea şi să aştepte ca neghiobii. Ţugurlan îi ura pentru încrederea lor prostească în guvernul de atunci, care nu încetase să le facă promisiuni.

Astăzi venise la fierărie din pricina lui Ion al lui Miai, vecinul său, care se bucura ca un netot că ia şi el parte la dezbaterile politice. Ţugurlan ţinea la

vecinul său; Ion al lui Miai avea un cal şi Ţugurlan unul, îi înhămau la plug şi arau amîndoi pămîntul luat în parte de la moşie. Venise la fierărie cu gîndul să-i arate lui Ion al lui Miai că dacă lui Moromete şi celorlalţi le convine să facă politică cu guvernele fiindcă guvernele le-au dat pămînt, lui Ion al lui Miai nu numai că nu trebuie să-i convină, dar nici să n-aibă de-a face cu ei, nici bună ziua să nu le dea, ba chiar să-i înjure...

De la fierărie, Ţugurlan se duse acasă. Intră în tindă şi dînd ochii cu muierea se răsti la ea:

— Tu ce faci aici? De ce nu e gata mîncarea?

Nici nu trebuia să fie gata, era încă devreme. Muierea se uită la el şi după ce îl văzu se sculă de pe vatră şi intră liniştită în casă. Se întoarse însă curînd şi răspunse cu un glas nespus de blînd:

— E gata acuma! Să dea oala asta în foc şi e gata.

— Băiatu ăla unde e?

— Păi e la şcoală...

— Acuma, duminică?!

— Nu ştiu, cică au scenă! se miră femeia, dar cu un glas care îl apăra totuşi pe băiat. Era vorba de piesa de teatru pe care şcoala o dădea la sfîrşitul anului şi căreia copiii îi spuneau „scenă".

— Ce scenă? mai întrebă Ţugurlan, dar nu mai aşteptă răspunsul, ieşi din tindă şi se dădu jos de pe prispă, mohorît mereu.

Străbătu curtea şi intră în grajd.

Avea un grajd mare, de altfel ca şi casa şi curtea. Văzută din drum gospodăria lui Ţugurlan părea să fie a unui om cu stare. Avea un fînar cu patru rînduri, frumos făcut, înalt, cu acoperiş de şiţă, care de departe parcă era un acaret. Casa, de asemenea, învelită cu şiţă, părea arătoasă, cu două odăi, cu ferestre mari, cu tindă între odăi, cu prispă şi parmalîc. Lîngă

gardul curții, în colțul pe care îl făcea cu drumul, se afla o fîntînă cu ghizdurile de ciment, cu două găleți cu lanț pe scripete, cu un jgheab mare tot de ciment, întins lîngă șanț.

Bineînțeles că fîntîna nu era a lui Țugurlan. Cît despre fînar și casă, erau vechi, aveau treizeci de ani, fuseseră făcute de taică-său cu lemne furate din pădure în timpul răscoalei.

Țugurlan mai avea o soră care semăna cu el mai rău decît dacă ar fi fost gemeni. Era măritată cu unul tocmai în celălalt capăt al satului, îl chema Grigore Armeanca, tot fără pămînt și el, acum ajutor de mecanic la moara și presa de ulei a lui Aristide. Țugurlan se înțelesese cu soră-sa să nu împartă casa, ci numai vreodată, dacă doamne ferește el se va îmbogăți, să-i dea ceva pentru dreptul ei. Era o femeie deosebită și multă lume știa că dacă lui Țugurlan — înrăit și dușmănos cum era — nu i se întîmplase încă nici o nenorocire, era din pricina soră-si, care fără să fie mai puțin îngăduitoare cu lumea — uneori era chiar mai cumplită decît fratele ei — se înțelegea totuși mai bine cu oamenii decît el și avea grijă ca din cînd în cînd să-l țină de rău.

Țugurlan se însurase de timpuriu și făcuse în timp de treisprezece ani șapte copii. Moromete gîndea la fel ca toată lumea cînd spusese la fierărie „bietul Țugurlan"; totdeauna era vorba de copiii lui cînd se spunea astfel. Copiii lui Țugurlan nu treceau de un an, sau un an jumătate: cît îi înțărca, se gălbejeau și mureau. Aproape în fiecare an punea la stîlpul porții cîte o cruce nouă, proaspătă, pe care scria cu plaivazul, pentru cîteva zile, numele micuțului băgat în pămînt.

De la o vreme, Țugurlan și nevasta lui nu mai sufereau decît atît cît vedeau în poartă crucea proaspătă a celui dus la cimitir. După prima ploaie care înne-

grea lemnul şi ştergea numele scris cu creionul, uitau de el pentru totdeauna.

De ziua naşterii, numai doi copii trecuseră de vîrsta care îi secerase pe ceilalţi. Unul se făcuse de opt ani iar altul de cinci. Cel de cinci muri şi el într-o primăvară, după ce fusese chinuit un an de zile de friguri. Cel de opt ani se îndărătnici însă şi crescu, în ciuda traiului rău, şi se făcu mare. Avea acum treisprezece ani şi arăta voinic şi sănătos ca unul de şaisprezece ani. Era pe clasa a patra primară şi învăţa bine.

Despre Ţugurlan era cunoscută mai ales următoarea întîmplare pe care o ştiau şi copiii.

Odată, într-un Paşti, Cotelicioaia, vecina lui Ţugurlan din fundul grădinii, o strigase pe nevasta lui Ţugurlan, peste gard, să-i dea de pomană. Ţugurlan ieşise el la gard, n-o lăsase pe nevastă-sa. Dincolo de gard, muierea lui Cotelici aştepta cu o strachină de lapte covăsit într-o mînă, iar în cealaltă cu un colac mare şi frumos, învîrfuit cu colivă plină cu ploiţă şi bomboane, colivă care mai avea înfipt în vîrful ei un ou roşu şi o lumînare care mai era şi aprinsă. Ţugurlan s-a urcat pe stinghia gardului şi s-a uitat la femeie. Cotelicioaia i-a spus: „Cristos a înviat!" Ţugurlan a răspuns blajin: „Adevărat a înviat!" Muierea a spus apoi evlavios, întinzîndu-i colacul cu lumînarea: „Să fie pentru odihna copiilor voştri!" La care Ţugurlan a răspuns încet: „Bogdaproste" şi a luat colacul. Femeia i-a întins apoi strachina cu lapte şi de unde pînă atunci vorbise evlavios, de astă dată ea îi spusese cu un glas pe care Ţugurlan îl cunoştea bine: „După ce mîncaţi, să daţi strachina îndărăt". La care Ţugurlan i-a răspuns: „Nu, n-am să-ţi dau nici o strachină îndărăt". Cotelicioaia s-a făcut roşie şi s-a uitat în sus la el cu nişte priviri pe care iarăşi Ţugurlan le cunoştea bine. În clipa aceea, Ţugurlan, cum stătea peste gard deasupra ei, i-a turnat laptele în cap,

dîndu-i drumul cu strachină cu tot. Laptele covăsit i s-a năclăit muierii prin păr, peste ochi, i s-a prelins pe gît, murdărindu-i iia ei de zile mari. Cotelicioaia a țipat, iar Țugurlan s-a răsucit după aceea pe gard în așa fel încît să poată azvîrli cu colacul. A azvîrlit cu boboroaja spre tinda vecinului și a înjurat: „...Vă mama voastră de porci. Acu doi ani cînd îmi muri copilul și mă rugai de voi, nici scîndură pentru sicriu n-ați vrut să-mi dați! Acuma dați de bogdaproste lapte covăsit!... Vă mama voastră!"...

Muierea lui Țugurlan era o femeie blîndă și avea în priviri și pe chip acea lumină ciudată pe care o dă numai durerea necontenită, lumină care seamănă cu bucuria și care de fapt nu e prea departe de ea.

Cînd copilul veni de la școală și îl văzu ce vesel era, ea uită că omul ei fusese nedrept cînd se răstise la ea pentru mîncare, se duse în grajd după el și tot ea căută să-l îmbuneze:

— Hai la masă, nu mai fi supărat...

— Tată, am fost cu domnul învățător Teodorescu la gară să cumpărăm niște gumarabică... Să vezi că o să ne lipim niște mustăți, aa!... se prăpădea băiatul de bucurie. Uite așa niște mustăți ne-a făcut domnul învățător Teodorescu! Eu sînt colonelul Pandelea... ho, ho! „Vasile, la mine fuga marș!... Sub pat, fuga marș!" Vasile e Troscot Ilie, să-l vezi cum se bagă sub bancă!

Țugurlan mînca în tăcere, parcă nici nu-l auzea pe băiat.

Mama vru să afle dacă tatăl e în aceeași stare de mai înainte și se supără de veselia prea zgomotoasă a băiatului; atunci Țugurlan își descreți fruntea și șopti:

— Lasă băiatul în pace!

— Auzi, tată? izbucni băiatul din nou. Și la gară am văzut cum a trecut trenul. Mamă, am văzut în tren

un om gras... Aoleo, ce gras era! În viața mea n-am văzut așa gras!

Țugurlan se uită la fiul său și chipul i se mai lumină:

— Mă, dar lungă viață ai mai avut tu, Antoane!

— Zău, tată, uite așa avea o gușă! Ca porcii! Și n-avea neam păr pe cap!

— Ferească Dumnezeu! spuse mama. Nu e el sănătos, așa gras.

— Păi dar! Fir-ar mama lui a dracului, spuse Țugurlan cu un glas înalt. De bine ce îi e, suferă!

Țugurlan spusese aceste cuvinte cu un glas al lui, cunoscut numai de nevastă-sa; ea pufni în rîs, aducîndu-și aminte cine știe ce lucru vesel, spus de el cu acest glas.

— Antoane — reluă Țugurlan, cu glasul aspru, frămîntînd mămăliga în mîini — cînd te-i însura să bagi de seamă să-ți facă nevasta mămăliga ca asta! Să ții și tu minte — se răsti Țugurlan mai departe — că asta e mămăligă bună, așa cum o face mă-ta.

Femeia își lăsă pleoapele peste ochi și oftă, ca și cînd i-ar fi făcut rău lauda bărbatului.

— Uitai să-ți spun, zise ea strîngînd străchinile. Trecu de dimineață p-aici cumnatu Grigore; nu știu ce zicea că vrea să-ți spună. Dacă ai vreme, zicea că să treci mîine pe la moară, sau să te duci după-prînz pe la ei pe acasă.

— Nu mă duc eu tocmai în capul satului! răspunse Țugurlan.

Băiatul se ridică de la masă, se închină și intră repede în odaie, de unde în curînd i se auzi glasul. Învăța rolul.

— Ce zicea că are cu mine? întrebă Țugurlan de astă dată supărat și bănuitor.

Era bănuitor din pricină că de la o vreme băgase de seamă cum muierea îl trimetea la sora lui ori de cîte ori i se părea ei că ar fi pornit contra cuiva. Multă

vreme nu băgase de seamă; nu știa că de fapt cumnatele erau înțelese între ele.

— Nu știu ce era cu el, că n-a vrut să-mi spună; dar zicea să treci pe la moară!

Așadar nu era vorba de soră-sa. Țugurlan se miră:

— Ce să aibă el cu mine?!

— Ei, du-te dacă ți-a spus! O fi avînd omul nevoie, degeaba n-a venit el!

— Să mai vie o dată, dacă are nevoie! spuse Țugurlan protivnic.

Așa se învățase el să fie, chiar dacă acest fel de a fi nu-i folosea la nimic. Femeia tăcu. Ar fi fost zadarnic să-i amintească bărbatului că la urma urmei era dator să se ducă fiind vorba de bărbatul sorei lui, care niciodată nu pomenise că ar avea drept asupra casei (și ar fi putut s-o facă; alții ajungeau pînă acolo cu neînțelegerea, încît umblau prin judecăți și nu se lăsau pînă nu împărțeau casa ca nebunii, scîndură cu scîndură, chiar dacă rudele de sînge se împotriveau; cumnatul Grigore — erau zece ani — nu suflase un cuvînt).

Gîndindu-se la toate acestea, muierea lui Țugurlan se hotărî să-și facă ea vreme într-una din zilele următoare și să se ducă ea la cumnată-sa, să afle despre ce o fi vorba.

XXIII

Cînd intră pe poarta curții, Moromete nu se uită să vadă ce s-a întîmplat, pentru ce îl chemase fata de la fierărie. Știuse încă de aseară. Pe prispa casei stăteau doi oameni și îl așteptau.

Unul dintre ei era îmbrăcat orășenește, cu niște haine negre, parcă ar fi fost în doliu. Era slab la față,

parcă mînca numai vinerea şi miercurea, cum spuneau femeile; în cap purta o pălărie albă de paie cu un cordon negru; faţa suptă făcea ca ochii lui să pară ieşiţi din cap, dîndu-i un aer de furie stăpînită. Deşi nu prea tînăr, era ras de tot, fără mustaţă. I se spunea Jupuitul din pricină că atunci cînd se bărbierea, faţa lui părea jupuită. Era un agent de urmărire cinstit, adică prost, cum îi spuneau oamenii, înjurîndu-l în acelaşi timp. Îmbogăţise — aşa credeau ei — doi perceptori, iar el rămăsese tot sărac. Adevărul era că fusese la început sărac lipit şi ceea ce avea acum încă nu se cunoştea. Era băiatul unei văduve, Albuleasa, care nu-i lăsase nimic. După ce terminase patru clase primare, fiindcă scria frumos, intrase la primărie ca ajutor de secretar, post în care slujise uneori fără leafă, spunîndu-i-se că în luna aceea n-a fost trecut în buget. Pentru că după cîţiva ani începuse să priceapă unele treburi de-ale primăriei, la un moment dat perceptorul l-a ajutat să fie numit agent de urmărire. Se însurase înainte de această numire şi însurătoarea nu-i adusese nimic. Acum însă avea vreo şase pogoane de pămînt — ca omu! cum spunea Moromete — şi-şi făcuse o casă frumuşică.

Moromete trecu pe lîngă prispă fără să se uite la cei doi care îl aşteptau şi se opri în dreptul tindei:

— Catrino, ia, fa, secerile astea! strigă el supărat, aruncînd secerile pe prispă într-un fel de parcă secerile ar fi fost afacerea care nu-i plăcea.

Nu luă nimeni secerile, Catrina era plecată la biserică iar fetele parcă stăteau la pîndă în casă.

Moromete se întoarse apoi spre grădină cu spatele la agent şi la însoţitorul acestuia şi strigă iarăşi, ca şi cînd cei doi de pe prispă nici n-ar fi existat:

— Paraschive, tu unde eşti mă? Nu vezi că furca aia stă acolo lîngă gard de cinci săptămîni? Ia-o de

acolo și bag-o în șopron! Ar putea să stea acolo pîn-o rugini, pînă te-ai înțepa în ea și tot n-ai s-o ridici!...

Paraschiv nu-i răspunse; nici nu se vedea unde este. Moromete mai rămase cîteva clipe cu spatele întors spre cei doi de pe prispă, apoi deodată se răsuci pe călcîie și strigă:

— N-am!

Agentul se ridică și vru să spună ceva, dar Moromete strigă iarăși, de astă dată desfăcîndu-și brațele în lături:

— N-am!

— Asta mi-o cînți dumneata, nea Ilie, de cînd te știu eu, zise agentul tăios, fără să se mire. Pe mine perceptorul nu mă întreabă dacă dumneata ai sau n-ai. Anul ăsta s-a terminat cu n-am. Ia stai colea jos pe prispă și nu te mai uita așa urît la mine!

Moromete se apropie de prispă tăcut. Acum se uita în altă parte, întocmai ca și cînd n-ar fi auzit nimic din ceea ce i se spusese. Se răzimă liniștit de stîlpul casei și începu să se caute prin buzunarele flanelei. Scoase din fundul buzunarului puțin praf de tutun, amestecat cu gunoi, și vru să-l toarne într-o foiță, dar îl suflă repede și se uită urît la omul care îl însoțea pe agent. I se adresă supărat și poruncitor:

— Dă-mi, mă, o țigare!

Omul își scoase repede tabachera și i-o întinse.

— Fonciera pămîntului, lot Moromete, trei mii de lei. Lot Catrina Moromete, rest de plătit două mii opt sute șaizeci și trei de lei, zise agentul frunzărind un registru cu scoarțele moi. Nu e cine știe ce! Nea Ilie, uite ce este, plătești acum restanțele care sînt mai urgente, și pe anul ăsta te las pînă după secere. Altceva n-am ce să fac. Hai mai repede, că pînă la prînz mai am de încasat șaizeci de oameni...

Moromete, care în acest timp își răsucise țigarea, își ridică fruntea la agent, se uită la el întrebător, apoi spuse:

— Catrino, sau Tito, care ești în tindă; dă-mi un foc!

Agentul se așeză pe marginea prispei, scoase un chitanțier și începu să scrie în el: „Adică lei trei mii s-a primit de la d. Ilie Moromete...“ Înainte de a scrie se uitase la om să-l audă confirmînd. Moromete însă nu zisese nimic.

Tita ieși pe prispă cu un cărbune și-i dădu tatălui să aprindă. Jupuitul rupse chitanța și i-o întinse lui Moromete cu un aer grăbit, azvîrlind registrul cu scoarțele moi într-o geantă, pe care o ținea sub braț. Moromete luă chitanța, se uită la ea cercetător, parcă ar fi vrut să-și dea seama dacă e legală, o întoarse pe partea cealaltă, apoi o puse încetișor pe prispă, trăgînd liniștit din țigare.

— Hai, nea Ilie, hai, nea Ilie! se grăbi Jupuitul, pocnind încuietoarea genții.

— Păi nu ți-am spus că n-am?! zise Moromete nevinovat. Ce să-ți fac eu dacă n-am! De unde să dau? N-am!

— Ce dracu, nea Ilie! strigă agentul înfuriat. Nu vezi că ți-am tăiat și chitanța? Nu mai mă fierbe atît că statul nu mă plătește să-mi pierd vremea prin curțile oamenilor...

— Uite-te la ăsta! se miră Moromete cu oarecare veselie. Ce, te țin eu?

— Nea Ilie, a tăiat chitanța! zise și însoțitorul grav.

— Văz și eu că a tăiat-o, se dezvinovăți Moromete.

— Plătește, Moromete! strigă agentul înfuriat. Ce dracu, ne jucăm de-a baba oarbă?

Moromete se uită la agent și încercă să zîmbească.

— Ei, da, plătește! Dar de unde să-ți plătesc? N-auzi că n-am!

— Ia treci încoa'! îi făcu agentul un semn însoțitorului.

Ei se urcară pe prispă și intrară amîndoi în casă. Moromete rămase pe prispă tăcut, fumînd liniștit. Numai fruntea lui bombată se încreți se. Jupuitul intră în odaia cea mare unde stăteau Morometii și se repezi spre capul unui pat unde, deasupra unei lăzi vopsite cu fel de fel de înfloriturl, se aflau puse unele peste altele vreo cinci-șase covoare țărănești și cîteva velințe. Agentul trase de maldărul de deasupra lăzii și îl trînti pe pat, strigînd însoțitorului:

— Ia-le! O să-l învățăm noi minte pe domnul Moromete să aibă grije să plătească impozitele statului! Ia-le pe toate!

Însoțitorul se opinti și se încărcă gemînd. Agentul luă ce mai rămăsese și ieșiră afară amîndoi. În tindă, însă, Tita le ieși înainte și începu să strige:

— Lăsați țoalele aici, ce v-ați repezit la ele?! N-ați mai găsit ce să luați? Nu vă dau țoalele!

Ea se agăță de omul care ducea țesăturile pe umăr și începu să tragă de el. Îi smulse cu adevărată furie maldărul pe care îl ducea, îl aruncă în mijlocul casei, sări pragul și trase zăvorul de la ușă. Făcuse acest lucru atît de pe neașteptate și cu atîta iuțeală că agentul și însoțitorul rămaseră în tindă prostiți, cu gurile căscate.

— Aaa! Va să zică așa merge! Ia du-te, mă, și cheamă șeful de post, zise agentul lovind cu pumnul în ușă.

— Poți să vii cu zece șefi de post, în casă n-ai să intri! strigă Tita de dincolo, cu glas batjocoritor.

— Să luăm altceva, din curte! hotărî Jupuitul. Haide!

Ieșiră pe prispă și agentul întinse mîna spre colțul ogrăzii:

— Căruța! Trage-o afară și la primărie cu ea! zise el pornind să deschidă poarta.

Paraschiv ieșise din grajd și se uita nepăsător la omul care apucase oiștea căruții și se opintea s-o tragă spre poartă.

— Crezi că ai s-o poți duce? întrebă Moromete cu interes.

— Înhamă caii! strigă agentul nerăbdător. Adică stai, ia amîndoi caii la primărie, să vezi cum scoatem noi fonciera pe ei.

Omul se apropie de grajd, dar în ușă se pomeni cu Paraschiv piept în piept.

— Nu poți să iai caii — mormăi el cu buzele lui împletite — sînt caii mei, nu sînt ai tatii, mai zise Paraschiv. Grajdul era gol, el totuși îl apăra rînjind ciudat.

— Dă-l la o parte și intră în grajd! strigă agentul apropiindu-se și el de cei doi.

— Nu, caii nu-i luați! zise Paraschiv iar, sigur de el.

— Părerea mea e că e mai bine să lași caii în pace, interveni Moromete împăciuitor. De ce nu vrei să înțelegi că n-am? Ia ici o mie de lei și mai încolo așa, mai discutăm noi! Ce crezi că noi fătăm bani?

Moromete scoase dintr-un buzunar, dinăuntrul flanelei, două hîrtii și începu să le fluture sub nasul agentului.

— Peste o săptămînă, două, îți mai plătesc eu ceva. Se duce fi-meu la București și-ți plătesc. Te rog să mă înțelegi! mai zise Moromete de astă dată cu un glas foarte supărat, ca și cînd de mult i-ar fi spus toate acestea agentului, iar agentul n-ar fi vrut să înțeleagă.

— Dumnezeul mă-si, nea Ilie! izbucni agentul pornind furios spre prispa casei. De șase ani de zile de cînd mă cîrîi cu dumneata, parcă ar trebui să-mi plătești mie, nu statului.

Se așează pe prispă izbind geanta de genunchi și trăgînd afară chitanțierul. El scrise în goană o altă chitanță, o rupse și-o zvîrli în nasul omului:

— Îți spun pentru ultima oară, Moromete, că dacă nu vii la primărie să plătești, peste două săptămîni viu eu aici cu jandarmii și te iau și pe dumneata, nu numai caii. Legat te iau!

Dîndu-și seama că trecuse măsura la vorbă, Jupuitul sări în picioare și-și desfăcu brațele în lături:

— Ce dracu, mă, nea Ilie! zise el cu glas care vroia să fie plin de uimire. Ce dracu, mă? Nu poți să plătești cîteva mii de lei? De ce nu plătești o dată să scapi de belea? Ce aștepți?

— De unde să plătesc dacă n-am! răspunse Moromete pe gînduri, căutîndu-se iar în buzunarul flanelei. Mai dă-mi, mă, o țigare, îngînă el iar. De unde să plătesc, Jupuitule, că-ți mai spusei și adineauri: dac-aș putea să *fac* bani, de cîte ori ai veni *aș făcea* și ia domnule!

— Da' lumea ailaltă cum plătește?! strigă agentul scos din sărite că omul îl numise cu porecla sa. Rasă de om ca dumneata n-am mai pomenit! strigă el. Sărac nu ești! Copii mici n-ai! Bolnav nu ești!!! Atunci cum? Toată lumea plătește loturile, numai dumneata o întinzi ca gaia-mațu de mai bine de cincisprezece ani!...

— Care cincisprezece ani?! mormăi Moromete răsucindu-și țigara.

— Cum care cincisprezece ani?! Cîți ani sînt de la război de cînd ai primit lotul? Sînt șaisprezece-șaptesprezece ani!

— Care șaptesprezece ani?! mormăi Moromete din nou. Tito sau Ilinco — ceru el spre tindă — dă-mi un foc.

— Cum care șaptesprezece ani?! Cît e din 920!

Fiindcă Moromete nu răspunse, agentul izbucni din nou:

— Sînt șaptesprezece ani! strigă el și repetă: Șaptesprezece ani! De șaptesprezece ani de zile o tot lungești ba cu plata titlurilor, ba cu fonciera... Vine conversiunea și te scutește, se împrumută pe urmă domnul Moromete la bancă ca un ghimpașă cumpără oi și cai... Ai paisprezece pogoane de pămînt și din paisprezece pogoane, auziți! nu e în stare să plătească loturile pe care i le-a dat statul, pleașcă.

— Care paisprezece pogoane, care pleașcă?! întrebă Moromete uitîndu-se la agent, de astă dată cu ură și mormăind niște înjurături în care cuvîntul *pleașcă* se auzi de vreo două-trei ori.

— Înjuri dumneata, dar eu îți spun pentru ultima oară: de șase ani de zile de cînd sînt agent îmi scoți ochii ba cu cinci sute, ba cu cinci sute cincizeci, ba cu șase sute și un leu...

— Bine că-ți dau și leul ăla, mormăi Moromete.

— Bine că-mi dai și leul ăla? Află că anul ăsta nu te mai las eu pe dumneata să joci comedia! declară agentul. Ajunge de cincisprezece ani de cînd joci tiribomba.

— Nea Ilie, ziarul! strigă în clipa aceea poștașul care trecea pe drum și care aruncă din fuga gabrioletei ziarul peste gard.

— Și mai face și politică! izbucni agentul în culmea nedumeririi. E abonat la ziar și fonciera nu vrea s-o plătească.

Adevărul era că în privința abonamentului Moromete plătise o dată un pol pentru o lună, dar *Mișcarea* îi venea de aproape doi ani.

Agentul porni furios spre poartă urmat de celălalt om, strigînd tare și mereu uimit:

— Face politică! E abonat la ziar! Și impozitele nu vrea să le plătească. Lasă că stăm noi de vorbă!

XXIV

Strigătele agentului făcuseră parcă gol în jurul casei Moromeților. Era tăcere și nu se vedea nimeni. Moromete mai stătu cîtva timp pe prispă, apoi se ridică cu fruntea în pămînt și o luă încet spre poartă. În dreptul ziarului se opri, se uită la el ca și cînd ziarul ar fi picat acolo din cer, apoi se aplecă și îl ridică.

De la poarta cealaltă Tudor Bălosu îl urmărea cu atenție — auzise totul din curte precum și suma mare pe care o avea Moromete de plătit — și cînd îl văzu că iese pe podișcă, porni spre el. Bălosu se așeză ca și în seara trecută pe cealaltă stanoagă, dar de astă dată nu zise nimic, aștepta să înceapă vecinul vorba, fiindcă nu era plăcut să ți se strige în gura mare că ai datorii și cum Bălosu avea de gînd să-l întrebe din nou despre locul de casă, nu vroia să lase să se creadă că îl urmărește pe vecin la strîmtoare.

După cîtva timp de tăcere, Moromete, care fuma gînditor, deodată ridică fruntea și se uită vesel la Bălosu.

— L-am păcălit! spuse el.

Bălosu nu înțelese. Moromete vîrî mîna în buzunarul dinlăuntru al flanelei și scoase de acolo niște hîrtii la care se uită încîntat.

— Cît mi-ai dat tu pe salcîm?

— O mie două sute! răspunse Bălosu.

— L-am păcălit cu două sute de lei, repetă Moromete. I-am dat numai o mie, adăugă apoi cu ciudată voioșie și cu o voce scăzută ca și cînd agentul, care acum era departe, ar fi putut să-l audă.

Bălosu se uita la el cu o privire rece și buimacă. Nu înțelegea. Glumea Moromete? Își bătea joc de el?

Fără să-și dea seama dacă se înșală sau nu, vecinul lui Moromete avu pentru întîia oară bănuiala că Mo-

romete se gîndește la el, la Bălosu, cum s-ar gîndi Bălosu la nimic, adică așa, ca și cînd Bălosu nici n-ar fi. Se hotărî să-l întrebe totuși despre loc și își spuse că dacă și acuma va glumi — și gîndind astfel Bălosu simți deodată că îl urăște pe acest om și că îi dorește să-l vadă venind la el la poartă să se roage, iar el, Tudor Bălosu, să se uite surd, dispreţuitor, în aer, așa cum se uita de astă dată Moromete — dacă deci nici de astă dată Moromete nu va sta cinstit de vorbă, niciodată nu-i va mai da el cel dintîi bună ziua, așa cum se întîmplase pînă acum și niciodată n-o să-i mai treacă cu vederea glumele lui tîmpite și felul lui de a fi care totdeauna l-au zgîndărit.

— Moromete, te mai gîndișsi, mă, la ce-ți spusei eu de dimineață? se pomeni Bălosu întrebînd cu același glas de pînă acum, dacă nu chiar mai binevoitor ca de obicei.

În ultima clipă alungase undeva în adînc ceea ce îi trecuse prin cap. Nu se putea un loc mai bun unde să-și facă Victor casă; era așa de bun locul...

— Îți dau bani frumoși pe el! adăugă.

Moromete se uită o clipă la el, dar numai atît.

— A! Locul! murmură el și căzu parcă pe gînduri.

— Ce dracu faci cu el acolo? spuse Bălosu cu dispreț pentru loc, speriat acum că omul va ceda și va cere un preț prea mare. Stă de ani de zile acolo și cresc scaieți pe el. Să zici că ți-l cumpără cineva, nu e bun, că e înghesuit, dar să fac eu un coșar pe el mai merge!

— A vîndut, mă, Boțoghină din lot? întrebă Moromete curios, amintindu-și că la fierărie se spusese că Bălosu ar fi cumpărătorul.

— Da, m-am gîndit să cumpăr eu, trebuie să mă duc să vedem cum îl dă, confirmă Bălosu.

Moromete căzu iar pe gînduri. Scuipă printre dinți și nu mai zise nimic. Bălosu vru să se înghesuie din nou în așa-zisele gînduri ale celuilalt, dar trecu un flăcău pe lîngă el și dădu bună ziua.

— Bună ziua, taică! răspunse Moromete cu plăcere și, cum ceva îi atrase luarea-aminte la flăcău, se răsuci și se uită îndelung în urma lui.

Cînd încetă să se mai uite, după clipe nesfîrșite, cum i se păru lui Bălosu, se întoarse foarte nedumerit și întrebă:

— Al cui e mă, ăsta?

— Al Bildii! răspunse Bălosu.

— O fi însurat?

— Nu este! răspunse Bălosu cu un glas surd.

— Dar pe unde stă Bildea ăsta?

— Prin Cățelești.

— Hm! făcu Moromete.

— De ce te miri?

— Păi tu n-ai văzut?!

— Ce să văd, Moromete? întrebă Bălosu cu fălcile încleștate.

— N-ai văzut, mă, ce urît e?!

Bălosu se ridică pe neașteptate de pe stănoagă și plecă scrîșnind din dinți:

— Îl dau dracu de om care eu îi spun una și el face pe surdul! bolborosi el.

Moromete dădu din umeri cu totul nedumerit de ieșirea aceasta... „Ăsta e nebun", șopti el.

— Mă, Bălosule, nu e locul meu, degeaba te superi! strigă apoi în urma acestuia. E al soră-mi, mă, nu-ți spusei de dimineață? Sau tu ești zăpăcit?

„Ei... pe mă-ta de chior, după ce că ești chior, nici n-auzi bine", adăugă apoi în șoaptă, pentru el însuși. Bălosul nu se mai văzu.

— Toată ziua stai la drum și bei tutun și la sfînta biserică nu vrei să mai vii! Ilie, în fundul iadului ai

să ajungi! Să fi auzit ce cazanie s-a citit azi: că nu cel ce se îngrijește de viața asta, care e trecătoare, o să vie în împărăția lui Dumnezeu! Ridica-voi ochii mei spre ceruri și voi preaslăvi mărirea ta!

— ...Și dă-ne nouă, Doamne, cît mai multe leturghii și colive... și adu cît mai multe proaste la biserică! Slavă Tatălui și Fiului și Sfîntului duh... pe mă-sa de popă cu preoteasa lui și cu tot comitetul lui bisericesc!... răspunse Moromete Catrinei, care se întorcea de la biserică și se oprise lîngă stănoagă.

— Ce se mai bucură Satana cînd te aude! continuă Catrina cu busuiocul în mînă. Uite așa bate în pumni de bucurie!

— Du-te, fa, d-aci, zise Moromete vesel și cînd Catrina se întoarse să intre în curte, Moromete întinse un picior prefăcîndu-se că vrea să-i pună piedică, la care Catrina se feri și îl amenință cu busuiocul:

— Negru trebuie să fie sufletul tău, îi spuse. De păcate și de tutun, adăugă ea stăpînindu-se din răsputeri să nu rîdă.

Era furioasă că ținea totuși la el, așa păcătos cum era, dar se străduia să uite de asta, ca să nu-și strice starea ei lăuntrică de sfințenie.

Moromete rămase mai departe pe stănoaga podiștei. Arăta într-adevăr bucuros că îl păcălise pe agent. Stătea pe stănoagă și se uita cu plăcere pe șosea, fără grijă, fumînd liniștit, întorcînd din cînd în cînd capul după cineva. Într-o vreme se auziră niște lovituri puternice dinspre curtea vecinului și se întoarse mirat să vadă ce era. Victor Bălosu se urcase pe spinarea coșarului și, cu un topor în mînă, descleia acoperișul și căpriorii. Lovea cu toporul și părea furios. Pesemne că tatăl său îi și spusese despre a doua discuție avută cu Moromete. Întîi zburară vîrfurile putrede ale coșarului, apoi căpriorii și stinghiile care susțineau șindrila. Victor Bălosu apucă apoi acoperișul și după ce

îl desprinse din ultimele cuie, îl aruncă la pămînt. Trosnetele şi pocniturile tulburau liniştea dimineţii de vară. Între timp, ca un huruit îndepărtat se auzea dinlăuntrul casei zgomotul maşinii de cusut. Cînd avea mult de lucru, Aristiţa lucra şi duminica.

Paraschiv terminase de rînit în grajdul cailor. Acum stătea cu mîinile în buzunarele pantalonilor lui militărești, singurii pe care îi avea, răzimat de uşa grajdului şi se uita şi el spre şosea. Moromete se ridică de pe stănoagă şi intră în curte. Văzîndu-şi feciorul, se uită la el lung, în tăcere. Se uită apoi prin curte, peste grajduri, peste ulucile înnegrite şi rînjite de ploi, peste grădina goală acum de salcîmul ei falnic; umbre de îndoială şi nesiguranţă îi licăreau acum în priviri. Mototoli ziarul în pumn, se apropie de prispă, se aşeză şi oftă. Paraschiv se uita la el mereu, cu mîinile în buzunare, nemişcat şi încremenit, parcă ar fi fost totuna cu peretele de pămînt netencuit al grajdului.

— Paraschive, chemă omul cu glas tainic.

— Ce vreai? mormăi flăcăul fără să se mişte.

După cîteva clipe, simţind parcă ceva, Paraschiv se urni de lîngă perete şi se apropie încet de tatăl său. Se aşeză lîngă el pe prispă, abia privindu-l cu o uşoară urmă de interes. Moromete îl măsură de sus pînă jos, parcă nu l-ar fi cunoscut, vru să spună ceva dar se opri. Apucă ziarul de pe prispă şi încet de tot, cu migală curioasă, începu să-i rupă marginea albă. Fruntea lui bombată şi limpede era acum încreţită. Aştepta. În aşteptare, oftă din nou şi greşi ruptura ziarului. O aruncă, oftă iarăşi şi începu să rupă alta, mai încet şi mai cu grijă ca la început, cu mai atentă migală.

— Ce e, mă? îngăimă Paraschiv, moale, lipsit de chef, neînţelegînd ce aştepta tatăl său de la el.

Moromete îşi privi a doua oară fiul, de astă dată mai pieziş, mai ascuns. Nu-i răspunse. Din nou ochii îi ră-

tăciră peste curtea goală, plină de lumina fierbinte a soarelui, peste pereții netencuiți ai grajdului și peste căruța murdară de pământ pe care agentul o scosese de sub umbra salcîmului din dreptul porții. Se uită din nou la Paraschiv, dar de astă dată își reveni, nu mai vru nimic de la el, se făcu nepăsător și ceru fiului să-i dea o țigare.

Paraschiv însă nu-i dădu, înțelegînd pesemne că nu era vorba de țigare. Se sculă de lîngă tatăl său și se îndepărtă spre grădină. Își ținea și acum mîinile în buzunare și călca nepăsător. „Vreți nepăsare? parcă întreba. Și eu mă pricep la așa ceva. Sigur, acum ai vrea să ai banii lui Bălosu, parcă îi spunea el tatălui său, dar cînd eu am vrut să-i fac, ți-ai bătut joc de mine. Acuma descurcă-te!"

Amenințarea plutea asupra familiei și această amenințare ar fi trebuit să-i unească pe toți. Dar Paraschiv nu înțelegea că tatăl său nu-l chemase pentru a-l învinui de ceva.

XXV

Plecînd furios de pe podișca lui Moromete, Tudor Bălosu simți nevoia — o simțea pentru întîia oară — să se întrebe dacă ceea ce se petrecuse între el și vecinul său era din vina lui sau din vina vecinului. Nu se întîmplase încă nimic, dar avea să se întîmple, simțea că de aici înainte avea să dorească și mai mult să-l vadă pe Moromete așa cum îi țîșnise în clipa aceea dorința, adică acesta să vină la el la poartă și el, Tudor Bălosu, să-și bată joc de el și să-l umilească.

Îi povesti într-adevăr lui Victor cele întîmplate şi avu bucuria — şi întrebarea despre cine era vinovat se stinse şi ea — să-l audă pe Victor amenințînd:

— O să-i arăt eu domnului Moromete. He — rînji Victor — domnul Moromete vine în casa mea şi bea ţuică şi pe urmă se duce şi-l pune pe Dumitru lui Nae să-şi bată joc de mine! Lasă, tată, pun eu mîna pe locu ăsta de casă, nu e vorba de asta... Dar nu e întîiaşi dată cînd domnul Moromete îşi bate joc de noi! Ai răbdare!

Era întocmai cum gîndea şi Bălosu.

După ce desfăcură coşarul, se aşezară la masă grăbiţi. Vroiau să se înţeleagă cu Boţoghină chiar astăzi şi pe seară să se ducă să vorbească cu avocatul pentru contractarea vînzării. Plecară spre marginea pădurii, să mai vadă încă o dată locul lui Boţoghină. Conveniră că nu trebuie să dea mai mult de cinci mii de pogon şi se îndreptară apoi spre casa acestuia.

Omul era taman la masă cînd cei doi intrară în curtea lui şi îl strigară să iasă şi să-i apere de cîini.

Casa lui Vasile Boţoghină era aşezată la trei-patru case de fierăria lui Iocan. Avea o curte mititică în mijlocul căreia stătea căruţa omului; nu avea nici şopron, nici vreun salcîm mai umbros sub care s-o vîre. În fundul curţii se vedea un fel de gard mic din nuiele care despărţea casa şi bătătura de o grădină la fel de mică în care Vasile Boţoghină avea cîteva straturi de ceapă şi usturoi. Între grădină şi curte omul făcuse un grajd pentru cai.

— Ia vezi Irino, cine e la poartă, zise el cînd auzi cîinele hămăind.

Vasile Boţoghină avea doi copii. Pe Vatică, un băiat de vreo treisprezece ani, şi o fetiţă pe clasa a treia primară, Irina. Vasile Boţoghină se însurase din dragoste şi Anghelina, nevastă-sa, nu-i adusese ca zestre decît casa în care stăteau.

Fetița ieși pe prispă și se întoarse numaidecît îndărăt cu niște ochi parcă speriați, deși nu văzuse altceva decît doi oameni.

— Doi inși, zise ea încet, chiar șoptit, ca și cum cei de la poartă nu trebuiau să audă aceste cuvinte.

— Mă, Boțoghină, se auzi tot atunci glasul lui Tudor Bălosu.

— Ăsta e Tudor Bălosu, zise Boțoghină sculîndu-se de la masă și ieșind în prag.

— Dă, mă, în cîini, zise iar Tudor Bălosu. Ce făceai? Ești la masă?

— Hai că nu e p-aici, e dus prin grădină, intrați! răspunse omul din prag, frecîndu-și mîinile de mămăligă.

Vatică și Irina, auzindu-i pe cei doi apropiindu-se, se sculară de la masă și încercară să treacă în odaie, dar chiar atunci Tudor Bălosu și fiul său îi văzură în dreptul prispei și Victor spuse repede și tare:

— Mai bună masă! Dar stați, stați și mîncați...

— Am cam terminat cu mîncatul, zise mama copiilor, ridicîndu-se și ea de la masă.

Vasile Boțoghină stătea în prag și nu se mișca. Cei doi, văzîndu-l că nu se mișcă și nu spune nimic, se așezară pe prispa casei.

— Treceți înlăuntru, zise și Boțoghină, făcîndu-le semn cu mîna și dîndu-se la o parte din prag.

— Nu, că nu stăm mult, răspunse Tudor Bălosu așezîndu-se mai bine pe prispă. Ce mai faci, Boțoghină?

— Ce să mai fac? Dau din coadă să ies din iarnă. Am fost de dimineață și am potcovit niște cai. Începuse unul să cam șchioapăte, că nu-l potcovisem de mult...

După un timp de tăcere, fiindcă cei doi nu spuneau nimic, Boțoghină continuă:

— Am terminat și noi de sapă și așteptăm să plouă iar, să băgăm rariță în el. Mai prost cu secera, n-am

seceri. trebuie să mă duc zilele astea pe la gară să vedem cum îi fac de niște seceri...

— Pe ce clasă e, mă, fata ta? întrebă Tudor Bălosu uitîndu-se la Irina care stătea puțin pitită pe după prag și asculta.

— Spune, mă, lui nean-tău Tudor, pe ce clasă ești, zise Boțoghină întorcîndu-se spre fiică-sa.

— Sînt în clasa a treia, răspunse Irina rar, rotunjind fiecare cuvînt și aruncîndu-și privirea pieziș.

— A mea e pe-a patra, zise Tudor Bălosu ca să spună ceva.

— Ei! făcu Victor Bălosu ridicîndu-se de pe prispă și prefăcîndu-se grăbit.

— Mai stai, Victore, zise Boțoghină alb.

— Ce să mai stau! Nu mai stau, mă duc pe la ăsta al lui Voicu să mă rad.

Se făcu iarăși tăcere, Victor nu plecă. Vasile Boțoghină se întoarse în prag și vorbi:

— Vatică, ei, ai mîncat! Eu zic să te duci cu caii. Pînă te aranjezi, pînă ajungi, se duce soarele.

— Mai lasă-l să se mai odihnească, zise femeia din tindă, răsturnînd masa și deretecînd.

— Ce să se mai odihnească! Se odihnește pe cîmp. Pînă în seară se tot odihnește, că n-are altă treabă.

Vatică ieși din casă cu capul în jos și porni încet spre grajdul cailor. Era un băiat cam galben la față dar destul de înalt și de bine făcut pentru anii lui. Semăna cu tatăl său. Picioarele desculțe erau negre de soare și de pulbere. Peste mijloc cămașa îi era spumuită de jur împrejur, din cauza sforii cu care era încins. Un genunchi al izmenei era și el spumuit, celălalt era cîrpit cu un petic negru de basma, și abia îi ținea partea de izmană de la genunchi în jos. În unele locuri sfoara de cînepă cu care era încins stătea chiar pe piele. Boțoghină îl petrecu din ochi pînă ajunse în grajd și în același timp îl înjură:

— Lapădă, mă sfoara aia, raiul mă-ti de bleg, nu vezi că-ți roade pielea?

— Cum o să merg, mă, așa?! se răsti băiatul înfuriat.

El se descinse de sfoară și cămașa îi căzu ca o fustă de jur împrejur. Rupturile și pielea i se vedeau și mai rău.

— Cum să merg așa?! zise Vatică iar, uitîndu-se arțăgos la tatăl său.

— Mergi așa! Ceara mă-ti! Ce! Te vede princesa? răspunse tatăl cu glas moale. Apoi, după cîteva clipe, zise iar: Hai Vatică tată; lasă, mă, că nu ești flăcău! Uite, acum după secere am să pun pe mă-ta să-ți facă o cămașă d-aia cu piepți! Am eu grijă de tine!

— Ai tu grijă de mine! mormăi băiatul aruncîndu-se în spinarea unui cal. Haidaaa! scrîșni el lovind cu putere calul, care țîșni în aceeași clipă din loc și ieși ca un glonț pe poarta de la drum.

— Încolo, ce mai faci, Boțoghină? Am auzit că vinzi niște pămînt! „Boțoghină cică vinde niște pămînt", spunea unul mai alaltăieri, zise Tudor Bălosu în treacăt.

— Da, am spus, răspunse Boțoghină încet. Spusei și azi dimineață. Îmi trebuiesc douăzeci de mii de lei.

— Aha! făcu Tudor Bălosu, ca și cînd cine știe ce ar fi auzit. D-aia am venit să te întreb. Noroc că am niște gologani... Altfel!...

— Irino, ia du-te încolo pe la fete, hai! zise Boțoghină uitîndu-se la fiica lui și făcîndu-i semn aspru cu capul să plece.

Fără nici un chef, fetița se deslipi de lîngă prag și o luă spre poartă. Spre deosebire de fratele ei, Irina arăta mult mai mică decît trebuia să fie față de cei zece ani pe care îi împlinise. În schimb, părea mai sănătoasă decît el. Picioarele ei micuțe erau curate, și la chip amintea de frumusețea oacheșă a mamei. Într-o

zi de iarnă, tatăl ei, răsfoind o carte de geografie, se oprise la o poză şi începuse să rîdă. „Uite-o pe Irina", spusese el, arătîndu-le la toţi o mică chinezoaică de pe pagina cărţii. Fetiţa îşi lăsase buza în jos şi începuse să plîngă. Semăna într-adevăr cu poza din carte, cu umărul stîng ridicat puţin mai sus decît cel drept, neagră la faţă, cu umerii obrajilor înalţi şi apropiaţi de frunte. După cîţiva ani se schimbase însă cu totul; liniile feţei căutau mereu asemănarea şi frumuseţea mamei. Numai umărul ridicat rămăsese ca şi înainte, lucru care o făcea să pară cu gîtul strîmb.

— Dau jumătate din lot, zise Vasile Boţoghină încet, cînd fetiţa se îndepărta.

— Aha! făcu Tudor Bălosu nepăsător. E bine să se caute omul. Pămîntul poţi să-l pui la loc, dar viaţa... Mă, Boţoghină, tu ştii că am venit la tine şi anul trecut. Mă gîndeam să vînd toate oile, să mai pun ceva şi să cumpăr două vaci, tinere, de lapte. Ţi-am spus de atunci că ţi-aş fi cumpărat un pogon, două pentru trifoişte, alea de pe lîngă pădure şi gîrlă. Acum e altă socoteală. Ei, cu cît dai pogonul?

Victor Bălosu se uită uimit la tatăl său cînd îl auzi spunînd că nu-l interesează pămîntul de lîngă gîrlă. Tocmai că despre acele pogoane vorbiseră amîndoi cu cîtva timp mai înainte.

— Păi cu cît să-l dau?! Atît e preţul! Şapte mii!

— Aha, îngînă celălalt. De unde e preţul ăsta?

— Cum de unde e? Ăsta e preţul pămîntului!

Tudor Bălosu se uită nepăsător prin vîrful salcîmilor.

— Bine, Boţoghină, zise el după un timp. Încolo, ce mai faci? Ai terminat de sapă?

— Mai am niţel... Numai că e cam prost cu rariţa. Trebuie să mă duc pe la fierarul ăsta să-i ascută limba, că nu ştiu în ce s-a înfipt cînd spărgeam pămîntul cu ea şi i-a plesnit buza...

— Aha! Bine, mă! îngînă Tudor Bălosu ridicîndu-se. Ce faci după prînz? Vii devale? Vin p-acolo să mai stăm pe vorbă.

Vasile Boţoghină nu răspunse decît tîrziu. Felul nepăsător al celui care vroia să cumpere îl neliniştea. Tudor Bălosu nu părea hotărît să sfîrşească repede socoteala, aşa cum ar fi vrut Boţoghină.

— Ascultă, nea Tudore, vreai să cumperi pămînt? întrebă Boţoghină nemulţumit.

— Dar nu ţi-am spus? răspunse Bălosu din mers, fără să se întoarcă, îndreptîndu-se agale şi nepăsător spre poarta de la drum.

Boţoghină îl privi din urmă şi o clipă se opri uitîndu-se cu ură în ceafa albă, nearsă de soare a lui Bălosu. Clipa aceasta cît şi privirea ascuţită a celui din spate îl făcu pe Bălosu să se oprească şi să se întoarcă pe jumătate spre Boţoghină.

— N-auzi, mă, ne întîlnim devale! Boţoghină! Ce treabă ai?!

Fiecare cuvînt scos de cei trei oameni scîrţîia, nu se lipea de celălalt, nimerea alături, nu se putea rotunji şi încălzi, atît Boţoghină cît şi Bălosu se uitau în lături, întorceau capetele în altă parte cînd unul din ei deschidea gura.

— Poate că nea Vasile o fi vrînd să aranjezi acum, tată, zise Victor Bălosu, oprindu-se şi el şi întorcîndu-se pe jumătate spre Boţoghină.

— Păi ce să aranjez, mă?! Ce să aranjez? Nu tot trebuie să vorbim cu Voicu Dobrescu să ne facă vînzarea la ocol? D-aia ziceam să vină devale!

Atunci se auzi un glas aprig din tindă:

— Haide, Vasile, ce tot ţii oamenii de vorbă; fă aşa cum te-ai înţeles, nu mai tot ţine oamenii!

Cei doi deschiseră poarta de la drum şi ieşiră. Vasile Boţoghină se întoarse în tindă şi se aşeză pe prag, încreţit la faţă.

XXVI

Femeia terminase de strîns masa şi se ştergea pe faţă de sudoare cu o treanţă nu prea curată. Cînd îl văzu pe bărbat aşezîndu-se, încremeni cu treanţa pe un obraz, în timp ce cu o mînă îşi vîra sub basma şuviţele de păr care îi acopereau urechile. După aproape cincisprezece ani de la măritiş, nevasta lui Boţoghină nu mai păstra din frumuseţea ei de atunci decît gura şi ochii. Avea obrajii subţiri şi înăspriţi, iar fruntea parcă i se îngustase. Semăna cu o ţigancă pribeagă, cu faţa arsă de vînturi şi ploi, înnegrită şi îmbătrînită înainte de timp. Numai cînd stătea liniştită, fără să vorbească sau să se uite undeva, abia atunci liniile gurii se rotunjeau ca un desen luminos şi împrăştiau de pe chipul ei asprimea şi urmele anilor. Cît vorbea sau se uita undeva şi vedea ceva de făcut, trăsăturile rotunde şi liniştite ale buzelor se stricau, lumina ochilor se întuneca.

— Vasile, mie de ce nu mi-ai spus nimic de pămînt? Cum o să vinzi pămîntul?! Copiii ce au să facă fără pămînt? Îi arunci pe drumuri, ce faci cu ei?

Vasile Boţoghină se uită la femeie lung şi după cîteva clipe şopti uimit:

— Cum nu ţi-am spus de pămînt! Nu ţi-am spus că-mi trebuiesc douăzeci de mii de lei?

— Ei şi dacă îţi trebuiesc douăzeci de mii de lei, trebuie să vinzi din pămînt? întrebă Anghelina cu un glas în care uimirea şi îndărătnicia abia erau stăpînite.

Omul încercă să-i prindă privirea, să-şi dea seama ce vrea să spună, dar Anghelina stătea ţeapănă în mijlocul tindei, cu treanţa murdară în mînă şi cu pleoapele şi trăsăturile feţei încordate şi lăsate în jos. Se vedea din înfăţişarea ei că nu se gîndise nici o clipă

că pentru douăzeci de mii de lei trebuie vîndut din pămînt. Neînțelegerea aceasta îl turbură pe bărbat:

— Dar ce-ai vrea tu să fac, de unde să iau douăzeci de mii de lei? Ce să vînd? Dacă aș putea să mă vînd pe mine m-aș vinde, dar cine mă cumpără? zise el stăpînindu-se, încercînd să-și ascundă turburarea, vorbind liniștit, cu glasul limpede.

— Da, și noi ce ne facem? întrebă femeia, desbrobodindu-se cu o mișcare aprigă.

— Păi așa întreabă, nu te repezi că de ce nu ți-am spus... Om vedea noi; un an de zile pînă mă fac eu sănătos, n-o să murim!

— Păi dar, te repezi la pămînt, ce-ți pasă ție! Ai uitat că ai doi copii care umblă cu spinarea goală. De doi ani de zile de cînd umblu cu o singură fustă pe mine... Să ieși și tu pînă la poartă, nu poți să te duci, că rîde lumea de tine! Tot timpul cu gura-căscată; una-două, la munte, una-două aoleo să facem bani, aoleo că ăla se duce după porci, o viață întreagă ai alergat ca un besmetic și cînd veneai cu banu, hop cu el în buzunarul percitorului... Și-ți spuneam: „Măăă, nu vezi că degeaba alergi? Ai șase pogoane de pămînt, fă cum a făcut ăla și ăla, vinde și scapă de percitor și pe urmă dacă poți să mai faci, mai pui la loc...“ „Nuuu! Taci tu-ți raiul mă-ti! Taci, ceara mă-ti!“ Acu vii la vorba mea și nu mi-e de mine că mă lași despuiată, dar te-ai apucat să faci copii!

— Și tu ce vrei să fac acuma? întrebă omul uitîndu-se ascuțit la femeie.

— S-a mai îmbolnăvit lumea și nu și-a vîndut pămîntul. A stat omul acasă, a mai mîncat un ou, a mai tăiat un pui și dacă a avut zile, a trăit!

— Da, las' că știu eu!... Tot așa s-a uitat și alde Florea lui Gogoașă la pămînt. „Eu, mă? striga. Decît să ajung ca alde Țugurlan fără pămînt și să rîdă lumea

de mine, mai bine la cimitir." Pe urmă se ruga de muiere să-i bage pumnii pe beregăţi...

Anghelina se îmbrobodise strîns şi se aşezase pe pragul prispei. Gura ei frumoasă era încleştată aprig. Stătea cu gîtul înţepenit şi se ferea să-şi privească bărbatul. Vasile Boţoghină simţea cum nevasta lui se stăpîneşte să nu ţipe.

— Eu îţi spun una şi tu îmi dai zor cu Florea lui Gogoaşă.

— Păi tu ai uitat, fa, ce-a păţit Maria lui Turcin astă-toamnă? Vreai să mă duci la cimitir? întrebă omul plin de mînie. Cu ce mă duci, fa, la cimitir? Nu tot trebuie să vinzi?

— Vorbeşti parcă ai fi proasta în tîrg, răspunse Anghelina fără milă. Mai bine nu m-ai fi luat, dacă n-ai fost în stare de-o casă! Parcă am fost din alea care să-ţi puie sula în coastă să-i cumperi marchizet şi pantofi de lac. Toate iernile cu gura căscată pe la munte şi nemîncat şi nedormit. Cum să nu te îmbolnăveşti? N-am să uit pîn-oi muri iarna de-acu trei ani, cînd ai pus porcu în căruţă şi te-ai dus de l-ai dat! Ce-ai făcut? Ce-ai făcut?!! Stăteai cu banii doldora şi cînd venea ăla, *fonciirea, fonciirea,* te uitai ca blegu, nu puteai să-l dai afară pe poartă. Ai lui Moromete nu plătesc cu anii şi trăiesc şi nici pămînt n-au vîndut...

— Fă, tu nu vrei să taci o dată din gură? strigă omul nestăpînit.Cînd ţi-oi da una acuma îţi mut fălcile în partea ailaltă. Ce-ai fi vrut să fac, fa, ce-ai fi vrut să fac? Să-l las să-mi ia ţoalele şi brişca din bătătură?

— Să nu te fi îmbolnăvit, să fi vîndut din pămînt şi să nu fi alergat ca bezmeticu toată iarna. Acum erai sănătos şi n-ai fi avut nevoie să vinzi patru pogoane. Aşa a făcut toată lumea.

— Aşa a făcut toată lumea?! Ai uitat, fa? Tîmpito! (Că mai bine nu ţi-aş mai zice.) Cu ce-am cumpărat

în vara aia plugul și rariță? Că doar nu mă duceam la munte ca Bălosu, să mă îmbogățesc!

— Da, te-ai repezit să cumperi plug nou, în loc să mai aștepți cum au făcut unii, și au luat cînd se mai ieftinise...

— Și cu ce aram, fa, că-ți dau una acuma?! Cu ce aram?

— Da' lumea ailaltă cu ce ara?

— Care lumea ailaltă? Care lumea ailaltă, fa, prăpădito?! Lumea ailaltă! Care n-a cumpărat, a avut de bine de rău un plug vechi. De unde era să iau eu un plug vechi? Tu nu vezi, fa, că ești proastă de dai în gropi? Și acuma ce vrei? Ți-e frică de pămînt? Tu auzi, fa? Uită-te la mine, n-auzi, Anghelino! Al dracului să fiu dacă dau o brazdă. Am să stau aici pînă o să cad pe brînci și atunci să vedem ce-ai să te faci. Să vedem cum ai s-o duci. Eu mă duc la cimitir, m-am săturat de atîta alergătură, dar să vedem ce-ai să faci tu! Cum ai să trăiești tu, singură. Să te văd! Atunci să vedem ce ai să faci!

Omul tăcu, zvîrli cu unghia piciorului o fărîmă de mămăligă storcoșită alături de el și după un timp începu din nou:

— Că de ce am muncit și am alergat! Ce-ai fi vrut să fac? Să stau de pomană și să înjur ca alde Țugurlan? Am muncit cît am putut. N-oi mai putea munci, la cimitir e loc destul! Mă duc acolo și mă odihnesc și să te văd pe tine ce-ai să faci! Că dacă muncești, e rău, dacă nu muncești, e mai rău!

— Vezi că ai luat-o pe urmele Mariei lui Turcin, mîrîi femeia. Maria lui Turcin vorbea tot așa: „Eu o să mor și o să mă odihnesc la cimitir, dar să vedem ce-o să facă Turcin fără mine".

Vasile Boțoghină, al cărui glas se tot înmuiase pînă acum, ridică fruntea atins și mîrîi și el (asemănarea cu Maria lui Turcin îl scosese din sărite):

— Cînd ţi-oi da una, Anghelino !... De ce am luat-o pe urmele Mariei lui Turcin ? Păi bine o să fie de tine, raiul mă-ti, cînd ai să rămîi singură ? !

— Ce tot dai zor cu cimitirul ? strigă Anghelina înfuriată. Una-două, la cimitir ! Mă duc la cimitir ! Du-te la cimitir, dacă nu mai eşti în stare să trăieşti !

Uimit de glasul tăios al nevestei, omul rămase cu ochii holbaţi la ea, neştiind ce să răspundă. Stătea moleşit pe prag şi răsufla încet. Vru să mai spună ceva, dar simţi zădărnicia vorbelor şi tot atunci o linişte adîncă îl atinse ca ceva răcoritor şi în acelaşi timp deznădăjduit. Această nemişcare a omului o înfurie şi mai rău pe femeie :

— Se duce la cimitir ! Mare brînză că te duci la cimitir ! Nu striga tot aşa Maria lui Turcin ? „Să vedem ce-o să facă“...

Repetarea acestor cuvinte groaznice turbură pacea omului într-o clipă şi el n-o lăsă să termine ; sări drept în picioare şi fără să mai facă vreun pas se îndoi ca o prăjină şi o plesni pe femeie peste cap cu toată puterea. El făcu setos ha şi se lăsă tremurînd pe pragul lui, roşu la faţă :

— Raiul mă-ti, nu vreai să taci din gură ?!...

Anghelina se înghemui lîngă tocul uşii şi nu mai suflă. După un timp ea ridică ochii şi se uită cu ură la bărbat.

— Nu-ţi vine neam să taci, lovi-te-ar buba, mormăi omul răcorit. Parcă ai fi Guica lui Moromete ! Ce vreai, fa, ai ? Ce te-a apucat ? Eu spun că să vînd, să scap de belea, ea că nu, că ce-au să facă copiii ! Eu spun că n-am să vînd, ea că am luat-o pe urmele... Ni aşa, ni aşa ! Atunci ce vreai, fa ? Eşti nebună ? Spune ce vreai ? Vorbeşte ! Ai amuţit ? Spune, fa, n-auzi, ce-ai vrea tu ? Ai surzit ?

Femeia tăcea înghemuită în colţul pragului, cu faţa ca de piatră, şi nu se vedea că are de gînd să mai

scoată vreun cuvînt, lucru care îl stîrnea acum pe bărbat din ce în ce mai mult.

— Fă, tu n-auzi ce spun eu? Vorbeşte să auz ce vrei tu. Cam ce te taie pe tine ţeasta. Că de vîndut cînd veni vorba o luaşi de la moş Adam, că de ce-am plătit fonciirea, că de ce-am cumpărat plug... Da, aşa o fi! Nu e bine să dau din pămînt, rămîn copiii pe drumuri... Bine, nu mai vînd, vorba ta, dacă am zile scap! Păi nici aşa nu taci din gură! Ce vreai tu să fac? Spune! Ori acum ţi-a luat moartea glasul, prăpădito! Mă faci să mai dau şi în tine, parcă nu-ţi ajunge că ai ajuns ca o lăiaţă! Ce să-ţi fac eu? Că ai văzut şi tu cum am muncit! Nu mai bîzîi degeaba, că nu te-am omorît! De ani de zile nu ne-am mai certat şi taman acuma te găsişi, cînd... Fă, tu n-auzi să nu mai plîngi degeaba? Lasă. Sînt alţii care au ajuns mai rău ca pe vremea ciocoilor. O să mă fac sănătos şi atunci o să ştim ce să facem! Fă, tu n-auzi că vine Irina şi să nu mai plîngi?

Poarta de la drum zdrăngăni şi fetiţa, cu umărul ei puţin ridicat, se apropie în goană pe prispa casei.

— Mamă, ieşi afară! strigă ea îmbujorată de bucurie. Hai că vin călusarii; s-au oprit la Iocan şi joacă acolo...

XXVII

Între prînz şi seară, Birică se îmbrăcă de horă şi se duse să-l întîlnească pe Nilă al lui Moromete.

Înainte de asta însă, se petrecu acasă între el şi ai lui ceva neobişnuit.

De obicei, duminica după-amiază cînd se îmbrăca să se ducă în sat, aproape toată familia lua parte

la plecarea lui. Nu se știe cînd și în ce fel se stabilise în familie că decît să iasă toți în lume și să se facă de rîs că sînt rău îmbrăcați, mai bine să iasă unul — bine îmbrăcat — iar ceilalți să stea și să nu se ducă nicăieri.

Birică îndura rău situația lui de flăcău mai mare între frați, deoarece toți îl așteptau să se însoare. Nimeni nu suflase niciodată nici un cuvînt despre acest lucru, dar seara, cînd Birică se întorcea și le găsea în dosul porții pe cele două surori, înțelegea că ele au stat acolo tot timpul și că nimic altceva n-au făcut decît să stea și să se tot uite peste gard cum se scurg spre horă fetele de seama lor. Totuși Birică avea niște surori vesele și răbdătoare. Sufereau nițel duminica și apoi uitau.

Cît fusese militar, ele avuseră grijă să-l facă să nu simtă așa de mult asprimea cazărmii; îi trimiteau mănuși și ciorapi, îi scriau des, îi spuneau „ale tale surori Ileana și Gheorghița și părinți și frați care te dorim în tot momentul"...

Dar ele nu se schimbară nici după ce se făcură mai mari, adică nici după ce Birică se întoarse din armată și le găsi gata să iasă în lume. În multe familii ieșirea în lume dădea naștere la certuri cumplite, dar surorile lui Birică păreau să fi descoperit ele ceva deosebit... Erau foarte vesele și îl găteau pe fratele lor cu haz mare — numai ele știau de ce rîdeau — îi călcau hainele, îi periau ghetele și aproape de fiecare dată îi făcea în necaz că nu știe să ia *batiștoare* de la fete.

Cu timpul însă veselia surorilor începu să-l turbure pe Birică. Surorile se lăsau pe ele la o parte pînă într-atît încît cu adevărat nu puteau ieși nici măcar pînă la poartă; aceeași fustă veche, aceeași bluză arsă de soare și cîrpită. „Nene — spuneau ele — ce zici de mătasea asta? Să-ți facem din ea niște piepți la că-

mașă, că nouă tot nu ne-ajunge!“ Sau: „Nene, din lîna asta să-ți facem mai bine o flanelă!“...

Mai bine!

Cînd le auzea așa, lui Birică îi venea să plece din sat, să se ducă nu se știe unde, să muncească nebunește cîțiva ani și să se întoarcă plin de haine și de lucruri frumoase pentru surorile lui. Ținea la ele cu o durere pe care cu greu și-o ascundea prin cuvinte aspre, gonindu-le de la muncă, muncind el mai mult, sau ridicîndu-se supărat de la masă și lăsînd pentru ele bucățica mai bună.

Astăzi însă, în timp ce se îmbrăca, băgă de seamă că ele lipseau și nici frate-său nu era acolo. Numai cei doi gemeni mai mici stăteau pe pat și se uitau cu ochii strălucitori la cămașa lui cu piepți de mătase, gata să sară să-i aducă apă să se spele, să-i țină oglinda sau cureaua să dea briciul pe ea.

Birică era tăcut și galben la față. Tocmai se încălțase și își trăsese pantalonii, cînd mama lui intră în odaie.

— Birică — spuse ea — fetele și tat-tău sînt supărați pe tine. Aseară și azi noapte n-ai dormit și n-ai mîncat nimic... Noi n-am vrut să-ți spunem, dar ce cauți tu la aia a lui Bălosu? Noi am zis de la început că n-o să iasă bine, că n-o să vrea Polina să vie în casa asta cu atîția frați... Maică, Birică — și deodată mama, văzînd chipul palid al feciorului, izbucni în plîns — las-o, maică, nu te mai duce... Însoară-te cu o fată pe potriva ta... Ai să găsești tu o creștină...

Mama nu mai putu vorbi și ieși din odaie. Intrară fetele.

— Ce e, Birică, fir-ar a morții de minte pe care o ai tu! spuse cea mare mînioasă și jignită. D-aia muncim noi și ne căznim, să te vedem pe tine strigînd pe la porțile lui Bălosu? Ce-ai avut aseară de-ai stri-

gat şi-ai înjurat ca un ţigan? Numai asta n-aş fi crezut-o, să ne faci de rîsul lumii!

— Parcă nu mai sînt alte fete! spuse şi cea mică, roşie de necaz.

Între timp intră şi tatăl şi se făcu o clipă linişte. Văzînd că tatăl nu zice nimic, fata cea mare înţelese că poate vorbi ea mai departe.

— Nu e vorba că nu mai sînt fete! spuse ea răzimîndu-se de marginea patului şi vorbind cu pleoapele peste ochi. Nu e vorba de asta. Avea o expresie înţepenită şi parcă spunea ceva învăţat pe dinafară. Acest ceva însă era deosebit de necruţător şi toată lumea — chiar şi Birică — o asculta în linişte şi tăcere, aşa cum în linişte şi tăcere se ascultă ploaia sau vîntul. Aia care e, să fie! reluă ea după o clipă. Dar dacă nu e, ia-ţi gîndul şi vezi-ţi de treabă, că d-aia eşti flăcău! Muncim cu toţii aici ca să trăim cum e bine, să nu zică lumea că alergi după ea din pricina pămîntului.

— Aşa zice lumea! spuse tatăl cu un glas limpede, uitîndu-se o clipă neclintit la feciorul său.

— Dar nu e vorba numai de lume! continuă fata după ce tatăl îşi termină uitătura sa. Fiindcă dacă Polinei îi place, dă-o morţii de lume, n-o să te apuci să laşi pe cine îţi place din pricina lumii! Dar ai umblat destul după ea, reluă fata cu un glas mai înalt şi mai aspru şi mai îndîrjit, şi nu mai spuse nimic, încheie aici.

— Să mai umble şi ea după tine, dacă îi place, spuse cea mică, ambiţioasă, dar mama se răsti acum la amîndouă fetele:

— Ho, ajunge! Nu vă e ruşine? E frate-tău mai mare!...

Îi părea rău. Asemenea lucruri erau neobişnuite la ei. Era neobişnuit să se amintească de ce o anumită faptă era bună sau rea; aceasta trebuia să se ştie.

Dar tatăl socoti că dacă acest lucru s-a petrecut, atunci să se meargă pînă la capăt.

— O fi el mai mare, dar a făcut armata degeaba. Un flăcău...

Dar mama socoti totuşi că era destul.

— Ho! Ajunge şi tu! îl întrerupse ea. E flăcău, ştie el ce face.

— Ce mai la deal şi la vale, ţinu totuşi să încheie tatăl. Birică! îl strigă el pe fecior.

— Ce vrei?

— Tu vezi cum trăim noi?

— Văd.

— Uită-te la fetele astea.

Dar Birică n-avea nevoie să se uite. Fetele totuşi se lăsară parcă văzute, rămaseră neclintite una lîngă alta, desculţe cum erau, cu fustele şi bluzele lor care nu mai aveau culoare, cu braţele puternice, arse de soare, strînse la piept; stăteau astfel cu pleoapele peste ochi şi arătau nespus de mîndre şi de frumoase. „Astea sîntem, păreau să spună. Sărace şi curate; şi niciodată n-o să murim după vreunul fiindcă ar avea pămînt. Cui îi place! sfidau ele parcă nişte flăcăi închipuiţi. Şi să ştiţi voi că nu puţini vor fi flăcăii care să alerge după noi cînd o să ieşim în lume."

— Vorbiţi degeaba, spuse Birică posomorît. Nu eu am alergat după ea. Se gîndi o clipă şi continuă: Aseară n-am ştiut, că nu m-aş fi dus... A ieşit Tudor Bălosu şi m-a înjurat!

— Bine ţi-a făcut! afirmă tatăl, dar săriră cu gura pe el să tacă. Birică continuă:

— De ce să mă înjure?! L-am înjurat şi eu.

Încheie astfel şi nimeni nu mai zise nimic. Birică se întoarse la oglindă, să termine cu îmbrăcatul. Acum, surorile rămaseră să-l petreacă. Cea mică îi peria haina în timp ce cealaltă căuta ceva în chiciţa lăzii.

— Na, dă cu astea, spuse ea punîndu-i înainte o cutie mică de cremă şi o sticluţă cu parfum făcut de ea în casă din levănţică şi alcool.

Birică îşi puse cravata, sora cea mică îi ţinu haina, se pieptănă şi se parfumă, după care ieşi pe poartă petrecut de privirile familiei şi ale vecinilor. Costumul negru şi cravata nu-i stătea rău, spre deosebire de alţi flăcăi pe care hainele orăşeneşti îi făceau de nerecunoscut.

XXVIII

În drum spre Moromeţi Birică se luptă din răsputeri să alunge supărarea pe care i-o pricinuise tatăl său. Acesta îi vorbise ca şi cînd el, Birică, ar fi uitat vreo clipă felul cum trăiesc ei. Ce-a vrut să spună? Că surorile lui... Era de neînţeles! Doar ştia că trebuie să se însoare cît de curînd, să lase drum surorilor, ştia totul, ce rost avea să-i reamintească?!...

Avînd o stare turbure de nemulţumire şi ură împotriva nu se ştie cui şi de pornire necruţătoare contra Polinei care îl zăpăcise cu dragostea ei, Birică ajunse pe ocolite în fundul grădinii Moromeţilor — nu vroia să fie văzut de ai lui Bălosu — îl strigă pe Nilă printr-un şuierat scurt şi se aşeză să-l aştepte. Era hotărît s-o vadă acolo pe Polina cu orice preţ şi dacă s-o putea, să-i ardă cîteva... Gîndea că ea nu se purtase cinstit...

— Tu eşti, Birică?

— Nilă, hai că vreau să vorbesc ceva cu tine, spuse Birică în şoaptă groasă.

Nilă se aşeză greoi şi nu mai zise nimic. Se vedea după faţa lui că bănuieşte despre ce e vorba. Birică nu mai zise nici el nimic.

Stăteau sub un dud bătrîn şi tăceau. Nilă se gîndea şi Birică aştepta. Deasupra lor cîteva păsărici se certau pe o cracă şi ţopăiau cu picioruşele lor subţiri ca firul de iarbă. Era cald şi linişte, în aer nu se simţea nici o adiere. Pe o cracă mărginaşă cîteva frunze late ale dudului începură să pîlpîie slab, dar obosite se stinseră în nemişcare. Peste sat zgomotele erau parcă înăbuşite chiar de la început, parcă se dormea în aer.

Obosit şi parcă mîhnit, Nilă se uită ţintă la prietenul său.

— Vreai să vorbeşti cu Polina?... Să-i spun Titei s-o cheme?...

— Spune-i!

Nilă se ridică ceva mai vioi şi vru să se îndepărteze, dar Birică îl opri:

— Nilă, şopti el mohorît. Adu şi o măciucă... Nilă se posomorî, nu înţelese dintr-o dată, apoi se împotrivi slab:

— Lasă, mă, ţi-e frică de Victor?

— Nu, dar s-o am aici! mai spuse Birică.

Nilă se întoarse cu Tita, care şi ea înţelese cînd îl văzu pe Birică lungit sub dud. Dar parcă nu vroia să se ducă.

— Vreai să vorbeşti cu Polina? întrebă ea. Arătă supărată. Să-i ia moartea cu neamul lor! spuse ea aşezîndu-se. Nu ştiu cum o fi Polina, dar Victor, mă gîndesc ce proastă am fost! Guica mă făcea de rîs că aş vrea eu să mă mărit cu Victor! Şi Victor sta acilea şi nu zicea nimic... Nu mă duc eu la gardul lor! mai spuse Tita furioasă. O să creadă că strig să mă vadă el.

— Lasă, Tito! Du-te! şopti Nilă.

— Nu mă duc. O s-o trimet pe Ilinca! răspunse Tita şi vru să se ridice, dar taman atunci Ilinca o strigă din curte şi apoi glasul ei se apropie de grădină şi o strigă iar:

— Tito, unde eşti? Hai că trec căluşarii!

Se auzea într-adevăr în liniştea satului cum se apropie cîntecul lăutarilor. Birică, Nilă şi Tita ascultară. Deodată se auzi strigătul prelung al mutului, urmat de ţipetele ascuţite ale muierilor şi fetelor.

— Abreaaaaaau!...

Tita se ridică, Nilă vru să se ridice şi el, dar se uită la prietenul său:

— Hai să vedem căluşarii!

— Dă-i dracului de căluşari că-i vedem noi pe urmă... Te găteşti şi mergem pe urmă după căluşari! răspunse Birică.

— Hai, Tito, du-te o dată şi spune-i Ilinchii, dacă tu zici că nu te duci! se supără Nilă.

Tita plecă, dar Ilinca întîrzia să se arate. Căluşarii se opriseră undeva foarte aproape şi ţipetele de spaimă vesele ale muierilor şi fetelor nu mai conteneau.

— Ia hai, mă, pînă la drum, să vedem unde joacă! nu-şi putu stăpîni Nilă nerăbdarea.

Se ridicară şi se întîlniră cu Ilinca. Venea fuga să le spună că n-o poate chema pe Polina fiindcă s-au oprit căluşarii la ei, şi Polina e în casă, se găteşte.

— Hai acolo! se hotărî Birică.

Lumea umplea toată curtea lui Bălosu. Nu era loc şi năvăleau pe prispă şi în grădină, în spatele casei Moromeţilor. Copiii căţăraţi pe garduri urmăreau mutul, gata să ţipe şi s-o ia la goană. Bălosu deschisese poarta spre şosea şi cu toate că împrejurimile casei erau înţesate, cea mai mare parte din lume rămăsese afară.

Birică şi Nilă se înghesuiră prin grădină să ajungă mai aproape. Birică îi spuse Ilinchii să se strecoare ea pînă lîngă prispă şi cînd o ieşi Polina să-i spună să vină după căluş sub dudul din fundul grădinii. El căuta totuşi să se apropie de căluşari, s-o vadă pe Po-

lina cînd o ieşi. Avu noroc cu mutul, care se repezi în mulţime urlînd şi lovind cu sabia lui roşie să facă loc căluşarilor. Ţinu piept năvalei înapoi şi se împinse aproape de tot fără să ia în seamă lovitura pe care o primi de la mutul furios.

Tocmai se începea vestitul joc şi căluşarii se strigau unul pe altul să se adune: hăp! hăp! hăp! Se aliniară în mijlocul bătăturii cu faţa spre pridvorul lui Bălosu şi îl aşteptară pe mut să dea semnalul.

Tudor Bălosu cu muierea şi cu Victor ieşiseră în pridvor. Victor stătea în picioare; îmbrăcat într-un costum gri, cu cravată în dungi roşii la cămaşă galbenă de mătase, cu capul gol şi pieptănat lins. Arăta cam spălăcit la faţă, dar era distins îmbrăcat şi ţeapăn. Tudor Bălosu şi muierea, gătiţi şi ei de sărbătoare — Tudor Bălosu purta vestă neagră peste cămaşă albă cu mîneci bogate, Aristiţa rochie de catifea albastră — stăteau pe scaun avîndu-l pe Victor între ei. Nu oricine putea primi căluşul care ţinea mai bine de un ceas, şi felul cum stătea Victor în picioare şi se uita în jos la mulţime dădea de înţeles tocmai acest lucru.

— Mă, şeful ăla al căluşarilor! strigă el şi cînd acesta se apropie de Victor, Victor îi spuse: „Jucaţi căluşul întreg! lucru care plăcu la toată lumea, fiindcă numai la Aristide şi la cîţiva din sat se juca în întregime acest joc rar. Aristiţa Bălosu părea mai retrasă şi mai puţin mîndră, şi se uita din cînd în cînd spre tindă aşteptînd-o pesemne pe Polina care întîrzia.

— Mutule! strigă şeful căluşarilor spre mut. Mă, Abreau, treci încoace!

Mormăind, Abreau se apropie cu oala în mînă şi se opri în faţa căluşarilor aliniaţi.

Nu era mut şi nu-l chema Abreau, îl chema Costică Giugudel şi rostul lui ca „mut“ în jocul căluşarilor părea să fie al unui regizor sau director de scenă. În

timpul jocului lovea groaznic cu sabia călușarii care oboseau sau jucau prost, iar călușarii erau legați prin jurămînt să nu se supere și să nu întoarcă loviturile ci doar să se apere cu frumoasele lor ciomege la care aveau legați clopoței. Călușul ținea trei zile, de Rusalii, și istovea cumplit pe călușari, căci era un joc cu atît mai frumos cu cît ritmul său ajungea mai încordat și mai intens.

Cînd speria și stropea cu ouă clocite muierile și copiii, mutul mormăia ca un urs sau urla ca un taur : aabreau ! Purta o fustă murdară și zdrențuită sub care ținea ascuns falusul de lemn. Era boroșcoit pe mîini și pe față cu roșu și arăta înspăimîntător.

Abreau se grăbi să facă așa-numita numărătoare, trecînd de la un călușar la altul și mormăind nu se știe ce în dreptul vreunuia pe care îl știa mai slab. Se trase înapoi și se stropși la ei poruncitor :

— Hăp-șa !

— Hăp-șa ! răspunse șeful călușarilor care apoi își întoarse fața de la mut și porni la pas, în tactul muzicii, ocolind în cerc cu jucătorii în urma lui. Toți aveau clopoței la picioare, la ciomege și la fes, betelii și caftane roșii. Erau oameni din sat, dar erau de nerecunoscut, arătau deosebit de frumoși în această îmbrăcăminte a lor. Jocul lor stîrnea în sat o încîntare aproape fără margini ; era singurul joc care avea rigoarea lui veche : nu se putea juca decît în formație, în costume, cu mut și cu încă ceva care era greu de găsit și de păstrat și anume un conducător neobosit și mai bun decît toți ceilalți care „să știe călușul", adică să țină minte numărul și ordinea figurilor de joc. La a patra măsură șeful întorcea fața spre jucători și striga chemarea : hăp-șa ! la care ceilalți, la măsura următoare, răspundeau în același fel. Din ce în ce însă chemarea șefului se lungea ca o rugăminte și în același

timp ca o poruncă, pînă ce, deodată el se întoarse cu totul spre jucători, ridică ciomagul deasupra capului și strigă aspru :

— Hăp-șa !

— Hăp-șa ! i se răspunse și intrară în plin căluș, șeful jucînd în fața lor, mergînd de-a-ndărătelea și strigînd mereu, în tactul trepidant al muzicii, aceeași chemare.

— Abreaaau ! izbucni mutul și se repezi cu sabia roșie în mulțime, care la vederea lui se năpusti îndărăt cu strigăte sălbatice de veselie și spaimă. Mutul scoase falusul de lemn și gonind și mormăind bestial de-a lungul cercului din jurul călușarilor începu să toarne peste el lapte și ouă.

Fără să se fi uitat spre pridvor, Birică simți că Polina a ieșit din casă și întoarse capul într-acolo luptîndu-se cu mulțimea care îl înghesuia. O văzu pe Ilinca apropiindu-se. Polina stătea în spatele maică-si, în picioare, cu brațele strînse la piept. Văzînd-o, Birică uită pentru o clipă totul și înverșunarea se topi în el ca și cînd n-ar fi fost. Ea arăta veselă și liniștită și cînd Ilinca lui Moromete se apropie și îi șopti la ureche, Polina dădu din cap că a înțeles și continuă să rămînă veselă, cu fața spre călușari.

Buimac, neînțelegînd, flăcăul nu mai putu sta la călușari și se retrase spre grădină. Se duse sub dudul Morometilor și se întinse în iarbă cu fața în jos. Stătu acolo singur, așteptînd spargerea călușului care părea să nu se mai termine. Strigătele animalice ale lui Abreau, țipetele și rîsetele ascuțite spintecau aerul pînă departe iar printre ele, neîncetat, ritmul clopoțeilor, chemarea încordată a călușarilor, hăp-șa ! uneori istovită și lungă, hăp-șa și mereu în tactul rigid și intens al viorilor. Cînd în sfîrșit muzica încetă și se auziră strigătele de astă dată răzlețite, hăp ! hăp ! Bi-

rică sări în picioare. Viorile însă începură din nou. Uitase că după căluş flăcăii şi fetele jucau şi ei horele lor mai domoale.

Se întinse la loc în iarbă din nou mohorît şi înverşunat, dar deodată tresări: Polina deschidea poarta grădinii şi se apropia. Nu mai arăta veselă, dar nici nu se putea spune că ar fi îngrijorată de ceva. Se apropie totuşi cu sfială de flăcău şi cînd se opri îi dădu bună ziua.

— Bună ziua, Birică! îi spuse şi avu o sticlire ciudată în ochi, cînd îl văzu cum arăta şi cum stătea întins în iarbă.

Birică se ridică încet şi se dădu după copac. Polina veni după el. Se uita la el drept, cam de sus şi aştepta.

— Ce e, Birică? îl întrebă.

Era frumoasă, cum stătea înaintea lui cu faţa aproape. Avea un obraz alb, bărbia rotundă şi curată. Încă de tinere unele fete aveau pe chipul lor ceva muieresc. Polina nu avea, şi nici nu se vedea că va avea curînd, cu toate că împlinea douăzeci de ani. De obicei ţinea pleoapele peste ochi şi numai Birică îi cunoştea privirea vie, strălucitoare, umbrită totuşi de ceva tainic care nici ea nu părea să ştie ce ascunde. Acum se uita la el cu privirea aceea şi avea gura închisă şi aspră.

— Ce vreai, Birică? îl întrebă ea din nou şi arăta parcă grăbită să se întoarcă la căluş.

— Va să zică, Polino, eu fluier la tine şi tu îl trimeţi pe tac-tău să mă înjure! spuse Birică duşmănos.

Polina nu răspunse şi nu se clinti.

— Te măriţi, ai? spuse el, de astă dată cu un glas tărăgănat de încordare şi ameninţare. Dumnezeul tău că n-am ştiut eu cine eşti! exclamă el acum cu durere şi ură şi se uită la ea crunt, gata s-o plesnească.

Ea nu se feri, ceea ce îl făcu pe flăcău să spună mai departe:

— Şi nu puteai să-mi spui mai dinainte? Să-mi fi spus că nu-ţi mai place şi te...

— Păi, ţi-am spus, zise fata.

— Cînd?

— Joi după Paşti!

„Joi după Paşti" era o batjocură, adică niciodată. Ea îi spusese totuşi ceva atunci la început cînd el adusese vorba de însurătoare; faptul că ea nu pomenea de acele cuvinte ale ei îl cam zăpăci pe flăcău.

— Joi după Paşti, nu ţii minte? repetă ea batjocoritor. Şi pe urmă ce, trebuie să-ţi spun ţie cine îmi place? Pe cine îmi place pe ăla îl iau.

Birică o plesni peste faţă cu toată puterea. Ea ţipă înăbuşit şi îşi duse braţele la ochi, dar nu se clinti din faţa lui. Fiindcă el nu mai dădu îşi descoperi ochii. Ardeau.

Birică o văzu şi rămase nemişcat sub privirea ei, sumbru şi necruţător. Dar ea nu clipea şi o umbră de spaimă şi un fulger de bucurie licăriră în privirea lui.

— Ei, te-ai răcorit?! murmură fata.

Birică înghiţi greu de cîteva ori. Gîfîia.

— Hai, Birică, nu fi supărat! repetă fata, de astă dată cu sfială şi teamă. Nu fi supărat pe mine, că mi-a fost frică de tata şi d-aia n-am ieşit. Eu credeam că tata ştie, dar el a aflat abia alaltăieri... Stai să vezi cum s-a întîmplat...

— De ce nu mi-ai trimis vorbă? o întrerupse Birică mînios. Să mă fac eu de rîsul lumii la poarta voastră!

— Birică! se rugă Polina liniştită şi el rămase tăcut şi o ascultă pînă la sfîrşit, părîndu-i rău că n-o iubise mai mult.

Era glasul ei cunoscut, glasul ei care îi aprinsese inima. Surorile lui, care îi ceruseră să fie necruţător cu ea, nu cunoşteau acest glas iar părinţii ei, care vroiau s-o mărite cu altul, nici ei nu-l cunoşteau.

XXIX

Tudor Bălosu cel puțin nici nu se gîndea în clipa aceasta la ea. Pentru el măritișul Polinei se și terminase. Stan Cotelici avea douăzeci de pogoane de pămînt și hotărîse în mintea lui — deocamdată nu știa nimeni de acest lucru — să-și mărite fata fără zestre și anume cu obligația scrisă din partea ginerelui că renunță la ea, ceea ce însemna la urma urmei înzestrarea pe socoteala ginerelui, lucru greu de înfăptuit, dar acum nu se gîndea la asta. În timp ce călușarii jucau și lumea se înghesuia în curtea lui mică, Tudor Bălosu constata încă o dată că locul din spatele casei lui Moromete îi trebuia ca aerul. Nu se mai gîndea nici la Boțoghină — socotea afacerea încheiată — se întreba mereu ce anume ar fi de făcut să pună mîna pe locul Moromeților și nu vedea nimic și ura împotriva lui Moromete creștea în el în așa fel încît își dădea seama că această ură nu se va opri pînă ce nu-și va împinge curtea pînă sub casa acestuia.

Starea aceasta nu-l părăsi pînă seara și la masă abia băgă de seamă că Polina întîrzia de la călușeri. După masă însă cineva — o muiere — strigă la poartă și îi spuse Aristiței că a auzit că Birică ar fi furat-o pe Polina. „Așa o fi?" se interesă muierea. Aristița răspunse de formă că astea sînt vorbe, dar se întoarse în casă înspăimîntată și îi spuse bărbatului ei care, auzind, scoase un răcnet de furie. Victor înjură înspăimîntător și strigă: „Hai tată!" și ieșiră amîndoi din curte cu ciomege groase în mîini.

Nici nu se gîndeau că Polina ar fi vinovată de altceva decît de faptul că e proastă și s-a lăsat amețită de cel care a furat-o. Cînd îi spuseseră că a cerut-o Stan Cotelici, *ea nu zisese nimic*, era deci limpede

pentru ei că numai din prostie s-a dus după al lui Birică.

— Vezi, tată? Ți-am spus eu că trebuia să-i fi spart capul ăluia aseară cînd a fluierat la poartă, zise Victor. N-ar fi îndrăznit el acuma să-i iasă Polinei înainte.

La Birică era lumină în tindă și nimic neobișnuit. Într-un fel foarte pașnic, fetele spălau vasele iar Birică-tatăl, în izmene, se pregătea să se culce. Rămaseră cu toții uluiți cînd, fără să strige sau să dea de veste cu ceva, Tudor și Victor Bălosu și încă vreo doi, rude ale acestora, năvăliră cu ciomegele în tindă și amenințară să iasă Polina afară:

— Polino, ieși afară de bună voie și hai acasă, dacă vrei să nu intru eu peste tine! strigă Bălosu.

— Iar pe dumneata, dom'le Birică, dacă te mai prind că-i ieși Polinei înainte, pe cuvîntul meu că-ți dau la cap! amenință Victor cu un glas elegant.

Numai că repede își dădură seama că Birică n-a fost el atît de prost să tragă acasă cu Polina. Intrară prin odăi, se urcară în pod, căutară prin grajd și grădină...

— Ia lasă, Victore! spuse Bălosu într-o vreme, oprind cercetările. Ia hai acasă! Hai acasă că s-a terminat, s-a făcut de rîs, dumnezeul ei de fată... Las-o că se întoarce ea, n-avea nici o grijă! Dacă n-am s-o omor!

— Nu e vinovată ea, tată! spuse Victor cu glasul lui spălat. Ar trebui să mergem la șeful de post și să...

Dar se opri; își dădu și el seama că n-ar fi izbutit decît să se facă de rîs.

— Ascultă, Birică, dacă voi credeți că o s-o las eu pe Polina la voi, vă înșelați! spuse Bălosu în pragul tindei, adresîndu-se tuturor. Atîta vă spun, că dacă Polina e proastă fiindcă n-am bătut-o — dumnezeul ei de fată că trebuia s-o bat s-o omor — și credeți că o să-i dau pămînt, vă înșelați amarnic, încheie el cu

ceva din felul elegant de a vorbi al fiului său. Dar să ştiţi de la mine — mai spuse în timp ce Victor şi ceilalţi se îndepărtau spre poartă — nici o brazdă n-o să-i dau şi mai bine aţi face să vă duceţi acum şi să-i spuneţi acolo unde s-a pitit că n-o să mă împac cu voi orice-aţi face! Să lase mai bine fata să vie acasă şi să fim oameni de omenie... Atîta vă spun, să nu ziceţi că nu v-am spus! Bună seară!

Bălosu se mai liniştise. N-avea îndoială că ai lui Birică l-au înţeles cum trebuie; să se însoare Biricăfiul cu o fată fără zestre, nu putea fi o glumă pentru ei.

Numai că familia lui Birică nu ştia nimic. După ce ai lui Bălosu plecară, Birică-tatăl rupse tăcerea uimită care stăruia în tindă şi porunci:

— Să se ducă cineva şi să afle ce e cu ăla; să-i spună să se întoarcă acasă, dacă nu cumva e nebun!

Fata cea mare se îmbrobodi în tăcere şi pieri grăbită în întuneric. Întîrzie cam mult, se întoarse cam după vreo două ceasuri. Ea spuse că a fost la ai lui Moromete şi l-a întrebat pe Nilă. Acesta i-a spus că Birică s-a vorbit cu Vasile al lui Dumitru lui Nae să stea la ei cu Polina pînă mîine dimineaţă.

Fata arăta parcă împăcată cu ceea ce făcuse fratele ei. Ba, ceva din povestea aceasta începea chiar să-i placă.

— Ei, şi ai fost la Dumitru lui Nae? întrebă Biricătatăl supărat de înfăţişarea fetei. Ce te rîzi aşa?

— Păi rîd fiindcă Polina era gătită ca o mireasă, spuse fata veselă, dar fără să fie ea însăşi prea convinsă că asta era pricina veseliei. Am fost la Dumitru lui Nae şi i-am găsit în odaia curată, povesti ea. Erau cu Dumitru lui Nae şi cu fi-său Vasile şi cu toţii stăteau şi beau vin!...

Fata izbucni de-a binelea în rîs, spre stupoarea familiei.

— „Ei bine c-ai venit, Ileano! m-a luat Birică în primire cînd m-a văzut. Ia stai tu colea, zice, lîngă fratele tău și spune-mi că nu ești supărată pe mine." „Eu pe tine?!" zic. „Păi da, zice, că azi după prînz m-ai luat la rost..." „Treaba ta, zic, ești mai mare! N-o să te învăț eu!" „Ei, ia lasă, Ileano, zice Dumitru lui Nae cu glasul ăla al lui. Ia lasă", zice.

Fata pufni din nou și se făcu roșie de rușine, dar nu-și putea stăpîni veselia.

— Ce e cu tine?! se dumiri tatăl deodată. Ai băut ceva p-acolo! constată, el, cu reproș.

— Să-l ia moartea pe Dumitru lui Nae, mi-a dat cu sila, se dezvinovăți fata, supărată acum că se făcuse de rușine dintr-un pahar de vin.

Toți înțeleseră că fata n-a mai găsit de cuviință să-i spună lui Birică și Polinei despre amenințarea lui Bălosu. Ar fi fost zadarnic, n-ar fi izbutit decît să le strice bucuria. Încît familia se împăcă cu ideea, că, bine sau rău, Birică s-a însurat.

În zori însă cînd se pomeniră cu Birică și Polina intrînd în casă, amintirea temerilor și amenințărilor îi rușină pe toți.

Se treziră și rămaseră cu ochii mari și fără glas, iar mama abia putu să mai exclame cu un glas copleșit:

— Birică, mamă! Iar Polinei: Și tu, Polino!

Se uitau la ei și parcă nu le venea să creadă că doi inși pot arăta atît de bucuroși, că le poate sta atît de bine unul lîngă altul. Surorile cel puțin parcă se prostiseră cu totul, iar cea mică nu se sfii chiar să rămînă mai mult timp cu privirea asupra Polinei și să spună:

— Ce frumoasă ești, țață Polino!

— Maică, să vă fie cu noroc! se rugă parcă mama, apropiindu-se.

Polina îi luă mîna și i-o sărută; mama o îmbrățișă, dar nu se putut stăpîni și izbucni în lacrimi. Polina

însă era veselă și la lacrimile soacrei ea se veseli parcă și mai tare.

— Nu plînge, mamă, că mai avem și nunta, spuse ea.

Adică dacă era vorba să plîngă de bucurie, să plîngă la nuntă, cînd bucuria o să fie mai mare, lucru care plăcu la toți și spori și mai mult bucuria aceasta de acum, venită parcă pe neașteptate.

PARTEA A DOUA

I

În ziua cînd Achim se pregătea să ia drumul spre Bucureşti, de dimineaţă căzu o ploaie scurtă şi furtunoasă, care se porni cu picături rare şi puternice ca de piatră. Pe prispa casei Moromeţilor stătea un tînăr îmbrăcat într-o dulamă jerpelită şi fuma în tăcere, gînditor, fără să ia în seamă ploaia care zguduia cerul. Achim se uita nemişcat la el, răzimat de stîlpul parmalîcului. În curînd pămîntul se acoperi de clăbuci şi aerul se înceţoşă ca de toamnă.

Mai galben ca ceara — după bătaia cu pîndarul îl prinseseră iarăşi frigurile — Niculaie ieşi pe prispă şi se opri între tînărul tăcut şi fratele său Achim. Catrina şi fetele, Moromete, Paraschiv şi Nilă stăteau şi ei nemişcaţi, împrăştiaţi pe toată lungimea prispei şi ascultau înfioraţi zgomotele văzduhului.

— Chestiunea asta nu prea îmi vine mie la socoteală, spuse Moromete nemulţumit. Planta are sucurile ei care...

— Mai bine închină-te la Dumnezeu să nu dea piatră, îl întrerupse Catrina înfricoşată că omul ei cîrtea acum împotriva norilor. Tito, Ilinco, închinaţi-vă voi, că ăştia...

Dar nu se închină nimeni. Din grădină se auzi zgomotul cuiva care vroia să intre în curte. Era Duţu-

lache. Se ridicase dincolo de poartă cu labele pe gard și schelălăia; poarta grădinii era prinsă în lanț. Cîinele dădu ocol prin spatele casei, ieși în goană prin grădiniță și străbătu bătătura supărat și fleșcăit de ploaie; se piti sub streașina mică a grajdului.

— Duțulache, vin, mă, încoa! îl chemă Moromete familiar.

— Achime, după ce stă ploaia, pleci? întrebă Niculaie cu ochii aprinși, uitîndu-se cu dragoste cînd la fratele său, cînd la tovarășul acestuia care stătea tăcut pe prispă.

— Da, plecăm, îi răspunse Achim.

— Și nu e așa că vă întoarceți taman la toamnă?

— Așa o fi!

— Bietul de el, l-a prăpădit de tot pîrlita aia de Bisisica, murmură mama, mișcată de glasul tremurat și plin de teamă al băiatului. I-e drag și lui să se ducă la școală, continuă ea. Copiii oamenilor stau cu cartea și el zace aci pe capul meu și plînge în fiece seară... zise Catrina mai departe, trăgînd albia de spălat sub streașina casei.

— Păi să se ducă, de ce nu se duce? spuse Moromete iritat. Și ce să caute la urma urmei? Că de trecut clasa tot nu-l mai trece! Atunci cum? Doar așa, ca să se afle și el în treabă?!

— Nu e vorba ca să-l treacă clasa, zise femeia. I-e drag și lui... că toată ziua stă singur pe izlaz și i s-o fi urît...

— Ce-i facem, Paraschive, ce dăm la caii ăia? zise Moromete luînd vorba femeii din gură.

— Mai sînt niște coceni... mormăi Paraschiv.

— Și tu ce faci, Nilă, ce găinezi acolo pe scaun? spuse Moromete din ce în ce mai iritat. Ia du-te și adu hamurile alea să le mai dregem... Niculaie, vezi unde e sula, ad-o încoace...

— Ilinco, dă-i sula lui tata, vezi că e pe poliță, deasupra ușii, zise Niculaie fără să se miște dintre cei doi.

— Și zici că să te mai duci la școală! se răsti mama nemulțumită.

— Da' ce, o doare ghearele să-i dea sula de pe poliță?!... mormăi Niculaie arțăgos.

În loc să se supere, femeia avu un zîmbet ascuns. Asemănarea dintre copil și tată o izbise în clipa aceea și-o turburase.

„Neamul, lovi-l-ar moartea, să nu se stingă!" gîndi ea.

După o jumătate de ceas ploaia se opri și Achim scoase oile din obor. Moromete stătea cu fruntea aplecată în hamuri și cosea. Abia cînd fiul ieși cu oile în drum și se întoarse să-și ia ziua bună, omul strigă de pe prispă fără să-și ridice privirea din curele:

— Achime!

Acesta se apropie. Niculaie se apropie și el, chipul lui galben se însuflețise de bucurie.

— Vezi cum îi faci p-acolo! mormăi Moromete mereu cu fruntea și cu sula în hamuri. Te lăudai că... Tăcu cîteva clipe lungi apoi deodată, încurcat și nemulțumit, ridică fruntea din curele: Soră-mea Guica clănțăne pe la toate ulucile că nu vă las să vă căpătuiți! Înfipse sula adînc și se opri uluit: Auzi?! Nu vă las eu!

— Ai, mă. Achime, ce faci? Cînd mai ajungem noi la București? strigă flăcăul din drum.

Moromete își întoarse privirea spre poartă și observă:

— Ce e, mă, Cătănoiule?! Crezi că se mută Bucureștiul din loc?

— Hai, nea Ilie, dă-o dracului! răspunse flăcăul supărat.

— Du-te, mă, și aranjează-te, viu și eu acuma, zise Achim așezîndu-se pe prispă lîngă tatăl său.

Moromete scoase sula din ham și se întoarse iritat spre Achim:

— Na! făcu el. Uitați-vă la ăsta! Ce-o mai fi așteptînd?! Ce mai aștepți, Achime?

Niculaie izbucni în rîs.

— Tu ce rîzi, mă, ca proasta? se supără Moromete care pesemne că nu-i ardea de glumă.

Achim se ridică de pe prispă și porni spre poartă.

— Vezi că peste o săptămînă începem secera, zise Moromete tare, cu spatele spre drum. Cumpără d-acolo cîteva seceri și trimite-le prin ăsta al lui Scămosu... că n-avem cu ce secera.

— Unde îl găsesc eu pe Scămosu? răspunse Achim, oprindu-se din mers.

— Întreabă și tu pe cineva p-acolo: „Mă, unde trage alde Scămosu de la noi din sat?" și o să-ți spuie! Fiindcă toată lumea îl cunoaște p-acolo! îl lămuri Moromete sarcastic.

— Hai, Ilie, lovi-o-ar moartea de vorbă! zise Catrina supărată. Omul pleacă la drum și tu... Achime, ia-mi și mie o bazma, că îmi iese părul prin cap, mi-e rușine și mie de muieri la biserică... se rugă apoi mama.

— Auzi, mă, Achime, ce spune mă-ta? zise Moromete dintre hamuri cu un glas furios. Trimite pentru ea și pentru fetele astea, așa, cam... o duzină de bazmale...

Paraschiv și Achim izbucniră într-un rîs care mamei i se păru nerușinat. Ea se făcu roșie de mînie și nu putu înghiți batjocura:

— Și ce dacă zic? spuse ea. Zic și eu ca o mamă, care...

Moromete întoarse fulgerător capul spre ea, Catrina tăcu o clipă.

— Ia nu te mai uita! îl înfruntă apoi. „Așa cam o duzină de bazmale!“ îi imită ea glasul furios și adăugă cu dispreț: Cloșcă! Stă între hamuri și vorbește! Guica al treilea!

Dar Niculaie era vesel, și Catrina nu-l mai luă în seamă pe bărbatul ei. Se uita la Niculaie care îi tot sărea lui Achim în spinare, încerca să-i pună piedică și cum acesta arăta pentru bucuria lui o înțelegere mai mult decît binevoitoare, Achim chiar promise că dacă și anul ăsta Bisisica rămîne stearpă, are s-o taie la București și are s-o vîndă. Ce ciudat era copilul acesta, gîndea mama despre Niculaie. El nu-și ura frații vitregi...

— Niculaie! Îl chemă ea mai tîrziu, după ce Achim nu se mai văzu. Ia-o și tu prin grădină, vezi să nu bage tat-tău de seamă, și du-te la școală!

Nu pentru că taică-său ar fi avut ceva împotriva școlii, dar astăzi, după cum socotea Catrina, nu l-ar fi lăsat să se ducă la școală, l-ar fi pus pe Niculaie să-i țină, de pildă, hamurile...

Nu mult după plecarea lui Achim, pe ulița Moromeților fu văzut șeful secției de jandarmi însoțit de doi soldați cu puștile în bandulieră și de un om cu capul bandajat. Cîinii lătrau nu ca la urs ci într-un fel deosebit și anume așa ca pentru niște oameni-jandarmi. Mare îi fu mirarea lui Moromete cînd văzu, dintre hamurile și curelele lui, că șeful secției trece podișca și intră chiar la el în curte.

Duțulache, care pînă atunci stătuse liniștit, porni glonț fără să latre și ar fi sărit în capul șefului dacă acesta nu s-ar fi tras înapoi și nu ar fi închis repede poarta.

Catrina se sperie rău:

— Mă! îi spuse omului. Scoal în sus. Jandarmii! Apoi către fete: Și voi ce stați? Intrați în casă!

— Ce-ai fa, cu ele? zise Moromete, văzîndu-şi de treabă, fără să se sinchisească de jandarmi.

— Moromete — strigă un glas din poartă — vin pînă aici!

Moromete abia acum ridică fruntea şi se uită cu adevărat spre drum. Chipul i se prefăcu surprins.

— Vin pînă aici, Moromete, ce, n-auzi? strigă iar şeful de post, neîndrăznind să păşească în curte.

Moromete îşi lăsă fruntea în jos şi spuse încet, înfigînd sula într-o curea, ca şi cînd ar fi vorbit hamurilor: „...Pe mă-ta şi pe tine, găinarule! Parcă ai fi mîncat cu mine dintr-o strachină!" Apoi ridică fruntea şi răspunse cu un glas binevoitor, glumeţ chiar:

— Acu de ce m-oi fi făcînd să mă scol degeaba?! Ce-i fi avînd cu mine?!

— Moromete, n-auzi să vii pîn' la poartă?

— Hai, dom' le, că n-o să te mănînce! De ce mai porţi puşca aia în spinare? Dacă te muşcă îţi dau autorizaţie să tragi în el...

Şeful de post, însoţit de cei doi soldaţi şi de civilul bandajat la cap intrară în curte şi se apropiară de prispa casei.

— Nea Ilie, zise şeful de post oprindu-se înaintea hamurilor. Bună dimineaţa!

„Aşa!... pe mă-ta de oţ!" îşi spuse Moromete în gînd, satisfăcut. Apoi răspunse cumsecade:

— 'Neaţa, dom'le Florică! Staţi pe prispă! Uite, mai dreg şi eu hamurile astea, că s-au cam prăpădit... mai spuse el, deşi nimeni nu-l întrebase ce face.

— Nea Ilie, unde e băiatul ăla al dumitale care a fost duminică cu caii prin Rătească? Trebuie să-l iau la post, am primit o reclamaţie de la moşie. Azi dimineaţă, personal, a venit la mine administratorul şi a reclamat... S-a apucat cu omul ăsta, a băgat caii şi oile în ovăzul moşiei, l-a bătut pe pîndar pînă l-a

nenorocit și i-a luat și puşca! Acum te-ai lămurit? încheie şeful de post amenințător.

— Cine s-a apucat cu omu ăsta? Administratorul? întrebă Moromete după un lung timp de gîndire.

— Moromete, nu te preface că nu înțelegi!! zise jandarmul supărat.

Moromete nu mai zise nimic. Se căută prin buzunarul flanelei și scoase de acolo niște praf de tutun. Începu să rupă dintr-un jurnal. Stătea înconjurat de hamuri și nu spunea nimic. După chipul posomorît se părea că chibzuiește adînc ce trebuie să facă. Șeful de post își pierdu răbdarea.

— Haide, nea Ilie, că n-am venit să stau la taifas cu dumneata.

— Mă vezi pe mine tăifăsuind, ori nu ești în toate mințile? ! răspunse Moromete uimit.

— Moromete, nu glumi cu mine că o pățești! zise șeful de post strîngînd patul puștii și ridicîndu-se de pe prispă înfuriat. Cei doi soldați strînseră și ei patul puștilor.

— De ce s-o pățesc? întrebă Moromete răsucindu-și țigarea. Apoi adăugă: Ce. m-ai prins cumva furînd *găini*? Și apăsă cu un anumit glas pe cuvîntul găini.

— Cheamă băiatul, Moromete, și nu mai sta cu mine la discuție! zise șeful de post stăpînindu-se. Eu n-am nimic cu dumneata! Dacă ar fi vorba să am, întreabă-l pe Nilă, ălălalt băiat al dumitale, să-ți spună cum m-am purtat cu el la premilitară, cînd era s-o pățească. Ce dracu, ne jucăm de-a babaoarba! Ei, fir-ar al dracu de om, te porți bine cu el și el jefuiește moșia... Cheamă băiatu! Nu-i fac nimic, îi iau declarație și pe baza ei, să se judece cu ăsta!

Moromete prinse sula în mînă și arătă în spate:

— Du-te la ăstălalt, la alde Bălosu, sau la alde Voicu Cîinaru, că și ăia au băieți care se duc cu vitele.

— Moromete, n-o mai scălda, îți spun cu frumosu, zise șeful de post amenințînd. Nu mă face să pun sol-

dații pe urma lui și să spui că sînt om al dracului. Băiatul dumitale a fost cu caii și cu oile și a intrat pe moșia boierului.

— Nu e boier, e boieroaică! observă Moromete.

— Să știi că te dau în judecată și o pățești urît, îl preveni jandarmul. Omul ăsta nu minte! Crezi că i-a cășunat așa, ca orbul pe băiatul dumitale?

— Dar ca pe ce i-a cășunat?! Ca orbul i-a cășunat, nu vezi? răspunse Moromete căznindu-se să-și lipească țigarea. Cine știe cu cine s-o fi bătut și fiindcă n-a mîncat destulă bătaie îl taie capul să intre în tîrla mea, cu seful de post!

— Nene — zise paznicul înfumurat — eu n-am nimic cu dumneata. Dar știu că e băiatul dumitale. Am întrebat al cui e locul și mi-au spus. Am întrebat și de băieți și mi-au spus: „Ai lu Ilie Moromete!"

— Ce vorbești? bolborosi Moromete absent. I-e-te-m"? Ai lu Moromete, ai? Deștept mai ești! Ce-i fi crezînd, că numai un cîine e ciung de coadă?

— Moromete, cheamă băiatul și nu mai discuta! mîrîi șeful de post uitîndu-se la soldați într-un anumit fel. Ia puneți mîna și căutați-l! ordonă el. Puneți mîna pe el, că dacă n-am să-i trag o bătaie de-o să bea pietre roșii...

Soldații intrară în casă tropăind iar șeful de post porni spre grajduri. În drum se mai întoarse spre omul bandajat la cap:

— Îl cunoști, mă?

— Îl cunosc și mort, răspunse pîndarul apropiindu-se și el de șef să caute.

— Cum să nu-l cunoști, dacă te-a picnit la moalele capului, observă Moromete vesel. Apoi se supără: In loc să te apuci de muncă, bați cîmpii *în bocanci*, păzești pe boier!

Moromete nu s-ar fi supărat pe pîndar dacă în legătură cu moșia nu și-ar fi adus aminte de discuția de la

fierărie și de Țugurlan. Avea dreptate Țugurlan : prostu ăsta în bocanci în loc să vrea să rupă și el un lot de moșie, stă și o păzește să n-o fure cineva și trage cu pușca cu sare în copiii oamenilor.

— Auzi, mă, prostule — că nici nu știu cum te cheamă ! reluă Moromete și mai supărat. Bine ți-a făcut, dacă zici că te-a bătut, și nu-l mai căuta degeaba că a plecat la București ; așteaptă-l și tu să se întoarcă. Pînă atunci poate că îți mai trage cineva o bătaie !

II

În ciuda faptului că jandarmii în curtea cuiva nu putea fi ceva de laudă și cu atît mai puțin pricină de veselie, Catrina, de obicei înspăimîntată în asemenea împrejurări, de astă dată stătea în tindă și nu-și putea înăbuși rîsul. De la o vreme, mai ales de duminică încoace, bărbatul ei avea mereu starea aceasta de nemulțumire și iritare care ei îi stîrnea rîsul, o stare ciudată pe care ea o numea *suceală*. Moromete era într-adevăr nemulțumit de ceva, dar era parcă nemulțumit mai mult de însuși faptul că era nemulțumit decît de acel ceva care îi stîrnea de fapt nemulțumirea. Catrina nu-și ascundea satisfacția cînd îl vedea apucat de starea aceasta — ea știa ce înseamnă — și se simțea parcă răzbunată.

— Aha ! exclamă ea după ce jandarmul plecă amenințînd. Nu mai zici că sîntem noi proaste ? ! Na ! mai zi și acuma ! Că ești deștept tu să te certi cu un pîndar ! Ooo ! exclamă Catrina ridicînd o mînă spre cer. Ai umplut pămîntul cu deșteptăciunea ta !

Moromete se uită uimit la mîna ei și în ciuda iritării care îl stăpînea, trebui să convină că nevasta lui era reușită.

— Intră, fa, în casă! rîse el uitînd o clipă de starea lui. Vezi să nu-ți înfig sula asta undeva!

— Desfrînatule, spuse Catrina cu indignare bisericească. Ești mort după ședere și după tutun! Habar de grijă n-o să am, să știi! amenință ea. Și intră în casă triumfătoare.

Era vorba că totdeauna după zile de iritare și nemulțumire, el venea la ea și la fete și le cerea sfatul, nefiind în stare, sau nevroind — nu se putea ști — să hotărască singur ce era de făcut.

Dar Catrina amenința degeaba: nu se putea stăpîni să nu fie alături de el. Tot așa se întîmplă și astăzi; cînd Moromete lăsă hamurile și intră în casă, ea chemă fetele cu un glas îngrijorat:

— Tito, Ilinco! Hai la tat-tău! Hai că ce-o să fie acuma fără oi, o să fie vai de capul nostru, o să mîncăm știr și urzici!

— Păi dar! exclamă fata cea mare supărată. Taci că te găsi grija! Cînd îl îndemnai pe tata să-l lase pe Achim să plece, mă făceai pe mine proastă!

— Ho! o opri mama împăciuitoare. Ho, că n-o să murim! Trăiește lumea și fără oi. Mai rău e de tat-tău, că vă duce grija și nu știe nici el ce să facă.

— Ba o să-i dau să mănînce numai urzici! se împotrivi Tita intrînd în casă peste tatăl ei.

Paraschiv și Nilă nu erau acasă, plecaseră nu se știe unde. Niculaie fugise la școală. Ilinca intră și ea în odaie și se așeză alături de sora ei. Stăteau amîndouă supărate și potrivnice și păreau hotărîte să nu-i dea tatălui nici o mînă de ajutor. Mama se așeză pe celălalt pat, dar nu prea aproape de bărbatul ei. Ea începu cea dintîi și spre surprinderea tuturor începu prin a-l învinui pe tatăl fetelor de un lucru la care nu se gîndise nimeni pînă acum, și anume că nu era rău că i s-a dat drumul lui Achim la București, dar de ce trebuia să i se dea drumul cu toate oile? Nu se putea

să fi lăsat aci șapte-opt dintre ele și să aibă familia ce mînca? Se putea, cum să nu se poată, dar așa se întîmplă într-o casă unde *stăpînul* șade toată ziua și bea tutun: toate ies de-a ndoaselea și toți trag în toate părțile! Cum o să fie bine?!

Ce ciudat lucru! Auzind aceste învinuiri tatăl nu numai că n-o opri pe mama să vorbească mai departe, dar lăsîndu-și fruntea în jos, el parcă chiar o îndemna să-l învinuiască și mai mult. Ceea ce Catrina și făcu, și încă cu multă pricepere, deoarece nu era prima dată cînd jucau împreună, față de copii, această comedie.

— Că dacă ne-am învățat cu ele, acuma o să fie rău... Mai bine nu le-am fi luat și n-aveam greutatea la bancă! Numai tu ești vinovat: cu cinci mii de lei pe care i-am plătit astă-toamnă la bancă cumpăram o vacă și era mai bine și nici prăpăditu ăla de Niculaie nu se mai chinuia cu ele pe izlaz... Că am zis că din pricina lînii, că vaca dă lapte, dar oile dă și lînă... Iar acuma uite că n-o să fie nici una, nici alta și fetele astea rîde lumea de ele! Rîde Guica!

— Ei, mînca-o-ar pămîntul de Guică! spuse Moromete cu fruntea în pămînt.

— Mînca-o-ar pămîntul, dar vine colea și te face de rîs! i-o reteză Catrina cu asprime. Vine colea și rîde de asta mai mare, că ar vrea să se mărite cu Victor!

— ...Pe mă-sa de Victor! mormăi tatăl posomorît.

— Pe mă-sa pe mă-sa, dar ce-ți pasă ție dacă fata o să rămînă aci nemăritată? strigă Catrina furioasă.

— Ia mai taci din gură, mamă, că nu e vorba de măritiș! Dacă e vorba să mă mărit și mîine mă mărit! spuse Tita supărată pe mama ei. Mama tăcu. Izbutise deci să atragă și spre ea supărarea fetelor.

Chestiunea stă în felul următor, începu Moromete cu un glas mai puțin vinovat decît s-ar fi crezut, totuși prevenitor. Nu e asta care zice mă-ta — se adresă el fetelor — că dacă e să cauți în satul ăsta — și de astă

dată se adresă mamei — n-ai să găsești o fată mai vrednică decît Tita. Nu e problema asta! Și nici că am rămas vara asta fără oi! Că fetele astea sînt supărate și îmi spun mie că o să-mi dea numai urzici! Poți să-mi dai și scaieți, Tito, că eu nu mă supăr! o asigură el și rămase o clipă nemișcat și convins (adică toată lumea știe că el mănîncă orice și se miră că fata îl amenință cu urzicile).

— Hai, lovi-o-ar moartea de suceală, vorbește ca lumea, nu te mai fandosi! spuse Catrina, izbutind să nu pufnească în rîs.

— Păi nu e problema asta!!! se dezvinovăți Moromete uitîndu-se la mamă și rugîndu-se parcă de ea cu durere, să fie înțeles că nu e vorba de ce-o să mănînce el.

— Spune o dată și nu mai ține fetele aici că au treabă!

— Ce facem cu fonciirea! aruncă Moromete deodată grăbit și cu mîna făcu gestul: iată, asta e problema! Ce facem cu fonciirea, că vine ăla peste o săptămînă și nu ne mai iartă! repetă el cu un glas dramatic. Că nu e vorba de urzici, încheie supărat și posomorît.

Dar atît glasul său dramatic cît și supărarea cu care încheie nu făcu fetelor nici o impresie. Tot așa, el părea mai mult supărat că era el supărat, că nu-i era lui bine.

— Atunci de ce n-ai făcut cum am zis noi? spuse Tita, ghicind această stare ascunsă a tatălui. De ce i-ai dat drumul la București? De ce-ai tăiat salcîmul? Dacă e vorba să răbdăm, barim să știm că nu răbdăm degeaba, că o să vie grîul și o să avem, nu să-l vindem să plătim banca.

— Și dacă nu pleca Achim la București cu ce plăteam? întrebă tatăl vrînd s-o încurce, deși gîndul fetei era limpede.

— Cu ce plăteam? Cu oile plăteam. Le vindeam și plăteam, spuse fata.

— Aha! făcu Moromete fără noimă.

— Și ne rămînea și lîna și aveam și ce mînca toată vara, spuse și Ilinca.

— Măi fetițelor! se rugă Moromete din nou, îndurerat că nimeni nu înțelege ideile lui atît de simple. Măi fetițelor — repetă el — păi nu ne-am înțeles noi că o parte din bani ne trimite Achim să plătim banca? Nu ne-am înțeles așa? Ce dumnezeu, uităm de la mînă pîn-la gură? De ce să vindem oile? O parte din bani ni-i trimite Achim, iar ce n-ajunge pentru bancă, mai dăm din grîu! Așa s-ar făcea că ne-ar rămîne oile aci, am plăti banca și n-am vinde nici cine știe ce grîu! De ce nu înțelegeți voi?

Mama se prefăcu că a înțeles.

— Ar fi bine așa!

— Păi așa trebuie să fie! se miră Moromete că există îndoieli în privința asta. Așa trebuie să fie, repetă el convins. Vedem cu toții că Dumnezeu are grijă de noi — aceste cuvinte el le spuse ca să-i facă plăcere mamei — are să se facă grîu berechet și în felul ăsta scăpăm de bancă pe jumătate și ne rămîn și oile! Nu mai spun de banii care le rămîn lor! O să-i las să facă ce vor ei cu banii ăia! Și dacă o să fie cinstiți și n-o să se apuce să înșele lumea, o să fie bine de toți!

Moromete tăcu și mama se uita nedumerită la fete. Era limpede: avea să fie bine, de ce mai erau nemulțumite?

— Lasă, maică, răbdăm și noi vara asta! le mîngîie ea.

— Dar ce-i facem cu fonciirea! turnă Moromete apă rece peste propria-i liniștire. Și ce-i facem cu fonciirea *acuma!* Că dacă ar fi să ne mai lase și anu ăsta, poate o veni vreo lege să ne mai taie din ea! Trebuie să vie, fiindcă toată lumea geme, dar ne apucă de ea *acuma.*

— Păi cît avem noi de dat? se interesă Catrina.

— Patru mii!

— Păi mai plăteşte şi tu din ea acolo şi las-o pîn la anu! îl sfătui Catrina. „Mai lasă-ne, Jupuitele, nu ne lua cămaşa din spinare", vorbeşte şi tu cu el!

— Am vorbit... pe mă-sa de jupuit cu ochii ăia ai lui, am vorbit, cum să nu vorbesc, răspunse Moromete furios. M-a trimis la perceptor, zicea că numai perceptorul poate să mă amîie. M-am dus la ăla şi ăla — oleu! — nici nu vrea să stea de vorbă. Dar n-ar fi nimic dacă m-ar amîna pînă după culesul porumbului. Aş vinde şi din porumb — că o să se facă şi porumbul — şi am scăpa, dar mă apucă acuma!

— Împrumută-te şi tu la Aristide!

Asta era! Aici vroia să ajungă. De fapt hotărîrea de a se împrumuta o luase el mai dinainte dar vrusese să aibă şi girul fetelor. Moromete se ridică de pe pat şi deodată părăsi consiliul de familie.

— Aoleo, mă dor oasele! se cumpăni el pe şolduri. Avea cu totul alt glas. Se îndreptă spre uşă şi ieşi, lăsînd-o pe Catrina să se descurce ea cum o şti cu fetele.

III

Aristide nu era cămătar şi nu împrumuta bani. El se îmbogăţise datorită politicii — partidul liberal era puternic în judeţ, prefectul îl sprijinise să iasă primar de două ori la rînd — şi înţelegea să-şi mărească averea în acelaşi fel.

A împrumuta cu bani şi a sta la pîndă pentru ca în momentul potrivit să-l scoţi pe om la vînzare sau a „ajuta" pe cineva în aşa fel încît ajutorul acesta să-ţi

fie întors de cinci ori mai mult — de pildă să dai un sac de grîu și să-l primești înapoi după treieriș, dar la prețul din timpul iernii — în felul acesta putea să facă avere Tudor Bălosu, care niciodată n-avea să ajungă primar, dar nu Aristide, care străbătea județul pe motocicletă și avea deschisă ușa pretorului, a judecătorului și chiar a prefectului. Aristide nu împrumuta nici bani, nici cereale, avea nevoie de ele pentru combinații comerciale în afara satului, care trebuia să rămînă numai o piață, ca să zicem așa, a prestigiului politic și socotea că pe bună dreptate afacerile acestea mărunte cu oamenii sfîrșeau totdeauna prost pentru cel care le făcea. Crîșmac, adversarul său țărănist, nici acuma nu știa pentru ce, numai după doi ani, căzuse în alegerile pentru consiliile comunale.

Moromete știa că Aristide nu împrumuta bani, dar asta n-avea nici o importanță. Mult mai important era faptul că el, Moromete, se ducea la Aristide să-i ceară ceva.

Casa lui Aristide era așezată în centrul satului, unde se încrucișau toate drumurile comunale și județene. Centrul semăna cu un cerc turtit și tăiat. De aici se putea apuca spre răsărit, șoseaua Glavacioc-București (80 km); spre miazăzi, spre Dunăre (60 km); gara era la 4 km de sat, iar spre munte, spre „creierul Carpaților" cum spuneau oamenii, era de obicei urmărită șoseaua care însoțea calea ferată pînă la Pitești-Curtea de Argeș.

Clădirea cea mai impunătoare a comunei era banca populară, cooperativă, „Primăvara", clădită în 1931 și care dăduse faliment îndată ce apăruse legea conversiunii. Era clădită în stilul primăriilor comunale, dar mult mai mare, cu paisprezece trepte de ciment, cu cîte două coloane în părți și cu două intrări laterale mai mici. Acum era folosită la întrunirile consiliului comunal, sau ale comitetului bisericesc, sau în timpul campanii-

lor electorale. Uneori tinerii obţineau aprobarea lui Aristide pentru baluri şi serate.

Alături de bancă, înconjurată de o bogată grădină cu pomi şi straturi de zarzavat şi flori, se afla casa parohului Petrică Provinceanu, care imita clădirea băncii. În partea cealaltă a centrului, ocupînd o mare întindere de pămînt, se vedea conacul fostei moşii, cu numeroase dependinţe. Acum conacul era închiriat de maior (sau vîndut, nimeni nu ştia) staţiei de agronomie şi montă care fusese înfiinţată de curînd. Bătrîna Marica şi fiica ei cu părul verde locuiau în spatele staţiunii, într-o clădire ceva mai mică decît conacul. În faţa staţiunii, peste drum, se afla o căsuţă mică şi pipernicită : acolo locuia ruda îndepărtată a lui Moromete, Parizianul. Mama lui Parizianul era vară cu nevasta dintîi a lui Moromete şi pe vremuri ea însoţise la Paris, ca servitoare, pe cucoana Marica. La cîteva luni după ce se întorsese de acolo născuse, nemăritată fiind, un băiat căruia Moromete, botezîndu-l, îi dădu-se numele de Ilie şi încă din faşă îl poreclise Parizianul. Acum Parizianul era flăcău tomnatic, bun de nimic şi încăpăţînat. De nenumărate ori Aristide îi oferise pămînt şi bani, numai să-şi vîndă casa şi locul care stăteau înfipte ca un cui în coasta gospodăriei acestuia. Nu vroise.

Aristide avea o curte imensă care înconjura din trei părţi căsuţa şi locul lui Parizianul. În curte se ridicau două şoproane uriaşe sub care se odihneau o batoză vopsită în roşu şi un vapor al cărui coş răzbătea printr-o gaură făcută în acoperiş. Casa lui Aristide era toată învelită în coarde de viţă care se împleteau de la stîlpi pînă la streaşină, ajungînd pînă în vîrful acoperişului. Casa era împrejmuită cu un gard mic făcut din scînduri vopsite cenuşiu, iar în spaţiul dintre prispă şi gard creşteau flori. De-a lungul gardului dinspre drum, pe partea dinafară a curţii, Aristide lăsase o fîşie lungă pentru jocul de popice. Construise chiar anume un fel

de acoperiș demontabil pe care îl întindea peste gard atunci cînd ploua.

Avea cîrciumă, care era așezată cu obloanele spre centru. Doi stîlpi în afară susțineau o prelungire mare a acoperișului, sub care Aristide scosese trei-patru mese mici cu scaune, la care se putea așeza oricine.

În continuarea șoselei, de la centru spre răsărit veneau rînd pe rînd : o fîntînă de piatră, școala primară, o uliță care ducea spre prima biserică, primăria comunei, față în față cu primăria, casa notarului, alături de el casa ginerelui, învățătorul comandant al subcentrului premilitar, Toderici, apoi casa celui de al doilea paroh al comunei, un tînăr învățător care se făcuse popă și reușise să împartă chiar anul acesta parohia în două (acum umbla prin sat și strîngea de la oameni să repare vechea biserică). Alături de el se afla magazinul comercial și casa lui Petre Ianculov, vechi negustor al comunei.

Acesta era centrul sau *Devale* cum i se spunea, pentru că într-adevăr comuna semăna cu o albie și orice uliță pornea la vale spre fundul acestei albii. La marginea dinspre răsărit a comunei, pe un cîmp deschis, împrejmuit cu un gard înalt de sîrmă ghimpată, se afla moara cu valțuri a lui Aristide și presa de ulei.

Moromete îl căută pe Aristide la primărie și întrebă secretarul dacă „domnul primar ăsta" e aici.

Secretarul primăriei era un om care avea pentru Moromete multă considerație. Cîndva Moromete fusese consilier comunal — o singură dată și, nu se știe de ce, nu-i plăcea să i se amintească de acest lucru, era și acum membru în comitetul bisericesc dar nu se ducea niciodată la adunări — și pe vremea aceea, murind secretarul primăriei, Moromete îl susținuse în consiliu pe tînărul Oprescu, secretarul de acum, care nu uita acest serviciu și îi păstra lui Moromete o veche și inutilă, nu

recunoştinţă, ci consideraţie, recunoştinţa fiind ceva care trebuia să i se cuvină lui ca secretar, fiindcă el era acela care scotea pentru oameni copii după registru de naşteri, acte de naţionalitate şi origine etnică, bilete pentru vite şi adeverinţe...

— Am onoarea, dom'le Moromete ! spuse secretarul fără să se oprească din scris — scria nemaipomenit de repede şi de frumos şi izbutea să facă acest lucru fiind ca orice secretar de primărie, jumătate beat. Am onoarea şi toată stima — repetă el — cu ce te pot servi ?

— Cu o ţuiculiţă ! spuse Moromete în treacăt. Primarul ăsta e aici ?

— Este ! răspunse secretarul cu un glas ca de chelner. Este ! strigă el continuînd să scrie în felul lui nemaipomenit, spre admiraţia oamenilor care nu lipseau niciodată de pe capul lui.

Moromete ieşi din birou şi intră la primar.

Aristide îl întîmpină cu voioşie. Era un om cu trăsături tinereşti, deşi avea tîmplele încărunţite. Gulerul alb al cămăşii, răsfrînt peste haină, accentua buna dispoziţie tinerească a primarului.

— A... Moromete ! strigă el ridicîndu-se de după birou şi dînd la o parte hîrtiile şi ziarele pe care le răsfoia. Aha ! Aha ! exclamă. Ai citit în gazetă discursul lui Madgearu şi ai venit să-mi spui că o să cadă guvernul ! Smecher Moromete ! Crezi că o să iasă Iocan primar ! He, he, he ! Hai noroc !... Stai jos, nea Ilie, stai pe scaun ! Ce faci, domnule ? La toamnă o să fie alegeri generale, dă-o în... mă-si, trebuie să intri în consiliul comunal.

Aristide se întoarse vorbind la birou şi aşezîndu-se la loc pe scaun se dădu puţin pe spate şi se întrerupse familiar şi totodată politicos :

— De ce nu stai, nea Ilie ? Stai domnule pe scaun !... Ia spune-mi, nea Ilie, Cocoşilă ce mai face ?

Moromete, depășit de veselia și politețea primarului, se așează pe scaun și nu zise nimic. Aristide, degajat, reluă printr-o nouă exclamație:

— He, he, he! rîse el. Cocoșilă îi înjură pe țărăniști, dar nu vrea să spună cu cine o să voteze. Te pomenești că l-ai atras dumneata să voteze pentru Iorga!

— Nu vrea! zise Moromete.

— He, he, he!

— Da. Cică nu se poate discuta cu el.

— Cu cine?

— Cu Iorga.

— De ce?

— Cică degeaba are doi creieri, că nici unul nu e bun.

— Iorga? He, he, he! rîse Aristide. He, he, he, Moromete, ciudat mai ești! Care va să zică degeaba are doi creieri, he, he, he, fugi d-aici... Chiar așa zice? Ce zice?... Lasă, nea Ilie, tot cu ai noștri o să votați toți, ce să mai discutăm! Ia spune, ce mai faci? Vreai ceva p-aici, vreun act?

— Aș vrea eu un act, dar nu se poate! zise Moromete.

— De ce să nu se poată! Pentru dumneata facem noi.

— Oare? încercă Moromete uitîndu-se dintr-o parte la primar. Așa, un act! zise el și începu să spună cu glas oficial și să scrie cu mîna în aer prin fața ochilor:

Act: Domnul Ilie Moromete, din comuna cutare, județul cutare, consfințim noi că nu mai are dreptul să plătească fonciire și impozite!

— He, he, he! izbucni primarul nestăpînit, uitîndu-se curios la mîna lui Moromete care tocmai semna actul în aer cu o mișcare lungă și încogîrlițată. He, he, he, las-o dracului, nea Ilie, dă-o în... mă-si!

— Sigur, îți convine să rîzi, dar ia întreabă-mă pe mine!

— Ai de plătit mult?

— Hm! făcu Moromete.

— He, he, he, las-o moartă, nea Ilie, se veseli Aristide. Anul trecut dumneata nici nu știi că eu personal l-am oprit pe perceptor să nu-ți confiște căruța! Păi dacă o tot amîi... He, he, he! Te pomenești că ți-au și luat ceva din casă! Ai?

— Nu! spuse Moromete parcă cu recunoștință că nu s-au purtat încă cu el în acest fel. Nu, nu mi-au luat nimic, adăugă. Dar o să-mi ia! spuse apoi cu un glas de parcă i-ar fi făcut celuilalt o promisiune.

— O să-ți ia? He, he, he! Las-o moartă, nea Ilie! Lasă că dacă o să fii ales în consiliul comunal ne descurcăm noi.

Aristide nu mai rîse. Moromete se uită o secundă la el, apoi întoarse capul în altă parte și rămase nemișcat și posomorît. Primarul îi propunea într-un fel destul de lămurit să devină omul lui. Ceva asemănător se mai întîmplase odată pe vremea cînd Aristide nu era așa bogat și Moromete nu atît de prudent în politică. Aristide plăcuse oamenilor și fusese susținut în alegeri iar consiliul comunal din care făcuse parte și Moromete aprobase cu multă nevinovăție două importante hotărîri pe care le propusese Aristide îndată ce fusese ales primar: o hotărîre cu privire la un monument în cinstea eroilor și alta cu privire la ridicarea unui cămin cultural. Amîndouă proiectele trebuiau realizate prin autoimpunere. Porniseră membrii consiliului comunal prin sat cu căruțele și strînseseră grîu și porumb; de două ori, în doi ani; și oamenii dăduseră, avuseseră încredere în consilierii lor; iar consilierii predaseră grîul și porumbul primarului, în care aveau încredere; iar primarul nu dezminți încrederea consilierilor săi, ridică un monument de ciment

de doi metri pe un teren de un metru pătrat, monument pe care fură trecuți toți eroii războiului de reîntregire și clădi o aripă a școlii începută de mult, adăugînd sub frontispiciul pe care scria *Școala*, și *Căminul Cultural*. Dacă între timp Aristide n-ar mai fi luat și alte hotărîri la fel de importante, de astă dată referitor la executarea bugetului comunei, la folosirea terenurilor și altor bunuri ale primăriei, și nu le-ar fi executat în același fel, adică avînd grijă să nu existe hîrtii sau să existe hîrtii care îl acopereau, afacerea cu monumentul și căminul cultural ar fi sfîrșit rău pentru el, adică așa cum i s-ar fi întîmplat oricărui om care n-ar fi fost total necinstit; dar amestecată cu altele și întinsă pe mai mulți ani, această afacere de început se împletise într-un lanț gros, puternic și total pe care nimeni — o dată ce lanțul se formase — nu mai putea să-l atace. Moromete cunoștea și el această chestiune cu monumentul și căminul cultural, dar Aristide îi dăduse de înțeles că afacerea era în ordine; era foarte mirat că Moromete nu-i spusese din vreme să-i dea și lui niște izlazuri să le folosească; ce dracu, toți consilierii luaseră, numai Moromete rămăsese...

Drept răspuns Moromete părăsise consiliul și se găsiseră destui care să rîdă de el că a fost prost și nu s-a ales cu nimic și că de aceea nu se mai duce pe acolo. Poveste veche și uitată chiar și de Moromete. Dar iată că Aristide n-o uitase și îi propunea iarăși — avînd în vedere alegerile apropiate — să voteze din nou pentru el. În schimb, Aristide avea să-l ajute să se descurce în consiliul comunal mai bine ca data trecută.

— Știi că eu nu fac aici la primărie decît să iscălesc hîrtii, spuse Aristide mai departe, văzînd că Moromete tace posomorît.

„Se știe de mult că eu las acuma pe alții să se ocupe de afacerile primăriei", însemnau de fapt cuvintele lui.

— Nu mai am timp nici să mor adăugă el vesel și nu mințea, era ocupat pînă peste cap cu construcția unei noi mori în Tătărești, o comună mai mare decît aceasta de aci unde era primar. A! Ce zici, Moromete?

— Domnule, i-am dat drumul la București, răspunse Moromete după lungă vreme de tăcere. I-am dat drumul la București și e vorba să-mi trimeată niște franci! repetă el. Dar mi-e frică să nu vină iar Jupuitu după fonciire!

— Stai că nu pricep nimic, zise Aristide.

— N-auzi că i-am dat drumul la București lui Achim? spuse Moromete puțin supărat că celălalt nu înțelegea. I-am dat drumul lui Achim, lui fi-meu!

— Ei și?

— Trebuie să-mi trimeată niște franci!

— Nu pricep!...

— N-am acuma să-i dau ăluia cu fonciirea!

— Ei și?

— Dă-mi patru mii de franci să-i dau la fonciire și cînd îmi trimite fi-meu, ți-i dau îndărăt...

Aristide se hotărî repede:

— Mi-am închipuit eu cînd te-am văzut, de ce ai venit, Moromete, spuse el devenind din nou vesel. Bine, atunci rămînem înțeleși: îți dau. Și se ridică de la birou: prietenii mei îi împrumut cu plăcere. Hai cu mine pe la cîrciumă că n-am bani la mine!

De la primărie la Aristide nu era departe. Mergeau împreună agale. Aristide era mai înalt, și cu toate că era elegant în costumul său ușor, de vară, albastru deschis, cu pălărie moale de paie de orez, atrăgea

atenția mai puțin decît Moromete care arăta parcă supărat, ca și cînd nu singur, ci silit de cineva ar fi mers alături de primar.

IV

În acest timp Paraschiv pornise înfrigurat spre tușă-sa Guica. Achim plecase și trebuia făcut ceva repede cu Nilă, să-l îndemne să termine o dată cu bombănelile lui de neînțeles.

Ei, gata ga Mario! îi dădu Paraschiv de veste tușei. Gata, dar nu știu ce să fac eu Nilă, că îmi vine să-i dau cîtiva pumni după ceafă și să-l satur.

Guica stătea în fața bordeiului și împletea la ciorap; ea nu luă în seamă supărarea nepotului și, de bucurie că în sfîrșit Achim plecase, scăpă cîteva ochiuri la ciorap.

— Ce vorbești, Paraschive? șopti ea cu un glas strîns. I-a dat drumul? A plecat? Cînd a plecat?

— De dimineață! răspunse Paraschiv. Mi-era nițel frică și mie: haiti, acu îl întoarce îndărăt! Că și ăla se moșmonea, se moșmonea... mai adăugă Paraschiv supărat.

— Așa mă! Așa! continuă Guica cu bucuria ei sărată și nițel surdă, ca și cînd bine făcuse Achim că se moșmonise. Aha! Aha! mai exclamă ea. Și *alea* ce zicea? A? Paraschive! *Alea* nu zicea nimic?

Paraschiv nu răspunse.

— Hai, mă, dă-te naibii, ce ești supărat?! îl certă Guica. De ce nu spui? Acuma trebuie să plecați și voi! Cînd plecați? Paraschive — se rugă Guica sfătuitor — vezi, nu stați mult p-acolo! Un an, doi, și întorceți-vă acasă. Eu ți-am mai spus. Locul ăla din

spatele casei e al tău. Cu banii din București faci o casă pe el, te însori, cumperi pămînt și să mor și eu acolo ca o creștină între ai mei, să aibă cine să mă îngrijească. Vorba ăluia, să nu vie un străin! Că de! Sîntem de-un sînge! Și acolo, în București, mai trimite-mi și mie un frang, că dacă nu eram eu să vă învăț de bine, ce făceați? Nu mai pierdeți vremea de pomană, să mai munciți și la seceră pentru ei! Auzi tu?! Cînd plecați?

— Nu vrea boul ăla de Nilă, ga Mario, n-auzișicе-ți spusei? zise Paraschiv scuipînd și făcînd ca buzele lui să se încalice și să se despletească în fel și chipuri.

— Ce, e nebun?! se mînie Guica, oprindu-se surprinsă din împletit.

— Cică: „Nu bă, că cum să plecăm cu caii și să lăsăm grîul pe cîmp?"; cică: „Nu acuma, bă, mai încolo, pe la Sîntămărie!"

— Păi și tu — zise Guica — prost ești? De ce n-ai venit cu el încoace? Ia du-te și vin cu el încoace! Ce, e prost?

— E prost, răspunse Paraschiv scuipînd supărat. Apoi continuă cu un glas gros, care vroia să semene cu al lui Nilă: „Că ce, bă, ce ți-a venit și ție! Plecăm acuma, rîde lumea de noi; ăia ai lui Moromete fugiră cîteștrei de acasă și-l lăsară pe tat-său singur cu grîul pe cîmp..."

— Du-te, mă! Du-te! zise Guica fără să mai asculte. Du-te, mă, n-auzi? Du-te și vin cu el încoace! Am să-i spun eu ceva și ai să vezi că n-o să mai zică nimic!

Nilă însă plecase cu caii la păscut și abia a doua zi spre seară se întîlniră cu tușa lor.

Cînd îl văzu trecîndu-i pîrleazul, Guica se ridică de pe scăunelul ei din fața bordeiului și le făcu semn să vie după ea înlăuntru. Ca de obicei nepoții își îndoiră

cefele să nu se izbească cu fruntea de pragul de sus al uşii, intrară în odaie şi se aşezară tăcuţi pe aceleaşi scăunele de-o şchioapă; se fereau să stea pe pat care era de totdeauna şubred şi s-ar fi putut rupe cu ei.

Guica se aşează pe prag în faţa lor, fără să-şi lase ciorapul de la gît şi începu:

— Ei, Nilă! Păi ce-am vorbit noi pînă acuma? Ia ascultă aici la mine: lui Achim i-a dat drumul la Bucureşti şi dacă nu trimite bani, crezi că tac-tău e prost? Păi ştii ce e în stare să facă? Să se ducă peste el acolo şi să nu mai puteţi face voi nimic! Tu auzi, mă?!

Paraschiv se uită la Nilă şi făcu un semn din mîini care vroia să spună: vezi! Nilă se uită la Paraschiv şi dădu din umeri vrînd să spună că nu înţelege nimic. Guica deschise gura să-i dea drumul mai departe, dar Paraschiv o întrerupse. El îi aruncă fratelui o privire de dispreţ şi bolborosi:

— Mai şi vorbeşti!

— Ce vorbesc, mă, ce vorbesc? bolborosi Nilă în felul lui de neînţeles, din care nu puteai să-ţi dai seama niciodată dacă protestează, cere explicaţii, sau pur şi simplu nu pricepe despre ce e vorba.

— Cum nu vorbeşti? Păi nu spui? bolborosi şi Paraschiv.

— Ce spun?

— Cum ce spui? Că: „Lasă, bă, că să mai aşteptăm, că rîde lumea de noi!" Tu auzi ce spune ga Maria? Crezi că tata cînd o vedea că ăla nu-i trimite nici un frang, o să ne aştepte pe noi să vie Sîntămăria?

Nilă îşi încreţi fruntea lui lată şi groasă, o lăsă în jos şi nu mai spuse nimic. Dar iarăşi nu puteai să ştii ce e cu el. Guica vorbi mai departe:

— Nilă, dacă n-o să rămîneţi voi cu buzele umflate, haida-de! Păi voi ştiţi ce vorbesc *alea*? Ce spun pîn

sat? Că tac-tău are să-i treacă pe toți pe numele lui și are să-i treacă ăleia bătrîne casa și jumătate din locul de casă. Pentru că ești bleg și umbli cu capul între urechi, d-aia! E averea voastră! Ce-ai să te faci tu dacă tac-tău îl pune alea la cale și le trece casa? Ai mă? Ce-ai să faci Nilă? Că atunci nu poți să le mai dai afară, că se duce la secție și vine cu jandarmul. Tu auzi ce-ți spun eu? Guica se opri din împletit și se ascuți cu capul spre Nilă. Tu auzi, mă? repetă ea. E casa voastră, e averea voastră de la biată mă-ta! Și lumea o să fie de partea voastră, că tac-tău cu nimeni nu se are bine...

Nilă asculta în tăcere, cu pleoapele lăsate cu totul peste ochi ca și cînd ar fi dormit. Guica continuă:

— Și atunci ce să mai așteptați? Încălecați într-o noapte pe cai și luați-o spre București. Și cînd o să vă întoarceți cu bani peste vreun an și-o să le dați pe-alea afară, lumea o să zică: „Bine le face! Au trebuit să plece la București din pricina lor! Așa le trebuie că au vrut să pună mîna pe averea fraților!" E averea voastră, Nilă! De cîte ori să-ți tot spun?

Guica își trase capul care stătuse întins și înfipt sub ochii lui Nilă, apucă ciorapul din poală și începu să împletească repezit, cu mișcări înghiontite.

— Nu, că lui îi e rușine de lume, zise Paraschiv cînd tușa se opri. Nu înțelege că lumea rîde de noi taman d-aia, că îi lăsăm pe ei să ne mănînce munca. Păi, bă Nilă, lumea zice că sîntem noi proști, tu știi asta? îl informă Paraschiv avînd în glas ceva care arăta că în privința asta de mult sînt ei acoperiți de rușine.

Nilă însă tăcea mai departe, cu fruntea lui lată și groasă cît degetul aplecată în jos. Nu se știe de ce, lucrurile acestea care păreau foarte limpezi continuau să fie pentru el turburi. Paraschiv se uită la el cu dispreț și spuse iar, cu un glas lung, tărăgănat, ca și cînd l-ar fi strigat de la cine știe ce depărtare:

— Băi, Nilă, băi! O să te tragă fetele de turul pantalonilor, ca pe Năstase Besensac. Zici și tu că ești flăcău! Eu m-aș fi însurat pînă acuma de zece ori, dar n-am vrut! Tot pentru voi, pentru tine și Achim! Să vă fac oameni!

Nilă ridică fruntea, se uită la fratele său și mormăi ca un urs.

— Faci tu oameni! Păi dar! Dăștept mai ești! Mă mir că nu te vezi!

— Nu, că sînt ca tine, să dau în gropi, răspunse Paraschiv furios și pornit. Dacă n-aș fi eu... Dacă ar zice tata să tragi la jug, ai trage la jug.

Nilă își încreți fruntea și chipul lui mare se aprinse de această jignire. Se întoarse spre Paraschiv și mormăi cu toată puterea, clipind des din ochi și strîngînd pumnii amenințător:

— Ce, bă, ce? Ce, ce? Ce vrei? Ce?

— Cecsina! blodogări Paraschiv fără să se sinchisească.

— Ia nu vă certați! interveni Guica ridicîndu-se de pe prag și căutînd ceva între sobă. Ea scoase de acolo o oală cu dude și o puse înaintea nepoților. Nu vă certați ca proștii, ce v-a apucat? Paraschive, tu ești mai mare, ce vorbă e aia? De ce rîzi de el? Parcă tu ești mai breaz? Să te duci acolo la București și să te-ntorci, să te-nsori! Să faci copii! Atunci să te vedem! Haide, luați niște dude d-astea și nu vă mai certați!

Cei doi începură să bage mîinile în oală și să mănînce din ea în tăcere. Guica se așezase la loc pe prag și bestecăia la ciorap. După puțin timp trase un fir lung din ghemul negru de lînă și spuse:

— Hai, mă, ce faceți? Că trebuie să plămădesc, să vă fac niște pîine! Am și eu cîteva ciurele de făină pentru zile mari. Să vă fac să aveți pe drum! Înțelegeți-vă mai repede!

— Ce să ne mai înțelegem, zise Paraschiv ridicîndu-se. Gata, plecăm!

— Și caii? întrebă Guica.

— Îi luăm cu noi, răspunse Paraschiv hotărît. Cu ei cîștigăm mai mult decît cu oile. Altfel de ce dracu mai plecăm?

— Cum, mă, să furăm caii lui tata? tresări Nilă cu un glas din care se vedea că acest gînd nu izbutea cu nici un chip să-și facă loc în capul lui.

— Păi nu sînt caii voștri, Nilă? N-ați muncit voi anul trecut și ați plătit cinci mii la bancă? Cu ce v-ați ales voi din douăzeci de mii care s-a împrumutat tattău? Nu și-au făcut alea covoare de pe urma oilor? Sînt caii voștri, tu nu vezi, ce naiba tot vorbești? Ia vezi că acum mă supăr pe tine!

— Păi vorbește și el ca să nu tacă, zise Paraschiv mereu furios de împotrivirea lui Nilă. El se sculă în picioare și continuă hotărît să termine cu atîta vorbă: Ascultă, Nilă, eu încalec și plec și te las ca pe-un prost aici... Mie să-mi spui verde... Te întreb: mergi sau nu mergi? De-un an de zile de cînd vorbim: mergem, mergem, mergem! Și acum faci pe... Că rîde lumea, că *furăm*, că, bă, să mai așteptăm! Ce să mai aștepți? Nu mai aștept, am așteptat destul!

De furios ce era, Paraschiv uită și se așeză pe patul tușei, care îndată începu să trosnească și să pîrîie. Guica țipă la el:

— Du-te, mă, naibii, că-mi rupi patul!

Paraschiv sări în sus. Supărat, el puse mîna pe umărul lui Nilă și-l mișcă, parcă l-ar fi sculat din somn:

— Nilă, mergi, mă, sau nu mergi?

Nilă tresări și deodată sări în picioare:

— Merg, mă, merg, ce tot mă ții?! N-auzi că merg? Nu ți-am spus o dată că mergem?

— Păi vorbește!

— Ce să vorbesc? mormăi Nilă, de astă dată cu un glas slab, fricos, ca și cînd i-ar fi părut rău că spusese că merge. Continuă: Să mergem o dată! Ce tot vorbim atîta! Și dacă se întîmplă ceva, treaba ta!

— Dacă se întîmplă ceva, eu răspund! aproape că strigă Paraschiv.

V

În familia Birică bucuria ar fi ținut multă vreme dacă într-o zi mama n-ar fi turburat-o. Birică și Polina continuau să se uite unul la altul ca și cînd ar fi fost singuri pe pămînt. Polina stătea mai mult prin casă cu soacra și cumnatele iar Birică prin curte cu tatăl și frații... încercare zadarnică de a ascunde bucuria care creștea în ei fără încetare, bucurie care creștea din ea însăși mereu și îi amețea de fiecare dată mai mult. Se strigau pentru lucruri de nimic și dacă se stăpîneau să nu fie mereu unul lîngă altul, nu se puteau împiedica să nu-și audă glasurile. Se auzea glasul ei sau al lui spunînd nu se știe ce, se opreau pentru o clipă și bătaia inimii se iuțea...

Durerea trebuie stăpînită fiindcă îndurerează și pe alții, iar bucuria prea mare trebuie și ea stăpînită fiindcă poate fi rău înțeleasă. Într-o zi mama se grăbi să spună „o vorbă" Polinei închipuindu-și că îi face un bine dacă îi amintește că traiul ei aci o să fie rău dacă nu se împacă cu ai ei.

Erau la masă. Polina nu luă din ciorbă decît de vreo două ori și lăsă lingura pe masă. Era o ciorbă de verdețuri nici mai bună nici mai rea ca în alte zile, dar mama-soacră nu se uita la chipul norei să vadă că de fapt ei nu-i ardea azi de mîncare la fel cum nu prea

îi arsese nici pînă acum de cînd venise aici ; socoti că ciorba era de vină :

— E fără untdelemn ! spuse ea. Trebuie să păstrăm untdelemnul pentru secere ! Şi în loc să se oprească aci, se pomeniră cu toţii auzind pentru întîia oară nişte cuvinte cam nepotrivite şi supărătoare. Noi sîntem învăţaţi, maică, să mai mîncăm şi fără untdelemn !

Nepotrivite şi supărătoare cuvinte, dar adevărate şi de aceea clipa care urmă după rostirea lor nu fu alungată de nimeni.

Polina se făcu roşie şi deodată, cu totul pe neaşteptate pentru ei, ea rosti cu o veselie înţepată şi necruţătoare :

— Ba eu, mamă, nu sînt învăţată să mănînc fără untdelemn !

„N-am de gînd să înghit ceea ce nu se cuvine", însemnau de fapt cuvintele ei.

— Şi nouă ne-ar plăcea, dar ce să facem ! rosti mama-soacră speriată.

Dar Birică-tatăl nu se sperie. Se întoarse spre noră şi-i aruncă cu nepăsare :

— Ba o să mănînci, că n-o să ai încotro !

— Nemîncată nu stau ! ? răspunse Polina cu veselia ei şuierată.

— Lasă maică, o să vă aranjaţi voi ! rosti mama. O să vă împăcaţi cu alde tac-tău şi o să vă duceţi acolo ! Că aici e greu de trăit, sîntem mulţi şi...

Nu spuse mai mult, se făcu tăcere. Ce însemna asta ? ! Aşadar în timp ce ei nu mai puteau de bucurie unul pentru altul, aici exista nemulţumire, existau aci nişte gînduri grăbite care umbreau bucuria lor în cu totul altfel decît îşi închipuiseră ei. Polina nu mai zise nimic, se ridică de la masă şi intră în odaie. Birică se posomorîse şi mînca în tăcere. El socotea ieşirea soţiei lui la fel de nepotrivită ca şi cuvintele mamei. Era însă

limpede că bucuria familiei trecuse de mult; el însă băga de seamă acest lucru abia acum.

— Ce e cu tine, mamă? spuse el supărat.

— Ce să fie? rosti tatăl numaidecît. Spune şi ea ce este. Sau nu-i aşa? întrebă el cu nepăsare.

În clipa aceea, în casă, Polina izbucnise în plîns. Birică tresări, se făcu galben la faţă. El rămase o clipă cu lingura într-o mînă şi cu bucata de mămăligă într-alta, ascultînd înfiorat, zguduit. Pe chipul lui se aşternea încet o expresie rece, străină de familie, care nu fu observată de ceilalţi. Lăsă lingura şi mămăliga pe masă, se ridică şi se duse la soţia lui.

— Hai, taci din gură! o ocroti el cu asprime. Ce-ţi pasă ţie de mama? Numai dacă îţi fac eu ceva, atunci să plîngi!... Hai! îşi înmuie el glasul.

„Hai, uită-te la mine, uită-te în ochii mei, însemna acest hai. Cum poţi să plîngi cînd eu sînt cu tine, cînd sîntem amîndoi cu marea noastră bucurie?!"

— Hai, Paulino! o mîngîie el cu numele ei întreg, turburat de plînsul ei care întocmai ca şi bucuria creştea din el însuşi copleşitor. Hai, tu... taci! Lasă! Numai dacă eu... Dar Polina, cum stătea pe pat cu capul lăsat pe coate şi coatele pe genunchi, se răsuci fără să se ridice şi îşi puse faţa udă pe piciorul lui. Înfiorat, el îi apucă faţa în palmele lui aspre şi sub palmă îi simţi gura fierbinte cum plînge şi vorbeşte:

— Destule vorbe urîte am auzit în casă! Am crezut că dacă mă mărit o să scap! Toată ziua şi toată noaptea numai bani şi pămînt! Bani şi pămînt!

Polina aproape că striga şi era limpede că o spunea pentru cei din tindă. Într-adevăr, aceştia încetaseră să mai mănînce şi ascultau.

— Am fugit de acasă numai să nu mai aud şi acuma vă bateţi joc de mine că nu sînt învăţată să mănînc fără untdelemn. Am fost şi eu fată pe lumea asta! A trebuit să mă feresc şi să strîng din dinţi şi acuma...

— De ce a trebuit să strîngi din dinți? o întrerupse Birică-tatăl din tindă.

— Hei, tată! protestară într-un glas fetele și mama.

— Pentru că alte fete se mărită cu nuntă și cu lăutari, răspunse Polina plîngînd. Dar dacă e vorba pe-așa, am să plec chiar acuma, dacă soacra nu mă lasă nici măcar să răsuflu! Birică, hai cu mine!

În tindă, mama se ridică speriată de la masă și trecu pragul odăii.

— Polino, tu degeaba te superi și plîngi, că n-am zis ce ți se pare ție. Am zis și eu o vorbă, oi fi greșit! Dar vorbește lumea prin sat, maică, și voi nu știți nimic. Tat-tău zice că nu cumva să ne prindă că venim pește el cu împăcăciunea, că ne dă afară și ne face de rîsul lumii. E pus pe dușmănie contra lui Birică și ne-am gîndit și noi că tu, Polino, trebuie să te duci pe-acasă și să le spui că nu șade frumos să ne dușmănească degeaba! Dacă o vrea să-ți dea ceva, bine, dacă nu, lasă-l să-i rămînă lui, să se sature de pămînt. Dar ne pare și nouă rău cînd auzim ce spune la lume. Barim să tacă din gură! Adineauri spusei vorba aia cu dusul la alde tat-tău fiindcă așa ar fi stat bine, ne-am fi bucurat și noi să-ți dea tat-tău dreptul tău și să vă ajute pînă vă faceți o casă. Dar Doamne păzește dacă am vrut să spun ceva rău. Fiindcă noi ne-am gîndit: dacă se însura Birică cu alde Leana lui Floricel, care n-are decît o jumătate de pogon pămînt, ce făceam? Nu tot trebuia să stea aici, cu ea? Te-a luat pe tine! Ei! Și dacă n-o să-ți dea tat-tău nimic, ce?! Uite, sînt fetele astea aci și frații ăștia, să spună ei dacă se gîndește cineva rău la tine. Atîta zicem și noi: să tacă din gură alde tat-tău și să nu ne mai înjure. Fiindcă fetele astea s-au făcut și ele mari și altă zestre decît că sînt vrednice și cinstite n-au, de ce să-și bată Tudor Bălosu joc de ele? D-aia eram supărați, că altfel, maică...

Mama se opri. Era foarte îndurerată și cînd sfîrși de vorbit se așeză pe pat și oftă; privirea ei se lărgi și rămase nemișcată într-o contemplare liniștită a durerii. Asta era tot, nimic altceva nu mai aveau cu Polina. Fetele intraseră în casă și tăceau, adeverind prin asta spusele mamei. Numai Birică-tatăl părea să mai aibă ceva de spus. Pe de altă parte atmosfera aceasta o surprinse atît de mult pe Polina, încît ea nu zise multă vreme nimic, se uita mereu cînd la mama-soacră, cînd la cumnate și pe fiece clipă care trecea, o ciudată licărire creștea în privirea ei. Întîi se îndreptase pe pat, apoi se îndepărtase puțin de bărbatul ei. Urmele plînsului se șterseră treptat, apoi un zîmbet ascuns, cu neputință de ghicit ce însemna, se ivise pe buzele ei. Se cunoștea totuși că nu se îndoiește de adevărul celor auzite, că o crede pe soacră și pe cumnate și le dă întru totul dreptate. Dar zîmbetul acela... parcă își bătea puțin joc de ei, parcă rîdea de nevinovăția lor.

— Păi bine, Birică, tu de ce nu mi-ai spus? se întoarse ea după o vreme spre bărbatul ei. Ia hai cu mine la tata! Hai chiar acum cu mine! repetă ea și se dezbrobodi și îmbrobodi cu o singură mișcare. Se sculă de pe pat și rămase în picioare liniștită și hotărîtă.

— Vezi să nu te întorci plîngînd! spuse Birică-tatăl batjocoritor. Se pare că el știa ceva mai multe decît toți despre Tudor Bălosu.

— Nu acuma, Polino, spuse mama cu îndoială. Mai lasă-l pe alde tat-tău să se mai gîndească, să mai...

Polina însă din nou le zăpăci pe cumnate și pe soacră.

— De douăzeci de ani de cînd m-a făcut a avut destul timp să se gîndească, spuse ea uimindu-i pe toți cu acest răspuns. Hai, Birică!

— Nu striga la mine, fă! murmură Birică scuturîndu-se parcă.

Tînăra lui nevastă era de nerecunoscut, se uita la ea uimit şi părea să nu priceapă ce vrea de la el.

Polina deschise uşa de perete şi o lăsă larg deschisă. I se auziră paşii apăsaţi străbătînd bătătura. Birică se ridică de pe pat şi se luă după ea. Abia o ajunse din urmă, atît de repede şi mînioasă se îndrepta nevasta lui, după măritiş, să dea ochii cu părinţii.

VI

În seara şi în zilele următoare după ce fugise cu Birică, mama ei plînsese şi încercase s-o trimită pe fata mai mică, Rafira, cu cîteva lucruri de-ale Polinei, dar Rafirica, deşi avea numai zece ani, în loc s-o asculte pe maică-sa, se apucase să-i spună lui Victor. Tudor Bălosu aflase şi o ameninţase pe muierea lui cu bătaia. Dar aşa slabă cum era, Aristiţa îndrăznise să se împotrivească :

— Tu ai făcut-o de rîs ! strigase ea plîngînd. Parcă ţi-a păsat ţie vreodată de noi ! Proastă să fie Polina să-ţi mai spună în viaţa ei, tată.

— Şi dacă nu-mi mai spune, ce ? rostise Tudor Bălosu, îngrozind-o pe muiere cu acest răspuns. Lasă c-o să-mi spună ea, n-avea grijă. N-are să treacă nici o săptămînă şi ai s-o vezi cum intră pe poartă cu împăcăciunea. Are nevoie de pămînt.

— Şi dacă are nu-i dreptul ei ? Ea singură a muncit cît voi toţi... Nu ţi-e frică să nu te ia lumea la ochi ?

— De ce să mă ia lumea la ochi, că i-am vrut binele ? Ce-are băiatul lui Stan Cotelici ? O să trăiască cu al lui Birică din cîntat ? Treaba ei ! Eu nu-i dau nici o brazdă ! Băiat cu patruzeci-cincizeci de pogoane şi fuge de el ! Ce are, fa, băiatul lui Stan Cotelici ?

— Are pe dracu! strigase Aristița înfuriată. Dacă nu-i place, vreai tu să i-l bagi pe gît?

— Nici nu-mi trece prin cap, răspunsese Tudor Bălosu nepăsător. Dar dacă făcea cum am spus eu, era ferice de ea. N-a vrut să-l ia pe-al lui Stan Cotelici? Foarte bine! Dar de ce s-a apucat să se ducă după al lui Birică? Altul mai bun nu găsea?

Se certaseră pînă tîrziu, fără folos. Tudor Bălosu era mereu nepăsător la rugămințile femeii care îi spunea să se ducă acasă la Birică și să se împace cu fata. Tudor Bălosu nu numai că nu-și cunoștea bine fata, dar nici măcar nu bănuia ce se petrecuse cu ea după măritiș; a doua zi spre prînz, cînd o văzu pe Polina intrînd pe poartă cu Birică, de uimire, ochiul care nu i se deschidea bine, de astă dată i se deschise cît o ceapă; Polina intra în curte cu o înfățișare și niște pași care nu semănau de loc cu ai Polinei care o știau ei, sfioasă și ascultătoare, cam încăpățînată în sfioșenia ei ascunsă, dar totdeauna ascultătoare.

Pe drum Polina se sfătuise cu bărbatul ei. Spre uimirea acestuia, ea spusese că are dreptate mama-soacră: trebuie negreșit să se împace cu părinții. Cum au să poată trăi fără zestrea ei? Nici să nu se gîndească, nici să nu-i treacă prin cap. Unde-au să stea? Așadar se vor împăca și vor sta la părinții ei, vor munci împreună un an, doi și în acest timp vor strînge să-și facă o casă. Așa face toată lumea. Toate acestea are să le spună el.

— Pe urmă să taci din gură și să mă lași pe mine, că o să mă înțeleg eu cu ei, a încheiat ea.

Despre faptul că Tudor Bălosu făcea de rîs în sat familia bărbatului ei, fapt care o nemulțumise atît de mult pe mama-soacră și pe cumnate, nu mai putea fi vorba, de vreme ce scopul lor era împăcăciunea.

Birică se cam supărase de sfaturile acestea, dar în cele din urmă convenise. Era încă nedumerit de schimbarea ei parcă neașteptată.

Tudor Bălosu îi văzu dinlăuntru intrînd în curte, și fără să știe pentru ce, închise fereastra care era deschisă și deschise ușa din tindă. Aristița aprindea focul în vatră și se pregătea să lucreze la mașină niște rochii.

— Vezi că vine Polina și cu ăla, îi spuse Victor Bălosu mamei, trecînd și el pragul și intrînd în casă.

Tot atunci, Polina și Birică urcară scara prispei; ajunși în tindă, fata se opri, se uită la mama ei care se îmbrobodea zăpăcită și-i spuse simplu dar cu ceva nou, parcă străin, în glas:

— Bună ziua, mamă!

— Bine v-am găsit! spuse și Birică încet.

— Bine-ați venit, răspunse Aristița luînd-o înaintea lor în casă și uitîndu-se îngrijorată dacă nu era ceva aruncat în dezordine peste paturi.

Cei doi intrară în odaie și dădură și acolo bună ziua. Tudor Bălosu răspunse limpede bună ziua și-și aruncă privirea cercetător spre fiică, dar Polina parcă nu-l lua în seamă; se așeză pe pat și-și strînse mai bine basmaua sub bărbie. Pe nesimțite, în tăcere, Tudor Bălosu, Aristița și Victor se apropiară de celălalt pat și se așezară pe rînd, așteptînd. Polina se uită la bărbatul ei. Acesta se posomorî și-i întoarse privirea parcă furios. Începu să vorbească limpede și încet, simplu, parcă s-ar fi cunoscut și ar fi trăit împreună cu ceilalți de multă vreme:

— Îmi pare rău, nea Tudore, că ne-am certat..

Flăcăul se opri cîteva clipe, timp în care Victor se așeză mai bine pe pat. Dar Tudor Bălosu nu luă în seamă părerea de rău a ginerelui, care trebuia să fie începutul împăcării.

— Ce vreți, mă, voi? Ce căutați aici? întrebă el brutal.

— Tudore, taci din gură! sări Aristița speriată.

— Stai, că eu n-am chef nici de ceartă, nici de discuție! răspunse el liniștit, și continuă spre cei doi, mai mult spre Birică, despre care credea că pusese la calea venirea la el în casă: Ce e, Birică, ce cauți aici? În seara cînd ai furat-o pe proasta asta, eu am venit la tat-tău și i-am spus. Ce mai vreai? Sau unde te-am lăsat să intri pe poartă crezi că am să mă tocmesc cu tine!

— Nea Tudore, n-am să-ți spun decît cîteva vorbe și ne ducem... Nici eu n-am chef să mă tocmesc cu dumneata. Eu cred că ar fi bine să ne înțelegem ca oamenii. Am un singur pogon de pămînt, mare și lat. Pămîntul Polinei... dar nu e vorba de pămînt, fiindcă... Polina spune ca să stăm la dumneavoastră, un an sau doi, pînă ne facem noi... dumneavoastră aveți trei odăi... și muncim cu toții... De ce să ne certăm? Dacă vreți, bine, dacă nu... treaba dumneavoastră, noi ne-am luat și o să ne descurcăm noi...

Victor Bălosu rînji din patul lui și se mișcă în el într-un fel care făcea să se vadă că ceea ce auzise îi plăcea mult, îl înveselea. Birică băgă de seamă și chipul i se aprinse. Se ridică în picioare gata să plece, dar Polina se prinse în aceeași clipă de umărul lui:

— Unde te duci? Stai că merg și eu.

— Da, stai, zise Tudor Bălosu batjocoritor.

— Da, să mai stea, răspunse Polina rece. Apoi la fel de rece și liniștit continuă: Și tu, Victore, ce rînjești acolo în pat? Nu ți-e rușine?

Victor Bălosu, Aristița și Tudor Bălosu făcură ochii mari.

— Polino, ce-i cu tine? zise Aristița abia șoptit.

— Ia spune; tată, continuă fata fără să răspundă. Ce zici de ce-a zis Birică?

Întrebarea aceasta liniștită i se păru tatălui obraznică. Se înfurie:

— Vezi să nu te iau acum de moațe și să te satur de măritat, spuse el așezîndu-se la locul lui.

— Atunci nu vreai să stau aici cu Birică? întrebă Polina iarăși, uitîndu-se la el deschis.

— Ia spune, Polino, vreai s-o iei pe coajă? spuse tatăl amenințător. Acum te iau de mînă și te dau afară! Ai fugit cu ăsta ca o proastă, te-ai dus în crila lor de copii! Că altul mai bun nu găseai.

— Nu, altul mai bun nu găseam, răspunse Polina limpede. Ăsta mi-a plăcut mie! Și de ce zici că nu ne lași aici? Spune, ca să știm și noi.

Drept răspuns, Tudor Bălosu se ridică de pe pat și spuse încet și scrîșnit:

— Bă, ia ieșiți afară d-aici! Ieșiți afară pînă nu asmut eu cîinii pe voi.

Aristița sări și îi ieși în față:

— Tudore, ne aude lumea! Rîde lumea...

— Ia lasă-l, mamă, spuse Polina apăsat.

Se ridică în picioare înaintea tatălui:

— Să asmuți cîinii pe mine? întrebă ea mușcîndu-și adînc buzele, aprinsă la față. Să asmuți cîinele? N-ajunge cît am îndurat aici, cît am muncit? Ia stai tu nițel, tată, să vorbești aici cu mine! strigă ea cu un glas tăios și înalt. Se rupse din fața tatălui, merse spre ușa odăii care rămăsese deschisă și o trînti cu putere. Se întoarse apoi spre mama ei: Iar tu, mamă, să nu te amesteci, că nu ești bună de nimic! Ai rămas oarbă, de cînd lucrezi la mașină să le dai lor mii de lei! Și de săptămîni de zile de cînd mă omoară să mă mărit cu Stan Cotelici, tu n-ai spus nimic! Iar acuma m-ai lăsat să mă facă de rîsul lumii!

De astă dată, Tudor Bălosu se năpusti spre ea și vru s-o apuce de mîini și s-o dea afară. Birică și Victor săriră de pe pat. Polina se smulse din mîinile tatălui și scrîșni amenințător:

— Ia mîna de pe mine!

Tudor Bălosu încremeni cu ghearele în aer. Fata îl fulgera cu niște priviri a căror ură îl înfioră. Rămase cîteva clipe prostit în fața ei, apoi se făcu roșu și ridică pumnul.

— Să nu dai în mine că-ți scot ochii! rosti Polina cu un glas înspăimîntător.

— Polino — țipă Aristița — ai înnebunit?!

În clipa aceea, Victor sări între ei, deschise ușa și spuse tare și disprețuitor spre Birică:

— Ia ieși, mă, afară d-aici! Ia ieșiți afară d-aici!

Birică îl privi mocnit, mestecîndu-și fălcile. Nu se mișcă. Victor Bălosu se apropie de el și îl apucă de flanela lui cîrpită în coate. Spuse cu același dispreț:

— Ieși, bă, afară!

Acest glas îngîmfat îl făcu pe Birică să-și smucească mîna cu putere și să se dea îndărăt gata să-i sară în cap. Polina îl apucă liniștită pe fratele ei de gulerul hainei și cînd acesta se întoarse cu fața, ea îi cîrpi o palmă atît de năprasnică încît Victor se clătină. Cînd își reveni și se repezi spre Polina, Birică îi ieși atunci înainte și într-o clipă se încleștară unul cu mîinile în gîtul celuilalt.

— Tudore, sai că se omoară! strigă Aristița înăbușit.

Cei doi nu avură timp să-și dea cel puțin cîte un pumn. Mama și fiica și Tudor Bălosu săriră și începură să izbească în mîinile lor încleștate. Fata izbea scrîșnind în brațul fratelui, iar mama și tatăl în cel al lui Birică. Pînă îi desfăcură, Polina nimeri de cîteva ori, ca din întîmplare, în părinți.

O dată despărțiți, cei doi se priviră cu ură, mult timp, gîfîind. Victor Bălosu parcă uitase de palma dată de sora lui. Abia întru tîrziu își aminti și se repezi pe negîndite spre ea, dar Aristița îi ieși înainte.

— Dai în mine, hai? Polino! Dai în mine! gîfîi el.

— Dau în tine! răspunse ea tremurînd. Măgarule! Ai și tu o soră care se mărită și strigi la ea să iasă afară! Porcule! Ai un obraz de porc, mă mir că nu-ți plesnește.

Victor Bălosu sări iar de la locul lui și de astă dată sări spre ușă, să iasă afară. Bănuind ceva rău, Aristița îi sări iar înainte și se lipi de clanță cu toată puterea.

— Victore, stai aici, Victore! Stai aici! Stai aici!

Tudor Bălosu sări și el și îl apucă pe fiu de umeri!

— Ia stai, mă, la locul tău! Stai să le spun eu încă o dată, să nu zică pe urmă lumea că a venit fata la mine și am gonit-o...

VII

Se făcu un timp o tăcere grea. Se așezară iarăși pe paturi, cei doi singuri într-o parte iar ceilalți pe celălalt pat. Tudor Bălosu rupse tăcerea cu un glas schimbat din care înfumurarea de tată pierise.

— Va să zică, Polino, abia te-ai măritat și ți-a și sărit țandăra. Te-au pus ai lui Birică la cale. Vii să-mi bagi ghearele în ochi! Aș putea să ies afară și să-mi văd de treburi, dar mă gîndesc la ce-ai să tragi cînd te-or pune ai lui Birică la muncă. Acolo să vezi muncă, nu ca acasă! Ai muncit și acasă, nimeni nu zice, dar taman d-aia ar fi trebuit să nu-ți iai lumea în cap. Dacă ar face toate fetele ca tine, ar fi un balamuc în

tot satul... Așa că vezi, îți spun cu frumosul să te întorci...

— Îmi spui cu frumosul, dar sări cu pumnul la mine, spuse Polina limpede, uitîndu-se drept în ochii lui.

Tudor Bălosu înghiți greu; vru să se ridice și să iasă afară, dar se răzgîndi.

— Nu vrei să taci din gură, cauți ceartă! zise el.

— Să vorbești ca lumea și să nu mă minți! Niciodată nu te-ai uitat la mine ca la o fată. Tot cu Victor: Victor în sus, Victor la deal... Numai eu am muncit și ai crezut că sînt proastă, am să înghit mereu și o să mă mărit cu cine vreți voi...

— Acu te-ai făcut dășteaptă, măgăreațo! Nu ți-e rușine să vorbești așa cu tata? spuse Victor Bălosu furios.

— Nu mai pot de rușine, răspunse Polina zîmbind batjocoritor. Uite unde s-a adunat rușinea, la alde tata și la domnul voiajor!

— N-am știut eu ce zace în tine că te învățam eu minte, răspunse Victor clocotind de furie. Poți să zici că cu vorbele astea care le-ai spus, te-ai spălat pe bot de-un frate!

— Păi da, că proasta de mama nu putea să facă și ea unul mai bun.

Era înspăimîntătoare. Mama nici măcar nu mai răsufla, iar Biriță nu mai pricepea cum o să se mai împace soția lui cu părinții după toate acestea. Ce era mai ciudat că nimeni nu mai îndrăznea s-o amenințe pe Polina.

— Uite, Polino, una și cu una face două! rostì Bălosu. Eu atît am de spus: ai fugit de acasă, n-ai ce mai căuta îndărăt. Am terminat socoteala.

Se făcu tăcere. Polina își răzimă un cot în genunchi și apoi își răzimă bărbia în podul palmei:

— Așa crezi tu, spuse ea neturburată.

— Așa are să fie! apăsă Bălosu.

Polina repetă :

— Așa crezi tu !

— Așa cred eu, așa este, am terminat, ce mai atîta vorbă ! zise Tudor Bălosu gata să-și piardă din nou răbdarea.

— Nu-nu ! îl preveni Polina aproape veselă. Nu te repezi, stai ! Va să zică de ce zici că nu vrei să stăm amîndoi în odaia de dincoace, pînă ne facem noi casă ?!

— Tudore, lasă-i, mă, să stea, îndrăzni Aristița încet. Birică e băiat muncitor, ce-aveți cu el ? Așa face toată lumea...

Era de necrezut, mama uitase groaznicele cuvinte ale Polinei. Tudor Bălosu o fulgeră cu ochii, dar Polina nu-l slăbi :

— Nu te mai uita așa la mama, zise ea. Ai să ne lași să stăm aici !

— Voi amîndoi să stați cu mine ? ! se miră Bălosu. Poate dacă mor eu și băiatul ăsta ! Atunci da !

Polina se uită spre fratele ei și, ce lucru de neînțeles, glasul i se făcu mai cald, așa ca al unei surioare mai mici :

— Victore, nici tu nu vreai să mă lași să stau aici ?

— Da'ce, e casa mea ? răspunse Victor Bălosu colțos dar zăpăcit totuși de rugămintea ei. Ce mă întrebi pe mine ? se scutură el. Din partea mea, n-ai decît să stai !

— Da, se vede, spuse Polina cu părere de rău. Apoi, ridicîndu-se pe neașteptate de pe pat : Hai, Birică ! Se întoarse spre toți ai casei : zi, mă goniți ? Bine, mă goniți voi, da' să nu credeți că eu sînt proasta-aia ! Nu scăpați voi de mine cîtă viață oți avea !

Deschise ușa înainte și ieși fără să dea bună ziua sau să mai spună vreun cuvînt. Birică mergea în urma ei cu fălcile încleștate. Cînd ieșiră în poartă, omul mîrîi supărat :

— Fă, tu ești nebună !

Se opriră în drum, în fața casei. Polina întîrzia, parcă ar fi vrut să se întoarcă îndărăt, să mai spună nu se știe ce.

— Haide! o îndemnă bărbatul mohorît, fără să se uite la ea.

— Nu merg!

— Ce?! se miră Birică și se uită la ea. Avea o înfățișare ascunsă, ca pe vremea cînd era fată. Îl fulgeră un gînd, pe care îl și rosti: Polino, mă lași?

Ea nu răspunse și nu se mișcă. Se uita înțepenită nicăieri.

— Nu merg! Unde vrei să merg? Unde să dormim la iarnă? În coșar? În trențe, pe jos?

Aceste cuvinte îl înspăimîntară pe bărbat, se făcu alb ca varul.

— Da, șopti el copleșit. Bine, Polino! Atunci rămîi la ai tăi!

Și rămase singur lîngă ea, gata să rămînă de tot singur, gata să se îndepărteze.

— Du-te atunci! șopti el într-un tîrziu și de astă dată își înălță fruntea.

Văzuți de departe, nimeni n-ar fi putut să-și dea seama ce se întîmplă între ei. Birică nu mai putu îndura și se îndepărtă încet. Lumea care se uita putea crede că s-au înțeles să rămînă la Bălosu; altfel s-ar fi certat și înjurat cu glas tare, așa cum se întîmpla cu cei mai mulți cînd nu se înțelegeau. De aceea, cînd Polina îl chemă din urmă pe Birică, chemarea nu miră pe nimeni.

Birică se opri, se întoarse și o aștepta. Privirea lui ardea și dacă n-ar fi fost în drum ar fi lovit-o întocmai ca atunci sub dudul Moromeților; din nou ea îl făcea să se teamă că ar putea-o pierde. Își aminti însă privirea și răspunsul ei de atunci și deodată înțelese că nu pentru a-l chinui zadarnic se purta ea așa.

„Ah, ce naţie de femeie! gîndi el. De rămas la ai ei nu vrea, dar nici cu mine nu merge!“

— Hai, Paulino! şopti el mohorît. Hai, nu te speria, că să fie ea a dracului de casă, cu două etaje o fac, dacă e vorbă că din pricina casei...

Şi o luă înainte îndîrjit. Polina merse de astă dată în urma lui, ca orice nevastă supusă bărbatului. Birică mai întoarse o dată capul spre casa lui Bălosu şi îl văzu pe acesta pe după geamuri urmărind ceea ce se petrecea la poartă. „Mama ta, ameninţă Birică. Ai crezut că dacă nu-i dai zestre, am să ţi-o las!“

— Birică — întrebă Polina din urmă — cu ce zici că ai să faci casă? Şi fiindcă el întîrzie cu răspunsul ea adăugă: Să ştii că mie nu-mi place cu două etaje!

Era veselă, rîdea de el, dar el nu se supără, începuse s-o înţeleagă; firea ei era aşa că vroia să trăiască în voie şi bărbatul să nu-i pună pe umeri nici o povară; doar de aceea îl luase pe el şi nu pe altul şi de aceea fugise de la părinţi. Dar ce era de făcut, de unde să facă rost de bani pentru casă? Ea glumea, dar dacă pînă la toamnă fraţii şi surorile lui mai puteau dormi pe prispă, cînd s-o face frig vor trebui să intre înăuntru şi atunci unde are s-o culce pe Polina? Ce-are să se întîmple între ei dacă n-or mai avea unde să stea? Pentru că — ce ciudat lucru, cum de nu-şi dăduse seama pînă acum? — n-avea unde să stea cu ea!

VIII

Astfel se întîmplă că numai în cîteva zile de la însurătoare bucuria lui Birică se şi făcu dureroasă. El ţinea prea mult la Polina lui pentru ca dorinţele şi

pornirile ei să nu-l zguduie adînc. Gîndul că s-ar putea să-l apuce toamna fără casă îl neliniști atît de mult încît, fără să se mai sfătuiască cu familia, se hotărî să facă rost de bani numai în singurul fel în care putea să facă atît de repede și anume să vîndă de îndată jumătate din pogonul lui de pămînt. Se gîndi cîteva zile în șir, îi trebuiau cel puțin trei mii de lei dacă vroia să-și facă o casă ca să nu fie bordei (și numai o astfel de casă îi trebuia, altfel toată lumea ar fi zis că iată ce rău a ajuns Polina trăind cu el), dar de unde să ia trei mii de lei. Și apoi cum avea el să trăiască cu o jumătate de pogon de pămînt, cînd alții cu un lot întreg abia se țineau?

Dar această întrebare din urmă nu-l tulbură pe Birică. Înainte de orice trebuia să-și ridice casă, și încă una frumoasă, așa cum pe drept merita o nevastă ca a lui.

Luînd această hotărîre el se grăbi să anunțe familia:

— Gata! De mîine încolo, cine vrea să mă ajute să fac casă, să meargă cu mine în vale la văgăuni să facem cărămizi.

Erau tot așa, la masă, a treia sau a patra zi de cînd făcuseră încercarea de împăcăciune.

Polina nu se arătă de loc surprinsă, dar Birică-tatăl și ceilalți încetaseră o clipă să mai mănînce și se uitară la el bănuitori.

— Să faci cărămizi și să le lași acolo să dea zăpada peste ea! Sau de ce?! se miră tatăl.

— Nu, ci să ridic casă cu ele, răspunse fiul.

— Aha! exclamă Birică-tatăl dumirit. Uitasem că acolo în vale la văgăuni, după ce sapi și termini cu cărămizile găsești la fund și niște bani!

— Asta mă privește pe mine! zise Birică închis în sine, dar tatăl socoti că n-avea el ce să închidă și i-o întoarse cu nepăsare:

Clubul cărții digitale 2022

— Te-o fi privind, zise. Mai bine dă flanela aia mă-ti, s-o cîrpească în coate, că atîrnă jurăbiile pe tine, adăugă măsurîndu-l de sus pînă jos.

Polina, care n-avea nimic rupt pe ea, se simți iarăși atinsă ca și data trecută cu untdelemnul.

— Ce s-o mai cîrpească, trebuie altă flanelă, zise ea.

După aceste cuvinte, tînăra nevastă văzu multe perechi de ochi îndreptîndu-se scurt și în tăcere asupra ei.

— O fi trebuind, mormăi Biricâ-tatăl sorbind încet din strachina cu verdețuri din mijlocul mesei.

— Ce tot dondănești din gura aia ? interveni atunci mama-soacră, uitîndu-se cu simpatie la noră. Asta este, îi trebuie altă flanelă că s-a însurat și a intrat și el în rîndul oamenilor !

Tatăl prinse cu privirea mulțimea de copii de la masă și așteptă cîteva clipe ca să fie înțeles de ce se uită : cei doi gemeni aveau pe ei doar niște închipuiri de cămăși, iar fetele...

— O să tundem cîinele și o să ne facem flanele, zise el.

— Parcă noi o să ne luăm după tine ! răspunsese mama. Știa și ea că tatăl avea dreptate, dar dacă nu era lînă pentru flanele, barim să fie o vorbă bună !

Trecu deci cu bine această clipă grea pentru Biricâ : nu-l întrebă nimeni de unde avea să ia bani și el înțelese că la urma urmei într-adevăr acest lucru îl privea numai pe el.

Umbla prin curte fluierînd și cîntînd. Puse mîna pe secure și se duse în grădină să taie salcîmi pentru tălpici. Polina stătea lîngă dînsul și îl asculta cum cîntă, parcă amețită, cu ochii închiși și cu mîinile încrucișate pe sîni. Din cînd în cînd el se oprea din cîntat și arăta cu mîna :

— Dărîmăm coteţul... În partea asta o facem, cu faţa încolo.

Şi începea iar să cînte şi să izbească în salcîmi cu securea. Era aşa de vesel încît îşi amesteca glasul cu loviturile de secure în aşa fel, încît fraţii lui mai mici, care se aşezaseră puţin mai în vale, se tăvăleau pe iarbă cu burţile lor goale şi rîdeau.

Şi într-o joi pe la amiază
Scoală, scoală, tu nevastă
Că n-avem nici apă în casă.
Taci, bărbate, nu mai spune
Că avem o miţă bună
Scoate apă din fîntînă!

— Şi cu ce zici că o să cumperi *metri cubi*, Birică? întrebă tatăl din poarta grădinii.

Adică metri cubi de lemn de construcţie, podele, uşi, ferestre... Dar Birică şi Polina nu mai erau singuri, apăruseră din fundul grădinilor cîteva fete atrase de glasul cunoscut al vecinului şi Birică nu mai putu să răspundă.

— Ce are să mai cînte Birică la nuntă! se minună una dintre fete, apropiindu-se şi aşezîndu-se jos lîngă Polina.

— Birică, dă-o morţii de miţă şi cîntă ceva! zise alta care se apropia încet, cu fruntea într-o cusătură. Cîntă *Vai de copilul străin*, că vreau să-l învăţ şi eu...

Dar a doua zi, cînd Birică puse caii la ham să se ducă la văgăuni, tatăl îl opri:

— Salcîmii ca salcîmii — zise el — sînt verzi şi pînă se usucă trebuie să-i taie din vreme, dar nu pune tu copiii să muncească degeaba la cărămizi.

— De ce?

— D-aia, fiindcă nu te-aranjează!

— Bine, o să mă duc singur.

— Du-te singur, dacă n-ai ce face!

— De ce n-am ce face?

— Fiindcă te-am mai întrebat şi ieri: de unde faci tu rost de bani?

— Păi nu spuneai că-i găsesc la văgăuni?

— A, uitasem. Du-te! îl îndemnă tatăl binevoitor. Ileano şi Gheorghiţă — strigă el — hai, duceţi-vă cu Birică şi ajutaţi-i!...

Fetele chiar se urcaseră în căruţă. Ele erau acum vesele pentru ele însile; de cînd fratele se însurase, nu prea le mai păsa de el. Dar de ajutat cu braţele lor vînjoase puteau să-l ajute.

— Adevărat, nene, de unde faci rost de bani? întrebă cea mai mare cînd se dădură jos la văgăuni.

Polina se uită ţintă la bărbatul ei şi Birică citi în privirile ei aceeaşi întrebare. Prefăcîndu-se vesel, el le spuse că are să vîndă jumătate de pogon din partea lui de pămînt. La auzul acestei veşti pe chipul surorilor apăru o expresie rece de înstrăinare.

— Nu vă speriaţi, că îl cumpăr la loc după ce îmi fac casă, zise Birică, dar tăcerea străină a surorilor îl turbură şi îl supără ca niciodată. Începu să strige: Ce vă uitaţi aşa la mine? Ia duceţi-vă acasă d-aici şi lăsaţi-mă voi în pace. Vă uitaţi la mine parcă cine ştie ce v-am făcut. E pogonul meu de pămînt şi fac ce vreau cu el. Nu ştiţi decît să staţi cu ochii pe om şi să-l păziţi: aia nu; ailaltă nu; aşa nu!

Apucă tîrnăcopul şi începu să izbească în lutul galben şi gras. De uimire surorile abia se dezmeticiră. Se uitară la Polina. Aceasta stătea lîngă căruţă cu o înfăţişare de nepătruns. Se gîndea, dar era greu de ghicit la ce.

— Hai, Gheorghiţo, hai acasă! spuse fata mai mare după o vreme de tăcere, în timp ce Birică îşi vedea

de treabă fără să le mai ia în seamă. Plecară amîndouă fără nici un pic de șovăială. Birică lovea mai departe cu tîrnăcopul. După o vreme Polina se mișcă de lîngă căruță și se duse alături pe malul gîrlei, se așeză și începu să se spele îndelung pe picioare.

— Polino! strigă Birică, cînd băgă de seamă lipsa ei. Tu ce tot faci acolo, nu vii să arunci pămîntul ăsta în căruță? sau crezi că o să se arunce singur?

Polina își văzu de spălat ca și cînd n-ar fi auzit. Cînd se întoarse se răzimă de șușleț și începu să se uite la bărbatul ei. El și săpase să umple o căruță dar ea nici nu se gîndea să pună mîna pe lopată. Se uita la el cu o ciudată satisfacție; pe chip avea o expresie de parcă totul ar fi fost pus la cale de ea; pînă și sudoarea pe care el și-o ștergea din cînd în cînd cu cotul, și mirosul puternic de pămînt care parcă țîșnea de sub tîrnăcopul lui, chiar și acestea erau ale ei.

— Tu n-auzi, Polino? spuse el din nou dar Polina nu se urni și atunci el se uită la ea.

— Ai de gînd să mai dai mult cu tîrnăcopul ăla? întrebă ea zîmbind ciudat.

— De ce să nu dau cu tîrnăcopul?

Și ea nu răspunse și deodată el înțelese că de mult stă el aici singur cu ea... Aruncă tîrnăcopul. Polina se întoarse cu umărul și îl așteptă dintr-o parte, parcă la pîndă, cu ochii deschiși; se lăsă greu cu toată puterea trupului și gemu cînd el o apucă și o înfășură în brațe; numai cînd o ridică pe sus închise ea ochii. El o duse chiar pe pămîntul din care avea să-și ridice casă și o iubi acolo pe răcoarea lui curată, păzit de lumina mare a zilei.

Un ceas mai tîrziu duceau pămîntul acasă și îl descărcau în mijlocul bătăturii.

Cînd se așezară la masă, o tăcere de gheață îi întîmpină, dar Polina sparse această gheață dintr-o singură lovitură, zăpăcindu-l mai ales pe bărbatul ei:

— De ce tăceţi aşa, a murit cineva?! se miră ea mai veselă ca niciodată. O să ne facem casă, dar n-o să se vîndă nici un fel de jumătate de pogon.

Şi nu înţelese nimeni ce era în capul ei.

IX

Cu toate că discuţiile din poiana fierăriei lui Iocan nu aveau prin ele însile nimic neobişnuit, se răspîndi despre adunarea din duminica trecută ştirea că acolo Cocoşilă îl înjurase pe Ţugurlan şi că Ţugurlan — şi acesta era lucrul neobişnuit — în loc să sară la bătaie, lăsase capul în pămînt şi îi ceruse lui Dumitru lui Nae să-i dea o ţigare. Nu fu uitat nici amănuntul că înainte de a părăsi adunarea Ţugurlan intrase întîi în fierărie. Cît despre rest — despre ceea ce citise Moromete în ziar — nimic.

Ţugurlan nu pricepuse niciodată pentru ce unele din întîmplările în care era amestecat el se răspîndeau numaidecît printre oameni. Totdeauna acest lucru îl întărîta fiindcă de fiecare dată descoperea nepotriviri; una gîndea el şi alta înţelegeau ceilalţi. Să sară la bătaie? Dar la urma urmei de unde această părere la ei?

Ciudatul adevăr era că Ţugurlan nu sărise decît o singură dată la bătaie. Cu mulţi ani în urmă fusese chemat la o nuntă şi în timpul mesei cineva strigase de rîsese toată lumea: „Mănîncă, Ţugurlane, să-ţi ajungă o săptămînă!“ Îl bătuse înspăimîntător, era adevărat, dar cine n-ar fi făcut la fel în locul lui? Iar în ce priveşte faptul că vărsase strachina cu lapte în capul Cotelicioaei, asta nu însemna că a bătut-o.

Că la fierărie Cocoşilă îl înjurase? Dar cine înjurase întîi, nu Ţugurlan? Nu fusese el acela care se

dusese peste ei? Era limpede că lumea îl credea nesăbuit. Nu era, de altfel, întîia oară cînd Ţugurlan afla ce credea lumea despre el. Într-o vreme se spusese chiar că ar fi hoţ, că ar fi furat nu se ştie ce de la cineva, încît nu se mai miră cînd Ion al lui Miai îi spuse că vorbesc oamenii despre întîmplarea de la fierărie.

Nu se mai miră, dar îi rămase gîndul aci şi seara cînd se culcă întîrzie cîteva clipe să adoarmă. Ani în şir Ţugurlan se simţise bine cu starea lui: el de o parte şi toţi ceilalţi în afară; nici o apropiere şi nici o încredere. Dar de astă dată un gînd străin îl întreba: de ce îi înjurase pe oameni la fierărie?

Ţugurlan se răsuci în aşternut şi îi mai înjură încă o dată. El nu se uita niciodată îndărăt ca să se învinuie pe el însuşi, ci totdeauna ca să-i învinuie pe alţii. Aşa făcu şi acum şi se linişti, şi aşteptă să-i vină somnul, iar somnul veni ca o apă neagră în care orice urmă de gînd pieri.

Dimineaţa, Ţugurlan se trezi ca totdeauna liniştit şi odihnit. Se ridică în capul oaselor, se răsuci pe prispă cu picioarele jos pe pămînt şi vru, ca de obicei, să se ridice şi să-şi vadă de treburi. Dar mai întîrzie; ceva din dimineaţa aceasta îi plăcea. Începu să se uite peste curte, peste garduri şi şopron, peste grădină şi împrejurimi. Se trezise parcă mai devreme şi era linişte. Totul se odihnea în nemişcare. Ţărîna bătăturii, umedă de rouă, parcă era o fiinţă vie care dormea şi ea. Tăcută, nevasta lui se trezi la celălalt capăt al prispei, înveli copilul lăsîndu-l să mai doarmă şi, cu paşi parcă nesimţiţi, intră în tindă. Ţugurlan o văzu pe ea tot aşa cum vedea curtea şi împrejurimile. Da, aceasta era lumea: şoseaua trecînd pe la poarta lui (şoseaua oamenilor, a satului), gardurile liniştite, fîntîna (fîntîna din care oameni şi vite beau apă), doi salcîmi înalţi în dreptul porţii (pe unul din ei patru semne ale morţii, cei patru copii pe care îi îngropase) şi peste toate acestea

cerul curat, iar pe prispa casei el, Ţugurlan, în mijlocul acestei lumi...

Ce bine ar fi să primeşti de la lume doar această pace adîncă... Ţugurlan îşi aminti iar de întîmplarea de la fierărie şi de întrebarea care nu-l lăsase aseară să adoarmă şi această pace de o clipă se destrămă. Fără să-şi dea seama pentru ce, întrebarea revenise într-un fel şi mai supărător decît aseară. Nici pomeneală că nu din pricina lui Ion al lui Miai îi înjurase pe oameni; Ion al lui Miai şi aşa nu înţelegea ce se discuta acolo...

Turburat, Ţugurlan uită să se mai dea jos de pe prispă. Astfel de întrebări supărătoare mai avusese de cîteva ori în ultima vreme. Dar le uitase, le alungase repede. Aceasta din urmă, deşi pornea de la un fapt neînsemnat, ameninţa să stăruie mai mult asupra lui.

Prima dată i se întîmplase într-o zi cînd copilul său venise de la şcoală plîngînd.

Era toamnă tîrziu, Ţugurlan încă nu-i făcuse rost de încălţăminte şi băiatul umbla desculţ. La şcoală ajungea cu picioarele roşii de frig şi într-o dimineaţă cînd s-a aşezat în bancă s-a tăiat în nişte cioburi de sticlă pe care i le pusese acolo colegul său Toderici Artur, băiatul directorului. Învăţătorul, care nu se avea bine cu directorul, îl pedepsise pe Toderici Artur şi acesta, ca să se răzbune, îl pîndise pe colegul său Ţugurlan şi cu ajutorul altor copii îl puse jos şi îi băgase pămînt în gură.

După ce ascultase această poveste, Ţugurlan îşi luase copilul între genunchi, se uitase crunt în ochii lui limpezi şi îl înfricoşase astfel: „Dacă mîine la prînz nu vii să-mi spui că i-ai spart capul ăluia care ţi-a băgat pămînt în gură, te omor cu bătaia", şi îi cîrpise şi o palmă ca să-l facă să priceapă că în astfel de lucruri nu avea tată.

Copilul însă avea mamă și s-a dus și i-a spus ei și ea l-a înțeles, iar de tatăl său a început să se ferească. Țugurlan a băgat de seamă și pentru întîia oară s-a simțit cuprins de neliniște : oare nu așa trebuia crescut copilul, să învețe să se apere singur ? Și deodată Țugurlan s-a pomenit întrebîndu-se pe el însuși de cine și de ce s-a apărat el toată viața, și unde a dus această apărare ? Și și-a dat seama că de fapt el crezuse pînă atunci că avea să ducă undeva.

Altă dată stătea la poartă și a trecut cineva pe drum și i-a dat bună ziua. Țugurlan nu dădea nimănui bună ziua și nici nu răspundea cînd i se dădea lui. Nu i-a răspuns nici acestuia, dar s-a pomenit întrebîndu-se : „Pentru ce îmi dă el mie bună ziua ? El știe cine sînt eu și atunci de ce... Dar la urma urmei cine sînt eu ?"

Iar acum, în legătură cu fierăria, din nou : de ce, ducîndu-se acolo, se purtase așa cum se purtase ? Îl supăra mai ales faptul că Moromete nu se sinchisise de loc de înjurături. „Lasă, mă, Țugurlane, lumea să trăiască în pace", spusese el, iar la sfîrșit nu se știe de unde scosese Moromete că „trei chestiuni rezultă din cele spuse de Țugurlan".

Se sculă de pe prispă nemulțumit și se duse în grădină să cosească iarbă pentru cal. „Sigur că da — gîndi el întărîtat — cînd ai două loturi cred și eu că nu-ți pasă cînd te înjură alde Țugurlan. Dacă ar mai fi să fie încă patruzeci de moșii, în toate patruzeci v-ați repezi, lua-v-ar dracu pe toți !"

Țugurlan cosea iarba și gîndurile sale curgeau fără oprire, negre și turburi. „Trei chestiuni rezultă din cele spuse de mine. *Chestiuni* ai ? Astea la tine sînt chestiuni ! Și ce deștepți v-ați făcut voi ! Se apucă domnul Moromete să-i spună lui Dumitru lui Nae cum a fost împușcat frati-meu la București ! Parcă ar fi fost acolo, al dracului ! Și cînd te gîndești bine, habar n-are."

Țugurlan se șterse pe frunte cu mîneca, înfipse coasa în pămînt și se aplecă să strîngă iarba. „Ce bine mi-ar fi și mie, gîndi apoi mai departe, în grajd, în timp ce dădea cu țesăla pe spinarea calului... Ce bine mi-ar fi să știu acum că la deal îmi crește porumbul pe șapte pogoane iar pe alte șapte pogoane plesnește bobul de grîu în spic. Aș sta și eu iarna după sobă, ca domnul Moromete și aș ști și eu să-l pun pe Anton să citească povești!"

Țugurlan se opri din țesălat și rămase cîteva clipe gîtuit de amintiri. Anton al lui se rugase într-o seară de iarnă să-l lase să se ducă pe la Niculaie al lui Moromete, cu care era într-o clasă, să citească cu el povești. Nu-l lăsase și această amintire îi făcu rău lui Țugurlan. La urma urmei de ce nu-l lăsase? La urma urmei Moromete...

Țugurlan se pomeni gîndind fără voia lui că niciodată pînă acum nu se oprise atît de stăruitor asupra cuiva. Îi disprețuia pe toți, fără alegere și fără nume. Ce-i cășunase acum pe Moromete? „Dă-l în mă-sa, cu loturile și cu chestiunile lui!" încercă Țugurlan să alunge totul din minte. Dar ceva cu neputință de explicat îi aduse în ureche glasul acestuia, parcă aievea, cum stătea acolo la fierărie și citea ziarul... „Domnilor!... Așa și pe dincolo!... Ocupațiunea lor mintală..." Ce ciudat citea! „Vă rog să mă credeți că nu eu am scris drăcoveniile astea", parcă vroia să spună Moromete tot timpul.

Nedumerit, Țugurlan lăsă țesălatul și se așeză pe marginea ieslei. „Primul agricultor o fi avînd pămînt?" își aminti el într-un fel uimitor discuția lor despre rege.

„Are! zicea Cocoșilă. Are, așa, cam vreun lot și jumătate."

„Are mai mult — zicea altul — fiindcă trebuie să-l țină și pe-ăla micu, pe Mihai... trebui să-i dea să mănînce!"

„Ești prost, zicea Cocoșilă. Ala micu are lotul lui de la mă-sa!"

Țugurlan rămase o clipă cu privirea în gol apoi deodată izbucni într-un hohot furios: „Ptiu, fir-ați ai dracului!" scuipă el în pămînt și rămase mai departe pe ieslea grajdului, negru la față. Dar dacă amintirea acestor lucruri nu izbutea să răzbată în afară și să-i lumineze chipul posomorît, simțea totuși cum ceva se topea în el. Cunoștea și el starea în care mintea contempla în liniște lucrurile și pătrundea dincolo de ceea ce arătau ele că sînt. Era o bucurie deosebită și rară. El se înfuriase cînd Moromete citise discursul regelui, ei, dimpotrivă, se înveseliseră. Nu era oare înveselitor să descoperi că un rege părea mai puțin deștept decît Ion al lui Miai?

Îngîndurat, Țugurlan se ridică de pe marginea ieslei și ieși afară. Se duse în casă și se întinse în pat.

„Da — așa o fi, continuă el să se gîndească — dar săracul Ion al lui Miai era un nevinovat pe cîtă vreme *primul agricultor* avea sute de mii de hectare — Țugurlan știa acest lucru de la fratele său care, înainte de a intra la Griviția, muncise cîteva veri pe moșiile coroanei — și cînd o țară întreagă îl lasă să se lăfăie cu atîta pămînt, nu-mi mai arde mie să mă înveselesc că e prost. Lasă că bine v-am făcut că m-am repezit în voi, gîndi Țugurlan mai departe despre cei de la fierărie. Să vă mai gîndiți și voi că nu toată lumea are timp să se înveselească; dacă de altceva nu sînteți în stare, înveseliți-vă barim mai puțin, fir-ați ai dracului!"

După masă Țugurlan se gîndi să se ducă și el la fierărie să-și dreagă secerile. Muierea îi spuse că au terminat mălaiul și că trebuie să se împrumute de la cineva, altfel o să-i apuce secerișul fără nimic în hambar.

— Vezi la Ion al lui Miai, răspunse Țugurlan, îndreptîndu-se spre poartă.

— N-are nici el!

Țugurlan se opri o clipă fără să se întoarcă:

— Vezi la Tudor Bălosu! spuse el.

— Nu mai iau de la Tudor Bălosu! se feri și se rugă femeia. O să ne cheme iar la secerat și ai văzut ce ne dă el să mîncăm!

— Cere și tu la cineva! se scutură în cele din urmă Țugurlan și porni pe lîngă garduri cu secerile pe umăr.

„Sigur că da, domnul Moromete! bolborosi apoi în gînd. Tu n-ai voie să te împrumuți! Te găsește secerea cu făină veche în hambar."

Țugurlan se pomeni ispitit să-i ceară lui Moromete să-l împrumute. În astfel de împrejurări el cerea ori de la cineva care rupea de la gură ca să-i dea, cum era Ion ai lui Miai sau Marmoroșblanc, ori de la Tudor Bălosu sau Crîșmac, cărora le făcea zile la cîmp; niciodată însă de la acești oameni ca Moromete, nici săraci nici bogați, și cărora le tremura mîna pînă se hotărau să spună da sau nu. Lui Țugurlan îi veni un gînd: să-i ceară lui Moromete să-l împrumute și apoi fiindcă era sigur că acesta n-avea să-i dea, să-i scoată pe nas deșteptăciunea de la fierărie. „Nu mai zici că rezultă trei chestiuni?" și să-și bată încă o dată joc de el.

X

Moromete nu se supărase duminica trecută pe Țugurlan, cu toate că el însuși era supărat; fusese silit să taie salcîmul Guichii și știa că n-o să scape de gura ei cu una cu două; cu atît mai puțin avea să se supere acum cînd împrumutîndu-se la Aristide cu patru mii de lei, izbutise să amîne fonciirea pînă la

toamnă. Era vesel, deoarece îl „păcălise" din nou pe agent, căruia nu-i plătise decît jumătate din fonciire.

Avea nevoie de bani. Atît poarta de la drum cît şi gardurile grădinii se înnegriseră şi putreziseră de tot şi a doua zi după ce plăti fonciirea se duse la gară şi cumpără cu restul de bani o căruţă de uluci. Începuse întîi cu poarta de la drum, şi lucrase la ea două zile. Acum era pe sfîrşite cu poarta şi nu se grăbea de loc să treacă la grădină : o poartă sau un gard le pui o dată la zece ani dacă nu chiar la mai mulţi.

— Asta depinde de ulucă, Dumitre, îi spunea Moromete lui Dumitru lui Nae care tocmai făcea observaţia de mai sus. Depinde de ulucă, repetă el. Asta care am luat-o eu — explică el — e ulucă bună. E fag !

— Nu prea ai stacheţii buni ! observă Dumitru lui Nae după cîtva timp şi glasul său făcu ca pe o distanţă de zece-cincisprezece case toată lumea să audă ce fel de stacheţi avea Moromete.

Era şi Cocoşilă acolo. Alături, cu un topor în mînă, Paraschiv ascuţea ulucile pe un trunchi. Niculaie stătea pe vine lîngă tatăl său şi pîndea cînd să-i dea cuie. Fără să se uite, Moromete lua cuiul din mîna întinsă a lui Niculaie, îl potrivea îndelung, uitîndu-se de cîteva ori în spate să vadă dacă stachetele va fi prins drept în mijloc, apoi cu tesla împrumutată de la Dumitru lui Nae bătea adînc uluca, stăruind cu lovituri nefolositoare asupra cuiului care pierea în lemnul alb.

— Era unul al dracului, unul Nastratin, zise Cocoşilă scuipînd subţire înaintea sa. Şi-a pus poarta pe foc şi pe urmă tot el s-a supărat !

— Niculaie, adu uluci ! ceru Moromete.

Paraschiv se oprise din ascuţit. Ridică toporul şi continuă să ascută mai departe. Hotărîse plecarea la Bucureşti chiar în seara aceasta şi era supărat că Nilă

întîrzia să se întoarcă cu caii de la izlaz. Era furat de gînduri.

— Ce ziseşi tu, Cocoşilă? întrebă Moromete. Paraschive, bate tu astea care au mai rămas.

Moromete lăsă tesla jos şi se căută prin buzunare să găsească o hîrtie. O găsi şi i-o întinse lui Cocoşilă sub nas.

— În locul unde e poarta asta era gol, spuse Cocoşilă în timp ce punea tutun în foiţa lui Moromete. Poarta mică o pusese şi p-aia pe foc şi venea cum aş veni eu la tine, intra prin golul ăsta mare.

— Cine, mă?! întrebă Moromete sîcîit că nu înţelegea. Apoi înţelese: Aha, cînd venea cineva pe la el!

— Aşa mă! Şi ăsta striga din casă, de la geam, că de ce intră pe poarta mare, să intre tot pe poarta mică! Cum e Niculaie?

— „Într-o zi Nastratin Hogea, lemne de foc neavînd", spuse Niculaie începutul acelei poveşti.

— Păi ce dracu îi mai păsa lui pe unde intră?! se miră leneş Dumitru lui Nae.

— Păi îi păsa! zise Moromete aşezîndu-se jos, cu ţigara în gură. Să nu uite omul unde-a fost poarta!

Niculaie îi dădea acum cuie lui Paraschiv. Într-o vreme nu se ştie ce văzu el la fratele său că în loc să ţie cuiele cu vîrful în jos, cum le ţinuse pînă atunci, le întoarse, şi zîmbind viclean, le ţinu în aşa fel că Paraschiv cînd întinse mîna se înţepă în ele.

— Mă, dar prost mai eşti! bolborosi Paraschiv cu dispreţ îngăduitor. Nu aşa!

— Dar cum? întrebă Niculaie nevinovat.

— Invers.

Dumitru lui Nae se ridică alene de jos de pe iarbă.

— Mă duc acasă! spuse el parcă nemulţumit de ceva. Paraschive, vezi să nu ştirbeşti tesla aia!

Paraschiv ridică fruntea şi se uită ţintă la el:

— Păi dar ce, bă, nea Dumitre, eu bat cuiele cu tăiușul ?

Înalt cum era, Dumitru lui Nae văzu peste garduri ceva care îl făcu atent.

— Trece Țugurlan, spuse el și rămase în picioare. Unde dracu s-o fi ducînd ? ! se miră apoi fără nici un rost și fiindcă nimeni nu zise nimic, își dezveli dinții și mai adăugă : păzea, Cocoșilă !

Spre uimirea lor, Țugurlan, care se apropia încet pe lîngă garduri, cînd ajunse în dreptul porții lui Moromete, se opri și se uită înăuntru.

— Ce e, Țugurlane, îl cauți pe Cocoșilă ? zise Dumitru lui Nae destul de străveziu.

— Vezi să nu te caut eu pe tine, răspunse Țugurlan și îi uimi din nou pe toți împingînd poarta nouă a lui Moromete și apropiindu-se de locul de sub salcîm unde acesta și Cocoșilă stăteau jos.

O clipă se uitară țintă la el, apoi își feriră privirile.

— Bună ziua ! zise Țugurlan cu glasul său neprietenos și ceilalți, de uimire, uitară să-i răspundă.

— Să trăiești, Țugurlane ! răspunse în cele din urmă Moromete cu un glas curat și grăbit. Uite mai dăm și noi din coadă pînă vine secerea ; că după ce vine... Niculaie — porunci apoi Moromete stăpîn pe sine — adu un scaun lui nean-tău Țugurlan !

Dumitru lui Nae nu mai plecă, iar Cocoșilă arăta ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic între el și Țugurlan. Cînd Niculaie aduse scaunul, Țugurlan se făcu că nu vede și se așează și el jos pe pămînt. Rămase apoi tăcut și așteptă tot așa cum așteptau și ei, avînd aerul că a venit așa degeaba și că are de gînd să stea așa degeaba cît timp au să stea și ei. Cineva trecu pe drum și din pricina ulucilor albe nu-i văzu pe cei din curte.

— Ce mîndrețe de om mai e și Vasile ăsta al lui Tăbîrgel ! zise Moromete urmărindu-l cu privirea pe cel care trecea. Cică își bate muierea în curte să-l vază

toată lumea, iar aia strigă în gura mare: „Aoleo, fire-al dracului, p-aici n-ai dat!“

— He, he, he! rîse Dumitru lui Nae cu plăcere. Păi a prins-o de vreo două ori cu unul al lui Trăilă; şi cică îi zice „fire-ai a dracului cu...“

— Ţigani, întrerupse Moromete şi schimbă repede vorba. Mai bate un cui în uluca aia, Paraschive. Jos mai bate un cui, că e stachetul mai gros.

Din curtea lui Tudor Bălosu se auzi glasul spălat al lui Victor care îi spunea ceva lui tat-său.

— Am auzit că vecinul tău, Moromete, a mai cumpărat două pogoane! spuse Dumitru lui Nae, înţelegînd că lui Moromete nu-i place să audă vorbindu-se deşucheat.

— Aşa e vorba! răspunse Moromete. Hm! făcu el după cîteva clipe de tăcere. Iar îi „amendează“ alde Pisică pe copiii ăia ai lui. A trecut p-aici pe la mine după ce a vorbit cu Tudor Bălosu. Alaltăieri. „Ce faci, Traiane, iar vinzi pămînt?“ îl întreb. „Nu vînd — zice — îi amendez iar pe copiii ăia.“ „Mai ai?“ zic. „Ce?“ „Pămînt.“ „Gata! zice. Nu mai vînd decît aste două pogoane. Mai am două, le păstrez pentru tutun.“

Omul despre care pomenea Moromete era cizmarul satului. Avea o mulţime nesfîrşită de copii pe care cizmarul îi „amenda“ mereu vînzîndu-le pămîntul.

— He, he, he! rîse Dumitru lui Nae gînditor. Nu ştiu ce dracu are să facă el cu copiii ăia cînd s-or face mari.

— Păi ce vreai să facă, Dumitre! se miră Moromete. Cînd s-or face mari şi le-o veni vremea să se însoare o să le spună: „De vîndut pămîntul, vi l-am vîndut, de învăţat să fumaţi v-am învăţat, de băutură mai învăţaţi şi singuri!“

— He, he, he! rîse Dumitru lui Nae, de astă dată cu satisfacţie, aşezîndu-se mai bine pe pămînt. Zău, mă? Ce vorbeşti!

Între timp, aproape pe neobservate, mai veniseră vreo cîțiva inși care se așezaseră pe iarbă fără să se anunțe prin bună ziua; erau vecinii lui Moromete. După felul cum vorbise, Moromete părea să aibă ceva nou de spus despre Pisică, deși ceilalți știau tot ce se putea ști despre el.

Traian Pisică nu vînduse din lot chiar îndată ce-l avusese. Dimpotrivă, avusese ambiția să-l mărească și într-un fel chiar izbutise, plătindu-și titlul de împroprietărire și impozitele din cizmărie. Muierea lui însă îi strică planul; începe să-i toarne la copii. Întîia oară îi făcu doi gemeni, apoi după aceea patru copii în mai puțin de șapte ani, apoi iarăși doi gemeni și încă timp de șapte ani, alți cinci copii. În acești ani, iarna sau vara, pe vreme rea ori în zile frumoase de primăvară, cine trecea prin dreptul casei cizmarului trebuia să-și pună amîndouă mîinile la urechi și să grăbească pașii. Zarva celor treisprezece copii ai cizmarului semăna cu aceea pe care o fac țiganii pribegi cînd chefuiesc ori se iau la bătaie. Pe seama gălăgiei și urletelor care se auzeau uneori din casa lui, femeile spuneau în mod firesc cînd era vorba să fie pricepută mai bine neorînduiala sau dezmățul din vreo familie: „Ca la alde Pisică".

— Cine? Pisică, mă, Dumitre?! exclamă Moromete văzînd că Dumitru lui Nae își întinsese picioarele lui lungi, pregătindu-se să asculte. Păi voi nu știți nici unul cu cine avem noi de-a face aici în sat, anunță el cu glasul acela nepărtinitor, care parcă nu era al lui. Să căutați în toată Romînia, de la munte la baltă, și la turci să căutați și altul ca el nu mai găsiți.

Cocoșilă, gelos de ceea ce avea să urmeze, îl întrerupsese pe Moromete spunîndu-i că minte, e prost. Moromete răspunsese că nu-nu, nu minte! Și ca să convingă pe ceilalți care ascultau, începu cu o falsă înflăcărare și seriozitate să se înjure la persoana a treia

Clubul cărții digitale 2022

că ceea ce spune el e adevărat. Atunci Cocoşilă îi răspunse că dacă e vorba pe aşa, să răscoleşti în toată lumea şi unul ca Parizianul n-ai să mai găseşti! Moromete vru să-i dea lui Cocoşilă replica cuvenită, dar ceilalţi îl apucară de mîini şi-i potoliră cu şiretenie falsa lui înfierbîntare.

— Hai, Moromete, lasă-l pe Cocoşilă, spune de ce zici că nu mai găseşti altul ca Pisică...

— Nu există, domnule!... exclamă Moromete şi ridică mîna în sus şi se înjură din nou la persoana altuia că nu există.

Cineva care nu l-ar fi cunoscut pe Moromete, ar fi putut crede că între el şi Pisică s-a petrecut ceva neobişnuit. De fapt nu se petrecuse nimic. Moromete se dusese într-o dimineaţă să-i vadă pe-ai lui Pisică ce fac ei cînd dorm atîţia copii, cum se scoală, ce le spune Pisică, ce face el şi muierea, dacă se pun la masă şi în general cu ce se ocupă această familie şi mai ales din ce cauză e atîta zarvă şi zbierete şi gălăgie şi răcnete care se aud de la un kilometru.

— Am fost într-o dimineaţă la el!... Trebuia să mă duc în ziua aia pe la obor şi n-aveam cu ce să mă încalţ, începu Moromete, minţind din capul locului.

— Ţine, mă, cuiele aicea, Niculaie, unde te uiţi?! se răsti în clipa aceea Paraschiv.

— Ce faci, mă, acolo?! se miră Moromete, uitîndu-se la Niculaie care şi el se uita la tatăl său cu nişte ochi sticlind de nerăbdare. Muierea zice: „Ia cizmele şi du-te cu ele să ţi le dreagă, le-au ros şoarecii acolo în pod". Iau cizmele şi plec spre Pisică. Erau ele bune, trebuia numai să le bată nişte cuie pe talpă, că aveau tălpile rînjite. Intru înăuntru şi bună dimineaţa, bună dimineaţa! Pisică cu ai lui în pat! „Uite, mă, Traiane, trebuie să mă duc pe la obor şi e noroi afară, nu e bun bocancul, bate-mi acilea cîteva cuie şi unge-le cu ceva",

îi spui eu. Nu știu dacă ați mai fost vreunul în casă la el. Tu ai fost vreodată, Cocoșilă?

— N-am fost!

— Păi tu unde-ți pingelești bocancii?

— Eu mi-i pingelesc singur.

— Nu știu, dar eu n-am mai văzut paturi ca ale lui Pisică. Eu zic că zece paturi de-astea de-ale noastre nu fac unul de-al lui. Dar ca să nu zic zece, zic cinci. Erau așezate acolo în magazia aia a lui — fiindcă așa de mare e odaia unde stau ei, ca o magazie. Pisică se ridică în capul oaselor și cască. Mă așez și eu pe un scaun și nu apuc eu să mă așez bine că o dată mă pomenesc cu ceva în spate. Pe unde venise, cum ieșise din pat, nu știu! Mă întorc să mă uit; mă scutur eu nițel; ce să te scuturi, că mă apucase de gît și se încleștase de spinarea mea; întorc așa mîna spre ceafă și-l apuc de păr. Îl apuc eu de păr, îl dau jos și mă uit la el: un ăla ca un gherlan, de-o șchioapă, se uita la mine și făcea au! ooo! au! ooo!

— Ții, mă, cuiele astea aici, sau acuma îți dau una după ceafă! amenință Paraschiv de lîngă uluci.

— Ține cuiele acolo Niculaie, zise Moromete. Era băiatul ăla al lui, micu și mutu. Pisică, din pat, cînd vede gherlanul ăla pe mine, bate din palme: „Sfîrfîlică — zice — na la tata din țigare!“ „Hai, mă Traiane — zic eu — scap oborul, vreau să cumpăr niște cartofi, ce faci?“ Traian în loc să răspundă îl văz că-și umflă pieptul și o dată urlă de răsună toată magazia: „Deștepta-rea!“ Știți? Ca la armată! „Ei! zic eu! Ce să-i faci? Aici trebuie instrucție!“ Nici n-apuc eu să-mi vin în fire, că îl văz pe gherlanu ăla că sare de lîngă tat-său! Așa cum era, fără izmene și cu burta goală, începe să țopăie și să joace sîrba peste spinările ălora care dormeau. Știți cum sărea? Fără nici o socoteală! Peste nasurile lor, peste ochi, pe capete, pe grumaji. Sărea și mormăia! Sărea și mormăia! Încep urletele!

Unul au! Altul chiu! Pe urmă sare unul, jap! Ţin-te nene! Începe bătaia! Începe păruiala! Ce-i faci, Moromete? Mă uit la Traian şi la muierea lui... Nimic! Muierea căsca şi cu pieptenele în mînă începuse să se ţesale. Traian îşi răsucea ţigarea şi numai aşa, din cînd în cînd, ridica fruntea şi mormăia: „Sfîr-fî-li-că! Na la tata din ţigare, lua-te-ar dracii!" Ce să vă spun eu vouă? Din paturile lor, copiii au sărit jos şi acolo în faţa mea a început o viermuială, nene, cum n-am mai văzut eu de cînd m-a făcut mama mea. Trei-patru din ei, ăia mai mari, căutau să-i desfacă, dar ce să desfaci, că uite aşa le umblau cracile pe sus; şi se rostogoleau; şi se dau de-a-mboua; şi se loveau la burtă; şi pîrîiau cămăşile de pe ei; şi se băşeau; şi le curgea sînge din nas! Traian, din pat d-acolo, uite-aşa spunea, ştiţi, întîi încet şi subţire! „*Sfîr* — şi pe urmă tot mai gros — *fi-li-că!*" „Traiane — strig eu — dă, mă, în ei, că-şi fac cămăşile ferfeniţă!" „Păi tot nu le iau eu altele", zice. „Bine, dar dă în ei, de ce îi laşi să urle aşa?" „Dacă dau în ei, atunci să vezi urlete, Moromete", zice el. Mă, să vedeţi pe urmă ce s-a întîmplat!

— De ce dai în mine, nene, eşti nebun? strigă Niculaie furios.

— Ce-ai cu el, Paraschive?! se miră şi Moromete, dar Paraschiv bătea în ulucă mînios şi nu răspunse. Ţine-i bine cuiele, Niculaie! Auzi, Cocoşilă? Cum crezi tu că s-au astîmpărat cei unsprezece copii ai lui Pisică? Crezi că de bună voie? Nu, fiindcă intraseră unii pe sub paturi şi se gîtuiau pe-acolo; alţii pe după sobă, alţii puseseră mîna pe calapoade şi se pocneau cu ele... Şi în timpul ăsta muierea lui Traian taman se terminase de ţesălat. După ce termină ea aşa, o văz că se ridică în picioare şi înfige pieptenele sub grinda casei. După ce înfige pieptenele, o văz că îşi duce o mînă la urechea stîngă şi îşi vîră un deget în ea. „Ei, Ciulco, ia uite, ia! ia uite, ia!" La glasul ei văz că una dintre

fete se oprește din zbănțuit. Se uită la mamă-sa și cînd o vede cu degetul în ureche rămîne cu ochii beliți, parcă ar fi văzut o magaoaie. Mă-sa, iar: „Ciulco, ia uite, ia!“ Și după ce zice, începe să-și mişte degetul vîrît în ureche, să-l mişte aşa repede ca și cînd i-ar fi intrat ceva înăuntru. Fata — e una mică de vreo șase ani, seamănă cu tat-său — cînd o vede pe-aia că își zdruncină urechea cu degetul, o dată se apucă cu mîinile de păr, se lasă pe vine și începe să urle ca în gură de șarpe. Și urlă, urlă! Au! Au! Au! Și mă-sa cu degetul în ureche, dă-i dă-i, și cu cît da aia mai mult, d-aia urla și fata mai tare. Ailalți s-au oprit din zbănțuială și au început să se uite care mai de care la sora lor cum se ține cu mîinile de baierele inimii și orăcăie. N-am mai văzut de cînd m-a făcut mama! De ce urla ea — exclamă Moromete nedumerit — n-am putut să pricep! Chestia e că după ce s-a făcut liniște, muierea și-a scos degetul din ureche și fata a tăcut și ea dintr-o dată. Știți? O dată-a tăcut! Numai ăla mutu sărea încolo și încoace și mormăia ca un urs. Îți spusei adineauri, Dumitre, de tutun! Moromete se opri și se uită la Cocoșilă: fiindcă veni vorba de tutun — spuse el cu alt glas — mai dă-mi o țigare, Cocoșilă! Tu nu fumezi, Țugurlane?

— Nu, răspunse Țugurlan răguşit.

— Alde Traian Pisică, continuă Moromete — pune numai tutun pe pămîntul lui. Cînd am fost eu cu cizmele, după încăierarea de dimineață, care mi s-a părut că ține loc de mîncare, îl văz pe Traian că se ridică din pat și strigă: „Haida! Gata! Toată lumea la păpuşit tutun“. A ieşit liota afară, s-a suit în pod și s-au întors cu șiruri de tutun; umpluseră casa; doisprezece inși; făceau păpuși și fumau! Afară de doi mai mici și de fete, toți fumau. Traian zice că el cîștigă cu pusul tutunului mai mult decît scot eu de pe un lot. Ei, pe urmă, s-a aşezat el pe scaun și a început să-mi dreagă

cizmele. Îmi dregea cizmele şi din cînd în cînd ridica fruntea şi făcea : „Sfîrfîlică ! Na la tata din ţigare !“ Şi scotea ţigara din gură şi-i dădea ăluia mutu să tragă din ea.

Dumitru lui Nae îşi mişcă fălcile şi rămase cu dinţii dezveliţi, într-un rîs mut, cu privirea sticlind de satisfacţie. După ce îşi mîncă astfel plăcerea pe care i-o făcuse Moromete, se miră :

— Şi ce dracu face el cu banii de pe pămînt ? !

— Păi nu-i trebuie să bea, Dumitre ? exclamă Moromete nedumerit că încă nu se înţelese acest lucru.

— Gata poarta, Moromete ! zice Cocoşilă uitîndu-se la Paraschiv care bătea ultimul cui.

Moromete se uită şi el gînditor la Paraschiv. După cîteva clipe de tăcere îşi lăsă fruntea între genunchii desfăcuţi şi se îndoi.

— Nu e gata ! spuse el. Mai trebuie un viţel care să se uite la ea !

Se ridică apoi să vadă cum a bătut Paraschiv ulucile : ceilalţi înţeleseră că au stat destul şi se ridicară să plece.

— Hai, Ţugurlane, mergi la fierărie ? zise Dumitru lui Nae uitîndu-se la secerile lui Ţugurlan.

— Păi Ţugurlan a venit pe la mine, ce să caute la fierărie ? se miră Moromete cu spatele.

— Văz că e cu nişte seceri !

— Aia e altceva ! zise Moromete. Dar cu tine ce e, Cocoşilă ? îl întrebă apoi pe Cocoşilă. Parcă îţi lipseşte ceva...

— Nişte parale ! zise Dumitru lui Nae rar şi cuvîntul *parale* se urcă în salcîmi şi pluti limpede prin împrejurimi. He, he, he, uite la Cocoşilă — se înveseli el — parcă ar zice că nu-i trebuie !

— Fugi că eşti prost ! mormăi Cocoşilă supărat nu se ştie de ce şi ieşi pe poartă agale, fără să-şi ia ziua bună. De altfel tot aşa făcu şi Dumitru lui Nae, iar

Moromete nici nu-şi întoarse spatele; se despărţeau ca şi cînd s-ar fi înţeles să se vadă îndată în altă parte. Cocoşilă era totuşi supărat. Moromete spusese: „Ţugurlan a venit pe la mine", ceea ce însemna că se purta prietenos cu unul cu care el, Cocoşilă, era certat. Asta nu se făcea!

— Ei ajunge! Strîngeţi de pe-aici!

Moromete lăsă poarta şi veni lîngă Ţugurlan. „Strîngeţi de pe-aici şi plecaţi", înţeleseră Paraschiv şi Niculaie.

— Ce mai faci, Ţugurlane? zise Moromete în treacăt, aşteptînd ca Paraschiv şi Niculaie să plece de acolo.

Avea totuşi un glas deosebit pe care nu-l avusese mai înainte.

— Ce să fac! mormăi Ţugurlan răguşit de atîta tăcere. Bine.

— Apucă-te de gardul de la grădină, Paraschive, că pînă mîine trebuie să-l terminăm şi pe el, mai spuse Moromete în timp ce Paraschiv se îndepărta. „Pînă mîine ai să vezi tu ce-o să fie", îi răspunse Paraschiv în gînd.

XI

Ţugurlan continuă să tacă. Ceea ce văzuse şi auzise aci era acelaşi lucru, aceeaşi vorbărie fără noimă pe care o mai auzise şi la fierărie şi fără de care aceşti oameni se pare că nici nu puteau trăi. Acolo, ziarul fusese acela în jurul căruia ameţiseră învîrtindu-se, aci, povestirea lui Moromete despre Traian Pisică. Ceea ce îl uimise însă pe Ţugurlan şi îl făcuse să părăsească gîndul de a-şi mai bate joc de ei, era faptul că ei pluteau pe apa aceasta a lor cu atîta seninătate, încît era

cu neputinţă să nu-ţi dai seama că acest fel de a fi era de fapt bucuria şi libertatea lor. Dacă ar mai fi avut şi nişte *parale*, cum spunea Dumitru lui Nae, n-ar mai fi dorit nimic nici pentru ei, nici pentru alţii. Moromete cel puţin se pare că chiar ajunsese acolo; adică să-şi ajungă lui însuşi cu ce avea. Era sănătos, avea copiii sănătoşi, avea două loturi de pământ, era un om deştept care îţi făcea plăcere să stai cu el de vorbă. — Ţugurlan trebuia să convină că un om supărat nu putea asculta povestirea lui Moromete despre Pisică fără să nu uite o clipă de supărarea lui — şi pe lîngă toate acestea mai era şi un om bun. Acum, la sfîrşit, Ţugurlan nu se mai îndoia că Moromete avea să-l împrumute cu bucate fără să stea pe gînduri. Ce om ciudat! Dar la urma urmei, de ce se purta el aşa de prietenos? se întreba Ţugurlan. Nici rudă nu era cu Ţugurlan, nici prieten, nici prieten cu un prieten de-al lui Ţugurlan!

— Ce e cu prostul ăla de Cocoşilă? se pomeni Ţugurlan întrebînd. Tot el mă înjură, şi tot el e supărat?

Abia mult mai tîrziu avea să-şi dea seama Ţugurlan pentru ce simţise el nevoia să se împace cu Cocoşilă. Şi nu era vorba numai de Cocoşilă. Întrebările lui din ultima vreme porniseră de fapt din această nevoie de a se împăca cu lumea, dar el încă nu-şi dădea seama de acest lucru.

— Păi nu, zice că tu l-ai înjurat întîi, explică Moromete cu o anume veselie care de fapt ţinea partea lui Ţugurlan.

— Păi aşa şi pe dumneata te-am înjurat, şi dumneata de ce nu te-ai supărat? se răsti Ţugurlan şi în aceeaşi clipă se făcu roşu ca para focului.

— Nu, pe mine m-ai combătut, zîmbi Moromete, scuipînd subţire printre genunchi. Aia e altceva!

Ţugurlan arăta cuprins de o puternică emoţie. Niciodată nu făcuse ceea ce făcea acum.

— Moromete, spuse el cu o voce scăzută, intensă. Uite, ascultă-mă aici... dumneata eşti singurul care meriţi să ai nu două loturi, trei !...

— De ce, mă, Ţugurlane ? se înveseli sincer Moromete.

— Aşa ! Să ţii minte asta de la mine ! spuse Ţugurlan cu un glas profetic care îl impresionă pe Moromete. Acuma, uite de ce m-am oprit la dumneata. Împrumută-mă cu un sac de porumb.

— Mă, Ţugurlane, n-am porumb ! se rugă Moromete. Grîu dacă vrei !

— Dă-mi grîu, că găsesc eu să-l schimb.

— Ai sac ?

— Am acasă.

— Ia cu sac cu tot şi mi-l dai tu îndărăt.

Moromete se ridică în picioare. Ţugurlan apucă secerile şi porni spre poartă.

— Trec după ce mă întorc de la fierărie, spuse el şi se îndepărtă repede pe lîngă garduri.

Iar spre seară, cînd plecă de la Moromete cu sacul în spinare, toată lumea află şi se miră şi nu înţelese nimic din această neobişnuită întîmplare.

Acasă, Ţugurlan îl găsi pe cumnatu-său Grigore Armeanca care îl căutase şi duminica trecută. Muierea îl întrebă pe Ţugurlan la cine găsise el un sac de grîu şi se îngrijoră : nu cumva s-a împrumutat iar la Tudor Bălosu sau Crîşmac ? !

— Ei, ia spune Grigore, ce s-a întîmplat ? se adresă Ţugurlan cumnatului său după ce o uimi pe muierea lui spunîndu-i de la cine a împrumutat grîul. Am vrut să trec eu pe la tine dar n-am avut vreme, am lucrat zilele astea la gară, la siloz.

Ţugurlan avea de la moşie doar două pogoane pămînt, deoarece nu-i convenea să dea maiorului jumătate de pe un număr mai mare de pogoane. Alţii luau

mai mult, Ion al lui Miai de pildă muncea vreo opt pogoane. Anul acesta Ţugurlan cîştigase mai bine lucrînd cu ziua la gară, unde se construia un siloz.

— Ascultă cumnate, ce să fac eu cu ăştia ai lui Aristide? Alde Năstase vrea să mă dea afară! spuse Grigore Armeanca după ce Ţugurlan se aşeză lîngă el pe prispă.

Ţugurlan nu zise nimic. Cumnatul său era de mult mecanic la moară şi din asta trăia, n-avea nici el pămînt. Numai că dîndu-i această veste Grigore Armeanca, deşi îngrijorat, avea pe de altă parte aerul că nu prea îi vine lui să creadă că o să i se întîmple chiar aşa. Parcă ar fi vrut să-i spună Ţugurlan ce-o să i se întîmple.

— Ascultă cumnate, te dă sau nu te dă afară? întrebă Ţugurlan uitîndu-se la el curios. Ţi-au spus ei că or să te dea afară?

— Nu mi-au spus ei, mi-a spus alde Isosică.

— Şi alde Isosică de unde ştie?

— I-a auzit vorbind.

Părea limpede, dar Grigore Armeanca ar fi vrut să nu fie adevărat.

— Uite de ce — explică el — dacă ei mă dau afară, eu pot să-i dau în judecată şi să-i pun să-mi plătească locul. Eu pot să nu cer bani pentru loc, şi atunci ce-au să facă, au să mute moara de pe locul meu?

— Nu înţeleg! se miră Ţugurlan. Moara lui Aristide e aşezată pe locul tău?

— O parte.

— Păi atunci ce-ţi mai pasă! se miră din nou Ţugurlan. Dar tot nu înţeleg. Moara lui Aristide e chiar pe locul tău?

— A vrut el s-o facă dincolo în vale, dar la mine e taman locul unde se întîlneşte şoseaua de la Tătărăşti cu drumul dinspre Ciolăneşti şi pe vremea cînd a făcut-o el mai avea Crîşmac moara aia cu piatră. Nu s-a

mai dus nimeni din partea asta la moara lui Crîşmac, a ştiut el Aristide ce face!

— Păi acolo parcă e o măgură! se miră mai departe Ţugurlan.

— Păi partea aia de măgură e a mea şi Aristide credea că e a comunei; cînd i-am spus a zis că o să ne înţelegem noi, o să mă ia să lucrez la moară. Ei! Şi iese acuma fi-său, Tache, din şcoala de meserii şi vrea să fie el mecanic! Asta e povestea!

— Păi Tache ăla parcă vroia Aristide să-l facă popă!

— A rămas repetent! spuse Armeanca făcînd un gest de lehamite.

— E limpede, spuse Ţugurlan după cîtva timp de tăcere. O să te dea afară!

Nu era însă de loc limpede, Grigore Armeanca nu-i spunea totul. Era o poveste pe cît de simplă pe atît de uluitoare pe care n-o ştia decît Grigore Armeanca. El vroia acum să se folosească de ea ca să nu fie dat afară, dar nu ştia dacă o să izbutească şi de aceea venise să se sfătuiască cu cumnatul său. Era vorba de faptul că proprietarii furau de mult grîul şi floareasoarelui din cele trei sate care măcinau la ei. Ideea o avusese Năstase, fiul cel mare al lui Aristide, care era un fel de mecanic-şef şi administrator-general al averii tatălui său.

Moara avea o ţeavă de scurgere pentru rămăşiţe (irimic) şi la început, pe cînd mai exista încă moara lui Crîşmac, acest irimic omul şi-l lua acasă să-l dea la păsări, dar după ce moara lui Crîşmac fusese părăsită, Aristide făcuse ca pe nesimţite irimicul acesta să fie considerat ca făcînd parte din uium.

Văzînd că oamenii înghit mica hoţie, Năstase plănuise pe cea mare, care îi izbutise pe deplin. Furtul se făcea sub ochii lui, printr-o a doua ţeavă de scurgere, nu prea ingenioasă, care pornea chiar de la coş. Oamenii care măcinau se sprijineau chiar cu mîna de ea,

fără să le treacă prin cap ce fel de scurgere avea țeava aceea. Ei controlau doar irimicul, să nu fie prea mare, adică nu cumva ca proprietarii să tragă o dată cu irimicul și boabe curate.

Țeava nu era prea ingenioasă, dar ideea era, fiindcă tragerea se făcea pe nesimțite și cu anii devenise lege că la o moară cu valțuri nu iese sută la sută făină. Furtul se stabilizase cam la un kilogram din șaptezeci și cinci și aducea într-un an, din cele trei sate, între patru și cinci vagoane grîu și floarea-soarelui. Năstase nu ajunsese totuși la acest rezultat fără să lupte împotriva amenințării de a fi descoperit. Legînd băierile sacului, țăranul avea nu o dată nedeslușita impresie că lipsește ceva... Nu mult, era adevărat, dar de ajuns ca să-l facă să se uite dintr-o parte la fiul proprietarului, să întîrzie bănuitor cu mîna la gura sacului... Dar Năstase, care avea grijă să fie totdeauna acolo, devenea deodată grăbit, striga „altul la rînd", îl înghemuia pe om fie cu vorba, fie împingîndu-l ușurel să facă loc...

— Eu zic că n-or să îndrăznească ei să mă dea afară. Dacă o să mă dea, am să spun la toată lumea hoțiile pe care le fac ei acolo de ani de zile, spuse Grigore Armeanca pe gînduri.

Țugurlan se făcu atent:

— Ce hoții? întrebă el.

— Cu cîntarul... cu irimicul... se feri însă Armeanca.

— Prostii! spuse Țugurlan cu dispreț. Vreai un sfat de la mine? îl întrebă apoi scrutîndu-l liniștit.

— Da...

— Dacă te dă afară, dă-i foc la moară!

— Să mă bage în pușcărie?...

— Atunci... spuse Țugurlan și dădu din umeri supărat. „Atunci du-te dracului, de ce mai vii la mine să-mi ceri sfatul?!" ar fi vrut să-i spună de fapt Țugurlan.

Grigore Armeanca încheie spunînd că o să vadă el mai pe urmă. Ţugurlan îl întrebă apoi ce-i mai fac copiii, mai vorbiră cîtva timp şi la plecare Armeanca îi aminti că vaca lui, care fătase nu de mult, continuă să dea o grămadă de lapte. De ce nu-l trimite pe Anton cu oala să-i dea nişte lapte? Ţugurlan răspunse că o să-l trimită.

Seara, Ţugurlan întîrzie iarăşi să adoarmă, dar de astă dată nu din pricina întrebărilor. Întinzîndu-se sub aşternut el simţi cum se întoarce în el acea linişte adîncă şi ocrotitoare a cărei bucurie, în cei peste patruzeci de ani pe care îi avea, Ţugurlan n-o cunoscuse decît foarte puţin şi foarte rar; o simţise mai puternic astăzi, cînd întîrziase de dimineaţă pe prispa casei. Această linişte nu adormea întrebările şi nici nu le dădea un răspuns, dar le dădea un înţeles. Pentru ce? Nu se ştie încă pentru ce, dar va continua să fie aşa cum a fost pînă ce va afla. Că un om ca Moromete putea să-l ajute în această viaţă a lui care avea, într-un viitor nedesluşit pentru Ţugurlan, un rost al ei, asta era cu atît mai bine.

XII

In aceeaşi seară, fără ca Moromete să bănuiască ceva, Paraschiv încălicase pe cai spunînd că se duce să mîie noaptea cu ei pe cîmp şi o luase pe drumul spre Bucureşti. Nilă îl aşteptase la Guica şi de acolo încălicase şi el şi porniseră împreună.

Era o seară cu un cer adînc, încărcat cu stele. Cei doi ieşiseră în goană la cîmp şi se opriră abia cînd lăsară în urmă valea satului. Caii tropăiau şi sforăiau îndărătnici, neînvăţaţi cu drumul pe care erau duşi;

de nenumărate ori, din plină goană, căutară s-o ia pe drumurile lăturalnice ale cîmpiei sau chiar înapoi, atraşi de zgomotele înfundate ale satului, de respiraţia lui abia simţită.

La un moment dat, Nilă se opri şi el, ţinînd calul pe loc. Tăcerea cîmpiei era desăvîrşită şi întinderea ei învăluită de întuneric. Ceva se pare că începuse să-l neliniştească; el şopti cu un glas turburat, plin de îndoială:

— Paraschive! Stai!

Paraschiv se opri şi el. Aşteptă cîteva clipe şi fiindcă fratele său nu spunea nimic, întrebă:

— Ce este?

Nilă tăcea mai departe. Atunci Paraschiv se apropie şi mai mult, strunindu-şi calul şi întrebă iar, răguşit şi intrigat:

— Ce este mă? De ce te-ai oprit?

Nilă se uită încet îndărăt, cu teamă, parcă s-ar fi aşteptat să fie urmărit de cineva. Şopti neliniştit:

— Mă, unde mergem noi?

Paraschiv îi răspunsese printr-o smucitură a calului, pornind în goană înainte pe şosea. Calul lui Nilă porni şi el pe urmele celuilalt. Goneau unul lîngă altul în tăcere, aplecaţi peste coamele cailor şi pînă aproape de întîiul sat prin care trebuiau să treacă, în afară de un automobil cu nişte faruri puternice, nu întîlniră pe nimeni.

Tot în aceeaşi seară, Vasile Boţoghină se pregătise şi el de plecare.

Între timp copiii aflaseră şi ei de la mama lor despre boala tatălui şi despre vînzarea pămîntului. Vatică umbla tăcut prin curte, parcă rătăcind, nevroind să intre în casă, deşi Boţoghină îl strigase de cîteva ori. Numai Irina se uita întristată la tatăl ei. Stătea pe prag cu umerii ei micuţi şi strîmbi şi îl urmărea cum

înghite rar și adînc dumicații. Într-o vreme începuse să-i povestească despre ceea ce se întîmplase în timpul dimineții la școală; cum la examen domnul învățător Teodorescu o lăudase și îi dăduse să învețe o poezie; cum pregătiseră ei serbarea — care avea loc chiar mîine, de Sîmpetru — și sfîrșise părîndu-i rău că el n-o s-o audă cînd o să spună poezia. Boțoghină n-o auzea nici acum; îi făcea rău glasul ei și cînd Irina tăcu, el spuse:

— Anghelino, ia fata asta la culcare.

După aceea, Boțoghină ieșise afară și începuse să se pregătească pentru plecare. Umpluse căruța cu niște paie de ovăz, apoi o chemase pe femeie să vie cu lampa lîngă căruță și să lumineze roatele. Boțoghină îl strigase pe Vatică să-i aducă oala cu păcură din grajd, apoi amîndoi începuseră să desfacă roatele și să ungă osiile căruței.

A doua zi dimineață, înainte de revărsatul zorilor, Boțoghină se deșteptă și după ce îl sculă și pe băiat, înhămă caii, se urcă în căruță și împreună cu el porni spre spitalul din Udup. Înainte de plecare el scoase din brîu un teanc de hîrtii, alese două de cîte o mie și i le întinse femeii. Anghelina le luă și rămase cu ele în mînă, uitîndu-se nemișcată la omul ei care stătea pe cutia căruței cu hățurile pe genunchi.

— Pînă la Udup v-apucă prînzul! Cum o să se întoarcă Vatică singur? Dacă îi ia cineva căruța și caii? se temu ea.

Drept răspuns, Boțoghină apucă hățurile în mîini. Simțind mișcarea curelelor, caii porniră și trecură podișca de la drum cu zgomot. Femeia o luă în urma căruței și ieși înaintea cailor, oprindu-i în drum. Se apropie apoi de loitră și vorbi iar:

— Vasile, cînd ai să te întorci?

— Am să-ți scriu eu d-acolo, răspunse omul cu grabă. Apoi adăugă: Vezi cum îi faci cu seceratul! Ia-o

și pe fata aia să v-ajute. Ai grijă să nu se taie cu secerea. Tăcu cîteva clipe, apoi vorbi iar: La treierat, vezi că am aranjat cu alde Cocoșilă să vă ia în ceată cu el. Tăcu iar un timp, apoi vorbi din nou, de astă dată cu un glas care arăta că nu mai are nimic de spus: Vezi să nu se întîmple ceva p-aici! Și ridică hățurile: Haida! Hăț! Hai! die!

Caii porniseră dar femeia se ținea mereu de căruță. Mergea alături de răscruci și se uita într-una spre bărbatul ei, vrînd parcă să mai spună ceva. El ghici slăbiciunea și frămîntarea ei și îi spuse cu glas gîtuit, cu o asprime dureroasă:

— Fugi d-aici! Păzea că te calcă roata!

În clipa aceea, femeia nu se mai putu stăpîni și izbucni scurt într-un plîns deznădăjduit:

— Vasile! Să nu mori p-acolo, Vasile!

Boțoghină dădu bici cailor.

XIII

Aproape de prînz ajunse la Udup. Spitalul de plasă era așezat la marginea satului și de departe semăna cu un conac boieresc. Acoperișul lui de țiglă se vedea de la cinci kilometri. Era înconjurat de o mulțime de salcîmi altoiți, cu coroanele ca niște măciuci uriașe și de duzi stufoși și bătrîni din care se auzea de departe ciripitul gălăgios a numeroase cîrduri de păsărici.

Vasile Boțoghină opri sub unul din duzii din fața intrării și sări jos din căruță. Vatică se uită mirat peste clădiri și spuse arătînd cu degetul înainte:

— De ce nu oprești în dreptul spitalului?

— Asta e spitalul, nu acolo, răspunse Boțoghină. Așa fac toți care nu-l cunosc, se opresc dincolo. Acolo stă doctorul! E casa lui! Sai jos și dă iarbă la cai!

Încă nedumerit — casa doctorului arăta mai frumoasă decît spitalul — Vatică sări jos, scoase căpestrele din capul cailor, le desfăcu șleaurile, luă din căruță un braț de paie amestecate cu iarbă și îl puse înaintea vitelor. Boțoghină dădu cîtva timp ocol căruței, uitîndu-se pe sub sprîncene să-și dea seama de ceea ce se întîmplă în jurul lui, apoi intră încet în curtea spitalului.

Intrarea în clădire avea niște scări lungi de ciment care dădeau într-un coridor lung; atît scările cît și coridorul erau înțesate de țărani desculți cu chipurile galbene și supte; de femei îmbrobodite strîns, cu privirile înțepenite și dîrze, cu cîte un copil în brațe sau de mînă; de lucrători istoviți cu cămășile rupte pe ei și murdare; stăteau pe cele două bănci de lemn așezate de-a lungul pereților și așteptau. În afară de cei de pe scări și cei dinlăuntru, pe lîngă zidurile spitalului stăteau alții sub umbra duzilor în grupuri mici. Era timpul prînzului și unii întinseseră pe pămînt legăturile cu care veniseră și începuseră să mănînce.

Vasile Boțoghină văzu încă din poartă mămăligile întinse pe iarbă și coridorul înțesat de oameni. Intră înlăuntru și fiindcă pe bănci nu mai era loc se răzimă de tocul ușii pe care scria *Consultații* și începu să aștepte cu aceeași răbdare pe chip ca a celorlalți.

La un moment dat ușa se deschise dinlăuntru fără veste și Boțoghină, care se răzimase puțin și de ea, se clătină și se izbi de umărul doctorului care tocmai ieșea.

— Ce te proptești în ușă? Stai jos pe bancă! se supără doctorul.

Speriat, Boțoghină se trase într-o parte simțind cum obrajii îi ard de rușine. Doctorul își roti privirea peste oameni și spuse:

— Sînteți prea mulți azi, cine stă mai aproape să plece acasă și să vie mîine dimineață!

Dar toți parcă înțeleseră pe dos, adică să se apropie și să-i spună ce-i doare.

— Domnule doctor, de trei zile nu vrea să mai sugă, stă în brațe și doarme! Mi-e frică să nu-mi moară în brațe! I-au mai ieșit și niște pete roșii pe tot trupul. Nu știu ce să...

— Varsă mereu, domnule doctor, ce mănîncă, varsă! spuse altă femeie arătînd copilul.

Alte glasuri se îngrămădiră strîngîndu-se și înconjurîndu-l pe medic. Toată lumea se sculase de pe bănci și de afară cîțiva chiar alergaseră înlăuntru.

Medicul, un om scund și cam gras, cu niște trăsături înăsprite de soare și vînt, întocmai ca ale țăranilor, stătea liniștit în mijlocul bolnavilor și se uita peste capetele lor, reținut, cam aspru, cu o privire care arăta că ceea ce vedea el acum era un lucru obișnuit pe care îl vedea de mulți ani.

El apucă de cămașă copilul uneia din femei, i-o ridică spre bărbie, dezvelindu-i burta și după ce se uită o clipă spuse:

— Fă-i o baie cu flori de mușețel!

Apoi se adresă unei alte femei, spunîndu-i să se ducă la sanitar, să-i dea niște *prafuri*, dar femeia cu copilul cu pete pe trup îi acoperi glasul:

— Domnule doctor, i-am făcut de trei ori, așa cum mi-ai spus...

Un om care stătuse pînă atunci la o parte se apropie și el de doctor, îl apucă de braț și spuse șoptit cu un glas insinuant:

— Domnule doctor!...

Dar doctorul nu-l luă în seamă. Boțoghină se vîrîse și el printre ceilalți și se uita drept în ochii medicului, crezînd că acesta are să-și aducă aminte de el și are să-l cheme înlăuntru. Doctorul deschise ușa fără să ia în seamă glasurile numeroase care îl chemau și pieri înlăuntru cu blonavul care era la rînd.

— Ce să-i faci, zise un țăran tînăr, posomorîndu-se și căutînd abătut un loc pe bancă. Un singur doctor la atîtea sate! De fier să fii și tot nu prididești!

— A! Pă dracu, îngînă o fată scundă, cu niște picioare groase ca niște stîlpi, îmbrobodindu-se cu mișcări furioase. Ia să vii *pe dincolo* cu ceva, să vezi cum prididește!

— Nu, el e cinstit, nu ia, spuse cineva cu convingere. Ia sanitarul ăla și cu soră-sa, sora doctorului, care e și ea pe-aci! E moașă! Dacă te duci la ei...

Fata vru să răspundă, dar în clipa aceea un copil din brațele unei femei începu să țipe. Femeia ieși repede afară. Un om oftă greu și se sculă de pe bancă. O dată cu el se mai sculară încă vreo cîțiva. După o jumătate de ceas, coridorul se goli mai mult de jumătate. Abia pornind prin curtea spitalului, oamenii și femeile puteau fi văzuți că sînt într-adevăr bolnavi. Un țăran înalt ca o prăjină mergea încet, abia pășind, ținut de două rude de amîndouă brațele: sudoarea îi năvălea des pe frunte și gemea încet, cu gura deschisă, cu privirile rătăcite; un altul însă, era singur, și cît se sculase de pe bancă, începuse să se clatine ca beat, mergea orbecăind, ținîndu-se de ziduri. Ieși cu greu și se așeză pe iarbă aproape căzînd pe brînci, în patru labe, ca și cînd ar fi fost împușcat.

— Omule, de ce nu intri acolo peste el? zise un muncitor, apropiindu-se de cel căzut și ajutîndu-i să se întindă mai bine. Noi putem să mai așteptăm, dar dumneata de ce nu intri peste el?

Omul vru să bîlbîie ceva, dar tot atunci curtea spitalului fu străbătută de un glas sfîșietor, ca de cuțit. Privirile se întoarseră spre drum. Pe poarta spitalului se văzură intrînd cîțiva oameni care duceau o femeie pe o cergă. O dăduseră jos din căruță și femeia țipase crunt. Ajunși în fața scărilor, oamenii lăsară cerga cu femeia pe iarbă și unul dintre ei se șterse pe frunte

de sudoare și intră în coridor. După cîteva clipe, doctorul ieși afară și întrebă scurt, din capul scărilor, spre oamenii care stăteau alături lîngă bolnavă:

— Cînd a născut?

— Ieri dimineață, domnule doctor! răspunse unul din țărani, luîndu-și pălăria de pe cap.

— Copilul trăiește?

— Trăiește, domnule doctor!

Medicul se apropie și privi cîteva clipe în jos spre bolnavă. Femeia stătea cu ochii închiși și părea moartă; la soare, chipul ei arăta albastru, livid. Doctorul se aplecă și-i prinse încheietura mîinii între degete. Cît îi prinse însă încheietura, îi și dădu drumul și se răsti la oameni fără milă:

— Ați omorît-o! Ați adus-o în căruță și i-ați mîncat zilele!

Unul dintre cei trei oameni care aduseseră bolnava, la auzul acestor cuvinte tăioase, nu se putu nici el stăpîni:

— Am adus-o în căruță? N-oi fi vrînd s-o aducem cu aeroplanul!

— Haide, lasă vorba! porunci doctorul ca un militar. Băgați-o înăuntru.

Abia spre seară îi veni lui Vasile Boțoghină rîndul la consultație. El intră în cabinetul doctorului și spuse:

— Nu mai mă cunoașteți?! Am venit acum vreo două săptămîni...

Doctorul se apropie de el și-l întrebă grăbit:

— Da! Ce ți-am spus că ai?

Boțoghină vru să răspundă, dar doctorul întrebă iar, cu aceeași grabă reținută:

— Cum te cheamă?

Omul își spuse numele și comuna iar doctorul îi întoarse spatele și începu să răsfoiască un registru gros. Răsfoind, întrebă din nou:

— Cînd spui că ai fost aici?

— Acum zece-cin'ș'pe zile! răspunse Boțoghină nedumerit că doctorul nu-și aduce de loc aminte de el.

— Vasile Boțoghină, din Silișstea-Gumești, zise doctorul cu un glas rece. Păi asta e a treia oară cînd te consult! Ai fost la raze?

— Da, răspunse Boțoghină vinovat și-i întinse doctorului sulul negru al radiografiei pe care acesta îl desfășură la lumină și îl cercetă multă vreme.

— Stai jos. De ce nu stai jos? se adresă el bolnavului la sfîrșit.

Boțoghină se așeză pe un scaun rotund și alb și începu să urmărească intrigat fiece mișcare a doctorului. Medicul, după ce îi arătase omului scaunul, se așezase la birou și începuse să scrie pe o foaie. Scria repede și mult, și din cînd în cînd se oprea, ridica fruntea de pe foaie pentru cîteva clipe, apoi începea iar să scîrțîie din peniță. Acest lucru ținu multă vreme și cînd doctorul se ridică de la biroul lui, Vasile Boțoghină se ridică și el. Medicul însă nu mai arătă acum nici o grabă. El se așeză pe un scăunel în fața omului și-i făcu semn să stea jos. Începu să-i spună rar, apăsînd pe cuvinte, cu un glas care uneori era străbătut de urme de neîncredere, alteori de amenințare:

— Uite ce-ai să faci! Te duci acasă și vinzi ceva: un cal, un bou, un pogon de pămînt...

Se opri și spuse după cîteva clipe, amenințîndu-l pe om cu rețeta:

— Ai să te duci la farmacie cu rețeta asta. O să ți trebuiască mulți bani, pentru că ai să iai doctoriile astea de trei ori. Dar nu e vorba numai de doctorii. N-ai voie nici să ridici un pai de jos. Înțelegi? Nimic. Să nu faci nimic. Și în fiecare zi să mănînci ouă, să bei lapte mult și să nu-ți lipsească găina de la masă. Să vorbești cu sanitarul din sat să-ți facă injecțiile și să te învețe cum să iai doctoriile. Asta e o boală grea, dar voi nu vă vindecați pentru că nu vreți să cheltuiți.

Şi chiar dacă cheltuiţi, cît vă simţiţi niţel mai bine, gata, vă puneţi pe muncă să vă scoateţi pîrleala pentru ce-aţi vîndut. După o boală ca asta nu mai ai voie niciodată să munceşti prea mult... Doctorul se opri o clipă : Vrei să nu mori ?

Boţoghină făcu ochii mari, înspăimîntat şi răspunse repezit, dar nu îndată :

— Da, domnule doctor !

— Atunci să faci aşa cum ţi-am spus. Începînd de azi te întinzi cu burta la soare, mănînci bine, iai doctoriile astea şi după o lună de zile să treci iar pe la mine. Altfel să ştii că nu e glumă. Dacă ajungi să cazi la pat, n-ai ce mai căuta la mine.

Medicul ieşi de după birou şi-şi puse mîna pe flanela cîrpită a omului, care cît o simţi se şi ridică în picioare.

— Să nu-ţi pară lucru de glumă ! Că eu ştiu cum sînteţi voi : „Lasă că-mi trece" pînă începeţi să vă scuipaţi bojocii pe jos. Vă repeziţi pe urmă la doctor şi cînd vedeţi că nu vă mai poate face nimic, începeţi să înjuraţi că nu e bun doctorul.

— Domnule doctor — îl întrerupse Boţoghină, nedumerit mereu că medicul uitase ce-i spusese data trecută — păi eu am făcut rost de douăzeci de mii de lei, că mi-ai spus că mă bagi într-un spital unde o să mă fac sănătos într-o lună, două...

Medicul tresări :

— Douăzeci de mii ? întrebă el neîncrezător.

— Păi aşa cum mi-aţi spus dumneavoastră !

— Ai la dumneata douăzeci de mii ?! întrebă doctorul uimit, impresionat de privirea bolnavului, pe care abia acum i-o vedea. Era o privire lărgită, strălucitoare de viaţă şi de speranţă, dar străbătută şi de umbre nedesluşite, urme ale nopţilor de nelinişte şi spaimă.

— Păi am vîndut jumătate din lot, domnule doctor ! întări Boţoghină limpede şi uşurat, ca şi cînd ar fi fost

de pe acum sănătos. Adăugă senin și împăcat: Ce era să fac? Astă primăvară au murit doi inși la noi în sat, tot așa au stat acasă și...

— Uite ce e; Boțoghină, da, știu acuma... Așa este, cu vreo douăzeci de mii de lei te faci sănătos, bine că ai vîndut. Eu ți-am spus data trecută să vinzi și să faci rost de bani, așa cum spun la fiecare. Dumneata, bine că ai avut ce vinde... Uite ce-ai să faci: ...ia spune-mi, ești cu căruța?

— Cu căruța, domnule doctor. Cu băiatul.

— Dă drumul căruței acasă și rămîi aici. Mîine o să te trimit la munte într-un sanatoriu...

XIV

A doua zi dimineața, Guica își luă ciorapul de gît și porni spre casa fratelui ei să fie de față cînd Moromete și cu toți ai lui au să bage de seamă că Paraschiv și cu Nilă au fugit cu caii la București. Se gîndea încet, cu o bucurie care îi ungea inima, cum are să se întindă vestea numaidecît în sat că cei trei băieți ai lui Moromete au fugit cîteșitrei de acasă cu caii și cu oile și că asta s-a întîmplat — și Guica avea să aibă grijă să se afle întocmai așa — din pricina celor două fete ale lui Moromete și a Catrinei lui Moromete care vroiau ele să pună mîna pe averea fraților...

Plecarea aceasta se întîmplase, cum nici ea, Guica, n-ar fi crezut că se putea mai bine; întîi Achim cu oile, acum o săptămînă; apoi seara trecută cu amîndoi caii, Paraschiv și Nilă; astăzi era zi de sărbătoare, sfinții Petru și Pavel; mîine toată lumea avea să iasă la secerat grîul. Mai întîi, Moromeții rămași, adică cele două fete, Tita și Ilinca, Niculaie și mama lor Catrina,

cu Moromete în cap, n-au să mai aibă ce mînca în timpul muncilor, nu mai aveau laptele; apoi, nu vor mai avea cu ce să se ducă la deal, o să trebuiască să se ducă pe jos, cu secerile pe umăr; apoi, strînsul și treieratul grîului, căratul lui pe arie și celelalte munci: n-au să mai aibă cu ce le face, vor trebui să dea din colț în colț, să bată la porțile oamenilor după vite.

Acest dat din colț în colț îi săra inima Guichii. Și mai ales dusul Morometților la secerat pe jos. Și încă: Niculaie nu știa să secere, Catrina Moromete trebuie să rămînă acasă și să facă de mîncare, să îngrijească de păsări, Moromete la fel, cu atîția copii, se dezvățase să muncească, stătea toată ziua pe mirişte, zicea că leagă snopii, fuma și umbla încoace și încolo; singurele care aveau să muncească rămîneau cele două fete.

„Na! Să vă săturați, gîndea Guica, apropiindu-se de casa fratelui. Să munciți acum să vă iasă ochii din cap. Și pînă să cumpărați voi cai și oi, se întorc ăia cu buzunarele pline de bani! O să vedeți voi atuncea ce-o să vă facă ei, că v-ați făcut stăpîne pe casa lor!"

Guica se apropie de podișca fratelui și se opri pe ea, uitîndu-se în curte peste gard. Fata cea mare a lui Moromete, Tita, mătura bătătura cu un tîrn uriaș făcut din fire de rosmarin. Pe prispa casei stătea, într-o parte Moromete, iar în colțul dinspre drum Niculaie și cu sora lui mai mare, Ilinca. Niculaie plîngea încet, prelung, jelindu-se prostește și spunînd mereu unul și același lucru:

— Hai, mă Ilinco, dă-mi! Dă-mi, mă, Ilinco, n-auzi?! Hai, mă Ilinco, aaaa! Dă-mi, mă, Ilinco, și mie niște flori!

Moromete bea tutun și se uita spre șosea. Din cînd în cînd, cineva trecea pe drum și îl saluta. Moromete răspundea tare, cu multe cuvinte, spunînd „bună să-ți fie inima cutare", sau „să trăiești, mă, Dumitrache!"

În acest timp Niculaie bîzîia mereu, dar nimeni nu-l lua în seamă, ca și cînd treaba lui ar fi fost să plîngă așa mereu, fără nici o socoteală.

Guica intră încet în curte, cu ciorapul de gît și apropiindu-se de prispă, dădu bună dimineața. Nu-i răspunse nimeni. Tocmai atunci, Ilinca se răstea apăsat la Niculaie:

— Mai taci, mă, din gură, dezghiocatule! Pînă mai alaltăieri te-ai ținut de coada oilor și acuma te găsi coroana. Să-ți dau eu flori din grădiniță ca să faci coroană altora! Păi dar!

— Dă-i, fa, și lui niște flori, dosădito, ce ești așa de cîrpănoasă?! se auzi din casă glasul mamei.

— Ia mai taci din gură, mamă, ați săpat vreunul grădiniță? Să-i dau flori să facă altora coroană! Ia uită-te!

La auzul acestui răspuns, Niculaie începu să urle de-a binelea. De astă dată el se ridică și sări spre grădiniță.

— Să nu te prind că iei vreo floare, că-ți rup zulufii, Niculaie, amenință Ilinca de pe prispă.

Catrina Moromete ieși afară, gătită pentru biserică. În clipa aceea, clopotele bisericii începură să bată. Femeia se închină și se dădu jos de pe prispă. Chipul necăjit și bătut de soare al femeii era acum liniștit, plin de bunătate. Ea își sumese fusta neagră de lînă și își ascunse pe la spate cine știe ce albitură care nu trebuie să se vadă. Se uită peste bătătură și văzînd-o pe Guica așezată pe prispă, cu ciorapul de gît, i se adresă cu multă evlavie:

— Mario, mai lasă și tu ciorapul ăla, că o să te duci în fundul iadului! Cît e săptămîna de mare, umbli mereu pe la muieri și spui că azi e joi-mari, mîine miercurea păsărilor, poimîine lunea verde! Și acuma că e sărbătoare lăsată de domnul Cristos, lucrezi la ciorap în loc să vii și tu să asculți baremi sfînta evanghelie!

— Ei, las' să mă duc eu în iad, răspunse Guica lucrînd parcă înadins şi mai repede la ciorap. Ce e iadul? S-a întors cineva d-acolo?

Moromete îşi încreţi fruntea şi aprobă subţirel:

— Aşea-ie!

Guica continuă:

— Că n-o fi mai rău ca p-aici. Că cînd oi muri, intri în pămînt şi te mănîncă viermii. Şi sufletul? Un abur care trăieşte şi el şi se tot plimbă...

— Păi, se plimbă! aprobă Moromete, cu o indescriptibilă ironie. „Păi da, n-are încotro, se plimbă, fireşte..."

— Ei, he! făcu Catrina, pornind încet spre poartă. Ce trebuie să fie în inima voastră! Stăpîneşte ăla spurcatu!

— Păi stăpîneşte! făcu Moromete din nou.

În acest timp, furat de starea ciudată a tatălui său, Niculaie uitase să mai bocească. Deodată însă el îşi dădu seama că dacă mama lui se duce, nu mai e nimic de făcut cu coroana lui. Sări de pe prispă şi se luă după ea şi îi ieşi înainte şi o apucă de fustă; se uită în ochii ei cu jale şi începu să verse lacrimi cît boabele de porumb de mari:

— Mă, mamă, mi-a spus dom'nvăţător să fac şi eu o coroană, se jeli el deznădăjduit. Şi mi-a spus să veniţi şi voi la şcoală, mi-a dat să învăţ şi eu o poezie, hai măi, maică, spune-i Ilinchii să-mi dea flori din grădiniţă... măicuţă, mi-a spus că o să mă treacă clasa şi că o să spui şi eu o poezie... dom'nvăţător Teodorescu mi-a spus să nu lipsesc, că am dat examen acu' o săptămînă, m-a ascultat şi mi-a spus să-mi fac coroană... spune-i Ilinchii, mamă...

Băiatul îşi încleştase mîinile lui mici şi înnegrite de soare de fusta aspră a femeii şi n-o lăsa de loc să se mai mişte. El se uita în sus spre chipul ei şi vărsa lacrimi

atît de clopeşitor încît femeia îi puse mîna pe cap şi înghiţind greu îi mîngîie urechile înnegrite cu palma ei aspră şi îi şopti :

— Du-te în grădiniţă şi ia-ţi flori, hai !

Apoi se întoarse spre casă şi se uită spre fiică. Dar fata i-o luă înainte chemîndu-l pe băiat cu un glas înmuiat :

— Hai, mă, treci încoace, căpăţînosule, nu ţi-am spus că-ţi dau, ce te jeleşti aşa ? Plînge ca blegu !

— Ilinco, Ilinco, ameninţă femeia din poartă ! Pentru nişte flori, fa ? Te vede Dumnezeu de sus !

Moromete, auzind aceste cuvinte din urmă, îşi lăsă capul într-o parte şi întări cu fineţe :

— Păi te vede !

Guica stătea mai departe pe prispă, împletea la ciorap şi aştepta ca fratele ei să înceapă să se neliniştească de lipsa celor doi, Paraschiv şi Nilă. Moromete însă stătea mereu pe prispă, bea tutun, se uita din cînd în cînd spre drum răspunzînd la saluturi şi nu se sinchisea că deşi soarele se ridicase sus pe cer, Paraschiv şi Nilă încă nu se întorceau cu caii de pe izlaz. Atunci Maria Moromete se întoarse spre Tita, care ajunsese cu măturatul aproape de scara prispei, şi întrebă într-o doară :

— Tito, unde sînt, fă, băieţii ăia ?

— Ce mă-ntrebi pe mine ? Cu caii pe izlaz, unde să fie ! răspunse fata în silă.

— Dar de ce n-au venit pînă acum ! întrebă Guica iar, cu o bucurie abia ascunsă.

— Du-te şi-i întreabă, răspunse fata ursuză.

„He, o să vedeţi voi ! O să te văd eu cum ai să te duci mîine pe jos la seceră", gîndi Guica.

— Dar de ce s-au dus amîndoi ? Ce i-a găsit ? întrebă Guica iar. Că vorbisem cu ăla marele să vie să-mi dreagă podul, că s-a stricat la căpriori.

Fata nu mai răspunse. Moromete nici nu auzise schimbul de cuvinte. În grădiniță, Niculaie își terminase coroana și se pregătea să plece la școală. El se apropie de tatăl său și-i puse mîna pe umăr:

— Tată, dă-mi și mie pălăria ta, să mă duc și eu la școală.

Moromete se trezi din visare:

— Ce e, mă? Pleacă de-aici!

— Hai, tăticule, zău, dă-mi și mie pălăria ta, se rugă băiatul încet.

— Hai, tată, dă-i pălăria să plece o dată, că iar începe să bîzîie, spuse și Ilinca din grădiniță.

Moromete își scoase pălăria din cap, se uită la ea cu atenție, parcă abia atunci ar fi văzut-o întîia oară și spuse:

— Na, mă, pleacă de-aici. Căpățînosule! Ai un cap cît o baniță! Unde te duci tu? Ce cauți la școală?

Băiatul tăcu, nu spuse nimic și se îndreptă sfios spre drum. Moromete îl urmări cîteva clipe, apoi îl strigă:

— Mă, n-auzi? Ia vin încoace.

Niculaie se întoarse și se opri în fața tatălui. Așa cum se oprise, cu obrajii negri-galbeni de friguri, cu capul mare, peste care pusese pălăria destul de veche a tatălui, în cămașă și cu picioarele desculțe și pline de zgîrieturi, Niculaie parcă era o sperietoare.

— Spală-te pe picioarele alea, îi spuse Moromete descingîndu-se de cureaua de piele care îi ținea brîul roșu peste mijloc. Spală-te cu săpun și na ici, încinge-te cu cureaua asta peste cămașă, că parcă ești dăulat, parcă te-a prins cineva de pe gîrlă!

Băiatul luă cureaua strălucind de încîntare și alergă spre troaca păsărilor să se spele. Tot atunci, de pe șosea, se auzi un tropăit zgomotos de cai. Guica sări în picioare atît de repede, încît s-ar fi crezut că a muscat-o ceva de sub pămîntul prispei. Poarta se deschise

și cei doi, Paraschiv și Nilă, intrară în curte. Caii sforăiau într-una și se vedea că au fost goniți; dungi mari de umezeală le brăzdau spinarea și pulpele erau pline de spumă albă. Guica încremenise lîngă prispă și ghemul negru de lînă i se rostogolise pînă în mijlocul bătăturii.

Moromete își ridică și el privirea mirată:

— Ce e, mă, cu voi?! Sînteți nebuni? Ce-ați gonit caii ăia așa?

Nu căpătă însă răspuns. Paraschiv descălecă repede și avea buzele atît de ieșite în afară și atît de încălecate una peste alta, încît de departe semăna cu unul care și-ar fi agățat de gură niște clape de gumă. Nilă era posomorît și se mișca mai greu decît oricînd. Trupul lui gros alunecă de pe spinarea calului ca un sac cu picioare și rămase tăcut, ștergîndu-se încet cu palma peste turul pantalonilor.

— Nilă! Ce, mă, tu ești surd? Ce e cu voi? întrebă Moromete iarăși.

Atunci Nilă se întoarse spre tatăl său și fruntea lui lată și cu carne multă pe ea se încreți și se îngrămădi spre rădăcina groasă a nasului; răspunse mormăind, dar glasul i se auzi totuși limpede:

— N-auzi, mă, că ne-a gonit niște pîndari? Ne-au intrat caii în niște ovăz!

„Ce e cu ăștia? Se întrebă Guica trăsnită de întoarcerea aceasta a celor doi. De ce n-or fi plecat?"

— Paraschive! izbucni ea cu un glas ascuțit, clocotind de furie acră și nestăpînită. Bine, mă, ce e cu tine, fire-ai al naibii să fii?! D-aia îți fac eu ciorapi, mă? Ziceai că vii să-mi dregi căpriorile alea ale podului! Fire-ai al naibii să fii, cu botul tău!

Și fără să mai aștepte răspuns își culese ghemul din țărînă și porni cu pașii ei iuți și uscați spre șosea. Paraschiv se întoarse spre ea și o strigă din urmă:

— Viu acuma, ga Mario!... Bagă, mă, caii în grajd, se adresă apoi lui Nilă, făcîndu-i un semn, adică să vie şi el la ga Maria.

Dar Nilă nu-i luă în seamă semnul, îi întoarse spatele şi intră cu cai cu tot în grajd.

XV

Paraschiv era atît de furios încît intrînd în bordeiul tuşei uită de şubrezenia patului şi aproape se aruncă pe el.

— Nu ţi-am spus eu, ga Mario, că ăsta n-are să meargă? Fir-ar capul lui al dracului de bou! Asta e bou! Bou de mere şi de pere.

Dar tuşa îl primi cu strigăte ascuţite:

— Şi tu de ce n-ai fugit singur? Ce-ţi pasă ţie de el? Dă-te la o parte de pe pat, n-auzi că trosneşte?

Paraschiv se ridică şi se aşeză pe un scăunel. Tuşă-sa era atît de înăcrită, încît îi întoarse spatele şi nici nu vroi să-l mai asculte cum s-a întîmplat. Ea îşi scoase firul de lînă de pe gît, aruncă ciorapul între sobă, în timp ce se uita în curte şi blestema; un cîine al nu ştiu cui hălpăia nişte mălai dintr-o strachină mică în jurul căreia piuiau jalnic vreo zece-cincisprezece puişori mici cît nucile.

— Nia d-acolo, plesni-ţi-ar ochii de potaia dracului! ţipă Guica ieşind afară. Mîncaşi mîncarea puilor, lovite-ar turbarea astăzi şi mîine!

Guica se luă cu bulgări după cîinele care sări gardul vecinului şi-i arătă femeii o clipă coada şi picioarele dinapoi. Furioasă, Guica izbi cu bulgări în gard, blestemînd:

— Mînca-ţi-ar coada cui te are, că nu-ţi dă să mănînci şi vii şi faci burtă în curtea mea! Fă, armăsăroaicelor, legaţi-vă cîinele, mînca-l-aţi fript!

De la vecin nu răspunse nimeni şi Guica se întoarse în bordei. Paraschiv stătea cu coatele pe genunchi şi o aştepta să se liniştească, deşi era şi el furios.

— Plecasem, ga Mario, şi cînd am trecut de Tătăreşti n-a mai vrut Nilă să meargă, explică el. De la început se tot oprea şi se uita îndărăt... ce să fac eu cu el dacă e tîmpit? !...

— Păi fiindcă sînteţi buni numai să vorbiţi! ţipă Guica scoasă din sărite. Toată iarna staţi pe la mine şi ga Maria în sus, ga Maria în jos... fir-aţi ai naibii să fiţi că sînteţi mai proşti ca Năstase Besensac! Sînteţi buni numai să veniţi şi să vă fac ciorapi şi flanele şi să vă pui deoparte ce am şi eu mai bun şi voi vă moşmoniţi de-un an de zile şi nu sînteţi în stare să vă faceţi şi voi un rost!

— Hai, ga Mario, taci din gură şi ascultă aicea, nu mai ţipa aşa ca o coţofană. Dacă nu ştii, de ce vorbeşti? mormăi şi Paraschiv arţăgos.

Guica îşi ieşi din minţi.

— Ce să ştiu, mă, ce să ştiu? Cine e coţofană? Să nu-ţi dau acuma cu ceva peste botu ăla!

— Păi dacă te repezi şi nu vreai să asculţi! Ascultă aicea la mine.

— Nu vreau să mai ascult nimic. Am avut şi eu un loc acolo, în spatele casei lui tac-tău, se văită ea pe neaşteptate. Ooof... o să iau pe cineva străin şi-o să i-l dau, că am avut şi eu nepoţi şi m-au făcut de rîsul lumii! Un pogon de pămînt am şi un cap de vie şi casa asta aşa cum e... am s-o iau pe fata aia mai mică a lui Ripiţel, săraca, să-i rămîie ei bordeiul ăsta şi să se mărite şi ea cu pogonul meu, să nu stea ca mine nemăritată! Că alde frate-său a rămas neînsurat, vai de capul lui şi cine să-l ia aşa gol şi fără nimic! Şi-o s-o

iau aici, și o să-i trec și pogonul și casa și să aibă și ea grijă de mine cînd o să închiz ochii... că frate-meu Ilie... că rudele... nepoții...

Maria Moromete se făcu deodată moale și se lăsă încet pe pragul bordeiului. Ea începu să se jelească încet, să se jelească lung și fără lacrimi și bocetul ei, deși încet, împînzi aerul bordeiului și al bătăturii și se răspîndi ca de mort pe toată întinderea uliței:

— Ooof, nepoții, nepoții! Doamne, doamne... eee... C-am avut și eu o mamă, doamne; și a intrat în pămînt îîî... î-îî... și m-a lăsat singură-î! Că frati-meu Ilie s-a însurat a doua oară-î. Și soră-mea a făcut copil de fată mare iii! Și dacă s-a dus din sat m-a lăsat pe mine singură, doamne! Și lui Ilie nu-i pasă de mine, doamne! Of, doamne, doamne-ei!... eeeii! Și-am avut și eu un copilîî... și-a murit și-ăla, că mi l-ai luat, doamne! Și m-ai lăsat singuricăă! M-ai lăsat singurică, doamneeei!... eeee! Singurică m-ai lăsat, doamne, pe pămîntul ăsta! Că nici nepoții și nici frații și nici rudele, că s-au dus toți și nimeni nu te ia în seamă și toți rîd de tine, doamne! Că am vrut și eu să las nepoților bucățica mea de pămînt și să-și facă și ei casă pe ea... și să mă ție și ei în casa lor că am îmbătrînit și sînt singurică, doamne... că am zis și eu că să fie bine de ei, că sînt nepoții mei și am vrut să se însoare și ei și să-și ia muieri și dacă închiz ochii și mor să aibă cine să mă spele, să nu mor cu ochii beliți, doamne... Of, doamne, doamneee!... eee... că n-am vrut răul nimănui și i-am îndemnat și eu să-și facă rost de bani și să-și facă casă că sînt mari și le trece vremea, doamne! Că numai tu știi ce e în inima mea, doamne, inima mea friptă și prăjită... că sînt singurică și mi-e urît și frică, doamne! Of, doamne, doamneee — eee!... eeeee! Că dacă îi înveți ți-ies fel de fel de vorbe, doamne și lumea te poreclește și-ți spune Guica... și

nimeni nu știe cum îmi tremură mie inima, doamne, și picioarele mi s-au răcit, că nu mai poci, că o viață am avut și s-a dus și-aia, dumnezeule!

Paraschiv se ridică de pe scăunel și îi puse mîna pe umăr.

În timpul cît tușa lui jelise, el se uitase pe geam să vadă dacă aude cineva. Lumea care trecea pe drum auzea, dar nimeni nu se oprea. Întorcea doar capul și apoi își vedea de drum; numai niște copii se opriseră sfioși și ascultaseră un timp, cu gravitate, bocetele femeii.

— Ei, ga Mario, șopti Paraschiv încurcat. Hai, taci o dată, că nu e nimic. Ce te-a apucat? De ce nu stai să auzi cum a fost, că nu e vorba să?...

Maria Moromete tăcu și se ridică încet de pe prag fără să-l ia în seamă pe nepot. Ea merse și ridică din mijlocul bătăturii strachina răsturnată de cîine, o șterse cu mîna de mălai și uitîndu-se în jurul ei începu să cheme puii cu un glas care nu mai amintea cu nimic de cel cu care se jelise puțin mai înainte. Ea chema puii și risipea mălai, iar cloșca dădea tîrcoale cloncănind și cîrîind zgomotos. De pe cer soarele de vară începuse să verse cu putere o căldură înăbușitoare.

Paraschiv ieși din bordei și plecă încet, cu umerii îndoiți. Fuga nu izbutise, dar nu era nimic; trebuia căutat curînd un alt prilej, pînă nu trecea vara. Și altfel trebuia acum să procedeze.

XVI

Niculaie intră în curtea școlii, foarte mîndru de pălăria pe care o avea pe cap și de cureaua cu cataramă albă cu care era încins peste cămașă. El se amestecă

Clubul cărții digitale 2022

printre băieți, căutînd cu ochii pe băiatul lui Țugurlan și mai ales pe premianta clasei, Boțoghină Irina. Niculaie se îndreptă spre grupul fetelor din clasa lui care făceau mare zarvă în curtea din spatele școlii ; nici nu apucă să se apropie bine și Niculaie se pomeni arătat cu degetul de vecina lui, Bălosu Rafira, care cît îl văzu, începu să țipe :

— Uite la Moromete, uite la Moromete ! A venit cu părăria lui ta-său ! ăăă ! Părăria lui ta-său ! Părăria lui ta-său ! Și cureaua !

Niculaie îngălbeni de furie, dar nu putu să spună nimic. Se liniști însă repede văzînd că celelalte fete își văd de joc și nu-l iau în seamă. El se opri în dreptul unui grup de trei-patru fete care jucau ceva sărind într-un picior printre niște pătrățele și semne zgîriate în pămînt. Boțoghină Irina stătea și aștepta să-i vie rîndul la sărit. Cînd o văzu Niculaie cum stă, cu umărul ei stîng puțin ridicat, oacheșă și cu coadele mici lăsate peste o bluză nouă, i se păru atît de frumoasă încît, uitîndu-se la ea, sîngele îi împurpură obrajii și inima lui începu să bată ca o păsărică. Aștepta ca ea să ridice ochii și să-l vadă cu pălărie și curea. Irina însă nu ridica de loc ochii spre el ; aștepta cu nerăbdare să-i vină rîndul la joc. Chiar îi veni rîndul ; luă bucățica de ciob în mînă, se așeză în dreptul pătratului, aruncă ciobul și începu să sară printre pătrățelele și semnele jocului. Niculaie o urmări cum sare și după un timp nu mai simți decît necaz. Cînd fata aruncă ciobul în figurile cele mai grele și anume în *iad* și în *cer*, Niculaie făcu pe neașteptate un pas, strică liniile și o îmbrînci pe fată din mijlocul figurilor. Celelalte fete țipară ascuțit și tăbărîră pe el. Pălăria lui Moromete fu mototolită rău pe capul fiului. Niculaie o luă la goană și fetele îl lăsară în pace. Ele refăcură repede pătratul stricat și Irina spuse că trebuie acum să dea din nou cu ciobul.

În ziua serbării şcolare, copiii veneau în număr mare. Veneau chiar şi cei care lipsiseră mai tot timpul anului; chiar şi cei care ştiau că au să fie lăsaţi repetenţi.

În faţa intrării, băieţii din cursul complimentar ridicau o scenă. Băncile fuseseră scoase în curtea şcolii să se aşeze oamenii în ele. Din cînd în cînd, cîte un învăţător ieşea afară şi bătea din palme să potolească zarva. Unii copii jucau *oina*, alţii chinuiau o minge de cîrpe jucînd fotbal. Niculaie era mare fotbalist, juca la becie, era vestit prin şuturile lui şi i se spunea Dobay.

Deodată un murmur începu să umble prin toată curtea. Un băiat care stătea la poartă strigase tare:

— Vine dom'nvăţător Teodorescu cu doamna.

Vestea străbătu curtea prin toate colţurile şi zarva începu să se stingă. Cei care jucau *oina* lăsară jocul, iar fetele ieşiră din spatele şcolii şi trecură fuga în faţă.

Învăţătorul Teodorescu şi soţia lui erau însă departe de şcoală, abia puteau fi văzuţi. Un copil care stătea în poartă anunţă că cei doi au intrat în primărie. Copiii aşteptară în linişte iar cei care încercau să facă gălăgie erau înghiontiţi.

— Bă, tu n-auzi? Vine dom'nvăţător Teodorescu!...

În cele din urmă, învăţătorul fu văzut apropiindu-se de poartă. El mergea încet alături de o femeie mică şi grăsuţă, îmbrăcată în costum naţional şi încălţată cu nişte pantofi cu tocuri foarte înalte. Avea buzele roşite rău şi de gît purta un şir de mărgele de diferite culori.

Copiii se îngrămădiră de-a lungul drumului de la poartă pînă la scările de la intrare. Învăţătorul pătrunse în curte şi se îndreptă spre şcoală. În clipa aceea, din capul şirului izbucniră cîteva glasuri subţiri şi puternice:

— Bună ziua! Bună ziua!

Apoi, pe măsură ce învățătorul și soția lui înaintau, erau întîmpinați și urmăriți de numeroase glasuri copilărești care strigau răzlețit și neîntrerupt, unul mai puternic și mai ascuțit decît altul:

— Bună ziua! Bună ziua! Bună ziua!

Învățătorul Teodorescu și soția lui, învățătoare și ea, nu știau că copiii le fac numai lor această primire. Teodorescu fusese director al școlii timp de aproape zece ani pînă la venirea lui Toderici, care izbutise repede să-l lucreze la inspectorat și să-i ia locul. Copiii însă păstrau mai departe simpatia lor vechiului director.

Nu de aceeași primire se bucură însă învățătorul în cancelarie. Directorul Toderici, cît îl văzu intrînd, sări în picioare. Era îmbrăcat militărește, în uniformă de locotenent. El își desfăcu mîinile și strigă:

— Haide, domnule Teodorescu, pleci din comună și lași situația elevilor neîncheiată! Am să fac raport la inspectorat. Ai plecat și ai luat catalogul cu dumneata. Ce înseamnă asta?

În cancelarie era strîns întreg corpul didactic al școlii. Parohul Petre Provinceanu și parohul Andrei Bălan, dintre care primul cu soția, învățătoare în sat, erau și ei aci. Preoteasa era numită doamna Lily. Apoi tinerii învățători, Bădilă Aurel și Enăchescu Adrian, dintre care al doilea cu doamna, tot învățătoare. Ea era numită doamna lui dom'nvățător Enăchescu; soțul îi spunea Mary; urechea copiilor, însă, refuza așa ceva.

Învățătorul Teodorescu trase un scaun și se așeză, puse catalogul pe birou. Doamna Lily schimbă o privire scurtă cu soțul ei. preotul. și ieși din cancelarie. Teodorescu răspunse atît de agresiv, încît toți învățătorii și doamnele se ridicară în picioare.

— Situația elevilor mei e încheiată și pe catalog eu sînt stăpîn!

Se petrecea un lucru nemaipomenit. Teodorescu vroia să lase repetent pe fiul colegului său, Toderici Artur, care învăța prost.

— Am mai discutat o dată pe chestia asta și ți-o spun verde, domnule director: am să-ți las băiatul repetent așa cum se cuvine și să nu strigi aicea la mine, pentru că nu ești la instrucție cu premilitarii.

Directorul își mușcă buzele. El mîrîi stăpînit, lăsînd deodată la o parte formulele de politețe și oficiale cu care îl întîmpinase mai înainte:

— Teodorescule, îți spun prietenește că cu mine ai s-o pățești urît de tot. Te răzbuni că ți-am luat locul de director?! Sîntem aici cu toții de față: băiatul meu nu e cel mai rău și mai prost din clasa ta; am să cer inspectoratului reexaminarea și am să te dau și în judecată...

— De trei ani de zile ți l-am trecut clasa de rușine, răspunse Teodorescu cu dispreț. Eram director pe vremea aia, așa că vezi, nu e vorba de răzbunare. E un copil rău pe care l-ai crescut obraznic... îmi terorizează clasa...

Se făcu o tăcere de cîteva clipe, după care Teodorescu continuă:

— Și ce mă sperii tu cu inspectoratul? Ai să ceri reexaminarea și ai să potrivești lucrurile cu oamenii tăi din partid; te privește. Ce-mi pasă mie?! Eu ți-l las repetent, îmi iau catalogul colea în fața satului...

— Și pe urmă ai să zbori din învățămînt! strigă directorul bătînd cu pumnul în masă. Are să te usture, Teodorescule, nu mă cunoști bine! Te rog să predai imediat catalogul clasei a patra fiindcă eu sînt director și eu prezint situația!

Toderici izbi cu un scaun de podea și începu să înjure soldățește și să insulte cu grosolănie pe colegul său, fără să mai țină seama de doamne.

— Te găsişi tu, să-mi faci aici în şcoala mea, pe grozavu. Dacă nu zbori tu din învăţămînt, ascultă aicea la mine...

Toderici izbi a doua oară cu un al doilea scaun de duşumea şi ridică braţul în sus strigînd cu o voce înaltă :

— Bagă de seamă, Teodorescule ! Să-i... dumnezeul mă-si dacă n-am să te fac eu pe tine să tremuri şi să mă ocoleşti zece kilometri cînd ai să mă vezi ! Bagă de seamă ! Vreai să te pui cu mine şi să mă mişti de c... dar eu îţi spun că am c... tare şi ai să-ţi rupi dinţii în el.

Doamna Mary izbucni în rîs şi ieşi repede afară. Parohul Petre Provinceanu interveni cu glasul lui bisericesc :

— Ascultă, Florică, nu striga aşa că te-aud copiii de afară.

— Lasă-mă, părinte, că am ajuns cu toţii o adunătură de nebuni, nu de învăţători, continuă să strige directorul. Nu te uiţi la el cum stă şi se uită la mine ca un...

În clipa aceea, soţia învăţătorului Teodorescu sări în sus şi începu şi ea să strige cu glas subţire, piţigăiat şi care se vedea că tot timpul se încărcase de revoltă :

— Păi să-ţi fie ruşine, domnule director, cu înjurăturile şi măgăriile dumitale. Am să te dau în judecată, toată lumea e martoră ! Da, am să te dau în judecată şi n-am să te las pînă nu înfunzi puşcăria ! Mocane ! Ai venit aicea în iţari şi te-ai ghiftuit şi acum urli şi strigi la el parcă ar fi ordonanţa ta ! Mă mir că nu-ţi crapă obrazul de-atîta nerușinare.

Glasul învăţătoarei clocotea de atîta revoltă şi ură, încît directorul rămase încremenit şi prostit în faţa ei. Ea îşi îndreptă privirea spre cei doi învăţători, Bădilă şi Enăchescu şi li se adresă palidă, tremurînd de indignare :

— Să vă fie ruşine că staţi şi vă uitaţi la un astfel de spectacol. Ruşine ! Huo !

Adevărul era că soţia lui Teodorescu nu se putea împăca cu gîndul că „mocanul" luase locul de director bărbatului ei. După prima izbucnire, Toderici îşi reveni din surpriză. El rînji cu grosolănie şi spuse :

— Măsoară-ţi cuvintele, madame, să nu ţi le măsor eu !

Nu apucă să termine. Soţia învăţătorului Teodorescu apucă strîns călimara mare şi grea de pe masa cancelariei şi o repezi drept în capul directorului. Acesta se feri şi călimara plesni în ţăndări în portretul regelui Carol al II-lea de pe peretele opus. Geamul portretului se sfărîmă cu zgomot şi trăsăturile „primului învăţător" fură boroşcoite de cerneală şi de lovitură. Portretul începu să se clatine în sfoara şi cuiul de care era agăţat, fără să cadă însă şi se clătina încet la dreapta şi la stînga ca şi cînd şi-ar fi mustrat părinteşte corpul său didactic din cancelaria şcolii. Învăţătoarea, văzînd că dăduse greş, apucă în mînă un scaun şi se repezi spre Toderici ; se făcu o învălmăşeală mută şi încleştată ; Toderici îi smulse scaunul cu uşurinţă ; femeia apucă altul ; soţul ei sări şi se repezi spre director ; parohul Petre Provinceanu îi ţinu calea ; în cele din urmă, învăţătoarea, aprinsă la faţă, izbucni în plîns şi îşi apucă soţul de braţ ; îşi pierduse firea.

— Haide d-aici ! Ţi-am spus de la început să nu vii astăzi la serbare !

Teodorescu îşi desprinse braţul, deschise uşa cancelariei şi o împinse uşor afară.

Rămaşi singuri, cei şase bărbaţi se priviră unul pe altul în tăcere şi pe nesimţite corpul didactic se împărţi în două tabere. Tînărul învăţător Bădilă Aurel, singurul neînsurat, trecu de partea fostului director. Parohul Petre Provinceanu şi cu celălalt învăţător, Enăchescu, se ştia că sînt de partea lui Toderici iar în ce-l priveşte

pe Enăchescu, acesta era o rudă îndepărtată a lui Aristide Rădulescu, cu care acesta făcuse afacerea cu căminul cultural, ținea cu actualul director; singur parohul Andrei Bălan nu se amestecă; el porni spre ușă și ieși afară fără să scoată vreun cuvînt.

— Domnule director — începu tînărul Bădilă — bagă de seamă că se aude! Școala asta nu e casa noastră particulară.

Toderici trase un scaun și se așeză oftînd agresiv. El răspunse cu un glas care căuta să-l atragă pe tînăr de partea sa și să-l izoleze cu totul pe fostul director.

— Lasă-mă în pace, dragă Aurele, asta e curată bătaie de joc. Vezi ce-a făcut cu cerneala? Cum dracu să nu înjuri... dumnezeul mă-si, cînd te scoate din sărite? Să-l ia o mie de draci de copil, dacă îi place să alerge toată ziua, ce vreai să-i fac eu? Pentru aia trebuie lăsat repetent? Eu știu că nu învață foarte bine, dar dă-l în mă-sa, n-o să fac din el un savant. Și pentru asta trebuie lăsat repetent? Dă-o dracului, Teodorescule, că întreci măsura!

— De ce întrec măsura? întrebă Teodorescu așezîndu-se și el pe scaun. Eu nu pot să trec clasa un elev care își bate joc de carte. Pentru că băiatul tău nu e prost și ar putea să învețe și ți-am spus de atîtea ori să-l ții din scurt. El știe că tat-său e învățător și director și în loc să învețe îmi terorizează clasa ca o bestie.

— Lasă, măi Teodorescule, zise parohul Petre Provinceanu, plimbîndu-se agale pe lîngă biroul cancelariei. Ce dracu, parcă ai fi venit acum de pe băncile școlii normale.

— Ca în *Apostol* de Cezar Petrescu, completă Enăchescu vrînd să fie ironic. Domnule Teodorescu — continuă el — de fapt numai dumneata ești de vină, pentru că n-ai știut să sădești în el dorința de carte! Asta e! S-o știi de la mine, nu te supăra.

— Lăsați-l, dragă, că eu nu mă supăr, zise directorul ridicîndu-se de pe scaun. Să-mi lase copilul repetent. Bine! Lasă-l repetent, Teodorescule! Pe cuvîntul meu de onoare! Și ce-o mai fi pe urmă om mai vedea.

— Domnule Enăchescu! strigă fostul director furios. Îmi spui mie că n-am știut să sădesc în el dorința de învățătură? Ai uitat că pînă mai anul trecut veneai aproape în fiecare zi la mine să te învăț cum să predai o lecție? Acum ți s-a îngroșat obrazul și faci ironii.

— Teodorescule, liniștește-te, dragă, murmură cu blîndețe parohul Petre Provinceanu. Ce-o să creadă lumea despre noi dacă ai să-l lași pe băiatul lui Florică repetent? „Ia uită-te — o să zică — mama lor de învățători, că proști copii mai au." Gîndește-te și tu, ce dracu!

Teodorescu vru să răspundă, dar fu întrerupt de revenirea în cancelarie a celor care ieșiseră: parohul Andrei Bălan și învățătoarele Lily, Mary și soția lui Teodorescu.

— Haide că s-a strîns lumea și așteaptă, e curtea plină, spuse parohul Andrei Bălan lăsînd ușa deschisă.

XVII

Spre prînz, Moromete se sătură să stea pe prispă; ieși la drum pe stănoaga podiștei. Ziua era frumoasă, deși căldura năvălea din cer asupra ei. Pe stănoagă era la umbră, deasupra salcîmi înfloriți, iar pe șoseaua curată, măturată din toate părțile de fete, treceau oameni. La a treia casă înainte, ieșea din curte și se ducea nu se știe unde, Matei al Barbului, care avea o gîlmă în gît și care din pricina asta, cînd vorbea îți venea mereu să-i spui: „Tușește, mă, Matei, să-ți iasă gîlma aia din gît".

— Unde te duci, Matei ? ! îl întrebă Moromete anume ca să-l audă vorbind.

— ...ă duc înă la mnatu-meu, ă-mi dea un apăstru !

„Vedeți ? Din pricina gîlmei cuvintele lui sînt ciumpăvite, topite în omușor", părea să spună Moromete prin întreaga lui înfățișare.

Vecinul din față, alde Udubeașcă, ieșise și el la poartă.

— Mă, Udubeașcă ! chemă Moromete în prada aceleiași stări de adîncă și atentă contemplare. Ce face, mă, Gheorghe ăla al tău ? !

Gheorghe acela al lui Udubașcă nu făcea nimic deosebit ca să se mire și să fie atît de nemaipomenit de încîntat Moromete, dar întreba de el tocmai de aceea, tocmai pentru că săracul Gheorghe al lui Udubeașcă era un flăcău șters și bun, ale cărui urme pe pămînt nu le vedea nimeni.

— Gheorghe s-a dus cu caii pe izlaz ! răspunse Udubeașcă.

„Vedeți ? ! asta face Gheorghe al lui Udubeașcă."

— Bună ziua, Moromete !

— Bună ziua, Nae !

Nae Boldeață, un creștin ! Vreți să mai știți altceva despre el ? Nu e nevoie.

— Ce faci, Moromete ? Hai devale !

Ei, ăsta da, un om în toată puterea cuvîntului : trece pe lîngă tine, nu dă bună ziua, te întreabă doar așa, ce faci, hai devale, adică nu faci bine ceea ce faci, mai bine ai face dacă te-ai lua după el.

Trecînd pe lîngă el, unii încercau să-l ia cu ei la fierărie, la Iocan, dar Moromete le răspundea că nu merge, ce să caute el acolo ? Și spunea acest lucru cu un glas care vroia să însemne că el niciodată n-a fost pe acolo, ba chiar s-a ferit totdeauna să se ducă ; altora le răspundea că *n-are timp ;* unuia i-a răspuns chiar că nu poate, e *ocupat.*

Într-o vreme, un vecin din fundul grădinii, care de cele mai multe ori trecea prin curtea Moromeților ca să iasă spre șosea, se oprise lîngă el și îi adusese aminte că astăzi după-masă popa Petrică are comitet la bancă și că Moromete să fie și el acolo, ca fiind membru în comitetul bisericesc. Moromete îi răspunsese vecinului că nu merge și la întrebarea celuilalt că de ce nu merge, tăcuse cîteva clipe, apoi răspunsese rar și tărăgănat: „Nu viu, mă, Ene; ce, tu nu știi că eu nu mai sînt în comitet? Am fost *destituit!* M-a destituit popa." Vecinul nu înțelesese cuvîntul *destituit*, plecase fără să mai spună ceva.

Moromete fu urnit de pe stănoagă de Cocoșilă. Dar nu fără cîrîială și discuție. Cocoșilă îi spunea să meargă împreună la serbare, că e serbare la școală, să vadă și ei ce-o fi pe acolo; Moromete răspunse că nu merge, ce să *facă* acolo?

— Hai, mă, trecem pe la Aristide și bem cîte-o țuică, fac eu cinste, spuse în cele din urmă Cocoșilă, știind că la această invitație celălalt n-are să se mai opună.

Moromete ridică privirea spre prietenul său și întrebă cu multă uimire:

— Zău, mă? Ce te-a apucat? Ce-ai pățit?

Cocoșilă se supără și spuse că Moromete să nu facă pe deșteptul, că dacă e vorba să numere care a făcut cinste de mai multe ori, el, Moromete, iese prost. Moromete începu să rîdă încet și părea dispus să înceapă numărătoarea, dar Cocoșilă îi întoarse spatele și se prefăcu că pleacă; fără folos însă, deoarece Moromete îl cunoștea și știa că totdeauna cînd Cocoșilă era atît de insistent, avea ceva de spus, ceva care îl rodea și care nu se poate descurca.

Porniră încet spre centru, răsucindu-și țigări.

— Moromete, ai auzit, mă? anunță în sfîrșit Cocoșilă. Am vrut să-ți spun eu de ieri, dar a venit Țugurlan

și... în fine, m-am gîndit aseară, pînă să adorm... M-am gîndit... am făcut la țigări, iar m-am gîndit... Mă, tu auzi? Am băut la tutun... stam și mă gîndeam și am băut tutun! Mă, am băut tutun!!! Ce să-ți mai spun, pînă m-a luat dracu și-am adormit.

— Ce mă, la ce te-ai gîndit? întrebă Moromete vesel.

— Am fost alaltăieri pe la gară și am auzit doi inși care vorbeau.

— Ce spuneau?

— Vorbeau de politică. Erau doi inși nu știu de pe unde; intrasem la Marinescu să iau o țuică și ei stau în picioare și discutau; aveau o gabrioletă în fața cîrciumii. Nu-ș' ce-or fi fost ei, în tot cazul oameni deștepți, nu proști ca tine.

— Sau ca tine, completă Moromete neturburat.

— Da, și vorbeau între ei. Vorbeau, vorbeau, uite așa le mergea gura! Dar nici unul nu se lăsa! Amîndoi deștepți! Trebuie să fi fost niscai geambași sau negustori din ăștia care au magazii de grîne prin gări. Adică numai unul din ei, că avea ceafa groasă; ălălalt nu-ș' ce era, că era mai spălățel, așa ca agentul ăsta al nostru de la C.A.M. La început n-am prea înțeles, că nu știam despre ce e vorba. Eu am cerut o țuică și m-am făcut că nu-l aud; și pe urmă am început să prinz ceva. De fapt mîncau amîndoi c...t, spuneau că o să vie legionarii la putere, că țărăniștii nu sînt contra lor... Ei! au mîncat ei la c...t așa cam vreo jumătate de ceas și o dată îl auz pe ăla mai spălatu că dacă vin legionarii la putere, atunci e bine, s-a terminat cu partidele. Ălălalt, ăla borțosu, zice că nu se poate. Dacă e vorba așa, atunci regele ce face fără partide? „S-a zis cu partidele, zice ălălalt. Ori așa, ori așa, partidele nu mai sînt în stare să guverneze: e limpede că partide n-au să mai fie; au dus țara la rîpă și trebuie oprită să nu se rostogolească. Numai legionarii pot s-o

oprească." Așa spunea ăla, trebuie să fi fost legionar... pe mă-sa, că avea pe sub haină o flanea verde.

— Și ăla grasu ce spunea? întrebă Moromete cu interes.

— Dracu să-l ia, că n-am înțeles ce politică făcea. Ba spunea de legionari, că nu se poate, ba spunea de Maniu și de rege. Spunea că Maniu și cu regele, numai ei pot să mai facă un guvern care nu știu ce mînca el c...t că țara romînească este așa și pe dincolo. Eu ce mi-am spus? Dă-i în mă-sa, ăștia sînt legionari amîndoi. Asta vream eu să-ți spun ție, că nu e de glumă cu legionarii ăștia, dar tu ești capiu, nu înțelegi...

— Fugi, mă, d-aici. Dă-i în mă-sa de legionari! zise Moromete vesel, mergînd agale, cu mîinile la spate.

Ajunseră apoi la centru, la Aristide și intrară în cîrciumă. Cocoșilă făcu într-adevăr cinste și după aceea, fiindcă în cîrciumă nu prea aveau cunoscuți, ieșiră și se îndreptară spre școală.

Cînd intrară înlăuntru, curtea școlii era înțesată de oameni și serbarea gata să înceapă. În fața băncilor dinaintea scenei se așezaseră un rînd de scaune. Tocmai atunci pe aceste scaune începuseră să se așeze fruntașii comunei: notarul Istrătescu cu soția lui, o femeie grasă, îmbrăcată cu o fustă uriașă de catifea subțire; agentul C.A.M. cu soția, o cucoană îmbrăcată în costum național și cu o umbreluță de soare pe care o ținea deasupra capului cu un aer de mare doamnă; alături de ea se așezase Aristide Rădulescu, fără soție; apoi veneau la rînd perceptorul cu soția, agentul fiscal, Jupuitul, singur, cu pălăria lui de paie și cu obrajii lui care păreau jupuiți; și în sfîrșit inginerul agronom Ionescu cu toată familia, un student și două eleve de liceu abia veniți în vacanță. În spatele acestora, în primele bănci, se așezaseră Crîșmac, Tudor Bălosu și administratorul moșiei Marica, Cristescu.

Scena din fața școlii ocupa intrarea în întregime. Învățătorii și învățătoarele, cu un grup de elevi, premianții, stăteau în dosul scenei, pe coridor, fiecare clasă cu învățătorul ei.

Moromete și Cocoșilă se amestecaseră și ei printre oameni și, nemaiavînd loc pe bănci, se așezară jos pe pămînt. După cîtva timp, serbarea începu. Directorul școlii o deschise cu o cuvîntare. Cînd apăru pe scenă în uniformă, se făcu în toată curtea o tăcere deplină.

— Domnilor! începu el cu glas tare, proptindu-și pumnii pe catedra de pe scenă și rezemîndu-se în ei. Domnilor — repetă nepoliticos, uitînd că în fața sa, pe scaune, se aflau și doamne — serbarea școlară din anul acesta se serbează cu bucurie pentru părinții care și-au trimis copiii la școală și fără bucurie pentru ăia care nu și i-au trimis. Și vă spun, domnilor, că din situația încheiată pe școală iese că oamenii nu-și dau copiii la școală. Știți și dumneavoastră că cine are carte, are parte. Păi, să vă spun eu, d-aia n-aveți parte, fiindcă n-aveți carte. Și pentru mine, domnilor, să vă spun drept, că eu așa am obiceiul să vorbesc, pentru mine, zic, după părerea mea, e cel mai prost ăla care nu-și dă copilul la școală! Eu am aicea înscriși patru sute cincizeci de elevi și din ăștia patru sute cincizeci și ceva, nu zic să fi venit toți, că n-ai unde să ții atîta mulțime de copii și la urma urmii unii din ei sînt așa de proști că n-au ce căuta la școală; nu zic patru sute cincizeci, și nici jumătate, că așa batem recordul pe toată Romînia și noi, domnilor, nu sîntem ăștia din Siliștea Gumești mai breji ca alții din alte sate; și cum ziceam, nu două sute douăzeci; dar eu nu spun nici o sută în cap. Că asta ar însemna că stăm bine, să zici că uite, fir-ar al dracului, ce spun ăia că sîntem o țară fără știință de carte? Păi foarte mulțumesc, dă-mi și mie ici, Romîniei, niște colonii, să trăiesc bine, și să vezi cum învăț carte. Așa că dacă veneau o sută în cap,

aș fi zis că degeaba se laudă Franța și Anglia că la ei oamenii sînt bătuți în cap de atîta carte ; uită-te ici, în Romînia, uitați-vă domnilor engleji și franțuzi, sînteți mai proști ca noi, sînteți proști de dați în găuri, noi avem cu ce trăi fără colonii și învățăm carte, avem daravelile noastre și nu ne ducem la mama dracului cu vapoare și cu submarine ! Asta puteam și putem s-o spunem dacă ne dăm copiii la școală. Și d-aia ziceam adineauri că e cel mai prost ăla care nu-și dă copiii la școală ! Zice că n-o să-l facă popă și nu-l trimite și... Ia dă-mi, Enăchescule, situația aia, spuse directorul întorcîndu-se spre fundul scenei. Apoi continuă cu situația în mînă : Pe clasa întîia au fos înscriși o sută cincisprezece. Au frecventat regulat, cîți credeți ? Treizeci și șapte, anunță Toderici tare. Și din ăștia au rămas repetenți patru. Asta e cu clasa întîia, dar aici stăm bine fiindcă pe clasa întîia tot mai vin ei ! Și stăm bine și cu clasa a doua. Dar ce se întîmplă după aia, nici dracul nu poate să mai înțeleagă. Să vedeți : clasa a treia înscriși șaptezeci. Au frecventat opt. Opt inși ! Din opt inși ce să scoți ? Mai poți să lași vreunul repetent ? Cu clasa a patra...

Directorul întinse mîna înapoi :

— Dă-mi te rog catalogul și situația clasei, domnule Teodorescu...

Teodorescu îi întinse catalogul și situația și timp de un minut asistența așteptă ca directorul să continue. Toderici cercetă catalogul încordat și cînd ajunse la sfîrșitul lui, văzu că în dreptul partidei fiului său era scris : absolvent. Ridică fruntea și continuă :

— La clasa a patra situația e ceva mai bună pentru că domnul învățător Teodorescu a fost mai aspru decît mine și v-a trimes amenzi încă de la începutul anului. Că așa e omul nostru, nu vrea să înțeleagă dacă nu-i trimiți amenda pe cap. Eu am vrut să nu mă înjure oamenii, și ca rezultat mi-au venit, mari și lați, opt

copii la clasa mea. Dar de la anul încolo, uite, vă spun verde, să nu ziceți că sînt al dracului: care nu și-o trimete copilul la școală, o să-l amendez și o să-l usture, pardon de expresie, știți dumneavoastră unde. Clasa a patra au fost înscriși cincizeci și șapte, au frecventat paisprezece, dintre care trei repetenți. Și dacă trecem la cursul complimentar, aici nu se mai poate nici discuta; clasa a cincia, patru, a șasea, doi și clasa a șaptea șase inși. Eu cam atîta am avut de spus. Și să știți că în chestia cu amenzile am să tai în carne vie. Acuma doamna Lily are să vă spună cum stă situația cu fetele.

Toderici se întoarse cu spatele spre asistență și chemă:

— Unde ești, doamnă Lily? Poftește, te rog, pe scenă!

După care directorul părăsi catedra și coborî printre păturile scenei jos lîngă fostul director Teodorescu. El îl apucă pe colegul său de braț, îl trase printre copii înlăuntrul școlii și rămaseră singuri, într-una din clase. Toderici își îndoi mîinile spre spate și se miră:

— Măi Ionele, de ce mă pui în situația să facem scandal de pomană?! Dă-o în... mă-si de afacere, biserica mamei lui de copil! Dacă nu învață, ce dracu vreai să-i fac? Eu te rog să mă scuzi, știi cum e felul meu, roag-o și pe soția ta să nu se supere! Crucea lui de copil, că dacă mi-ar semăna mie, aș ști ce să fac, dar seamănă cu soacră-mea, fir-ar a dracului cu mama ei de soacră și toată ziua îl ține pe-acolo pe la ei; eu am treabă, n-am timp să-l învăț carte! Pentru asta să ne certăm, să mă faci să-mi ies din sărite? Te rog să mă ierți și să nu fii supărat pe mine!

Fostul director se șterse de năduşeală pe frunte și nu răspunse decît după ce directorul începu să se plimbe nervos prin odaia de clasă.

— Ascultă, Toderici. Eu la toamnă îmi cer mutarea de aici, răspunse el. N-am înțeles ca în școală să mă port cu oamenii și cu copiii așa cum faci tu și Enăchescu. Personal, n-am nimic cu tine, dar numai atît îți spun: ești mai tînăr ca mine cu șase ani și de cînd sînt eu învățător, lucrurile în loc să meargă spre bine, merg spre rău. Dacă ai fi vorbit țăranilor acum zece ani așa cum ai vorbit tu astăzi, te-ar fi luat la goană cu pietre. Eu nu pot să mai predau la școala asta. Și fără să mai aștepte răspuns, fostul director ieși din clasă, mîndru și disprețuitor. Toderici dădu din umeri.

XVIII

Afară, învățătorii și învățătoarele își strigau premianții și copiii spuneau poezii. Cînd veni rîndul clasei a patra, fostul director se urcă pe scenă și înainte de a începe să numească pe premianți, el se opri cîteva clipe în fața catedrei, dînd de înțeles că are ceva de spus. Se făcu liniște și unii oameni care stăteau jos, tăifăsuind încet, se ridicară în picioare și curmară șoaptele. Numai niște babe surde, uitîndu-se la învățător, își aduceau aminte de părinții acestuia; fostul director era chiar de-aici din sat.

— Bietul băiat al lui Niță Teodorescu! îl căina una. E mereu slab, săracul.

— L-a supt învățătura, că ce mai învăța, eu îl știu de cînd era mic, zicea alta.

— Ia tăceți din gură, muierile alea d-acolo! zise un bărbat, întorcîndu-se foarte indignat încotro se auzeau șoaptele.

— Ei, mai vorbim şi noi, Ghiţă, ce beleşti ochii ăia aşa? răspunse una din babe cu un glas nepăsător.

— Duceţi-vă încolo, afară, dacă aveţi chef de vorbă.

— Hai, nu-ţi mai răci gura, Ghiţă, că faci praf, spuse altă babă rîzînd.

— Tăceţi din gură! Hei! se auzi atunci glasul poruncitor al directorului.

— Oameni buni! Domnul director a spus la început că e cel mai prost ăla care nu-şi dă copilul la şcoală. Dar eu ştiu de la părinţii mei că nu sînt decît oameni care au cu ce să-şi dea copiii la şcoală şi oameni care n-au cu ce, nu pot să-i dea, că au nevoie de ei, n-au cu ce să-i încalţe şi să-i îmbrace, cu ce le lua cărţi. Sînt şi oameni proşti care nu vor să-şi dea copiii să înveţe, dar ăştia sînt mai puţini, şi nu sînt proşti nici ei, sînt neştiutori, şi dacă sînt neştiutori, sînt tot din cauză că părinţii lor i-au ţinut fără carte. Oameni buni! Dar de ce trebuie să învăţăm carte? Eu nu vorbesc numai de ăia săracii care nu pot veni. Dar sînt şi alţii care mai au şi nici ăştia nu-şi dau copiii la şcoală. Iarna, copilul dacă stă în casă, îl scuteşte pe om de o treanţă pe el şi de o opincă în picioare. Stă cu burta goală după sobă şi aşteaptă primăvara. Eu vă întreb, cui nu i-ar plăcea dintre dumneavoastră să-şi vadă copilul îmbrăcat şi încălţat şi să vie iarna să înveţe, să nu rămînă neştiutor?

— S-a făcut lumea rea, maică, spuse una din babe din fund cu busuiocul în mînă (de la biserică venise şi ea la serbare).

— S-o fi făcut, maică — aprobă învăţătorul — dar asta înseamnă că Dumnezeu n-are grijă de ei.

Se auziră rîsete. Învăţătorul se posomorî şi se şterse apăsat de sudoare. O clipă se lăsă tăcerea peste toată curtea. În faţă, Aristide stătea vesel, cu aerul său tineresc şi clătina rar din cap; cum sta picior peste pi-

cior, el își clătina și pantoful în aer și se uita intrigat la învățătorul de pe scenă.

— Oameni buni, spuneam adineaori că de ce trebuie să învățăm. Sînt țări care nu sînt așa bogate ca a noastră și trăiesc mai bine ca noi. Ei s-au lăsat de plugărie și au început să facă fabrici; în fabricile astea ei țes pînza de americă, și ne ia grîul nostru pe ea, bucatele noastre. Dacă ați ști carte... dumneavoastră ați primit pămînt după război, dar viața nu s-a făcut mai bună. Dar unii n-au pămînt de loc și eu am vrut să vă spun că trebuie să vă dați copiii la școală, să învețe carte și să se facă meseriași. Altceva nu e de făcut pentru copiii dumneavoastră — așa a făcut și tata cu mine — așa că la toamnă lăsați-i pe copii, rupți, cîrpiți, să vie la școală. Rupe de la gură și ia-i numai o carte, două și dă-i drumul să se ducă. Aici la Miroși e o școală de meserii și bursierii nu plătesc nimic. Am citit ieri în ziare (dumneavoastră, dacă nu știți carte, nu citiți ziarele) și am văzut că la București, la atelierele Grivița, s-a înființat o școală gratuită de ucenici, nu se plătește nimic, îl ține pe ucenic în cămin, îi dă mîncare și îmbrăcăminte, dimineața învață carte, după-masă învață meserie... Stă patru ani și după patru ani iese din internat și primește leafă. Pe urmă am citit iar că la Spanțov, pe domeniile statului, e altă școală... Înseamnă că dacă vă dați copiii să facă cel puțin patru clase primare, puteți pe urmă să-i dați undeva să-și cîștige o pîine.

Învățătorul se opri: sudoarea îi curgea în șiroaie pe obraji și pe gît. Era foarte cald și se vedea că învățătorul nu are obișnuința de a vorbi.

— Am să strig acum catalogul, încheie el. Veniți mai încoace, băieți. Premiul întîi e Boțoghină Irina și Moromete Niculaie! anunță el. Haide, Boțoghină, treci încoace!

Abia acum oamenii se destinseră din încordare; se pare că învățătorul fusese ascultat de oameni cu trupu-

rile înțepenite. Fata lui Boțoghină se urcă pe catedră și se uită drept în sus spre învățător.

— Treci aici! îi spuse Teodorescu, luînd-o de umeri și împingînd-o în fața scenei. Spune poezia!

Cuvîntarea învățătorului făcuse însă o impresie de necrezut și oamenii nu mai fură atenți la poezia fetei.

— Lăsați gălăgia, domnilor, că nu se mai aude nimic! Prospectul cu Spanțov și cu Grivița a venit și la primărie, o să fie afișat și o să-l citiți, spuse directorul.

Pe scenă, Boțoghină Irina ajunsese la sfîrșit cu poezia ei în care niște pisici, certîndu-se pentru o bucată de brînză, se duseseră la un cotoi să le facă dreptate; cum acesta rupsese brînza în două și tot mușcase din ea ca să facă părțile egale; oamenii începură să asculte.

Mușcă și d-aci nițică, ca să potrivească vrînd
Apoi iar; și iar; și iară, cînd aci cînd colea greu
Vrînd lor rău să nu le pară, el a mușcat tot mereu
Pîn' se sătură pe sine și lăsă părțile mici;
Atunci le potrivi bine și le dete la pisici.

Fetița vru să sfîrșească dar oamenii izbucniră în rîsete groase și nestăpînite; rîdeau tare, cu gurile mari, hohotind.

— Al dracu cotoi! se auzi un glas de pe undeva, din fundul curții.

— Așa judecată mai înțeleg și eu, spuse Cocoșilă încet. Ai auzit, Moromete?

Moromete vru să răspundă, dar deodată ochii îi rămaseră pironiți pe scenă. El murmură, nevenindu-i parcă să creadă:

— Cocoșilă! Mă! Ăla nu e Niculaie al meu?

— Premiul întîi la băieți, Moromete Niculaie! spuse învățătorul Teodorescu, tare, apoi îl împinse pe băiat în fața scenei.

Moromete nu se mai îndoi, mai ales că își recunoscuse pălăria pe capul mare al fiului; gîtuit de emoție, tatăl strigă din colțul lui:

— Mă, n-auzi? Ia pălăria din cap. Și adăugă încet, vorbindu-i lui Cocoșilă: Săracu de el, nu i-am luat de loc o pălărie și uite că nu e învățat s-o poarte, stă cu ea pe cap.

Teodorescu așteptă să se facă liniște — timp în care spuse și el elevului să-și ia pălăria de pe cap — apoi îi dădu o coroană și cîteva cărți și-i șopti să spună poezia. Se făcuse liniște, dar premiantul încă nu-și spunea poezia; învățătorul îi tot șoptea și se vedea că elevului i se întîmplă ceva. În cele din urmă, premiantul tuși și începu tare să spună o poezie dar nu izbuti să recite decît două-trei versuri; elevul se opri și se clătină; el se apucă de catedră cu o mînă, înghiți greu și încercă să spună mai departe. Învățătorul, care pricepu ce e cu el, îl opri:

— Ajunge, Moromete!

Elevului începură să-i clănțăne dinții; mîna cu care se ținea de catedră îi tremura rău; încăpățînat, el încerca totuși să-și spună poezia.

— Ce-are, mă, băiatul tău, de ce nu l-a lăsat să sfîrșească? întrebă Cocoșilă.

Moromete nu-i răspunse. Se smulse din loc și o luă repede spre poarta din dosul scenei. Din momentul acela el nu mai auzi nimic din serbare. Intră în coridorul școlii și se apropie de fiu-său atît de repede încît copiii din sală se speriară și crezură că omul vrea să bată pe vrunul din ei. Niculaie stătea rezimat de zid și tremura; cu toate acestea, el zîmbea fericit, cu coroana într-o mînă și cu cîteva cărți mici și subțiri sub braț. Moromete îl apucă de mînă și îl strînse; îl întrebă încet cu un glas apăsat și greu:

— Mă, ce e cu tine? De ce tremuri?

Băiatul își desprinse cotul din mîna aspră a tatălui și îngînă, stins, clănțănind :

— Păi azi îmi vine rîndul la friguri ; nu știi că două zile mă lasă și una mă ia ?

Nu știa, de unde să știe ? Parcă frigurile erau o boală care să fie luată în seamă ?

— Hai acasă, nu mai sta aici ! spuse Moromete cu același glas apăsat.

Băiatul se împotrivi, dar pînă la urmă se lăsă prins de mînă și tras încet printre oameni, afară din curtea școlii. Moromete îl ținea de mînă și îl îndemna :

— Hai, mă ! Hai, mă !

Ieșiră la șosea. Copilul mergea zgribulit și din cînd în cînd se oprea și-și strîngea brațele clănțănind ; se închircea și dîrdîia parcă ar fi suflat crivățul peste el.

— Uuuu ! brrr ! Taicule, mi-e frig rău, taicule !

— Hai, mă ! Hai p-aici pe la soare, răspundea Moromete șoptit.

Într-o vreme, pe la jumătatea drumului, băiatul se lăsă deodată pe vine și dinții din gură începură să-i toace des, ca și cînd fălcile i-ar fi fost puse în contact cu un motor ; clănțănea acum neîntrerupt și gemea greu ; coroana de flori îi căzu în țărînă și cărțile îi alunecară și ele de sub braț și se împrăștiară pe jos.

Moromete se uită în jur zăpăcit și nemaiștiind ce să facă se aplecă și strînse lucrurile copilului ; îi luă coroana de jos cu niște mișcări sfioase, abia atingînd buchetele de flori, apoi adună cu aceleași mișcări line cărțile împrăștiate ; el se apleca încetișor, prindea cartea de colț și o ștergea de praful de pe ea făcînd-o să alunece lung peste cămașa și izmenele sale, apoi o lua sub braț și aduna altă carte ; în acest timp băiatul încerca să se ridice ; el chiar se ridică pe jumătate, dar se adăposti numaidecît lîngă genunchii tatălui :

— Taicule, uhuhu, tăicuțule, amețesc... mi-e frig rău... mă duc în jos.

Şi se agăţa de izmenele lui Moromete, cît era de mare, turtindu-şi pălăria de pulpele lui; atunci omul făcu o mişcare să-l apuce de subsuori, dar se opri şi-şi întinse gîtul în aer; sub bărbie i se ridicase şi rămăsese înţepenit mărul nemilos al lui Adam; omul căuta aer cu buzele deschise şi înghiţi adînc şi cu caznă ghemul dureros care îi tăia răsuflarea; apoi se aplecă, vîrî un braţ sub picioarele chircite ale băiatului şi apucîndu-l cu celălalt peste mijloc îl ridică de la pămînt. Se pare însă că această mişcare îi făcu rău bolnavului, pentru că el îşi încolăci strîns braţele de gîtul aspru al părintelui şi se lipi gemînd de pieptul lui; braţele încolăcite de gît nu-i conveniră însă lui Moromete; glasul său se auzi bolborosind în liniştea de vară a şoselei.

— Hai, mă! Hai, mă! Prăpăditule! Lovi-o-ar moartea de treabă, vă îmbolnăviţi aşa, fără nici o socoteală. Că eu cînd vă spui... voi...

Moromete porni cu băiatul în braţe şi mergînd se ferea să se uite la copil; vorbea singur şi ca niciodată făcea paşi largi şi repezi. Părea nemulţumit şi dezorientat, atins tocmai în liniştea sa neturburată. Ce era cu Niculaie ăsta? De unde mai răsărise şi el cu povestea asta a lui cu şcoala? Şi ce vroia la urma urmei? Cînd ajunse în faţa porţii el o împinse cu piciorul, intră, se apropie de prispa casei înălbită de soarele fierbinte al amiezii şi strigă supărat:

— Ilinco, Tito!

Fata cea mare, Tita, ieşi din tindă, unde făcea mîncare şi cînd îl văzu pe tatăl ei cu Niculaie în braţe, se sperie. Întrebă ce s-a întîmplat. Moromete, în loc să-i răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte, nemulţumit, şi spuse că băiatul a luat premiul întîi. Fata se apropie de tatăl ei şi îl apucă pe Niculaie cu două degete de bărbie:

— Mă, țestosule, ai luat primu întîi, mă? întrebă ea cu veselie.

Niculaie gemu și deschise ochii; se vede că el auzise cuvîntul țestosule, care însemna ceva în legătură cu capul lui mare; se zvîrcoli în brațele tatălui și încercă să dea în sora lui. Aiura:

— Stai tu, să trec eu valea... Să vezi cum o să vă duc eu cu o căpățînă de usturoi... lovi-te-ar moartea de Bisisică!...

— Hai, Ilinco, nu te mai uita, așterne o treanță de pătură pe prispă, că mi-a rupt mîinile! se răsti Moromete, lăsîndu-l jos pe băiat.

Fata așternu o bucată de cergă pe prispă, puse un căpătîi și îl apucă pe Niculaie de subsuori. Îl urcă sus și îl înveli. După aceea, Moromete îi întinse fetei coroana și cărțile:

— Ia astea și pune-i-le undeva... prăpăditul de el... cînd l-am văzut pe scena aia acolo, mi-a secat inima... că nici nu spune... eu ziceam c-o să-l lase repetent...

— Zău, tată? A luat primu întîi? Nu glumești? întrebă fata cu neîncredere.

De pe prispă, Niculaie se uita la tată și la soră cu niște ochi arzători. Tremurul îi încetase și el stătea nemișcat sub cergă și asculta. Ilinca se întoarse spre el și îl întrebă:

— Așa e, mă?

Bolnavul însă nu răspunse. Fata intră în tindă iar Moromete uimit și turburat de neobișnuita întîmplare se așeză tăcut lîngă copil care din nou începuse să aiureze.

PARTEA A TREIA

I

Timp de cîteva săptămîni satele cîmpiei rămaseră după aceea pustii. Căldura începea numaidecît după răsăritul soarelui şi dacă în timpul nopţii se mai întîmpla ca norii să acopere cerul, aceşti nori dimineaţa se făceau nevăzuţi şi lăsau să se reverse din adîncurile limpezi, dogoarea necontenită şi grea a zilei de vară. Tocmai în această vreme, cînd dobitoacele scurmă ţărîna căutînd răcoare, ori aleargă bezmetice după umbră, viaţa oamenilor iese afară din sat şi se mută cu totul sub soarele năprasnic al cîmpiei. Căruţele încep să iasă din sat înainte ca luceafărul să fi pierit de pe cer. Oamenii se îndreaptă spre cîmp întretăind izlazul în numeroase drumuri şi poteci şi pe aceste drumuri, roatele pocnesc neîncetat şi cîmpul e străbătut de glasuri răzleţe care se cheamă între ele ori se vorbeşte neobişnuit de tare şi de omeneşte unei vite care trage rău.

Dimineaţa e alburie şi satul răsună încă de cîntecul cocoşilor. Omul se scoală, trezeşte copiii, înhamă caii şi umblă de colo pînă colo prin curte. Nu este nimic de făcut, plecarea în prima zi de seceră pare să fie un lucru obişnuit, totuşi căruţa şi caii înhămaţi aşteaptă în bătătură de mult timp; omul şi copiii sînt gata; secerile şi bota cu apă sînt puse în căruţă; mîncarea gă-

tită de cu seară asemeni ; nu se știe însă pentru ce căruța stă timp atît de îndelungat în mijlocul bătăturii. Omul se învîrtește pe loc, se uită prin grădină, străbate curtea, intră în casă și strigă la femeie fără rost, întrebînd-o dacă a pus mîncarea în căruță ; muierea se supără și-i răspunde că a pus-o de mult, dar bărbatul nu aude, nu ascultă, iese afară cu un aer grav, foarte grăbit și foarte îngrijorat. Se pare că s-a întîmplat ceva, a fost uitat cine știe ce lucru. Omul se apropie de căruță, se uită la secerile vîrîte între scoarțele loitrei, le numără, scoate una și-i pipăie zimții, o bagă la loc și începe apoi să caute sub cergă ; dă totul la o parte și se uită la oalele cu fiertură de buruieni, la mămăliga încă aburindă ; le acoperă repede, nemulțumit parcă de faptul că totul e în ordine și trece la cai. Animalele așteaptă liniștite, cu buzele în jos și cînd omul se apropie de ele, se întîmplă ca unul din cai să ofteze adînc ; omul se uită la hamuri, apucă hățurile, bagă unuia din cai în gură ; îi trage smocul de sub cureaua de pe frunte și răzgîndindu-se scoate zăbala din gura animalului. În această clipă muierea strigă din prag înfuriată : „Ce mai aștepți ? Ce vă tot învîrtiți ? Ei, cutare, ce stai cu capul între urechi ? ! Hei, voi ! dați-i drumul o dată !“

Căruța însă tot nu pornește. A fost uitat ceva. Da ! „Ăsta micu, să meargă și el la seceră“, zice omul cu un glas pătruns de o neașteptată gravitate, apropiindu-se de așternutul de pe prispă. Acolo, în așternut, doarme un copil de cinci-șase ani. Zgomotele acestea puternice și îndelungate nu l-au trezit din somn. El doarme suflînd rar, topit parcă în somnul lui greu. „Tu, mă ! Scoal în sus ! Hai la deal.“ Femeia începe să strige : copilul să fie lăsat în pace. Are nevoie de el să-i toace la păsări, să-i culeagă ștevie, să-i aducă cutare și cutare, să aducă mîncarea de prînz. Omul n-o ia în seamă. Îi răspunde că să facă singură treburile

astea, băiatul trebuie să vie la cîmp şi să pună poloage pe legături, să aibă grijă de cai şi să se înveţe la secere. Muierea încearcă să-l înduplece pe bărbat, dar omul n-o ia în seamă. El dă aşternutul la o parte, dezveleşte pe copil, care doarme mereu, îi vîră o mînă pe sub mijlocul lui plăpînd şi îl ridică în braţe; apoi aşa pe braţe, pe sus, îl duce la căruţă şi îl aşază înlăuntru peste trenţe şi cergă. Băiatul se deşteaptă şi adoarme iar. „Gata! Plecarea! strigă omul. Hei, cutare, deschide poarta! Haide! Sus în căruţă! Ia vedeţi în cutie acolo, nu lipseşte nimic? Bota cu apă este? Tu, muierea aia, unde eşti? Ai pus, fa, mîncarea în căruţă?"

Deschiderea porţii se face cu repeziciune şi bătătura curge spre şosea, şoseaua pătrunde înlăuntru prin golul căscat. Căruţa porneşte zdroncănind rău peste podişca de lemn, iese în drum şi acolo se mai opreşte iarăşi. Uneori, se mai uită totuşi ceva. Muierea aleargă cu lucrul acela în mînă, o bucată de brînză, o ceapă, un ou, o lingură care a fost uitată, sau chiar şi mai rău, sarea! A uitat să pună sare, legăturica mică de treanţă cu sare în ea şi muierea aleargă pierdută, străbate bătătura cu legăturica aceea în mînă şi se apropie de căruţă şi atunci omul strînge din pumni, înjură din gît şi se preface că dă în ea, dar muierea nu se sperie de loc, vîră sarea în coşniţa cu mîncare şi îl învinuieşte tot pe om că se moşmoneşte atîta pînă pleacă, încît îţi pierzi capul de atîta pregătire.

Căruţele ies din sat prin toate părţile lui, prin toate uliţele şi ulicioarele şi cu mult înainte de răsăritul soarelui casele rămîn goale de viaţă şi drumul e pustiu şi tăcerea şi căldura domnesc peste tot timp de săptămîni întregi.

Căruţa străbate cîmpul şi se apropie de capul locului. Pe timpul drumului oamenii tac, nu prea vorbesc între ei şi în această tăcere îşi mînă caii alergînd unul după căruţa altuia, fără să se privească, cu o grabă

liniştită în care se simte gîndul stăruitor la întinderea de pămînt peste care grîul s-a ridicat şi s-a copt.

Soarele începe să răsară; cîmpia se limpezeşte de spuma argintie a aburilor de rouă şi întinderea ei care joacă acum în nemărginire de foc rece pătrunde prin ochi înlăuntrul omului, îl împrăştie afară, îl goleşte de frămîntările lui trudnice şi apăsătoare, pentru ca după aceea să-l adune la loc, într-un fel nou; florile albastre de cicoare, ale căror priviri mai curate ca adîncul cerului răsar din loc în loc pe marginea drumurilor înguste, şi vîntul uşor al dimineţii care face cu grîul valuri asemănătoare mării, şi ciocîrlia care ţîşneşte din lan şi urcă cu spinarea în sus spre cerul adînc şi luminos şi într-adevăr, pitpalacul turburător şi barza care păşeşte rar printre răzoare, şi floarea galbenă a spicelor de grîu care nu s-au copt încă şi se revarsă în aer din nimic şi drumurile care lasă satul în urmă, şi ierburile groase de pe marginea drumurilor înţesate cu scaieţi puternici a căror floare uimeşte ochiul de la mare distanţă, toate acestea, răzbat cu putere din viaţa cîmpiei şi pătrund înlăuntrul omului subjugîndu-l. El încearcă să prindă vraja, s-o păstreze cu sine mereu, şi fiindcă nu izbuteşte loveşte caii cu biciul şi aleargă posomorît spre locul lui de grîu. Iată însă că animalele se opresc la pas, suflă cu putere pe nări, nu vor să mai alerge. Un mînz nechează undeva departe şi i se răspunde numaidecît cu îngrijorare; mînzul rămas în urmă aleargă voinicește cu coama lui mică înfoiată puţin în lături şi bate pe loc şi zvîrle din copitele lui mici cît pumnul de copil, maimuţărind goana cailor mari; atunci omul rîde încet, obsesiile lui se topesc şi o bucurie liniştită, aproape neştiută nici de el însuşi, dar luminoasă şi eternă ca şi cerul, se aşterne pe chipul lui.

Ajuns la capul locului se dă jos şi deshamă caii, copiii iau secerile în mîini şi încep să se învîrtească

pe lîngă capul încărcat cu ierburi al pogoanelor de grîu. S-ar părea că nu se petrece nimic, că se vor apuca numaidecît să lucreze, dar şi aici se întîmplă ca şi acasă. Trece timpul şi ei tot nu încep; stau în faţa locului şi se uită peste mărimea lui, se întorc spre soare, învîrtesc secerile în mîini, spun cîte o vorbă ca să facă totuşi ceva şi de început tot nu încep. Se ceartă pe seceri, fiecare dintre ei vrînd să aibă pe cea mai bună; dacă i se pare cumva că secera lui cutare e mai nouă şi cu zimţii mai bogaţi, cel mai mare dintre copii i-o schimbă cu forţa, atunci acesta o schimbă şi el cu altul mai slab şi de obicei celui mai mic îi ajunge în mînă o ghioarsă subţire şi tocită cu care va trebui mai mult să rupă decît să taie. Atunci el dă cu ea de pămînt şi începe să plîngă; secerişul ţine multe zile şi în această vreme el se va chinui tot timpul cu unealta tocită şi bună de nimic. Ameninţă că nu va secera, dar nimeni nu-l ia în serios. „Haide, începeţi o dată că soarele se ridică!" strigă omul necăjit, dar copiii nu-l iau în seamă nici pe tatăl lor. Ei aşteaptă ceva, smulg cîte un spic, îl sfărîmă în palmă şi îi suflă pleava; aruncă în gură boabele pîrguite, le mănîncă, vorbesc despre grîul vecinilor şi despre cei care încă n-au sosit la cîmp şi de care îşi bat joc, se întind, îşi trosnesc unul altuia oasele apucîndu-se pe după gît şi lucrul tot nu începe. Atunci omul se apropie de ei şi strigă: „Bă, voi sînteţi nebuni?" Cel mai mare rîde cu toată gura şi le spune fraţilor: „Ia uitaţi-vă la tata, l-a găsit vrednicia". Copiii izbucnesc în hohote. Ei sînt aceia care vor munci, şi o dată lucrul început, nu va mai fi timp pentru vorbă şi glume. De aceea rîd acum atît de zgomotos. De aceea în aceste minute de aşteptare, caută să-şi amintească de trecut, să se pregătească pentru istovitoarea muncă. În această aşteptare cel mai vrednic dintre copii începe să măsoare cu pasul *stanţiile*, părţile de loc pe care fiecare va trebui să le ducă înainte pînă la ter-

minare. De la această măsurătoare tatăl este scutit. El trebuie să lege snopii și să-i așeze în clăi. O dată măsurătoarea făcută, cel mai vrednic dintre copii începe deodată să taie spicele și să arunce mănunchiurile în urmă. Pe toată întinderea cîmpiei oamenii încep apoi să intre în inima spicelor : secerișul a început.

II

Soarele se ridică greu pe cer și tot atît de greu se îndepărtează și omul de capul locului. Uneori el stă aplecat timp de o jumătate de ceas, nevoind să se uite în urmă ; chiar cînd se ridică și își îndreaptă spinarea înțepenită, secerătorul închide ochii ; trage nădejdea că pașii lui stăruitori de melc se vor fi îndepărtat mult de capul locului. Cel mai slab însă nu se poate stăpîni. Din vreme în vreme el se întoarce și se uită îndărăt. Și cu cît se întoarce și se uită, cu atît se apleacă mai greu la rădăcina spicelor. Uneori secerătorul izbește cu unealta lui bicisnică în pămînt și înjură crunt căldura năprasnică a soarelui ; intră în porumb și rupe foi verzi cu care își înfășură capul. Acolo însă unde sînt copii mulți, tatăl care strînge poloagele și face snopi, este înarmat cu vorbe usturătoare și cu rafinate ironii. „Păzea, mă ! Bă, ăsta, cutare !... Bă n-auzi ? Vezi că se ia locul după tine !“ Ori i se spune cu o falsă bunăvoință și compătimire : „Mai stai jos, cutărică !“ Sau omul își scoate politicos, boierește, pălăria de pe cap, și salută scurt pe cel ce se uită în urmă ; atît numai, îl salută scurt și-și vede de snopii lui. Alteori însă secerătorul este cruțat în timpul lucrului, dar cînd toată lumea se așază la masă, cel în cauză înghite cu noduri în vreme ce frații lui se prăpădesc de rîs.

„Nu știu ce să facem noi, că toată dimineața m-am gîndit mereu la alde Badea lui Modan", începe omul misterios. Copiii, înșelați de glasul îngrijorat al tatălui, ascultă serioși. „Badea lui Modan — continuă omul — ar trebui să-l pună pe Bărăgan să sune cu goarna înainte de secere și să cheme pe toată lumea la primărie. Eu i-am spus o dată să facă treaba asta: bă, Modane... care te minte dacă nu-ți spui drept! Strînge, mă, oamenii la primărie cu cîteva zile înainte de secere!" „Nu — zice — cine are nevoie, n-are decît să vie la mine acasă." „Păi nu prea știu oamenii, mă, de! De unde să știe ei că unul ca tine nu se mai găsește prin satele astea", îi spun eu. „Cine are nevoie află", răspunde el. Acuma, eu am stat așa, mai cu seamă ieri. Mă tot gîndeam: „Mă, să-l trimet sau să nu-l trimet? Dacă îl trimet, trebuie să-i dau ăluia, lui Modan, un ciurel de mălai. Că nu *face* degeaba! Păi te gîndești pe urmă și altminterea: costă el un ciurel de mălai? Merită să dau eu un ciurel de mălai lui Modan pentru *el*?" „Pentru cine, tată?" întreabă unul din băieți, neînțelegînd aceste ocolișuri. „Cum pentru cine?" strigă omul prefăcîndu-se înfuriat că nu se pricepe despre ce e vorba. „Cum pentru cine? Păi nu vă spusei? Pentru alde cutărică ăsta al nostru, n-auziți? N-auziți că mă tot gîndeam dacă să-l trimet ori nu la Modan?" „Dar ce să caute acolo, tată?" La această întrebare omul se supără. Apucă un cocoloș de mămăligă în mînă și-l trîntește între genunchi dezamăgit. Apoi în culmea uimirii: „Bine, mă, voi nu știți că alde Modan știe să taie de lene?!!" Nu știți că are niște scule, acolo, la el acasă, cu care taie de lene? În urma acestei izbucniri false, copiii fac ochii mari, încă nepricepînd limpede despre ce e vorba, după care deodată înțeleg și încep să orăcăie, să urle, să se tăvălească de rîs. Secerătorul slab se face roșu. Rîde și el în silă, se preface că rîde.

Toate acestea se întîmplă cu cei care au mult de secerat, care pot semăna de la trei pogoane în sus. Însă cei mai mulți ar dori ca micul lor pogon să nu mai aibă sfîrșit. Ei seceră încet, cu multă grijă, cît pot de jos de la rădăcină, adunînd spic cu spic. În urma lor miriștea rămîne lucie, ca o perie tocită. Din cauza aceasta, pentru că zăbovesc prea mult secerînd, mulți dintre ei sînt socotiți puturoși și cei care au loturi întregi, cum sînt Moromete și Dumitru lui Nae, îi iau peste picior cu întrebări unsuroase de soiul acesta: „Mă, alde cutare, mai ai, mă, mult de secere?"

Loturile lui Moromete aveau din două părți astfel de vecini, iar din alte două părți era înghesuit de moșia Marica și de pămînturile bisericii. El era văzut călcînd încet pe miriște și trecînd pe rînd la vecinii săi. Se oprea deodată din legat snopii, își punea palma la frunte, rămînea astfel timp de aproape un minut, apoi striga tare și lung, ca și cînd vecinul s-ar fi aflat la o depărtare de mulți kilometri: „Bă, Voicule, băăăăăîîîî!"... Voicu lui Rădoi nu răspundea. I se vedea spinarea mișcîndu-se jos la rădăcina grîului. Tîrziu, el se ridica, se uita la vecinul său și întreba scurt și încet, ca și cînd Moromete s-ar fi aflat acolo lîngă el: „Ce, bă?" Moromete începea iar și mai lung: „Mai ai, mă, mult de secerat?" Voicu Rădoi se apleca iarăși la rădăcina spicelor și de astă dată nu mai răspundea. Și atunci Moromete începea să păsească încet pe miriște și se pornea spre el. Pînă ajungea acolo se putea în acest timp trage un pui de somn, deși pînă la vecin nu erau decît patruzeci-cincizeci de metri. Moromete făcea un pas, se oprea; smulgea un spic rămas în urma băieților, îl ținea în mînă, se uita la el, făcea socoteli, chibzuia ce e cu spicul? A, da! Cine a secerat pe-aici? Nilă! „Bă, Nilă! Vezi, mă, cînd trece vreo barză p-acilea, spune-i să-ți ajute să aduni spicele astea." Nilă, cu chipul aprins, se întorcea, se uita, își ștergea sudoarea,

nu zicea nimic; se apleca să nu rămînă cu postaţa în urmă. Moromete, cu spicul în mînă, se întorcea şi păşea peste unul din snopi. Vîra spicul sub legătură şi pornea iar spre vecin. Călca chibzuit, să nu se înţepe în mirişte; dibuia cu talpa desculţă miriştea, făcea loc degetelor şi abia după aceea îi dădea pas. După vreo zece călcături se oprea. Era cald, aerul era aprins, soarele bătea în creştet cu puterea unui foc uriaş care ardea aproape de tot, la cîţiva metri deasupra capului. Moromete se uita în sus, cu mîna la frunte; vorbea singur: „Mă, ce arde! Ne coacem! Murim!" Apoi tare: „Măi, Voicule, ce-i facem, mă, cu soarele ăsta? Arde de-ţi aprinzi ţigara la el!" Vecinul nu se ridica şi nu răspundea, Moromete înainta, cucerea terenul încet şi sigur, pas cu pas. Din cînd în cînd se oprea, se apleca, răsturna un bolovan mai mare şi se uita la el pe gînduri. În golul de sub bolovan, pămîntul era negru şi gras; un vierme se zbătea pe toate părţile să se facă nevăzut. Moromete vîra unghia degetului său negru şi gros, strivea larva. Mormăia: „Strădania mă-ti! Stai la răcoare! Ar trebui făcute, după secera asta, nişte ogoare!" Pornea mai departe; intra în porumb; deodată îşi amintea de ceva şi exclama necăjit: „Na! Mă faci să mă întorc îndărăt!" Se întorcea îndărăt spre căruţă să-şi ia tutun! Vecinul n-avea tutun şi la căruţă chibzuia îndelung dacă să ia sau nu o ţigară şi pentru vecin. Se hotăra să ia şi pornea din nou. Nu făcea însă prea mulţi paşi şi se oprea ţintuit de un glas ascuţit şi necruţător; una din fete se oprea din secerat şi striga la el: „Haide, tată, leagă snopii ăştia că te-apucă noaptea cu ei! Unde tot umbli? Te învîrteşti mereu ca un ou într-o căldare." Moromete răspundea necăjit, cu o mincinoasă obidă: „Hai, mă, ce strigi aşa? Mă speriaşi! Nu-mi dai voie să fumez şi eu o ţigară?" „Lovi-o-ar moartea de ţigară! Se usucă le-

găturile colo şi te tot învîrteşti!" Omul însă nu o mai lua în seamă. Îşi continua expediţia sa spre locul vecinului.

III

În acest an la seceriş Moromete n-avea de ce să nu fie ca totdeauna el însuşi, adică nepăsător faţă de ceea ce se aduna în urma lui, uitînd de toate şi pierzîndu-se pe mirişte în contemplări nesfîrşite. Nu avea nici cea mai slabă bănuială că Paraschiv socotea acest seceriş ultimul la care avea să ia parte şi cu atît mai puţin bănuia că o dată cu aceasta Paraschiv plănuia să smulgă familiei nu numai oile şi caii, dar şi ceva din acest seceriş. Dimpotrivă, Moromete constata că socotelile lui se împlineau cu prisos; făcuse aprecieri adevărate în dimineaţa aceea cînd se trezise din somn; recolta avea să fie deosebit de bogată. Pentru ce avea să se teamă?

Nu prea înţelegea, era adevărat, de ce Paraschiv, în loc să se bucure că grîul ieşise cum nu-şi aduceau ei aminte să se fi făcut vreodată, arăta mereu posomorît şi secera ca şi cînd ar fi tras la jug. De fapt, ar fi trebuit ca în toamnă, cum era un an bun, să se însoare şi el ca orice flăcău şi să intre în rîndul lumii, dar pesemne că nu găsea fata care să-i convie lui, adică una care să aibă pămînt mult, şi de aceea era posomorît. Aşa îşi închipuia Moromete.

În schimb Niculaie era, nu se ştie de ce, nemaipomenit de vesel, fetele se împăcaseră şi ele cu lipsa oilor iar mama nu mai contenea să-l laude pe Dumnezeu pentru „mana cerească", cum îi spunea ea grîului, cu care îi milostivise cerul.

Ca întotdeauna, Moromete o încurcă cum putu cu legatul snopilor, dar cînd după cîteva ceasuri soarele se urcă sus și începu să-i apese ceafa, el înfipse liniștit secera într-un snop și se alungă singur cu un glas de parcă s-ar fi pedepsit:

— Mă duc încolo d-acilea! spuse el supărat și o luă agale, spre căruță (mai întîi la căruță, unde avea flanela cu tutun și abia după aceea spre vecini). Familia îl văzu întîi într-o parte, apoi se constată că de multă vreme se afla în partea astălaltă, apoi se topi nu se știe unde și cînd se făcu prînzul și se pregătiră pentru masă trebuiră să-l strige de nenumărate ori. Niculaie se urcă pe cutia căruței și îl strigă în gura mare:

— Măi tată-m'! Tată-ăăă!...

— Ce e, mă? răspunse Moromete deodată.

Era acolea cu vecinul, dar se așezase jos și nu se vedea din pricina spicelor. Fetele scoaseră mîncarea din cutie și făcură umbră cu rogojina. Mama aprinse focul și puse la încălzit o tigaie mare plină cu fasole scăzută. La lumina albă a zilei flăcările de paie pîlpîiau în culori cînd galbene, cînd în umbre albe de aer topit și viu, care o înșelau pe femeie frigîndu-i mîna. În așteptare, Paraschiv și Nilă zăceau sub căruță cu fețele în jos. Chipul lui Nilă se făcuse parcă mai mare, și aprins cum era, ai fi zis că flăcăul s-a îmbolnăvit, are temperatură și suferă în tăcere cu mintea buimăcită.

— Domnule, una și cu una fac două: murim! spuse Moromete apropiindu-se de căruță. Alde Voicu spuse că să te uiți la noi cînd s-o ridica soarele la amiaz: ne topim!

Niculaie behăi de pe cutia căruței ca un ied: he-he.

— Dă-te jos de pe cutie, te cocoțași acolo să te vadă lumea! se răsti la el soră-sa mai mare.

— Lasă-l, c-a fost vrednic, îl apără tatăl, așezîndu-se sub umbra rogojinei. A fost vrednic și la școală a luat premiul întîi și e vrednic și la secere, îl laudă el.

— Ei, tată, se miorlăi Niculaie, pe care glasul tatălui îl înşelase o clipă că tatăl îl laudă. Dar ce, n-am învăţat?! se revoltă el. Spune tu, Ilinco, nu secer eu bine?

— Da, ai învăţat, spuse Ilinca. Ţii secera în mînă parcă ai fi o barză.

— La masă! spuse mama venind cu tigaia cu fasole sub umbra rogojinii.

Moromete se uită o clipă la tigaie. Fasolea, cu boabele mari, parcă nu fusese luată atunci de pe foc, prinsese pojghiţă pe deasupra şi parcă era sleită, rece. Paraschiv şi Nilă se tîrîră de sub căruţă şi se aşezară în capul oaselor.

Moromete rupse o bucată de mămăligă, luă din tigaie fasole şi fără nici o grijă înghiţi dumicatul. În clipa următoare însă el se cam înţepeni pe locul unde se afla, se făcu roşu la faţă şi îi ţîşniră lacrimile. Dar în loc să bea apă şi să-şi potolească arsura, el se stăpîni şi se întoarse către fete.

— Voi de ce ziceţi că n-aţi încălzit fasolea asta? întrebă el în treacăt, cu o înfăţişare de nepătruns şi nu prea tare, încît mama care scotea nişte ceapă din cutia căruţei nu-l auzi să-i răspundă că abia o luase de pe foc.

— Hai, mamă, tu ce faci acolo?! se miră Tita. Şi tu, Niculaie, ce stai în spinarea mea? Stai jos, starea-i bumben!

— Bumben?! se miră Moromete. Asta ce-o mai fi?

Asta însemna că Niculaie să fie bolnav şi să stea cu şezutul în sus. Paraschiv parcă era singur. Nu mai aşteptă să se aşeze toată lumea, rupse ca şi tatăl său din mămăligă şi rîni cu nădejde din tigaie. În clipa aceea Moromete îşi pironi privirea asupra lui şi aşteptă. Paraschiv, hulpav şi absent, înghiţi dintr-o dată, dar apoi o cumplită stupoare se aşternu pe chipul lui şi scoase un răcnet.

— Na, Paraschive, bea apă, se precipită Moromete apucînd bota în brațe și întinzîndu-i-o grijuliu. Te-a ars rău? Eu credeam că e rece, mărturisi el naiv.

Cu privirea sticlind, Niculaie se uita cînd la Paraschiv cînd la tatăl său. Uimită, mama nu înțelegea.

— Ce să fie rece? întrebă ea.

— Fasolea asta! răspunse Moromete.

— Păi acu' o luai de pe foc! se dezvinovăți mama.

Fetele pufniră în rîs, iar Niculaie înțelegînd, începu să răcnească și să dea din picioare, arătîndu-l pe Paraschiv cu degetul. Acesta, schimonosit, bînd apă, aruncă deodată bota de la gură, se întinse și îl cîrpi pe Niculaie cu atîta sete încît din pricina asta Niculaie nici măcar nu simți durerea, atît de mult îi plăcu furia fratelui său.

Pînă și Nilă rîdea.

— Îți arde de prostii, se supără mama fără să se uite la omul ei. Nu poți să taci din gură acolo? După ce că nu muncești, nici nu taci?

— Dar ce-am zis eu, frate?! exclamă Moromete nedumerit, stîrnind din nou hohotele care se mai potoliseră. M-am uitat și eu la fasole și cînd am văzut-o așa încrețită pe deasupra și fără nici un pic de abur care să iasă din ea, mi s-a părut că e rece și v-am întrebat de ce n-ați încălzit-o. De unde să știu eu că arde! exclamă apoi cu uimire.

Tita, care tocmai se potolise din rîs și înghițea un dumicat, izbucni din nou, și se înecă, se făcu roșie ca focul. Mama dădu în ea, spunîndu-i că nu-i e rușine?

Se liniștiră și începură să mănînce în tăcere.

— Voicu lui Rădoi! afirmă Moromete după cîtva timp. Vine și el la secere, dimineața (nu prea de dimineață fiindcă dimineața somnul e mai bun și de ce să se scoale el cu noaptea în cap? Nu e ziua destul de mare?). Și cînd oprește căruța și se dă jos din ea, se uită lung peste loc și zice:

„Bună dimineața, locule!“
Iar locul răspunde:
„Mulțumesc dumitale, Voicule!“
Și după ce se mai uită așa, Voicu întreabă:
„Să m-apuc de tine, locule?“
— Și locul ce zice, tată? întrebă Ilinca văzînd că tatăl ei nu se grăbește să spună ce mai răspunde locul.
— Păi locul ce să zică? explică Moromete. Crezi că se ceartă cu Voicu?
„Poți să mă lași și așa, Voicule!“ zice, „poți să te duci acasă“, adăugă Moromete de la el.
Moromete nu avea dreptate, vecinului său îi plăcea să muncească, dar se învăța greu cu faptul că lotul său se micșorase prin vînzare. De fiecare dată cînd se dădea jos din căruță el se uita lung peste lot și nu începea de îndată munca.
— Acum cincisprezece ani era foametea aia, parcă îl văz și acuma! Venea Voicu cu căruța și cu muierea, continuă Moromete după cîteva clipe. Era mai în putere el, nu se cocîrjase ca acuma. Mă! exclamă Moromete aducîndu-și aminte. Aoleu! se văietă. Se ridica soarele sus și degeaba te uitai că e prînzul, n-aveai ce mînca! Mîncai numai o dată pe zi. „Mă — zice mama asta a voastră (era așa, după vreo două zile de secere) — hai să mîncăm că nu mai pot.“ „Mîncăm noi — îi spun eu ei — dar ce facem pe urmă pînă în seară?“ Voicu și el, tot așa, mai făcea ce mai făcea și se uita la soare. Abia pe urmă am aflat noi că săracu Voicu cu muierea n-aveau neam de mîncare. Noi tot mai aveam așa să amețim o dată foamea. Ne așezăm noi și eu mă pomenesc zicînd: „Hai, Voicule, să mîncăm!“ Am zis așa ca omul, dar Voicu nimic, să zică și el cum e obiceiul: „Mulțumesc, am mîncat“, nu! tăcea! „Fă — îi spun eu mă-ti speriat — să știi că Voicu are de gînd să vie la noi să mănînce, d-aia tace el așa!“ Dar mă-ta zice: „Ei! Nu vine el, știe el că atunci cînd vreai să chemi

pe cineva la masă trebuie să spui de trei ori." N-am mai zis eu a doua oară, dar degeaba, fiindcă zisesem o dată şi Voicu a aşteptat el ce-a aşteptat şi pe urmă îl vedem că înfige secera într-un snop: „Păi să viu şi eu să iau de vreo două ori", zice şi cînd l-am auzit aşa mi s-a făcut frig. Ne părea rău, domnule! Credeam că are mîncarea lui şi că vine la noi ca să-i ajungă lui să mai mănînce o dată pînă în seară; nu mai vorbesc că uite aşa numai jumătate de palmă de mămăligă aveam. Şi acum rîde Voicu cînd îi aduc aminte.

— Nu prea îi vine lui să rîdă, că a vîndut în anul ăla trei pogoane, spuse mama. Atunci am vîndut şi noi un pogon...

Fiindcă veni vorba de acel pogon care fusese vîndut să nu moară Paraschiv, Nilă şi Achim de foame, fetele îşi aduseră aminte că pentru pogonul acela tatăl lor promisese să treacă şi pe numele mamei şi al lor casa părintească şi grădina şi că acest lucru nici pînă azi nu se făcuse.

— Să stăm acuma să ne aducem aminte de boi bălţaţi! spuse fata cea mare cu un glas mohorît, aruncînd o privire întunecată spre Paraschiv.

— Păi dacă avem vaci, de ce să nu ne aducem aminte? rînji Paraschiv şi privirea îi sticli de satisfacţie pronunţînd cuvîntul vaci.

Mîndră, fata nu răspunse, se îndepărtă de căruţă să se odihnească undeva sub o tufă, pedepsind-o astfel pe mamă să strîngă singură masa. Ceea ce mama şi făcu în timp ce toţi ceilalţi se lungiră care încotro. Numai Niculaie nu se simţea ostenit şi cînd maică-sa închise cutia căruţei, şi căută şi ea un loc cu umbră să se culce, el o luă pe urmele ei. Nici nu se terminase bine povestea cu Bisisica şi Niculaie şi intrase în alta. Deocamdată sfios, necutezînd. N-avea încă cu ce să răzbată spre atenţia mamei; ea nici măcar nu-l asculta, dar să-l mai şi înţeleagă.

— Mamă ! mamă ! şopti el în urma ei şi cînd mama se întinse pe răzor sub o tufă, el se aşeză aproape de tot de ea şi îi şopti din nou numele.

Era linişte peste cîmp, totul zăcea în căldură şi nemişcare. Niculaie şoptea lîngă capul maică-si cu un glas în care voinţa şi teama îi făceau ruga atît de curată încît mama deschise ochii :

— Ce e, Niculaie, mamă ? ! îl întrebă ea copleşită de osteneală. Ce vrei tu, maică, de ce nu te odihneşti ?

Niculaie rămase cu privirea deschisă larg spre chipul ei, cu bulbii ochilor arzînd de speranţă şi teamă...

— I-ai spus lui tata, mamă ? ! se rugă el sfios şi înspăimîntat că mama s-ar fi putut să nu-i fi ascultat ruga.

— I-am spus, i-am spus, Niculaie, lasă-mă în pace, du-te de-aici ! se rugă şi mama îngrozită parcă de neputinţa ei de a rezista acestui copil. Du-te de-aici haide, lasă-mă să mă odihnesc !

Niculaie nu se duse, iar ea nu se mai putu odihni. Băiatul stătea alături, cu labele picioarelor strînse sub el, cu mijlocul frînt într-o parte şi cu capul aplecat spre mirişte.

— Mă duc, zău că mă duc, dar roagă-l pe tata, începu el zgîndărind pămîntul fierbinte cu degetul. Spune-i, mamă, că ai văzut că am luat premiul fără să mă duc prea mult la şcoală şi dacă tata vrea, n-o să coste nimic. Eu am să învăţ şi am să am bursă. Zău, mamă, ce să fac eu toată iarna acasă ? Am să viu în vacanţă şi o să fiu la secere ca şi voi şi numai toamna şi primăvara n-o să fiu. Şi toamna la arat eu tot n-am ce să fac, iar primăvara cînd începe sapa, se termină anul şcolar ; aşa că o să fiu şi la sapă... Şi nu costă nimic, mamă, şi după opt ani... Niculaie îşi întoarse faţa din mirişte, se holbă din nou la mama lui şi şopti cu patimă mistuitoare : Mamă, după opt ani eu ies învăţător şi...

— Tu ce tot vorbești acolo, Niculaie? se răsti atunci pe neașteptate sora cea mare și Niculaie aproape că se înspăimîntă de acest glas tăios și necruțător.

— Vezi să nu te fac eu acuma popă, nu învățător, spuse Ilinca de pe undeva.

Ascultaseră amîndouă și Niculaie nu se mai răzvrăti ca altă dată împotriva lor. Erau rele și atotputernice și el înțelegea că împotriva voinței lor era cu neputință să se întîmple ceea ce dorea el.

— Hai, mă, Ilinco, ce strigi așa la mine? se rugă el. Și Ilinca, uimită că arțăgosul de altădată s-a fleșcăit, îl luă peste picior, totuși binevoitoare:

— Te faci tu învățător, un prost ca tine!

— Taci din gură, Ilinco, de ce îl faci prost? se supără mama.

— Păi n-ai văzut că am luat premiul întîi, Ilinco? se rugă Niculaie mai departe.

— Și dacă ai luat, ce?

— Bă, voi vă odihniți acolo, sau ce faceți? strigă Moromete de la căruță.

Niculaie arăta atît de întristat încît ți se făcea rău uitîndu-te la el.

Cînd începură din nou să secere, Moromete, intrigat, o întrebă pe mamă, în șoaptă, ce vrea băiatul acela. Nu uitase nicidecum întîmplarea cu premiul și cu frigurile. Turburarea care îl cuprinsese în ziua aceea lăsase în el o urmă care nu voia să se șteargă. Era ceva de neînțeles aici. Pentru întîia oară Moromete nu putea scăpa de un sentiment de vinovăție care își scotea capul ori de cîte ori se uita și vedea ochii mari și aprinși și chipul galben-negru al băiatului. Și se și supăra fiindcă de muncit nu prea îl pusese să muncească, și de mîncat avea ce să mănînce. Atunci ce avea? Și cum de căzuseră frigurile taman pe el? Mama repetă noua poveste cu școala și Moromete se înveseli:

— Așa, mă, Niculaie? D-aia ești tu trist? Hai, mă, lasă, că te facem noi popă, nu învățător!

— Păi, dar! murmură Niculaie cu buza în jos.

— Hai, mă, că e mai bine popă, ascultă aici la mine, îl consolă tatăl. Iai colivă și leturghii de la muieri, mă!

Fetele rîseră și îl îndemnară pe Niculaie să pună poloage pe legături. Paraschiv rînji:

— Niculaie, ia să vedem dacă ești bun de învățător: spune, ce înveleşte pisica? Dacă știi, atunci ești bun! hotărî Paraschiv.

— Lasă băiatul în pace! zise tatăl.

Dar nu-l lăsară în pace, îl sîcîiră și rîseră de el din toate părțile și cînd Niculaie se lăsă jos și-și ascunse fața cu brațul, fetele strigară la el să se apuce de pus poloage. Dar el nu se ridică și rămaseră cu toții foarte uimiți cînd auziră din locul unde stătea el jos izbucnind pe neașteptate un hohot de plîns. Încrederea înșelată și dorințele călcate în picioare îl chinuiau pe băiat și așa de cumplit îi învinovățea prin hohotele lui desperate încît toți se supărară și se răstiră la el să se ridice. Mama protestă și închise gura fetelor, iar tatăl se apropie de băiat și îl apucă de braț. El se împotrivi și atunci tatăl îl săltă de braț ca pe-o pasăre și îl sili să stea în două picioare, spunîndu-i că plînge degeaba ca un bleg care nu știe de glumă.

— Nie, se smuci Niculaie furios și o luă din loc pe mirişte, îndreptîndu-se spre drum.

Va să zică așa! Moromete porunci atunci unei fete să se ia după el și să-i dea cîteva la spate. Se duse Ilinca, cu intenția de a se întoarce cu el de urechi, dar cînd să pună mîna pe el, Niculaie o plesni peste ochi, făcînd-o să țipe.

— Mînca-te-ar cîinii să te mănînce! scrîșni apoi Niculaie repezindu-i-se în cap și trăgînd-o jos de păr.

— Ce e cu băiatul ăsta ? ! se miră tatăl stăpînindu-şi mînia. Ilinco, ia lasă-l în pace ! Ia vin încoace de acolo şi lasă-l în pace.

Îl lăsară, dar nici Niculaie nu se dădu bătut. La distanţă de ei, se aşeză jos pe mirişte şi îşi puse capul pe genunchi. Trecură ceasuri întregi şi nu se mişcă din locul acela ; se făcu amiază şi se aşezară din nou la masă, el nu se clinti şi nu veni să mănînce.

Moromete se supără de-a binelea, se duse la el şi îl întrebă uluit :

— Ce vreai tu, Niculaie ? Vreai la şcoală, am înţeles ! Dar vreai acuma, azi ! Sau eşti nebun ? Şi începu să se închine : vine de dimineaţă cu noi cu toţi în căruţă, se apucă ca un băiat cuminte ce e şi învaţă să secere şi pe urmă, o dată îi trăsneşte că vrea să plece la şcoală. Vreai să pleci la şcoală, acuma ? ! !

— Nu ţi-am spus de-ailaltăieri ce zicea domnul învăţător Teodorescu de bursă ? De ce n-ai zis nimic ?

— Dacă ai fi băiat deştept, mi-ai plăcea mai mult, spuse tatăl. Un băiat deştept spune o dată lucrul pe care îl are de spus şi a doua oară nu-l mai repetă. Mi-ai spus o dată : gata !

Parcă era o promisiune în glasul tatălui ! În orice caz, îl făcuse să înţeleagă că în familie nu exista numai Paraschiv, Nilă şi Achim şi banca şi fonciera, la care el, tatăl, să se gîndească. Trebuie să se gîndească de aici înainte şi la Niculaie.

IV

În ziua cînd Boţoghină îi dăduse fiului său secera în mînă, băiatul — avea atunci zece ani — se uitase la tatăl său nedumerit :

— Și de cai cine o să aibă grijă? întrebase închipuindu-și că problema cailor e fără soluție.

— De cai o să aibă grijă Irina, răspunsese tatăl cu simplitate.

Vatică făcuse ochii mari, uimit la culme.

— Irina?! Păi are s-o calce pe picioare, tată.

Boțoghină îl apucase atunci pe fiu de umeri și îl silise să stea jos, cu umerii drepți.

— Ia stai așa! Ține-te bine. Ține grumazul încordat! Și spinarea.

Apoi îi apucase în palme rotunzimea umerilor încă plăpînzi și se lăsase greu, pe gîtul fiului. Ambițios, Vatică rămase drept, simțind că e vorba să-i fie încercată puterea. Boțoghină începuse să rîdă:

— Ia te uită ce măgar! Ar fi în stare să mă ducă în ciuș. De anul trecut ar fi trebuit să te pun la seceră. Ești bun de seceră!

Irina avea atunci șapte ani și Vatică a fost foarte mirat cînd a văzut cu cîtă grijă se feresc caii să n-o calce pe sora lui pe picioare. Uneori Vatică îngălbenea cînd Irina se așeza ca un nod între ei și începea să-i împiedice la picioare. Caii stăteau liniștiți pînă ce fetița se ridica de lîngă ei, apoi ridicau picioarele din față, împiedicate și săreau un pas mai încolo, sforăiau și începeau să pască. Vatică striga de departe cu secera în mînă:

— Mă, păzea, mă! Păzea, mă, Irino, că dacă te lovește unul o dată, vai de pielea ta, vai de tine! Îți plîng de milă, Irino, înțelegi tu?

Nu se întîmpla însă nimic. Copitele cailor călcau aproape de tot de picioarele mici ale fetiței, fără ca s-o atingă vreodată.

În acest an, după serbarea școlară, cînd Irina se întoarse acasă, Vatică stătea în mijlocul prispei și dregea hamurile întocmai ca un om mare. Cînd o văzu pe sora lui, își rilică privirea și spuse scurt:

— Hai mai repede, mă, premiantо! Ia să te văz mîine la secere, tot premiantă eşti?

— Da, păi dar, a plecat tata şi ai rămas tu să comanzi, răspunse Irina strîmbîndu-şi buzele spre fratele ei. Vatică nu răspunse nimic. Îşi plecă fruntea grav în curele şi continuă să înfigă sula. Anghelina ieşi în prag, se uită la fată, care rămăsese în soare cu coroana în mînă şi după un timp o întrebă:

— Ai venit? şi glasul i se păru fetiţei aspru. Îşi ridică privirea spre mama ei şi răspunse cam întristată:

— Am venit!

Femeia îşi înmuie atunci glasul şi întrebă blînd:

— Ai luat premiul?

— Am luat.

— Întîi?

Fetiţa răspunse că da, a luat premiul întîi la fete. Atunci femeia se uită la coroana ei şi la cărţile de sub braţ. Întinse mîna:

— Alea ce sînt?

Irina răspunse că sînt cărţi. Atunci femeia, după ce tăcu un timp, îşi înmuie şi mai mult glasul şi şopti:

— Bine! Treceţi la masă că se răceşte mămăliga!

În tindă, înainte să se aşeze la masă, Vatică se apropie de sora lui, care stătea jos pe prag, îşi puse mîinile pe umerii ei şi se lăsă cu toată greutatea lui de paisprezece ani. Fetiţa se înmuie şi ţipă:

— Vatică! Stai la-n loc!

— Ţin-te dreaptă, nu te moleşi! spuse el apăsînd mai încet. Apoi hotărî: Eşti bună de seceră, ce să mai vorbim!

A doua zi au ieşit la cîmp. Lotul lor, prin vînzare, se înjumătăţise.

Deşi nu era de loc frig şi nici măcar răcoare, Irina tremura din tot trupul. Se dădu jos din căruţă şi în timp ce deshăma caii, Vatică strigă la ea:

— Haide, Irino, pune mîna pe seceră şi dă-i drumul!

Glasul aspru și neînduplecat al fratelui, un glas necunoscut, parcă al unui om străin, o sperie; dîrdîia; se uita la mama ei, așteptînd să audă de la ea un cuvînt bun, dar femeia tăcea posomorîtă și nici n-o vedea.

Vatică luă repede o seceră și începu să taie cu iuțeală grîu amestecat cu iarbă. Încărcă brațul și dădu cailor să mănînce în spatele căruței. Femeia se pregătea și ea de muncă. Irina îl urmărea pe fratele ei cu niște priviri rugătoare, fierbinți. Vatică luă din cutia căruței o seceră și se uită spre sora lui cu asprime. O chemă:

— Treci încoace, ce-ai rămas înțepenită lîngă cai?

Se pare că micul flăcău pricepu ceva în legătură cu privirea neclintită și umedă a sorei lui pentru că se apropie de ea și apucînd-o de braț îi spuse frățește, mai înduplecat:

— Hai să te învăț, nu te speria așa! Ia uită-te la ea cum tremură, ca proasta! Mă, ce moale ești!

Îi dădu drumul de braț și-i puse secera în mînă. Irina o apucă de coadă și rămase cu ea în aer, neștiind ce mișcare să facă. În acest timp, mereu posomorîtă, mama lor începuse să secere în tăcere. Vatică se apropie de grîu și, înainte să se aplece la rădăcina spicelor, întoarse capul și spuse cu mîndrie:

— Uită-te la mîinile mele, Irino!

Fetița se apropie și se uită. Vatică se aplecă, prinse un pîlc de spice sub încovoierea secerii, îl apucă cu cealaltă mînă și trase; paiele se rupseră toate deodată, ca tăiate de brici și mănunchiul de spice se ridică în aer foșnind. În clipa următoare mișcarea se repetă, apoi iar și încă de patru-cinci ori pînă ce mănunchiul se îngroșă. În acest timp pașii secerătorului înaintau în golul făcut, călcînd ușor peste miriștea rămasă.

— Ai văzut? întrebă Vatică ridicîndu-se și lăsînd la pămînt mănunchiul. Ei, ia apleacă-te. Treci aici lîngă mine.

Atunci mama copiilor își ridică spinarea și spuse:

— Vatică, vezi să nu-și taie vreun deștí.

— Să nu-ți tai vreun deștí, spuse Vatică uitîndu-se cu atenție să vadă în ce fel vîră sora lui secera în grîu.

Fetița făcu aceleași mișcări pe care le văzuse la fratele ei, dar cînd trase, grîul în loc să fie tăiat, se smulse cu pămînt, cu niște bulbi mari și fărîmicioși. Vatică se îndoi de spinare și izbucni în rîs:

— Bă, Irino, au! Bleagă mai ești! Păi nu așa! Nu trebuie să tragi de grîu, trebuie să tragi de seceră și să împingi spicele înainte.

Fetița se ridică și rămase în picioare prostită, într-o mînă cu secera și în alta cu un mănunchi de spice smuls din rădăcini. Văzîndu-l pe fratele ei că rîde, se simți mai bine și începu și ea să rîdă. Se prefăcu supărată și ceru:

— Nu mai rîde, parcă tu cînd ai secerat la început...

— Uită-te, mă, la mine, răspunse Vatică iar aplecîndu-se la rădăcina spicelor. Vezi? Uite! Tragi așa și ții secera uite-așa, nu ca tine, parcă ai ține un băț. Și te apleci jos de tot, că n-ai oase în burtă! Și pînă te-nveți, apucă puțin în seceră, nu intra în grîu ca o barză! Ia treci acum!... Nu! Ce apleci spicele în jos? Apucă-le bine în mînă! Și cînd ai să tragi cu secera lasă mîinile moi, că pe urmă ostenești și faci bătături în palmă; lasă mîinile moi, ce, n-auzi? Așa! Acuma, cînd ai să tai cu secera, să nu tragi de spice, să le împingi înainte, dar fără să le culci. Acuma ia să te văz: taie!

Fetița tăie mănunchiul și se ridică veselă. Privirile ei licăreau de bucurie.

— Ei, dă-i înainte! sfîrși Vatică mulțumit. Vezi să nu te tai. Ai grijă și apucă cu secera atît cît poți lua cu mîna!

Se întoarse apoi spre mama lui, care între timp înaintase în grîu, scuipă în palmă și se așeză la lucru cu gravitate și hotărîre.

Irina puse mănunchiul jos și vru să se aplece la rădăcina spicelor să secere mai departe, dar se opri. Își duse mîna la frunte, ca și cînd ar fi vrut să alunge vreo gînganie, se șterse apăsat, se uită la dosul palmei: nu era însă nici o gînganie. Fetița se șterse iar și din nou se uită; nimic, în afară de cîteva picături de umezeală, de sudoare limpede și curată ca roua; atunci copilul își trase un colț al basmalei ei subțiri și decolorate, își șterse cu uimire chipul ei micuț și oaches, se îmbrobodi mai strîns în așa fel ca fruntea să-i fie apărată de soare, se aplecă și începu să secere.

V

În dimineața plecării la seceriș, Birică pricepu în sfîrșit ce era cu Polina, la ce se gîndise ea în ziua aceea cînd, întorcîndu-se de la văgăuni, cu pămînt, spusese că au să-și ridice casă fără să vîndă nici un fel de jumătate de pogon: nici mai mult nici mai puțin decît ca întreaga familie să meargă cu ea la seceriș *pe locurile ei.*

Birică-tatăl o auzi cel dintîi spunînd aceste cuvinte, dar nu socoti că merită să le dea vreo atenție. Între timp el înhămase caii. Căruța aștepta în bătătură. Unul din copii deschise poarta și tatăl se urcă pe cutia căruței și spuse cu glasul lui gros și căptușit de ani:

— Gata! În căruță! Vedeți să nu se fi uitat ceva.

Atunci Polina se apropie de cai și-i apucă de zăbale; ea se adresă bărbatului ei care se apropiase și el de căruță:

— Ioane, tu ce faci? N-auzi ce zic eu, să mergem întîi să secerăm la noi!

Aceste cuvinte i se părură socrului cu totul prosteşti şi din nou se făcu că nu le-a auzit. Cîţiva dintre copii se uitară nedumeriţi la cumnata lor. Birică însă îşi privi nevasta cu atenţie şi rămase nemişcat lîngă răscrucile cailor. El învăţase s-o cunoască destul de bine pe Polina lui şi nu i se părură de loc prosteşti cuvintele ei.

— Haide, mă, păzea de acolo! Te sui în căruţă, sau ce faci? zise Birică-tatăl cu un glas surd, adresîndu-se norei.

Polina se prefăcu şi ea că n-aude ce zice socrul. Continua să se uite stăruitor la bărbatul ei. Tatăl apucă hăţurile şi învîrti biciul. Caii porniră. Birică se smulse din loc şi sări în căruţă. Atunci Polina apucă strîns de zăbale şi trase. Caii tropăiră pe loc şi se opriră. Mama rămăsese înlemnită pe prispa casei. Unul din băieţi se ridică în picioare în căruţă şi strigă:

— Hei, cumnată, ce e cu matale?

Polina răspunse cu blîndeţe:

— Staţi niţel! Sînteţi surzi?

Deşi era liniştită, avea un glas care îi făcu pe toţi să se ridice din căruţă şi unii chiar să sară jos. Birică sări şi el de pe cutia căruţei şi se apropie de nevasta lui. O întrebă:

— Ce e, fă?

— Să mergem întîi la *noi* să secerăm, că e grîul mai mare şi mai copt, răspunse Polina.

— Care la *noi*? întrebă Birică puţin cam supărat. Eşti nebună? Sui-te în căruţă că se face prînzul!

— Hai, mă! Hai, mă! Dii! strigă tatăl înfuriat, învîrtind biciul pe deasupra cailor, dar Polina apucă iar de zăbale şi deodată rupse din gît ameninţător:

— Tată, n-auzi să stai?

Birică-tatăl nu se putu stăpîni şi urlă răguşit:

— Ce vreai, mă, tu asta? Acu îţi dau una cu biciul! La cine strigi tu aşa?

Tînăra nevastă, cînd îl auzi, se făcu galbenă. Dădu drumul zăbalelor şi se trase în lături. Se apropie de bărbatul ei. Căruţa porni. Birică vru să se urce, dar femeia îl chemă:

— Ioane, n-auzi să stai?

Birică o privi în treacăt, se urcă pe loitră şi spuse cu asprime:

— Urcă-te o dată, ce dracu tot cauţi ceartă?!

Tot nu-şi cunoştea bine femeia. Urcîndu-se, el auzi un glas neaşteptat de ameninţător care îl strigă:

— Ioane, unde te duci? Vezi să nu te duci de tot!

Polina înfrunta acum ceea ce de obicei nu înfruntă femeile decît foarte tîrziu. De pe prispă mama-soacră socoti că n-ar fi rău ca băiatul ei să-i tragă cîteva Polinei, s-o înveţe să nu mai poruncească peste el.

Polina aştepta şi ea acelaşi lucru, dar avea o privire care nu spunea nimic bun. Birică se dădu jos din căruţă şi apropiindu-se de ea ridică pumnul.

— Vrei să dai în mine? îl preveni ea.

— Fă!

Dar nu lovi. Lăsă pumnul în jos. Porunci:

— Hai la deal!

Femeia răspunse scurt, fără teamă, dar totuşi supusă:

— Nu merg la deal!

— Atunci ce vrei?

— Hai la *mine* la deal!

— Ce, eşti nebună?

— Dacă nu mergi tu, mă duc singură. Eu am dreptul meu. Mie îmi trebuie dreptul meu, dacă e vorba că sînt măritată.

— Vreai să mă iau la bătaie cu ai tăi? N-am chef să mă fac de rîs în sat că mă bat pentru averea de la tată-tău.

— Ba să te baţi, ai auzit? izbucni deodată Polina cu un glas care parcă piui în liniştea dimineţii. Sînt muierea ta şi am dreptul la zestre. Tata n-o să-mi dea nimic dacă nu te baţi cu el.

Din glasul şi mînia ei se vedea pe de altă parte cît de mult ţinea ea la bărbatul ei. Birică izbucni şi el groaznic de întărîtat:

— Fă, tu eşti sărită de la balamale? Cum o să viu şi să secer pe locurile lui tac-tău?

— Să vii cu mine şi să seceri acolo! Secerăm grîul *nostru* pe care ai să-l cari pe urmă cu căruţa în aria *noastră!*

— Să sară ăla cu parul!

— Să sari şi tu cu parul!

De astă dată Birică îşi ieşi din minţi, o înjură şi-i spuse că nu e vorba de par, ci de jandarmii cu care tatăl ei are dreptul să vină. N-ar vrea cumva să se bată şi cu jandarmii?

— O să vedem noi atunci ce e de făcut, răspunse Polina mai domolită. Dacă vine cu jandarmii... cu mîna mea mă duc noaptea şi le dau foc la casă.

În timpul acesta căruţa ieşise în drum şi se oprise acolo. Toţi copiii ascultau. Unii se dăduseră jos, se apropiaseră şi se uitau cu neascunsă admiraţie la nevasta fratelui lor. Bătrînul ascultase şi el înmărmurit. Cînd schimbul de cuvinte luă sfîrşit, sări şi el din căruţă şi se apropie de cei doi. Se adresă norei cu duşmănie:

— Şi dacă îi dai foc casei, ce-mi pasă mie?

— Moşule! strigă bătrîna indignată. Ce te-amesteci?

— M-amestic pentru că sînt proşti, răspunse bătrînul dispreţuitor.

— Ia nu te mai amesteca, tată, lăsă-mă dracului în pace! murmură Birică întunecat.

După ce vorbi astfel, el se apropie de prispă şi se aşeză. Se făcu tăcere de o clipă pe care Polina o rupse cu mirare blîndă şi nedumerire:

— Şi acum voi ce v-aţi oprit?! Daţi-i drumul la deal!

Se împrăştiară şi plecară la cîmp. Birică şi Polina rămaseră. Îşi luară secerile pe umăr şi porniră amîndoi spre locurile lui Tudor Bălosu. Pe drum, Polina îi spuse din nou că nu se poate ajunge la o înţelegere cu tatăl ei, dacă au să stea şi să-l aştepte pe el să se împace. Ea îl cunoaşte bine. Pămîntul trebuie luat cu forţa. Birică îi răspunse că orice lucru se poate lua cu forţa cum ar fi să zicem un cal, o căruţă, o vită; îl iai cu forţa şi îl duci cu tine. Dar pămîntul n-ai cum să-l iai. Pentru pămînt trebuie forme la notariat şi numai atunci poţi să zici că e al tău. Spunîndu-i acest lucru, Birică îi atrase luarea aminte cît e ea de proastă, cînd îşi închipuie că nu s-a gîndit în toate felurile la situaţia lor. Polina răspunse că ştie ea de *forme*, chiar mai mult decît crede el. Şi anume că dacă te foloseşti de un lucru mai mulţi ani şi aduci pe urmă martori că atîţia ani lucrul acela a fost al tău, poţi să-i faci *forme* că e al tău chiar dacă *ăla* nu vrea. Birică îşi descreţi fruntea şi spuse cu multă mirare şi admiraţie că zău, a dracului naţie de muiere mai este ea. Polina se făcu roşie auzindu-l cum o laudă şi îi răspunse că cu alde tat-său ea şi-a luat gîndul de la omenie. Nu trebuie să se mai strice omenia pe el. Cît a fost fată mare nu i-a cumpărat nici o aţă, nici un petic, a umblat desculţă la horă; el, Birică, cunoaşte şi el bine povestea asta. Ar trebui să înţeleagă că altceva nu mai e de făcut. Merseră mult în tăcere şi el nu-i răspunse decît tîrziu. Îi atrase luarea aminte că tatăl ei îl poate da în judecată. Îl dă în judecată şi iese rău. Polina îl întrerupse spunînd că asta n-are să îndrăznească el s-o facă. Ea s-a măritat şi are dreptul la pămîntul pe care l-a muncit.

Şi dacă tatăl ei are să facă proces, are să aibă şi ea grijă să-i scoată procesul pe nas.

— Cum de nu înţelegi tu, Ioane, că trebuie să-l faci pe tata să tremure cînd ţi-o pomeni numele! Pe marginea satului să te ocolească, cînd te-o vedea! Să vezi tu atunci cum îi trece lui cheful să se mai bucure la zestrea mea!

Birică o înjură pe nevasta lui liniştit şi supărat, dar cu un glas bun şi cald, ca şi cînd ar fi mîngîiat-o şi îi răspunse că abia acum înţelege el ce e cu ea şi anume că ei nici prin cap nu-i trece să trăiască fără pămîntul de la tatăl ei.

— Dar ce credeai? zise ea, şi apoi tăcu şi-şi lăsă pleoapele peste ochi. Cum nici el nu mai zise nimic, merse apoi tot timpul tăcută. Cine ar fi văzut-o călcînd alături de el, cu o jumătate de pas în urma lui şi cu pleoapele lăsate peste ochi, ar fi crezut că cine ştie ce palme i-o fi tras bărbatul; arăta acum supusă şi blîndă.

Se făcuse înţeleasă.

VI

Treceau pe lîngă căruţele oamenilor mergînd fără grabă, cu secerile pe umăr şi arătau amîndoi liniştiţi şi nepătrunşi. Birică ducea mîna la pălărie, spunea bună dimineaţa şi trecea mai departe fără să se uite la cel pe care îl saluta. Din urmă se auziră de cîteva ori şoapte pe care aerul liniştit al dimineţii de vară le împrăştie pînă la urechile lor. Se spunea: „Alde Birică a venit la secere la socru-său!“ Sau întrebări nedumerite: „Cînd s-au împăcat ăştia cu Bălosu?“ Un singur glas prevesti: „Să băgaţi de seamă că se încaieră!“

Tudor Bălosu nu-i văzu pe cei doi apropiindu-se pe drumul de plan, deşi stătea cu faţa spre ei; în clipa cînd Birică şi Polina intrară în mirişte, el se întoarse liniştit cu spatele şi continuă să pună poloage de grîu pe legătură; tresări speriat cînd auzi alături un glas şoptit, apăsat:

— Bună dimineaţa, nea Tudore!

Tocmai atunci mîinile omului se pregăteau să strîngă snopul şi să-l lege. Ridică fruntea şi legătura se desfăcu; genunchiul care îndesa spicele se dezdoi; Tudor Bălosu se ridică în picioare. Cei trei oameni care secerau cu ziua grîul lui Tudor Bălosu se opriră şi ei din lucru şi se uitau intrigaţi să vadă ce are să se întîmple. Pe drumul de plan, destul de departe, o pereche de cai păşteau unul lîngă altul ţinuţi în lanţ de sora mai mică a Polinei, Rafira.

Tudor Bălosu nu avu timp să răspundă la salutul ginerelui. Birică vorbi mai departe; vorbea încet şi apăsat, să nu se audă; spunea cuvintele cu buzele strînse, cu hotărîre:

— Am venit la secere, nea Tudore. Trebuie să ne înţelegem ca oamenii, că dacă nu, iese rău; iese urît! ameninţă el.

Tudor Bălosu era singur. Oamenii care îi secerau se uitau nemişcaţi, aşteptînd. El nu răspunse nimic ginerelui. Îi întoarse spatele şi se îndepărtă cîţiva paşi. Îndepărtîndu-se, îşi scoase pălăria din cap şi făcu semn spre partea unde se aflau caii şi fata; strigă:

— Firico, vino repede încoace!

Şi după ce văzu că fata întoarce caii şi vine spre căruţă, se apropie de snopul pe care-l lăsase nelegat, îl legă, luă secera de jos şi îndepărtîndu-se iar, îşi văzu de treabă. Birică schimbă o uitătură cu Polina, apoi se apropie iar de socrul său. Tudor Bălosu nu-l lăsă să se apropie; se întoarse şi porni spre căruţă. Atunci Polina i-o luă înainte:

— Unde te duci?

— Firico — spuse Tudor Bălosu tare, cu un glas amenințător — du-te repede acasă și spune-i lui Victor să vie încoace!

Fetița, văzînd-o pe sora ei mai mare și pe Birică, înțelese repede despre ce era vorba și o luă la goană. Atunci Polina strigă cu o ură nestăpînită:

— Hei, und'te duci? Stai locului! Te frîng cu bătaia, afurisito!

Fata se opri fără voie, speriată. Polina amenință cu pumnul în aer:

— Stai aici! Îți rup părul!

Tudor Bălosu strigă și el ridicînd pumnul și înjurînd:

— Ia-o la goană, raiul mă-ti, de cine asculți tu?

Birică o apucă pe femeie de braț și o potoli:

— Las-o să se ducă! Ia secera și hai să măsurăm locul!

Nu trecu multă vreme și se încăierară. Victor veni de acasă și începu să înjure de departe. Se apropia pe drumul de plan și înjura tare. Peste toată partea aceea a cîmpului seceratul se opri. Unii copii, nefiind lăsați de părinți să se apropie, se urcaseră pe cutiile căruțelor ca să vadă mai bine. După felul cum Victor Bălosu se apropia, cu bocancii în picioare și cu pantalonii lui bufanți, înjurînd și amenințînd, s-ar fi părut că o dată ajuns în fața dușmanului are să-l amestice numaidecît cu pămîntul. Călca cu pași mari și iuți, ridica pumnul și striga fără încetare. Încă de pe cînd intrase pe drumul de plan începuse să se aprindă; alături de el alerga Rafira, abia ținîndu-se cu fuga de pașii mari și iuți ai fratelui ei. Mai întîi începuse să întrebe tare, să audă lumea, s-o întrebe pe fată ca și cînd n-ar fi știut despre ce era vorba:

— ...și au venit pe lotul nostru? Cum? A dat în tata? Cine mă, al lui Birică? Păi ce să caute el pe

lotul nostru... pe mă-sa şi tat-su de hoţ! Şi tata n-a pus mîna pe furcă? Bă, al lui Birică, ce cauţi tu, mă, pe locul nostru, hai? Ce, mă, e lotul lui tac-tu, fire-ai al dracului cu mama ta! Ai, mă? Ce cauţi tu pe lotul meu, mă, al lui Birică? Ce, mă, mai stai şi te uiţi la mine?

Aceste cuvinte le spuse pînă în clipa cînd intră pe miriște, după care urlă:

— Pune mîna pe-un par, tată, ce, ţi-e frică de el... în paşti şi dumnezei de hoţ?! Şi se repezi ca un uliu asupra cumnatului. Toată povestea asta însă, cu înjurăturile şi strigătele lui ameninţătoare, înfierbîntate şi furioase, se sfîrşi în momentul cînd se repezi în celălalt. Se repezise într-adevăr fără teamă şi cu o iuţeală neaşteptată. Era aprins de ură şi îndîrjit. El îl lovi pe Birică din zbor drept în obraz. Carnea lovită se auzi închis, ca de apă zdrobită, însă o dată cu acest lucru, totul se termină în tăcere. Se petrecu ceva neaşteptat de simplu. Birică nu se ferise de prima lovitură. La a doua însă el apucă braţul duşmanului cu mîna stîngă, iar cu cealaltă îi dădu un pumn după ceafă. Un singur pumn; Tudor Bălosu nu avu cînd să sară şi el. Ciudat însă, Victor rămase în picioare, nu căzu: stătea doar năuc, înfipt cu picioarele în miriște. Birică îşi descleştă pumnii şi porni încet spre Tudor Bălosu. Păşea încet, cu braţele lăsate în jos şi se ducea drept spre socrul său. Atunci săriră cei trei oameni care munceau cu ziua pentru Tudor Bălosu şi îi ieşiră înainte. Îi ieşiră înainte, dar se dădură totuşi la o parte lăsîndu-l să treacă spre celălalt. Strigau numai ca proştii, aşa de pomană:

— Mă, Birică, stai, mă! Înţelegeţi-vă ca oamenii! Măi băiete!

În acest timp, Victor Bălosu se împletici şi căzu pe miriște. Căderea lui tîrzie îl făcu pe un băieţaş al unui vecin, care se cocoţase pe cutia căruţei, să înceapă să

rîdă cu hohote și să arate cu degetul în direcția aceea. Unul din cei trei oameni îl lăsă pe Birică în pace și se apropie de cel căzut.

— Să știi că i-a rupt junghietura gîtului, spuse el uitîndu-se la Polina și scărpinîndu-se la spate.

— Așa-i trebuie, răspunse Polina cu mîndrie și ură urmărind să vadă ce se întîmplă cu tatăl ei.

Tudor Bălosu apucase o seceră în mînă și aștepta. Birică se opri înaintea lui și bolborosi :

— Bă ! Vă omor, fir-ați ai dracului ! Vouă nu vă e rușine, mă ? Nu ți-e rușine, mă ? Nu e fata ta ? Nu ți-a muncit ? Nu ți-a muncit destul mă ? Că acum te fac morman !

Birică vorbi astfel în timp ce oamenii îl tot îngînau trăgîndu-l de mînecă :

— Măi Birică ! Lasă, mă, astîmpără-te ! Ajunge !

Birică se potoli și îi întoarse socrului spatele. Se apropie de Polina și își ridică secera de jos. Nu se sinchisea de Victor ; știa că din lovitura primită n-are să-și vie repede în fire. Birică primise el însuși o astfel de lovitură de la un plutonier cînd era militar. Învățase mai tîrziu să lovească și el cu chibzuială în acest fel și știa că o lovitură ca aceasta între ceafă și osul capului, dacă e dată pe neașteptate și cu putere, poate chiar să omoare pe cineva.

Totuși Victor Bălosu putu să se adune de pe jos. Se împleticea însă. Se potolise cu totul, era galben și liniștit. El se apropie de cumnatul său cu pași rari și încercă potolit și în tăcere să se vîre în fața acestuia. Birică îi propti palma lui lată în piept și îl opri, vorbindu-i cu milă, rugîndu-se parcă de el.

— Du-te, măi cumnate, nu căuta belea ! Du-te, mă ! Vezi-ți de voiajoria ta, nu mă face să-ți mai dau una !

— Zi, dai în mine, Birică ! spuse Victor blînd, cu reproș parcă. Dai cu pumnii în mine !

— Du-te, mă, Victore, îl imploră Birică iarăși.

— Va să zică dai în mine, Birică, sări la mine, pe locul meu! continuă Victor, în glas cu aceeași blîndețe. Bagă de seamă Birică, să știi de la mine că...

Victor Bălosu se opri, își înmuie și mai mult glasul și vorbi șoptit, ca un guștер:

— Birică, mă, Birică! Dacă n-ai să spui tu, „aoleu mamă de ce m-ai făcut", ascultă tu aici la mine!

Birică scuipă, se îngrețoșă, făcu un pas îndărăt, își îndoi brațele și spuse scîrbit și sîcîit:

— Du-te, mă! Pleacă, mă, dinaintea mea!

Victor Bălosu se retrase de sub ochii cumnatului și se duse la căruță. Se ținea drept, dar nu mai era bun de nimic, își simțea junghietura gîtului fierbinte.

La capul locului, Birică și Polina începuseră să secere, fără să se sinchisească de Bălosu care îi lua martori pe oameni de cele întîmplate.

VII

În aceste zile oamenii lui Aristide pregătesc mașinile de treierat și pe la jumătatea lui iulie ei le-au și scos pe izlaz. Începe să se care grîul la arii și să fie așezat în șure. Aceste șure nu sînt altceva decît însuși satul, construit de astă dată din snopi de grîu.

La treieriș familia trăiește aici cîteva zile neobișnuite, care nu seamănă cu nici una din timpul anului; adus pînă aici numai de familie, snopul de grîu intră de astă dată pe mîini străine, pe mîinile cetei fără de care treierișul nu poate avea loc. O căruță străină va trage lîngă șură, o furcă necunoscută se va înfige în snopi, iar la batoză legătura snopului, legătura aceea cu răsucitura deosebită, care amintește familiei de mîna puternică, înnegrită de soare, a tatălui, e desfăcută

acum de altcineva. Şi cu toate acestea, o bucurie necunoscută şi de neuitat stăpîneşte pe toţi.

Doi oameni la coş, în amîndouă părţile maşinii, două căruţe cu alţi doi oameni, la şură alte două căruţe care încarcă, la paie doi-trei care să le tragă în faţă, lîngă hambar cîţiva care vor duce grîul acasă. Timp de un ceas, sau poate un ceas şi jumătate, vor asuda numai pentru familie, vor glumi încărcînd snopii, îşi vor şterge praful de pe faţă trăgînd paiele familiei, se vor bucura pătrunzînd în curte, trăgînd la scara prispei, descărcînd grîul... Înainte de a fi pîine, grîul trece astfel şi prin mîinile altora şi sudoarea frunţii care l-a cîştigat se şterge mai repede din amintire.

Bucuria aceasta Ţugurlan o avea înjumătăţită, deoarece el trebuia să împartă grîul pe din două cu maiorul. Treierişul se începea de obicei cu grîul moşiei, fiindcă maiorul se grăbea să pună mîna pe recoltă şi cerea oamenilor să secere întîi grîul lui.

Avea administraţie puţină, nu ţinea recolta în magazii, o vindea repede şi pleca din sat. La treieriş stătea lîngă maşină aşezat pe marginea hambarului, cu capul gol, într-o cămaşă colorată, cu mîneci scurte şi se uita cum curge grîul din batoză.

„Înghite praful degeaba, domnul maior", spuneau oamenii parcă cu un anumit regret.

În dimineaţa treierişului Ţugurlan se sculă mai devreme şi se apucă să golească odaia, să facă loc unde să pună grîul. Muierea se sculă şi ea şi îl sculă şi pe băiat.

— Stane — îl întrebă ea pe bărbatul ei — cînd ne vine nouă rîndul la batoză ?

— Nu ştiu, pe la prînz, răspunse Ţugurlan grăbit.

Femeia se văită şi îl întrebă dacă nu s-ar putea cumva să-i schimbe de pe listă şi să le vie rîndul după prînz, sau înainte de prînz.

— Nu știu, înainte de prînz, după prînz, cînd ne-o veni rîndul atunci treierăm! De ce întrebi?

— Păi, pentru că dacă e la prînz trebuie să dăm de mîncare la mecanici și n-avem ce le da.

— De ce trebuie să dăm mîncare la mecanici? întrebă Țugurlan cam surd, deși știa că așa era obiceiul, să se dea de mîncare la mecanici de către cei care se întîmplau să treiere la ora mesei.

Nu-i părea nimănui rău din pricina asta — în general, în aceste zile toți erau mai generoși — și cu anii devenise chiar un lucru de cinste pentru familia care se nimerea să treiere la orele prînzului în a găti pentru mecanici bucate cît mai bune și mai din belșug. Toți erau atenți: cine dă mîncare la mecanici?

— Dacă ne-o veni rîndul la prînz să treierăm, să mănînce și ei ce mănînc eu, adăugă Țugurlan pregătindu-se de plecare. Antoane — chemă el — hai tată și tu la arie, să vii după căruță după ce treierăm, să te uiți să nu curgă grîu pe drum!

La arie, Țugurlan se uită pe listă. Ceata treiera de ieri de la prînz și astăzi pînă pe seară aveau să fie treierați toți. Șeful cetei, văzîndu-l pe băiatul lui Țugurlan, se supără și zise că de ce Țugurlan n-a spus că are un băiat așa de mare? Ar fi trebuit să-l treacă și pe el pe listă să tragă paiele de la curul mașinii.

Șeful cetei era unul de prin capul satului care nu prea îl cunoștea pe Țugurlan și trebui să-i facă cineva un semn să tacă din gură.

— Nu te apuca cu el, i se șopti cînd acesta se dădu mai la o parte. A avut o groază de copii și i-au murit toți și d-aia îl ține pe ăsta să nu muncească.

Șeful cetei nu mai zise nimic, dar socoti că dacă așa stau lucrurile, atunci Țugurlan să se urce pe batoză la coș și să muncească el mai mult.

Țugurlan nu zise nimic, se urcă la coș. Altă dată ar fi zis, nu s-ar fi urcat, deoarece în ce privește copilul

nu era singurul dintre ei care şi-l cruţa, iar cît despre urcatul la coş, se mai urcase şi ieri.

Se pomeni spunîndu-i băiatului:

— Antoane, pune tată mîna pe-o furcă şi dă şi tu la curul maşinii.

Băiatului i se păru ceva vesel să se vîre cu furca acolo în praful şi pleava aceea. Mai erau şi alţi copii, nişte fete ceva mai mărişoare decît el şi Anton învăţă de la ele cît ai clipi din ochi cum să amestece paiele cu pleava, cum să se vîre chiar lîngă sitele batozei cu lanţul şi să le ţină din urmă cu coada furcii. Cînd caii traseră grămada afară, Anton trebui să se vîre pe sub gura maşinii şi atunci sitele scuipară peste el noi mormane de pleavă şi paie. Anton se despresură de ele rîzînd şi petrecu grămada zîmbind cu încîntare ca şi cînd cine ştie ce ispravă ar fi făcut.

— Mă, n-auzi?! strigă Ţugurlan de sus de pe batoză. Ţine-te departe de coarnele furcii, să nu dai cu burta în ele!

Batoza mormăia şi vuia ca o ursoaică hămesită. Glasurile oamenilor se auzeau numai strigînd iar praful se ridica sus de tot, întunecînd lumina soarelui.

Ţugurlan vîra snopii în batoză, stînd în picioare. Nu se întreba pentru ce îşi schimbase gîndul punîndu-l pe băiat la treabă. Nici pentru ce nu-l luase în seamă pe omul acela care era şeful cetei. Aşa simţise şi aşa făcuse. Că altă dată s-ar fi făcut negru la faţă şi numai aruncîndu-i omului acela o privire l-ar fi făcut să-i rămînă vorba în gît şi să meargă de-a-ndăratelea, era adevărat, dar tot atît de adevărat era că de astă dată nici măcar prin minte nu-i trecuse să se supere. Şi apoi, la coş era parcă mai bine. Ce forţă groaznică se zbuciuma sub ochii lui, cum înghiţea snopul şi îl făcea praf, cum se îneca şi tuşea şi cum vuia şi scuipa!

Ţugurlan dezlega snopul, îl lua în braţe, îl răsfira de-a lungul coşului, îi dădea drumul în inima furtu-

noasă a mașinii și propria lui inimă își mărea și ea bătăile cînd cîteva clipe mai tîrziu gura batozei își arăta cu străluciri fulgerătoare din nou zîmbetul ei metalic. Și încă un snop, și apoi iarăși alt snop, și mereu cu ochii pe vietatea aceea neostenită, mereu pe ea cu snopi, să nu i se mai vadă dinții, să înghită fără întrerupere și să țină minte că la coș se află Țugurlan.

— Uăăăăăaî... Pftiuu... Bagă mai încet!... Pfiuu...

De ce să bage mai încet? Cine striga așa? A, cel căruia i se treiera. Se îneca mașina și ieșeau paiele cu boabe! Țugurlan începu să bage mai rar și inima lui începu și ea să-i bată mai rar. Soarele înfierbîntat îi dogorea în creștet, dar el nu-l simțea. Urmărind pulberea spicelor, ochii minții începură să vadă năluciri. El era aici sus, peste întreaga arie; în depărtare, lumea se pierdea în nimic. Cerul se împreuna cu pămîntul și gîndul se întorcea îndărăt, neputincios să străpungă orizontul închis. Acolo în depărtare exista ceva închis, ceva ca o părere, ca un gînd întunecat. Acest lucru ar trebui apucat în mîini, ridicat pînă în dreptul frunții și înfipt în măruntaiele sălbatice ale batozei. Ca în povești, ca în basme, ca pe tărîmul celălalt, s-ar auzi atunci o pîrîitură asurzitoare. Ar ieși poate flăcări și fum. S-ar face poate o mare liniște și s-ar face și puțin întuneric. Uimit, Țugurlan își luă pălăria din cap și-și șterse fruntea de sudoare. Sub palmă își simți fruntea încinsă și-și făcu vînt. Era foarte cald. „După ce o să treier trebuie să împart grîul cu domnul maior", gîndi el foarte limpede și se miră că acest gînd, înfierbîntat de căldura soarelui, se împrăștiase ca o nălucă spre zarea cîmpiei și îi turburase mintea.

Se uită peste cîmpie cu mîna la ochi. Nicidecum, dincolo de orizont erau alte sate și în partea asta se afla Bucureștiul. Acolo trăia domnul maior.

— Uăăăî... Pfiuuu... Urlă maşina în gol! Ce faci, mă, Ţugurlane, ai adormit?

Începu din nou să dezlege snopii, dar ostenise. După cîtva timp se uită jos să-l vadă pe şeful cetei şi să-i spună să vie cineva să-l schimbe. Dar nu mai era nimeni prin preajmă, numai femei şi fete şi cîte-un flăcăiandru cu căruţa. Ce-au făcut, l-au lăsat singur?

Ţugurlan mai vîrî cîtva timp în batoză dar deodată inima îi zvîcni şi mintea i se întunecă de mînie. Adică cum, ei nu-şi dădeau seama că îl ţineau prea mult la coş?

Dar deja punîndu-şi această întrebare Ţugurlan se pomeni ispitit să afle dacă într-adevăr ei nu-şi dădeau seama. Fără să înceteze să fie mînios el continuă să bage snopi şi gîndul care îl stăpînea — să afle ce era cu ei — i se păru atît de nou şi plin de atîta interes încît oboseala îi mai pieri. „Fir-aţi voi ai dracului, ia să vedem cît o să mă ţineţi aici!“ exclamă el în sinea lui.

Vîrînd snopii începu să se uite peste arie. Liniştite, mîinile lui îşi vedeau în acest timp de treabă, călăuzite de atingerea de aripa maşinii a furcii celui care arunca snopi. Alături de el, la celălalt coş, fusese mai înainte un om care nu aşteptase să fie schimbat şi plecase singur, nici nu băgase de seamă cînd. Da, iată că venea un altul în locul lui, dar să-l schimbe pe el, pe Ţugurlan, nu venea nimeni. Ţugurlan se şi văzu coborînd, căutîndu-l pe şeful cetei, apucîndu-l de guler şi înjurîndu-l înspăimîntător. Să-l ferească dumnezeu pe acela care o să încerce să ţină partea şefului cetei.

Noul venit se urcă în coş şi începu să bage snopi cu pofta celui odihnit. El chiar îi aruncă lui Ţugurlan cîteva priviri îngăduitoare şi într-o vreme îi şi strigă:

— Mai cu viaţă, frate-meu, că nu eşti babă!

Ţugurlan vru să-i răspundă printr-o înjurătură urîtă, să-l înveţe minte cum să vorbească, dar în loc de

aceasta, un zîmbet ciudat îi schimbă gura. „Tîmpitul ăsta nu vede nimic — gîndi el — nu vede că sînt ostenit şi că stau aici dinainte de a veni el."

Se uită iar peste arie. Sub o şiră de grîu, la umbră, stăteau vreo trei inşi cu burţile la pămînt. Tăifăsuiau. Ceva mai încolo, unul stătea foarte liniştit pe oiştea căruţei şi mînca. Se vedea mămăliga galbenă într-o mînă şi brînza albă în cealaltă. Era năbuşeală mare. Unul chiar adormise şi i se vedea trupul în cămaşă albă, zăcînd nemişcat la umbră, ca şi cînd ar fi fost mort. „Fir-aţi voi ai dracului să fiţi!" exclamă Ţugurlan stăpînit de-o veselie pe care nu şi-o înţelegea. Pe deplin liniştit, părăsi snopii şi începu să coboare încet scara batozei. Jos, se scutură de praf şi pleavă şi porni apoi spre grupul celor care tăifăsuiau. Nimeni nu-l văzu şi nimeni nu protestă.

Ajuns lîngă cei trei, se întinse alături de ei şi deveni, pe nebăgate de seamă, al patrulea.

— Să se ducă cineva la coş că eu am ostenit, zise el. Am fost şi ieri!

Auzindu-l, ceilalţi tresăriră şi foarte miraţi părăsiră tăifăsuiala. Unul dintre ei chiar se revoltă:

— Păi ce dracu face şeful ăla de ceată?

— Tu de ce nu spui, Ţugurlane?!...

— Vasile, du-te la coş! porunci atunci un altul şi cel numit se ridică numaidecît în picioare şi plecă. O clipă se făcu tăcere, apoi cel dintîi, uitîndu-se la Ţugurlan, se răsti la el:

— Şi tu ce mai stai, Ţugurlane? Du-te la şiră şi trage un pui de somn.

Veselia de mai înainte, pe care Ţugurlan nu şi-o înţelegea, se încălzi şi mai mult în inima lui şi toropit de bucuria aceasta bună şi răcoritoare, pe care n-o cunoscuse îndeajuns în viaţa lui, se propti în coate şi ridicîndu-se de jos, se supuse.

— Păi să mă duc, şopti el. Parcă m-a bătut cineva cu ciomagul.

La şiră însă, după ce se întinse şi stătu cîteva minute, oboseala îi pieri din trup ca prin farmec. Îşi aminti că s-ar putea să-i vie rîndul la treierat în timpul amiezii şi că trebuia să dea mîncare la mecanici. Se sculă şi îl căută pe şeful cetei să se uite pe listă. Fără să-i mai arate lista, acesta îi spuse că va treiera spre seară şi ceva în glasul lui îl făcu pe Ţugurlan să înţeleagă că ordinea treierişului fusese schimbată.

— De ce, eu parcă eram înaintea lui Bălţoi ? ! se miră el.

— L-am trecut pe Bălţoi înaintea ta, ca să dea el mîncare la mecanici, răspunse şeful cetei.

— Ba nicidecum, se supără Ţugurlan. Cine ţi-a spus ţie că n-o să dau mîncare la mecanici ?

— Oamenii ! răspunse şeful cetei.

— Nu — spuse Ţugurlan liniştit — de ce să stricăm ordinea ? !

Mirat, şeful cetei nu mai zise nimic. Ţugurlan se apropie de spatele maşinii şi se uită la fiul său, care continua să muncească în pleavă şi praf ca şi cînd s-ar fi jucat.

— Antoane — strigă Ţugurlan — vin încoace ! Du-te acasă şi spune-i mă-ti că treierăm la amiaz : să taie o găină... Fuga ! Mă, n-auzi ? Mai spune-i să caute în chichiţa lăzii şi să te trimită să cumperi o litră de ţuică. Pentru mecanici. Ai ajuns ?

Pînă la prînz, Ţugurlan se plimbă încoace şi încolo pe arie. Nu făcea nimic. Se uita liniştit la oameni, la arie, la căruţe... Se uita cu atenţie şi descoperea lucruri pe care niciodată nu le văzuse. Iată-l pe Sandu lui Troscot, era furios de ceva şi din pricina asta nu izbutea să prindă o vită ; umbla cu lanţul după ea şi vita sărea în lături chiar în clipa cînd omul vroia să-i pună lanţul în coarne. Curios, Ţugurlan se dădu mai aproape.

— O, ho, ho, ho! făcea Sandu în șoaptă, apropiindu-se de vită cu lanțul în mînă și încercînd să-și stăpînească mînia. O, ho, ho, ho, ho, ho! și cînd îi punea lanțul izbucnea nestăpînit: Ho, aci! Vita țîșnea înapoi speriată și Sandu o lua de la cap și mai furios: Ho, ho, ho, ho! Și iarăși: Ho-aici! Pînă ce își ieși cu totul din pepeni și nu mai putu să spună ho, ho, în șoaptă, începu să strige ho, fir-ai al dracului cu limba ta și se luă după bou cu lanțul, lovindu-l groaznic din urmă peste șolduri.

„Tîmpitul — gîndi Țugurlan înveselit — ce vinovată o fi fiind vita că e el supărat!" Și ce înfățișare avea! Țugurlan își dădu seama pentru întîia oară că înfățișarea unui om furios nu era de loc ceva de lăudat. „Cine știe de cîte ori or fi rîs și alții de mine așa", își spuse el și această reflecție îl uimi prin adevărul ei neașteptat și nebănuit.

— Cornile! auzi apoi în spatele său glasul pițigăiat al unei femei.

Se întoarse și o văzu pe Anghelina Șutică, îl striga pe Cornel, bărbatul ei, care era mecanicul batozei. Se fandosea strigîndu-l pe Cornel înadins, ca lumea s-o audă și să zică: „Uite ce bărbat are Anghelina, e mecanic"... Cornel era ungur, fusese găsit de Anghelina la un tîrg, purta bretele și vorbea stricat romînește.

— Cornile! strigă Anghelina din nou.

— Ce vrei? răspunse Cornel cu un glas subțire.

— Cornile, iunde e fiurca? se izmeni Anghelina la fel de subțire.

— Uite-o în pelaria mea, răspunse ungurul furios, și Țugurlan se întoarse cu spatele să nu-l vadă cineva rîzînd.

Avea o stare ciudată, parcă îi era lene. Își aduse aminte că Dumitru lui Nae cînd rîdea acolo sub salcîmul lui Moromete avea lenea aceasta în rîs, he, he, o moliciune așa ca și cînd ai pluti peste niște valuri calde.

Auzi parcă glasul lui Traian Pisică în urechi și parcă îl și văzu pe Traian Pisică cu mustățile mari mergînd pe drum și cu bidigania după el mormăind printre picioarele lui : „Sfîrfilică, lua-te-ar dracii, na la tata din țigare".

Țugurlan își dădu pălăria pe ceafă și se uită lung spre aria învecinată. Acolo treiera batoza lui Iocan și era sigur că Moromete treiera la el. Se urni din loc, porni într-acolo :

— Bă, Țugurlane, bă ! se auzi strigat din depărtare, din vîrful unei șure mari.

Era chiar Moromete. Se apropie, dar încă de departe Țugurlan rămase uimit de cît de mare era șira de grîu a acestuia. Tocmai terminase, îi făcea creastă ca unui acoperiș, și Paraschiv se chinuia greu cu snopii din pricina înălțimii. Parcă era un palat șira lui Moromete, un acaret, față de colibele de prin preajmă.

— Faci vreo șase sute ? întrebă Țugurlan tare, de jos.

— Ce, duble ?

— Da.

— Nu, dar cinci sute tot ies, zise Moromete. Am avut o idee, Țugurlane, explica Moromete de sus. „Mă — zic — ia să pun eu nouă pogoane de grîu !" Gata, Paraschive ? Mai ai vreun snop ?

Paraschiv mormăi că nu mai are și Moromete începu să se dea jos. Ca să-i ajute, Paraschiv se urcă pe pătulul căruței și înfipse furca în șiră, să se sprijine tatăl cu piciorul.

— Hai, bă, să fumăm o țigare, Țugurlane ! spuse Moromete cînd ajunse jos. Se dădu mai încolo și se așeză la umbră. Țugurlan se așeză și el. E topenie de grîu, Țugurlane, continuă Moromete făcîndu-și de țigară. Uite așa curge, pe toate drumurile. Eu zic că toată iarna o să mănînce romînii la pîine !

Țugurlan nu zise nimic și tăcerea lui îl făcu atent pe Moromete.

— Cîte pogoane ai tu de la moşie? îl întrebă.

— Două, răspunse Ţugurlan.

— Şi din astea două, jumătate trebuie să-i dai maiorului?

— Mai îmi rămîne şi paiele! zise Ţugurlan.

— Mă, Ţugurlane! exclamă deodată Moromete uitîndu-se cu simpatie şi gravitate la Ţugurlan. De ce stai tu aici să munceşti pe din două pe moşia ciocoiului ăsta?!

— Dar ce să fac, Moromete?

— Du-te în lume, domnule! zise Moromete cu un glas din care se înţelegea că nu vorbea doar ca să se afle în treabă. Du-te în lume şi ai să găseşti tu să munceşti mai cu folos decît aici. Trăieşti în sat şi-ţi faci sînge rău! Eu în locul tău aş pleca, domnule, şi îndărăt nu m-aş mai uita.

— Aşa zici acuma! şopti Ţugurlan nu prea turburat.

— De ce?! se miră sincer Moromete. Să stai aici în sat şi să te uiţi la mine că am o şiră cît toate zilele? Dar hai să zicem că treacă-meargă cu şira mea, e pe copii mulţi, abia dacă mi-o mai rămîne şi mie să am pîine pînă la anul, că am datorii multe, dar cum să împart eu, mă, munca mea, cu unul care n-a muncit?! exclamă Moromete revoltat şi în acelaşi timp nedumerit.

Se uită la Ţugurlan cu o privire limpede, aşteptînd răspunsul Arăta cu adevărat uimit cum poate cineva să îndure aşa ceva.

— Cum adică — izbucni el de astă dată iarăşi într-o totală neputinţă de a înţelege — să-i dau eu jumătate din munca mea?! şi-şi arătă braţele şi-şi întoarse apoi capul în altă parte, vrînd să spună că de fapt nici nu vrea să înţeleagă, lucrul fiind în însăşi esenţa lui cu neputinţă de înţeles.

Exagera, deoarece el însuşi, cînd era flăcău, muncise pe moşia ciocoiului şi ştia foarte bine cum era cu putinţă un astfel de lucru ; totuşi nu glumea.

— N-auzi că-mi rămîn mie paiele ? ! zise Ţugurlan cu un zîmbet ascuns, dînd de înţeles că apreciază sinceritatea revoltei lui Moromete, dar obiectează împotriva faptului că acesta se prefăcea că nu înţelege de ce există moşieri.

— Adică vreai să spui că nu e pe din două, din moment ce-ţi rămîne ţie paiele ! zise Moromete.

— Întocmai ! confirmă Ţugurlan.

— Ei, atunci se schimbă socoteala ! zise Moromete subliniind ideea cu sprîncenele.

Ţugurlan, pe care problema aceasta se pare că nu-l mai turbura de loc, începu să rîdă cu poftă, spre uimirea lui Moromete care acum cu adevărat că nu-l mai înţelegea pe Ţugurlan.

— Să-ţi spun drept, Moromete, îl bag în mă-sa de maior cu moşia lui ! exclamă Ţugurlan, uimindu-l şi mai mult pe Moromete. Mă uitam la el cînd m-am urcat la coş cum sta pe marginea hambarului, cu gîtul alb, descheiat. Ce-mi pasă mie de el ! Dacă ar fi să fie, numai să mă uit la el şi fuge de mănîncă pămîntul. Dă-l în mă-sa ! mai spuse Ţugurlan cu un glas curat şi schimbă vorba întrebîndu-l pe Moromete ce se mai aude cu guvernul : Cade, sau ce dracu face ? După glas întrebarea i se păru lui Moromete cam suspectă. Ţugurlan da de bănuit că în ce priveşte problema discutată, nu credea că Moromete poate să înţeleagă ce gîndea de fapt Ţugurlan despre ea şi asta oricît de mult ar încerca Ţugurlan să-i explice : „Mai bine hai să vorbim despre lucruri care sînt la îndemîna amîndurora, de pildă despre guvern", se înţelegea pe dedesubt din glasul lui Ţugurlan. Pînă să găsească Moromete răspunsul potrivit, acesta izbucni într-adevăr în rîs. Îl prinsese, îl atinsese bine şi Moromete rîse şi el, dar nedumerirea

tot nu se stingea de pe chipul lui. Ce era cu Țugurlan? Și apoi de unde și pînă unde la el să facă glume atît de subțiri?

Cînd se întoarse îndărăt la arie, Țugurlan se înveseli și mai mult de mica întîmplare. Moromete, care avea acel fel uimitor al său de a fi, de a vedea lucrurile și faptele oamenilor cu niște ochi limpezi și neturburați, se dovedea că nu înțelegea nimic cînd altcineva era la fel ca el. Credea că numai el putea fi așa, sau în orice caz i se părea cu neputință să fie cineva așa cînd trebuia să dea jumătate din munca lui altcuiva. „Aia e, Moromete — gîndi Țugurlan din ce în ce mai înveselit — așa stau lucrurile, dacă vrei să știi."

În urma lui, Moromete, întins la umbra șirei de grîu, se întrebă și el cu o vagă neliniște ce-ar face el dacă ar ști că din două pogoane pe care le-ar avea, jumătate din bucatele de pe ele ar trebui să le dea moșierului. Nu ajunse pînă acolo încît să răspundă, dar în cele cîteva clipe cît acest gînd stărui asupra lui, se făcu negru și crunt la față.

VIII

A doua zi pe la prînz, după ce treierase și își cărase paiele acasă, Țugurlan se duse la Ion al lui Miai.

— Ioane, hai la moară să măcinăm de pîine, îi spuse.

— Taman asta vream să-ți spun și eu, răspunse Ion al lui Miai care treierase și el de dimineață. Mergem cu căruța mea, sau să aduc calul la tine? mai întrebă el.

— Adu calul să mergem cu căruța mea, hotărî Țugurlan. Tu du-te înainte și pune-te pe listă, că o fi gloată la moară.

Era într-adevăr gloată, dar foarte mulți oameni măcinau puțin și mergea repede, încît le veni rîndul îna-

inte de a se face seară. Se măcina necontenit, ziua și noaptea. Oamenii, de grăbiți ce erau să mănînce pîine nouă, nici nu mai luau seama la gura sacului, că acasă îl legaseră strîns cît putuseră apuca cu palma și că la întoarcere legătura era mult prea moale față de scăzămîntul normal pe care îl știau ei că se face prin măciniș. Năstase al lui Aristide știa și el că nu-i arde acuma omului să mai stea la bănuială pentru un kilogram de făină și „trăgea" din plin, fără teamă, lăsînd complet deschisă țeava aceea de scurgere care se afla chiar sub ochii oamenilor.

Fiindcă tot era acolo, Țugurlan îl lăsă pe Ion al lui Miai la căruță și se duse pe la cumnatu-său Grigore. Nu-l mai văzuse din ziua aceea și era curios să știe ce făcuse, dacă ai lui Aristide îl dăduseră sau nu afară. Nu-l vedea pe acolo pe la moară și bănuia că da, dar era mirat că judecînd după îngrijorarea lui din ziua aceea, ar fi trebuit să vină să-i spună și iată că nu venise. „Poate că nu l-au dat!" își spuse Țugurlan și intră în curtea cumnatului.

Armeanca nu era acasă. Nevastă-sa — sora lui Țugurlan — era în curte, cocea pîine afară, în țest, se simțea mirosul de departe. Cînd îl văzu pe fratele ei, femeia se ridică în picioare.

— Bună ziua, didă! spuse Țugurlan apropiindu-se. Sora lui nu era mai mare ca el decît cu doi ani, dar el o respecta spunîndu-i didă, învățat de mic de părinți și cu anii respectul acesta nu scăzuse ci dimpotrivă. Ce faci, coci pîine?

— Mai mult pentru copii, că pentru noi... răspunse sora și se uită alături la copiii care stăteau pe lîngă ea. Traiane, uite unchiul! spuse ea.

Avea o voce aspră și niște ochi negri, în care subînțelesurile nu erau ascunse. Lui Țugurlan nu-i scăpă felul cum rostise ea cuvintele „că pentru noi" și nici

privirea care completase: „s-a întîmplat ceva rău, am să-ți spun îndată".

— Uite unchiul! repetă ea cu vocea ei puternică, în care dragostea pentru copii căpăta o tărie care nu lăsa loc nici unei îndoieli: era o mamă care ar fi știut să-și apere copiii tot atît de bine ca și un bărbat.

Pe Traian, care îl arăta ea — și care era cel mai mic — îl ținea în brațe o fetiță de vreo treisprezece ani. Se cam căznea cu el, era cam greu. Traian era aproape gol, cu burta neagră, arsă de soare; cu capul ca un dovleac și cu niște ochi de asemenea mari, larg deschiși și nemișcați; stătea cuminte în brațele surorii, cu mîinile încolăcite de gîtul ei.

— Traiane, unchiul, unchiul! zise și fetița și răsucindu-și gîtul îl pupă pe copil pe obraji, apăsat, cu poftă.

În acest timp, se apropiase o cloșcă croncănind, cu o grămadă de pui de rață care se și revărsară printre picioarele lor; unii din ei se opreau pe labele picioarelor mamei, care aveau culoarea prafului și o ciuguleau cu ciocurile lor late de unghiile degetelor.

— Vasilico, ia du-te tu pe măgură și cînd o fi pîinea gata te chem eu, spuse mama. Hai că trebuie să vină și tat-tău și frati-tău și te chem eu!

După ce fetița plecă, Țugurlan se așeză jos pe troscotul verde al bătăturii.

— Da' unde e Grigore? întrebă el.

— E dus cu Pavelică la obor, să încerce să cumpere un cal, spuse sora. Nu ți-a spus că l-au dat afară?!

— Nu, răspunse Țugurlan cu ochii mari.

— L-au dat afară și pentru locul ăsta — femeia arătă cu mîna spre moară — ne-au scos ochii cu o mie de lei. Mai aveam strînși vreo mie și el s-a gîndit să ia un cal.

— Și voi ce faceți, stați așa? întrebă Țugurlan nedumerit.

— Nu știu ce e cu el, că nu vrea să spună. I-am spus să nu ia mia de lei și nu știu ce mi-a bălmăjit, că știe el ce face.

— A venit și la mine și mi-a spus și n-am înțeles nimic! se miră din nou Țugurlan.

— Uite-l că se întoarce, zise femeia și o strigă pe fetiță să vină să mănînce pîine.

Armeanca se bucură cînd îl văzu pe Țugurlan. Se așezară toți pe iarbă și femeia băgă vătraiul în capul țestului. Cînd scoase pîinea aproape că se îmbătară. Privirile li se lărgiră, chipurile li se făcură frumoase. Femeia se închină, iar Armeanca, fiul său cel mare și Țugurlan își luară pălăriile de pe cap. Femeia rupse pîinea și le dădu bucăți mari care în mîinile lor palpitară de dogoare și abur, parcă ar fi fost vii. Începură să mănînce cu o lăcomie curată și reculeasă și timp de cîteva minute nimeni nu scoase nici un cuvînt.

— Mă, borțosule, îl mîngîie apoi Armeanca pe Traian cel mic. E bună pîinea, mă? Dar la secere de ce nu vrei să te duci?

Nu putuse cumpăra un cal, erau grozav de scumpi. Țugurlan schimbă o privire cu soră-sa și nu zise nimic.

— Și acuma ce-ai să faci, cumnate? se întoarse în cele din urmă Țugurlan, ridicîndu-se să plece. Mi se pare că n-o să ai încotro și o să trebuiască să iai pămînt de la moșie.

Armeanca vru să răspundă, dar cîinele începu să latre spre grădină și se uitară toți într-acolo. Țugurlan rămase înmărmurit. Ion al lui Miai se apropie alergînd și strigînd:

— Țugurlane! Mă, Țugurlane! Ha! Hai că m-au bătut ai lui Aristide!... Auzi tu, mă?!... M-au bătut!...

Săriră în picioare cu chipurile țepene ca de lemn. Cu un glas încordat, dar păstrîndu-și cumpătul, Țugurlan întrebă ce este. Ion al lui Miai însă nu putu spune nimic limpede, numai înfățișarea lui era grăi-

toare. Avea privirea înspăimîntată şi buza de sus, cu mustaţa pe ea, i se strîmba într-un fel de neîndurat. Spunea ceva de nişte saci, adică chiar aceia cu care veniseră la moară, zicea că al lui e mai mare de cinci duble, a cerut să i-l cîntărească şi i-a cîntărit Tache.

— Ei, şi? întrebă Ţugurlan.

— După ce-am măcinat am cerut să mi-l cîntărească din nou, mi l-a cîntărit şi era mai puţin. Eu am zis că de ce şi el s-a pus cu pumnii pe mine... S-a pus cu pumnii pe mine, în dumnezău pe mama lui! începu să urle Ion al lui Miai, tremurînd din tot trupul. Atît glasul cît şi gesturile şi privirile sale aveau ceva care dovedeau că toată fiinţa lui era o rană vie de durere şi jignire. Se uita la Ţugurlan ca un copil şi uitătura sa desperată şi rugătoare îţi făcea rău.

Ţugurlan însă rămase nemişcat. „Săracul Ion al lui Miai — gîndi el — a făcut-o fiartă şi acum vine la mine ca şi cînd eu aş fi frate-său"...

— Mă, Ioane, încercă Ţugurlan să-l domolească. Tu cum ai obiceiul să-ţi dai drumul la gură, nu prea îţi dai seama ce faci! Nu cumva l-ai înjurat pe ăla?

— Mă, nu i-am zis nimic! se prăbuşi Ion al lui Miai implorînd. Ţugurlane, nimic nu i-am zis! Nimic!

„O fi avînd şi el dreptate! gîndi Ţugurlan. Şi la urma urmei cine e Tache ăsta de crede că poate să dea cu pumnul în oameni?"

— Ia hai acolo! spuse el. Grigore, hai şi tu!

Pînă acolo Ţugurlan întrebă care era Tache. Tache, răspunse Armeanca, e acela mai mic care a ieşit acum din şcoală şi i-a luat lui Armeanca locul. E mare şi gras, are un cap cît ciutura şi nişte pumni ca baroasele.

— Să dea cu ei în mă-sa şi în ta-său, dacă are aşa pumni, nu în oameni, spuse Ţugurlan liniştit. Unde e? Arătaţi-mi-l şi mie!

Fără să bage ei de seamă, venise în urmă şi sora lui Ţugurlan cu băiatul. Cînd ajunseră printre căruţe, ea se apropie de fratele ei şi îl apucă de braţ.

— Stane! porunci ea.

— Nu — zise Ţugurlan — vreau să văd dacă e adevărat că e făină mai puţină.

— N-ai să poţi vedea!

— De ce?

— N-au să-ţi cîntărească.

— Ba trebuie să cîntărească, spuse Ţugurlan cu un glas înalt, făcîndu-i pe cei din jur să se înfioare. Ioane, hai încoace cu mine!

Mergeau printre căruţe cu paşi mari şi încordaţi. De cîteva ori oamenii îl înconjurară, încercînd să-l oprească, dar el le spuse că dacă sacii lui cîntăresc atît cît trebuie n-o să facă nimic.

Auzi ce prostie! Vrea să cîntărească făina cînd toată lumea ştie că fiii morarului „trăgeau" de mulţi ani. Chestia asta n-o mai discuta nimeni.

— Ce?! strigă Ţugurlan uluit.

— Tu şi cu Ion al lui Miai nu ştiaţi de chestia asta? rîse cineva.

— Las-o moartă, Ţugurlane!

— Cum?!

Îl lăsară în pace. Ăsta parcă era căzut din cer, se mirau ei. Ăsta abia acum afla cine erau ai lui Aristide. Ba mai rău: nu ştia nici ce putere aveau, că nimic bun nu ieşea dacă te ridicai împotriva lor. Dar dacă nu ştia aceste lucruri trebuie lăsat să le afle; nu te puteai numi un om întreg dacă nu ştiai cu cine trăieşti în sat.

Ţugurlan într-adevăr nu ştia aceste lucruri. Dacă i s-ar fi spus că averea lui Aristide şi a feciorilor săi era de două ori mai mare decît moşia maiorului ar fi rămas buimăcit. Şi n-ar fi crezut în nici un caz că

oamenii care munceau cu ziua pe pămînturile lui Aristide trăiau tot atît de rău ca şi el. Faptul că Aristide avea trei maşini de treierat, o moară cu valţuri şi o fabrică de ulei aici în sat şi gata să fie terminată în Tătărăşti altă moară şi presă de ulei — aceste lucruri le ştia — nu i se părea de mirare ; cineva trebuia să aibă maşini de treierat ; maşina de treierat şi moara cu valţuri, care îţi făcea făina albă de ţi-era milă să pui mîna pe ea, erau nişte minuni. Altceva era cu pămîntul ; un om singur să aibă o mie de pogoane de pămînt — cum avea maiorul — în timp ce Ţugurlan şi aproape a treia parte din sat să nu aibă nimic, asta nu mai era o minune. Moara şi fabrica de ulei şi maşinile de treierat nu puteau fi împărţite. Dar moşia ? Nu ştia că pe lîngă moară şi maşini de treierat Aristide mai avea cel puţin o sută de hectare de pămînt şi mai mult de douăzeci de hectare de pădure şi vie, că toate acestea fuseseră „trase" pe nesimţite de pe spinarea cîtorva sate.

Încît faptul că Tache — feciorul lui Aristide — îl bătuse pe Ion al lui Miai pe nedrept i se părea lui Ţugurlan ceva de neiertat, tot atît de grav ca şi cînd ai descoperi că într-o familie tatăl îşi leagă copiii cu capul în jos. Există o putere şi un drept al tatălui asupra copiilor şi există şi o putere şi un drept al celui care are moară asupra celor care macină la ea ; ai putere ca la urma urmei, dacă nu-ţi place de Ion al lui Miai, să-l goneşti de la moară şi să nu-i dai voie să macine, dar de unde dreptul şi puterea să-l loveşti ?

Ţugurlan era foarte liniştit, dar aceste gînduri îl stăpîneau cu atîta putere încît nu vedea cum ar mai putea să rămînă liniştit şi bucuros cu el însuşi — cum se simţea în ultima vreme — dacă ar lăsa lucrurile aşa cum se petrecuseră. Bucuria de a fi liniştit şi împăcat n-ar mai avea nici o valoare.

IX

Îl căuta pe feciorul lui Aristide cu niște priviri negre, strălucitoare, cu chipul alb și înțepenit, ca de piatră. Tache se afla la marginea poienii cu căruțe, împreună cu frate-său Năstase. Venise un convoi dintr-un sat vecin și îi treceau pe listă.

Țugurlan îi văzu, și cu Ion al lui Miai după el, se îndreptă într-acolo. Se apropia cu pași rari, cu fruntea sus, și oamenii se înfiorară. Mulți nu-l cunoșteau, și întrebau cine era. De mult nu mai văzuseră un astfel de om și faptul că acesta de acum, care arăta a fi unul stăpînit care știa ce face, îndrăznea totuși să nu se împace cu ceea ce de mult se stabilise în sat, îi făcură să uite ceea ce ei știau bine de ani de zile. Dacă el îndrăznea, însemna că el știa ceva care ei nu știau și înfrigurați să afle acest ceva nou și nebănuit care apăruse în mijlocul lor, lăsară căruțele fără pază și începură să se apropie din toate părțile. Se apropiau însă cu grijă, mai mult la pîndă decît hotărîți la ceva. În orice caz el avea dreptate, o știau prea bine și dacă nu puteau face ceea ce făcea el, puteau totuși să-l apere.

Tache și Năstase se pomeniră fără veste cu Țugurlan lîngă ei și o clipă se mirară. Tache, deși mai tînăr ca fratele său — care era însurat și avea copii — era aproape de două ori mai gros decît el. Era așa cum spusese Armeanca și avea o frizură înaltă și deasă. Mirarea sa de o clipă scoase la iveală ceva care statura și grosimea sa ascundeau și anume faptul că era mult mai tînăr decît s-ar fi crezut. Altfel, cu ceafa mare, cu gușa care îi apărea sub bărbie, cu grosimea de butuc a trupului, ai fi zis că are cel puțin treizeci

de ani. Nu numai ochii, dar și gura și nasul și urechile i se ascundeau în grăsimea chipului. Brațele piereau și ele de asemenea în umeri, parcă avea mîini numai de la coate în jos. Pe lîngă el, Ion al lui Miai părea o creangă lipsită de coajă și frunze.

— De ce — întrebă Țugurlan — l-ai bătut pe Ion al lui Miai?

Tache mai rămase o clipă cu ochii lui neclintiți, nedumeriți de apariția lui Țugurlan.

— Cine l-a bătut? întrebă Năstase.

— Dumneata l-ai bătut! afirmă Țugurlan uitîndu-se la Tache. De ce?

Ion al lui Miai ieși în față cu chipul lui strîmbat de lovituri și atunci Tache își aduse aminte. Văzîndu-l, deodată, fără nici un fel de semn de furie, se repezi în el și îl lovi cu pumnul cu atîta putere, încît Ion al lui Miai se prăbuși.

— ...Pe mă-ta să te... iar ai venit, dumnezăul... sughiță apoi Tache cu un glas straniu, neașteptat de subțire pentru gîtul și pumnii lui înfricoșători. Iar ai venit, fir-ai al dracului, mă faci pe mine hoț, dumnezăul... M-a făcut hoț, strigă el mai departe cu glasul acela, adresîndu-se fratelui său.

— De ce te-a făcut hoț? întrebă Țugurlan liniștit, fără măcar să-i arunce lui Ion al lui Miai o privire, ca și cînd ceea ce făcuse Tache nu prezenta nici un interes. De ce te-a făcut hoț? repetă el, de astă dată apropiindu-se mai mult de Tache, venind chiar lîngă pieptul lui.

Aștepta răspuns. Se făcuse liniște.

— Ce?! guiță Tache.

— De ce te-a făcut hoț?

— Și tu ce vreai? Și tot așa pe neașteptate, își făcu vînt și-și repezi pumnul în capul lui Țugurlan.

Acesta se feri, se trase înapoi și vru să repete întrebarea, dar Tache, înfuriat că lovitura nu-i izbutise, își făcu vînt din nou, năpustindu-se ca orbul înainte.

Oamenii țîșniră în lături, lăsîndu-i lui Țugurlan loc să se retragă. Țugurlan se dădea îndărăt, repede, ferindu-se. Privirea sa strălucitoare nu-l slăbea însă pe fiul morarului și se lărgea din ce în ce mai mult, fascinată parcă de ceea ce vedea. Tache devenise parcă un vierme monstruos, din fața căruia ori trebuia să se dea mai repede îndărăt, ori să-l omoare cu scîrbă, cu groază și cu mînie. Și nu putu să se dea mai repede și se opri și îl lovi în față, o dată, de două ori, una după alta. În aceeași clipă sîngele țîșni scîrbos din nasul și gura lui Tache și acesta buimăcit, nevenindu-i parcă să creadă, se uită zăpăcit în jur. Scoase o exclamație și mugi și se repezi iar înainte, dar de astă dată lovitura care îl primi îl trimise de-a-ndaratelea și îl culcă în cele din urmă la picioarele oamenilor. De acolo, oamenii nu-l mai lăsară să se repeadă, nu mai putură îndura să-l vadă cu sîngele acela cleios curgîndu-i din nas și îl împinseră la margine și umplură cu trupurile lor golul dintre ei și Țugurlan. Tache se zvîrcolea însă mereu să se repeadă, dar oamenii îl țineau uitîndu-se la el cu dispreț.

Năstase fusese luat fără veste, n-avea în clipa aceea pe nimeni de-ai lui care să-i sară în ajutor, încît văzîndu-l pe frate-său trîntit la pămînt, nu îndrăzni să sară să-l răzbune. Își mușca buzele și clocotea de ură. Dacă ar fi avut la el un cuțit ar fi sărit și l-ar fi spălat fără șovăire în Țugurlan. Se smulse de lîngă căruță și o luă spre șosea cu pași repezi. Cineva băgă de seamă și strigă:

— Fugi, Țugurlane!

Se îngrămădiră toți pe el și-l îndemnară să urce în căruță și să fugă cît mai repede. Năstase avea să se întoarcă cu ai lui de prin Cotocești și au să-l taie.

— Cum adică! strigă Ţugurlan. Ei sînt hoţi şi sar cu pumnii pe mine şi pe ăsta şi tot ei să mă taie? De ce să fug? Să cîntăresc sacii, să fiţi martori, am să-i dau în judecată! Adică cum...

— Ţugurlane, fi-ţi-ar cîntăritul al dracului — îl întrerupse unul dintre ei, un om voinic pe care Ţugurlan nici nu-l cunoştea — fugi dracului de aici şi nu mai aştepta! Şi spunînd acestea îl apucă strîns de braţ pe Ţugurlan şi îl trase cu el spre căruţă. Al lui Miai — strigă el, fără să-l slăbească pe Ţugurlan din strînsoare — înhamă caii, ce dracu te mai uiţi ca un prost!

Ei greşeau însă cu toţii, n-aveau cum bănui că pe drum Năstase se răzgîndise să se mai ducă în Cotocești la ai lui. Îi era teamă că începînd bătaia, oamenii să nu sară să-l apere pe Ţugurlan şi mînioşi cum erau să încerce să descopere furtul cu ţeava de scurgere. Se duse deci fuga la primărie şi îi spuse tatălui său, care auzindu-l îşi pierdu cumpătul şi chemă jandarmii.

Cînd şeful postului sosi, Ţugurlan şi Ion al lui Miai coborau cu căruţa spre sat şi, neprevăzători, trecură chiar prin faţa primăriei.

— Uite-i! strigă Năstase ţîşnind afară.

Văzîndu-l, Ion al lui Miai se sperie şi vru să dea bice cailor, dar era prea tîrziu. Năstase tăbărî peste saci şi sărind deasupra se prăvăli cu pumnii şi picioarele în capul lui Ţugurlan. Acesta nu-şi pierdu cumpătul, sări jos şi vru să întoarcă loviturile, dar în acelaşi timp o mînă i se înfipse în ceafă pe la spate şi cînd se răsuci să vadă cine era, o palmă grea îl făcu să simtă flăcări înaintea ochilor.

Se trase înapoi şi se dezmetici. Era jandarmul. Înghiţi greu şi se linişti.

— De ce dai în mine? îl întrebă.

— Am să-ți spun la secție! răspunse șeful postului la fel de calm și nu se mai uită la el. Se apropie de căruță și îi spuse și lui Ion al lui Miai: Mergi și tu la secție.

Țugurlan avu o presimțire fulgerătoare a tot ceea ce avea să se întîmple și tot atît de fulgerător el se împăcă pe deplin cu ea. Inima, pe care palma jandarmului o înghețase ca de moarte, îi spunea că dacă o va lăsa așa, înghețată de palma aceasta, niciodată nu va mai bate cum bătuse. Îndurată, palma jandarmului va stinge în el flacăra îndrăznelii și nenorocirea aceasta ar fi mai mare decît orice închisoare (închisoarea fusese presimțirea care îi trecuse ca un fulger prin cap).

— De ce dai dumneata în mine, domnule șef, cînd nu știi despre ce e vorba? întrebă el cu un glas liniștit.

Jandarmul tresări. „Aha!" se miră el. Va să zică avea de-a face cu unul care vroia să știe de ce. Înainte de orice trebuia să afle că de aceea, pentru că așa vroia el, jandarmul, așa judeca el, așa socotea el că e bine, el era acela care judeca lucrurile și nu Țugurlan.

— Nu știi despre ce e vorba?! se miră jandarmul. Vrei să spui că nu tu ești ăla care a sărit și l-a bătut pe domnul Tache?

— Nu, el a sărit la mine, răspunse Țugurlan.

— Și de ce n-ai venit la mine să-mi spui? zise jandarmul sprijinindu-și pușca pe spinare cu cotul și apropiindu-se din nou de Țugurlan. Sau crezi că eu sînt pus aici de... mă-ti! zise aproape vesel și de astă dată îl cîrpi pe Țugurlan din plin, aruncîndu-l pe acesta pe picioare trei pași mai încolo.

Țugurlan scutură din cap, încordat și avu o clipă de spaimă. Această a doua palmă amenința să șteargă tăria celei dintîi: jandarmul lovea fără ură și fără plă-

cere ; se vedea cît colo că el credea că aceste palme erau niște fleacuri.

— De ce zici că n-ai venit la mine să-mi spui ? repetă jandarmul apropiindu-se de Țugurlan cu niște pași leneși și cam plictisiți.

— Oamenii sînt martori, zise Țugurlan cu răsuflarea șuierătoare. L-am întrebat de ce ne-a dat făină lipsă și de ce l-a lovit pe Ion al lui Miai ! A sărit la mine și...

— Ia-l la post, jandarm ! Ce stai la discuție cu el ? strigă atunci Aristide de pe treptele primăriei, și acest strigăt alungă clipa șovăitoare care se strecurase hoțește în inima lui Țugurlan.

— Da, da, și ? Spune ! îl încurajă jandarmul pe Țugurlan ca și cînd n-ar fi auzit strigătul lui Aristide. Făină lipsă, zici tu, nu-i așa ? Spune ? Va să zică îl faci hoț pe domnul primar, cu alte cuvinte ! Pentru tot satul domnul primar e domnul primar, dar pentru tine nu !

De astă dată șeful nici nu-și mai ascunse mișcările și Țugurlan văzu din timp cum îi pregătește o nouă lovitură. O bucurie arzătoare licări în privirea lui. Inima începu să-i bată rar, cu o putere copleșitoare : d-aici înainte nimeni și nimic n-avea să-i mai înghețe sau să-i încetinească bătaia.

— Da, pentru mine domnul primar e un hoț ! spuse el rar și răspicat și în clipa următoare sări asupra omului din fața sa, a cărui mișcare de a lovi nici măcar nu se mai văzu.

Se prăbuși cu jandarmul în mijlocul drumului, încălecă peste pieptul lui și îl strangulă izbindu-l cu capul de pămînt. Mișcarea aceasta nu avea însă puterea care trebuia și îndată țîșni în picioare, apucă pușca de țeavă și vru să lovească cu ea, dar o aruncă și năvăli din nou cu picioarele lui desculțe peste pieptul și fața jandarmului.

Acesta se răsuci pe jos cu destulă uşurinţă. De uimire aproape că nici nu simţise cele cîteva lovituri pe care i le dăduse Ţugurlan peste faţă.

Oamenii alergară de prin curţi, se auziră ţipetele înfricoşate ale muierilor.

— Puneţi mîna pe el! strigă Aristide şi se repezi el însuşi în Ţugurlan împreună cu fi-său.

Năstase sărise pe la spate şi încerca să-i prindă mîinile. Pînă să se apere, Ţugurlan se pomeni gîtuit şi izbit în faţă de primar. Îl lăsă pe Năstase să dea pe la spate şi gîtuindu-l la rîndul său pe primar îl împinse de-a-ndăratele spre primărie şi izbindu-l sălbatic, roşi zidul cu capul lui.

— A, domnul primar! gîfîia el. De ce pui jandarmul pe mine, dom'le primar? De ce dom'le primar, faci una ca asta? Fiindcă eşti hoţ şi ţi-e frică să nu afle lumea, d-aia pui jandarmul pe mine? Păi tot hoţ rămîi şi aşa, dom'le primar, biserica şi crucea dumnezeului mă-ti! D-aia ai făcut tu moară, să furi bucatele oamenilor?

Şi în această clipă de buimăceală, în care nimeni nu îndrăzni să se atingă de el, Ţugurlan se îndreptă spre căruţă continuînd să strige:

— Şi-a pus copiii la moară să fure bucatele oamenilor şi să dea cu pumnul şi tot el cheamă jandarmul. Mama voastră de hoţi, lasă că v-arăt eu vouă!

Cînd să se urce alături de Ion al lui Miai, deodată Ţugurlan se opri, se întoarse înapoi liniştit şi trecînd printre oameni, care îi făceau loc încă uluiţi, se aplecă, ridică de jos arma jandarmului şi se întoarse la căruţă cu aceiaşi paşi măsuraţi.

— Mînă, Ioane! strigă el şi abia atunci şeful postului se dezmetici şi se repezi spre căruţă, dar era prea tîrziu. Să vii la mine acasă, dom'le şef, să-ţi dau puşca! mai strigă Ţugurlan în timp ce caii cu căruţa se îndepărtau în goană, înecîndu-l pe jardarm într-un nor de praf.

X

Țugurlan ajunse repede acasă și o îngrozi rău pe muierea lui cînd o dată cu sacul de făină el dădu jos și o pușcă. Ion al lui Miai nu era mai puțin îngrozit, dar Țugurlan îl liniști spunîndu-i că n-avea de ce să se teamă :

— Tu n-ai făcut nimic, Ioane, îi spuse. Du-te acasă și vezi-ți de treabă.

Țugurlan deșertă sacul cu făină în hambar și îl puse pe băiat să pîndească la poartă.

— Vezi dacă vine jandarmul cu soldați ! îi porunci el.

Muierea nici măcar nu-l mai întrebă ce s-a întîmplat. Tocmai cînd se aștepta mai puțin, tocmai acum cînd de cîtăva vreme bărbatul ei arăta mai liniștit și mai împăcat, se petrecuse nenorocirea. O presimțise de mult și iată că acum era aci, în colțul tindei, avînd forma înfricoșătoare a unei puști.

Țugurlan scutură cu grijă sacul să nu pice făină pe jos, se întoarse în tindă și se așeză apoi pe celălalt prag, aruncînd sacul în colțul unde era pușca.

— Nu-ți fie frică, zise el. A dat în mine degeaba, n-are ce să-mi facă.

Ea oftă resemnată, cu privirea pierdută parcă în niște depărtări fără sfîrșit.

— Ei și ? zise el și aceste cuvinte însemnau : „Și dacă o să fie rău, ce ? Nu s-a învățat încă cu acest gînd ?"

Ea nu răspunse. Țugurlan lăsă fruntea în jos și clipele trecură în tăcere îndelungată.

— Stane, ce-ai făcut ? se auzi deodată un glas urcînd pe prispă și o clipă mai tîrziu intrară înăuntru Armeanca și nevastă-sa.

— Ce să fac, didă, o întîmpină Țugurlan pe soră-sa cu un glas firesc, de gazdă, și se întinse și-i dădu un

scăunel mic cît șchioapa. Șezi, didă. Au vrut să mă ia la secție și jandarmul a dat în mine. I-am luat pușca! De ce nu șezi?

— Stane, spuse sora poruncitor. Lasă pușca aci și fugi. Aștepți să vie să te prindă, ori ai înnebunit?

Abia spuse aceste cuvinte și se auziră alte glasuri la poartă. Era Ion al lui Miai cu fiu-său și cu muierea și cu încă vreo doi vecini. Le povestise Ion al lui Miai și intrară peste Țugurlan cu spaima în priviri, îndemnîndu-l să fugă numaidecît.

— Unde să fug? întrebă Țugurlan supărat.

— În pădure.

— Și acolo ce să fac?

Nu știau nici ei, vorbeau numai din grijă.

— Ce să fac în pădure, nu tot trebuie să mă întorc acasă? Și pe urmă, dacă mă prinde ce?

Nu-l înțelegeau. Copilul veni fuga, înspăimîntat, și strigă că se vede jandarmul.

— E cu soldații? întrebă Țugurlan.

— Nu, e singur.

Vecinii se împrăștiară. Țugurlan se ridică de pe prag, apucă pușca și se duse cu ea în grădină unde o piti sub șira de paie. Uniforma jandarmului se vedea de departe înaintînd pe lîngă garduri. El intră în curte fără grabă, închise poarta și fără să se uite la Țugurlan, care îl aștepta în mijlocul bătăturii, urcă scara prispei și pătrunse în tindă. Țugurlan veni după el. Jandarmul intră în odaie, își luă capela din cap și se așeză pe pat. Țugurlan rămase în picioare. Din toate acestea el înțelese îndată că a dezarma un jandarm nu era rău numai pentru tine, ci și pentru el, dacă nu chiar mai rău pentru el.

— Ce e, dom'le șef? zise Țugurlan.

Fără capelă, șeful de post semăna cu un țăran mai umblat. Era tuns ca și țăranii, fără frizură, și la tîmple încărunțise.

— Uite, Țugurlane, eu cînd întîlnesc dreptatea omului, îl dau dracului, îmi scot capela! zise șeful uitîndu-se țintă la Țugurlan.

— Dar pînă o întîlnești, îl lovești pe om peste obraz! răspunse Țugurlan așezîndu-se pe celălalt pat.

— Vezi părul ăsta al meu! zise șeful arătîndu-și tîmpla cu degetul. Al tău e negru! Întreabă-mă pe mine și o să-ți spun multe! promise el cu un glas care nu mințea. Ce-ai avut de te-ai apucat cu ai lui Aristide?

— Nu puteai să întrebi așa dinainte?

— Mai bine taci din gură și ascultă-mă aicea, zise jandarmul supărat. Am dat eu, ai dat și tu! Ce mai vreai?

Țugurlan nu mai zise nimic. Șeful își lăsă capul cărunt în jos și rămase astfel, cu coatele pe genunchi, cîteva clipe lungi. Cînd își ridică fața, expresia lui era ca și mai înainte, aspră și întunecată. Nici o urmă nu-i rămăsese pe chip de loviturile primite. Era noduros și copt, dar cam înțepenit, fără vioiciune. Numai privirea îi era mai vie.

— Mă, băiatu ăla, ia vin încoace! spuse el uitîndu-se spre ușă, și cînd băiatul lui Țugurlan, uimit și cam speriat, pătrunse în odaie, jandarmul se căută în buzunarul dinăuntru al vestonului și scoase portofelul. Du-te la Crîșmac și adu două chile de vin. Ia-o prin grădină, să nu te vadă cineva.

Anton se uită la taică-său, dar acesta, cu privirea neagră, se uita neclintit la jandarm și nu-l vedea pe băiat. Anton ieși în tindă cu bancnota în mînă și șopti maică-si ciudata însărcinare.

— Du-te, oftă mama ușurată și intră în odaia cealaltă după sticle. Armeanca plecase, dar sora lui Țugurlan aștepta pe prispă să vadă ce-o să se mai întîmple.

Pînă veni Anton, șeful de post rămase mut, aspru, cu pleoapele peste ochi. Se gîndea, Țugurlan ieși afară și îl lăsă cîtva timp singur.

— Să nu-i dai pușca! îi șuieră sora lui Țugurlan, în tindă.

— O să vedem! răspunse Țugurlan.

— Să nu beai cu el, spuse ea din nou.

— Și asta o să vedem.

Nevenindu-i încă să creadă, nevasta lui Țugurlan intră în odaie, așternu o față pe măsuța de la geam și aduse pahare. Totul se petrecu în tăcere. Cînd Anton puse sticlele pe masă, șeful de post se apropie și trase perdelele de la geam, să nu se vadă în drum. Apucă sticla și turnă hotărît, fără să-l prea ia în seamă pe Țugurlan. Nu zise noroc, ciocni doar și dădu paharul pe gît dintr-o singură sorbitură. Turnă iar și paharul de vin tremura în mîna lui, dar nu de slăbiciune, ci de emoție pentru vin. La al treilea pahar fața aspră i se mai destinse și se uită în sfîrșit la Țugurlan, care în acest timp nu-l slăbise nici o clipă din priviri.

— Bă, eu nu sînt jandarm al dracului! se răsti șeful de post răzimîndu-se cu cotul de masă și uitîndu-se drept în ochii lui Țugurlan. Ai auzit tu de mine ceva p-aici prin comună? (Supărat, își turnă al patrulea pahar.) Nimeni nu poate să zică de mine că am făcut ceva cuiva! Asta s-o știi de la mine, că eu nu sînt prost și n-am venit aicea să beau cu tine ca să mănînc c...t de pomană. Crezi că eu nu știu cine ești tu? Știu, dar tu nu știi cine sînt eu. Te-ai luat după palmele pe care ți le-am dat, dar cînd ai fost în armată, ia să-mi spui, cîte palme de astea ai mîncat? Și acuma am să vin eu să-ți pun ție întrebarea și să-ți dovedesc că ți-ai făcut-o singur cu mîna ta. Pentru că ți-ai făcut-o singur, fiindcă dacă veneai la mine și-mi spuneai: uite, dom'le șef, așa și așa!

eu te-aș fi învățat ce să faci, nu mă cunoști, nu știi pe cîți am scăpat eu de la pușcărie. Uite al lui Baltac, să te duci să-l întrebi și pe Lisandru Pițur. (Jandarmul își aprinse o țigară, fumă, vru să continue, dar îl întrerupse tusea, tuși și scuipă alături de masă și șterse furios cu talpa cizmei ca și cînd ar fi strivit ceva.) Să nu crezi că am venit la tine să mă rog să-mi dai arma! spuse el aproape cu dușmănie, clătinînd mărunt din cap și amenințînd cu privirea. Să nu crezi chestia asta! Fac un raport că am fost dezarmat prin atac de forță majoră și pe urmă tu belești coceanul, nu eu. Martor mi-e primarul și lumea care era acolo! Dar eu vreau să-ți pun ție întrebarea de ce te-ai apucat tu cu ai lui Aristide? Și la chestia asta să te vedem cum răspunzi!

Șeful de post, în timp ce vorbise, se aplecase din ce în ce mai mult spre Țugurlan. Se retrase dintr-o dată și puse din nou mîna pe sticlă. Țugurlan tăcea.

— Eu am venit aici acum șapte ani! Eu numai o singură dată am fost mutat și de la Stoilești de unde am venit le-a părut rău după mine. Eu n-am nimic pe conștiință! Dar știu cum să procedez, și dacă beau acum un pahar cu tine (Țugurlan nu se atingea de vin), mîine cînd ne-om întîlni pe drum, dacă vreai îmi dai bună ziua, bine, dacă nu, nu! Și îi găsesc aici: pe domnul primar Aristide, pe domnul notar, pe domnul Toderici, pe domnul Crîșmac, pe domnul Stan Cotelici, pe domnul Tudor Bălosu! Și veneau oamenii la mine: dom'le șef, așa și-așa, mi-a omorît un mînz, m-a bătut, nu mi-a plătit... Chem la anchetă: aduce martori că nu e adevărat. Poți să-i faci ceva? Cu ce dovedești? Dragă Căciulă, nene Izmană, frate Peline, mi-a dat statul misiunea de jandarm, dar n-am ce să-ți fac! Vino cu martori și-ți fac proces. Aude omul cum stă povestea, vine cu martori și-i fac proces, dar are el bani să ia avocat, ca să-l apere?

Domnul Crîşmac ia un avocat, iar domnul notar ia doi! Şi vine altul să-i fac şi lui proces. Şi mă uit la el şi-i spun: „Bă, ce vreai să faci tu?" „Să-l dau în judecată!" „Dar n-ai să mă înjuri pe mine?" „De ce?" „Că-ţi fac proces!" „De ce să te înjur?" „Păi fiindcă o să cheltuieşti degeaba şi o să mă înjuri pe mine că te-am pus la cheltuială!" Se duce omul acasă. Mai vine el altă dată să-mi ceară să-i fac proces? Nu mai vine! De ce? Pentru că a băgat la cap că mai bine să se ferească de domnul primar şi de domnul Crîşmac!

Acum şase ani era unul al lui Ciucă, de acolo de la ei din Cotocești. Stătea toată iarna pe la ei prin curte, tăia lemne, vai de capul lui, avea o grămadă de copii. Vara muncea toată ziua pe cîmp, cu muierea şi cu copiii (copiii şi muierea mai veneau acasă, dar el rămînea şi noaptea, dormea la vie, le păzea via aia cu struguri albi). Şi mă pomenesc într-o zi că vine la secţie. „Ce e mă, Ciucă?" Aşa şi pe dincolo, s-a îmbolnăvit şi a zăcut în spital. Era alb la faţă. „Şi ce vreai de la mine? Vorbeşte şi tu mai tare, că nu se înţelege nimic", i-am spus eu (abia i se auzea glasul!). Hîr-mîr, abia am putut să pricep că domnului Năstase nu-i mai plăcea de el şi că tocmise altă slugă. Dar nu era aia, că găsea el unde să muncească, dar zicea că avea la el cinci mii de lei. Am rămas trăsnit. „Cinci mii de lei?" „Am adunat şi noi — zice — să cumpărăm un pogon de pămînt." Avea două fete mari şi zicea că una să ia pogonul de pămînt, alteia să-i rămînă casa, iar băieţii cînd s-or face mari, e mai lesne cu ei, că sînt băieţi, dar fetele e greu să se mărite fără nimic. M-am dus la Aristide şi l-am întrebat. „Habar n-am — zice — fi-meu, Năstase, se ocupă cu chestiile astea, întreabă-l pe el." „I-am dat toţi banii, dă-l în mă-sa", mi-a răspuns Năstase. Nici măcar n-a vrut să stea de vorbă. L-am chemat iar pe Ciucă: „Ai martori că ai muncit la el?" „Păi toată

lumea ştie", zice. „Dar ai martori că nu ţi-a dat nimic?" „Păi el trebuie să aibă martori, nu eu", zice Ciucă. Hm! Avea şi el dreptate. M-am dus iar la Năstase. „Ai chitanţă că i-ai plătit cinci mii de lei?" „Care cinci mii de lei? zice Năstase. I-am ţinut pe mîncare şi îmbrăcăminte." „Dom'le Năstase — îi spun — omul a venit la mine şi declară că a muncit la dumneavoastră cinci ani de zile, cu o mie de lei pe an, cu mîncare şi un rînd de haine pe iarnă. El aşa zice." „Minte, dă-l în mă-sa." „Are martori — zic — are să te dea în judecată." „Să mă dea — zice — şi eu am martori." Nu era de competenţa mea, aşa că nu i-am făcut eu procesul, i l-a făcut alde Dobrescu, avocatul. Il ţii minte pe Ciucă? Era unul aşa, înalt şi slab, cu nasul mare, cam amelița de-un picior, îi scăpase o dată securea în fluierul piciorului. Era pe primăvară. L-a apucat primăvara ailaltă şi procesul tot nu l-a cîştigat. Pe toamnă a căzut iar la pat şi a murit în spital.

Şeful de post se opri şi-şi udă gîtlejul uscat cu un pahar de vin. Se uită la Ţugurlan şi mormăi:

— De ce nu beai?

Ţugurlan apucă paharul şi îl dădu pe gît. Se înnoptase de mult şi între timp muierea aprinsese lampa şi o pusese în firidă.

— Acum trei ani, pe toamnă, vine la mine al lui Baltac cu falca ruptă. „Dom'le şef — zice — dau declaraţie că aşa şi pe dincolo şi mă duc şi-l omor." „Pe cine, mă?" „Pe Năstase al lui Aristide." „Ce ţi-a făcut?" O chestie tot aşa ca asta, dar nu cu făina, ci cu floarea-soarelui. Acolo la moară nu i-a zis nimic alde Năstase, dar noaptea a trimis doi inşi cu tunicile în cap, i-au spart lui alde Baltac geamul, au intrat peste el şi l-au bătut numai în fălci. „Nu da nici o declaraţie — îi spun — du-te în... mă-ti, omoară-l, fă ce vrei, dar dacă te dovedesc cu martori, puşcăria te

mănîncă." S-a pus alde Baltac la pîndă şi l-a prins; a stat şi a aşteptat cîteva luni pînă a crezut Năstase că nu mai e nimic şi într-o noapte Baltac şi cu frate-său, cu tunicile în cap, l-au prins şi l-au bătut tot aşa, în fălci... Dar mai rău! Prinde orbul, scoate-i ochii! Am anchetat cazul de faţă cu Năstase şi cu tat-său, domnul primar: „Baltac, unde-ai fost în seara cutare, la ora cutare?" „În seara cutare, la ora cutare — zice Baltac — am fost la Roşiori să cumpăr nişte blană." „Blana mă-ti — zic — lasă că-ţi arăt eu ţie." „Am martori că am plecat cu căruţa şi dacă vreţi uite şi hîrtia de vînzare de la negustor cu data şi ziua aia. Întrebaţi şi negustorul." (Dracul să-l ia pe Baltac, cum băgase el în cap să se ferească! Chestia cu hîrtia de la negustor nici eu n-aş fi putut să-l învăţ mai bine; nu ştiu cum o fi aranjat el cu negustorul şi cum de-a pîndit el că chiar în ziua aia să-l prindă pe Năstase!) L-am dat afară şi i-am spus lui Aristide: „Dom'le primar, vă spun eu, nu e ăsta!" A scăpat Baltac de puşcărie. Că dacă nu venea la mine, ar fi fost în stare să se ducă ca orbul peste ăla şi s-o păţească!

Ei şi acuma, azi pe seară aşa, stam eu în secţie şi-mi făceam raportul, începu şeful deodată cu alt glas, dînd la o parte sticla goală şi turnînd din cealaltă. „Tîrr! Dom'le şef, vino imediat la primărie că a sărit unul să-l omoare pe fi-meu!" „Cine dracu o fi nebunu ăla? mă întreb eu. Unde, dom'le primar?" „La moară!" „Cine e?" „Unul al lui Ţugurlan!"

Al lui Ţugurlan! Cum să nu ştiu! Atunci, cînd cu chestia cu nunta, cînd l-ai bătut pe ăla la nuntă, crezi că n-am aflat!? Crezi că n-a venit ăla la mine?! „Păi dracu te-a pus să-i zici ce i-ai zis? i-am spus eu. N-am dreptul să-l chem la secţie, fiindcă tu te-ai legat de el şi nu el de tine." Dar cu muierea lui Stan Cotelici, cînd i-ai turnat laptele în cap? „Dă-l în ju-

decată", i-am spus lui Stan Cotelici, dar el nu vrea să te dea pentru atîta lucru, că ar fi rîs lumea de el, ar fi vrut să te cheme la secție și să te bat.

Dar acuma, frate Peline, n-am ce să-ți mai fac, încheie șeful de post pe neașteptate cu un glas dramatic. Ai crezut că-mi bat joc de tine cînd ți-am spus colo în fața primăriei de ce n-ai venit să-mi spui mie!

— Chiar dacă știam, tot nu veneam, răspunse Țugurlan răgușit de tăcere.

Jandarmul se posomorî și nu mai spuse nimic timp de cîteva minute. Rămase nemișcat, cu mîna pe pahar, cu pleoapele peste ochi. S-ar fi părut că acest răspuns îi amintea de ceva și că amintirea aceasta îl uimea, de altfel ca și răspunsul lui Țugurlan. Își ridică încet pleoapele și se uită la omul din fața sa cu o privire străină, rece: nu mai înțelegea. Se posomorî din nou și turnă vin, de astă dată numai în paharul său, atît de mult îl stăpînea neînțelegerea. Nu se lipise oare nimic din tot ceea ce spusese el de Țugurlan? Se uită bănuitor la el și îl întrebă:

— Unde e pușca?

— E la mine.

— Ad-o încoace!

Țugurlan se ridică, se duse la paie și aduse arma. Jandarmul o luă și o puse alături, lîngă el. Se făcuse tîrziu. Jandarmul se ridică, mai turnă un pahar, pe care îl bău din picioare, apoi spuse:

— Eu n-am să-ți fac nimic, dar ai lui Aristide n-au să se uite la bani ca să te bage în pușcărie. Bună seara!

— Bună seara, dom'le șef! răspunse Țugurlan cu un glas curat și ieși după el să-l petreacă.

Jandarmul nu-l mințise pe Țugurlan, tot ceea ce spusese era adevărat. Dar nu-i spusese totul. După ce Țugurlan fugise cu căruța, Aristide intrase în primărie furios și chemase la telefon pe pretorul plășii,

cu care era prieten, și căruia îi ceruse să intervină la legiunea de jandarmi să vină cineva în comună unde șeful de post, ca o mămăligă, a fost bătut și dezarmat de oameni. Primarul avea de mult bănuiala că șeful de post îi ascundea unele lucruri — nu descoperise nici pînă astăzi cine îl bătuse pe Năstase acum trei ani — și vroia să scape de el, să fie mutat din comună.

Șeful de post înțelesese că dacă vine șeful legiunii și îl găsește fără armă o să fie sancționat grav și încercase să se înțeleagă cu Aristide, dar Aristide se făcuse că nu înțelege și atunci jandarmul plecase spre Țugurlan, hotărît să facă orice ca să pună mîna pe armă.

Cînd îl văzuse pe Țugurlan în mijlocul bătăturii, înțelesese că acest om nu se speria el cu una cu două — în primul rînd era de mirare că nu fugise — și că nu va izbuti decît cu vorbă bună să-i ia arma. Dacă Aristide n-ar fi chemat legiunea, l-ar fi iertat pe Țugurlan, l-ar fi ținut cîteva zile la arest, i-ar fi tras o bătaie pentru că sărise asupra lui și i-ar fi dat drumul fără să-i mai facă acte. Încît nu mințise nici cînd îi spusese la sfîrșit că *el* n-o să-i facă nimic, dar știa că în aceeași seară va trebui să se întoarcă și să-l ridice și acest lucru nu i-l spusese.

Țugurlan era încă la masă cînd auzi poarta bătăturii deschizîndu-se.

— Tot eu sînt, Țugurlane, spuse șeful de post în șoaptă (era acum însoțit de doi soldați). Ce faci, te-ai culcat?

— Nu, taman mîncasem.

Șeful de post intră în curte și se așeză pe prispă.

— Țugurlane, Aristide a telefonat la legiune, îi spuse el. Cînd m-am dus la secție și am vorbit și eu cu legiunea, dom' major mi-a dat ordin să te trimit acolo

cu escortă; așa că îmbracă-te, ia-ți ceva de mîncare, ia-ți și ceva bani dacă ai, și hai să mergem !

— Dom'le șef, dar dumneata de ce n-ai raportat cum s-a întîmplat ? Dumneata știi că eu nu...

— Lasă vorba, Țugurlane ! Ți-am spus adineauri că n-am ce să-ți mai fac ! După ce că-mi sari în cap, mai vreai să te și apăr.

— N-am nevoie de apărarea dumitale !

— Atunci îmbracă-te mai repede și nu mă mai ține aci !

Țugurlan intră în casă. Își luă o flanelă. Își puse pălăria pe cap. Nemaiavînd ce să ia vru să iasă, dar avu o clipă de neliniște. Rămase țintuit în mijlocul casei și i se păru că lumina lămpii scade și se face întuneric. Într-o clipă își aminti de arie, de snopii de grîu, de Moromete. („Ce-o fi făcînd Moromete ?" îl fulgeră prin cap și îi păru rău că n-are să mai poată să-i dea îndărăt sacul de grîu.) Apoi neliniștea trecu și o strigă pe muiere din tindă. Îi spuse că are să se întoarcă, să n-aibă nici o grijă. Să nu i se întîmple ceva băiatului.

— Pînă mă întorc, mai du-te pe la soră-mea, sfîrși el și ieși și trecu prin tindă, fără să se uite spre prag. Acolo era băiatul și simțise că era mai bine să nu-l vadă.

XI

În acest timp, la Moromeți era liniște. Mai tîrziu cînd întîlnindu-se cu Cocoșilă, cu Dumitru lui Nae și cu Iocan, avea să afle că Țugurlan a fost condamnat la doi ani închisoare, Moromete întîi avea să fie uimit : „De ce a făcut Aristide chestia asta ?" Apoi avea să

prorocească : „Să ţineţi minte de la mine că din partea lui Ţugurlan o să i se tragă lui Aristide moartea".

La ora aceasta însă, cînd şeful de post încheia procesul-verbal pe baza căruia Ţugurlan avea să fie condamnat, Moromete dormea.

Erau istoviţi toţi, treieraseră chiar astăzi şi se culcaseră devreme ca să se poată duce dimineaţa din nou la arie. Ceata nu terminase şi în afară de asta mai aveau de cărat paiele.

Cu toate că Niculaie dăduse toată ziua cu furca la spatele maşinii şi se simţea zobit de oboseală, cînd se făcu linişte deplină peste sat el deschise din nou ochii lîngă spinarea tatălui său şi, ca şi data trecută cînd se hotărîse plecarea lui Achim la Bucureşti, bucuria îi luă cu mîna oboseala şi rămase treaz, cu privirea deschisă spre stelele de pe cer.

De astă dată tatăl său dormea dus şi putu să se gîndească în voie la el însuşi şi la dorinţele lui arzătoare.

Din ziua aceea, de la seceriş, cînd plînsese pe miriştе fiindcă fraţii îşi bătuseră joc de el, înţelesese că într-adevăr tatăl său nu era un tată din aceia pe care un copil, ca să i se îndeplinească dorinţa, trebuie să-l sîcîie mereu cu acelaşi lucru. Tatăl său era un om care gîndea şi gîndirea lui era limpede, n-avea nevoie să se înghesuie în gîndurile lui. Nu cu rugăminţi putea să-l facă să-l dea la şcoală, ci cu argumente.

Şi din ziua aceea începuse să le caute. Nu mai suflase o vorbă nimănui şi ori de cîte ori avea prilejul să rămînă singur (de obicei seara la culcare sau ziua în grădină sub dud, sau la cîmp pe o brazdă), se retrăgea în sinea lui şi se gîndea în linişte la acel lucru necunoscut care îi închidea calea. Acel lucru necunoscut era gîndirea tatălui său şi aşezîndu-se jos cu coatele pe genunchi şi cu fruntea aplecată spre

pămînt, încerca să pătrundă adînc în mişcarea ei tainică şi să afle cum şi în ce fel trebuie să procedeze pentru ca de acolo să ţîşnească hotărîrea: „Pe Niculaie am să-l dau la şcoală".

Prima descoperire pe care o făcu fu aceea că tatăl său nu spunea nici da nici nu şi socoti acest lucru drept o victorie; tatăl său ar fi putut spune *nu*, ceea ce ar fi fost îngrozitor. Gîndindu-se ce lucru turburător ar fi să plece din sat şi să înveţe mai departe la şcoala normală, nehotărîrea tatălui său (el aşa credea, că era vorba de nehotărîre) căpătă pentru el proporţii nemăsurate: îi pîndea expresia chipului, privirea, mişcarea cutelor frunţii şi îşi spunea: „Se gîndeşte, ah, ce bine! Să nu spun nimic, să nu suflu o vorbă, să-l las să se gîndească."

Şi între timp se gîndea şi el şi în curînd făcu altă descoperire, şi anume că pentru fraţii şi surorile lui şcoala era ceva absolut străin şi îndepărtat, al cărei rost pe pămînt nu-l cunoşteau şi nici nu vroiau să-l cunoască. Descoperirea aceasta îl întristă puţin pentru mama lui. Ar fi dorit ca ea să ştie să citească şi să se bucure şi ea aşa cum se bucura el cînd îi cădea în mînă o carte şi o citea. Descoperirea îl făcu apoi să simtă pentru fraţi şi surori dispreţ şi duşmănie. Ei nu numai că nu doreau cartea, dar încercau chiar să-i dea de înţeles că dacă el o doreşte, asta n-o să le schimbe lor părerea despre el, tot la muncă au să-l pună şi tot „ţestosu ăla de Niculaie care trebuie luat de urechi" o să-l numească. Tatăl său preţuia cartea, dar nici el într-atîta încît să înţeleagă că pentru cineva ea putea însemna totul.

Ajuns aci cu descoperirile, Niculaie îşi dădu seama că trebuie negreşit, cu orice preţ, orice s-ar întîmpla, să plece din sat şi să înveţe mai departe şi descoperirea i se păru atît de revelatoare încît i-o comunică fără şovăială tatălui său.

— Tată, eu trebuie să mă duc la școală! spuse el într-o după-amiază la arie, cu un glas dramatic și amenințător, în auzul întregii familii.

— Du-te, mă! răspunse Moromete cu simplitate, și toți, pînă și maică-sa, izbucniseră în hohote. Tatăl său avusese un glas din care înțelegea că era vorba de școala asta din sat.

— O să vedeți că am să mă duc, răspunse Niculaie, de astă dată fără să se mai turbure, cu acea convingere care nu mai avea nevoie să fie dovedită. Și în clipa aceea se produsese desprinderea de familie, un sentiment tainic, care trebuia ascuns în adîncul sufletului: avea încă nevoie de ei, nu putea zbura fără ei.

Începuse apoi atacul. Totul trebuia făcut prin mama, de ea se simțea încă legat și fără ajutorul ei nu putea să înceapă lupta.

— Mamă, eu, dacă mă însor, am dreptul la două pogoane de pămînt, nu e așa?

— Întîi să te faci mare și pe urmă să te gîndești la însurătoare, răspunse mama.

— Mamă, dacă ia Tita un pogon și Ilinca un pogon, partea mea, mă lasă să mă duc la școală? Eu n-am nevoie de nici un pămînt, să-l ia ele și să mă ajute să plec.

— Niculaie, Niculaie, nu ne arde nouă de școală! răspunse mama după cîteva clipe de uluială.

— Ba să le spui, mamă, să vorbești cu ele, că eu la toamnă plec! Zău că plec, fug!

Niculaie nu știa totuși ce se petrecea cu mama lui. În duminica următoare ea rămase mai la urmă în biserică și, cînd să se termine slujba, îngenunchie în fața altarului. Părintele o văzu și, deschizînd mica ușă, o întrebă cu blîndețe:

— Ce este, Catrino, vrei să te spovedești?

— Părinte, aș vrea să mă spovedesc, că iar n-am odihnă în somn!

Părintele Petre Provinceanu nu era pentru mama un sfînt. Știa că în timp ce le îndemna pe femei, la biserică, să țină post, și să nu păcătuiască, el mînca de dulce și păcătuia. Cînd era mai tînăr era chiar hrăpăreț, umbla după muieri și îi plăcea să tragă la măsea. Nu mai tîrziu decît cu un an în urmă săvîrșise un mare păcat certîndu-se cu celălalt paroh mai tînăr, în altar, pentru leturghii. Toate acestea nu scădeau însă în ochii mamei „harul" preotului. „Părintele are copii în școli, o duce și el greu !" spunea ea.

Preotul se așează în strană și o chemă pe mama sub patrafir.

— De ce nu dormi ? o certă el. Să știi că uneori cînd ești prea ostenit, nu te odihnești bine. Ați terminat de secerat ?

— Am terminat, părinte, l-am cărat la arie.

— Ei, ia spune, ce mai este ? Te-ai certat iar cu copiii vitregi ? !

— Nu, părinte, că eu de mult nu le mai zic nimic !

— Dar zic ei.

— Nu mai zic nici ei, părinte, că i-am lăsat să facă ce vor. Dumnezeu a avut grijă de mine și m-a iertat din partea lor, nu mai visez nimic.

Părintele spuse o rugăciune scurtă, o închină pe mamă peste patrafir și apoi se făcu tăcere

— Părinte — începu mama în șoaptă reculeasă — am un băiat și nu știu ce e cu el... A zăcut de friguri toată vara... Părinte, l-am crescut și eu cum am putut și de dat la școală l-am dat ca și pe ceilalți... Ba se ducea, ba nu se ducea, că îl trimiteam cu oile și iarna era desculț... Nu știu ce să fac, părinte, că tat-său nu se uită la el și mi-e milă de el că slăbește și plînge pe sufletul meu ! S-a lipit învățătura de el ! Ar munci el, săracu, dar e slăbuț și fetele-alea sînt rele. Că nici el nu e bun, dar îl doare și pe el inima cînd vede alți copii prin școli. Îi e necaz, rîd de el și n-am ce le

face... M-am gîndit, părinte, că ar fi bine să plece de-aici.

Mama se opri şi părintele nu întrerupse tăcerea ei dureroasă. Deodată mama oftă din adîncul inimii şi îşi acoperi faţa cu palmele.

— Am avut un vis, părinte, şi nu pot să mă mai odihnesc. Cît pui capul pe căpătîi şi închid ochii, văd visul.

— Spune visul, şopti părintele ocrotitor.

— La prins odată frigurile pe mirişte — îi mai trecuse lui de cînd cu serbarea la şcoală, că a chemat tat-său pe sanitar şi i-a făcut o ijecţie — dar în ziua aia eram pe terminate la secere şi se făcea seară şi fetele vroiau să sfîrşim pînă seara, să nu mai venim şi a doua zi şi s-au pus cu gura pe el ca să dea mai repede. El, săracul, a dat, dar e numai inima de el, părinte, şi a ostenit băiatul şi a doua zi l-au prins iar frigurile. Cum eram pe mirişte — că nu terminasem — tat-său l-a trimis acasă şi el s-a dus şi cînd am venit şi noi pe la nimiez, l-am găsit în mijlocul bătăturii, zăcea la soare. Nu ştiu ce mi s-a părut mie, părinte, că nu mai mişcă! „Niculaie, scoal că te calcă căruţa!“ M-am dat repede jos şi l-am tras de acolo. Noaptea am avut visul... Se făcea că îl luase sanitarul la spital — că aşa ne-a tot spus să-l băgăm în spital — şi eu mă sculasem de dimineaţă să mă duc să-l văd. Mergeàm spre spital aşa spre revărsatul zorilor şi ostenisem. M-am aşezat pe iarbă să mă odihnesc. Cînd mă uit pe cer, văd o stea. „E steaua lui Niculaie“, am auzit un glas. M-am ridicat de pe iarbă şi se făcea că ajunsesem. Mergeam încet pe dealul ăla şi în vale se vedea spitalul. Cînd, părinte, mă uit eu în curtea spitalului, văz o luminiţă la morgă! O lumină mică şi albastră, ca o stea. Şi atunci am auzit glasuri cîntînd: „La Cristos împăratul!“ „Doamne, a murit băiatul“, am zis eu.

Mama se opri din nou și tăcu cîtva timp.

— Dar n-am simțit eu, în vis, nici o durere, părinte — continuă apoi cu alt glas — dar de cîte ori îl văd cum se uită la mine cu ochii, mi se face rău și-mi tremură picioarele. Că el nici nu mai îmi spune, dar eu îl simt după ochi și mi-e frică să nu moară dacă nu se duce la școală. Ce-o fi steaua aia care am visat-o, părinte?

— E steaua lui, răspunse preotul.

— Și lumina aia de la morgă mi-e frică să nu fie moarte, părinte! mărturisi mama turburată. Că dacă nu-l lăsăm pe băiat să-și urmeze steaua lui, moare!

— Învață bine băiatul? întrebă preotul.

— Părinte, el a fost rar la școală, dar a luat mereu premiu întîi.

— Cît pămînt aveți?

— Părinte, eu am lotul meu, șapte pogoane.

— Să-l ajute fetele și să le rămînă lor partea lui de pămînt.

— O, părinte... murmură mama în prada unei mari turburări. Fetele trebuie să-l ajute, că e pămîntul meu, și dacă vreau nu le dau, dar e tat-său care nu se poate înțelege nimeni cu el. Avem datorii mari la bancă și la fonciire.

— Ai vorbit cu el?

— I-am spus o dată: „Ilie fă și tu ceva pe lumea asta, dă-l pe băiat la școală".

— Și el ce ți-a răspuns?

— Le-a spus fetelor: „Auziți, ce zice mă-ta, că să-l dăm pe Niculaie la școală!" Rîde, părinte, nu-i pasă!

— Nu trebuie să te superi pe el! o sfătui preotul cu blîndețe. Vreai să vorbesc eu cu el?

— Părinte... șopti mama cu un glas gîtuit, dar preotul îi acoperi șoapta cu o rugăciune și după ce o închină din nou peste patrafir îi puse întrebările spovedaniei: A mințit? A furat? A făcut farmece?

Mama răspunse că s-a ținut cît a putut să nu facă nici un păcat de la ultima spovedanie încoace, dar că i-a mai scăpat. Dar n-a făcut farmece și n-a furat în viața ei!

— Ăsta e păcatul de care mă tem, să nu moară băiatul, spuse ea din nou și începu să plîngă liniștită și ușurată, în timp ce preotul spunea rugăciunea de încheiere.

Acasă mama îi spuse lui Niculaie, și Niculaie, oho! sărise în sus: era o idee grozavă. Și pe loc îi venise și lui una: să se ducă să vorbească cu învățătorul. Se dusese și vorbise chiar azi pe seară și acum stătea în întuneric pe prispă la spatele tatălui său și chicotea în sinea lui gîndindu-se că tatăl său nici nu știe ce-l așteaptă.

„Dar dacă nici așa n-o să vrea?" i se strecură apoi îndoiala în suflet. Tatăl său — îl cunoștea bine! — era în stare să-i spună atît părintelui cît și învățătorului, că dacă părintele și învățătorul îi dau niște bani așa de la ei, atunci el, Moromete, „consimte cu cea mai mare plăcere" să-l dea la școală.

„Ba o să consimți tu și așa! gîndi Niculaie uitîndu-se supărat la spinarea lui taică-său. Păi sigur, dacă vouă puțin vă pasă de mine, credeți că așa merge! Să vedeți voi cum vinde ea mama două pogoane ale mele și mă dă! A, mamă! exclamă Niculaie cu inima ticăind de recunoștință pentru mama lui. Cînd o să ies învățător, o să-ți cumpăr o fustă de catifea și n-am să te las să mai muncești. Iar tu, Tito și Ilinco, mînca-v-ar cîinii, ce-o să vă pară vouă rău cînd m-oți vedea învățător!" „Niculaie, ești învățător?" o să spună Ilinca cu privirea plecată. „Păi sigur că sînt, ce credeai tu?" o să-i răspundă el bățos și încă supărat de cîte a îndurat din partea lor. „Nu-mi iai și mie o rochie, Niculaie?" o să se roage Tita. „Nu-ți iau. Cînd eu spuneam să mă duc la școală, rîdeai. Rîzi

şi acuma!" Iar lui Paraschiv o să-i spună aşa: „Bă, nene, ia spune mă, ce înveleşte pisica?" adică să-i aducă aminte de cuvintele lui tîmpite de la seceră, cînd a plîns din pricina lui.

Astfel gîndea Niculaie, tremurînd de bucurie, de speranţă şi de teamă, în timp ce liniştea nopţii cobora din ce în ce mai jos pe pămînt. În salcîmi ţînţarii bîzîiau. Undeva în tindă cricăia un greier. Fără să bage de seamă, liniştea pămîntului se strecură încet în inima lui Niculaie şi privirea lui deschisă spre lumea fantastică a cerului plin de stele se închise pe nesimţite. Gîndurile lui răzbunătoare se topiră şi ele ca şi cînd n-ar fi fost.

XII

Niculaie nu ştia că tatăl său se gîndea la el mai puţin decît oricînd.

Ştiri neliniştitoare îi veniseră lui Moromete la urechi. Ieri seara se întîlnise cu Scămosu, negustor de găini, care îi povestise ceva despre Achim, iar de dimineaţă auzise pe unii vorbind că s-a dus cineva la obor să vîndă grîu şi că s-a întors cu căruţa îndărăt: negustorii de cereale dădeau pe dublă nici mai mult nici mai puţin decît douăzeci de lei.

Ştirea despre preţul pieţei i se păru lui Moromete cam absurdă (cu toate că îngrijorătoare, deoarece pentru a urca în toamnă la cincizeci şi în iarnă la şaizeci-şaptezeci ar fi trebuit ca piaţa să ofere acum pentru dubla de grîu cel puţin treizeci-patruzeci de lei) şi nici nu vru să se gîndească prea mult la ea, dar de-a dreptul de neînţeles i se păru ceea ce îi povesti Scămosu despre Achim.

Nu spuse nimic nimănui, încercînd să priceapă singur, dar cîteva zile mai tîrziu, după ce termină de cărat paiele şi măcină, renunţă să mai înţeleagă.

Era sîmbătă după-amiază şi mama făcuse pîine nouă. Fetele puseseră pe masă o strachină cu borş de lobodă, dar nimeni nu vroia să strice gustul pîinii cu borşul acela, o mîncau goală, trîntiţi prin colţurile tindei. Singur Moromete stătea la masă cu o înfăţişare pătrunsă şi şi-l strica: După felul cum umbla în strachină ai fi zis că îşi alege gîndurile cu lingura şi le mănîncă. Dar nu-i plăceau şi într-o vreme rotindu-şi privirea în toate părţile deodată lăsă lingura pe masă şi spuse :

— Să mă ierte sfînta pîine, că sînt cu ea în mînă, dar eu vă spun că nu înţeleg care e situaţia. Adică cum — exclamă el în culmea nedumeririi, punînd pîinea pe masă şi dînd-o la o parte cu dosul palmei — d-aia te-ai dus tu acolo ? ! !

Nimeni nu se sinchisi de aceste cuvinte deoarece nimeni nu putea să bănuiască la ce se gîndea el. Niculaie se uita la tatăl său cu un zîmbet uitat, cu o anumită superioritate înţepenită, vrînd să spună că el ştie despre ce e vorba, dar că plăcerea de a aştepta să se confirme că el ştie, e mai mare decît aceea de a anticipa pentru ceilalţi.

— I s-a tăiat foamea lui tata, spuse Ilinca cu acelaşi zîmbet ca al lui Niculaie şi fiindcă Moromete apucă din nou lingura cu o grabă şi cu o enervare mincinoase, ea puse mîna pe oală şi îl întrebă : „Mai vreai ?“ Şi fără să-i aştepte răspunsul, răsturnă toată oala cu borş în strachină.

— Cum mă ? ! ! D-aia te-ai dus tu acolo ? repetă Moromete şi se uită ţintă la Ilinca, nedumerit şi supărat.

— Unde să mă duc, tată ? întrebă fata cu un haz stăpînit.

— Cum unde? La București.

Paraschiv tresări. Era deci vorba de Achim. Trecuseră aproape două luni și Achim nu trimisese nici un leu. Nu cumva tatăl a intrat la bănuială? După felul cum vorbea se înțelegea lesne că dacă n-a intrat la bănuială, în orice caz a aflat ceva, i s-a povestit ceva. Dar cine și ce putea să-i povestească și să-i trezească vreo bănuială? În afară de ei trei și Guica nu știa nimeni de planul lor. Se prefăcu că nu înțelege și își luă înfățișare nepăsătoare, așteptînd însă la pîndă să audă despre ce era vorba.

— Mă întîlnesc cu alde găinaru ăsta, cu Scămosu, începu Moromete și-și înghesui de la bun început umerii în sus, dînd de înțeles că cele ce vor urma vor fi fapte brute, neînsoțite de comentarii și să înțeleagă cine poate.

„Mă — zice — Moromete! Fi-tău ăla, Achim, e mare și tare, mă, la București."

„Ce vorbești-m'?"

„Păi dar!!! zice.

„Ei, cum?"

„Uite-așa."

„De ce, mă, Scămosule?"

„Moromete, ascultă aici la mine — zice — vîndusem găinile, eram la Obor și ce zic eu: să intru colea nițel, să iau o țuică! Ei, intru eu și iau țuica, o beau și dau să plec. Era pe seară așa. Ce să plec, că țuica veni și-mi făcu foame. M-așez la o masă și cer o ciorbă, zic, stai să mănînc o ciorbă că n-o fi foc! (Aveam eu mîncare, dar zic că stai să iau ceva cald.) Mi-aduce ăla ciorba, chelnăru ăla, mănînc eu și mă ridic să plec. Cînd să plec, să ies pe ușă, cu cine crezi că dau piept în piept?"

„Cu cine, mă, Scămosule?"

„Bă, Ilie, cu alde fi-tău, mă!"

„Ce vorbești, mă?"

„Păi dar!!! Cu Achim, mă! Cu fi-tău Achim. Era cu o fată, cu una (nu știu dacă mai ți-aduci tu aminte de ea) fusese într-o vreme servitoare p-acilea pe la popa Provinceanu, una Nina de pe la Balaci. Mă, Ilie, mă uit la ea, se făcuse frumoasă, mă, a dracului. Parcă era cocoană. Cu buzele uite atîta date cu roșu, ca pe deșt și cu rochie pe ea și cu unghiile tot așa, ascuțite și roșii. Achim, și el: cu haine pe el, așa ca la București, de! Cu pantofi, cu cravată la gît... Mare și tare, Moromete, era să nici nu-l mai cunosc. Bă, Moromete, o văz pe Nina aia că se apropie de tejghea, ia două ouă fierte, le taie cu cuțitu ca pe varză, le scobește acolo și numaidecît le și înghite. Achim al tău, cu chef! Mă apucă de mînecă și nu, ca să stau cu el la un pahar de vin. «Nu poci, mă, neică, trebuie să plec că nu mai am ovăz la cai.» Nina aia, o văz și pe ea că vine lîngă fi-tău Achim și-l apucă pe după gît: «ai, mă, iubitute — zice — că mor de sete, lasă-l pe ăsta, dacă nu vrea» (adică pe mine). Și îl trăgea de gît să se așeze la masă."

Moromete se opri. Își aruncă privirea spre Paraschiv și Nilă, o clipă, apoi se uită afară:

— Aia e! spuse el. Mai deștept ca voi.

— De ce mai deștept ca noi?! se miră Paraschiv. Ce, n-are și el voie să intre undeva și să se așeze la o masă?

Trebuia înlăturată cu hotărîre bănuiala. Acum, că rămăseseră la secere și munciseră, trebuiau să aștepte să se vîndă grîul; făcuseră aproape cinci sute de duble și era o neghiobie să lase acasă atîta grîu iar ei, Paraschiv și Nilă, să fugă la București fără să ia nimic. De obicei grîul se vindea mai încolo, prin toamnă (îndată după treieriș, prețul era totdeauna scăzut), încît hotărîseră să aștepte pînă după Sfînta Maria Mică și să plece înainte de culesul porumbului. Văzînd că tatăl său tace, Paraschiv insistă:

— Şi dacă avea pantofi şi cravată, ce? Le-o fi găsit ieftin şi le-o fi luat. Că aşa e la Bucureşti, după ocazie!

— De ce, Paraschive?! răspunse Moromete cu candoare. Am zis eu ceva?!

— Nu, dar spui că Scămosu aşa şi pe dincolo! Îl... pe mă-sa de Scămosu! Te iai după el?

Moromete să uită afară şi părea că se gîndeşte acum la altceva.

— Cică odată, un om şi-a trimis băiatul la Bucureşti, spuse el. După un an vine cineva şi-i spune: „Mă, l-am văzut pe băiatul ăla al tău. E rău de el.“ „De ce?“ „Mă — zice — înjura.“ „Nu e nimic“, zice omul. După un an vine ăla iar: „E rău de băiatul tău — zice — l-am văzut cum se bătea cu unii; era plin de sînge!“ „Nu e nimic — zice omul — trece.“ Cînd s-au întîlnit a treia oară, ăla n-a mai îndrăznit să-i spună. „Nu îndrăznesc să spun — zice — e rău de tot.“ „De ce?“ „L-am văzut cum îl duceau legat, furase.“ „Da, nu e prea bine — a zis omul — dar trece şi asta.“ În fine, cînd se întîlnesc ei iar după un an, omul întreabă: „Nu l-ai mai văzut pe fi-meu?“ „Ba l-am văzut, zice.“ „Ei?“ „Mă — zice — acum era bine! Ieşise din închisoare şi l-am găsit într-o cîrciumă cu nişte muieri. Chefuia acolo cu ele, bea vin.“ Dar omul a dat aşa din cap: „Nu — zice — acum e rău; asta nu mai trece“.

Moromete se uită cîteva clipe în jos, printre genunchi, scuipă subţire printre dinţi şi încheie:

— Aia e!

Se ridică apoi după prag şi ieşi afară. Ieşi întîi pe prispă unde rămase cîteva clipe pe gînduri, apoi se dădu jos şi nu se mai văzu. În tindă se făcuse tăcere deplină. Povestirea scurtă a tatălui le uluise pe fete şi pe mamă. Niculaie rămăsese în colţ, cu dumicatul uitat în gură. El nu înţelesese bine tîlcul celor povestite şi de aceea rupse tăcerea şi întrebă prosteşte:

— Cum? Ce-a făcut? Ce-a făcut, Ilinco?

Fata, cu mătura în mînă, scrîșni la el:

— Scoal în sus d-aici, să mătur, și mai taci din gură!

Uimit de tăcerea nefirească din tindă, Niculaie se urcă pe prag și făcu loc. Ilinca începu să mături apăsat, ocolind labele picioarelor celor doi frați vitregi. În cele din urmă li se adresă și lor, scurt, întunecat:

— Dați-vă la o parte să mătur!

XIII

Moromete nu credea totuși că era chiar așa de rău, că într-un timp atît de scurt Achim prinsese gustul să cheltuie banii pe care îi cîștiga cu vin și cu femei, dar nu-i plăcea ceea ce auzise și mai ales nu înțelegea. La urma urmei pentru ce a socotit Achim că e mai bine să-și cumpere haine, pantofi și cravată, cînd fusese vorba că primii bani pe care avea să-i cîștige trebuia să-i trimită acasă? Nu fusese de față cînd tăiase salcîmul? Se împrumutase la Aristide cu o sumă neobișnuit de mare și nu știa Achim — nu presupunea — că acest împrumut, care avea să se facă în urma lui, trebuia acoperit tocmai de el, de Achim?

Punîndu-și și aceste întrebări, Moromete se văzu silit să răspundă că într-adevăr Achim nu știa și nu presupunea, altfel totul ar fi de neînțeles. Se pare că Achim luase drept bună ideea că dacă la toamnă aduce trei mii de lei, toată povestea s-a încheiat.

„Fie!" gîndi Moromete și îl scoase pe Achim din socoteli... Pînă la venirea lui n-avea nici un rost să mai pomenească de el. Bineînțeles însă că Paraschiv și Nilă nu trebuiau nici ei să mai aibă pretenții la grîu, adică din vînzarea care se va face curînd pentru tîrgul de la 6 august trebuiau să-și cumpere numai

fetele, urmînd ca la tîrgul de vinerea mare, cînd se va întoarce Achim cu bani, să-şi cumpere ei, să-şi ia numai ei de îmbrăcăminte. Fonciirea şi banca aveau să fie plătite tot din grîu, şi anume grîul care li s-ar fi cuvenit lui Paraschiv şi Nilă, dacă Achim ar fi trimis bani. Cum Achim n-a trimis — şi după cît se poate înţelege, nici nu va trimite, va veni la toamnă cu toţi banii — e cît se poate de limpede că Paraschiv şi Nilă trebuie să aştepte ca Achim să se întoarcă.

Cu podul plin de grîu, Moromete simţea bine pămîntul sub picioare. Cinci sute de duble erau acolo, în pod, în mod sigur. Patruzeci pentru sămînţă, o sută şaizeci pentru făină pînă la anul. Rămîneau trei sute de vînzare. „De pildă (gîndea Moromete):

300 × 60 = 18 000 lei!
Şi dacă: 300 × 50 = 15 000 lei, era rău?!
Dar dacă: 300 × 70 = 21 000 lei?! Ei?! Era exclus?

Anul trecut în octombrie, oborul din Costeşti dădea 70 de lei.

În orice caz:

300 × 50 = 15 000. Admitem cazul cel mai rău!...

4 000 Aristide
5 000 banca (plus dobînda, n-are importanţă!)
2 000 fonciire

Total 11 000

Din cincisprezece mii rămîneau patru mii de lei pentru fete, adică exact cît aveau să primească şi Paraschiv şi Nilă cînd s-o întoarce Achim de la Bucureşti. „Dar prăpăditul ăla de Niculaie?“ se întrebă Moromete într-o zi, aducîndu-şi aminte de el. Nu mai spun de mine şi de mă-sa, pe noi ne lăsăm la o parte, dar a

secerat şi el anu ăsta, ar trebui să-i iau şi lui ceva! Dar ce să-i iau, că el vrea la şcoală! Auzi ce-i treee prin cap!"

— Vreai la şcoală, Niculaie? îl întrebă pe băiat cu un glas ciudat, vesel, şi Niculaie nu băgă de seamă această veselie ascunsă şi sări ars:

— Da, taicule!

Stătea pe prispă cu burta pe carte, iar tatăl său stătea mai încolo cu coatele pe genunchi şi se gîndea: „Aşadar? Nu cumva?"...

— Mă, Niculaie, păi n-am cu ce, taicule! zise Moromete cu duioşie şi blîndeţe, dar totodată cu gravitate şi hotărîre. Era pentru întîia oară cînd îi vorbea astfel. Trebuie cheltuială şi de unde să luăm noi bani?! Spune şi tu! mai adăugă Moromete.

— A!... făcu Niculaie stins şi chipul lui se lungi şi se îngălbeni.

Dar îşi reveni curînd. Tatăl său nu ştia pesemne de ideea renunţării lui la pămînt. Nu zise nimic, nu i-o spuse de teamă ca tatăl său să n-o respingă imediat. Dacă şi această din urmă speranţă s-ar prăbuşi, ce-ar mai face atunci Niculaie? Ca să aibă puterea trebuitoare, ideea trebuia să vină din partea învăţătorului şi a preotului, aşa se înţelesese cu maică-sa, încît tăcu mîlc, se întoarse cu nasul în carte şi după ce oftă fără voia lui, îşi văzu de citit.

Era duminică după-amiază şi Moromete întîrziase să iasă la drum pe la oameni din pricina socotelilor pe care şi le încheiase în cap.

Vru să se ridice şi să plece, dar ceva îl opri şi anume tăcerea lui Niculaie, faptul că acesta primise cu destulă resemnare — aşa i se păruse — ştirea că nu va putea să meargă la şcoală. Din nou, acel sentiment de vinovăţie îi dădu tîrcoale şi, neştiind ce să facă, se apropie de băiat şi se aşeză lîngă el.

— Ce citeşti tu? îl întrebă după cîteva clipe de tăcere.

— O carte! răspunse Niculaie cu totul absorbit de lectura sa.

— O carte!? se miră Moromete.

— Hai, tată, lasă-mă în pace! se încreţi Niculaie sîcîit. În viaţa mea n-am să mai vorbesc cu tine despre cărţi şi nici să-ţi mai citesc eu iarna...

— Şi dacă n-ai să mai citeşti, ce?

— Lasă-mă în pace!

— Niculaie, tu te superi degeaba! se rugă Moromete întristat. Dacă aş avea eu cu ce, crezi tu că nu te-aş da eu pe tine la şcoală?

— Nu m-ai da! răspunse Niculaie arţăgos. Nu m-ai lăsat tu nici aci în sat! M-ai trimis cu oile. Şi cînd te rugam şi eu: „Tată, cumpără-mi măcar *Citirea*", te răsteai la mine.

Niculaie se foi cu burta pe prispă şi rămase cu nasul în carte, nemişcat şi furios. Nu mai citea. Moromete se posomorî şi nu ştiu ce să mai zică. Avea dreptate Niculaie, nici măcar nu-l auzea cînd se ruga să-i cumpere cărţi.

— Dacă vreai, du-te şi la anul pe clasa a cincea şi am să-ţi cumpăr cărţi. Te las să faci şapte clase, încercă tatăl să-l îmbuneze, dar Niculaie parcă nici nu-l auzea.

De lîngă grajd unde dormea la umbră, Duţulache ridică botul şi dădu de veste că s-a oprit cineva la poartă. Niculaie se uită şi sări în capul oaselor.

— Tată! Popa şi dom'învăţător! şopti el.

Moromete se uită şi el spre poartă dar nu înţelese. Preotul şi învăţătorul se opriseră într-adevăr în dreptul casei lui, dar ce căutau ei la el, pentru ce se opriseră? Se ridică de pe prispă şi rămase în picioare.

— Plecăciune, părinte! spuse el cu pălăria în cap. Bună ziua, domnule învăţător! Mă căutaţi pe mine?

— Tată, du-te la poartă, ce mai stai? şopti Ilinca din odaie, închizînd fereastra. Aoleu, uite cum stă şi se uită!

— Dă în cîini, Moromete! zise părintele şi intră în curte însoţit de învăţător.

Mama dormea ostenită în odaie. Se trezi şi cînd văzu pe fereastră apropiindu-se de prispa casei pe părintele Provinceanu, se pierdu cu totul şi ceru fetei să-i dea fusta şi bluza cu care se ducea la biserică. Ilinca săltă capacul lăzii şi i le aruncă, iar mama şi le trase pe ea cît ai clipi din ochi. Era aprinsă la faţă de turburare şi parcă îi tremurau mîinile.

— Ei, ho, că n-o să intre în casă! o linişti fata.

— Taci din gură, aşterne velinţa aia nouă pe pat.

Niculaie intră şi el în casă şi sări în dreptul geamului unde se piti să poată auzi totul fără să fie văzut.

— Ce s-a întîmplat, mamă? Ce caută la noi? întrebă Ilinca.

— Nu ştiu, de unde să ştiu eu? minţi mama. Niculaie, fugi de acolo, nu ţi-e ruşine?

Afară, Moromete tot nu se dumirea. Îi ţinea pe musafiri în picioare lîngă prispă. Învăţătorul se supără şi îl luă peste picior.

— De ce nu ne dai ceva să şedem, Moromete? Sau te-am deranjat?

— Aoleo! se scuză Moromete tresărind. Poftiţi în casă! Poftiţi!

— Lasă, nu mai poftim, stăm şi pe prispă, zise învăţătorul cu acelaşi glas.

Arăta pentru gazdă un dispreţ pe care înadins nu-l ascundea. Nici măcar nu se uita la el, îi vorbea uitîndu-se în altă parte iar cînd Ilinca aduse din casă două căpătîie înflorate şi le puse pe prispă, învăţătorul refuză la fel de nepoliticos, spunînd să i se dea mai bine un scaun. Zăpăcită şi roşie de ruşine, fata aduse

un scăunel din acelea cît şchioapa (altele nu aveau) şi învăţătorul se urcă pe prispă şi se aşează pe el ţărăneşte. Preotul ceru şi el un astfel de scaun, peste care însă puse căpătîiul înflorat, să-i fie moale.

— Unde e băiatul? întrebă învăţătorul.

— Niculaie, vin încoace! strigă Moromete.

Niculaie se înfăţişă în pragul prispei dar nu se apropie, rămase acolo turburat, cu capul lui mare şi cu izmenele cu un crac mai lung şi unul mai scurt.

— Mai eşti bolnav? îl întrebă învăţătorul.

— Nu mai sînt.

— De ce ţii băiatul bolnav, nea Ilie? îl întrebă învăţătorul pe Moromete fără respect. Sau crezi că frigurile nu înseamnă boală? Păi dumneata ştii că de friguri poţi să mori? Sau unde dumneata eşti sănătos, puţin îţi mai pasă de copil?! Nea Ilie — reluă învăţătorul, strîmbîndu-şi buzele şi clătinînd din cap fără consideraţie — am venit la dumneata fiindcă mi-a spus părintele, dar să ştii că n-aş fi venit! Du-te, Moromete, se adresă apoi elevului Moromete Niculaie, făcîndu-i semn cu capul. Să stăm niţel de vorbă cu tac-tu.

Niculaie pieri după colţul tindei. Nu mai avea nici o îndoială. Învăţătorul avea ceva în felul lui de a fi care te făcea să înţelegi că ştie el lucruri pe care cînd i le va spune lui Moromete, acesta va rămîne mut şi nu va mai putea decît să zică: „Bine, domnule învăţător, dacă aşa stau lucrurile, văd şi eu că n-am nici o ieşire şi că trebuie să-l dau pe băiat la şcoală". Şi Niculaie era atît de convins că aşa au să se petreacă lucrurile, încît ieşi de după colţul tindei şi o luă încet spre grădină să se culce sub dud şi să trăiască singur bucuria acestor clipe hotărîtoare.

El se înşela însă. Învăţătorul avea acea înfăţişare a cuiva care ştie că întreprinde ceva zadarnic; dacă

ținea totuși să-i spună omului ce credea, o făcea în nădejdea că poate va fi totuși înțeles.

Preotul însă era mai încrezător și-i arăta lui Moromete mai multă considerație.

— De ce te-ai lăsat de politică, Moromete? întrebă el cu veselie. Taman acuma cînd a început mie să-mi placă, nu-ți mai place dumitale.

— Nu m-am lăsat de loc, sfinția ta, răspunse Moromete. Îi dau înainte!

— Atunci să te văd, ai să vii la întrunire?

— Care întrunire?

— Poimîine seară la Aristide, la bancă. Vine prefectul! „Îl fac pe Moromete ajutor de primar", spunea Aristide azi dimineață.

Moromete întoarse privirea să vadă dacă preotul nu glumește. Nu glumea de loc.

— Altă treabă n-am eu acuma, părinte, decît să fac politică cu Aristide! spuse Moromete enervat. Și preotul începu să rîdă:

— Păi ziceai că îi dai înainte!

— Îi dau eu, dar... spuse Moromete și nu-și termină gîndul, se supără parcă și mai rău și-și plecă fruntea. Sînt plin de datorii, părinte, continuă apoi după cîteva clipe, ridicîndu-și din nou fruntea. Am făcut și eu cîteva boabe de grîu și mă gîndesc cum să fac să-mi rămînă și mie să am de pîine.

— Lasă, nu te mai plînge cu cinci sute de duble de grîu, zise preotul și Moromete îi aruncă o privire bănuitoare, întrebîndu-se de unde știe popa cît grîu a făcut el.

Îi trecu prin cap că popa a auzit că are grîu mult și că a venit după căpătat pentru biserică. Se știa că de mult încerca părintele Provinceanu să strîngă de la oameni să zugrăvească biserica, dar celălalt paroh strîngea și el pentru biserica lui care era neterminată și oamenii nu vroiau să dea pentru două biserici.

— Păi, mai am altceva afară de dublele alea? zise Moromete cu un glas care dădea de înțeles că dacă părintele nu avea grîu, în schimb avea leafă și leturghii la biserică.

— Nu te speria că nu ți le ia nimeni, spuse învățătorul ghicindu-i gîndul. Uite de ce am venit, nea Ilie...

Moromete asculta jupuind un ziar împăturit să-și facă foiță pentru țigară.

Învățătorul vorbi timp de cîteva minute și spuse că nu se poate ca un băiat așa cum avea Moromete să nu urmeze mai departe o școală superioară. Nu luă în seamă nici un fel de argument. Datorii a avut Moromete o viață întreagă și va avea o viață întreagă. Nedîndu-l pe băiat mai departe la școală, nu va scăpa de datorii, dar de nenorocit îl va nenoroci; băiatului îi place cartea și va suferi cît va trăi din pricina asta, n-o să fie niciodată om întreg dacă rămîne aci în sat. Asta s-o știe de la el, de la învățător, care îl cunoaște pe băiat de patru ani!

— Dă-ți băiatul la școală, nea Ilie! porunci învățătorul cu un glas impresionant, făcîndu-l pe Moromete să tresară și să rămînă mut de uimire. Nu e băiatul meu, e al dumitale. Are frați, surori! Să-l ajute! Și dacă îl dai la școală, n-o să mai aibă el nevoie de pămînt, și rămîn fraților și surorilor partea lui de pămînt. Și dacă frații și surorile nu vor să-l ajute, vinde partea lui de pămînt!

Învățătorul se opri și urmară cîteva clipe de tăcere. Atunci începu să vorbească preotul. El atrase atenția că învățătorul n-are nici un interes în chestia asta, dar își da seama că trebuie să-și facă datoria și să spună părinților care e soarta care îl așteaptă pe băiat. După care preotul începu să dezvolte ideea învățătorului (de fapt a mamei) că adică băiatul nu e bun de muncă și că s-ar putea să moară dacă îl mai ține aci.

Moromete tăcea mereu și continuă să tacă și după ce preotul se opri. Se vedea că e cu totul copleșit de întîmplare. Niciodată n-ar fi bănuit că fiul său putea fi ceea ce spunea învățătorul că este. Pe neașteptate, ceva nou, asemănător unei legi neîndurătoare, se ridica în fața lui și îi poruncea: trebuie să faci acest lucru!

Învățătorul rupse tăcerea:

— Hai să mergem, părinte! și Moromete tresări la auzul acestui glas, se zăpăci și se ridică în picioare.

— Domnule învățător, stai puțin... păi... problema asta... care școală și cum să fac eu să...

— Te învăț eu ce să faci, nea Ilie! îl asigură învățătorul cu un glas mai binevoitor. Fă dumneata rost de bani și te învăț eu ce trebuie făcut. Bună seara!

Ceea ce se mai petrecu nu dură mult. Ilinca auzise totul din casă, văzuse zăpăceala tatălui ei și cum rostise el acele cuvinte din care se înțelegea că învățătorul și preotul biruiseră și fără să spună vreun cuvînt, ieși afară și se întoarse repede cu soră-sa mai mare. Moromete intră în odaie, își desfăcu brațele și rămase așa, nemișcat, în formă de cruce, cu înfățișarea celui care n-are putere să se împotrivească destinului. Urmă o luptă scurtă și îndîrjită, cu zvîrcoliri neputincioase din partea fetelor.

— Eu sînt stăpînă! puse mama capăt strigătelor și amenințărilor cu care fetele încercau s-o intimideze. Nu vreți să-l ajutați, vînd partea lui de pămînt și am terminat povestea. Alegeți, una din două.

În grădină, Niculaie citea întins pe burtă și era atît de absorbit încît abia cînd amurgul îl împiedică să mai citească, își aduse aminte că acolo pe prispă soarta lui s-a hotărît de mult. Sări în picioare și, alergînd în casă, nimeri tocmai la sfîrșit, cînd surorile, tăcute și întunecate la față, ieșeau în tindă să aprindă focul.

— Mamă!? strigă el între speranță și teamă.

— Taci din gură! porunci mama cu blîndețe. Poartă-te bine cu tat-tău și fetele...

XIV

Așteptînd vînzarea grîului, Paraschiv și Nilă îngrășau caii. Se duceau la cîmp și îi băgau în porumb, îi lăsau să jefuiască știuleții încă cruzi. Nilă nu zicea nimic, dar ceva dintr-însul se revolta totuși cînd îl găsea pe fratele său dormind, iar mai încolo caii prăpădind firele negre ale porumbului.

— Și ce-o să facem, bă, noi la București? îl întrebă el pe Paraschiv într-o zi, încreținduși în sus, a nedumerire, fruntea lui lată și groasă.

— Cum ce-o să facem? Îți spun eu ce-o să facem! răspunse Paraschiv mirat că Nilă nu înțelesese pînă acum ce aveau să facă ei la București.

Întîi și întîi se vor întîlni cu Achim și vor împărți banii pe care el îi făcuse cu oile. Cu banii de la Achim, cu banii pe care avea să-i primească de la tatăl lor din vînzarea grîului (Moromete nu le spusese că le destinase lor banii pe care îi aștepta de la Achim și că deci nu le va da nimic din vînzarea grîului), cu banii aceștia, continuase Paraschiv, aveau să cumpere un camion și să închirieze o casă cu grajd la marginea Bucureștiului, cum văzuse el la manutanța armatei cînd fusese militar. Știa Nilă că avînd cai buni (așa cum erau ai lor) și avînd și un camion, puteau să cîștige la București o grămadă de bani? Nu știa! Ei, atunci să afle! Și știa Nilă că apoi, strîngînd iar o sumă de bani, puteau mai pe urmă să închirieze o baracă la Obor sau la Rond, sau la Piața Mare și că avînd „transport propriu" pu-

teau face comerț cu cereale și alimente ?! Nu știa. Ei, păi dacă nu știa, atunci de ce vorbea ?

— Eu am fost, în armată, magazioner ! explică Paraschiv supărat că Nilă uita acest lucru (în general Nilă uita mereu că Paraschiv nu era ca Nilă, să stea mereu cu capul în jos, cu fruntea încrețită și să nu înțeleagă nimic !). Prin mîna mea treceau mii de kilograme de arpacaș și de untdelemn și de vite tăiate, eu mergeam în oraș și achiziționam, continuă Paraschiv să-i explice. Stăteau pe mirișe, la umbra căruței, și coceau porumb. Nilă, cu pleoapele peste ochi, mesteca rar, parcă în neștire și asculta. Cînd venea majurul batalionului, poftim, dom'majur, bonurile și se uita majurul și cîntărea. Dar îmi ieșea ? Păi sigur că îmi ieșea, fiindcă majurul după ce făceam predarea, poftim dom'majur trei sute de lei, patru sute de lei, cinci sute de lei. De ce ? Pentru că socoteam la scăzămînt și putea să vie el mama intendenței că socoteala ieșea așa cum o făceam eu. Și nu era numai scăzămîntul, pentru că, bă, pe mă-ta, Vasile, carnea asta nu face zece lei, dă-mi-o cu șapte lei, că dacă nu iau de la altul. Îi convenea ? Păi sigur că nu-i convenea și mi-o dădea cu șapte lei, dar pe bon cît puneam ? Cît puneam, mă, Nilă ?

— De unde să știu eu cît puneai ? răspunse Nilă tot așa, mestecînd în neștire porumbul copt pe care îl mînca.

— Cum de unde să știi ? Păi dacă prețul aprobat de intendență era zece lei și eu luam carnea cu șapte lei, cît puneam pe bon ?

Nilă își închipuia că e vorba de o socoteală complicată de cifre, care ținea de știința de a fi magazioner, știință care dacă nu era învățată, n-aveai cum pricepe cît punea Paraschiv pe bon, și nicidecum că era vorba de hoție, încît rămase cu fața vinovată sub privirea întrebătoare a fratelui său. Paraschiv însă crezu că

el a înțeles și dădu din cap cu reproș, adică să poftească acum Nilă să mai aibă îndoieli în ce privește priceperea lui Paraschiv în afaceri.

— Să mă văd eu la București, că nu mi-e frică mie... mai spuse Paraschiv și mușcă vîrtos dintr-un porumb. Cu gura plină, el continuă apoi să-i explice amănunțit și alte secrete ale comerțului.

Nilă nu dădea însă nici un semn de entuziasm și nici măcar de acceptare înțeleasă a planurilor pe care le făcea fratele său. El continua să nu înțeleagă ceva și Paraschiv știa care era acel ceva: în primul rînd Nilă nu înțelegea pentru ce toate acestea trebuiau făcute pornind de la furtul oilor și cailor familiei. Altfel nu se putea? Paraschiv însă obosise să-i tot explice că altfel nu se putea și nu-i explică nici acum. În al doilea rînd Nilă nu înțelegea pur și simplu ce însemna din punctul de vedere al legăturii lor cu familia ceea ce aveau ei de gînd să facă: rupeau cu familia, fugeau, n-aveau să se mai întoarcă niciodată îndărăt, părăseau satul definitiv? Aici problema era ceva mai neclară și Paraschiv spuse ce gîndea el.

— După ce ne ridicăm case în București, ne însurăm, bă, Nilă, și atunci venim colea în sat cu nevestele: „Ne-am însurat, dă-ne partea noastră de pămînt", o să-i spunem tatii și vindem pămîntul și cu banii deschidem prăvălii.

— Vezi să nu-ți dea tata pămînt! mormăi în sfîrșit Nilă, aruncînd coceanul gol în foc.

— De ce să nu-mi dea pămînt? să îndrăznească să nu-mi dea pămînt! zise Paraschiv amenințător. Crezi că mai merge așa?

Nilă nu arăta că are de gînd să mai spună ceva și Paraschiv, posomorît, nu mai zise nici el nimic, rumegă timp îndelungat din cotolanul copt pe care îl ținea în mînă.

La urma urmei, dacă Nilă nu înțelegea, treaba lui. Poate chiar să nici nu meargă. Numai să nu spună, că atunci e rău. Dacă ar ști că spune, ar încălica chiar acum pe cai și ar pleca. Ar pierde banii pe grîu, dar n-ar pierde caii. Fără cai și fără bani, numai cu cît avea Achim, ar fi fost aproape cu neputință să faci ceva în București.

— Și ce face tata aici cu banca, bă, Paraschive? Că el așteaptă să-i trimită Achim bani, mai spuse Nilă într-un tîrziu.

— Cum ce face cu banca? Dar grîul?! se miră Paraschiv. Treaba lui, să vîndă din grîu și să plătească.

— Și fonciirea?

— Fonciirea?! Lasă să le ia țoalele din casă, răspunse Paraschiv cu satisfacție. Au făcut covoare din lîna oilor și eu nici o pereche de ciorapi nu mi-am făcut. Să nu creadă Tita și Ilinca că eu sînt prost!

Seara se duseră pe la tușa lor care îi primi cu gura pungă de satisfacție. Aflase ceva și știa dinainte că acest ceva cînd are să li-l spună nepoților, aceștia au să sară în sus.

— Veniți încoace că am să vă spun ceva. Vino încoace, Nilă, prostule, că eu cînd îți spuneam ziceai că așa și pe dincolo. Auziți voi? Vor să-l facă boier pe ăla micu. Auzi, Paraschive?

— Pe cine să facă boier?

— Pe ăla micu, pe zgîmboiatu ăla de Niculaie. Mă-sa vrea să-l dea la școală! Și l-a pus pe tat-tău la cale. Voi nu știți nimic, degeaba stați cu ei în casă.

— Fugi d-aici, ga Mario! zise Paraschiv care știa că tatăl său nu dăduse nici un semn că s-ar gîndi să-l dea pe Niculaie la școală. Cine ți-a spus ție că vrea să-l dea?

— N-a venit popa Petre și cu un învățător, acum o săptămînă la ei acasă? Mi-a spus mie Mariția lui Udubească! Dar nu știa nici ea de ce și am aflat. S-a lăudat

Niculaie la alde fata aia a lui Boţoghină, cu care e într-o clasă şi aia a spus mă-si şi mă-sa a spus asteia a lui Şutică, care are şi ea un băiat într-o clasă cu Niculaie. „Mario — zice asta a lui Şutică — de unde are bia, frate-tău Ilie, bani să-l dea pe Niculaie la şcoală?"

— Fugi d-aici, ga Mario, s-a lăudat Niculaie la fata aia, se îndoi Paraschiv mai departe.

— Aşa am zis şi eu, dar ce, crezi că nu l-am întrebat pe popa? L-am întrebat, na! M-am dus să mă spovedesc şi l-am întrebat, răspunse Guica triumfătoare. „Părinte — zic — am şi eu un nepot şi aş vrea să se ducă şi el la o şcoală, dar nu vrea alde ta-său." „Cum nu vrea? zice. Cînd am vorbit eu cu el, a spus că vrea." Ei?! exclamă Guica vîrîndu-şi fruntea sub feţele înţepenite ale nepoţilor. Aţi văzut? Ai văzut Nilă unde o să se ducă grîuşorul vostru?

— Vezi, bă?! exclamă şi Paraschiv, uitîndu-se înfuriat la fratele său. Ei-he! exclamă apoi ameninţător şi se ridică de pe pat. Să prind eu pe cineva că dă vreun bob de grîu fără ştirea mea.

Dar Guica îi potoli repede mînia, spunîndu-i că nu e bine ca ei să arate că ştiu despre ce e vorba. Interesul lor e să pună mîna pe bani, nu să-i lase pe-ai lor cu podul plin de grîu!

— Lasă-l pe tat-tău să vîndă şi într-o noapte... puneţi mîna pe bani şi fugiţi. Tot eu să vă învăţ?!

XV

Pe la începutul lui august, într-o după-amiază, Anghelina lui Boţoghină stătea în mica ei bătătură şi trăgea pe războiul de ţesut nişte urzeală de cînepă. Vatică o ajuta să învîrtească sulul iar Irina şedea ca

greutate pe scara de la pod de care se lega de obicei urzeala de ţesut.

— Aştezău! strigă cineva la poartă, adică „aşa să vă ajute Dumnezeu" şi Anghelina răspunse fără să se uite:

— Mulţumim dumitale!

— O scrisoare! strigă atunci omul din drum. Fetiţa ţîşni de pe scară şi alergă cu toate puterile spre poartă.

Era o scrisoare de la Boţoghină.

Mama şi copiii lăsară războiul. Tatăl scria că o duce bine, s-a făcut sănătos şi în curînd avea să se întoarcă acasă. Îi era dor de copii. Era îngrijorat ce-au făcut ei cu seceratul şi cum s-au descurcat la arie cu ceata. Spunea că arată zdravăn, a făcut o ceafă ca de boier. Povestea despre doctori şi spunea de unul care a zis că de o boală trebuie să şi vrei ca să te vindeci, că altfel nu faci nimic chiar dacă cheltui o groază de bani şi iai la doctorii toată ziua. Cît a stat la spital, mai spunea el, erau şi zile cînd se întorcea şi pe-o parte şi pe-alta. Se gîndea la pămînt, că a mai rămas cu două pogoane; îi era milă mai ales de Irina, ce-o să se facă ea cînd o fi mare şi a întrebat pe o soră de acolo care îl îngrijea dacă fata lui n-ar putea şi ea să intre într-un spital şi să ia şi ea leafă? Sora a răspuns că se poate, mai ales dacă fata a fost premiată la şcoală şi că în privinţa cheltuielii nu e cine ştie ce. I-a dat o adresă la Bucureşti, unde să se ducă după ce iese din spital, să vorbească cu cineva de acolo, o rudă de-a ei, şi să-i spună cum să facă.

Fetiţa citea şi chipul îi strălucea de fericire. Mama o domoli, spunînd că unde să se ducă ea aşa mică, dar Vatică îi ţinu partea, spunînd că nu e aşa mică, e măgăreaţă mare, pleacă pe treisprezece ani. „Săracul Vatică — gîndi mama — ar vrea să rămînă singur pe cele două pogoane."

— Treceți la război, spuse ea oftînd. Irinico, treci pe scară!

De atîtea nopți cît suferise, scrisoarea bărbatului o făcuse să uite totul. Sărăciseră, dar erau sănătoși și curați. Cumplit lucru să sărăcești, era adevărat: să te uiți că nu ai, să-ți dai seama că nici nu poți avea și să fii silit să înduri fără nici o speranță; dar ce-ar fi putut face? Să fi furat? Să nu fi vîndut din pămînt? Mai bine moartea decît pămîntul? Nu, au să se descurce, alții au ajuns și mai rău. Și apoi, d-aici înainte el n-avea să mai muncească așa cum muncise, mereu cu gîndul și cu spaima la pămînt. Grija l-a îmbolnăvit. Acum grija asta nu mai era și nici fonciire nu mai avea de plătit. Și dacă n-o să le ajungă să aibă ce mînca, dacă are să fie rău de tot, au să lase mîndria la o parte și au să mai muncească și pe la alții. La urma urmei tot muncă e și oamenii sînt oameni, chiar dacă unul e sărac și altul bogat.

Astfel gîndea ea: nu muncise niciodată la alții și nu știa ce înseamnă acest iucru.

O săptămînă mai tîrziu primi și muierea lui Țugurlan vești de la bărbatul ei, dar nu prin poștă ci prin cineva dintr-un sat vecin, un soldat care se liberase din armată și care făcuse parte din corpul de gardă al penitenciarului Jilava.

Ion al lui Miai era în curte și văzînd străinul avu bănuiala că trebuie să fie în legătură cu vecinul și prietenul său Țugurlan și nu șovăi să afle ce putea fi.

O dată cu el intrară și cîteva muieri, care tot așa avură și ele aceeași bănuială. Ceea ce auziră semăna a poveste. Judecata lui Țugurlan nu ținuse mult. Ajuns la închisoare el se pregătise dinainte pentru ceea ce știa toată lumea că e o închisoare, adică patru pereți întunecoși unde erai băgat și niște oameni înfricoșători

la vedere, care te păzeau și erau gata să te împuște dacă ai fi încercat să fugi.

— Așa mi-a spus el că credea, preciza fostul soldat avînd un aer vesel, lucru care i se păru atît nevestei lui Țugurlan cît și lui Ion al lui Miai și celorlalte muieri de neînțeles, și chiar straniu.

— Și nu era așa? întrebă Ion al lui Miai buimac.

— Nu e chiar așa, nu e dracu chiar atît de negru, spuse omul cu gravitate. Adică e rău, ferească dumnezeu să ajungi la pușcărie, o întoarse el clătinînd din cap într-un fel care voia să spună că nu trebuie înțeles greșit. Dar — adăugă el din nou — sînt unii care stau acolo pe viață și trăiesc!

— Ce trai o fi ăla-a! se strîmbă Ion al lui Miai nemaiînțelegînd nimic.

— Ioane, biată Țugurlănoaia arde sufletul în ea să afle ce-o fi cu rumînul ei și tu... Lasă omul să-i spuie, se supără una din muieri.

— Asta mi-a spus să spun acasă, reluă fostul soldat adresîndu-se muierii lui Țugurlan. „Spune-i muierii mele — zice — că e ca la cazarmă, dar că în loc de instrucție, dăm cu tîrnăcopul. Tot așa, păduchi, goarnă, santinele și mîncare proastă." Cînd a venit el acolo — începu fostul soldat să povestească — eu eram în schimb, era într-o duminică dimineața. Cînd vine unul nou se strîng ceilalți pe el și-l întreabă la cîți ani e condamnat, de unde e și pe cine a omorît. Au rîs de el cînd au auzit că numai dintr-atîta l-au condamnat. Stătea el cam retras și cînd s-a adus mîncarea a început să mănînce. Îi era foame. Numai că n-a luat el nici de două ori și îl văz că lasă lingura și se uită la mine. „Ehe, tată — zic eu în gînd — asta e pușcăria! Dacă n-ai bani să-ți mai cumperi de-ale mîncării, te prăpădești."

Vreo săptămînă eu am escortat pe urmă niște civili la curtea marțială și cînd m-am întors, zic, ia să vedem

ce-o mai fi făcînd vecinul meu de sat? Stătea tot așa retras, dar nu știu ce mi s-a părut mie că acum parcă cunoștea pe cineva, după ochi mi s-a părut.

„Camarade — zice — de unde ești?"

„Lasă vorba!" zic (că n-avem voie să vorbim cu deținuții), dar el nu se sperie și îmi spune că e dintr-un sat vecin cu al meu (nu știu cine i-o fi spus!).

„Să fii sănătos", zic și nu m-am mai uitat la el.

Erau unii soldați care îi cunoștea mai bine, le aducea băutură și fel de fel; aveau afacerile lor, dracu să-i ia. Eu am fost transferat de la Compania administrația financiară și nu prea cunoșteam serviciul la penitenciar.

Într-o duminică dimineața eram iar de schimb și stăteau ei acolo... Îl aud pe unul că zice:

„Azi mîncăm friptură de vacă".

Dracu să-i ia cum aflau ei ce se petrece în penitenciar! Îți făceai cruce cînd îi auzeai spunînd că directorul așa și pe dincolo... Le aduce mîncarea. Mă uit și eu la mîncare: da de unde friptură de vacă! Niște morcovi așa, jumate galbeni, jumate negri. Cînd le împarte mîncarea, o dată aud pe cineva că strigă: „Protestăm contra regimului de înfometare! Cerem să se facă anchetă!"

Eu, cînd aud așa, mă reped acolo. Striga cineva dintre deținuții mai vechi, care lucrau la ateliere. „Fir-ați ai dracului de hoți — zic eu în gînd — vreți să vie directorul și s-o luați pe coajă?"

„Lasă vorba!" strig, dar ei parcă nici n-auzeau. Se adunaseră grămadă și stăteau cu ăla la mijloc, care zicea de anchetă. Iau pușca în mînă și strig la ei să treacă fiecare la locul lui.

„Cerem să se curme regimul de înfometare" zice ăla iar ca un surd.

Parcă era surd, striga la pereți. Îi văz și pe hoții ăilalți că se opresc și ascultă.

„S-au înfuriat iar comuniștii, zice unul din ei. Iar vor să se ducă la direcție."

„Cerem să fie trasă la răspundere administrația închisorii!" strigă iar unul dintre ăia adunați.

Ăsta era unul înalt, așa!

„Știți ce e ăsta?" zice unul din deținuți.

„Ce e?"

„Profesor universitar."

„Oho!"

„Camarade — zice ăla care strigase întîi — du-ne la direcție! Refuzăm să primim mîncarea, protestăm..."

Îl văd că iese din grămadă și vine spre deținuții din partea astălaltă.

„Cine vrea să protesteze, să vie cu delegația noastră!" zice.

Hoții nu îndrăzneau, dar le plăcea că ăștia aveau curaj. Atunci l-am văzut pe Țugurlan că se uită la ăsta care chema. Știți cum se uita? Așa, cu ochii mari... „Nene — zic eu în gîndul meu — să nu cumva să-ți treacă prin cap să te duci, că o pățești. Dacă e vorba că ăștia care strigă sînt comuniști și te amesteci printre ei, nu mai ieși tu din închisoare." Știam de la curtea marțială, că am văzut cum i-a judecat pe unii: îi băga pe viață.

Îl văd pe comunistul ăla ca îi face din cap lui Țugurlan. Am înțeles eu că mai vorbise el cu Țugurlan, nu știu de ce mi s-a părut mie... Și Țugurlan iese dintre ăia și îl văd că intră în grămadă cu ei.

A venit pe urmă șeful gardienilor și nu știu ce s-a mai întîmplat că s-a dus cu ei la director. Am aflat mai pe urmă. Cică s-ar fi dus acolo și tot așa, că protestăm și cerem să se facă anchetă. Eu credeam că acolo n-au să mai îndrăznească ei să strige, dar cică abia acolo au început să spună. „Noi comuniștii, deținuți în penitenciarul Jilava, nu vom admite să fim tratați cu regimul ăsta!" ziceau.

M-am mirat și eu... Să stai la pușcărie și să strigi: nu admit! Din moment ce ești la pușcărie, nu poți să nu admiți! Ce poți să mai faci?

Credeam că după chestia asta au s-o pățească, să cheme directorul pe gardieni și să-i bată pe toți cu vînele de bou. Nu i-a chemat, s-au întors de la direcție fără să le facă nimic. Cică i-ar fi spus directorului:

„Să nu crezi că n-o să fii tras la răspundere pentru tratamentu ăsta!"

Fripturi de vacă tot nu le-a dat, dar cîteva zile mîncarea a fost ceva mai bună. Cîteva zile, că pe urmă iar le dădea morcovi stricați și iar se ridicau ăia și începeau să strige. Cît am stat eu acolo — pînă acum o săptămînă, cînd am primit ordinul de lăsare la vatră — s-au mai dus de două ori peste director.

Într-o seară — mai aveam două zile și trebuia să mă liberez — ce-mi vine mie: „Ia să vorbesc și eu cu comuniștii ăștia — zic — să văz și eu ce dracu e cu ei". N-aveam voie să vorbim, dar mă liberam și lasă că nici eu nu eram prost să vorbesc așa ca să pățesc ceva.

Mă uit la ăla care ziceau hoții că e profesor universitar.

„Dumneata — zic — om cu carte, stai aci între hoți. De ce stai?"

„Tocmai de aceea — zice — fiindcă sînt om cu carte."

N-am înțeles. Mă plimbam așa în sus și în jos, cu pușca la spinare. Ăștia jucau șah și juca și ăla. Mă întorc eu iar și-i spun:

„Am mai văzut și eu oameni cu carte, dar nu stăteau la pușcărie."

„Cîte pogoane de pămînt ai dumneata, camarade?" se face el că n-aude.

„Ce-are a face cîte pogoane am eu!" zic.

Mă cam răsteam la el, fiindcă mi-era frică. Cît am stat acolo am aflat că printre hoți erau unii care spuneau la direcție tot ce se petrecea.

„D-aia stai dumneata la pușcărie, că n-ai pogoane?" zic eu și hoții au început să rîdă. „Lasă vorba!" am strigat eu la ei.

Iar m-am mai plimbat:

„N-am pămînt!" zic.

A tăcut el un timp și pe urmă a răspuns:

„N-ai pămînt, dar armată faci."

„Și dacă fac, ce?" zic.

„Mă păzești pe mine cu baioneta, care vreau pămînt pentru tine."

Abia atunci am înțeles ce vrea să spună.

„Și dumneavoastră, ăilalți, tot oameni cu carte sînteți?" am întrebat.

Numai ăla era profesor, ăilalți ziceau că sînt muncitori. Dar carte știau toți, că toți vorbeau așa. Unul zicea că moșierul la care muncesc eu tremură carnea pe el cînd aude de comuniști.

Vorbea de moșierul nostru parcă l-ar fi văzut la față.

„Pe la noi s-aude prea puțin de comuniști", am zis eu.

„Cum o să se audă dacă sîntem vîrîți în închisori?! Țărăniștii și liberalii — zice — nu-i bagă nimeni în închisori."

Fostul soldat se opri din povestit și rămase cîteva clipe gînditor, apoi își ridică privirea spre muierea lui Țugurlan și-i ceru o cană de apă.

— În seara aia i-am spus bărbatului dumitale dacă vrea să scrie vreo scrisoare acasă, continuă el, după ce bău apa. Dar n-am apucat s-o iau, fiindcă am fost chemat la companie și nu m-am mai întors la penitenciar. Dar am vorbit cu el în seara aia și m-a rugat

să-ţi spun să nu-i duci grijă. Doi ani trec ca două zile şi o să se întoarcă sănătos. Spunea că să te duci pe la cumnatu Grigore — parcă aşa a spus — şi să te rogi de el să vie cu matale la Bucureşti, că vrea să te vadă.

— Păi se poate? tresări nevasta lui Ţugurlan şi privirea ei lărgită de suferinţă se opri cu nădejde pe chipul omului.

— Se poate — spuse acesta — dar trebuie să fii acolo joia că numai joia poţi să-l vezi.

Se făcu tăcere. Nevasta lui Ţugurlan stătea dreaptă cu privirea pierdută în depărtări. Pe obrazul ei nemişcat începură să alunece lacrimi mari. Dar ea parcă nu ştia de ele, se uita mereu în gol, cu răbdare şi nădejde, aşa cum se uitase mereu toată viaţa. Nu putea fi încercare mai grea ca aceasta prin care trecea omul ei. Dar iată că el se ţinea tare; nu i se întîmpla nimic rău, rămînea tot aşa de nepătat şi de îndrăzneţ cum îl ştia ea.

— Of, Doamne, şopti ea luptîndu-se din greu să înfrîngă încordarea care i se urca în gît. Cîte mai trebuie să pătimim! Ţi-o fi foame, se adresă apoi fostului soldat. Ai venit pe drum şi e departe de la Tătăreşti pînă aici.

În aceste zile Birică şi Polina primiră şi ei o veste. Le-o aduse la poartă şeful de post.

Birică Ion era citat la judecătoria de ocol să se prezinte pe data de 2 septembrie, în procesul de furt săvîrşit asupra domnului Tudor Bălosu, în calitate de inculpat. Agenţii forţei publice erau obligaţi să ducă la îndeplinire numita citaţie.

Şeful de post îl puse pe Birică să semneze şi vru să afle şi despre ce furt era vorba, dar Birică nu-i dădu nici o lămurire. Vestea îl lua pe neaşteptate.

După bătaia de pe mirişte, nu se mai întîmplase nimic. Birică socotise că din pămîntul tatălui ei, Polina avea dreptul la cel puţin cinci pogoane de pămînt, nu socotise pe cele patru de pădure şi tot atîtea de vie, şi nici pe cele cumpărate de curînd de la Boţoghină şi Traian Pisică; de fapt socrul său avea vreo patruzeci de pogoane de pămînt, care dacă ar fi fost împărţite la toţi membrii familiei, cum se făcea de obicei ca să se afle zestrea de drept a unei fete, ar fi însemnat să i se cuvină Polinei cel puţin opt pogoane, dar Birică spusese că un tată are dreptul să dea unuia mai mult şi altuia mai puţin; cinci pogoane era atît cît un tată părtinitor şi nedrept putea să dea, mai ales că nici vite, nici unelte şi nici altceva nu le dădea şi Polina spusese şi ea la fel, şi măsuraseră şi seceraseră prin urmare două pogoane şi jumătate de grîu. Tudor Bălosu nu mai suflase un cuvînt, îl lăsase să secere, să care grîul la arie, să treiere şi să-l aducă acasă. Iată însă că îi dăduse în judecată.

Polina era în mijlocul bătăturii cu cumnatele ei, cu mîinile şi picioarele pline de pămînt, făcea chirpici pentru casă. Se apucaseră de ea îndată după treieriş, cumpărînd totul pe grîu, prin schimb direct, atîtea duble pentru salcîmi de fundament, atîtea pentru şindrilă şi metri cubi de blană — metri cubi şi şindrila le luase Birică făcînd două drumuri la munte — iar tîmplarului, căruia îi comandaseră uşi şi ferestre, îi plătiseră tot cu grîu. Polina se apropie şi, ferindu-şi braţele pline de pămînt pînă peste coate, întinse capul alături de umerii bărbatului ei şi ceru să vadă şi ea hîrtia. O citi şi rămase cîteva clipe nemişcată.

Se uitară unul la altul în tăcere.

— Hm! făcu după aceea Polina. Ce zici, Birică?

— Ce să zic! O să ne condamne să-i dăm grîul îndărăt, să plătim cheltuielile de judecată şi dacă vrea tat-tău, se poate să iau şi cîteva luni de puşcărie.

— Cînd zice că e procesul? întrebă Polina.

— Peste două săptămîni, la 2 septembrie.

Polina se uită iar la bărbatul ei şi încetul cu încetul ochii ei care erau atît de catifelaţi şi de frumoşi se micşorară şi căpătară culoarea oţelului rupt. Ea clătină din cap cu îndoială: nu credea că la data aceea de 2 septembrie tatăl ei se va prezenta la proces. Birică clătină şi el din cap. Ce anume voia să spună soţia lui? La ce se gîndea?

— Nu, şopti Birică gînditor, înţelegînd că soţia lui îi dă toată libertatea să ia orice fel de măsuri împotriva tatălui ei. Nu, să mergem întîi la proces, să vedem ce face, mai spuse el.

Ea îşi aplecă fruntea: avea dreptate el, trebuia văzut întîi ce avea de gînd tatăl ei.

Nu se putea spune că tatăl ei nu avusese prilejul să-şi dea seama cît de hotărîtă era ea şi bărbatul ei să cîştige această luptă. Dacă la proces el avea să îndrăznească să meargă prea departe, însemna că încă nu-şi dădea seama cu cine avea de-a face.

Polina gîndea că nu mai tîrziu decît a doua zi după proces, el avea să afle o dată pentru totdeauna ce fel de fiică şi ginere avea. Se duse liniştită la cumnatele ei să facă mai departe chirpici pentru casă. Cumnatele auziseră totul şi nu întrebară nimic. În dimineaţa aceea a secerişului înţeleseseră toţi că Polinei lui Bălosu nici prin gînd nu-i trece să-şi lase bărbatul din pricină că tatăl ei nu vrea să-i dea zestre şi de atunci începuseră să ţină la ea. Era rău că Birică se bătuse cu ai ei pe mirişte, dar era drept; Birică nu vroia să se îmbogăţească din averea socrului; cerea cinci pogoane de pămînt, dreptul cît de cît al Polinei; şi dacă acum venise citaţie pentru proces, ruşinea era pentru Bălosu şi familia lui, nu pentru Birică.

XVI

Ei, Niculaie, hai acum cu mine să vedem dacă poţi să mergi la şcoală sau nu. E nenorocire, Niculaie! Am crezut că hai că n-o fi el preţul grîului ca acum un an, că piaţa mai scade, cînd se face grîu mult, dar să scadă ea la jumătate, asta n-aş fi crezut niciodată că o să se întîmple. Suie-te sus şi fă-ţi cruce. Dacă ne întoarcem cu grîul îndărăt, n-am ce să-ţi mai fac, sărac de sufletul tău!

Moromete încărcase căruţa cu grîu şi se ducea să încerce piaţa de la Piteşti. La gară, la obor şi la oborul mare din Costeşti fusese lumea ailaltă, nu mai avea nevoie să se ducă şi el. Era de dimineaţă. Niculaie se urcă în căruţă peste cergă, deasupra grîului, şi de înfrigurat şi înspăimîntat ce era i se auzeau dinţii clănţănind în gură.

Nenorocirea de care pomenea Moromete ameninţase tot timpul satul. Cu toate că trecuse mai bine de o lună de zile de la treieriş, preţul grîului rămînea mereu acelaşi ca la început, adică scăzut la jumătate faţă de anul care trecuse. Cu toate că Moromete auzise mereu şi văzuse şi cu ochii lui cum oamenii, neliniştiţi şi furioşi, se întorceau cu căruţele cu grîu îndărăt, el nu luase în seamă ameninţarea, nu crezuse în ea nici o clipă. Îşi spunea — şi avea dreptate — că fiind grîul mult, oamenii se repeziseră prea fără socoteală cu căruţele în oboare şi firească că negustorii ştiuseră să-i primească cum se cuvine. Dar timpul trecea şi dubla de grîu nu urca nici măcar cu cincizeci de bani.

Nevenindu-i însă să creadă, şi cum septembrie se apropia şi Niculaie trebuia să plece, Moromete încărcă şaptezeci de duble în căruţă şi plecă spre Piteşti, o piaţă mai îndepărtată al cărei preţ se zicea că era mai bun. Trebuia să vîndă negreşit, nu mai putea aştepta.

Plecaseră de dimineață de tot și soarele răsări tîrziu în urma lor. Moromete ținea hățurile în mînă, îndemna caii fără încetare și timp de cîteva ceasuri, trecînd peste poduri și bariere, prin sate și păduri, urcînd și coborînd vîlcele, el nu scoase nici un cuvînt, nici o exclamație, nici măcar atunci cînd ar fi fost trebuincios pentru cai; încorda doar brațul și ridicînd biciul lovea îndesat; odihniți și grași, caii duceau la trap căruța încărcată, sforăiau și scuturau din cap.

Soarele răsărit îl lumina și îl încălzea pe Moromete din spate, dar el nu-l simți și nu-i văzu lumina. Nu văzu nici oamenii de pe drum și nici casele pe lîngă care treceau. Cu această grabă și cu această orbire încerca să fugă el de un gînd care îl urmărea: ce va face dacă și la Pitești va fi aceeași piață? Niculaie stătea și el în căruță la fel ca și tatăl său, mut, nemișcat, în prada aceleiași așteptări încordate...

Multă vreme nu văzură nici unul căruțele cu care se întîlneau.

Aceste căruțe semănau într-un fel izbitor cu a lor, adică aveau aceeași cergă de cînepă pe deasupra acoperind ceva. Dar deodată Moromete le văzu. Trase de hățuri și tăcerea sa încercă să se răzbune:

— O, hooo!... exclamă cu tot pieptul, mai lung și mai tare decît era nevoie și deși caii se opriseră, mai adăugă încă: Ho! Ho! Se răsuci apoi cu tot trupul și strigă în urmă: Bă, rumînilor!

— Ce este, măi tăticule?!

— Ia opriți nițel.

Era un șir întreg de căruțe și se opriră uimiți la auzul acelui glas încordat care vroia parcă să le dezvăluie o taină.

— De unde veniți, mă, voi? fură întrebați cu același glas.

— De la Pitești, tăticule, răspunseră cîțiva deodată.

— Cu ce sînteți?

— Cu grîu.
— Şi unde vă duceţi?
— Acasă.
— De ce?
— E grîu mult.
— E, şi?
— Nu cumpără nimeni.

Aci întrebările se opriră. Se scurseră cîteva clipe şi se auzi nesfîrşită şi uriaşă tăcerea cîmpiei, apoi sforăi un cal, îşi aduseră aminte de ei înşişi şi cei cu şirul de care îndemnară vitele să pornească.

— Ce-i facem, Niculaie?

— La Piteşti, tăticule! porunci şi se rugă Niculaie şi glasul său viu, arzînd ca o flacără, îl răsuci repede pe om cu faţa înainte.

Merseră toată noaptea şi dormiră cu rîndul. Cînd căruţa ajungea la o răspîntie de şosele şi se întîmpla ca tatăl să doarmă, Niculaie îl deştepta să-i arate drumul şi tatăl spunea: drept înainte, sau hart caii, sau hăţ. Mergeau din ce în ce mai greu, erau din ce în ce mai numeroase dealuri şi văi şi de la miezul nopţii Moromete nu mai dormi.

Dimineaţa, Niculaie se deşteptă ud de rouă. Căruţa scîrţîia pe o şosea necunoscută, cu pulbere puţină, albă ca sarea pisată, cu pietriş ascuns trosnind mărunt sub şinele roţilor. Moromete mergea pe jos şi ceva din înfăţişarea lui şi din felul cum mergeau caii atrase băiatului luarea aminte.

— Tată, unde sîntem?
— Am trecut de Piteşti.
— De ce?
— N-aveam loc de căruţe.
— Şi unde mergem?
— La munte.
— De ce nu m-ai sculat să văd şi eu Piteştiul?

— Ai să-l vezi cînd ne întoarcem. Uite, zise tatăl mergînd alături de roată şi dezvelind un colţ de cergă. Ia şi mănîncă.

Lîngă pîinea de acasă era un pacheţel cu ceva. Băiatul îl desfăcu, şi mirosul cărnii afumate făcu nările lui subţiri şi străvezii să palpite. Începu să mănînce.

Înainte ca soarele să apună, muntele începu să-şi dea de veste apropierea. Între sate, şoseaua era mai puţin umblată ca la şes. Din depărtare se făcea simţită răcoarea; privirea obosea, trecînd de la un munte la alt munte, de la o rîpă prăpăstioasă la un ascuţiş înalt, iar liniştea era aici mai aspră, mai lipsită de taine, ascuţea auzul şi înteţea bătăile inimii. Niculaie băgă de seamă că tatăl său arată schimbat. În afară de faptul că tăcea, faţa lui se urîţise, fruntea parcă i se făcuse mai mică, nasul mai mare, părul tuns scurt se vedea de sub pălărie ca al unui străin... Niculaie se simţi şi el străin în liniştea aceasta străjuită de munţi neprietenoşi. În curînd însă îşi dădu seama de ce se schimbase tatăl său aşa: se întîlneau din cînd în cînd cu căruţe şi văzu cu ce ochi se uita tatăl său la ele. Erau căruţe de-ale lor, de la cîmpie, se întorceau acasă goale. Veneau deci de la munte după ce vînduseră grîul. Niculaie se uită din nou la tatăl său şi se sperie: niciodată pînă acum nu crezuse că el poate avea o privire atît de turbure şi de duşmănoasă.

— Tată! şopti.

— Ce vrei tu?

Niculaie simţi cum inima i se micşorează.

— Ce vrei? repetă tatăl şi se uită înapoi şi privirea lui turbure îl zăpăci pe băiat.

Trecură astfel ceasuri lungi. Abia într-un tîrziu Moromete înfăşură capătul hăţurilor de vîrful loitrei, înfipse biciul în grîu şi-şi plecă fruntea. Ce se petrecea? Îi ura pe cei care cutreieraseră înaintea lui aceste rîpe,

în căutarea de prețuri mai bune? Ce însemna acest lucru? O lua pe urmele lui Tudor Bălosu?

— Ce e, Niculaie, tată? Te doare ceva?

— Nu...

Moromete se întoarse și puse mîna pe piciorul slăbuț al băiatului. Îl strînse ușurel și se uită la fața lui. Cum stătea aplecat spre genunchii băiatului, acesta îi văzu întîi mustățile și se rușină că i se păruse mai înainte că tatăl său era urît. Tatăl său semăna uneori cu Ștefan cel Mare (fără pletele acestuia), iar alteori, cînd purta căciulă și era supărat aducea puțin și cu Matei Basarab.

— Atunci de ce mă chemași? Ți-e foame? întrebă Moromete.

— Nu...

— Te-ai săturat de mers?

— Nu! protestă Niculaie. Tată, de ce nu întrebi pe unul din ăștia care au vîndut?...

Moromete își retrase mîna. Copiii pătrund în sufletul unui om repede și necruțător. Abia auzindu-l pe băiat își dădu seama Moromete că se ferise fără să știe de ce să intre în vorbă cu cei care vînduseră. Opri căruța unuia care se întorcea gol și îl întrebă pînă unde s-a dus și cu cît a dat grîul. Omul răspunse că a fost cam departe, dar a dat grîul bine.

— Cu cît.

— Cu șapte lei.

— Ce înseamnă asta? întrebă Moromete.

— Șapte lei peste Pitești.

Moromete întoarse capul înainte și porni caii. Asta însemna bine la omul ăsta? Pentru șapte lei să bați drumul prin creierii Carpaților?

— Credeai că e mai mult? strigă omul din urmă.

Moromete opri caii.

— Păi eu așa credeam... mărturisi el cu o dezamăgire naivă în glas.

— N-au mocanii bani! explică celălalt. Iarna au ei mai mulți bani.

— Păi poate cineva să păstreze grîul pînă la iarnă, domnule? protestă Moromete către cel din urmă, ca și cînd acela ar fi pretins contrariul, din pricina asta se supără brusc pe el și-i întoarse spatele.

În sfîrșit, după două zile și-o noapte, Niculaie behăi ca un ied în aceste locuri necunoscute și se agăță și-l trase fără nici o noimă pe tatăl său de flanelă. Moromete îndemnă caii și rîse pe sub mustață.

— Auzișsi ce zicea ăla?! îl luă apoi martor pe Niculaie. Un creștin și el! S-a dus la munte și a dat grîul cu douăzeci și șapte de lei!

— Tată, dacă mocanii nu fac grîu și porumb, de unde au ei bani?

— Păi tu n-ai învățat la geografie? Care sînt bogățiile țării? îl examină Moromete sever. Ia vezi, că dacă la examen nu ieși bursier, n-am de unde da șapte mii de lei pe an!

Niculaie întîi rîse, dar apoi începu să-i turuie gura de localități unde se găsesc bogate zăcăminte de fier, aur, sare, aramă, var, aluminiu, cu industriile lor cu tot.

— Oamenii ăștia de pe aici — îl întrerupse Moromete văzînd că știe — mai lucrează și în păduri, fac șindrilă din brad, metri cubi de construcție, obezi, fel de fel de putini și butoaie, unii sînt zidari, alții sînt ciobani, au livezi, fac țuică, fac drojdie, fac poame și... ghici mai ce? Poșircă, mă, Niculaie! încheie Moromete cu dispreț binevoitor și Niculaie îl trase iar de flanelă.

Cînd soarele apuse, Moromete îi făcu băiatului o destăinuire: aveau să tragă și să mîie chiar la femeia aceea despre care povestise el acum două ierni, cînd fusese la munte cu Tudor Bălosu. Își mai aducea aminte?

Numai că Niculaie fu cam dezamăgit de felul cum îi primi mocanca. De bucuroasă era ea bucuroasă, așa cum povestise tatăl său, dar nu i-a plăcut pîinea, nici ciorba de fasole și nici mîncarea de prune pe care le-a pus-o ea pe masă. Pîinea era parcă făcută din uruială, fasolea n-avea nici un gust, iar prunele erau leșinate. Numai țuica era bună.

A doua zi au vîndut grîul în sat, iar pe la prînz, împăturind banii și vîrîndu-i la brîu, Moromete a oftat cu tristețe și i-a spus băiatului:

— Rîdeam de ăla, Niculaie, care a dat grîul cu șapte lei! Noi l-am dat cu șase!

Au pornit îndărăt, iarăși tăcuți și tatăl și fiul. Erau însă împăcați și Moromete ajunse chiar la concluzia că șase lei peste Pitești e un preț destul de bun. Ce puteau face?

La Pitești tatăl arătă băiatului orașul și îi arătă și oborul de cereale. Niculaie rămase buimăcit de mulțimea de căruțe. Nu se vedea de la o margine la alta, iar înghesuiala căruțelor era de neînchipuit. Cum ele trebuiau să se miște, unele să dea înapoi să iasă, altele să-și facă loc și să intre, roțile se atingeau, oiștile intrau una în alta, sușletul unuia strivea capetele boilor din spate... Se auzeau îndemnuri mînioase, alteori cineva răcnea înjurînd înspăimîntător... Și aceleași cergi de cînepă cenușie, întinse peste căruța plină sau pe fundul gol al căruței zăcînd stoarse. Căruțele cu boi erau cele mai liniștite. Fără ele îți trecea prin cap că n-ar avea cine să împiedice o zăpăceală a cailor, o bătălie ca în cărțile de istorie, cu bice în loc de săbii și cu înjurături în loc de strigăte războinice.

Undeva în fund se vedeau magaziile și rampele de descărcare. Agenții caselor de comerț treceau printre căruțe și dădeau bonuri. Purtau pălării albe de paie și pantaloni de asemenea albi. Treceau de la căruță

la căruță, vîrau adînc mîna sub cerga țăranului, lăsau să li se scurgă grîul din palmă și strigau : șaptesprezece lei ; nouăsprezece cincizeci ; douăzeci și foarte rar douăzeci și unu. Acesta era prețul grîului și uneori, la cîte o căruță, nu strigau nimic și nu dădeau nici un bon ; asta însemna că grîul acela avea prea multe corpuri străine sau că bobul lui era prea sec.

— Se scurge grîul rumînilor, Niculaie, se varsă ca apa. De la treierat și pînă la culesul porumbului tot așa cum vezi... Se varsă sudoarea noastră, se strînge în magazii, Niculaie...

Moromete vrusese să facă la obor un popas. Apucă însă hățurile și dădu cu biciul în cai ; era mînios și multă vreme se uită drept înaintea sa. Ai fi zis că se teme că uitîndu-se înapoi își va pierde stăpînirea de sine.

În zilele următoare el încercă să mai glumească, să-i spună lui Cocoșilă că a făcut-o fiartă cu grîul.

— „Am dat, Cocoșilă, din șaptezeci de duble, treizeci și cinci pe degeaba" — încercă să se amăgească spunîndu-și că totuși prețurile se vor urca, întîrzie ceasuri întregi în poiana fierăriei lui Iocan și toate acestea în speranța că doar-doar va veni cineva sau se va auzi de undeva că se va întîmpla un lucru, o mișcare undeva, sau nu se știe ce răsturnare, nu se știe ce lege, care dacă n-ar schimba cu totul situația, în orice caz s-o țină pe loc, să stea pe loc banca, să nu se miște fonciirea, să nu plătească nimic pentru școala lui Niculaie și numai negustorii să nu stea pe loc, numai pentru ei să treacă timpul și să-i silească în felul acesta să urce prețurile.

Timpul trecea însă pentru toată lumea și Niculaie îi dădu primul de veste că peste trei zile trebuie să plece la Cîmpulung pentru examenul de admitere.

Se duse cu Niculaie.

Fiindcă tot pleca la munte — Cîmpulungul era un oraş de munte — mai încărcă o căruţă de grîu şi o vîndu pe drum cu acelaşi preţ.

Îi mai rămînea astfel în pod jumătate din grîu. Erau totuşi în picioare jumătate din speranţe. Fetele se împăcaseră cu gîndul de a nu mai pretinde ceva din munca lor (aveau să aibă în schimb partea de pămînt a lui Niculaie şi nu era puţin să te măriţi în loc de două pogoane, cu trei), iar Paraschiv şi Nilă se arătau şi ei parcă mai înţelegători (nu spuseseră nimic că se cheltuiau bani cu fratele lor vitreg), încît speranţele din pod, aşa înjumătăţite cum erau, dacă erau amînate pînă cînd preţul grîului avea să se ridice, puteau să se împlinească.

XVII

Astfel că datoriile trebuiau amînate şi ele; toate datoriile, fiindcă nici una nu putea fi plătită!

Paraschiv, care fusese de faţă cînd tatăl său spusese acest lucru, îndată după plecarea lui — îndată chiar după ce căruţa se îndepărtă de casă cu Niculaie în ea — se adresă Titei rînjind:

— Din gură e lesne să amîi, şi e lesne să-l sui pe Niculai în căruţă şi să-l duci la şcoală dar ce-o să te faci cînd o veni colea banca şi fonciirea să dai! Aşa, din gură, pot să zic şi eu: am zece mii de lei! Dar îi am?!

Paraschiv stătea pe prag în locul unde stătea de obicei tatăl său. Fără Moromete tinda arăta acum parcă goală; nu-i stătea de loc bine lui Paraschiv acolo pe prag. Fiindcă Tita nu răspunse, iar mama intră în odaie

ca și cînd n-ar fi auzit, Paraschiv continuă cu ideea lui, deosebirea dintre a spune din gură și a avea.

— E cel mai lesne! reflectă el. Nu așa, mă, Nilă? îl luă el martor pe fratele său. Vine colo, iarna și n-ai dulamă pe tine și trebuie să ieși să dai caii la apă. Zici din gură: „Ia dă bă dulama să mă îmbrac!" Dar ai dulamă?!

Mamei i se păru că este iarăși vorba de fusta ei pe care și-o făcuse anul trecut din lîna oilor și nu răbdă să nu răspundă:

— Ca să ai dulamă trebuie să torci, zise ea din odaie. Pune mîna pe fus și toarce!

— Știu eu că ți-ar place, dar n-ai găsit prostu ăla, răspunse Paraschiv fără respect. V-ați apucat să-l faceți pe ăla micu boier, dar să vedem ce-o să faceți cînd o veni colea fonciirea și banca!

— Abia așteptași să plece tat-tu, dar crezi tu că nu se întoarce? zise mama de după ușă cu un glas neliniștit. Fonciirea și banca să le plătiți voi, că de aia i-a dat drumul lui Achim la București. Ce te mai arde și pe tine să te faci boier! Ce te-ai mai face, dacă ai avea cu ce! Te vede Dumnezeu că-l dușmănești pe ăla micu fiindcă învață carte. Pe tine nu te-am dat la școală? De ce n-ai învățat?

— O sută de inși cu carte și nu mă dau pe ei! răspunse Paraschiv cu trufie.

— Vezi-ți de deșteptăciunea ta, lasă-ne pe noi! mai spuse mama și se închină la icoană. Abia termină însă crucile și continuă: Banca să faceți ce știți, fiindcă voi ați fost ăia care nu mai puteați cu gurile căscate după bani.

— Dar lîna de la oi a fost bună! Ehe! amenință Paraschiv cu glas acoperit, vrînd pe de o parte să spună că iată cine a trăit și trăiește bine de pe urma băncii, dar lasă că de-aici înainte o să se curme el acest trai.

— Ce-ai să faci? îl sfidă mama ieşind în tindă şi apoi pe prispă. Uite colo lînă, nişte velinţe şi nişte pături, ia-le şi satură-te cu ele! Altceva mai ai ce să mai iai?

Şi se dădu jos de pe prispă şi porni spre grădină să nu-l mai audă. Ce ciudat lucru! Cît fusese tatăl aci, nu scosese un cuvînt şi iată-l acum ce ieşea din el! Ce-a vrut să spună cu banca şi fonciirea. El vorbea ca şi cînd n-ar fi avut nici o legătură cu aceste datorii şi ameninţa fără ruşine. De unde răbufnirea aceasta? Achim fusese lăsat să se ducă la Bucureşti; ce mai vroia? I se spusese doar limpede că cheltuiala cu Niculaie era din dreptul fetelor, din munca lor. Scăpată de grija lui Niculaie, mama simţi acum că vechile ei temeri n-au părăsit-o de loc. Îşi spunea iarăşi că de-ar fi să rămînă singură cu copiii vitregi, n-ar avea nici o scăpare, ar arunca-o pe drumuri chiar a doua zi.

Mama avea două vieţi şi cea mai neliniştitoare era aceea din timpul nopţii. Cu ochii deschişi, nimic nu i se părea greu de îndurat, ar fi putut răbda chiar şi izgonirea din casă. Noaptea însă, în vis, faptele ei şi ale altora începeau din nou să trăiască şi în această a doua viaţă puterea ei de a înţelege şi a îndura se prăbuşea sau se înălţa fără voinţa ei. Trecuseră ani îndelungaţi şi nu izbutise să afle decît foarte puţin din taina acestei vieţi.

Adevărul unei bucurii sau liniştea unui gînd curat erau deseori puse la îndoială în timpul nopţii, iar alteori îndoiala şi apăsarea din timpul zilei erau străluminate în somn de bucurii mari.

De cîte ori avea ceva cu Paraschiv — chiar şi numai în gînd — Catrina Moromete îl visa apoi toată noaptea şi astăzi îşi aduse aminte de acest lucru abia după ce se certă. Era însă prea tîrziu să mai dreagă ceva — gîndul rău îl avusese, nu se înşela faţă de ea însăşi — şi de frică se hotărî să se culce tîrziu şi să se culce

ostenită, poate că va trece noaptea fără să i se turbure sufletul.

Se apucă şi cără nenumărate căldări de apă, săpă şi udă straturile de zarzavaturi şi grădiniţa cu flori, făcu singură de mîncare şi tocă tot singură ierburi pentru păsări. Puse apoi mîna pe lopată şi curăţă coteţul de păsări, rîni la porc...

Paraschiv stătea pe prispă şi juca tabinet cu Nilă, dar ea nu-i vedea pe nici unul şi nici la ea nu se gîndea. Uitase de sine şi de toţi. Dădea mişcărilor ei acea distanţă dintre ea şi lucruri în care trupul dăruindu-se întreg mişcărilor pe care le făcea, ferea sufletul de urmările rele ale acestor mişcări cum ar fi fost gîndul că munca este istovitoare sau murdară, nemeritată sau nepotrivită. Din pricina asta Nilă, de obicei mai atent, nu băgă nici el de seamă că mama umbla cu lopata în mînă, un lucru faţă de care şi un străin s-ar fi simţit ruşinat; juca tabinet şi pierdea mereu şi fruntea îi era încreţită în sus, a uimire şi nedumerire că fratelui său îi veneau cărţile în aşa fel încît *lua* de jos tot ce dădea el.

Terminînd şi cu coteţele, Catrina trecu în spatele casei şi începu să cureţe cu o săpăligă scaieţii care creşteau pe lîngă gardul dinspre curtea lui Bălosu. Ostenise şi într-o vreme rămase nemişcată, cu palmele pe coasa săpăligii. Îşi aplecă urechea minţii asupra stării ei lăuntrice, dar nu putu să-şi dea seama dacă sufletul i s-a liniştit. Se uita în zare fără să vadă, trudită şi mîhnită. Cerul era larg şi lumea fără margini, dar viaţa omului se învîrtea înăuntrul unei curţi ca într-o închisoare. Adînc şi luminos era cerul, dar aici jos era o casă împrejmuită cu gard şi sufletul omului se chinuia aci, întunecat şi orb. „Isuse Cristoase, se rugă mama, luminează sufletul lui Paraschiv şi luminează-l şi pe-al meu."

Văzînd-o aşa nemişcată, Aristiţa Bălosu se apropie încet de gard.

— Ai ostenit, Catrino! şopti ea. Eu zic că ai cărat mai mult de douăzeci de căldări de apă.

Catrina tresări.

— Ce să fac?! Omul e dator să muncească! spuse ea. Mai rău o fi cînd n-oi mai putea. Parcă nu auzii azi maşina — schimbă apoi vorba după cîteva clipe de tăcere — nu mai ai ce coase?

Aristiţa oftă:

— Spun şi eu... să nu m-audă Tudor... Mi s-a urît, Catrino! Uite-l, mai adineauri a venit de la ocol... N-aş fi crezut, Catrino, să ajungem în judecăţi părinţi cu copii.

— A! se sperie mama. Ce judecăţi?

— Uite, cu Polina! S-a măritat contra lui tat-său, tat-său nu vrea să-i dea pămînt, s-au bătut cu al lui Birică... acuma, am ajuns să ne judecăm! Azi a fost proces! S-a amînat, continuă Aristiţa văzînd uimirea vecinei. Noroc de judecător, cică ar fi unul bun care nu prea ia el în seamă advocaţii. „Împăcaţi-vă — zice — vă dau termen." Tat-său a sărit în sus, că nu vrea să se împace şi Polina... Aristiţa făcu un gest şi oftă. Cică ar fi strigat acolo la alde tat-său: „Lasă că ai să te împaci tu, te fac eu să te împaci". Şi Victor mai rău ca tat-său: „Cîtă viaţă oi avea — zice — cu mine n-ai să te împaci, Polino". Fratele îi spune sorii! exclamă Aristiţa îngrozită. Nu ştiu ce să mai fac cu ei! văz că tu, Catrino, te mai duci la biserică, dar eu degeaba mă duc...

„La alţii mai rău ca la noi", îşi spuse Catrina seara, cînd se culcă, dar truda din timpul zilei tot nu-i alungă neliniştea pricinuită de cearta cu Paraschiv şi îl visă numaidecît ce adormi. Se făcea că Paraschiv stătea în mijlocul bătăturii şi strîngea de gît o purcea albă;

o ţinea cu picioarele în sus şi o sugruma ; purceaua ţipa ascuţit şi faţa ei cu rît alb şi cu ochii roşcaţi se schimba şi ba era purcea, ba era Ilinca... Se auzeau ţipete : „Mamă, mamă !“ striga Ilinca.

— Mamă !

Catrina sări în sus înfricoşată. Era chiar Ilinca la căpătîiul ei şi în clipa următoare auzi ţipete undeva în noapte, parcă la spatele casei.

— Ce este ?

— Arde casa lui Bălosu.

— Săriţi ! strigă mama, uitînd într-o clipă de visul ei urît.

Alergă în tindă după căldarea cu apă şi pieri pe după spatele casei. Paraschiv şi Nilă săriră şi ei. Casa lui Bălosu ardea dintr-un colţ cu o vîlvătaie care clătina rar şi liniştit întunericul nopţii ; dacă ar fi fost vînt, s-ar fi întins numaidecît peste tot acoperişul. Dar şi aşa, în liniştea aceasta neagră, flacăra roşie era înspăimîntătoare, cum trosnea şi făcea să urce şi să coboare asupra ei grămezi uriaşe de întuneric.

— Săriţi, săriţi ! ţipau femeile, deşi sărise să stingă focul aproape toată lumea din acea parte a satului.

Cîţiva bărbaţi îndrăzneţi se urcaseră pe acoperiş, foarte aproape de flacără şi aruncau una după alta găleţile cu apă care erau aduse în goană de la fîntînă. Nu era prea aproape fîntîna şi primejdia era mare, încît ţipetele şi îndemnurile nu mai conteneau. Ţipau mai ales vecinii lui Bălosu, muierile care se temeau că focul s-ar putea întinde şi la ei. Temerea nu era fără noimă, cu toate că în aer nu se simţea nici o adiere, dar flacăra părea o fiinţă vie, un balaur ameninţător care printr-o voinţă duşmănoasă putea să-şi întindă limbile şi spre acoperişurile vecine.

Nu trecu însă multă vreme şi se văzu că flacăra ardea acolo liniştită.

Se aduseră scări şi în curînd vîlvătaia începu să scadă. La întrebările oamenilor, Tudor Bălosu răspundea unul şi acelaşi lucru: nu ştia cum de i-a luat casa foc. Au scos cenuşa din vatră cu tăciuni în ea? Nu, cenuşa o scoate dimineaţa şi nu la spatele casei, ci departe, în fundul grădinii, o duce muierea. Atunci, cum au ţîşnit scîntei pe coş? Nu ştia nimic. Nu puteau ţîşni scîntei tocmai spre colţul casei, jos la tălpici; dacă ar fi ţîşnit de pe coş ar fi trebuit să ia foc acoperişul; şi acoperişul era de tablă şi cel mult la streşină putea ajunge o scînteie; dar nu de la streşină, ci de jos se aprinsese. Era limpede: cineva a dat foc casei.

Muierile îşi făceau cruce, obosite şi speriate. Se duceau acasă întrebîndu-se în dreapta şi în stînga cine ar fi putut să dea foc.

Singură în odaie — fetele şi Paraschiv şi Nilă dormeau tot afară — Catrina Moromete îngenunchie în faţa icoanei şi începu să se roage. Ea bănuia cine a dat foc casei lui Bălosu. Îşi aminti de ceea ce îi spusese Aristiţa de după gard şi se gîndi la Birică.

De fapt, nu Birică, ci chiar Polina, cu mîna ei, pusese focul; venise pe întuneric cu o sticlă de gaz şi fugise apoi prin fundul grădinii. Dăduse foc numai la un colţ. Tatăl şi fratele ei nu erau proşti să nu înţeleagă că dacă nu sting procesul contra bărbatului ei, le va aprinde ea toată casa. Lupta nu se mai dădea cu martori, ziua în amiaza mare, cum se întîmplase pînă acum, ci pe ascuns, noaptea pe întuneric şi cu o îndîrjire mai mare şi mai primejdioasă ca înainte.

„Isuse Cristoase — se ruga mama în genunchi — ne-ai apărat pînă acum, apără-ne şi de aici înainte. O fi el Paraschiv rău şi întunecat la suflet dar gînduri de astea, Isuse Cristoase, ştiu că nu l-ai lăsat să aibă."

XVIII

Cînd peste cîteva zile Moromete se întoarse de la Cîmpulung — Niculaie era de-a dreptul fericit, reușise la examenul de admitere printre primii din cîteva sute de candidați — mama nu socoti că mai trebuie să-i mai spună și bărbatului ei de răbufnirea lui Paraschiv. O stăpînea încă gîndul acela că față de alții — față de ai lui Bălosu de pildă — feciorul vitreg nu era chiar atît de înfricoșător cum i se păruse ei. Visele sînt vise, uneori visezi rău și nu se întîmplă nimic ; visul rău e gîndul care n-ai scăpat de el, care ți se cuibărește în suflet și e numai al tău, venit din păcatele tale.

Catrina gîndea astfel și din pricină că Paraschiv se purta parcă mai bine cu ea, el arăta ca și cînd s-ar fi temut ca mama vitregă să nu-l spună, și Catrina gîndea că dacă lui Paraschiv îi e frică de tatăl lui, atunci nici ea n-are de ce să fie îngrijorată.

Ea nu se înșela, dar n-avea de unde ști că teama lui Paraschiv era de altă natură ; el făcuse o prostie, lăsînd să i se simtă o parte din gînduri și se temea că dacă mama vitregă vorbește, tatăl ar putea deveni bănuitor. În aceste zile el se arătă mai vorbăreț și mai vesel și se interesă chiar de examenul lui Niculaie, întrebîndu-l de cîteva ori cu bunăvoință :

— Ei, și acuma cînd te duci la școală, Niculaie ?

— Peste două săptămîni, răspundea Niculaie și mama auzea și își spunea că, deci, făcea bine tăcînd.

În duminica următoare, însă, dimineața, intră în curte Jupuitul. Nu era „nimeni" acasă, adică tatăl era pe la oameni. Dar agentul de urmărire se așeză pe prispă și porunci scurt :

— Să vie imediat aci !

Moromete nu era departe, era la Dumitru lui Nae, pe marginea şanţului, şi veni repede acasă.

— Moromete — îl întîmpină Jupuitul, ridicîndu-se în picioare — plăteşte fonciirea.

— Păi n-am plătit-o!? exclamă Moromete plin de uimire şi se opri la distanţă, cu mîinile în şolduri.

Dar agentul, posomorît, nu mai stătu ca înainte la discuţie. Moromete vroia să spună că dacă a plătit acum trei luni jumătate din ea, însemna că a plătit-o toată; începea iar comedia şi agentul se săturase.

— Dacă peste două ceasuri nu vii imediat la primărie să plăteşti, mă întorc cu şeful de post şi-ţi iau vita din grajd, spuse el. Bună ziua!

Moromete, ca de obicei nu se sperie de această ameninţare. E drept că niciodată nu se arătase Jupuitul atît de categoric, dar poate că îl lua şi pe el la rost perceptorul şi înţelese că trebuie să se ducă iar pe la primărie şi să facă ce-o face să amîne plata pînă pe toamnă. Trebuia să vorbească cu perceptorul, numai acesta putea să-l amîie.

Plecă liniştit la primărie. Nu se putea, doar nu erau nebuni; la iarnă preţul grîului avea să se ridice de două ori cît acum, avea să vîndă şi să plătească atunci, era limpede ca lumina zilei, doar n-o să-l silească să piardă jumătatea din grîul pe care îl mai avea. Pierduse pentru Niculaie fiindcă n-avusese altă scăpare, dar în chestiunea asta plătise totdeauna cînd îi venise mai bine.

— A! Ce faci, Moromete, bine că te văd! exclamă primarul din biroul său, care avea geamul deschis spre şosea. Se apropie de geam şi îl chemă pe Moromete înăuntru: hai că am ceva de vorbit cu dumneata!

Moromete intră, dar primarul rămase în picioare; nu-i întinse mîna lui Moromete şi nu-i spuse să stea pe scaun.

— Am avut de două ori întrunire la bancă, spuse el. Credeam că ai să vii cu Cocoşilă şi cu Dumitru lui Nae, dar nu te-am văzut.

Moromete nu-i răspunse imediat şi Aristide îi întoarse spatele şi se duse la fereastră. Avea neplăceri.

Întîmplarea cu Ţugurlan se răspîndise în tot satul şi de teamă să nu se repete şi cu alţii, trebuise să poruncească feciorilor să desfiinţeze pentru moment ţeava de scurgere şi să se poarte mai cu grijă cu oamenii. Nu izbutise nici cu şeful de post, acesta negase că i s-ar fi luat arma în ziua aceea şi legiunea de jandarmi n-avusese ce să-i facă. Dar ceea ce era mai îngrijorător era faptul că la întrunirile care avuseseră loc la bancă, nu veniseră decît cincisprezece-douăzeci de oameni, deşi se ştia că în asemenea împrejurări Aristide dădea de băut. Altă dată, centrul satului era plin şi întrunirile aveau loc afară; fruntaşii liberali îşi ţineau discursurile de pe treptele băncii, aveau în faţa lor o mulţime mare de capete şi puteau striga şi gesticula în voie, avea deci cine să-i asculte. Ce se întîmpla însă acum, de ce nu mai veneau oamenii la întruniri? Nu înţelegea, nu credea că din pricina scandalului de la moară cu Ţugurlan; cu o săptămînă în urmă avusese loc o întrunire a ţărăniştilor cu Crîşmac şi nici la ei nu veniseră oamenii. Situaţia politică era turbure şi deşi partidele se pregăteau de alegeri, circulau zvonuri ciudate despre legionari. Pretorul îl informase că legionarii aveau să se prezinte şi ei în alegeri şi că spre deosebire de alte dăţi, cu toate că se ştia bine cu ce fel de program veneau ei, nu-i mai împiedica nimeni să facă propagandă. Aristide, care găsise într-o zi o broşură legionară printre cărţile feciorului său Tache şi citind-o se îngrijorase, îl întrebase pe pretor ce fel de program aveau legionarii şi pretorul îi spusese că nici el nu înţelegea nimic, dar din moment ce era vorba de acei oameni care îl împuşcaseră pe

Duca şi care umblau mereu cu pistoalele la ei, nici nu mai era nevoie să înţelegi. Toate acestea erau însă numai zvonuri; Aristide nu vedea cum ar putea partidul liberal să lase puterea din mînă. Îl îngrijora doar situaţia lui personală, se temea că n-are să mai fie ales.

— Ai? De ce zici că n-aţi venit la întrunire? şi se întoarse de la geam şi de astă dată se aşeză la biroul său.

— Adică cum — se miră Moromete — veniră alegerile şi nu ne văzuşi pe noi votînd?!

— Da, dar de ce n-aţi venit la întrunire?! În fine, ce mai faci? Ai vîndut grîul?

Privirea lui Moromete se lărgi.

— Ce te uiţi aşa la mine?! zise Aristide fără chef. Ştii de ce te întreb.

— Păi tocmai asta bag şi eu de seamă, doar nu ţi-o fi venit în gînd să-mi ceri banii ăia, se îndoi Moromete.

— Ba chiar mi-a venit, zise Aristide tăios. Nu pot să vînd grîul la preţu ăsta şi îmi trebuiesc bani.

— Păi nici eu nu pot să vînd, zise Moromete deodată întunecat şi hotărît. Cum o să vînd?!

— Asta nu mă priveşte! replică primarul ridicînd puţin glasul.

Avea într-adevăr nevoie de bani, îi trebuiau să termine moara din Tătărăşti şi bineînţeles că nu-i convenea să vîndă acum din grîu; dar în afară de asta nu vedea nici pentru ce ar mai avea nevoie să-l cruţe pe Moromete.

— Nu mă priveşte şi nici nu vreau să am discuţie. Eu nu împrumut la nimeni; te-am împrumutat pe dumneata din prietenie dar acuma am nevoie de bani!

— Domnule...

— Moromete! îl întrerupse primarul şi îl fixă cu o privire cenuşie. Nu mă face să-ţi spun încă o dată că în trei-patru zile trebuie să vii să-mi dai banii. Bagă de seamă! îl ameninţă.

Moromete avu un gest fulgerător de a vîrî mîna la brîu şi de a arunca îndată banii, dar mîna îi rămase încleştată acolo ! Întîi că nu avea toţi banii, avea doar trei mii de lei şi apoi din aceşti trei mii de lei două îi trebuiau pentru Niculaie. Îşi plecă fruntea, se întoarse şi plecă fără să salute. Pe coridor se clătină o clipă, dar îşi reveni. Îşi ridică fruntea şi se îndreptă spre uşa pe care scria *perceptor*.

Cînd intră, perceptorul îşi ridică privirea din hîrtii şi se uită ţintă la el. Se uită doar cîteva clipe ; aşa cum arăta, cu mustăţile mari şi blajine, părea un om cumsecade care va asculta cu bunăvoinţă şi înţelegere ceea ce i se va spune ; dar deodată el izbucni :

— Ce e, bă, ce cauţi aici, de ce nu-ţi plăteşti impozitele ? Ce, bă, vreai să ţi le plătesc eu din buzunar ? !

Şi se mai uită o dată furios şi apoi, pufnind, puse mîna pe toc şi îşi văzu de scris.

Moromete după ce rămase o clipă locului, se urni spre biroul perceptorului şi se aşeză pe un scaun în faţa lui.

— Dom'le Lisandre — zise el reflectînd — de ce oi fi zicînd dumneata că strigi aşa la mine ? Crezi că sînt surd ?

Perceptorul nu zise nimic. Tocmai termina, semna şi ştampila o hîrtie şi arăta ca şi cînd n-ar fi fost nimeni în birou. Trase un dosar moale dintr-un raft şi vîrî acolo copia hîrtiei pe care o ştampilase.

— Vasile ! urlă el apoi spre uşa închisă. Adu nişte apă Vasile... şi îl înjură pe Vasile de născătoarea mamei lui. Ce vreai, bă ? se adresă apoi lui Moromete. Nu pot să te amîn. Lasă-mă în pace că am treabă.

Moromete însă începu să-i explice că era cu neputinţă să vîndă acum grîul şi că dacă îl amînă cu vreo două luni...

— Nici două zile, nici două ceasuri, izbucni perceptorul după ce bău cu sete apa pe care i-o adusese Va-

sile. Veniți aici la mine — urlă el — parcă eu aș fi statul, să vă scutesc de impozite! Statului trebuie să-i plătești, nu mie și nu mai veniți voi la mine de pomană! Du-te acasă și vinde și plătește că n-am ce să-ți fac.

— Nu pot să plătesc, ce-ai să-mi faci?! se supără brusc Moromete.

— Bă! Îți iau vita din bătătură!

— Cu ce drept?

— Trebuie să plătești!

— Nu se plătesc impozitele acuma! Statul nu-ți cere dumitale să-mi pui acuma sula în coaste, cînd eu n-am de unde să dau. Așteaptă pînă la iarnă, că statul are destui bani, nu ca mine care...

— Te-am amînat cît am putut, Ilie, spuse perceptorul deodată cu alt glas, ca între țărani. Anu ăsta Finanțele e mai al dracului ca oricînd, ascultă-mă pe mine. Nimic, nici o săptămînă! Azi-mîine trebuie să plătești. Scurt.

Moromete se ridică și plecă. Nu se putea, nu-i venea să creadă. Pe drum însă se neliniști și se întoarse îndărăt, dar nu la perceptor ci la secretarul primăriei. Era adevărat că trebuia să plătească neapărat acuma? Cum adică, nu se putea să-l amîne cu vreo două-trei luni?

Ce însemna funia asta cu care perceptorul vroia să-i strîngă de gît tocmai acuma cînd grîul....

— E cam groasă, nea Ilie, mi se pare că nu se poate, îi explică secretarul. Dacă vrei, mă duc eu să vorbesc cu el, dar nu știu dacă... Stai aici, să vedem, că mie o să-mi spună.

Secretarul intră în biroul perceptorului și se aplecă la urechea acestuia:

— Dom' perceptor, mai amînați-l pe Moromete pînă după culesul porumbului. Vă rog eu!

Mustăţile mari ale perceptorului tresăriră. Se întrerupse din scris şi-şi aţinti privirea asupra tînărului. Deodată urlă.

— Du-te, mă, dracului, Oprescule, fir-ai al dracului să fii! Ieşi afară! Uite ici circulara 400.020. Ia şi citeşte... pe mă-ta de secretar!

Secretarul însă nu se sinchisea de toate aceste înjurături; rămase serios ca şi cînd ele nici n-ar fi fost pronunţate.

— Dom' perceptor, vă rog eu! insistă el.

Perceptorul mormăi, cu fruntea în hîrtii:

— Bine-bine! Vezi să nu te pomeneşti cu călimara asta în cap. Şi după ce mormăi astfel, deodată îşi ieşi iar din pepeni: Du-te, mă, dracului... pe mă-ta, Oprescule!

— Dom' perceptor, vă rog eu! zîmbi, de astă dată, secretarul.

Perceptorul răspunse atunci prietenește, cu un glas binevoitor, ca între funcţionarii primăriei care îşi cunosc bine afacerile, se acoperă între ei şi se servesc unii pe alţii.

— Nu se poate, mă, Oprescule. Zău nu se poate. Uite ici ordinul 400.020!

— Dă-l dracului de ordin, dom' perceptor, dacă vreţi dumneavoastră!

Perceptorul sări în picioare cu ochii holbaţi; mustăţile îi tresăreau cu nervozitate:

— Bă, fire-al dracului, nu mă scoate din sărite!

Perceptorul l-ar fi amînat direct pe Moromete, fără intervenţia secretarului, deoarece Moromete era unul din acei oameni care trebuiau consideraţi. Dacă unul ca Moromete nu-l vorbea de rău pe perceptor, acesta putea să-şi vadă tihnit de treburile lui perceptoriale, care dacă ar fi fost cercetate de cineva, multe pensii neplătite, sau impozite plătite de două ori, sau impozabili omişi din roluri, ar fi ieşit la iveală. Perceptorul

făcuse însă destul pentru de-alde Moromete, îi aminase și-i păsuise cît se putuse de mult, dar în ultima vreme sumele lor se îngroșaseră și trebuia neapărat să-i execute.

XIX

Întorcîndu-se acasă, Moromete se pomeni cuprins de mînie împotriva lui Achim. Faptul că acesta nu trimisese pînă acum nici un leu nu i se mai părea de loc firesc. Prețul grîului răsturnase toate socotelile și ideea că banii cîștigați de Achim li se cuvin lui Paraschiv, Nilă și acestuia, nu numai că nu mai era bună, dar comparată cu amenințarea care se ivise fără veste asupra familiei i se părea acum lui Moromete nesăbuită. Achim stătea acolo cu mii de lei în buzunar iar aici tatăl era silit să-și plece fruntea în fața trufașului Aristide. Pentru ce? Pentru că Achim chefuia în cîrciumi cu muierile?

Nici nu ajunse bine la poartă și Moromete strigă:

— Paraschive, Nilă!

Paraschiv nu se arătă îndată și atunci Moromete strigă din nou, de astă dată cu o voce mai joasă, mai turbure și mai amenințătoare.

— Paraschive, Nilă!

— Ce e, bă? răspunse Paraschiv apărînd din fînar, unde dormea (noaptea fusese la fete). Ce-ai cu mine? Era cam supărat că îi strica somnul. Ce strigi așa?

— Bă — zise Moromete cu aceeași voce joasă, apropiindu-se cu pași măsurați și amenințători de fînar — ce e cu Achim de nu trimite nici un leu? Ce face el acolo la București de nu trimite nimic?

Clubul cărții digitale 2022

Luat fără veste, Paraschiv înlemni acolo sus şi în prima clipă nu fu în stare să scoată nici un cuvînt.

— Mă, tu auzi?

— Aud.

— De ce nu trimite?

— Cum nu trimite?! făcu Paraschiv buimac.

— Mă, tu eşti nebun?! exclamă Moromete uluit şi Paraschiv îşi veni în fire. Înţelese din glasul tatălui că nu e nici o primejdie, că tatăl său era doar mînios, dar nu avea nici o bănuială.

— De ce să fiu nebun? zise el coborînd încet din fînar. N-a fost vorba că cînd se întoarce o să aducă patru mii de lei?!

— Că cînd, o să se întoarcă mîncînd, zise Moromete mînios. Aşa a fost vorba, dar vorba asta am spus-o eu! El trebuia să trimită banii care a zis că-i trimite.

— Care bani a zis că-i trimite?

— Ăia care se lăuda! Ptiu! făcu Moromete spre pămînt, detunînd aerul cu glasul şi în aceeaşi clipă îi întoarse feciorului spatele şi porni mînios spre poarta de la drum. Acolo se opri şi aşteptă să se liniştească. Simţea că e nedrept, că la urma urmei Achim n-avea de unde să ştie că preţul grîului a răsturnat toate socotelile şi că între timp se ivise Niculaie cu şcoala lui.

— Ce adresă are Achim la Bucureşti?

— Adresa lui Achim la Bucureşti? întrebă Paraschiv, pălind. Nu ştiu, răspunse el, deşi ştia. Dar îşi dădu seama că nu foloseşte la nimic spunînd că nu ştie, tatăl său va întreba la al lui Cătănoiu şi va afla. Mi se pare că suburbana Colentina — şovăi el — strada Nufărului. Mă duc s-o întreb pe muierea lui Cătănoiu. Dar de ce?

— Tu de ce crezi? zise Moromete cu dispreţ.

— Să trimită bani?

— Nu, să trimită oase.

Moromete intră în casă. Mama era la biserică, fetele nu se ştie pe unde, numai Niculaie stătea în pat şi citea absorbit, nu-l auzi pe tatăl său intrînd.

— Tu ce faci aici, Niculaie?

Niculaie, întins pe burtă, cu călcîile bălăngănind în aer, sări în sus şi-i arătă tatălui o faţă speriată de întrebare, dar şi luminată de bucuria aceea a lui care nu-l mai părăsea.

— Citesc, tăticule! se rugă el şi tatăl, posomorît, îşi luă ochii de la el, se întinse în pat şi îi porunci să se ducă în altă parte să citească.

Nu credea că perceptorul va da curs ameninţării cu sechestrul chiar aşa cum spusese, adică azi sau mîine, dar peste o săptămînă sau două era limpede că acest lucru se va întîmpla. Ce era cu ei? Înnebuniseră? Ei (perceptorul şi cei cărora le vărsa acesta banii) nu-şi dădeau seama că oamenii aşteaptă un preţ mai bun pe grîu şi că neavînd altceva ce vinde nu puteau plăti? „Asta e o crimă! exclamă Moromete cu un glas tare, negru la faţă, dar totuşi cu ceva din glasul şi înfăţişarea cu care citea la fierărie dezbaterile din parlament. E o crimă faţă de poporul ăsta, de ţara asta!" adăugă el îndîrjit.

— Moromete, ia ieşi, mă, pînă afară! strigă cineva din drum (era Cocoşilă). Mă, prostule, ieşi afară că ţi-ai uitat urma la poartă!

Moromete tresări. Pentru întîia oară i se păru că Cocoşilă e necuviincios în limbuţia lui tîmpită. Mai glumeşte omul, dar nici aşa să strigi să te audă toată lumea.

— Mă, n-auzi? Unde eşti, mă?! continuă Cocoşilă din drum. Nu mai aşteptă să i se răspundă, intră în curte şi se apropie de prispa casei. În dreptul ferestrei el ridică băţul şi bătu autoritar, gata să spargă geamul. Paţanghele, mă, prostule, scoal' că fată vaca!

Moromete deschise fereastra.

— Ce e, mă Cocoşilă? Ce baţi în geam? întrebă el şi Cocoşilă încremeni cu bâtul în mînă. Ce strigi aşa? Dacă nu-ţi răspunde omul, pe tine nu te taie capul să-ţi vezi de treabă?

Uluit, Cocoşilă îşi dădu vechimea lui de pălărie pe ceafă şi exclamă:

— Ia te uită la ăsta! Ce e cu tine? Dar în clipa următoare uluiala îi pieri fără să mai aibă nevoie de răspuns.

Ceea ce i se spusese era prea peste măsură ca să mai caute să dea cuvintelor şi alt înţeles pe lîngă acela pe care îl aveau.

— Bună ziua! spuse el cu demnitate şi răceală şi se îndepărtă ţeapăn şi jignit fără să mai spună ceva, dînd de înţeles cu asta că dacă prietenia lor va fi grav atinsă, întreaga răspundere trebuie s-o poarte Moromete.

Moromete închise geamul şi se lungi pe căpătîi cu faţa încordată. Nu simţea decît mînie şi plecarea lui Cocoşilă, aşa cum se petrecuse, deşi îl făcu îndată să-i pară rău, totuşi îl mai răcori: „Nici aşa să întreci măsura şi toată ziua bună-ziua, eşti prost, mănînci c...t! îşi spuse el în prada unei turburări negre. Mai gîndeşte-te şi tu cînd scoţi vorba din gît! Avea dreptate Ţugurlan!... Nu se poate, n-am să plătesc! se împotrivi apoi ridicîndu-se în capul oaselor şi strîngînd pumnii. Să prind eu pe cineva că-mi calcă bătătura!"

Ţîşni de pe pat şi ieşi afară trîntind uşa. Se duse în grădină, rătăci pe lîngă şura de paie, se întoarse îndărăt pe la spatele casei. Se aşeză pe tălpici, în locul unde se mai aşezase cu trei luni în urmă, dar zadarnic, nu mai găsi în el liniştea de atunci şi nu putu sta locului.

În aceeaşi dimineaţă el dădu o telegramă lui Achim: *„Trimite urgent toţi banii pe care îi ai"*.

Pe de altă parte Paraschiv își dădea seama că a venit ziua hotărîtoare.

Situația în care ajunsese familia îl convingea atît de mult că a avut totdeauna dreptate să lupte împotriva familiei, încît fu ispitit să nu plece fără a avea cu tatăl și cu mama vitregă o ciocnire răzbunătoare. Mai ales tatăl era vinovat, fiindcă el fusese acela care schimbase scopul împrumutului de la bancă, el făcuse din oi ceva care se consuma și se folosea în casă, iar din cai un prilej de a spune povești despre mocani. Fugind de acasă cu caii și cu oile, Paraschiv gîndea că nu făcea altceva decît să înlăture obstacolul care îl împiedica să fructifice împrumutul, adică să scape de familia consumatoare și de tatăl nepriceput în afaceri, căruia pe deasupra îi mai venise și ideea nefastă de a-l da pe Niculaie la școală; dar răzbunarea? Familia nu pierdea prin fuga lor decît ceea ce nu avuseseră, adică oile și caii cumpărați prin împrumut, dar cine trebuia să plătească pentru munca zadarnică pe care Paraschiv o făcuse ani de zile în familie? Paraschiv gîndea că nu era destul ceea ce vroia să facă și dacă mai întîrzia să fugă era tocmai din pricină că chibzuia și se sfătuia îndelung cu Guica în ce fel să se răzbune.

Apoi, a cincea zi, mai devreme cu două luni decît anul trecut, Moromete primi din partea sucursalei județene a Băncii Marmoroș-Blank înștiințarea că are de restituit din împrumut lei 5000, plus dobînda. În caz de nerestituire, banca atrăgea atenția că se va folosi de formele legale pentru a intra în posesia banilor (era vorba de titlul de proprietate asupra pămîntului pe baza căruia banca acordase suma).

— Ilie! șopti mama înspăimîntată. Ce-i facem?!

Era la prînz, se aflau toți în tindă și așteptau masa. Hîrtia o adusese poșta, o dată cu ziarul. Moromete nici măcar n-o citise, își aruncase doar ochii pe plic,

văzuse titulatura băncii şi-l lăsase pe Niculaie să-l deschidă. El răsfoia ziarul şi cînd mama puse întrebarea ei înspăimîntată, se supără şi se răsti la ea :

— Ce e, fa, ce vreai tu ? Nu ştiai ? Sau credeai că ăia au uitat ? Se supără şi mai rău şi continuă : Credeai că au pus lacăt la bancă şi s-au dus la secere ca tine ? ! Se posomorî, îşi vîrî fruntea în ziar şi încheie : Uite colo caii în grajd şi oile... Ne ducem la obor, vindem şi gata socoteala !

— Vezi, Niculaie ! exclamă mama cu disperare, neştiind ce spune. Uite cîte îndurăm din pricina ta.

— De ce din pricina lui ? tresări Moromete cu nedumerire furioasă. Ţi-a luat minţile biserica aia, sau ce e cu tine ? Taci că îl găsişi pe Niculaie cu pricina, lovi-te-ar moartea cu popa în braţe !

— Ho ! se supără mama îndîrjită şi ea. Am zis şi eu ca să ştie şi el ce greu n'e.

— De ce să ştie ? Ce vină are el ?

— N-o fi avînd, dar ce-o să ne facem acuma fără lîna şi laptele cu care mai trăim ? O să curgă trenţele de pe noi şi-o să ajungem ca şofranul.

Moromete se posomorî, îşi vîrî fruntea în ziar şi nu mai zise nimic.

Nimeni nu putea să-şi închipuie cîtă bucurie simţea Paraschiv auzind toate acestea. Ar fi vrut să fie de faţă cînd aveau să-şi dea seamă că oile şi caii nu mai erau ale lor. Atunci ar fi vrut să-l audă pe tată dacă îl mai ţineau curelele să-l facă pe Niculaie boier. Paraschiv vedea limpede dezastrul şi nu numai că n-avea nici o remuşcare, dar socotea că tot nu era destul. Ar fi vrut ca lotul de pămînt al mamei vitrege să fie înjumătăţit, să nu se poată mărita Tita şi Ilinca decît cu cîte un pogon, iar Niculaie, căruia îi intrase în cap să ajungă boier pe spinarea altora, să rămînă aci şi să muncească. În general *să muncească* toţi (adică să muncească din greu) şi să se înveţe minte că nu merge aşa să-ţi baţi

joc şi să te crezi mai deştept decît alţii (în mintea lui Paraschiv erau el, Achim, Parizianu şi Guica, pe linie de familie şi Tudor Bălosu, dinafară; de aceştia toţi tatăl îşi bătuse totdeauna joc). Cu toate că Paraschiv îşi dădea seama că tatăl său ar putea să se răzbune trecînd şi pe numele mamei vitrege casa şi locul de pe ea şi chiar să vîndă un pogon de pămînt ca să-şi cumpere alţi cai (Paraschiv nu ştia că Aristide cerea şi el datoria tot acum), îşi spunea că făcea să se piardă din averea lor un pogon de pămînt faţă de lovitura pe care le-o dădea. Tatăl n-avea să îndrăznească să se răzbune mai mult, deoarece fugind de acasă toată lumea avea să creadă (şi Guica avea să aibă grijă ca acest lucru să se întîmple întocmai aşa) că băieţii lui Moromete au fost „goniţi" de tatăl lor din pricina mamei vitrege şi a copiilor acesteia, care vor să pună mîna pe averea tatălui.

XX

După-prînz Moromete se duse la primărie şi-i dădu lui Achim o nouă telegramă: *„Întoarce-te acasă urgent"*. I se păru că nu-i de ajuns, şi mînios adăugă: *„altfel vin eu peste tine"*. Trecuseră destule zile pentru ca Achim să fi putut să trimită bani şi nu trimisese. Moromete nu înţelegea de ce, dar acum cînd se făcuse limpede că oile trebuiau vîndute, banii pe care presupunea că Achim îi avea, nu-l mai interesau.

De mînios ce era avea o dorinţă nemărturisită, asemănătoare aceleia de anul trecut cînd cu dusul lui Paraschiv la munte, şi de-abia izbutise Paraschiv să nu iasă în pierdere cu porumbul: dorea şi acum ca Achim să nu fi făcut nimic la Bucureşti şi să-i piară lui Pa-

raschiv pofta, o dată pentru totdeauna, de a-şi mai învinui tatăl că nu-l lasă să se procopsească.

Ieşind din primărie, Moromete se întîlni pe scări cu Dumitru lui Nae.

Dumitru lui Nae, un om care te făcea să te bucuri atît de mult văzîndu-l şi auzindu-l, de cîteva săptămîni nu-l mai vedea şi nu-l mai auzea nimeni.

— Dumitre! îl strigă Moromete cu glasul său uluit de uimire, uitînd numaidecît de el însuşi. Ce este cu tine, domnule?

Cu statura sa înaltă şi dreaptă, cu bărbia pătrată şi frumoasă prin lăţimea ei bărbătească şi cu paşii săi largi, Dumitru lui Nae îţi făcea rău să-l vezi acum ce fel de înfăţişare căpătase. Mergea cu fruntea în pămînt şi arăta posomorît, copleşit de nelinişte şi tristeţe. Era greu să mai crezi că aveai în faţă acelaşi om al cărui rîs se ridica leneş şi puternic prin coroanele salcîmilor lui Moromete cînd acesta povestea despre ciudata familie a lui Traian Pisică.

— Dumitre, uită-te, domnule, la mine, cînd îţi vorbesc!

Dumitru lui Nae îşi ridică fruntea şi se uită. Ochii lui erau şi ei pe potriva staturii şi cînd se uita undeva, erau largi şi luminoşi; o uriaşă lume nevăzută îşi dezvăluia parcă tainele în această privire; în clipa aceea, dacă spunea: „Are să plouă", vedeai pămîntul plutind în spaţiu şi undeva pe rotundul lui, deasupra cîmpiei Dunării, nori îngrămădiţi să se descarce; iar dacă spunea: „Uite-l pe Marmoroşblanc", milioane de marmoroşiblanci îţi apăreau călcînd agale prin satele lumii.

Acum însă privirea lui era întoarsă în sine şi ceea ce vedea acolo înăuntrul său îl împiedica să mai înţeleagă ceea ce se petrecea în afară.

— Ce este, Moromete, şopti el.

— Păi se poate una ca asta, Dumitre ?! exclamă Moromete supărat. Tu nu-ți dai seama ? Nu este îngăduit ! Nu se poate ce faci tu !

Exclamațiile lui Moromete aveau atîta căldură și reproș încurajator încît în privirea mohorîtă a lui Dumitru lui Nae pîlpîi o rază de speranță.

— Nu se poate să meargă așa, Dumitre, înțelege și tu ! exclamă Moromete mai departe. Dar ce, sîntem copii ? Unde te duci tu acuma ?

— Să vorbesc cu perceptorul.

— Nu te mai duce, că te duci degeaba, nici măcar nu vrea să stea de vorbă. Dă-l în mă-sa de perceptor. Hai acasă și-ți vezi de treabă... Ne strînge de gît, Dumitre ! strigă deodată Moromete cu un glas înalt, iar Dumitru lui Nae tresări și rămase hipnotizat de privirea cu care însoți aceste cuvinte, o privire pe care nu i-o cunoștea, bolovănoasă și fulgerată de lumini amenințătoare. Crezi tu că un popor întreg o să rabde să ne ia bucatele pe nimic ? continuă Moromete să strige. Fii liniștit, Dumitre ! Te știam om în toată puterea cuvîntului ! Ori ridică prețul la grîu, ori scade fonciirea ; pînă atunci să nu dăm ce e ăla un bob de grîu.

— Și fonciirea cu ce-o plătesc ?

— E vreme, pînă la primăvară.

— Și dacă îmi ia vita din bătătură ?

— N-o ia, afirmă Moromete cu tărie. Ascultă aicea, nu se poate să facă ei una ca asta !... Nu se poate, fiindcă e pericol, te rog să mă crezi... Cu mine e altceva — adăugă apoi după cîteva clipe de tăcere, coborînd glasul — am luat de la Aristide niște bani și mi-i cere acuma. M-am apucat și cu o parte din ei am făcut gardu ăla, ți-aduci aminte. Toate alelalte le terminasem și mai rămăsese gardul, observă el ironic. Dar Dumitru lui Nae nu numai că nu rîse, dar nici măcar nu pricepu.

Perceptorul însă era departe de a fi de aceeaşi părere cu Moromete. Fără să se sperie de vreun pericol şi după ce lăsase mai întîi să se creadă că nu-şi va pune curînd în practică ameninţările, în dimineaţa următoare întîlnirii lui Moromete cu Dumitru lui Nae el formă o comisie din funcţionarii primăriei şi însoţit de şeful de post porni fără veste prin sat şi începu sechestrările. Singurul pericol de care se temea erau cîinii. Într-adevăr, aceştia urlau groaznic; jandarmul amenita că va trage cu puşca în ei. Ţăranul lăsa dulăul să urle în toată voia, ca şi cînd aceasta i-ar mai fi folosit la ceva. Pe drum, în urma comisiei, veneau cîteva căruţe. În ele erau puse covoarele şi velinţele, hainele, lăzile de zestre, tot ceea ce comisia scotea la vînzare din casele impozabililor. O spaimă şi o zăpăceală cumplită le apucă mai ales pe femeile care aveau fete de măritat. Nu era însă greu de ascuns lada de zestre sau covorul, dar unde putea fi ascunsă căruţa sau plugul, sau vita din grajd? Şi chiar dacă şi acestea puteau fi ascunse, unde putea fi atunci ascunsă casa în care stăteau? Se punea sechestru chiar şi pe casă, dacă omul avea datorii mari.

Moromete stătea pe prispă şi-şi pingelea singur nişte bocanci vechi cînd o femeie trecu prin faţa porţii şi dădu de veste:

— Catrino, piteşte ţoalele că a plecat percitoru prin sat!

— Ilinco! Tito! strigă mama speriată.

— Paraschive! strigă şi Moromete de pe prispă. Pune caii şi plugul în căruţă şi du-te la lot.

Aşadar zadarnic îşi închipuise că primejdia avea să-l aştepte pe el s-o întîmpine pregătit. Mînios, aruncă rupturile de bocanci sub hambar şi se dădu jos de pe prispă. Din depărtare se auzeau urletele cîinilor.

Moromete plecă repede la Iocan să se împrumute de la el pînă venea Achim cu oile, dar Iocan îi spuse că

n-a vîndut nici el grîul și că deci n-are de unde să-i dea. Nemaiștiind ce să facă, Moromete se întoarse îndărăt și se duse la Scămosu. Acesta era negustor de găini și nu se putea să n-aibă și să nu-l împrumute.

— Moromete, ți-aș da, că am bani — spuse negustorul — dar banii ăștia sînt capitalul meu și îmi trebuie să mi-i dai îndărăt repede.

— În cît timp?

— Maximul o săptămînă, spuse negustorul. Peste o săptămînă cumpăr iar găini și plec la București. Așa că vezi...

— Într-o săptămînă ți-i dau! îl asigură Moromete. Eu am bani, am oile alea pe care trebuie să le vînd, și îl aștept pe Achim; în două-trei zile trebuie să se întoarcă; mă duc cu ele la obor sîmbăta ce vine și duminică ai banii.

Precupețul însă nu zise nimic. Auzind de Achim, el îl ascultă pe Moromete cu acea înfățișare a omului care știa ceva tocmai pe dos decît ce știa celălalt, dar care nu vrea să spună fiindcă n-are nici un interes s-o facă.

— Nu pot, zise. Îmi trebuiesc banii. Dacă e vorba că te bizui pe oi, nu pot să-ți dau, putea să se înțeleagă din glasul său, dar Moromete nu băgă de seamă în prima clipă. Se uită doar intrigat la precupeț.

— Păi n-auzi că dumin...

Și deodată avu o bănuială și nu sfîrși cuvîntul, văzu înfățișarea ciudată a celuilalt și rămase cu privirea țintă pe chipul lui.

— Acuma de ce-oi fi crezînd tu — zise — că nu se întoarce Achim cu oile de la București! Crezi că te mint?

Înfățișarea precupețului se schimbă: la urma urmei de ce să nu-i spună? Era mai bine să-i spună, de ce să creadă omul că nu vrea să-l împrumute?

— Eu îți spun — zise — dar să nu mă înjuri pe urmă dacă n-o fi adevărat. Mi-a spus al lui Cătănoiu.

Moromete înțepeni.

— Ce ți-a spus al lui Cătănoiu?

— S-a certat cu Achim și s-au despărțit. Achim al tău a plecat în altă parte, în alt loc de pășunat (nu știu în care, nici al lui Cătănoiu nu știe). Înainte să se certe ei, al lui Cătănoiu știa.

Negustorul șovăi și nu mai zise nimic. Moromete așteptă cîteva clipe cu gîtul întins, apoi deodată strigă:

— Spune, Scămosule! Ce zici că știa al lui Cătănoiu?

— Dar n-o să mă înjuri pe mine?

Moromete nu răspunse. Tăcerea mai dură cîteva clipe, apoi negustorul coborî vocea:

— Ilie — spuse el cu părere de rău — băieții ăia ai dumitale sînt înțeleși între ei să fugă de acasă. Achim nu se mai întoarce cu oile, degeaba îl aștepți dumneata.

— Cum? șopti Moromete neînțelegînd sau nevroind să înțeleagă. Ce spui tu, Scămosule? Negustorul repetă, dar Moromete tot nu înțelese bine și negustorul trebui să repete încă o dată și să-i dea amănunte, să-i spună ziua cînd a vorbit cu Cătănoiu, de ce s-a certat Achim cu Cătănoiu, dacă nu cumva Cătănoiu minte... În sfîrșit Moromete înțelese. Rămase tăcut. Stăteau jos pe prispa casei și fiindcă Moromete tăcea mereu, negustorul se ridică și îl lăsă singur cîteva minute. Se întoarse și îl găsi în aceeași nemișcare, cu fruntea în pămînt, țeapăn și sumbru. Fața i se înnegrise și în cele cîteva minute parcă și slăbise; parcă se ascuțise și se subțiase. Negustorul se așeză alături și după ce mai respectă cîtva timp tăcerea celuilalt, simți nevoia să lărgească îndoiala pe care o anunțase la început:

— Poate c-o fi mințit ăla al lui Cătănoiu...

— Sînt trei luni de cînd a plecat, zise Moromete cu acel glas firesc şi în acelaşi timp straniu, pe care îl au oamenii cînd vorbesc despre lucruri practice în odaia unui mort. Nu mi-a trimis nici un ban! Nu mi-a trimis el nici un leu, Scămosule! adăugă Moromete cu jale şi tristeţe, dar tot aşa, cu o jale şi o tristeţe aproape duioasă, nepămîntească. El clătină din cap şi uitîndu-se ţintă în pămînt, şopti: Achime!... Nilă, Nilă!... Paraschive, Paraschive!...

— Ilie! tresări Scămosu neliniştit şi parcă speriat de glasul lui Moromete. Eu nu cred să fie adevărat... Nu se poate ca băieţii dumitale...

— Băieţii mei! exclamă Moromete cu un glas de parcă n-ar fi ştiut că avea băieţi. Băieţii mei, Scămosule, sînt bolnavi... Să fugă de acasă! De ce asta? Nu i-am lăsat eu să facă ce vor? Absolută, absolută libertate le-am lăsat! Parcă dacă veneau şi-mi spuneau: „Mă, noi vrem să fugim de acasă", crezi că i-aş fi împiedicat eu, Scămosule!? „De ce să fugiţi frăţioare? le-aş fi spus. Încet nu puteţi să mergeţi?"

Moromete oftă din nou şi rămase iarăşi tăcut multă vreme. Înţepenise pe prispa lui Scămosu şi nu mai zicea nimic şi parcă nu mai vroia să plece de acolo. Scămosu mai stătu cu el cîtva timp, dar apoi îl lăsă şi îşi văzu de treabă, se apucă să cureţe de găinaţ căruţa-coteţ din mijlocul bătăturii. Abia într-un tîrziu, cînd se uită spre prispă, văzu că Moromete nu mai era. Plecase nebăgat în seamă.

XXI

Se sculase deodată de pe prispă şi pornise spre casă cu nişte paşi nesimţiţi. Nu era grăbit, dar nici timp de pierdut nu avea. Avea o ţintă, trebuia să ajungă acasă,

dar ceea ce avea acasă de făcut putea să facă şi pe drum. Mergea cu paşi egali, fără să greşească, un pas după altul, cînd pe marginea şoselei, cînd trecînd podişca cuiva şi luînd-o pe lîngă garduri. Nu se uita şi nu vedea pe nimeni şi pentru întîia oară nu răspunse la salutul cuiva care trecu pe lîngă el şi îi dădu cu glas tare bună dimineaţa. Cînd ajunse în dreptul casei nimic din înfăţişarea sa nu se schimbă; ai fi zis că nu-şi va recunoaşte poarta şi că va merge înainte pe lîngă uluci. Împins însă ca de un resort mecanic, trupul său împinse mica poartă şi pătrunse în curte fără să-şi fi mişcat braţele: uşa se deschise şi se închise parcă singură. Cu aceiaşi paşi omul urcă scara prispei, străbătu tinda, de astă dată mîna i se întinse şi apăsă clanţa uşii de la odaie, trecu pragul şi se duse spre pat. Întinse braţele şi ridică un genunchi, se urcă şi întinzîndu-se pe-o parte îşi aşează tîmpla pe căpătîi şi palma sub tîmplă. Închise ochii şi rămase nemişcat ca şi cînd ar fi adormit de multă vreme.

Mama îl văzu din fundul grădinii unde culegea zarzavaturi într-o coşniţă. Lăsă coşniţa şi se grăbi să vie în casă. Le strigă şi pe fete şi pe Niculaie. Ceva din mersul omului îi adiase a nenorocire, o nenorocire cu mult mai mare decît aceea pe care o aşteptau din partea perceptorului.

În casă, mama şi copiii se apropiară de pat.

— Ei, tată, ce e cu tine?! spuse fata cea mare punînd mîna pe umărul lui şi mişcîndu-l să se trezească.

— Ilie — şopti mama speriată — ce s-a întîmplat?! Scoal în sus! Puse mîna şi îl hîţînă de umăr, dar omul parcă era ţeapăn, parcă închisese ochii pentru totdeauna. Ce e asta la tine, Ilie? Scoal în sus, n-auzi?! Am trecut noi prin altele mai rele... nu ca acuma că avem de dat cîteva mii de lei. O să vindem şi-o să dăm! Scoal în sus!

— S-o fi dus să se împrumute şi n-a găsit la nimeni, spuse fata cea mare.

— Ei, şi din atîta lucru?! spuse mama. O să facem rost şi-o să scăpăm. Ilie — ridică ea glasul — n-auzi să te scoli o dată?! Şi iarăşi puse mîna şi îl hîţînă.

Fără să facă vreo mişcare, Moromete deschise ochii. Mama şi fetele amuţiră.

— Ieşiţi afară din casă! se auzi atunci glasul său încordat, care acuma era turbure şi însingurat şi pe care nu-l mai auziseră pînă acum. El rămase cu ochii deschişi şi ţeapăn într-o aşteptare poruncitoare.

Nedumerite şi speriate, mama şi fetele ieşiră afară. Niculaie se uita cînd la fete, cînd la maică-sa. El înţelegea cel mai puţin ce se întîmpla.

Curînd cîinii începură să latre prin apropiere şi ceva mai tîrziu căruţele comisiei opriră în dreptul Morometilor. Bătătura arăta pustie.

— Moromete — strigă unul din comisie — ieşi afară! Dar în locul lui Moromete ieşi mama, care fără să se uite spre poartă se dădu jos de pe prispă şi îl goni pe Duţulache în grădină.

Perceptorul, agentul de urmărire Jupuitul şi şeful postului de jandarmi străbătură bătătura, intrară tropăind în tindă şi pătrunseră în odaie.

— Moromete, scoal în sus! zise perceptorul aşezîndu-se grăbit pe pat şi desfăcînd servieta. Dă-mi rolurile comunale! ceru apoi agentului. Are ceva la comunal?

— Are, spuse Jupuitul. Şase sute paisprezece lei.

— Plus două mii pe exerciţiul '36—'37 — scrie! — plus trei mii pe prima parte a exerciţiului curent. Adică nu, pe exerciţiul curent îl mai amînăm. Auzi, Moromete? Te amînăm. Plăteşte restanţele, fonciirea şi impozitele comunale. Moromete se ridicase în capul oaselor şi se uita la ei cu o nepăsare sumbră.

— Ei, Moromete, facem chitanţa? întrebă perceptorul binevoitor.

— N-am! spuse Moromete. Ieşiţi afară! Şi se întinse la loc cu tîmpla pe căpătîiul roşu-înflorat şi înţepeni cu ochii închişi.

Perceptorul, agentul, şeful de post se uitară o clipă intrigaţi, apoi perceptorul observă:

— E bolnav Moromete! Ţaţă Catrino — strigă el — ia vin încoace.

Mama apăru din tindă şi nu aşteptă să i se spună ceva; ridică fruntea la bărbaţi şi vorbi:

— Perceptorule, nu ne lua cămaşa din spinare! O să vindem, o să plătim, da nu ne jupui!

— Nu vă jupoi, vă amîn, dar suma asta trebuie s-o plătiţi! Uite aici, spuse el bătînd cu dosul palmei pe registrul deschis, în timp ce mustăţile îi tresăriră de nervozitate. Aveţi pămînt, aţi făcut grîu, vindeţi şi plătiţi.

Glasul i se urca şi înăsprea. Era perceptor vechi şi ştia că dacă bărbaţii protestează în aceste momente şi înjură furioşi, femeiele se pun pe plîns şi rugăminţi şi cu timpul începuse să nu mai poată suferi aceste lacrimi şi implorări zadarnice.

— Plătiţi sau nu plătiţi? strigă el deodată furios şi nu mai aşteptă răspunsul, se ridică în picioare şi îşi roti privirea prin casă. Nu avea însă ce lua. Pereţii erau goi. Odaia mare cu două paturi largi, cu soba de cărămidă dată proaspăt cu var, cu icoana deasupra firidei dinspre tindă, cu cele două ferestre mari, una spre bătătură lîngă patul în care stătea culcat Moromete şi una spre drum, sub care se afla o masă acoperită cu o faţă brodată şi pe care se aflau cărţile şi caietele lui Niculaie şi la care se mînca la Crăciun, Anul Nou şi Paşte, totul era gol, nu se vedea nimic de preţ nicăieri, în afară de un ştergar mare înflorat, care încadra icoana şi de păturile cu bătătura din betelii colorate de cîrpe, care nu valorau nimic, erau bune de pus pe jos şi nu pe pat.

Perceptorul se apropie de lada braşovenească aşezată la capul celuilalt pat — covoarele de pe ladă, lucrurile din ea, cît şi covoarele de pe paturi fuseseră pitite de fete la vecini — şi-i deschise capacul. Nu era nimic înăuntru şi perceptorul rînji; deschise uşa şi trecu tinda spre cealaltă odaie. Aci se afla o parte din grîu, cerga mare de cînepă, o mulţime de oale şi străchini, o damigeană, războiul de ţesut desfăcut şi aşezat în cele două colţuri, sucala de răsucit, fusceii, parul de pus porumb şi încă ceva tare, acoperit cu saci şi peste care zăcea un balot de lînă legat cu o basma neagră şi ruptă. Perceptorul se duse direct acolo şi dădu sacii şi lîna la o parte. Privirea mamei se lărgi: cum de uitase de lucrul acela de preţ cum era căldarea cea mare de aramă? Era căldarea în care fierbea apa de spălat rufe şi de lăut în timpul iernii şi în care făcea în fiecare an săpunul, mare cît un hîrdău şi de nepreţuit pentru ea; o avea de optsprezece ani, de cînd se măritase, i-o dăduseră părinţii ca zestre. Ea însemna pentru mamă nu numai curăţenia trupului, dar şi a sufletului. Lipsa ei însemna rîia şi păduchii şi mirosul urît şi mai ales ruşinea de a fi murdar în faţa acelui sentiment de înălţare pe care îl trezise în ea biserica.

— Percitorule, nu lua căldarea! strigă ea speriată şi se grăbi şi puse mîna pe toartele căldării şi ieşi repede luptîndu-se cu mărimea şi greutatea ei. Chipul i se făcuse dîrz şi mai roşu decît strălucirea metalică a aramei. Luaţi orice, dar căldarea n-am s-o las! strigă ea. Tito, Ilinco, unde sînteţi? Ilie, scoal în sus!

Mama vîrî gîfîind căldarea sub pat şi se aşeză strajă în dreptul ei. Jandarmul veni după ea:

— Leliţă — zise — nu te supăra, dar nu mă face să ţi-o iau cu sila. Văz c-aţi pitit tot, cine e de vină?

— Ia căldarea! porunci perceptorul.

Fetele şi Niculaie intraseră şi ei în casă. Paraschiv şi Nilă plecaseră cu căruţa şi caii la cîmp.

— Tată, ia scoal în sus! strigă fără cruțare Tita. Scoal în sus și spune-le să plece de aici. N-avem acuma banii, să aștepte pînă-om vinde din oile alea și-o să plătim. N-avem bani! strigă ea spre perceptor, cu mînie și ură, fără să se rușineze că ea, o fată de optsprezece ani, striga la un bărbat care avea asemenea mustăți. Ia uită-te cum intră ei în casă, nu le-ar fi rușine! continuă ea să strige. Ieșiți afară!

Moromete deschise ochii și Niculaie îl văzu. Îl văzu și pe jandarm și pe perceptor și înțelese că aceștia nu vor pleca, iar mama nu va lăsa să i se ia căldarea. Înspăimîntat, îl văzu atunci pe tatăl său ridicîndu-se încet în capul oaselor. Se ridica greu, cu trudă și arăta într-adevăr doborît ca de boală. Era înspăimîntător de posomorît și de întunecat la chip.

— De ce zici, perceptorule, că nu poți să mă amîi pînă la iarnă? întrebă el.

— Nu se poate, Moromete — zise perceptorul cu hotărîre — trebuie să plătești restanțele! Așa am ordin, nu-mi plătești mie! Plătești statului, că statul te pune la impozite, nu te pun eu, mai adăugă el întorcîndu-se și așezîndu-se pe pat, furios că era silit să explice și să piardă atîta timp. Plătești sau nu plătești? amenință el.

Niculaie văzu cum tatăl său se apleacă și saltă capacul lăzii, văzu cum din chiciția ei el scoate un teanc de bani și ceva rece îi săgetă de sus pînă jos spinarea. Erau banii cu care peste cîteva zile trebuia să plece el la școală. Nu mai era sigur că tatăl său va mai voi sau va mai putea să facă rost de alții. Nu putu să mai stea în casă, ieși afară pe prispă și se așeză îndată jos. I se înmuiaseră picioarele. Își plecă fruntea, umerii îi căzură, iar gîtul i se îndoi și se lungi. Cum stătea cu fruntea în jos, fața nu i se vedea, dar ceafa îndoită și labele desculțe ale picioarelor, atîrnînd fără

vlagă pe marginea prispei, arătau că băiatul e stăpînit de o tristeţe copleşitoare.

Perceptorul şi cei care îl însoţeau ieşiră. Căruţele se îndepărtară. O linişte grea se lăsă asupra casei. Mama îşi veni cea dintîi în fire.

— Unde-o fi băiatu ăla? întrebă ea şi ieşi repede pe prispă şi îl văzu. Niculaie! şopti ea turburată rău de înfăţişarea copilului. Lasă, mamă, că facem noi rost de alţi bani, nu te las eu pe tine aşa! Avem oile alea, trebuie să se întoarcă Achim cu ele... Şi chiar dacă n-o vrea tat-tău vînd eu un pogon de pămînt şi tot nu te las... Haide, scoală-te în sus şi nu mai sta aşa, că dacă te îmbolnăveşti...

După plecarea perceptorului, Moromete nu se mai culcă.

— Unde sînt băieţii ăia? o întrebă el pe mama cu o privire şi cu un glas care pe femeie, care îi cunoştea bine glasul şi privirea, o înfioră.

— Au plecat cu căruţa... Ilie — şopti ea uitîndu-i-se drept în ochi — ai aflat ceva de Achim?

Gîndul ţîşnise aproape fără voia ei şi în aceeaşi clipă înţelese că nu greşise. Moromete însă nu zise nimic, se sculă de pe pat şi ieşi.

— Ilie, vorbeşte o dată! strigă mama ieşind neliniştită în urma lui.

Despre Achim era vorba, nu se putea înşela, dar ce putea fi atît de rău încît să-l dărîme şi să-l întunece atît de mult? Mai rău decît că Achim n-a izbutit să facă de loc bani, ce putea fi? Tu n-auzi, Ilie? strigă ea din nou, de astă dată cu un glas poruncitor, făcîndu-l să se oprească din drum. Tu n-auzi, Ilie?

— Taci! strigă deodată Moromete şi în aceeaşi clipă ridică pumnul ameninţător. Taci din gură! aproape că urlă el schimonosit groaznic la faţă. Vă omor dacă nu tăceţi din gură!

Mama amuți și îngălbeni. Fiindcă nu înțelegea, o fluturare de spaimă trecu peste chipul ei. Moromete amuți și el o clipă, dar apoi se smulse din loc și amenință încă :

— Dacă mai văz pe cineva înaintea ochilor !... Și dacă mai aud o vorbă...

Și pieri cu pași mari pe după colțul casei.

XXII

Mama se grăbi să pregătească prînzul și fetele, neliniștite și ele, o ajutară amîndouă în tăcere. Cînd mămăliga fu răsturnată pe masă se auzi zgomotul podiștei peste care trecea căruța ; Paraschiv și Nilă se întorceau de la cîmp.

Moromete apăru de după colțul casei și, fără să se uite la cei doi care deshămau, intră în tindă și își luă locul pe pragul lui. Se adunară apoi cu toții și începură să mănînce într-o tăcere apăsătoare. Paraschiv și Nilă înțeleseră de la ceilalți că nu e bine să turbure cu vreun cuvînt tăcerea tatălui. Toate privirile erau întoarse înăuntru : aveau toți pleoapele trase în jos ca și cînd un somn greu ar fi plutit peste întreaga familie.

Moromete avu astfel timp să cerceteze în liniște, de pe pragul lui, chipurile celor doi. Nu descoperi însă nimic. Paraschiv avea ca totdeauna aceeași înfățișare a lui, lipsită de lumină, dedesubtul căreia era greu să bănuiești ce se petrece, iar Nilă aceeași frunte încrețită în sus, care dovedea că cu greu ar fi putut avea el o voință vinovată. Paraschiv însă puteai să-l crezi vinovat pînă în măduva oaselor, dar puteai să te și înșeli. Și în afară de asta nu cumva Paraschiv, vă-

zînd acum familia încolțită de primejdia ruinei, să-și fi schimbat sau să-și schimbe gîndurile?

Moromete lăsă lingura din mînă și-și puse coatele pe genunchi. Această mișcare făcu ca pleoapele celorlalți să se ridice pe jumătate, la pîndă. Își revenise tatăl? Avea să-i liniștească sau să-i îngrijoreze și mai mult? În privința lui Niculaie oare ce hotărîse?

— Am scăpat de perceptor! spuse Moromete cu un glas care putea îndreptăți revenirea speranțelor, sau măcar o parte din ele. Dar mai aveam banca și Achim văz că nu se întoarce. Pesemne că n-a primit telegrama. Paraschive, du-te după ce mănînci pe la primărie și dă-i și tu o telegramă, cheamă-l să se întoarcă îndărăt, că nu e vreme de pierdut.

Spunînd acestea întoarse capul în altă parte, prefăcîndu-se că nu se uită la Paraschiv. Se feri însă zadarnic, pentru că Paraschiv nu se arătă nici uimit, nici protivnic. Ar fi trebuit să se împotrivească, fiindcă telegrama pe numele lui l-ar fi adus, fără doar și poate, îndărăt pe Achim. Pe de altă parte mama și fetele se cam mirară; înțeleseseră dinainte că Achim n-a trimis bani fiindcă nu i-a făcut sau dacă i-a făcut i-a cheltuit pe acolo, cum povestise Scămosu, prin cîrciumi cu muieri și că astăzi tatăl aflase tot de la Scămosu, că nici acum n-are bani, că i-a cheltuit tot așa, chefuind. Dar telegrama? De ce s-o dea Paraschiv?

— Eu l-aș lăsa să mai stea, fiindcă văz că a făcut treabă pe acolo, mi-a trimis patru mii de lei, dar banii ăștia i-am și dat lui Aristide, așa că tot n-avem cu ce plăti banca și trebuie să se întoarcă repede să vindem oile, spuse Moromete după cîteva clipe de tăcere.

Aceste cuvinte buimăciră întreaga familie. Dezorientată mama se uită zadarnic la chipul nepătruns al bărbatului ei, iar Paraschiv aproape că se înecă cu dumicatul. El făcu o sforțare să înghită, își ridică privirea turbure asupra tatălui său și bolborosi:

— Cînd ţi-a trimis Achim patru mii de lei?

În aceeaşi secundă Moromete îşi feri ochii. Ceea ce licărea în privirea lui Paraschiv era greu de îndurat.

— Azi, înainte să vie perceptorul, răspunse el cu un glas blînd, nefiresc (mai destinsă înainte, faţa lui se strîmbase şi se înnegrise din nou). M-am dus la Scămosu să mă împrumute el cu nişte bani şi Scămosu taman se pregătea să vie pe la noi. S-a întors aseară de la Bucureşti şi Achim a trimis banii prin el. Dar ce folos! adăugă Moromete cu îngrijorare, arătîndu-se stăpînit numai de gîndul că Achim n-a primit decît prima telegramă. Tot trebuie să se întoarcă şi să vindem oile.

— Să vindem oile?! nu se putu stăpîni să nu strige Paraschiv. După ce că ţi-a trimis patru mii de lei, mai vreai să le şi vinzi? Ce-ai făcut cu patru mii de lei? bolborosi el cu un glas întunecat, surd în pornirea şi mînia lui turbure.

— N'auzi, bă, că i-a plătit lui Aristide? şopti Nilă speriat de ameninţarea nesfiită şi făţişă care se simţea din glasul fratelui. Ce mai întrebi?! adăugă el cu un reproş mic şi uimit.

— I-a plătit lui Aristide? Şi ce dacă i-a plătit? strigă Paraschiv din ce în ce mai furios şi mai surd. Ce-mi pasă mie că i-a plătit? îşi ieşi el din sărite, nemaiştiind ce spune. Deodată Paraschiv îşi întoarse capul spre Nilă şi urlă înfiorîndu-i pe toţi: Îmi spui tu mie, bă, că i-a plătit? Şi ce mă priveşte pe mine că i-a plătit? Cînd ţi-oi da un pumn după ceafă te podideşte sîngele pe gură.

Faţa lui întunecată începuse să prindă pete albe. Nilă însă, de frică, se făcuse roşu şi nu îndrăznea nici să mai mănînce. Cînd, după cîteva clipe de tăcere grea, Paraschiv puse mîna pe lingură să mănînce mai de-

parte, Moromete, uitîndu-se la el cu o privire intensă, îi explică :

— Ai întrebat ce-am făcut cu patru mii de lei şi Nilă a spus că ai auzit că i-am plătit lui Aristide. N-a zis că te-ar privi pe tine ce-am făcut eu cu banii, aşa că nu văz de ce i-ai da un pumn după ceafă să-l podidească sîngele pe gură !

Drept răspuns Paraschiv încetă deodată să mai facă vreo mişcare şi-şi ridică privirea ameninţătoare şi spre tatăl său ; dar numai atît, numai o clipă ; nu îndrăzni mai mult ; în clipa următoare îşi continuă mişcările mestecînd furios.

— Degeaba te superi ! observă Moromete cu aceeaşi blîndeţe nefirească în glas. A zis Nilă altceva ? ! ! se adresă el apoi către ceilalţi, cu o uimire şi cu o înfăţişare care aştepta cu tot dinadinsul un răspuns.

Nu îndrăzni însă nimeni să deschidă gura. Un răspuns la uimirea provocatoare a tatălui putea fi primejdios ; Paraschiv o dovedise. Tot aşa, pe neaşteptate, Paraschiv se sătură să mai mănînce şi se ridică brusc în picioare. Scăunelul de sub el se răsturnă şi îl împiedică să plece ; izbi în el cu bocancul lui milităresc, trimiţîndu-l în spinarea lui Niculaie şi părăsi tinda cu paşi grei.

În urma lui, Moromete îşi plecă fruntea. Nu mai putea fi nici o îndoială : al lui Cătănoiu nu minţise şi nici nu se putea spune că Paraschiv şi-a schimbat sau şi-ar putea schimba gîndurile. Oftă îndelung şi greu şi o tristeţe neagră coborî peste chipul lui.

Fetele adunară vasele în tăcere. Mama răsturnă masa şi Duţulache se repezi hulpav, tremurînd din tot trupul, făcînd ca într-o clipită să nu mai rămînă nimic pe jos. De undeva de afară Paraschiv chemă poruncitor şi tainic :

— Nilă !

Iar Nilă se supuse şi ieşi din tindă. Niculaie se retrase într-un colţ al grădinii pierdut şi uitat de toţi, fetele plecară nu se ştie unde, iar mama, care se gîndea că s-ar putea ca omul ei să aibă într-adevăr nevoie de ea, nu putu totuşi să uite ameninţarea nedreaptă şi jignitoare care îi fusese adusă înainte de masă şi părăsi şi ea tinda.

„Da — gîndea Catrina ieşind din curte cu vadra sub braţ — ani de zile te-ai uitat la ei şi în loc să pui mîna pe par şi să-i dai pe brazdă, i-ai lăsat să facă ce vor. Dormeai ca un buştean în pat cînd eu pînă în grinda casei săream din somn!... Ilie, mi-e frică, Ilie! mă rugam în miez de noapte (cum să nu-mi fie frică cînd îi visam pe cîteştrei negri şi urîţi) şi tu nimic, sforăiai de putea să ardă casa şi să nu te deştepţi! Ar trebui acuma să nu-mi pese, că după ce că ai ajuns în întuneric (că nici biserica nu poate să-ţi mai ajute, prea ai rîs de ea şi ai luat-o în deşert), tot la mine ridici pumnul şi urli ca să nu mă vezi în ochi! Da — gîndi Catrina îndîrjită şi ispitită să n-aibă nici un fel de remuşcări — ar trebui să te las să te chinuieşti singur, să ştii şi tu cîte-am îndurat eu lîngă tine... «Ilie, de ce nu treci casa şi pe numele meu? Are să mă dea afară Paraschiv» mă rugam. «Ce, zice, crezi că o să mor eu înaintea ta?» Uite, n-ai murit, dar Paraschiv tot a ajuns să nu-i mai fie frică de tine şi dacă azi a îndrăznit să te înfrunte cu vorba, mîine o să te înfrunte cu parul. Ce folos că n-ai murit? Pe mine o să mă dea afară, am ştiut asta de mult şi m-am rugat la Dumnezeu, dar tu ce-ai să faci dacă te dă şi pe tine afară?"

Ajunsă aici cu gîndurile, Catrina deodată se înspăimîntă. I se păru că în timp ce ea îl judeca în inima ei şi îl găsea vinovat, acasă Paraschiv şi Nilă poate că au şi sărit cu parul la el. Grăbită, tremurîndu-i mîinile pe lumînarea fîntînii, umplu vadra cu apă şi după

ce o puse în cap porni repede spre casă, neliniștită și speriată. De obicei mergea cu vadra fără s-o țină și fără s-o verse, dar acum o ținea cu amîndouă mîinile și ajunse acasă leoarcă de apă.

— Tito! Ilinco! strigă de la poartă și cînd ajunse lîngă prispă puse vadra jos și intră în tindă.

Neliniștea ei crescu: nu era nimeni. Se întoarse pe prispă și le strigă încă o dată pe fete, atît de tare și de neliniștită încît Niculaie veni el din fundul grădinii și spuse că fetele au plecat la vie.

— Unde e tat-tău?

— Nu știu!

— Paraschiv și Nilă unde s-au dus? Nu l-ai văzut pe tat-tău? repetă mama speriată.

— A ieșit pe poartă și nu știu unde s-a dus, răspunse Niculaie.

Dar neliniștea tot n-o părăsi pe Catrina. O turbura gîndul că tocmai acum își găsise să-și învinuiască bărbatul și să-l lase singur cînd în fiece clipă putea să i se întîmple o nenorocire. Uitase că în noaptea aceea cînd luase foc casa lui Bălosu avusese gînduri mai bune despre Paraschiv; îl credea acum în stare de orice.

XXIII

Moromete însă era departe de neliniștea și temerile mamei. Ceea ce se petrecea cu el îl împiedica să se mai gîndească la soarta familiei.

Stătuse mult pe prag și nu băgase de seamă cum ceilalți se împrăștiaseră toți. Văzuse afară bătătura și ieșise. Văzuse poarta de la drum și pornise într-acolo. Un om îi dăduse bună ziua și recunoscîndu-l, nu-i răs-

punse. Era unul dintre aceia care mai credea că lumea era așa cum și-o închipuia el, care credea că speranțele sînt bucurii adevărate și nenorocirile numai ale altora și care în loc să se oprească pe loc, să se trezească și să se înspăimînte, trecea pe drum liniștit și încrezător și dădea bună ziua.

Se așezase pe stanoagă ca întotdeauna, dar se ridicase numaidecît și pornise pe șoseaua satului. Mergea cu fruntea în pămînt, nici încet nici grăbit și nu se uita nicăieri, astfel că nu-l văzu pe Dumitru lui Nae cînd trecu prin dreptul casei lui. Dumitru lui Nae stătea rezemat de stachet, dincolo de poartă, și arăta una cu ulucile parcă ar fi crescut de la rădăcina lor ca un pom. Nici el nu-l văzu pe Moromete, nu zise nici el nimic.

În dreptul unei uliți Moromete păși cu aceiași pași egali și ghicind de departe că un om care venea din direcția opusă vrea să-l oprească, se feri din calea lui. Trebui totuși să se oprească fiindcă celălalt nu înțelese că Moromete se ferea de el și îi tăie drumul ieșindu-i înainte.

— Hai noroc, Moromete!

Ridică fruntea și văzu un om liniștit și parcă blînd, cu mustăți mari și cu un copil în urma lui. Recunoscu întîi copilul, apoi omul: Traian Pisică. Sfîrfîlică scoase un scheunat mic de rugăminte. Traian Pisică își luă țigara din gură și îi dădu să tragă, apoi întrebă pe Moromete prietenos:

— Ce mai faci, Ilie? Nu te-am mai văzut de mult.

— Bine, răspunse Moromete.

— Ce mai fac copiii ăia ai tăi?

— Bine.

— Tu ce mai faci?

Tăcere. Traian Pisică se uită la bocancii celuilalt:

— S-au rupt. De ce nu vii să le pun un petic?

Între timp Sfîrfîlică, văzînd că stanoaga podiștei lîngă care se opriseră era puțin aplecată spre șanț, se propti în ea s-o aplece și mai tare și chiar se înfurie și începu s-o zgîlțîie.

— Am auzit, Moromete, că vreai să-l dai pe băiatul ăla al dumitale, Niculaie, la școală! Am și eu unul de seama lui, învață bine, m-a chemat Teodorescu să-mi spună ca să-l dau și eu. O fi scump? întrebă Traian Pisică.

Moromete nu răspunse. Traian Pisică trăgea din țigară gînditor. Se auzi o pîrîitură, apoi un bufnet din acelea pe care îl face noroiul cînd primește un bolovan în el și Sfîrfîlică fu văzut în șanț cu stănoagă cu tot, plin de noroi pînă și pe dinți.

— Sfîrfîlică, lua-te-ar dracii, rupseși stănoaga, spuse Traian Pisică în treacăt și cînd Sfîrfîlică ieși din șanț orăcăind, scoase țigara din gură: Na la... Dar uitîndu-se la gura lui plină de noroi nu mai putu pronunța „na la tata din țigare", se întoarse spre Moromete și continuă: Teodorescu zicea că dacă ia bursă, n-ar fi așa scump. Tu ce zici, Moromete?

— Nu știu, spuse Moromete și se îndepărtă cu fruntea în pămînt, cu aceiași pași, nevăzînd și neauzind nimic.

Ca și mai înainte cu Dumitru lui Nae, trecu pe lîngă doi inși fără să dea bună ziua. Aceștia stăteau la umbra unui salcîm și văzîndu-l nici ei nu-l opriră. Erau doi din cei care veneau la fierărie și-l ascultau cu interes: Din Vasilescu și Marmoroșblanc. Se uitară lung în urma lui.

— S-a întîmplat atunci cu conversiunea că i-a fost mai lesne lui Moromete să scape de datoriile de la bancă și el pe urmă s-a împrumutat iar, a crezut că o să vie iar o conversiune, spuse Marmoroșblanc cu oarecare uimire. Acuma uite-l că rămîne fără grîu și tot n-o să-i ajungă.

— Păi tot așa zicea el și de fonciire ! își aduse aminte și Din Vasilescu. Zicea că nu se poate să nu vie el Iorga cu o lege în privința asta.

— Nu înțeleg — se miră Marmoroșblanc cu dispreț — Moromete ăsta se pretindea om deștept ; el nu înțelegea ? !

Din Vasilescu se uită în pămînt printre genunchi și se gîndi fără grabă. Marmoroșblanc însă rămase cu bărbia împinsă în sus, a uimire și dispreț, vrînd să spună că nimeni nu-l poate convinge că Moromete ar avea vreo justificare.

— N-ai dreptate, spuse Din Vasilescu cu un glas curat și serios. Banii de la bancă i-a băgat în vite, așa că n-are decît să le vîndă și să dea îndărăt, totuna e, iar cu fonciirea adu-ți aminte ce ziceau liberalii cînd erau țărăniștii la putere : că o să micșoreze fonciirea dacă vin ei în locul țărăniștilor.

— Și el a crezut ?

— Și dacă nu credea era mai bine ? ! se miră și se înveseli Din Vasilescu.

— Da, dar nu te uiți la el cum trece și nu dă bună ziua ? se supără Marmoroșblanc, iar Din Vasilescu se înveseli iarăși și dădu din cap într-un fel din care se înțelegea că lui i se întîmplau altele și mai și, dar nu socotea că trebuie să se supere.

Moromete se îndepărtase pe o uliță care dădea în valea satului și care sub forma unui drum îngust urca printre dîmburi spre cîmpie.

La ieșirea din sat, în colțul uliței, era o poiană și Moromete nu băgă de seamă că acolo se afla strîns un grup de șapte-opt inși care cît îl văzură se și porniră pe exclamații. Unde se duce Moromete ? „A ! Moromete, Moromete !“ se auzea.

— Moromete ! strigă cineva.

— Ce faci, domnule ? ! se miră și se supără un altul. Stai puțin, unde...

De astă dată Moromete se opri, dar nu băgă nimeni de seamă că oprirea sa fusese bruscă şi amenințătoare. Se înveseliră şi mai mult, iar unul din ei, care parcă rîdea mereu (avea nişte dinţi lungi, rari şi galbeni), începu să spună că Iocan îl înjură pe Moromete de mama focului şi că zice că dacă îl mai prinde pe la fierărie o să-i dea cu barosul în cap. Cum ?! De ce ?! se mirară ceilalţi.

— Zice că Moromete nu mai are facultăţi de încredere ! explică omul, dezvelindu-şi pînă la urechi dinţii săi. Aşa zice ! sublinie el rînjind leneş. Cică Moromete s-a dedat cu Aristide şi d-aia refuză să mai vie pe la fierărie, continuă el.

Se făcu gălăgie şi iarăşi nu băgă nimeni de seamă felul cum ascultase Moromete aceste cuvinte. Rămaseră uluiţi cînd, făcînd un pas spre cei adunaţi, acesta, cu pumnii strînşi, bolborosi :

— Voi nu puteţi, mă, să vă mai vedeţi de treabă ? Altă treabă nu mai aveţi ?

Şi deodată le întoarse spatele şi se îndepărtă mînios, bolborosind încă nu se ştie ce.

În curînd ieşi din sat şi o luă peste cîmp. La cîmp înfăţişarea sa se schimbă, căpătă iarăşi acea linişte posomorîtă şi închisă pe care o avusese cînd pornise din curte. Merse o vreme peste întinderea netedă a izlazului, apoi intră pe drumurile de plan, printre porumburi şi mirişti şi se opri în sfîrşit în dreptul unei pietre de hotar. Ajunsese la lotul său de pămînt.

Moromete se aşeză pe piatra albă de hotar şi îşi luă capul în mîini. Era cu desăvîrşire singur. Dacă n-ar fi fost miriştea locurilor sau urmele roţilor de căruţă, uscate adînc în pămîntul drumului, care arătau că pe aici au fost oameni, s-ar fi zis că porumburile au crescut singure, că au fost părăsite, că nimeni n-o să mai calce vreodată pe aici.

Moromete fugise de singurătatea de acasă și din sat tocmai pentru a găsi aci o liniște și o singurătate desăvîrșită.

Cînd, cu mulți ani în urmă, femeia lui rătăcise înspăimîntată la răscrucea vieții ei, nu bănuise nici pe departe că pe el îl aștepta ceva cu mult mai groaznic: se crezuse un om liber, stăpîn pe liniștea și bucuriile sale și iată că libertatea în care crezuse se prăbușea, iar neliniștea și spaima amenințau să-i ia locul.

El, care nu se îndoise niciodată de limpezimea minții lui, căzuse în capcană. Fîlfîirea încetă a amenințărilor — întinderea lor de-a lungul anilor și de aici părerea că timpul le va sfărîma și înlătura — iată care fusese capcana, iar speranța că această lume de negustori, perceptori și jandarmi, această orînduire care avea undeva un parlament, ziare și legi, putea fi o orînduire dreaptă, speranța aceasta nu fusese altceva decît momeala capcanei.

Dar ce era de făcut?

Pentru că nu mai putea fi vorba ca altădată de liniștea și desfătarea minții, cînd se uita la oameni și se bucura de întîmplările lor sau îi bucura pe ei cu propriile lor întîmplări. Se dovedea că greșise lăsîndu-se atît de mult în voia firii sale. Nu trebuia acum să greșească, lăsîndu-se prăbușit în neliniște și teamă.

Moromete se ridică de pe piatra de hotar și începu să se plimbe agitat de la un capăt la altul al lotului.

El simțea că primejdia care îl amenința, aceea de a-și pierde pentru totdeauna liniștea și de a nu mai putea să se înțeleagă cu oamenii, era cu mult mai mare decît aceea care ar fi urmat pierderii pămîntului pe la capătul căruia se plimba acum. Să ajungă să urască oameni necunoscuți, cum se întîmplase în ziua aceea cînd mergea cu Niculaie pe drumul de munte, să urle și s-o amenințe pe mama, sau să simtă și mai rău

această pornire turbure împotriva unor oameni care de fapt nu făcuseră decît să glumească, cum se întîmplase chiar adineauri cu cei care îl întîmpinaseră la răspîntia aceea de uliță, ce puteau să însemne toate astea? Unde avea să ajungă? Cu Cocoșilă nici acum nu se împăcase. Moromete se așeză pe cealaltă piatră de hotar care străjuia răzoarele lotului său și își luă din nou capul în palme.

Așadar căzuse în capcană și fusese cît pe aci să înceapă să se zbată și să strige. Nu, în felul acesta niciodată n-avea să-și recapete libertatea. Îi trebuia mai mult ca oricînd acea stăpînire de sine pe care și-o cunoștea și care îl ferise totdeauna de lucruri necugetate. Îi trebuia mai ales acea gîndire necruțătoare care duce înțelegerea pînă la capăt și care love ște și arde pînă la os credința în pacea și armonia lumii. Țugurlan a avut totdeauna dreptate.

Din ce în ce mai neliniștit și mai turburat, Moromete se ridică iarăși de pe piatra de hotar și începu din nou să se plimbe. De astă dată gîndurile sale nu mai căpătau glas și el se chinuia zadarnic să le smulgă de acolo și să le facă limpezi. Zăceau undeva în adînc, într-un întuneric nesfîrșit. Moromete se întreba: „Ce e de făcut?" și întrebarea se azvîrlea în acest întuneric ca un bolovan iar întunericul, în loc să scadă, urca la suprafață ca o apă turbure și amenințătoare.

Într-o vreme el rămase nemișcat, ascultîndu-și cu încordare bătaia grea a inimii. Și în liniștea aceea desăvîrșită a cîmpiei deodată el înțelese și se liniști: întunericul nu putea fi fără fund. Această lume necruțătoare care amenința să-l strivească (și care pătrunsese cu sălbăticie pînă în sînul familiei) trebuia să aibă undeva un înțeles, trebuia să existe undeva o împletitură ascunsă, niște legături nevăzute care o susțineau. De acolo năvălea întunericul. Acum știa ce avea de făcut, trebuia să pătrundă prin el.

Va arunca aşadar de aci înainte întrebarea fără odihnă, mereu, atîta timp cît va trăi. Şi va trebui să facă acest lucru cu tot mai multă tărie, cu toată puterea sa...

Se apropia seara. Moromete stătea mai departe pe piatra de hotar, de astă dată într-o nemişcare fără sfîrşit.

Cîmpia îşi lăsa în jos, nesimţit, geana ei uriaşă. La răsărit era întuneric, se vedeau urcînd nori de ploaie.

Cînd, într-un tîrziu, se ridică în picioare şi se uită în jurul său îşi duse mîna la frunte şi se clătină. Se făcuse întuneric. Îşi lăsă capul în piept şi porni încet să se întoarcă acasă.

Moromete se grăbise să vină aci în singurătate şi să înţeleagă ceea ce i se întîmpla. El nu bănuia că pentru bucuriile lui de mai înainte trebuia încă să plătească.

XXIV

Era tocmai ceea ce plănuia să facă Paraschiv înainte de a fugi. Şi aceasta nu era încă totul, dar Moromete nici măcar atît nu bănuia.

Îndată după-prînz Paraschiv se duse la Guica şi îi spuse să pregătească mîncarea de drum: aveau să plece neîntîrziat, el şi cu Nilă, chiar a doua zi dimineaţa.

Paraschiv nu mai dădu pe acasă toată ziua. Nu veni seara acasă să mănînce, mîncă la tuşa sa. După ce mîncă, el plecă apoi prin sat. Era în vorbă de mult cu o fată, una Manda a lui Bodîrlache, cu care vrusese chiar să se însoare. Nu se însurase fiindcă îl împiedicase tatăl său şi acum îi părea bine că însurătoarea nu avusese loc — nu avea pe vremea aceea planuri atît de

mari ca acum — dar mergînd spre casa fetei el își aminti din nou cum se întîmplaseră lucrurile și ura lui împotriva tatălui crescu și mai mult. Erau lucruri la care el niciodată nu putuse răspunde (cum era faptul că tatăl său îl lăsase să se ducă la munte fără a-l preveni că piața muntelui scăzuse), iar în povestea aceasta cu însurătoarea, tatăl său îl „lăudase" atît de mult și de insistent pe viitorul său socru, încît laudele acestea îl făcuseră de rîs nu numai pe Bodîrlache și pe fata sa, ci și pe el, pe Paraschiv. Era adevărat că Bodîrlache — care avea multe pogoane de pămînt — nu era un om prea deștept, dar în urma laudelor lui Moromete, oricărui flăcău i-ar fi pierit pofta să se mai însoare așa de lesne cu fata lui (Paraschiv descoperise cu acel prilej că Manda lui Bodîrlache mai era și foanfă).

Paraschiv n-o luă pe Manda lui Bodîrlache, dar el nu-i spusese că n-o mai ia. Fata îl întreba cîteodată ce are de gînd, dar Paraschiv răspundea mereu că ia toamnă, acum a trecut vremea; toamna se însoară lumea!

Manda avea șaptesprezece ani, abia ieșise în lume și se ferea de așa-zisul ei viitor bărbat. Cînd flăcăul se așeza lîngă ea pe marginea șanțului, nu trecea multă vreme și începea să se neliniștească. Atunci se ridica și pleca. Paraschiv încerca s-o țină, dar ea se zbătea crîncen, intra în curte și se ridica peste gard. Dacă Paraschiv mai rămînea, fata stătea cu el de vorbă în acest fel, apoi după o vreme se dădea jos de pe stinghia ulucii și ieșea iarăși pe șanț unde nu rămînea mult timp.

Felul acesta de a face dragoste îi amintea lui Paraschiv de vremea cînd avea el șaptesprezece ani, fapt care îl întărîta, îl scotea din sărite. Poate din cauza aceasta nu-i spusese fetei că n-o mai ia; n-ar fi vrut s-o lase așa cum o cunoscuse.

În drum spre casa fetei el continuă să se gîndească la ultimele întîmplări care avuseseră loc în familie. Căuta încet, fără grabă, feluri de răzbunare împotriva tatălui, ceva pe măsura lui, ceva care să lase urme adînci și de neuitat. Tatăl său era nemaipomenit de puternic. Pînă și acum, în ultima clipă, cînd perceptorul îi dăduse o primă lovitură, el găsise puterea să se prefacă și să-i întindă lui, lui Paraschiv, cursa aceea cu cei patru mii de lei trimiși de Achim. Se lăsase prins. Stăpînit de aceste gînduri Paraschiv ajunse la casa lui Bodîrlache. El se opri și trebui să facă o sforțare să iasă pentru cîtva timp din plasa gîndurilor sale răzbunătoare. Deși era tîrziu, fata ieși la poartă. Ea îl întrebă însă de ce n-a venit mai devreme. Paraschiv îi răspunse că a avut treabă, că a stat toată seara de vorbă cu ai lui. La întrebarea fetei care voia să știe despre ce au vorbit, el îi răspunse că despre ei au vorbit, adică despre însurătoarea lor.

Auzind aceste cuvinte, Manda se lipi de flăcău și își vîrî pentru întîia oară palma sub brațul lui. Paraschiv se făcu că nu bagă de seamă și vorbi mai departe, se agăță la întîmplare de ceea ce spusese chiar mai înainte că adică s-ar fi prăpădit stînd de vorbă cu ai lui despre însurătoare. Începu cu un glas bun să-i spună o poveste lungă care ținu multă vreme, și în care cuvintele „alde tata zicea că", „și eu ziceam că" reveneau des în vorbirea lui.

— Da, încă de astă-iarnă alde tata zicea „ia-o mă, ce mai aștepți", dar eu ziceam că cînd să fac nunta? S-a mai pomenit să faci nunta în postul Paștilor? Alde tata zicea că n-are nimic, o iai acuma și faci nunta la toamnă, ce mare brînză? Eu ziceam că nu, de ce să n-o iau cu nuntă! Ce, n-avem de unde? Tăiem douăzeci de găini, trei patru oi și facem o nuntă să pîrîie satul! Și în seara asta mă pomenesc cu alde tata că: „Ce faci, bă, Paraschive, uite, a venit și toamna, nu te

însori?" Eu zic că: „Stai, bă, să se coacă strugurii, să se facă vinul, vreai să cumpăr vin de la Aristide?" „Dar de ce să nu cumpărăm — zice alde tata — n-avem cu ce?" „Ba avem — zic eu — dar de ce să dăm banii pe vin dacă avem vinul nostru?" Alde tata se răstește la mine, că: „Ce, nu cumva o să dau de băut vin din ăsta prostu de la noi? Luăm vin calitatea întîia de la Roșiori, parcă n-avem cu ce?" „Ba avem — zic eu — dar ce facem de țuică?" „Însoară-te tu și nu-ți fie frică de țuică" zice alde tata. Și pe urmă mama zice și ea: „Însoară-te, Paraschive, uite odaia, de cînd am spoit-o, de cînd te așteaptă!" Frati-miu Nilă: „Bă, să-mi dai mie plosca să chem oamenii la nuntă. O să-l punem pe-al lui Briță să-ți spună oratiile, că are cal frumos, ai văzut cum mergea călare prin sat cu bradul în mînă, la nunta ăluia a lui Troscot"... Alde mama zice: „Dar trebuie să vorbesc și eu cu cuscră-mea, să vedem cîte găini tăiem! Trebuie vorbit din pripă, să nu te pomenești că s-a terminat mîncarea", și d-aia am întîrziat, uite, vezi și tu! Și eu zic că să ne luăm de duminică într-o săptămînă, să mă duc mîine să tocmesc lăutari, că vreau să avem la nuntă două tarafuri de lăutari și Ilie Neață te pomenești că cine știe cine pune mîna pe el...

Fata începuse de mult să tremure, dar nu se ridica să plece; asculta pierdută vorbele flăcăului și din ce în ce se alătura cu mai mult curaj de umărul lui. Într-o vreme, cerul, care încă de cu seară se tot frămînta, se întunecă de tot și începu să picure. Paraschiv se ridică și o întrebă pe fată unde să intre. Fata începu să tremure rău și îi răspunse că poate să meargă pe prispă.

— Pe prispă au să ne audă ai tăi; că vreau să stăm de vorbă cum aranjăm, șopti Paraschiv grav.

— Atunci să mergem în șopron, răspunse fata luînd-o înainte.

Intrară în șopron și acolo fata rămase mereu în picioare; Paraschiv se prefăcu că nu se sinchisește de acest lucru. Se așează jos la picioarele ei și cu același glas bun continuă povestea lui nesfîrșită. Afară, ploaia se așternuse stăruitor peste pămîntul întunecat și din cînd în cînd cerul era sfîșiat de fulgere și zgîlțîit de bubuituri grele. Cu toate stăruințele flăcăului, fata stătu tot timpul în picioare rezemată de unul din stîlpii vechi și tari ai șopronului.

XXV

Paraschiv Moromete se întoarse acasă pe la al doilea cîntat al cocoșilor, ațîțat și otrăvit de noaptea pierdută în zadar sub șopronul lui Bodîrlache. Ploaia continua să cadă și drumurile se umpluseră de noroi și băltoace scîrboase. Pînă ajunse acasă ploaia îl udă pînă la piele. În timpul nopții Morometii mutaseră așternutul de pe prispă în odaie, și cineva încuiase ușa de la tindă cu zăvorul. Paraschiv era atît de acrit încît pentru întîia oară nu mai ținu seama de nimeni ai casei și începu să izbească în ușă furios. Izbea cu boncancii lui militărești, amenințînd destul de tare și fără teamă pe toți cei dinlăuntru. Pînă să-și făurească el un plan de răzbunare se simțea împins înainte de o pornire turbure pe care abia și-o stăpînea.

Catrina se trezi din somn speriată de zgomote. Moromete se trezi și el. Se trezi, dar cînd deschise gura și vorbi în întuneric, avea un glas atît de limpede și liniștit încît s-ar fi putut crede că nu dormise de loc pînă atunci; el întrebă neturburat din așternutul lui:

— Care ești, mă, acolo, de bați așa?

Întrebase cam încet, de aceea cel de afară nu auzi, bătea mereu.

— Du-te de deschide, trebuie să fie Paraschiv ! îl îndemnă mama şi mai speriată.

— Ce, m-am băgat slugă să deschid uşa înaintea lui ? răspunse Moromete fără să se mişte din aşternut. Şi continuă să întrebe cu mare linişte şi nu prea tare : Mă, n-auzi ? Care eşti acolo ?

Tot atunci bătăile în uşă se opriră. Moromete repetă întrebarea lui neturburată :

— Bă, surdule ! Care eşti acolo ?

Urmară cîteva clipe de linişte, după care deodată se auzi un fel de urlet gros şi înfricoşător care spunea :

— Deschide, bă, uşa, că cînd i-oi da un picior o dărîm pe voi cu casă cu tot.

— Nilă — şopti femeia îngrozită — scoal în sus, şi deschide uşa !

— Ce spui tu ? întrebă Moromete din aşternut. O dărîmi cu casă cu tot ? Ia să vedem, baremi oi fi şi tu în stare de ceva.

— Tată, mai taci din gură ! scrîşni fata cea mare sărind iute din pat şi ieşind în tindă.

Din aşternutul ei, femeia se văita în întuneric cu un glas rău prevestitor :

— Aoleu, Ilie, Ilie ! Am intrat în anul morţii ! Isuse Cristoase ! Apără-ne !

Din tindă se auzi scrîşnetul zăvorului apoi paşi şi smiorcăituri de încălţăminte fleşcăită. Fata se întoarse în aşternut, lăsîndu-l pe Paraschiv în întunericul tindei.

— Aprinde lampa, Tito ! şopti Catrina. Îl laşi în întuneric ? O fi ud !

— S-o aprindă singur ! Cine îl pune să se întoarcă la ziuă !

— Ai să vezi tu, cînd ţi-oi da eu un pumn, cum o aprinzi ! se auzi glasul lui Paraschiv din întunericul tindei.

— Taci din gură ! şopti mama cu groază, adresîndu-se fetei. O fi beat ! Îţi dă una şi te achită !

Fata însă nu se sperie de loc. Bombăni în şoaptă dar destul de tare ca să fie auzită de fratele vitreg :

— Achită ! Achită un c...t !

Se pare însă că nu fu auzită, pentru că tăcerea continuă. Totuşi fata ţinea să arate că nu-i e frică. De aceea continuă să bombănească în aşternutul ei :

— Cînd te porţi bine cu el, e mai rău decît cînd te porţi rău !

Paraschiv aprinse lampa singur şi intră în odaie. Se aşeză pe un scăunel şi începu să se descalţe. La lumina galbenă şi chioară a lămpii din firidă, chipul lui arăta schimonosit şi crîncen. Descălţîndu-se, el ceru într-o vreme nu se ştie cui :

— Dă-mi o cămaşe şi nişte izmene uscate !

Nimeni nu-i răspunse. Abia într-un tîrziu, Tita spuse pe neaşteptate, drept răspuns :

— Afară nu puteai să te descalţi ? Ai umplut casa de apă.

Glasul fetei era înţepat şi duşmănos. Paraschiv tresări şi cum tocmai îşi trăsese un ciorap din picioare, el îl mototoli în mînă, se îndoi pe scăunel făcîndu-şi vînt şi îl aruncă cu putere în capul fetei. Ciorapul fiind ud şi plin de noroi zbură cu putere şi se lipi ca o plăcintă în perete, împroşcînd geamurile şi paturile cu nisip ; nu nimerise unde trebuia ; în perete, ciorapul stătu o clipă, lipit, apoi căzu în pat alături de căpătîiul fetei. Tita se ridică fulgerător în capul oaselor, apucă ciorapul şi îl înapoie cu aceeaşi viteză ţintind capul fratelui vitreg. Paraschiv se feri şi ciorapul plesni drept în mica icoană de pe peretele din spatele lui. Cum icoana avea geam, acest geam plesni şi căzu jos în bucăţele mici.

— Tito, icoana ! gemu femeia înfricoşată. Aţi înnebunit ?

Între timp, toată lumea se deșteptase. Moromete se ridică într-un cot și îl întrebă pe Paraschiv cu compătimire:

— Ce e, Paraschive, te-a mînjit proasta la care ai fost cu baligă pe la gură? Ai, mă? Săracu de tine! Ești și tu flăcău, de! Te întorci și te iai la bătaie cu soră-ta!

— Ce mai flăcău! scrîșni Tita cu un glas aprins. Nu i-ar fi rușine să spuie că e flăcău! E mai murdar decît ciorapii pe care îi poartă în picioare!

— Tito, vezi să nu sar eu acuma la tine! amenință mama din patul ei, căutînd prin aceste cuvinte să înlăture primejdia.

Paraschiv însă nu răspunse la batjocura fetei. Se ridică de pe scăunel și trecu în tindă. De acolo, el luă lampa de pe firidă și intră în cealaltă odaie unde se schimbă, îmbrăcîndu-și singura lui cămașă bună cu care ieșea în lume. Se întoarse și se culcă alături de Nilă. În tăcerea care se făcuse, el mormăi cu o liniște în glas pe care nu prea i-o cunoșteau ceilalți.

— Bine, o să vă arăt eu vouă! O să vedeți voi! Am așteptat destul!

Nu-i răspunse nimeni. Paraschiv își schimbă glasul și mormăi adresîndu-se lui Nilă:

— Dă-te mai încolo, Nilă! Apoi după un timp spuse mai departe: Lasă! Stăm noi de vorbă! Vine ea murga la traistă!

Cuvintele din urmă n-aveau nici un rost, deoarece Paraschiv nu fusese niciodată unul din aceia care să poată fi numit traistă și la care să fi venit cineva să mănînce. La această socoteală se pare că se gîndi și Moromete, pentru că se mișcă în așternut și pregătindu-se să doarmă, rosti sumbru:

— Da, așa mai zic și eu!

— Ai să vezi tu, continuă Paraschiv. Să nu zici pe urmă că „uite, de ce nu mi-ai spus?!"

Moromete nu mai răspunse.

Afară ploaia continua să cadă stăruitor. Din cînd în cînd izbea în geamuri cu putere. Cînd toată lumea adormi, mama se ridică din pat, se închină și se dădu jos. Strînse bucățelele de geamuri care căzuseră de la icoană, ieși în tindă și mai rămase acolo multă vreme.

Catrina se întoarse din tindă, închise ușa încet de tot și îngenunchie la pămînt, în fața icoanei. În mîna stîngă ținea un ciob de oală din care ieșea un firicel subțire de fum. Ea rămase mult timp în genunchi, închinîndu-se rar, pierdută în rugăciune. În micul ciob, trosnea și sfîrîia tămîia.

De prin paturi se auzeau uneori gemete grele. Într-o vreme mama tresări speriată: Nilă avea obiceiul să vorbească în somn. Ea se opri din rugăciunea ei mută și ascultă: Nilă chema încet și cu o limpezime înfiorătoare în glas:

— Bă al lui Ripitel! Bă n-auzi? Bă Sandule! Te-n... pe mă-ta!

Moromete, care abia ațipise, se deșteptă și ridică fruntea de pe căpătîi. Începu și el să asculte. De multă vreme nu mai vorbise Nilă în somn.

— Ce spune, fă? întrebă omul în șoaptă, uimit și încordat.

Femeia n-avu timp să răspundă. Nilă spuse cu simplitate:

— Să încalice pe cai și să fugă! Dă-i una după ceafă!

Atît spuse și tăcu; i se auzea răsuflarea ușoară în somn. Moromete întrebă cu un glas surd, apăsător:

— Cui, mă? Cui să-i dea una după ceafă?

Nilă răspunse numaidecît cu un glas parcă supărat de întrebare:

— Ăluia care fură păpuși de tutun. Pune mîna pe ea! Pune, bă, mîna pe ea și dă cu ea în pămînt!...

Am prins-o tăvălindu-se în paie! gemu el. I-am dat cu ciomagul peste fluierele picioarelor.

— Bine i-ai făcut! şopti Ilinca încîntată. Dar cine era aia, Nilă?

— I-a băgat mîna în buzunar, spuse Nilă supărat, apoi gemu foarte greu, se întoarse pe cealaltă parte şi nu mai spuse nimic.

Moromete se adresă mamei care rămase înghemuită pe pămînt în faţa icoanei: Hai, ajunge — spuse el cu blîndeţe — Dumnezeu n-are altă treabă, acuma noaptea, decît să te asculte pe tine?!

Mama nu-l luă în seamă. Se ridică de jos şi cu ciobul în mînă începu să tămîie casa. Deasupra capetelor lui Paraschiv şi Nilă se opri mai mult şi făcu nenumărate cruci. Apoi ieşi în tindă, stinse lampa şi se întoarse în pat pe nesimţite.

Afară, cu toate că ploua, cocoşii porniră să cînte a treia oară; pînă la ziuă nu mai era decît puţin timp.

XXVI

Paraschiv Moromete stătuse doi ani de zile în armată, dar nu-şi aducea aminte ca cel puţin într-o singură dimineaţă să se fi simţit atît de rău din cauza goarnei care suna deşteptarea, cum se simţea acasă cînd tatăl său trezea pe toată lumea cu noaptea în cap, strigîndu-i cu stăruinţă şi pe fiecare în parte, să se scoale în sus. Se întîmpla uneori ca în ziua care venea să nu fie nimic de făcut, nimic de lucrat; cu toate acestea, Paraschiv auzea cu groază acelaşi glas înfundat şi stăruitor care punea în mişcare toată casa; era un glas care la început nu chema pe nimeni pe nume şi de aceea era şi atît de chinuitor; intra în ureche şi

Clubul cărţii digitale 2022

turbura odihna dulce a somnului, fără să fie însă aspru ori hotărît ; plutea în aer şi se prelingea în ureche dureros : „Mă, n-auzi ? Scoal în sus !" Doar atît se auzea la început, după care se făcea tăcere. Abia într-un tîrziu se auzea iarăşi, în acelaşi fel, tot aşa de îndepărtat şi fără nume : „Mă, n-auzi ? Scoal în sus, mă !" Şi după cîteva clipe de tăcere, se adăuga : „Scoal în sus c-avem treabă". Şi iarăşi se făcea tăcere. Şi din nou, după multă vreme, glasul relua necruţător : „Scoal mă, în sus, n-auzi ? Avem o groază de treburi." Nimic, însă ; tăcere deplină ! Nu se mişca nimeni. Atunci glasul întîrzia mult timp, căutînd nu se ştie ce şi deodată striga pe cineva pe nume, striga de astă dată cu asprime, cu o hotărîre neaşteptată, cu ceva apăsător în el, cu ceva rău prevestitor, cu un ce încordat, ca şi cînd s-ar fi întîmplat o nenorocire : „Bă, Nilă-m' ! Bă, Nilă-m' ! Bă, n-auzi ? Bă, Nilă-m' !" Cel strigat sărea ars, ca atins cu fierul înroşit. Buimac bolborosea crîncen : „Ce e, bă, ce ?! Ce ?!" Atunci se auzea din întuneric un răspuns uluitor de blînd, de simplu şi de omenos : „Scoal în sus c-avem treabă !"

Deşi dormise puţin, Paraschiv se sculă totuşi o dată cu toată lumea ; pentru întîia oară însă, glasul tatălui se vedea că răscolea în el ceva întunecat şi potrivnic, pentru că nu se dădu jos din pat numaidecît, aşa cum se întîmpla de obicei.

— Ce-ai, mă, de ce ne scoli ? N-auzi că plouă afară ? mîrîi el fără teamă, ceea ce făcu ca foşnetele şi trosniturile de oase ale celor ce se sculau să se oprească.

Moromete nu zise nimic, cu toate că asemenea vorbe spuse cu un astfel de glas nu fuseseră niciodată rostite în faţa lui. El se ridică doar pe jumătate în pat şi în liniştea care se făcuse întrebă cu o bunăvoinţă de neînţeles pentru situaţia în care se afla puterea lui de tată :

— Ce-ai spus, mă, Paraschive ? Ce zici că ai spus ?

Auzind un astfel de glas, Paraschiv se porni deodată mînios şi nestăpînit:

— Ce tot ne scoli de pomană cu noaptea în cap? Mai lasă-ne dracului să dormim! În fiecare dimineaţă: „Mă, n-auzi? Mă, n-auzi? Scoal în sus c-avem treabă!" Ce treabă avem?

Paraschiv tăcu o clipă; apoi se adresă lui Nilă:

— Stai, mă, acilea, boule, unde te ridici? Nu vezi că plouă?

Nimeni dintre copii nu înţelegea ce se întîmplă cu tatăl lor. Totdeauna cînd se răzvrătea cineva în casă, din nepăsător şi liniştit cum era, tatăl deodată ridica un pumn în aer şi răcnea: „Bă! Smintitule! Te omor!" Răcnetul acesta înţepenea aerul, făcea să piuie creierul celui răzvrătit, iar groaza îi spulbera nemulţumirea ca şi cînd n-ar fi fost.

Astăzi, în faţa revoltei lui Paraschiv, se pare că Moromete dădea înapoi: tăcea. Paraschiv bolborosi iar din aşternut:

— Am ajuns bătaia ta de joc; după ce că ţi-am muncit o viaţă întreagă, nici să dorm nu mă laşi!

Moromete răspunse fiului; glasul lui nelinişti pe mamă şi pe fete; era un glas blînd, poate chiar fricos:

— De, mă, Paraschive, zic şi eu ca să vă sculaţi! Că avem treabă. Dar dacă ţi-e somn, dormi, de! Poţi să dormi! Şi după ce vorbi astfel se adresă fetelor: Sculaţi-vă voi şi lăsaţi-l să doarmă. O fi ostenit, săracul, a tras la jug toată noaptea!

Batjocura însă nu prea mai avea tărie, mai ales că Paraschiv răspunse numaidecît, devenind ameninţător:

— Să prinz eu pe cineva că trage aşternutul; îi umflu botul!

Nimeni nu mai spuse nimic. Ca niciodată însă, Moromete se dădu întîiul jos din pat şi începu să se îmbrace. Mama şi fetele săriră şi ele. Afară se făcuse ziuă de mult.

Nilă se ridicase în capul oaselor și nu știa ce să facă: să asculte de fratele lui mai mare, ori de tatăl său. Stătea ca o momîie în așternut, căsca și se scărpina. Moromete îl îndemnă cu blîndețe:

— Hai, Nilă, dă-te jos! Să te duci și să mai dai cu țesala peste caii ăia! Uite, s-a oprit ploaia, trebuie să mergem la moară!

— Stai, mă, acilea, nu fi prost! bolborosi Paraschiv lovindu-l cu cotul în burtă.

Moromete se îmbrăcă în tăcere. Tot în tăcere după ce se îmbrăcă, ieși afară din casă. Ieșind, el lăsă ușa deschisă.

După plecarea tatălui, Paraschiv se dădu jos din pat, deși mai înainte amenințase că are să-l lovească pe cel care o să tragă așternutul; arăta obosit și parcă încrețit, îmbătrînit. Tăcerea dușmănoasă din jurul lui se pare că îl răscoli rău, pentru că dîndu-se jos din pat el întinse o mînă spre ușa lăsată deschisă de tatăl său și o trînti cu toată puterea în canaturile ei.

Zgomotul făcut fu neașteptat de violent și ochiul crăpat al unui geam se desprinse din ramă și căzu dincolo, spărgîndu-se cu un zornăit rău prevestitor.

Catrina nu se mai putu stăpîni. Galbenă la față, ea îl măsură pe fiu de sus pînă jos și îl huidui scurt cu un glas întunecat:

— Huo! La oase! Sparge, mă! Trîntește!

Paraschiv răspunse numaidecît cu un glas îngroșat de ură:

— Sparg! Le-ai făcut tu? E ale tale?

— Du-te, Ilinco, și cheamă-l pe ăla de afară! spuse mama amenințător. Ieși afară și strigă-l să vie încoace.

Fata cea mică ieși repede din casă. Numaidecît după aceea i se auzi glasul pe prispă, chemînd:

— Tată! Ia vin încoace! Hai repede încoace.

Paraschiv se așezase pe un scăunel și se uita întunecat la ciorapii lui uzi, plini de noroi. Într-o vreme bolborosi veninos:

— Cheamă-l încoace, crezi că mi-e frică de el! Ehe! a trecut vremea aia!

Într-adevăr Ilinca se întoarse în casă și spuse cu mînie:

— Nu știu ce tot face în grădină, că nu vrea să vie!

— I-ai spus ce fac ăștia aici? întrebă femeia scrîșnind. Du-te și spune-i, ce vii aici ca proasta! Ieși afară!

— I-am spus! răspunse fata dîrz.

— Și acu ce te uiți? Treci în tindă și aprinde focul! Nu mai sta aici între ăștia! Niculaie, ieși afară pe prispă!

Niculaie și Ilinca ieșiră din odaie. Nilă stătea încă în pat, se uita la cei din casă, se scărpina și rînjea prostește; rînjea și el batjocoritor, simțind că s-a terminat cu puterea tatălui. Totuși, rînjetul lui se stinse de rușine cînd mama îl pironi cu privirea și îi spuse:

— Și tu ce-ți arăți colții, Nilă, îți pare bine că ai ajuns stăpîn? O să ne ducem de aici, să rămîneți voi cu taică-tău, să vă mănînce cîinii!

Paraschiv, auzind-o vorbind astfel, mîrîi:

— Unde o să vă duceți? La văgăuni?

— Nu ne lasă el Dumnezeu, răspunse mama cu obidă amară. O să fie vai de capul vostru, că mi-ați mîncat sufletul, cîinilor!

— Hai, mamă, vezi-ți de treabă! spuse Tita liniștită. Te iei după capul lui?

Paraschiv se uită la sora lui cu îngăduință, ca la o muscă, și buzele lui împletite se întinseră a veselie; el aruncă ciorapii murdari sub pat și porunci fetei:

— Ia bagă mîna în *lada aia* și dă-mi *aici* niște ciorapi curați, dacă vrei să nu-ți cîrpesc una după ceafă.

Lada aceea era comoara casei; Paraschiv, Nilă și Achim fuseseră învățați de tușa lor, încă de mici, să

creadă că *înlăuntrul* lăzii se găseşte toată munca lor; că acolo ar fi ascuns mama lor vitregă şi surorile vitrege toată averea; că lada are fundul înţesat de icuşari şi mahmudele, de bani de aur şi de argint. Era încuiată cu un lacăt destul de mare şi în afară de fete şi mama lor nimeni nu umbla în ea; pe fundul ei se aflau într-adevăr icuşari şi bani de argint şi anume doi icuşari şi trei lei în monedă măruntă în valoare de o mie de lei.

Auzind glasul poruncitor şi obraznic al fiului vitreg, femeia o înghioldi pe fată cu pumnul:

— Ieşi şi tu afară d-aici! Nu mai sta aici!

Tita nu spuse nimic şi se îndreptă spre uşă; atunci Paraschiv lăsă din mînă ciorapii lui murdari de noroi, se ridică de pe scăunel şi se apropie de ladă. Apropiindu-se, el apucă lacătul în mînă şi îl răsuci cu putere; se auziră pîrîituri de lemn care plesneşte. Fata tresări şi se aruncă asupra fratelui, vrînd să-l dea la o parte. Paraschiv o îmbrînci cu o mînă, iar cu cealaltă răsuci balamalele, le smulse din lemnul lor învechit, trase de ladă răsturnînd maldărul de covoare de deasupra şi deschise capacul. În clipa cînd vîrî mîna înăuntru, fata se repezi iarăşi la el; de astă dată ea se agăţă de capac furioasă şi cu atîta violenţă, încît Paraschiv, prins cu mîna înăuntru, scoase un urlet. El se răsuci crîncen, îşi scoase laba de sub capac şi o plesni pe fată drept în obraz. Tita încercă în aceeaşi clipă să-i întoarcă lovitura, dar Paraschiv o izbi iarăşi, de astă dată în cap, făcînd-o să se clatine, şi pentru că fata nu se lăsa, căutînd să-l izbească şi ea, Paraschiv o trînti în mijlocul casei. Răzbită de lovituri, Tita încercă să apuce un scăunel, dar Paraschiv i-l smulse cu uşurinţă şi-i plesni o labă peste ochi. Cu toate loviturile primite, fata nu scoase nici un cuvînt, nu strigă şi nu se văită; se ridică de jos şi se agăţă din nou de capacul lăzii. Obrajii îi ardeau ca focul şi din ochi îi

țîșneau fulgere de ură. În acest timp, Catrina ieșise de cîteva ori afară și strigase spre grădină, îngrozită.

În casă, Paraschiv reușise să răscolească în ladă și să scoată din ea mai multe perechi de ciorapi. Cînd, în cele din urmă Moromete deschise ușa tindei și intră în odaie, Paraschiv tocmai își trăgea unul din ei peste talpa noroioasă a piciorului; ciorapul era însă prea lung, era femeiesc, căputa lui trecea dincolo de genunchi și Paraschiv nu știa ce să facă cu el, să-l îndoaie pe gleznă sau să-l tragă în sus pe toată lungimea lui. Din pat, Nilă se uita la el cu veselie.

Moromete închise ușa încet și rămase nemișcat lîngă ea; el văzu teancul de pături și covoare răsturnate, îl văzu pe Paraschiv încălțîndu-se cu ciorapi albi și curați, o văzu pe Tita cu chipul umflat de lovituri și pe femeie plîngînd încet; își întoarse privirea spre pat și îl văzu pe Nilă așteptînd în așternut; văzu toate acestea și înțelese numaidecît că trebuie să aibă acum acea gîndire necruțătoare fără de care își dăduse seama ieri că nu mai putea să-și recapete liniștea. El se desprinse de lîngă ușă și-și îndreptă privirea spre femeia lui. Între timp Niculaie și cu Ilinca intraseră și ei în casă.

— Ce e cu voi?! întrebă Moromete cu un glas blînd și nedumerit.

Nimeni nu-i răspunse. Moromete întreba pe toată lumea, dar se uita neclintit spre femeie.

— Uite unde am ajuns, se auzi glasul mamei, întrerupt de sughițuri. De ani de zile ți-am spus mereu: Ilie, Ilie, trece-ne nouă, ăstora, jumătate de loc de casă, să ne facem noi cocioaba noastră și să-i lăsăm pe ei aici. Că după ce că i-am crescut și mi-au mîncat sufletul, acuma săr cu pumnul să mă omoare!

Omul se apropie de femeie și îi puse mîna pe umăr cu sfială:

— Ce ai tu? Ce te-a apucat?

Mama izbucni cu ură nestăpînită:

— Pune mîna pe par, Ilie, au sărit la noi să ne omoare! Stai în grădină și te faci că n-auzi, ne lași pe mîna lor!

— Eu te întreb ce ai tu? Lasă-i pe ei! Spune, n-auzi?

Fata cea mare nu se mai putu stăpîni și țipă ascuțit:

— Ce tot mai întrebi, nu vezi? Întrebi de pomană! Parcă nu vezi!

Strigătul fetei clocotea de mînie și de ură. Moromete întoarse capul spre fiică și o privi adînc. Fata tremura din tot trupul. Ea strigă iar cu încordare, fără să ia în seamă privirea tatălui:

— Baremi să ne fi spus dinainte, ne luam zdrențele cu noi și plecam! Să nu ne lași bătaia lor de joc!

Nu apucă să termine cuvintele din urmă. Moromete ridică mîna și cu dosul palmei o izbi peste obraji cu toată puterea. Toată lumea tresări. Paraschiv ridică fruntea și se uită cu un aer tîmpit la tatăl său. O umbră de teamă îi trecu peste chip. Lovitura o înspăimîntă rău pe fată; ura și furia care îi țîșnea din priviri se stinse ca și cînd n-ar fi fost și în locul lor apăru groaza.

Moromete se întoarse spre femeie și o întrebă iar cu același glas stăpînit și care părea blînd și sfios:

— Spune, Catrino, ce ai tu? Spune, n-auzi? Vorbește o dată!

Pentru că mama nu răspunse, omul o izbi cu pumnul în cap de două ori, întrebînd-o mereu ce are, să-i spună ce vrea. Ciudat însă: înainte de a fi lovită, ea plîngea greu, dureros; întîiul pumn o făcu să plîngă și mai tare, dar la al doilea, deodată tăcu cu desăvîrșire. Moromete îi dădu al treilea pumn; la cel de al treilea, mama se lăsă jos lîngă pat, se ghemui cu capul între genunchi și încetă chiar să mai sufle.

— Ce, tu n-auzi? Ce e cu tine?! Ai amuțit?

După ce rosti aceste cuvinte întoarse spatele la toată lumea și vru să iasă. În casă izbucni deodată un plîns sfîșietor, greu de obidă și de nedreptate, plîns care îl făcu pe om să-și răsucească umerii și să amenințe cu o liniște ciudată în glas:

— Haide-hai! Tito! Pesemne că nu te doare!

În acest timp, Paraschiv se hotărîse să ridice totuși ciorapii în sus peste pantaloni. Nilă se uită la el foarte intrigat; îi și spuse chiar, în clipa cînd Moromete deschise ușa să iasă:

— Bă, Paraschive, trage-i sub pantaloni, peste izmene, că rîde dracului lumea de tine!

Aceste cuvinte îl opriră pe tată să iasă. El începu chiar să-și facă o țigară, în timp ce fata plîngea și urla chinuită de necaz și de ură neputincioasă; ceilalți, în afară de Paraschiv și Nilă, tăceau înspăimîntați. Moromete linse țigara de la un cap la altul, o înfipse între buze și murmură:

— Dă-mi un foc, Niculaie!

Băiatul țîșni ca un glonț și se întoarse cu vătraiul plin de spuză și de tăciuni. Moromete aprinse, trase un fum și puse iar mîna pe clanță să iasă afară. In tăcerea în care nu se auzea decît plînsul rupt al fetei, Moromete se adresă celor doi cu un glas părtinitor și spuse:

— Paraschive și Nilă, veniți cu mine în coșar! Ploaia asta a înmuiat acoperișul, mi-e frică să nu se dărîme!

Paraschiv se uită la tatăl său și murmură cu nepăsare:

— Lasă-l să se dărîme!

Apoi se ridică de pe scăunel și izbi pămîntul cu picioarele să-și scuture bocancii de noroiul uscat. Noroiul însă se crăpă fără să cadă și atunci Paraschiv mormăi:

— Ia dă-mi, mă, ăsta micu, o treanță!

Niculaie, speriat, se uită în toate părțile, neștiind ce să facă; se uită întîi la tatăl său, dar tatăl său tăcea, apoi la maică-sa, după aceea la surori.

— Dă-mi, mă, o treanță, surdule! bolborosi Paraschiv amenințător. Ce te uiți?

Speriat, Niculaie se vîrî sub pat, merse de-a buşilea pînă după sobă.

— Nilă — se auzi glasul lui Moromete blînd — tu ce mai stai de pomană? Hai cu mine că s-a rupt căpriorile coşarului!

Nilă răspunse şi el nepăsător, căutînd să semene în totul cu fratele său mai mare:

— Dă-le dracului de căpriori!

Atunci Moromete încercă să explice:

— Dă-le dracului nu e greu de zis, dar vine pe urmă şi se dărîmă coşarul! Ce-i faci atunci? De unde iai altul!

Nilă nu îndrăzni să mai spună nimic şi atunci Paraschiv îl ajută: el se întoarse într-adins cu spatele la tatăl său şi în aşa fel încît se vedea limpede că mişcarea aceasta ținea loc de răspuns. Moromete se uită liniştit la spatele fiului, măsurîndu-l din ceafă şi pînă la călcîi, după care spuse cu glas senin şi împăcat, dezvinovățindu-se parcă:

— Ce să-i faci? Au putrezit, în fiecare zi se strică! Ba aia, ba ailaltă!...

Paraschiv se întoarse şi răspunse sîcîit, cu dispreț:

— Lasă-ne, bă, în pace, că nu mergem!

Auzind acest răspuns, Moromete se întoarse spre uşă şi apăsă pe clanță. Nimeni nu putu să-i vadă fața: i se auzi totuşi după cîteva clipe glasul, indiferent, poate puțin descurajat, lipsit de nădejde:

— Treaba voastră! Să nu ziceți că nu v-am rugat şi nu v-am tras de mînică!

După care omul deschise uşa încet, trecu pragul şi ieşi în tindă; ieşind în tindă, el închise uşa cu grijă

și cu chibzuială mare, în așa fel că toți cei din casă văzură cum se ridică limba clanței în sus, apoi se lăsă în jos așezîndu-se cuminte în cleștele ei.

XXVII

După ce omul ieși, mama se ridică de lîngă stinghia patului și începu să-i înghiontească pe copii să iasă afară. Tita plîngea mereu și în același timp aranja covoarele la loc peste ladă. Niculaie, la ghionturile mamei, se sclifosea și nu vroia să iasă afară; Ilinca de asemenea. Nilă căsca mereu, se întindea sub așternut și se scărpina pe toate părțile. Paraschiv se așezase pe un scăunel și începuse să-și curețe pe îndelete noroiul uscat de pe bocanci.

Trecu astfel o bucată de timp; nimeni nu vorbea. După ce aranjă paturile și covoarele deasupra lăzii, fata cea mare ieși în tindă și de acolo cei din casă o auziră plîngînd mereu în fața vetrei, plîngînd mai adînc și mai sfîșietor decît pînă acum. În plînsul fetei nu se mai simțea prea multă durere, cît ură neputincioasă, obidă amară și rușine; se simțea că loviturile primite peste chipul ei, de la frate și de la tată, îi atinseseră adînc inima și rana sîngera fără oprire; cu cît plîngea mai mult și cu cît durerea se făcea mai cuprinzătoare, cu atît se simțea că fata dorește să plîngă și mai mult pînă la desperarea cea mai neagră, lucru care se și întîmplă și care îl făcu pe Nilă să se ridice din pat, galben la față și să rămînă încremenit, ascultînd. Într-adevăr fata plîngea acum cu o patimă înfiorătoare, cu sălbăticie, vrînd parcă să se rupă în bucățele.

Mama ieși în tindă și la început o certă scurt, vrînd s-o potolească:

— Taci din gură ! Fată mare eşti tu ? Ce e ambiţia asta ? Plîngi din ambiţie !

În acel moment trupul de pe vatră se răsuci crîncen şi fata începu să strige şi să geamă cuprinsă de o desperare fără margini :

— Ce i-am făcut eu lui ? !... De ce să dea în mine ? ! O ! Doamne ! Ce i-am făcut ? De ce-a dat ?

— Taci din gură ! I-ai răspuns ! E tat-tău. Să nu-i răspunzi părintelui. Că te-a făcut şi a pătimit cu tine !

Fata îşi încleştă pumnii în aer şi se chinui greu, rugîndu-se ca în faţa altarului :

— Du-te, mamă... lasă-mă... lasă-mă !...

Şi pentru că mama nu pleca şi încerca s-o apuce de umeri şi s-o mîngîie, fata începu să tremure :

— Du-te d-aici şi lasă-mă ! Mai bine nu m-ai fi făcut... lasă-mă ! Du-te ! O ! O ! O ! Lasă-mă ! Du-te !...

Atras de aceste gemete, Moromete se apropie de scara prispei şi întrebă apăsat :

— Ce-are, Catrino, a înnebunit ?

Mama se făcu că nu aude şi nu răspunse. Moromete tăcu cîteva clipe, apoi strigă uşor, cu glas schimbat, fără acel ce apăsător cu care întrebase mai înainte :

— Bă, Nilă-m' !

Nu se auzi nici un răspuns. Omul strigă iar cu încredere :

— Bă, Nilă-m' !

— Ce e, bă ? răspunse Paraschiv dinăuntru cu acelaşi „bă" de mai înainte.

— Hai, sînteţi gata ? continuă Moromete prins parcă de o mulţime de treburi. Hai că se înseninează, uite, să mergem la moară. Trebuie pus grîu în saci şi mers mai devreme, că e gloată, să măcinăm pînă în seară, că mîine mergem să culegem fasolea !

După ce spuse aceste cuvinte, care rămaseră fără răspuns, Moromete lăsă fruntea în jos şi începu să aştepte. Aşteptînd, el începu să se caute prin buzunarele flanelei,

să-şi răsucească o ţigară. Scoase o bucăţică de ziar şi încercă s-o rupă, să-i dea forma unei foiţe, dar degetul gros deodată porni să tremure şi hîrtia se strică. Omul se stăpîni şi vru totuşi să-şi facă de ţigară, însă acum îi tremurau amîndouă mîinile şi încă de sus din umeri şi din spinare. Deodată trupul omului ţîşni pe prispă, ca scăpat dintr-un arc întins prea mult; din tindă, mama îl văzu şi nu se putu stăpîni să nu exclame cu groază:

— Haiti! Ilie, stai la un loc!

Moromete se opri şi spuse apăsat:

— Nu mai plînge, fato, că te omor! Nu-ţi fac altceva! Te omor!

Mama înţelese că omul spusese aceste cuvinte ca să creadă cei din casă că tatăl lor le bate iarăşi pe femei. Era într-adevăr aşa, pentru că Moromete îşi schimbă din nou glasul şi de acolo de pe prispă chemă duios, supus şi rugător:

— Bă, Nilă, tată, hai, mă, că s-a înseninat, pînă nu se face gloată la moară!

După aceea nu mai aşteptă răspunsul. Intră în tindă şi se opri lîngă scara podului. Sub scară, în colţ, se aflau răzimate de zid o grămadă de unelte: un topor mic de tăiat lemne, cărpătorul de băgat pîinea la copt, un răşchitor mic şi un par de pus porumbul în brazdă. Moromete luă parul, îl piti la spate să nu se vadă şi intră în casă. El deschise şi închise uşa în aşa fel încît să nu se bage de seamă ce ascundea în mîna de dinapoi; făcea mişcări sfielnice şi dacă un străin l-ar fi văzut cum închidea uşa, ar fi crezut că omul se teme grozav să nu spargă ceva, ca şi cînd lucrurile pe care punea mîna ar fi fost făcute din ceva foarte plăpînd, foarte fragil.

Cînd îl văzu intrînd astfel, Paraschiv bolborosi mînios:

— Hai, bă, ce tot intri și ieși p-acilea?! N-auzi că nu venim? Mai du-te și singur!

Moromete se lipi de ușă și se dezvinovăți numaidecît. Glasul însă îi tremura, cuvintele abia fură auzite:

— De, măi Paraschive, ziceam și eu că...

Paraschiv îl întrerupse aţîţat, fără să bage de seamă, sau să audă cum ușa scîrțiia din cînd în cînd din cauza spinării și umerilor tremurători ai omului răzimat de ea:

— Ce ziceai, mă? Ce ziceai? Nu-ți mai răci gura de pomană!

Paraschiv stătea cu fruntea în jos, curățindu-și bocancii; de astă dată el și-o ridică spre tatăl său și spuse mai departe cu nestăpînită pornire răzbunătoare:

— Ai să vezi tu ce-are să se întîmple! O să-ți muști unghiile de cîte ne-ai făcut tu pînă acuma.

Ura îi întunecase privirea și nu mai vedea nimic.

— Tu ești mai cuminte, Nilă, spuse tatăl cu blîndețe. Hai, dă-te jos din pat și treci încoace!

Ruşinat, Nilă se posomorî, dar nu răspunse și nu se mișcă; se vedea că și în el este ceva potrivnic (ceva prostesc însă, necugetat, deoarece nu răspundea nici într-un fel chemărilor tatălui), tăcea și nu se mișca. Paraschiv se îndîrji, simțind slăbiciunea fratelui mai mic, izbucni aruncînd fulgere întunecate din priviri spre tatăl său:

— Da, Nilă e mai cuminte! V-a convenit vouă o viață întreagă cumințenia lui. Toți l-ați pus la ham și i-ați dat cu biciul! În locul lui... hm!... Știu eu ce v-aș face! A muncit ca un bou să vă ție pe voi! Ce stai, mă, prostule, acolo în pat? Pune mîna și scoate din lada aia și du-te și vinde și cumpără-ți haine! Umbli desculț și cu izmenele rupte în c... și lada zace înțesată cu *crepdeșin!*

Fără să se grăbească, Moromete ridică parul în aer și își făcu vînt. Paraschiv văzu, dar în clipa aceea nu înțelese despre ce era vorba; se uită cu neîncredere

la parul ridicat în aer și cînd primi lovitura în cap ridică zadarnic coatele în sus ; se prăbuși de pe micul scăunel și se întinse la pămînt cu o expresie de mare uimire pe chip.

După ce îl lovi, în timp ce Niculaie și Ilinca țipară îngroziți, Moromete se întoarse spre Nilă. La vederea parului, Nilă răspunse scurt, înspăimîntat dintr-o dată :

— Aoleu, tată !

Strigătul arăta atîta spaimă, încît parul întîrzie cîteva clipe în aer, dar, ca și cînd Moromete ar fi reflectat repede în aceste clipe, lovitura totuși porni, abătîndu-se însă de la direcția ei, capul, și înfigîndu-se înăbușit în spinare. Nilă se făcu ghem și întinse mîinile să se apere, strigînd mereu cu groază mare :

— Aoleu, tată ! Nu da ! Nu mai fac !

Moromete îl lăsă, nu pentru că îi era milă ci ca să se întoarcă spre Paraschiv. Se întoarse și începu să-l lovească rar și adînc pe unde nimerea. Loviturile îl dezmeticiră pe Paraschiv : el încercă să se ridice, să se împotrivească. Parul însă îi paraliza cu chibzuială mîinile, fluierele picioarelor, oasele șoldurilor. Gemea înfundat, se tăvălea pe jos și trupul lui de om în toată firea, întins și făcînd mișcări deșucheate, îi speriară pe copii.

Niculaie începu să clănțăne din dinți. Catrina năvăli în tindă și se agăță de brațul bărbatului ; ea vorbi apăsat, cu un glas coborît, cu o neașteptată liniște și hotărîre :

— Ilie, nu te potrivi ! Nu ți-e rușine să dai în ei ?

Tocmai în acest moment Paraschiv se ridică în picioare și clătinîndu-se greu izbuti să apuce în mîini parul tatălui. El vorbea gros, cu un glas turbure, abia ținîndu-se pe picioare ; lovitura în cap îi luase de la început orice putere de împotrivire.

— Nu mai da ! Auzi ? Nu mai da ! gemea el.

Moromete întrebă cu încordare, gîfîind stăpînit:

— Mai faci?

Paraschiv nu răspunse.

— Mai faci? repetă Moromete.

— Nu mai fac! se auzi răspunsul.

Dar nu era acela al unui om treaz.

Moromete aruncă deodată parul la pămînt și prea îndelungata lui stăpînire se desfăcu într-un urlet sfîșietor de durere și de mîine:

— Ne-no-ro-ci-tu-le! Paraschive! Nenorocitule ce ești!

Apoi se întoarse spre Nilă, care între timp sărise din pat și se ghemuise într-un colț:

— Și tu, Nilă? Tu, mă? E lume care aleargă din zi și pînă în noapte pentru un pumn de făină! Și voi ca niște cîini! Ca niște cîini turbați săriți unul la altul! Pentru avere. Vă omor! Cui nu-i place la tîrla mea, să se ducă! Să plece!

Moromete, după ce urlă astfel cu ochii ieșiți din cap, făcu un pas repezit și lung și porni spre ușă. Apucă de clanță violent și vru să se ducă, dar din tindă se întoarse la fel de vijelios cum ieșise și continuă să urle:

— Atîta timp cît trăiesc eu, ori faceți cum zic eu, ori dacă nu să plecați. Am muncit și am trudit și am luat pămîntul de la ciocoi ca să trăiți voi mai bine! De ani de zile mă zbat să nu vînd din el, să plătesc fonciirea fără să vînd, să vă rămîie vouă întreg, orbilor și sălbaticilor la minte! Și am plătit mereu, n-am vîndut nici o brazdă și acum săriți la mine și la ăștia, că v-am furat munca voastră! Pămîntul rămas întreg, Paraschive, smintitule, acolo e munca voastră! Bolnavule după avere! Ai vrut să te însori cu a lui Bodîrlache că avea pămînt mult și te-ai făcut de rîs. O să-ți mănînce capul averea, să ții minte de la mine!

Cuvintele din urmă fuseseră urlate atît de tare, încît se pierdură într-o răguşeală stinsă şi neputincioasă. Omul era de nerecunoscut.

— Ce v-am făcut eu vouă şi ce nu v-am dat, Paraschive şi Nilă? Nu s-a muncit şi nu s-a împărţit aici în casă tot ce-am avut? De unde să vă dau eu mai mult dacă atîta e? Vreţi să mă jupuiţi pe mine de piele? An de an am dat din colţ în colţ cînd a intrat perceptorul în casă. An de an m-am dat peste cap să nu vînd din pămînt! Am trăit cu toţii desculţi şi dezbrăcaţi, nimeni n-a avut mai mult! Ce vreţi voi de la mine, nenorociţilor? Să ies la drumul mare şi să jefuiesc? Să iau vita omului din bătătură şi să mă ţin de procese ca Tudor Bălosu? Asta vreţi voi?

Şi cu aceste cuvinte Moromete tăcu cu desăvîrşire. Se aşeză pe pat şi începu să clatine din cap în dreapta şi în stînga, cu ochii lucioşi, cu chipul desfigurat. „Vai ce nenorocire, o, ce lucru groaznic, ce înspăimîntătoare întîmplare; ce prăbuşire ruşinoasă!" Dar nu mai avea putere să spună aceste cuvinte. Îşi ridică braţele spre cer şi le lăsă izbindu-şi cu ele genunchii. În curînd nu se mai putu îndura nici pe sine, se ridică şi ieşi. Impresionat, Nilă se luă după el şi îl ajunse pe prispă:

— Acum unde te duci?

— O, mi-e sufletul plin de bucurie, Nilă! îi răspunse. Mă duc să mă laud!

XXVIII

Spre prînz norii se împrăştiară şi soarele începu să usuce pămîntul. Mama şi copiii stătură singuri la masă, singuri în această zi; Moromete se întoarse tîrziu la

miezul nopții. Din locul unde se dusese să se laude se întorcea murdar de noroi pe genunchi și pe coate; de asemenea palmele îi erau murdare: căzuse și se sprijinise de ele. La ochi avea ceva; își tot ducea pumnul murdar și-și freca gemînd pleoapele; frecîndu-se astfel, orbitele i se căptușiseră cu nisip și pămînt și încerca zadarnic să se curețe. Stătea pe pat și gemea, mama încerca să-i șteargă ochii cu o treanță curată dar el i-o smulgea, frămînta în palme pînza murdărind-o cu totul de noroi, pentru ca după aceea să o ducă la ochi și să se apuce să-și curețe iarăși pleoapele de nisip. Niculaie îi trase rupturile de bocanci din picioare, fetele îi dădură în cele din urmă apă caldă să se spele și omul dormi buștean pînă a doua zi aproape de prînz.

Cînd se trezi, află că Paraschiv și cu Nilă fugiseră cu caii încă de ieri seară, spărseseră iarăși lada, luaseră toți banii pe care-i găsiseră, aruncaseră cele mai bune covoare pe spinările cailor și plecaseră amenințînd că asta încă nu era totul. Moromete nu păru surprins de știrea plecării cît de felul cum cei doi fugiseră; nu-i venea să creadă.

— Cu caii? Au fugit cu caii?

— Cu amîndoi caii.

— Și Nilă, a fugit și el?

— Amîndoi au fugit.

Moromete stătea pe pat, cu fruntea lui bombată aplecată spre genunchi, cu coatele înfipte în păturile așternutului. După un lung timp de tăcere, el se ridică și se uită la fiecare copil în parte; apoi spuse încet și căutînd să pară cît mai liniștit și mai netulburat:

— Da! Bine! Vedeți-vă de treabă!

După care el însuși se ridică de pe pat și porni spre ușă să-și vadă de treburile lui ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic.

În aceeași zi Moromete își făcu socoteala datoriilor și spre seară bătu la poarta lui Tudor Bălosu cu care se înțelese să-i vîndă mai mult de jumătate din pămîntul familiei. Tudor Bălosu condiționă cumpărarea de cedarea și a pămîntului din spatele casei, ceea ce Moromete acceptă fără șovăială. Tudor Bălosu nu avu totuși satisfacția pe care și-o dorise: Moromete arăta ca și atunci cînd vînduse salcîmul, neturburat și nepăsător.

Cu banii luați Moromete își cumpără doi cai, plăti foncierea, rata anuală la bancă, datoria lui Aristide și taxele de internat ale lui Niculaie, rămînînd ca necunoscută soluția acestor probleme pentru viitor: din nou rata la bancă. din nou foncierea, din nou Niculaie.

Dar cu toată aparenta sa nepăsare, Moromete nu mai fu văzut stînd ceasuri întregi pe prispă sau la drum pe stănoagă. Nici nu mai fu auzit răspunzînd cu multe cuvinte la salut. Nu mai fu auzit povestind. Lupta pentru apărarea vechilor lui bucurii se sfîrșea.

Din Moromete cunoscut de ceilalți rămase doar capul lui de humă arsă, făcut odată de Din Vasilescu și care acum privea neturburat de pe poliția fierăriei lui Iocan la adunările care încă mai aveau loc în poiană.

In următorii ani gospodăria țărănească continuă să se ruineze. Moromete intră într-o lungă stare depresivă din care n-avea să fie scos decît de marile zguduiri care se apropiau. Peste trei ani izbucnea cel de-al doilea război mondial: timpul nu mai avea răbdare.

1949—1955

C.A.R.

Responsabil de carte : O. Comănescu
Tehnoredactor : I. Gheorghiu

Dat la cules 22.08.60. Bun de tipar 31.10.60. Tiraj 40.145 ex. Hîrtie tipar de 50 gr./m². Ft. 700×920/32. Coli ed. 25,03. Coli de tipar 16. Comanda 4543. Planşe tiefdruck 1. A. nr. 0768. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31.

Tiparul executat sub com. nr. 1439 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Bucureşti R.P.R.

Clubul cărții digitale 2022